İSLÂM SİYASÎ DÜŞÜNCESİNDE DEĞİŞME VE SÜREKLİLİK

HİLAFET RİSÂLELERİ

2. CİLT

II. ABDÜLHAMİT DEVRİ

Hazırlayan
İSMAİL KARA

KLASİK

İSLÂM SİYASİ DÜŞÜNCESİNDE DEĞİŞME VE SÜREKLİLİK

HİLAFET RİSÂLELERİ

2. CİLT

II. ABDÜLHAMİT DEVRİ

HAZIRLAYAN
İSMAİL KARA

KLASİK

KLASİK
3. Kitap / 2. Cilt

DÜŞÜNCE
Osmanlı Siyaset Düşüncesi 1

İslâm siyasî düşüncesinde değişme ve süreklilik

HİLAFET RİSÂLELERİ

2. Cilt / II. Abdülhamit Devri

Hazırlayan İsmail Kara
Proje Sekreteri Nergiz Yılmaz

© İsmail Kara (2002)

ISBN 975-8740-01-6 Tk. No.
ISBN 975-8740-03-2 2. Cilt

Birinci Basım: Kasım 2002

Tasarım/Kapak Salih Pulcu/HAYAT
Baskı Cilt Kurtiş Matbaacılık

KLASİK

Millet Cad. Gülsen Apt. 19/9 34300 Aksaray İstanbul
Tel 0212. 589 15 76 Faks 0212. 589 15 48

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ YAZILARI

RİSÂLELER VE MÜELLİFLERİ HAKKINDA BAZI BİLGİLER
İsmail Kara
3

HİLAFET RİSÂLELERİ

•• 13. RİSÂLE ••

ULEMA-YI İSLÂM ENÂRALLÂHU BERÂHÎNEHÜM TARAFLARINDAN VERİLEN
FETÂVÂ-YI ŞERİFE
[Hoca Şakir Efendi]
41

•• 14. RİSÂLE ••

İMAMET VE HİLAFET RİSÂLESİ
55

•• 15. RİSÂLE ••

İSTİNSÂF
Mehmed Kadri Nâsıh
87

•• 16. RİSÂLE ••

II. ABDÜLHAMİD'İN HİLAFETİNİN İSBATI
EZ-ZAFERU'L-HAMÎDİYYE FÎ İSBÂTİ'L-HALÎFE
Mevlevî Hâfız Abdülcemil
175

•• 17. RİSÂLE ••

TEZKİRE-İ ULEMA
199

•• 18. RİSÂLE ••

HİLAFET-İ MUAZZAMA-İ İSLÂMİYE

Nazif Sürurî

207

•• 19. RİSÂLE ••

EL-HAKKU'L-MÜBÎN FÎ EHÂDÎSİ ERBA'ÎN
FÎ MEN HARECE 'AN TÂATİ EMÎRİ'L-MÜ'MİNÎN
VE ŞAKKA 'ASA'L-MÜSLİMÎN

es-Seyyid Muhammed Ârif el-Müneyyir

217

•• 20. RİSÂLE ••

HİLAFET

Naim Gregor

249

•• 21. RİSÂLE ••

HULEÂ-İ İZÂM-I OSMANİYE HAZARÂTININ
HAREMEYN-İ ŞERİFEYNDEKİ ÂSÂR-I MEBRÛRE VE MEŞKÛRE-İ
HÜMAYÛNLARINDAN BÂHİS TARİHÎ BİR ESERDİR

Muhammed Emin el-Mekkî

261

•• 22. RİSÂLE ••

"DİSİPLİN YAHUT İNZİBAT-I ASKERÎ"DEN
HİLAFET-İ MUAZZAMA-İ İSLÂMİYE

Ferik Ahmet Muhtar Paşa

281

•• 23. RİSÂLE ••

DÜNYADA MÜSLÜMANLARIN HALİ
VE ULEMAYI EMİRLERE, SULTANLARA NASİHAT İÇİN DAVET

es-Seyyid Şeyh Reşid Rıza

351

•• 24. RİSÂLE ••

ZULM Ü ADL

Mehmed Kadri Nâsıh

367

EK

1906 YILINDA SABAHADDİN BEY, MAC COLL, VAMBERY VE KIDVAİ ARASINDA GEÇEN OSMANLI HİLAFETİ TARTIŞMASI

M. Şükrü Hanioğlu

419

GİRİŞ

RİSÂLELER VE MÜELLİFLERİ HAKKINDA BAZI BİLGİLER

İSMAİL KARA

Birinci cildin "Giriş" yazısının baş kısmında II. Abdülhamit dönemi hilafet risâleleri ve müelliflerini farklı kıstaslara göre tasnif edip değerlendirdiğimiz için burada sadece bu cilde giren risâleleri ve müelliflerini ele alacağız.

13. Bu cilde aldığımız metinler arasında **"Ulema-yı İslâm** taraflarından verilen" ***Fetâvâ-yı Şerife*** risâlesi türünün tek örneğidir. İlk baskısı Cenevre'de, Meşveret Matbaası'nda, 1314 h. (1896) yılında taş baskı olarak (16 s.), ikinci baskısı Mısır'da, Matbaa-i İctihad'da 1325 h. (1907) tarihinde (22 s.) yapılan bu risâlede klasik fetva şemasına uygun olarak düzenlenmiş 16 fetva, sonunda kısa bir ıstılahât ve açıklamaları listesi ve 2. baskısında Doktor Abdullah Cevdet'in "Mısır, 7 Şubat 1907" tarihli ve "Müslümanlara" başlıklı bir takrizi yer almaktadır. Muhteva olarak fetvalarda tadad edilen fiilleri ve icraatı hesaba katıldığında II. Abdülhamid'in hilafetinin sahih ve meşru olmadığı, işlediği öldürme, yaralama, dişleri sökme, yakma, boğma, hadım etme, silah çekme... suçları dolayısıyla hakkında kısas ve had uygulanması gerektiği, halife ve padişah olmasının ceza uygulamasına mani olmadığı; kadı ve mahkeme önünde yargılanması sözkonusu olmadığı durumlarda hak sahiplerinin, mağdur olanların hatta onların vekillerinin bu kısas ve had cezalarını uygulayabilecekleri; nihayet bazı fitnelerin zuhuru sözkonusu olsa bile zalim ve câir, müslümanların ahvalini haleldar eden, din işlerini yüzüstü bırakan padişahın görevinden azledilmesi gerektiği... gibi konular işlenmektedir.

Her fetvanın sonunda, yine klasik fetva usulüne uyularak Osmanlı ilim dünyasında ve Müslümanlar arasında meşhur ve muteber fıkıh ve fetva kitaplarından (*Fethu'l-Kadîr, Dürer, Tenviru'l-Ebsâr ve Şerhi, Reddu'l-Muhtar, Kudurî, Mûctebâ, Hindiyye, Bezzâziyye, Muhtasaru'l-Kudurî, Dürru'l-Muhtar, Kifaye, Mevâkıf*...) Arapça orjinalleriyle birlikte metinler aktarılarak hükümler kuvvetlendirilmektedir. Hem şekil hem de muhteva ve üslup olarak çok iyi düzenlenmiş bu

metnin evleviyetle ulemayı ve okuyucuları Abdülhamid'in hilafetinin gayrımeşruluğuna inandırmaya ve onları muhalefete/İttihat ve Terakki hareketine katılmaya ikna etmeye matuf olduğu söylenebilir. Osmanlı toprakları dışında yayınlanan İttihatçı yayın organlarında benzer fetvaların neşredildiğini de biliyoruz.

Risâlenin hem ilk hem de ikinci baskısı müellif adı belirtilmeden basılmış olmasına rağmen Abdullah Cevdet'in ikinci baskıya yazdığı takrizden, fetvaların "İstanbul'da fahru'l-ulema-yı din Hoca Şakir Efendi merhum" tarafından kaleme alınıp düzenlendiğini öğreniyoruz (s. 3).[1] İstanbul'da yaşayan ve muhtemelen muhaliflerin talebi üzerine hazırladığı fetvaları yurt dışında bulunan Jöntürklere gönderen, ikinci baskının yapıldığı 1907 yılında ise, yine Abdullah Cevdet'in ifadesine göre vefat etmiş olan bu Hoca Şakir Efendi'nin kim olduğu konusunda bugüne kadar tatmin edici bilgilere ve ipuçlarına ulaşılamamıştır.

14. Hicrî 1314 (1896-97) yılı, ulema-siyaset ilişkileri, hususen İttihat ve Terakki Cemiyeti-ulema yakınlaşması açısından dönüm noktası gibi gözüküyor. Bu dikkate değer gelişme aynı zamanda II. Abdülhamid'in ilmiye sınıfı ile münasebetlerini daha da kötüleştirmiş, muhalefeti dış ittifaklara zorlamış ve neticede muhalefet tarzını sertleştiren, meşrutiyet-kanun-ı esasi taleplerini yükselten ve meşrulaştırıp yaygınlaştıran, hilafet tartışmalarını artıran, giderek Osmanlı Devleti'nin uluslararası münasebetlerine de menfi yansıyan gelişmelere sebep olmuştur. Böyle bir yoğunlaşmanın h. 1314 yılında ve ağırlıklı olarak Mısır'da gerçekleşmiş olmasının, İttihat ve Terakki'nin bir teşkilat olarak ortaya çıkışı yıllarına rastlaması dışında başkaca siyasî, sosyal sebeplerinin olup olmadığı, yıllardır süregelen problemli ilişkilerin tabiî bir sonucu olarak ortaya çıkıp çıkmadığı, nihayet 1896 darbe teşebbüsü ile irtibatı etrafındaki sorular, şimdilik cevaplandırılmayı bekleyen sorulardır.[2]

Siyasî muhalefet hareketi olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1314 yılı içinde ve hususen İstanbul'dan Mısır'a giden ulema ile çok yakınlaşmış ve ortak hareket etmiş olmasının ürünlerini, sırf hilafet, meşrutiyet-kanun-ı esasi,

.....

1 Şükrü Hanioğlu kitabın Abdullah Cevdet'le Hoca Şakir Efendi'nin müşterek çalışması olduğu kanaatındadır; bk. *Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, s. 150 ("Abdullah Cevdet'in eski fetvaları toplayarak bunları halkta isyan duygularını körüklemek için yayınlaması ve rejimin değiştirilmesini bizzat İslâmın bir gereği olarak sunması ..." ifadelerini bu risâle için kullanmaktadır) ve aynı sayfa, dn. 79, 417; *Jöntürklük*, s. 113/dn. 185.

2 Bu konuda bazı tesbitler ve dikkatler için bk. İsmail Kara, "Ulema-siyaset ilişkilerine dair önemli bir metin-Muhalefet yapmak/Muhalefete katılmak", *Dîvân*, sayı: 4, 1998, s. 3-5 (Bu yazının sonunda aynı çevrelerin yazar adı belirtilmeden neşrettiği önemli risâlelerden. *Ulema-yı Din-i İslâma Davet-i Şer'iye* risâlesinin çevirimyazısı da yer almaktadır). Ayrıca bk. Hanioğlu, *Jöntürklük*, s. 242-47, 331-34.

Efgani-Abduh çizgisini tahkim eden ve Reşid Rıza'nın sahipliğinde çıkmaya başlayan *Menar* dergisinin de Şevval 1315'te yayın hayatına girmesi ilk bakışta aralarında doğrudan veya dolaylı bir irtibatın olup olmadığını düşündürmektedir.

itaat-muhalefet, padişahın hal'i konuları etrafında yoğunlaşmış risâleler çerçevesinde ele almak bile önümüze gerçekten ciddiye alınması gereken bir hacmi ve yoğunluğu çıkarmaktadır. Çerçevenin tamamlanması için İstanbul'un bunlara cevap olmak üzere yazdırıp bir kısmını bastırdığı ve bizim de bu cilde aldığımız risâleleri eklemek gerekecektir.[3]

Mısır'da muhalif ilmiye mensuplarınca neşredilen *Kanun-ı Esasi* gazetesi çevresinin yayınladığı ve meşrutiyet talebini öne çıkaran metinlerden biri, Fatih Medresesi mezunlarından Cemiyet-i İlmiye-i İslâmiye vekili Köprülülü Şeyh Aliefendizâde Hoca Muhyiddin[4] imzasını taşıyan ve Sultan II. Abdülhamid'e takdim edilen 27 Cemaziyelâhir 1314/21 Teşrinisâni 1312 tarihli 12 sayfalık arizadır.[5]

Arizanın, padişaha takdim edilmesi, ulemanın İttihat ve Terakki ile yakınlaşması dışındaki bir hususiyeti de ulemanın halife-padişaha karşı yürütülen siyasî muhalefetin yanında, merkezinde yer alışının, yer almaya mecbur kalışının şer'î çerçevede meşrulaştırılmaya çalışılmasıdır. Meşrulaştırma ameliyesi çift taraflı işletilmektedir. Bir tarafta ilmiyenin eskiden beri siyasî otorite karşısında murakabe (denetim) ve irşad (uyarı, tebliğ) hak ve yetkisinin odaklandığı merkez olması öne çıkarılırken diğer tarafta zalim, müstebit idarecilere, idare tarzlarına karşı ulemanın karşı çıkmasının şer'î bir görev olduğu vurgulanmaktadır. Sıkça ve esefle dile getirilen, II. Abdülhamid'in medreselere ihtimam göstermemesi, onları bir tür tabiî ölüme terketmesi, ilmiye sınıfı üzerindeki baskıların, sürgün ve göz hapislerinin artması, dinî eserler üzerindeki kontrolün, sansürün sıklaştırılması, tahriflerin yoğunlaşması... ulemanın, muhalif tutumlarını meşrulaştırmada işlerini kolaylaştırmıştır.[6] Meşrulaştırma araçları ve gerekçeleri ne olursa olsun ulemanın siyasî muhalefete geçmesi (bir tür "ulema jöntürklüğü") enteresan olduğu kadar yeni ve çok problemli bir yöneliştir ve bu yönelişin örneklerine bu dönemden sonra sıkça rastlanılacaktır.

Kanun-ı Esasi çevresinin neşrettiği ikinci önemli risâle ***İmamet ve Hilafet Risâlesi***'dir ki arizadan en önemli farkı meşveret-meşrutiyet talebini geride bıra-

• • • • • •

3 Bu risâlelerin künyeleri için bk. İ. Kara, *agm*, s. 5-6.

4 16 Nisan 1930'da vefat eden Hoca Muhyiddin Efendi'nin kendi kaleminden kısmî hal tercümesi için bk. *Hürriyet Mücahedeleri yahud Fırak ve Menfa Hatıraları*, Dersaadet 1326, s. 2-7. Vefat ilanı için bk. *Cumhuriyet*, 19 Nisan 1930, Cumartesi, s. 4.

5 BOA, YEE, 23/71/12/9. Bu arizanın hususiyetleri ile neşirleri ve problemleri konusunda bk. İ. Kara, *agm*, s. 6-9.

6 Hoca Muhyiddin Efendi sözlerini tehdide kadar vardırmaktadır: "Daha ulema sınıfı neşriyata başlamadı. Bir kere zeban-ı sihr-beyanımız söze başlarsa siyasî tefsir kılıklu ahkâm tebliğine besmele-keş olursak âlem hayretde kalır. Maksad pek kolaylaşır. Halk ulemaya bakar. Kütüb-i ilmiye ve şer'iyeden istediklerinizi çizdiniz, lâkin kulûb-ı ümmetten 'el-Ulemâu veresetu'l-enbiya' [Âlimler peygamberlerin varisleridir] hadis-i şerifini silemediniz", *Kanun-ı Esasi*, nu. 2, s. 3.

kıp hilafet meselesini tartışma meselesi yapmasıdır. Ayrıca daha sonraki hilafet risâlelerinin muhtevasını ve mantığını da büyük ölçüde etkilemişe benzemektedir. Önce *Kanun-ı Esasî*'de tefrika edilen[7], daha sonra kitaplaştırılan risâlenin yazarı, takipten kurtulmak için belirtilmemiş[8] fakat ilmiye sınıfının mümtaz simalarından birinin kaleminden çıkma olduğunu vurgulamak, dolayısıyla padişah katında tehdit gücünü, halk nazarında ise meşruluğunu sağlamak ve etkisini artırmak için kapakta **"ulûm-ı zâhire ve bâtınada yed-i tûlâ sahibi** fahr-i fukaha-yı enâm, ser-firâz-ı ehl-i kelâm **bir zat**-ı sütûde-sıfat tarafından tertip" edildiği ifade edilmiştir. Risâle halinde basılırken iç ve dış kapakta yer alan farklı matbaa ve baskı tarihi bilgileri, *Kanun-ı Esasî*'nin ve ulemanın, "müceddidîn", "vatanperverân", "hamiyetli" şeklinde andıkları (s. 4) İttihat ve Terakki ile olan irtibatlarındaki farklılaşmaya da işaret etmektedir. Şöyle ki; iç kapakta yer alan "Mısır'da *Kanun-ı Esasi* Matbaası'nda tab' olunmuştur. Sene 1315" ibareleri dış kapakta "Mısru'l-Kahire, Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti Matbaası'nda tab' olunmuştur. Sene 1316" şekline dönüşmüştür.[9]

• • • • • •

7 İkinci sene, nu. 11, 6 Zilkade 1315/16 Mart 1314'de başlayan tefrika, nu. 22, 27 Rebiulevvel 1316/2 Ağustos 1314'te tamamlanmıştır. Risâle halindeki baskısı 49 sayfadır.

8 Gerek bu risâlenin gerekse *Ulema-yı Din-i İslâma Davet-i Şer'iye* risâlesinin en muhtemel yazarı Hoca Muhyiddin Efendi veya onun çok yakını olan bir arkadaşı olmalıdır. Fakat 1326'da yani II. Abdülhamit korkusunun ve takip edilme endişesinin ortadan kalktığı bir ortamda basılan hatıralarında arizadan, *Kanun-ı Esasî*'den bahsederken bu iki risâleden ve tabiî yazarlarından hiç bahsetmemesi düşündürücüdür ve sözkonusu ihtimali başka deliller bulununcaya kadar zayıflatmaktadır.

Ali Birinci, Mehmed Kadri Nâsıh'a da (*Serayih*, Paris 1911, s. 157) atıfta bulunarak *İmamet ve Hilafet Risâlesi*'nin Hoca Hayret Efendi tarafından yazılmış olabileceğine işaret etmektedir; bk. "İttihad ve Terakki'nin ilk risâlesi: Vatan Tehlikede", *Tarih ve Toplum*, sayı: 54, Haziran 1988, s. 10/dn. 1/c. (Bu makale yazarın *Tarih Yolunda-Yakın Mazinin Siyasî ve Fikrî Ahvâli* kitabına da alınmıştır; İstanbul Dergâh Yay. 2001, s. 100-16).

9 Ali Birinci, bu durumu aynı matbaanın el değiştirmesi olarak değil de metinle kapağın ayrı ayrı matbaalarda basıldığı şeklinde yorumlamaktadır; bk. *agm*;. aynı dipnot. Hoca Muhyiddin Efendi hatıratında, "Mısır [İttihat ve Terakki Cemiyeti] şubesine sokulan birkaç menfaatperestin" *Kanun-ı Esasî* neşriyatına, kendisinin haberi olmadan yazı koymaya varıncaya kadar müdahale etmeleri üzerine gönül rızası olmadan gazeteyi onlara devrederek işten el çektiğini ifade etmektedir (*Hürriyet Mücahedeleri*, s. 3). *Kanun-ı Esasî*'deki açıklamada sonradan yazacağı bu menfi hususlar yoktur; bk. "İhtar", *Kanun-ı Esasi*, nu. 5, s. 4, 15 Şaban 1314/17 Kanunisâni 1897.

Kanun-ı Esasî, 1. sene 24, 2. sene 40 sayı (toplam 64 sayı) yayınlanmış haftalık bir gazetedir. İlk sayısının üzerinde 11 Receb 1314/21 Kânunievvel 1896, son sayının üzerinde ise 28 Muharrem 1317/26 Mayıs 1315 tarihi bulunmaktadır. İkinci senenin ilk sayısından itibaren müdir-i mesulü: S(alih) Cemal'dir. Jenerikteki Kanun-ı Esasi yazısının üstünde "Ve emruhum şûra beynehum" âyeti, altında "Şûra-yı ümmet", sağında "İ'lâ-yı din", solunda "Tahlis-i vatan" yazıları bulunmaktadır. Genellikle 8 sayfa, çok az sayısı 4 sayfa olarak çıkmıştır. Yazıların kahir ekseriyeti imzasızdır.

1897 yılında Saray'ın yurtdışındaki Jöntürklerle anlaşarak yayınlarına son verme teşebbüsleri sırasında Cemiyet'in Mısır'daki naşir-i efkârı kabul edilen *Kanun-ı Esasî* de 1.000 İn- ➡

Risâle, "Hilafet ve imamet ve ulü'l-emre itaat ve usûl-i meşveret gibi umûr-ı mühimme şeriatımızın ahkâm-ı celilesinden, bunlardan maksûd olan şey *ise tesis-i medeniyet ve muhafaza-i milliyet* ve icra-yı adalet ile dünya ve ahiret saadetlerine nalliyet olduğu cihetle evvelce bu metîn esaslara ve bu kavî mebnalara bihakkın riayet ve dikkat olunmuş ve binaenaleyh hükümet-i İslâmiye 'bir hükümet-i fâzıla ve mahkeme-i âdile' unvanını almış ve bu sebeple az bir zaman zarfında İslâmiyet bütün aktâr-ı cihana neşr-i envâr-ı adalet ederek fazilet ve meziyetini yâr u ağyâra teslim ettirmişidi. Fakat hayfâ ki sonradan zuhur eden *mülûk-i mütegallibe* bunu sû-i istimal ettiler. *Huzûzât-ı nefsaniyelerine mağlup olup ibraz-ı saltanat ve icra-yı sefahet dâ'iyesi*ne düştüler. *Şeriatımızla kâbil-i tevfik olmayan* bu ağrâz-ı hod-pesendânelerini icraya vesile için de *erbab-ı rezalet ve denâeti i'lâ*ya ve ashab-ı hamiyet ve diyaneti dahi imhaya başladılar. Nihayet gıpta-bahş-i cihan olan o hükümet-i mukaddesemiz, o usûl-i meşruamız bi'l-külliye esasından çıktı. Adeta bir *hükümet-i vahşiye* haline girdi. O millet-i necibemiz bir *vadi-i cehale*tte kalıp *hilafet ve imameti mülûk-i zalemeye mahsus bir idare-i keyfiye*den ve ulü'l-emre itaati de mülûk-i mezkûreye ale'l-'imyâ inkıyaddan ibaret zan ettiler" şeklinde başlayan bir "Mukaddime" (s. 2-5), iki bab (Bab-ı evvel: İmamet ve hilafet; Bab-ı sâni: Ulü'l-emre itaat ve Usûl-i meşveret, s. 7-35), bir "Hâtime" (s. 45-46) ve *Kanun-ı Esasi* idaresi veya İttihat ve Terakki Mısır şubesi tarafından ilave edildiği anlaşılan bir "Mütalaa-yı mahsusa"dan (s. 46-48) müteşekkildir.

Bir ve ikinci bablardaki konu ve meseleler *Şerh-i Mevakıf, Tarih-i Hulefa* ve *Fahr-i Razi Tefsiri* gibi güvenilir klasik kaynaklardan özetlenerek aktarılıyor intibaını vermekle beraber meselelerin ele alınış tarzı ve yorumları düzenleme ve aktarma biçimi ile hedefleri açısından tamamen dönemin hissiyatı ve temayülleriyle örtüşmektedir. Meselâ Yavuz Selim'in hilafeti Osmanlı saltanatına taşıması hadisesi, risâlede şu dikkat çekici cümlelerle değerlendirilmektedir:

> "(...) Cihar-yar-ı güzîn zamanlarından sonra bir takım mütegallibe zuhur eyledi. Şurût-ı imamete riayet olunmaz oldu. (...) Bu suretle emr-i hilafet saltanata tahavvül etti. (...) Şurût-ı imametten yalnız Kureyşiyet şartına riayet olunuyor idiyse de *bu da devr-i Sultan Selimî'de mahv olıp gitti.* Ve ondan sonra nâs -ne'ûzü billâh- bütün bütün dalâletde kaldı. Evet cümlenin malumudur ki gerek selâtîn-i Selçukıye ve gerek selâtîn-i Mısriye yüzlerce seneler icrâ-yı hükümet ettikleri halde onlardan hiçbirisi halifelik iddiasında bulunmadı. Her melik kendi zamanında Abbasîlerden bir halifeye itaat ve inkıyadı ve hürmet ve riayeti kendisine bir vazife-i diniye add eylemişidi. Fakat hayfâ ki Sultan Selim haiz olduğu saltanata kanaat ede-

gillz lirası karşılığında kapatılmış ve gazetenin mevcut sayıları ile birlikte dağıtılan/satılan diğer risâleler de teslim alınmıştır; bk. Şükrü Hanioğlu, *Jöntürklük*, s. 528-29.

miyerek eğer hilafeti de *gasb* eder ise cihangir olacağını zan eyleyerek Mısır hükümdarıyla muharebeye kıyam eylemiş ve nihayet orada *yüz binlerce müslümanların kanına girmiş* ve bu suretle Mısır'ı kabza-i teshirine geçirmiş ve orada bulunan emanetleri [emanât-ı mukaddeseyi] *bi'l-gasb* güya kendisine hilafet namını verdirmişdir" (s. 23-24. vurgular bizim).

Osmanlı ilmiye sınıfına mensup bir zatın Yavuz Sultan Selim'in hilafetinin gayrımeşruluğu ve yanlışlığını gündeme getirmesi ve onu gâsıp olarak nitelemesi ilk bakışta şaşırtıcıdır. Fakat burada mücadele edilmekte olan II. Abdülhamid'in halife-sultanlığını gayrımeşru ve itibarsız kılmak için tarihî bir zemin, güçlü bir arkaplan arandığında şüphe yoktur. Osmanlı hilafeti "gasb" ve "binlerce müslümanın kanına girmek" yoluyla elde edilmiş sözde bir hilafet haline getirilebilirse II. Abülhamid'in halife-sultanlığının gayrımeşruluğu ve sözde oluşu daha baştan gerçekleşecek veya karşı deliller büyük ölçüde zaafa uğratılmış olacaktır. Osmanlı Devleti'nin İslâm dünyasındaki güç ve nüfuzunu zaafa uğratmak maksadıyla ilk defa Hindistan'da görev yapmış İngiliz misyonu mensupları tarafından siyasî bir manevra olarak gündeme getirilen, ardından Londra basınına taşınan "hilafetin Kureyşîliği" ve dolayısıyla Osmanlı halifesinin meşru halife olmadığı tezinin bir on yıl sonra kaydadeğer bir ulema grubunun kalemine bulaşması ve bu tezin yerli ve dinî bir meseleymiş gibi aktarılması, ulemanın yeni zamanlarda kendini nasıl konumlandırdığı ve siyasî hadiselerden haberdar olma derecesi ve onları yorumlama kapasitesinin tereddisi hakkında önemli ipuçları vermektedir. (Kureyşîlik meselesi için ayrıca bk. s. 13, 15, 36, 48). Yavuz Selim'in Mısır fatihi oluşu ile bu muhalefetin, Arap hilafetinin konuşulup tartışılmaya başlandığı[10] Mısır'a kaçmış Osmanlı âlimleri tarafından yürütülüyor olması hesaba katıldığında mesele daha bir ciddiyet kazanacaktır. Nitekim risâlede İsviçre (Cenevre) ve Paris yanında Kahire de "merkez-i medeniyet ve hâdim-i insaniyet" olan mahaller olarak zikredilecektir (s. 4).

İlk babta "din-i mübini ikame ve havza-i milleti hıfz u himaye hususunda Resûl-i Ekrem efendimiz hazretlerine hilafet ve vekâlet" (s. 14) edecek olan imam-halife nasbetmenin vücubu meselesini tartışan müellif şu neticeye varmaktadır: "İ'lâ-yı umûr-ı din ve intizam-ı ahvâl-i müslimîn için ber-vech-i meşrûh şurûtu câmi' bir imam nasb etmek ümmete vacip olduğu gibi ahval-i müslimînin ihtilâlini ve umûr-i dinin inkırazını icap edecek şeyler imamdan zuhur ettikte onu hal' etmek dahi ümmete vaciptir. Herne kadar o imamın hal'iyle bir nevi fitne vü fesadın zuhuru muhakkak olsa da... Zira bu misillü imamın makam-ı imamette bulunmasiyle zuhur eden fitne hal'ine kıyam olunduğu takdirce zuhur edecek olan fitneden daha azîm olup ehven-i şerri irtikâb ise muvafık-ı hikmet ve bâ'is-i se-

10 Aynı çevrenin yayınladığı *Ulema-yı Din-i İslâma Davet-i Şer'iye* risâlesinde Arap hilafeti unsurlarının bir şekilde yer alması için bk. İ. Kara, *agm*, s. 25/dn. 22.

lâmettir" (s. 14). Ardından klasik kaynaklarda da yer alan imamet-hilafetin şartlarını ele almaktadır. Bunlar, "biz Ehl-i sünnet ve'l-cemaat indinde dahi âyât-ı Kur'anîye ve ehâdîs-i nebeviyeden istinbât-ı ahkâma ve istihrac-ı fetvaya kudret ve lüzumu takdirinde harp ve sulha, tedbir-i cüyûşa re'y ü basiret, hudûd-ı İslâmiyeyi müdafaa ve muhafaza için şecaat ve metanet, ihkâk-ı hak için adalet, erkek kadından efdal ve ekmeliyete binaen zükûret ve 'el-Eimmetü min Kureyşin' ["İmamlar-halifeler Kureyş'tendir"] hadis-i şerifi mantûk-ı münîfince Kureyşiyet gibi sıfât-ı fâzıla"dır (s. 14-15). Bundan sonra ilk dört halifenin, meşveret ve şûra ile seçilmelerine vurgu yapılarak halife oluş şekilleri, mümtaz vasıfları ve konuşmaları aktarılmaktadır. Emevîlerle birlikte bu usul bozulmuş, şartlar gözetilmez olmuş, hilafeti gasp eden Yavuz Selim'le birlikte Osmanlılar da bozulmuş ve şartları taşımayan gayrımeşru bir imamet-hilafet iddiasında bulunur olmuşlardır.

"Ülü'l-emre itaat ve usûl-i meşveret" meselesine tahsis edilen ikinci bab, önce "Ey müminler! Allah'a ve Resûl'üne ve sizden ulü'l-emre yani emir sahiplerine itaat ediniz" (Nisa, 4/59) âyetinde geçen "ulü'l-emr" kavramını tartışıyor ve "ulü'l-emrden murad avamm-ı nâs beyninde meşhur olduğu vechile selâtîn ve umerâ değil belki ehl-i hall u akd olan ulema ve ehl-i icmâdır" hükmünü Fahreddin Razî'ye dayanarak tahkim etmeye çalışıyor. "Ve şâvirhüm fi'l-emr" ("Dünyaya müteallik her işte ümmet ve ashabınla müşavere et", Âl-i İmran, 3/159) âyetiyle başlayan "usûl-i meşveret" faslında da yine Fahreddin Razî'den iktibaslar yer alıyor.

"Hatime"nin esas konusu, Mukaddime'nin bir uzantısı olarak halifeye ve tabii olarak II. Abdülhamid'e itaat meselesinin mutlaklığını gevşetmek, itaatsizliği öne çıkarmak[11]; itaat edilmesi gereken üç merciden biri olarak âyette geçen "ulü'l-emr"i, aynı zamanda sultanları ve emirleri de ihata edecek genişlikten çıkararak "ehl-i hall u akd olan ulema ve ehl-i icma"a hasretmek (s. 25 vd.), hilafet-saltanat sistemine karşı meşrutiyeti hatta cumhuriyeti savunmak, meşveret kavramı etrafında, "icrasına dinen memur olduğumuz müşavere-i ümmet ve şûra-yı milletin diğer bir ismi" (s. 45) olarak tanımlanan Meclis-i Mebusan'ı tesis etmek vb.dir.

> "Ey ehl-i İslâm! İşte kütüb-i diniyemizin en muteberlerinden bi'l-iktibas imamet ve hilafet ve ulü'l-emre itaat ve usûl-i meşveretin ne demek olduğunu bu risâlede size beyan ettim. Binaenaleyh aklınızı başınıza alınız! İttihad ve ittifak ediniz! Eimme-i din tarafından beyan olunan şurût-i ima-

••••••

11 Meselâ, "(...) Millet-i necibemiz bir vadi-i cehaletde kalıp hilafet ve imameti mülûk-ı zalemeye mahsus bir idare-i keyfiyeden ve ulü'l-emre itaati de mülûk-ı mezkûreye ale'l-'imyâ inkıyaddan ibaret zan etdiler" (s. 3); "Ey millet! Şeriat namına tekrar ederim ki (...) bir takım mülûk-ı cebabireye ve güruh-ı mütegallibeye inkıyad ve itaattan sarfınazar ediniz. (...) Dünya ve ahıret saadetlerine nail olmanız için şeriat-ı Ahmediye size iki meslek gösteriyor: Birisi, bir halife-i hakka tebe'iyyet, diğeri de rü'yet-i umûr için tesis-i cumhuriyet" (s. 39).

meti câmi' bir zat arayınız! Eğer bulabilirseniz onu halife nasb ediniz. Ve eğer bulamaz iseniz Hazreti Ömer'in yaptığı gibi *şûra-yı millet* yani *cumhuriyet* teşkil eyleyiniz. (...) Şurût-i imametten hiçbir şartı haiz olmayan bir takım mütegallibeye *hulefâ* ve *ulü'l-emr* nam-ı mukaddeslerini vermekten artık vaz geçiniz ve şimdiye kadar böyle hataya cüret ettiğinizden dolayı da tâib ve müstağfir olunuz! Zira ezcümle imametin Kureyş'e mahsus olduğuna delâlet eden "el-Eimmetü min Kureyşin" hadis-i şerifinin fem-i saadetten sudûru o kadar sahih ve o kadar muhakkaktır ki bunu inkâr ile Kur'an'dan bir âyeti inkâr beyninde fark yoktur. (...) Bu sözden maksûdumuz (...) imamette yalnız Kureyşiyet şartının kifayet edeceğini ve binaenaleyh Kureyş'den olan bir kimseyi nasıl olursa olsun halife tayin etmek caiz olabileceğini beyan değildir. Zira âyât-i Kur'aniyenin beyanât-ı sarihasından ve ehâdîs-i nebeviyenin delâlât-ı kat'iyesinden ve Resûl aleyhi's-selâm ile hulefa-yı erba'asının hayret-bahşâ-yı ukûl olan o muamelât-ı âdilânelerinden kat'iyen malumumuz olmuştur ki İslâmiyet, hürriyet ve müsavat ve adalet ve fukaraya muavenet gibi hâdim-i insaniyet ve hâmi-i beşeriyet olan esaslar üzerine mübteni olduğundan şeriat-ı beyza-i Ahmediye, mülûkâne ve zalimâne icra-yı hükümet eden bir kimseye halife namını vermez ve makam-ı hilafette bulunan bir emir Kureyş'den olsa dahi Resûl aleyhi's-selâm ve hulefâ-yı raşidîn mesleğinde olmadıkca ve kendisini âhâd-ı nâs menzilesine tenzil etmeyerek her fiilinde de adalet ve hakkaniyetten ayrıldıkca ona ittiba'ı tecviz eylemez" (s. 35-37).

Yazar bundan sonra ulemayı ve talebe-i ulûmu "dalkavukluk"tan ve vaaz kürsülerinde halkı II. Abdülhamid'e itaate davetten vaz geçmeye çağırıyor ve bu daveti kuvvetlendirmek için de sultanın onlara yaptığı kötü muamelelerden, sürgünlerden ve mekteplileri medreselilere tercihinden bahsediyor.

"Bu zalim heriflerin kavuklarını sallamadan ve idare-i keyfiyelerine hizmet eder sözleri söylemeden sarf-ı nazar edin de milleti ya bir halife-i hakka tebe'iyyete veyahut *tesis-i cumhuriyet* ve *usûl-i meşverete* teşvik ve terğîbe sa'y ü gayret ediniz! Çünkü bu yoldaki teşvikât ve terğîbatınızın muvafık-ı şer'-i şerif olduğunda şüphe yoktur! Zira şu risâlemizin münderecatından nazarı kat'ile suret-i muhakkakada malumunuzdur ki İslâmiyet, adeta bir *cumhuriyet* demek olup gerek Hazreti Resul-i Ekrem sallallâhu te'âlâ aleyhi ve sellem ve gerek hulefâ-yı râşidîn efendilerimiz hazarâtı kendi kendilerine hiçbir iş görmezler ve cümlesi *cumhuriyet* şeklinde birer idare teşkil ederek kendilerini o idare-i cumhuriyetin reisi mesabesinde bulundururlar idi. Binaenaleyh eğer siz, milleti bir *cumhuriyet* teşkiline teşvik ve terğîb eder iseniz Resul-i Ekrem ve hulefâsının meslekleri ne halkı teşvik etmiş olursunuz. Ve bu teşvikten dolayı indellah me'cûr dahi olursunuz. Eğer bunu yapamaz iseniz, bari milleti bir *Meclis-i Mebu-*

şan teşkiline sevk u teşvik ediniz. Çünkü bu da şer'-i şerife muhalif bir iş değildir! Zira *Meclis-i Mebusan* demek, mesâlih-i ümmeti rü'yet ve temşiyet için toplanmış bir *cemiyet* demek olup icrasına dinen memur olduğumuz *müşavere-i ümmet ve şûra-yı milletin diğer bir ismi*dir. (...) Demek oluyor ki bizim dahi yapmak istediğimiz Meclis-i Mebusan, bundan bin üç yüz sene evvel Medine-i münevverede Hazreti Faruk tarafından küşad olunmuş bir şeydir" (s. 44-46).

Risâleye eklenen "Mütalaa-yı mahsusa" kısmında da ilmiye çevresinin ne kadar muhalefetle (İttihatçılarla) aynileştiğinin birçok ipucunu görebiliyoruz. Fakat bu kısımda yer alan "efkârını tervic etmekte olduğumuz Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin nizamnamesi mucebince hilafetle saltanatın yine sülale-i âl-i Osmanda kalması ve lâkin umûr ve mesâlih-i ümmetin en sağlam damânı olmak üzre şer'-i şerife muvafık surette tesis olunacak Meclis-i Mebusan marifetiyle tesviyesi husul-i maksada kâfi ve siyaset-i hazıraya mutabıktır. Bununla beraber efrâd-ı aile-i saltanatın hüsn-i talim ve terbiyelerine fevkalâde dikkat ve riayet olunmak da lazımdır. Herhalde şimdiki müstebiddâne idare-i hükümeti tebdil ve hükümet-i meşrûta tesis ve teşkil eylemek en eslem bir vazife ve selâmet-i mülk ve saadet-i millete yegâne ve emin bir çare olduğu beyan olunur" (s. 47) cümlelerinde Sultan Abdülhamit dahil olmak üzere meşrutiyet ilân edilmek ve Meclis açılmak şartıyla hanedanla bir problemin olmayacağının ihsas edilmiş olması önemlidir ve muhaliflerin açık bir kapı bırakma siyasetleriyle alakalı olmalıdır.

15. Bu ciltte İstanbul'dan Mısır'a kaçan ve oradaki muhalif/İttihatçı ulema çevresinin önemli isimlerinden biri haline gelen, daha sonra Paris'e geçerek orada vefat eden Boşnak asıllı, Hoca Kadri diye şöhret bulmuş, Mehmet Akif'in Rüşdiye'den hocası **Mehmed Kadri Nâsıh**'ın (soyadı: Pajic, Hersek 1855-Paris 1918)[12] iki eserine (*İstinsaf*, *Zulm ü Adl*) yer veriyoruz. Bunlardan ilki gazetelerdeki yazılarından kitaplaştırdığı ve adı "adalet/insaf-nasfet talebi" mânasına gelen *İstinsâf*'tır.[13] Dili, anlatım tarzı ve kompozisyonu itibariyle ilmiye mensu-

12 Hayatı ve eserleri hakkında bildiğimiz tek ihatalı yazı Ali Birinci'ye aittir: "Hoca Mehmed Kadri Nâsıh Efendi", *Tarihin Gölgesinde-Meşâhir-i Meçhuleden Birkaç Zat* içinde, İstanbul, Dergâh Yay., 2001, s. 75-80. Mısır'daki faaliyetleri için ayrıca bk. Hanioğlu, *Jöntürklük*, s. 243, 247, 332-33.

13 1. bs. Kahire/Mısır, ez-Zeri'a ilâ Mehâsini'ş-Şeri'a Matbaası, [h.] 1315 [1897], 132 s.; 2. bs. İstanbul, Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı, [h.] 1326 [1908], 140 s. Müellifin izniyle II. Meşrutiyet'in ilânından sonra ikinci baskıyı yapan Amasya mebusu İsmail Hakkı Paşa "Takriz"ine şu cümlelerle başlıyor: "Devr-i menfûr-ı istibdadın şedâid-i zulm ü kahrından münfail olarak [İstanbul'dan kaçıp] on iki seneden beri vatan-cüda ve sekiz seneyi mütecaviz Paris'te ikamet-güzîn-i Inzıva olan ecille-i ulema-yı İslâmiyeden mücahid-i hürriyet ve haklki vatanperver Hoca Kadri Efendi hazretlerinin (...)". Takriz'den ayrıca müellifin *İstinsâf* dahil olmak üzere eserlerini Arapça ve Farsça olarak da neşretmek arzusunda olduğunu öğreniyoruz.

bu, hele Hoca Kadri gibi İstanbul'da iken hocalığı, zekâsı ve fikirleri ile şöhret bulmuş bir zata yakışmayacak kadar zayıf, dağınık ve kötü[14] olan eserin II. Abdülhamit ve icraatıyla ilgili iddiaları ve bunları delillendirme üslubu da ancak halk katmanlarını ikna edecek düzeydedir. "Abdülhamit Han hilafet-i İslâmiye davasında sâbit-kademdir. [Öyle ise] davasına edille ikame buyurmalıdır" diyen yazarın halifeden beklediği deliller, İslâm dünyasına ve insanlığa dönük adalet ve kanaat gibi hususiyetlere sahip olduğunu göstermesidir. Halbuki Protestan kilisesi reisi olan İngiltere kraliçesinden daha zengindir ve ondan fazla israf ve sefahet içinde yaşamaktadır. Sultan Abdülhamit, devlet erkânı ve Ahmet Midhat Efendi gibi gazete sütunlarında onun her yaptığını meşrulaştıran ve bu yolla gayrımeşru servetler edinen zevatın yapacağı şey varlıklarını fakr u zaruret içinde yaşayan halka dağıtmalarıdır. Râğıb Isfahanî'nin *ez-Zerî'a*'sından tezlerini destekleyecek iktibaslarda bulunan, muhalefeti güçlendirmek için V. Murad'ın durumunu gündeme getiren yazar, barbarlık isnad ettiği sultanın hilafetinin gayrımeşruluğunu ortaya koymak için; büyük ve sürekli bir israf haline dönüşen saray ve harem masrafları, sarayda tiyatro oynatmak, istavrozlu nişan takmak (Alman imparatoru geldiğinde padişahın göğsünde Almanya'nın verdiği haçlı nişan vardı), Avrupa menşeli kanunları uygulamak, Avrupa'daki Osmanlı sefirlerinin şapka giymesine müsaade etmek, ağır, haksız ve gayrımeşru vergiler tarh etmek gibi icraatlarını öne çıkarmaktadır.

Kadri Hoca'nın talepleri, diğer muhalif risâlelerde olduğu gibi meşveret, Kanun-ı Esasi, meclis fikri etrafında şekillenmekte ve bu konularda geniş açıklamalar yapmamaktadır. Şeyhulislâmlık dahil olmak üzere ilmiye sınıfını, yapılan haksız muamelelere karşı çıkmadıkları ve haksız icraatları meşrulaştırdıkları için tenkit eden yazar ulemayı muhalefete çağırmaktan da geri durmuyor.

Ulemanın ağırlıkta olduğu muhalif İttihatçı Mısır çevresinde var olan İngiltere sempatizanlığı veya hilafet-saltanatla ilgili tezlerinin İngiliz politikalarına paralel düşmesi vâkıası Kadri Hoca'nın risâleleri için de ziyadesiyle geçerlidir.[15] O kadar ki Osmanlı Devleti'nin ve II. Abdülhamid'in yürüttüğü ittihad-ı İslâm politikalarına karşı açıkça cephe alan ve bu tür teşebbüsleri Fransa'nın muavenetiyle gerçekleştirilen, "müslümanların mazarratına, Avrupalıların menfaatine hizmet eden" politikalar olarak gören Kadri Hoca açıkça İngiliz muhipliği yap-

14 Eser çokça tashih hatası da taşımaktadır. Bunların tamamına yakın kısmı tarafımızdan düzeltilmiş fakat çok yer tutacağı için -diğer risâlelerdeki tarzın aksine- dipnotlarda gösterilmemiştir.

15 Hoca Kadri'nin *Zulm ü Adl*'de "hilafet sayesinde o münbit [Müslüman] memleketler bir takım Avrupa Hıristiyanları için müsta'merât haline geçiyor" dedikten sonra sözlerine "Almanlar Türk âşiyânesi denilen Anadolu'yu da istilâ etmek ve bütün menâfi'ini ellerine geçirmek üzre bulunuyorlar. Bunun da sebeb-i yegânesi imparatorlarının Türkü öldüren Türk hilafetini teyid etmesidir" şeklinde devam ederek sadece Almanları sömürgecl göstermesi dikkat çekicidir (s. 41-42).

maktadır. Ona göre ittihad-ı İslâm politikalarıyla dünyanın değişik coğrafyalarındaki Müslümanlar bizi bir şey zannediyor, biz de kendimizi böyle takdim ediyoruz fakat bize güvenerek Hindistan'da İngiltere'ye, Kuzey Afrika'da Fransa ve İtalya'ya karşı mücadeleye girişen Müslümanlar daha kötü duruma düşmektedirler.

16. Bu ciltte, elimizde Arapça tercümesi olmakla beraber aslı Hint diliyle yazılan tek risâle, hayatı hakkında bilgi bulamadığımız Peşaverli **Mevlevi Hafız Abdülcemil**'in *II. Abdülhamid'in Hilafetinin İsbatı* diye tercüme ettiğimiz *ez-Zafer-u'l-Hamîdiyye fî İsbâti'l-Halife* başlıklı ve Hindistan 1315 h. tarihli risâlesidir.[16] İlk sayfalardan öğreniyoruz ki eser "Müslümanlarca şerefsiz, kâfirlerce değerli, müminlere göre cahil, inkârcılara göre bilgili kabul edilen" Sir William Muir'in, Kureyşiyet şartını taşımadığı için Sultan Abdülhamid'i halife saymayan ve Müslümanların zihinlerini teşviş eden görüşlerine tenkit olarak yazılmıştır (s. 1).[17] Yazar muhaliflerin[18] ve Muir gibi yabancı "cahil" yazarların, Osmanlı hilafetine ve Sultan Abdülhamid'e karşı delil olarak çokça kullandıkları "İmamlar Kureyştendir" hadisini farklı açılardan değerlendirerek tenkit ve iddialarını sıralıyor: Ona göre hadisteki Kureyşiyet umumi değil hususi bir şarttır, dönemseldir. Çünkü Kur'an'da ve hadislerde geçen ulü'l-emr ve ona itaatla ilgili emirler, beyanlar umumidir ve hiçbir ayırım yapmadan bütün Müslümanları kapsamaktadır yani her Müslüman imam olabilir. Zaten Allah'ın ihsanı ve fazlı sadece bir kavme, bir ülkeye, bir şahsa münhasır olamaz. İslâmda meşru farklılaşma soy-sopla değil takva iledir. Nitekim Hz. Peygamber derece bakımından Müslümanların en düşüğünü Kureyş'in ileri gelenlerinden olan amcası Ebu Leheb'e üstün tutmuştur. (s. 5). "Başınıza Habeşli bir köle yönetici yapılsa dahi, dinleyin, itaat edin" .....

16 Bilebildiğimiz tek yazma nüshası M.Ü. İlahiyat Fakültesi Ktp, Cemal Öğüt Kit, nu. 520'de bulunmaktadır, 31 s. Baş tarafta Arapçaya tercüme edenin takrizi bulunmakla beraber ismi tasrih edilmemiştir. Eserin son sayfasında celî bir hatla "Hediyyetü Hacı Nur Ahmed Dehlevî" yazısı bulunmaktadır; bu ismin mütercimin, tercüme ettirenin veya nüsha sahibinin adı olması muhtemeldir. Mütercim takrizinde "Arapların tümünün, özellikle Acemlerin" okuyup anlamaları ve yabancıların hilafet konusundaki yanlış fikirlerinin etkilerinden kurtulmaları için Arapçaya tercüme ettiğini söylüyor ki buradaki "Acem" (Şiîlik) vurgusu calib-i dikkattir. Eserin Hintçesinin mevcut olup olmadığı konusunda da şimdilik bir bilgiye ulaşılamamıştır.

67 William Muir'in *The Caliphate-Its Rise, Decline and Fall* adlı hacimli eseri (London, 1891; tıpkıbasımı Edinburg, 1924 ve London, 1984) bir halifeler tarihidir ve Osmanlılar dönemi doğrudan eserde yer almamaktadır. Fakat son sayfalarında (s. 590), Osmanlı sultanlarının Tatar (Türk) olmaları/Kureyş'ten olmamaları dolayısıyla halife olamayacakları ve "Bağdat'ın düşmesiyle hilafet sona ermiştir, Osmanlı hilafeti bir rüya ve hayalden ibarettir" ifadeleri eserin varmak istediği asıl siyasî hedef gibi telakki edildiğinden tepki çekmiş ve tedirginliklere sebep olmuştur. Mevlevî Hafız Abdülcemil'in risâlesinin merkezine Muir'i almasının sebebi de bu ifadeleridir.

68 İlerlki sayfalarda muhalifler için "uluyan köpekler" ve "yabani eşekler gibi kaçkınlar" ifadeleri kullanılacaktır (s. 19).

hadisi ile Hz. Ömer'in "Huzeyfe'nin azadlı kölesi Salim hayatta olsaydı, onu (halife olarak) atardım" sözü de bizi, Kureyşîlik meselesini muhaliflerin sunduklarından farklı şekilde anlamaya icbar eder (s. 26). Bu durumda "imamlar Kureyştendir" hadisi "ya zayıftır veya tevili gerekir. Haber-i vâhid nasıl olur da Kur'an nassının karşısına konur?" (s. 20-21). İkinci olarak Kureyş layık ve ehil olduğu müddetçe halife ve imam olacaktır. Hulefa-yı Râşidîn sadece Kureyş'ten oldukları için değil en layık ve en ehil oldukları için halife oldular. Nitekim Hz. Ömer beyat sırasında Hz. Ebu Bekir'e "Sen müminlerin en şereflisisin" demişti. Emevîlerin ilk dönemleri ile Abbasîlerin ilk dönemleri de meşru ve âdil idi, sonraların yanlış yola saptılar ve iktidarları elden gitti. "[Abbasî] hilafetinin tamama ermesinden sonra, Osmanlı Devleti kuruldu. Zorunlu olarak hilafet onun hakkıdır. Ondan başkası bu mertebeye layık değildir. Şüphesiz emirliğin şartları (Osmanlılarda) gerçekleşmiştir. Onların dışındakilerin durumu ise, hilafet ve imamete uygun değildir. Tersine baş olmak (riyaset) sevdasına uygundur. Arap, Acem ve diğer bölgelerde gördüğümüz gibi hilafet davasına kalkışanlar kendilerine, özellikle de kendileri dışındakilere zulüm etmişlerdir. Ey Allah'ım! Sultanımızı adalet ve ihsanla güçlendir (...)" (s. 22-23).

Ayrıca ulü'l-emrin, dinî hükümleri icra etmek, hadleri uygulamak, İslâm beldelerini korumak, ordular hazırlamak, zekâtları toplamak, suçluları cezalandırmak, Cuma ve bayram namazlarını kıldırmak, mahkemelerin âdil olarak cereyanını sağlamak, velisi olmayan çocuklara bakmak, ganimetleri paylaşmak gibi siyasî güç isteyen mükellefiyetleri bulunmaktadır ki bunlar da sadece soysopla (Kureyşiyet) halledilemez. Binlerce "iman ve îkan sahibi" Müslümanın âdil ve kâmil sultanın hilafetini kabul etmiş olması ise ayrıca nazar-ı itibara alınması gereken bir icmadır (s. 7). Nitekim Sultan Abdülhamit de "zahid, müttaki, gece gündüz ehl-i Kur'an, cemaata devam eden, Cuma günleri Cuma namazını eda eden, Sünnî, Hanefî, halkının hizmetkârı, razı olunan hayat tarzından başka bir şeyle alakası olmayan, yemesine, içmesine, evine, izdivacına kadar her şeyde şeriata uygun, yani söz konusu nassa muhalif ve sert kalpli değildir. Dolayısıyla bu zamanda hilafet ve imamet hakkı, bu kişinindir, başkasının olamaz. Bundan dolayı imametin ekseni, hilafetin kutbu, hükümetin merkezi odur. Allah kıyamete kadar onun hayatını daim kılsın, ahlâkını ahlâk-ı hamîde yapsın" (s. 18).

Yazar bundan sonra teknik bazı meseleleri tartışıyor edası içinde halife-padişaha yöneltilen tenkitleri cevaplamaktadır: 1. Ulü'lemre itaati emreden âyetten yola çıkarak bazıları (muhtemelen Şiîler) imamın masum (günahsız) olması gerektiğini savunmuştur. Bu yorum doğru değildir, masumluk sadece peygamberlere aittir; hilafetleri tartışmasız olan ilk dört hallfe masum olmadığı gibi ehl-i hall ü akdin masum olmayan bazı Abbasî ve Mervanî halifelerinin imamlığı konusunda ittifak etmeleri; ictihadında hata etmiş Muaviye lle zulmetmiş Haccac'a itaat etmeleri de masumiyetin, hatta mutlak adaletin şart olmadığını gös-

termektedir; 2. Bazı âlimlerin ulü'l-emri hulefa-yı râşidînle sınırlandırmaları da doğru olamaz; çünkü o durumda dört halifeden sonra şeriatın hükümlerinin icra ve infazı ortadan kalkmış olurdu; 3. Dahhâk ve Hasan Basrî gibi zevatın ulü'l-emrden muradın müctehid ulema olduğu yolundaki yorumları doğru değildir: ulemanın İslâm tarihi boyunca aldığı tavır da bu yorumun doğru olmadığını göstermektedir, çünkü ulema kendilerine değil imama-halifeye tabi olunması ve itaat edilmesi istikametinde çaba sarfetmişlerdir. Muir gibi Avrupalılar İslâmiyeti Hıristiyanlığa benzeterek değerlendirme yapıyor ve yanılıyorlar; Hıristiyanlıkta bazı hak ve yetkilerin kiliseye devredilmiş olması gibi Müslümanların da imamet hakkını Kureyş kabilesine devretmelerini istiyor ve düşünüyorlar, halbuki İslâmda böyle bir şey olamaz (s. 7-13, 18-21).

17. Mısır'da bulunan muhalif Jöntürk çevrelerinin bir diğer yayını ***Tezkire-i Ulema***'dır[19] ve enteresan bir şekilde Abdülhamit muhalifi Arap uleması ile Damad Mahmut Paşa'yı yanyana getirmektedir. Risâle, altbaşlığından anlaşılacağı üzere iki ana kısımdan oluşuyor. İlki "Ulema-yı Arabın hilafet hakkında şer'-i mübin ve ahbâr-ı sahihadan iktibasları" (s. 3-9), ikincisi "Damat Mahmud Paşa'dan Sultan Abdülhamid Han-ı Sâni'ye mektup" (s. 10-15). İsimleri tasrih edilmeyen ulemanın kimler olduğu, metnin gerçekten Arap ulemasının kaleminden çıkıp çıkmadığı, Arapçasının varlığı konularında sarahat ve bilgi yoktur.[20] (Bizim kanaatımıza göre metnin dili ve muhtevası ulemanın kaleminden çıkma intibaını vermiyor). Şarkta yazılmış tarih kitaplarının sultan, vezir ve kumandanların tarihi olduğunu, milletlerin ahvalinin ise ihmal edildiğini vurgulayarak başlayan risâle, XIX. asırda şarkın başından geçen hadiseleri anlayabilmek için her şeyden önce "saltanat" ve "sultan" kelimeleri üzerinde durmak gerektiğini söylüyor. Müslümanlar nezdinde, "imamet" ve "hilafet" kelimeleriyle de tabir edilen saltanat, Allah'ın "tenvir-i ukûl, tehzib-i nüfus ve tadil-i hareket ü a'mâl için teşri buyurduğu ahkâm ve kavanîni Kur'an ve sünnet(...)den istinbata iktidar hasıl ettikten sonra infaz etmek" demektir. Sultan yahut imam ve halife de "bâtınen ahkâm-ı şeriatın hakâikine vâkıf ve zâhiren infazına memur olan zat-ı celilü'l-makamdır" (s. 5-6). Bu önemli tariflerde muhalif risâlelerde pek görmediğimiz iki husus çok barizdir: Biri saltanatın hilafet ve imametle aynileştirilmesi -ki bu dönemde daha çok bu iki kavramı ayrıştıran bakışaçılarıyla karşılaşıyoruz,

•••••••

19 Mısır, Matbaa-i Osmaniye, 1316 [h.], 15 s. Hicri 1316 tarihi 1898-99 yıllarına tekabül ediyor. Halbuki risâlede yer alan Damad Mahmud Paşa'nın mektubu 27 Ağustos 1900 tarihini taşımaktadır. Bu durumda 1316 tarihinin ya eserin birinci kısmı yani ulemanın metni için geçerli olduğu, mektubun ise daha sonra ilave edildiği kabul edilecek veya kitaba yanlış tarih yazıldığı ileri sürülebilecektir.

20 Yine isimleri tasrih edilmeyen Kahire'deki dört mezhebe mensup ulema ve meşayihin kaleminden çıkma ve "ulema ve salihîn kimesnelerden bir meclis teşkili" talebiyle neticelenen daha yumuşak ve saygılı bir layiha metni için bk. "Mısr-ı Kahire'den mezâhib-i erba'a ulema ve meşayihlerinin ittifaklarıyla tertip olunan layihanın tercümesidir", BOA, YEE, 14/1610/126/10.

diğeri ise halife ve imam olan sultanın hem bir fakih gibi Kur'an ve sünnetten hüküm istinbat eden hem de bunları uygulayan kişi olarak ortaya konmasıdır (ki klasik kaynaklarda bu husus hilafetin şartlarından biri olarak geçer). Haricîlerin ve Şianın kollarının halife nasb etmenin dinî hükmü konusundaki görüşleri özetlendikten sonra Osmanlı hilafetini ve Sultan Abdülhamid'in statüsünü gayrımeşru hale getirecek olan Ehl-i sünnetin görüşü şu cümlelerle aktarılır: "Ehl-i sünnet ve cemaat ise halifenin mutlaka kabile-i necibe-i Kureyş'den âdil, ahkâm-ı şer'e vâkıf, Kur'an'dan ve sünnet-i Muhammediye'den istinbât-ı evâmire kâdir, fünûn-ı siyasete muttali, harbe mukaddem, şedâide mukâvim, hudud-ı şeriati hâmi bir insan olmasına ve ma'a-zâlik bu şerâitin kâffesini zâtında cem' eden halifenin hilafetinin sıhhat ve meşruiyetini ehl-i hall ü akdin yani evliya-yı umûr-ı cumhurun tensîb-i ârâsına havale etmişlerdir. Umûr-ı müslimîni rü'yete memur olan bir halifede bu şartlardan velev biri mevcud olmadığı halde mütegallibdir. Elbette ona itaat caiz değildir" (s. 8-9).

Sultan Abdülhamid'in eniştesi, Prens Sabahaddin'in babası olan Damat Mahmud Celâleddin Paşa (İstanbul 1853-Brüksel 1903)[21] 1899 yılında iki oğluyla birlikte Avrupa'ya kaçmasından itibaren vefatına kadar yurt dışındaki önemli Abdülhamid muhaliflerinden biri olmuş ve Paris, Cenevre ve Mısır'da çeşitli komitelerin, faaliyetlerin içinde yer almıştır. Abdülhamid'e hitaben kaleme alınan 27 Ağustos 1900 tarihli bu mektup[22] sultanın, "şeriat-ı Muhammediyeden inhiraf-ı külli ile inhiraf ettiğini" gösteren gayrımeşru fiil ve davranışlarını şöyle sıralıyor: a) Doğru söyleyen ve dalkavukluk etmeyen Müslümanları hapis, nefy, katl; mallarını müsadere etmek ve hanelerini tarümar etmek; b) Ahaliye tahammül edemeyecekleri vergiler yüklemek, c) Beytülmali israf etmek; d) Donanmayı mahvetmek; e) Ahalinin hürriyetini elinden almak, yalanlar icat etmek, Müslümanlara hamr (içki) ikram etmek, Müslüman hanımları örtüsüz kabul etmek; f) Eski Hıristiyan krallara uyarak cülus-ı hümayun sene-i devriye törenleri yapmak; bütün bu fiillerle "zulm ü isâ'et ve isyanı irtikâb" etmek.

Mektup sahibi ardından soruyor: 1. Bu kadar tuğyandan sonra nasıl oluyor da Hz. Peygamber'e halifelik iddiasına cüret ediyorsunuz? 2. Böyle bir hilafet davasından hicap etmiyor musunuz?; 3. Meşru herhangi bir hareketiniz var mı?

• • • • • •

21 Kısa hal tercümesi için bk. Abdullah Kılıç, "Mahmud Celâleddin Paşa (Damat)", *Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul, YKY, 1999, II, 64-65. Yurt dışına kaçışı ve İttihat ve Terakki hareketi içindeki faaliyetleri için bk. Şükrü Hanioğlu, *Doktor Abdullah Cevdet*, s. 39-48; aynı yazar, *Jöntürklük*, s. 342-94.

22 Bu mektubun, Fransızca kaleme alınan ve aynı yıl içinde Paris'te basılan (*Lettre au Sultan Hamid II*, Paris, Imprimerie J. Gainche, 1900) mektupla irtibatı olup olmadığını -Fransızca mektubu görüp karşılaştırma imkânım olmadığı için- bilmiyorum. Aynı mektup lse Fransızcasının neşrinden kısa zaman sonra Türkçeye tercüme edilip yayınlanmış olmaktadır. Yalnız Damad Mahmud Paşa'nın Ekim 1900-Nisan 1901 tarihleri arasında Mısır'da olduğunu biliyoruz; bk. Hanioğlu, *Jöntürklük*, s. 359.

Meşru hareket olarak Cuma selâmlığını gösterecek iseniz bu da bir "ayin-i Mecusî"den ibarettir; o kadar askeri "nefs-i şahaneniz" için Cuma namazını kılmaktan alıkoyuyor; "siz Hakk'a ibadet edeceğiniz sırada bile halkı kendinize ibadet ettiriyorsunuz".

Mektubun doğrudan talepleri yok gibidir, dinî, siyasî, idarî menfilikler sayılarak buradan sultanın aleyhinde bir ortam oluşturulmak istenmektedir.

18. Rical-i devletten Ali **Nazif Süruri**'nin (1865-15. 3. 1935) derlediği ve önce II. Abdülhamit taraftarlığıyla şöhret bulmuş Malumatcı Baba Tahir'in yayınladığı *Malumat* gazetesinde iki yazı halinde tefrika edilen[23], ardından kitaplaşan *Hilafet-i Muazzama-i İslâmiye*[24] risâlesi, esas itibariyle halifenin üstün mevkiine ve ona itaatın dinî bir vazife olduğuna vurguda bulunan 22 hadisin, Arapça metin ve şerhli tercümeleriyle birlikte yer aldığı bir hadis mecmuasıdır. Risâle, "Allah'a, Resul'e ve sizden olan ulûl-emre itaat ediniz" (Nisa, 4/59) âyeti ile başlayan kısa bir takdim (s. 3-5) ve "İmdi, âyâtullahtan ve ehâdîs-i Resulullah'tan anlaşıldığı üzre emiru'l-müminîn ve halife-i Resul-i Emîn efendimiz hazretlerine mütava'at, dünyada ve ahirette mûcib-i necat u saadettir" cümlesiyle başlayan kısa bir hatime (s. 21-23) de ihtiva etmektedir. Tercüme tekniği ve nasların aktüel ihtiyaçlar doğrultusunda istimali açısından fevkalâde önemli olan bu "şerhli" hadis tercümeleri, yazarın takdimde belirttiğine göre "efâhim-i ulema-yı İslâmiyeden merhum Abdulvehhab Efendi tarafından" yapılmıştır. Nazif Süruri'nin, kitabına aldığı hadisleri, muhtemelen okuyucalarda daha güçlü bir tesir meydana getirmek için altı sahih hadis kitabından ("sıhah-ı sitte") seçtiği yolundaki beyanatı tahriclerinde de görülebileceği gibi doğru değildir. Kısa "hâtime"deki cümlelerde vurgulanan ve hilafeti metafizik bir çerçeveye oturtan hususlar önemlidir: 1. "Hâfız-ı bünyan-ı din" II. Abdülhamid'in hilafeti Yüce Allah'ın iradesi ve tercihi ile ("min kıbeli'r-Rahman") gerçekleşmiştir. Böyle olduğu için o bütün müminlerin müşfik babası, onların imdadına yetişen mukaddes ulü'l-emridir; 2. Kardeş olan müslümanlar padişahın eline verilmiş Allah'ın emanetleridir; 3. İslâm camiasının kuvvetinin artması ancak müslümanların, halifenin şevket ve adalet kanatlarının altında tam bir sadakat ve itaat göstermeleriyle mümkündür; Peygamber Efendimiz'in buyurdukları gibi halifeye tazim ve itaat iki cihan saadetine nail olmaya sebeptir.

Nazif Süruri'nin hayatı ve eserleri hakkında müstakil bir çalışma yapılmadığı gibi mevcut matbu kaynaklardaki bilgiler de çok yetersizdir. Onun hakkında sınırlı bilgi veren kaynaklar daha çok Mithat Paşa'yı idama mahkûm eden meşhur mahkemenin reisi, ilmiyeden ve vezaret rütbesini ihraz etmiş babası Ali Sü-

23 *Malumat*, V/112, 21 Receb 1315/4 Kânun-ı evvel 1313, s. 1232-33 ve V/113, 28 Receb 1315/11 Kânun-ı evvel 1313, s. 1252-53.

24 Kostantiniye, Malumat Matbaası, 1315 (h.), 23 s.

ruri Efendi (öl. İzmir, 1890) dolayısıyladır.[25] Sicill-i Ahval dosyasından da yararlanarak biyografisini veren tek kaynak, halen yazma olarak duran M. Zeki Pakalın'ın *Sicill-i Osmanî Zeyli*'dir. Bu kaynağa göre Nazif Süruri Antalya'da doğdu. Mahalle Mektebi'nden sonra bir müddet özel eğitim aldı. Ardından İstanbul'a gelerek Gülhane Askeri Rüşdiyesi'nden mezun oldu. Ayrıca Bayezit Camii'nde medrese dersleri aldı, Lisan Mektebi'ne devam etti. Adliye Nezareti Mektubî Odası'nda başlayan memuriyeti (1881), Amedî-i Divan-ı Hümayun halifeliği (1886), Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi azalığı (1901), Şura-yı Devlet Temyiz Mahkemesi azalığı (1907) ile devam etti. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra yapılan tensikatta kadro harici bırakıldı (Eylül 1908) ve Sultan Abdülhamit'le olan yakınlığı sebebiyle Haziran 1909'da İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Nisan 1912'de affedilerek İstanbul'a dönüşüne müsade edildi.[26] Emeklilik yıllarında eser telifiyle uğraştığı anlaşılıyor. *Hilafet-i Muazzama-i İslâmiye*'nin künye sayfasında da görüleceği gibi Nazif Süruri risâleyi telif ettiği dönemde Âmedî-i Divan-ı Hümayun hulefası arasındadır.[27] II. Meşrutiyet yıllarında *Tanin*'de Aliyyü'l-Mevlevî

• • • • • •

25 Uzunçarşılı aslen İbradı/Antalyalı bir aileye mensup olan baba Ali Süruri hakkında iki sayfalık malumat verdikten sonra şu bilgiyi ilave etmektedir: "Oğlu Nazif Süruri Efendi pek değerli kalem erbabından olup Şûra-yı Devlet azalığında bulunmuş ve fakat Abdülhamit devrinde jurnalcilikle kendisini lekelemiştir"; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, Ankara, TTK Yay., 1967, s. 343-44. İbrahim Alaattin Gövsa'nın yine babasının hal tercümesinin sonunda verdiği ve ek bilgiler ihtiva eden malumat da benzer bir üsluptadır: "Bu zatın oğlu Nazif Süruri, edebî yazıları ve şiirleriyle olduğu kadar hafiyeliği ile de şöhret bulmuştu. Şûra-yı Devlet azasındandı. Muhtelif gazete ve mecmualarda epeyce düzgün yazıları ve şiirleri neşredilmişti. Nazif Süruri 1908 İnkılabı'ndan sonra zararlı yazılarından dolayı memleketi olan İbradı'ya sürülmüştür"; *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul, Yedigün Neşriyatı, ts., s. 362. Ayrıca bk. *Sicill-i Osmanî*, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1311, III, 325.

26 Mehmet Zeki Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli*, TTK Ktp., defter 13, s. 3095-97. (Bu kaynaktan bizi haberdar eden ve oradaki bilgileri lütfedip gönderen Ali Birinci üstadımıza müteşekkirim).

27 Nazif Süruri'nin bazıları görülen, çoğu Özege kataloğundan tesbit edilen ve önemli bir kısmı hukukla alakalı diğer eserleri: *Miftahu'l-Bedâyi'* (Vahid-i Tebrizî'den trc., İstanbul, Matbaa-yı Mekteb-i Sanayi, 1300, 36 s.), *Cemâl-i İcmal* (İstanbul, Karabet ve Kasbar Matbaası, 1304, 32 s.), *Zinetü'l-Kelâm* (İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1306, 39 s.), *Mecmua-i Malumat-ı Adliye* (S. Talat'la birlikte, İstanbul, Kasbar Matbaası, 1312, 84 s.), *Meviza-i Malumat* (İstanbul, Tahir Bey Matbaası, 1316, 32 s.), *İnsan ve Ahlâk* (İstanbul, Matbaa-i Tahir Bey, 1318, 45 s.), *Fihrist-i Tevarîh* (İstanbul, Malumat Matbaası, levha halinde tek sayfa, ts.), *Şerh-i Kanun-ı Tabliyyet* (İstanbul, A. Asaduryan Matbaası, 1324, 58 s.), *Terbiye-i İslâmiye* (İstanbul, İkdam Matbaası, 1326, 87 s.), *Ticaret-i Bahriye Kaptan ve Çarkçı Mekteb-i Âlîsi Ticaret-i Bahriye Kanunu Tedrisatından* (İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, ts., 99 s.), *Millet mi Mesul Vekiller mi?* (İstanbul, el-Adl Matbaası, 1334, 14 s.), *Son Fırsat* (İstanbul, Keteon Matbaası, 1334, 30 s.), *Dört Büyük Harika Dört Büyük Vazife* (İstanbul, Yeni Türkiye Matbaası, 1339, 15 s.), *Kanun-ı Medeni'nin Para Alış Verişine Dair Maddelerinin Şerhi* (İstanbul, Sebat Matbaası, 1927, 30 s.), *İzahlı Hukuk Usul-i Muhakemeleri Kanunu ve Sulh Hakimleri Kanununun Meri Olacak Mevâdd-ı Cezaiye Kısmı* (İstanbul, Ahmed Kâmil Matbaası, 1927, 175 s.).

müstearıyla yazılar yazdığı, müstearın ona aidiyeti öğrenildikten sonra *Tanin*'in tepki aldığı da biliniyor. Aile önce Eruluç soyadını almış daha sonra Süruri'de karar kılmıştır.[28]

19. Hilafetle ilgili bir mukaddime ve yine hilafet-itaatla alakalı 40 hadis derlemesi tarzında telif edilen bir diğer eser, Şam Emevî (Ümeyye) Camii imamı ve Rifaî şeyhi **Muhammed Ârif el-Müneyyir**'e (Şam 1848-1923)[29] ait ve 9 Zilkade 1318/10 Şubat 1316 (1901) telif tarihli *el-Hakku'l-Mübin fî Ehâdîsi Erba'în fî Men Harace 'an Tâ'ati Emiri'l-Mü'minîn* ve *Şakka 'Asa'l-Müslimîn* başlıklı yazma eserdir.[30] Müellif fıkıh ve tasavvufla iştigal etmiş, İstanbul'la irtibatları iyi olan Şafiî bir aileye mensuptur; kaynaklarda kendisinin de babası gibi Şafiî fakihi olduğu yolunda bilgiler bulunmaktadır. Matbu ve yazma başka eserleri de vardır.[31] İkizi Muhammed Salih İstanbul'a gelmiş ve orada vefat etmiştir.[32]

Eser Arapça olmakla beraber başında "*el-Hakku'l-Mübîn*'in fihristi" başlıklı iki sayfalık Türkçe içindekiler yer almaktadır ki bu, Türkçe fihristin padişaha veya padişaha takdim edilmek üzere resmi bir görevliye sunmak için hazırlandığı intibaını vermektedir (Müellif de eserini padişaha takdim ettiğini ifade etmektedir, s. 5). Türkçe fihristle risâle aynı kalemden çıkma olduğu için müellifin Türkçe de bildiği veya birine tercüme ettirerek kendi hattıyla yazdığı düşünülebilir.

Yazar 26 Rebiulâhir 1318/8 Ağustos 1316 (1900)'da İstanbul'a geldiğini, Zilkade'nin başlarına kadar (yaklaşık 6 ay) orada kaldığını söylüyor. Hama doğumlu Ebü'l-Hüda ile aynî tarikata mensup olan müellifin onun davetlisi olarak

.....

28 Tiyatro sanatçısı Gülriz Süruri Nazif Süruri'nin torunudur ve yayınlanmış hatıralarında (*Kıldan İnce Kılıçtan Keskince*, İstanbul, Altın Kitaplar, 1983) sınırlı ve zayıf da olsa aile hakkında bazı bilgiler bulunmaktadır.

29 Kapaktaki yazar künyesi: es-Seyyid Muhammed Ârif b. eş-Şeyh es-Seyyid Ahmed el-Müneyyir el-Hüseynî ed-Dımaşkî eş-Şafiî. Müellif, risâlesinde babasının Şam Şafiî ulemasının önde gelenlerinden olduğunu tasrih ediyor (s. 3).

30 Şam, Zahiriye Ktp., Nu. 8618. Arapça, müellif nüsnası. Yazar kapağa, risâleyi sultan için telif ettiğini ifade eden bir şiir de yazmıştır: "Elleftüha bi-resmi men sâde'l-mülûke'l-uzmâ/Sultânuna Abdülhamîd hayru sultani's-semâ/Eyyedehullâhu devmen bi-emlâki's-semâ". Bizdeki, sayfa/varak numarası taşımayan fotokopi nüsha 39 sayfadır.Yakın yıllarda Esed Kütüphanesi'ne intikal ettiğini öğrendiğimiz bu eserin mikrofilim veya fotokopisini temin etmek mümkün olmayınca "Sunuş"ta, haberdar olup da ulaşamadığımız eserler arasında bunu da zikretmiştik. Son anda bu yazmayı çalışmasında kullanan Commins'ten Şükrü Hanioğlu vasıtasıyla bir fotokopi temin etmek müyesser oldu. Müjdat Uluçam da müstaceliyet kesbetmiş tercümeyi ve tahrici kısa zamanda tamamladı. Kendilerine husûsen müteşekkirim. (Eser hakkında bazı notlar için bk. David D. Commins, *Osmanlı Suriyesi'nde Islahat Hareketleri*, çev. S. Ayaz, İstanbul, Yöneliş Yay., 1993, s. 213, 216-17, 220, 310/dn. 3). Commins el-Müneyyir'i, Cemaleddin Kasımî'nin de içinde yer aldığı selefî/ıslahatçı gruba karşı muhafazakâr bir kişi olarak değerlendiriyor kl buradaki muhafazakârlık hilafet-saltanat taraftarlığını da içeriyor olmalıdır.

31 bk. *A'lâm*, VII, 49.

32 *A'lâm*, VII, 35.

İstanbul'a gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Risâlede kitabın telif sebebi ve Sultan Abdülhamid'e muhalefet eden Jöntürkler hakkında verilen bilgiler, yazarın irtibatları ve hilafet meselesine bakışı için de ipuçları taşımaktadır:

> "(...) Allah ve Resul'üne muhalefet edip dünyalık elde etmek için nefsine ve hevasına uyanların çoğunluğunun İslâm topraklarından kaçtıklarını ve alçak düşmanların memleketlerine sığındıklarını gördüm. Bir takım şeytanî vesveseler ve nefsanî arzularla itaati terkedip, cemaat arasında tefrika çıkarmak istediklerini, Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların lanetine razı olarak müslümanların birliğini bozmak istediklerini gördüm. Adliye dairelerinde mer'î kanunlar çerçevesinde yargılandılar ve ekserisi hakkında idam hükmü verildi. Ancak bozuk kalplerindeki hastalıkların sevkiyle bazı garazkârlar bu karara itiraz ettiler. Halbuki seçilmiş Peygamberimiz ve razı olunmuş yüce Resulümüz onların fâni dünyadaki hükümlerini ve bâki olan ahiretteki durumlarını bize açıklamıştı" (s. 3). "Ben de cemaat arasına tefrika sokup, müslümanların gücünü kırmayı arzulayarak emiru'l-müminîne itaatten yüz çevirenlerle ilgili, muhaddisler tarafından senedleriyle rivayet edilmiş kırk hadisi bir araya getirmeyi istedim. Bu risâleye bir mukaddimeyle başladım. Mukaddimede hilafet, imametin birliği ve bunlarla ilgili hususlara değindim. Böylece bu dinin ahkâmını bilmeyen cahillere nasihatte bulunmayı, iftiracıları yalanlamayı ve onların niyetlerini dünya âleme açıklamayı arzuladım" (s. 4).

Müellif Sultan Abdülhamid'in halifeliğinin meşruluğunu delillendirmek babında hem "dinin şeâirini hakim kılmak, Hz. Peygamber'in sünnetini ihyâ etmek, şeriatın ahkâmını muhkem kılmak, zâhir ve bâtın emirlerini tetkik etmek, ibadet zırhına bürünmek ve hayırlı işleri yapmayı adet edinmek, namazlara devam etmek, münkerâtı terketmek, mescidleri imar etmek ve yeni mescidler bina etmek" gibi mânevî unsurlara yer veriyor hem de "mektepler yaptırmak ve onların kadrini yüceltmek, mektepleri himaye etmeye önem veren herkese bol bol ihsanda bulunmak, demiryolu ağını genişletmek, telgraf hatlarını yaygınlaştırmak, yolcuların yol emniyetini sağlamak, güvenilir herkese her türlü hayır kapılarını açmak" gibi maddî ve umrana, medeniyete ilişkin hususları zikrediyor (s. 5). el-Müneyyir'in teknik mânasında kullandığını varsayarsak medreseleri zikretmeyip mekteplerden bahsetmesi kaydadeğer olmalıdır. Yazar "Mukaddime"de hilafetten metafizik-mânevî boyutunu da hesaba katarak bahsediyor ve mevcut halifenin Hz. Peygamber'in halifesi olduğu kadar âyet ve hadislerde geçtiği üzere Yüce Allah'ın da halifesi olduğunu ve "halifenin verdiği her hükmün Allah'ın hükümlerinden biri" şeklinde telakki edildiğini, bazı mutasavvıfların da halifeyi aynı zamanda ricalü'l-gaybdan kutbun halifesi olarak kabul ettiklerini söylüyor (s. 6).

Eserin birinci kısmını oluşturan Mukaddime'nin arabaşlıkları şöyle düzenlenmiştir: 1. "İmam nasb etmek müslümanlara vaciptir" (s. 6-7); 2. "Bir halife olması gerekir" (s. 7-11); 3. "Beyatla halife olur" (s. 11-12); 4. "İmama bey'at" (s. 12-14). Son iki kısımda, âyet ve hadisler zikredilerek halifeye beyatın Allah'a ve Peygamber'e beyat olduğu ifade edildikten sonra beyata bütün Müslümanların katılmasının gerekli ve mümkün olmadığı, ehl-i hall ü akdin beyatinin yeterli olduğu, diğerlerinin halifeyi kabul ve itaatla beyat etmiş oldukları, Osmanlılardaki kılıç kuşanma merasiminin beyat olduğu, çünkü bu merasime ehl-i hall ü akd olarak tavsif edilen vükelânın katıldığı, halkın da bu merasimi kabul mânasında seyrettiği ve tasdik eder ifade ve tavırlar sergilediği ifade edilmektedir. İmama beyat bir önceki halifenin vasiyeti/tavsiyesi, bu olmadığı zaman ise yeni bir beyatla gerçekleşir; 5. "İmama yapılan beyatin sıhhati için imamın âdil olması ve adalet şart değildir" (s. 14-16). Başlıktan da anlaşılacağı gibi imamın adalet sahibi olması itaatın mutlak şartı olmaktan çıkarılmaktadır; 6. "İmama tazimde bulunmak şer'an vaciptir" (s. 16-18). Bu kısımda imam ve halifenin metafizik-mânevî boyutu gündeme gelmektedir. Anahtar cümleler şunlardır: "İmam, Allah'ın yeryüzündeki otoritesinin tecellisine mazhar olmuştur. (...) Sultan kelimesi 'sulta'dan türemiştir. Sultan, Allah'ın otoritesinin ve azametinin yeryüzünde, âlem-i süflâdaki tezahürü olduğu için ona tazimde bulunmak vaciptir. Sultan iktidara gelmezden önce kendisinde heybet, vakar ve yücelik yoktur. Ancak sultan olduktan sonra bu sıfatlar üzerlerinde görülmektedir"; 7. "İmama itaat ümmet üzerine vaciptir" (s. 19-21); 8. "İmama muhalefet etmemek vaciptir" (s. 21-23), 9. "İmama sıdk ve emanetle hizmet etmek gerekir" (s. 23-26).

Bu konuları işleyen mukaddimeden sonra hilafet-imamet, ittihad-cemaat, tefrika ve sultana itaatla alakalı 40 hadis gelmektedir.

20. II. Abdülhamit devri hilafet risâleri arasında Osmanlı tebeası gayrımüslim (Ermeni) bir müellifin kaleminden çıkma tek risâle **Naim Gregor** (Kirkor, Gergor)'un telifi olan ve Cenevre'de litoğrafya usulüyle İttihatçı çevrelerce basıldığı anlaşılan *Hilafet* başlıklı kitapçıktır.[33] İzmir Gümrüğü'nde memur olarak çalışır-

33 Cenève, ts. (tahminen 1902), 12 s.

Naim Bey'in eserin ilk satırlarında yer verdiği "Damad Mahmud Paşa'nın mektubu tercemesini mütazammin olan ikinci risâlemizde" (s. 1) ifadelerinden *Hilafet*'in üçüncü eseri olduğunu ve *Damad-ı Şehriyarî*... kitabından sonra basıldığını öğreniyoruz (eserin tam künyesi: *Damad-ı Şehriyarî Mahmud Paşa-Ermenilere Açık Mektup-Yeni Misafirler-Havadis-i Müteferrika*, Cenevre, [1901]). Damad Mahmud Paşa'nın "Lettre ouverte aux Arméniens" başlıklı mezkür mektubu 10 Kasım 1900 tarihli ve Naim Gregor'un *Damad-ı Şehriyarî*... başlıklı eseri 1901 tarihli olduğuna göre *Hilafet* risâlesinin o tarihten sonra yazılmış ve basılmış olduğu kesinlik kazanmaktadır. Baskı tarihinin tahminen 1902 olarak belirtilmesi de buna dayanmaktadır. Risâlenin kapak sayfasındaki "her türlü aidatı salah-ı devlet ve millete alttır" ibaresi de o dönemde basılan İttihatçı risâlelerde yer alan ibareleri çağrıştırmaktadır. (Damad Mahmud Paşa'nın Ermeni örgütleriyle dirsek temasına geçmesi için bk. *Hanioğlu, Jöntürklük*, s. 358). Naim Bey'in diğer eseri Hanioğlu'nun işaret ettiği (*age*, s. 377) *el-Harab*'dır (Cenevre, [1900]).

ken "Avrupa'ya firar ile erbab-ı fesada iltihak eyledikleri ve neşriyat-ı melanet-kârânede bulundukları"nı ve verilen cezaları tadad eden 1 Mayıs 1317 tarihli mahkeme kararı ile iki eserinin daha künyesini tesbit istisna edilirse Naim Gregor'un hayatı hakkında fazla bir bilgiye ulaşamadık.[34] Aynı aile adını taşıyan ve bir eserinde Kudüs'teki arazilerinden bahseden Cebrail Gregor[35] Naim Bey'in akrabası ise Kudüs asıllı oldukları veya orada bir müddet yaşadıkları yolunda tahmin yürütülebilir. Bu tahminlerde doğruluk payı varsa muhalif İttihatçı çevrelerin Naim Bey'den ve II. Abdülhamit aleyhtarı risâlesinden bekledikleri, sadece gayrımüslim Osmanlı tebeasına kendi içlerinden biri vasıtasıyla hitap etmekten öte Arapların meskün olduğu Osmanlı bölgelerini de bir şekilde hedefledikleri düşünülebilir.

Risâlenin en önemli hususiyeti müellifin, âyet, hadis zikretmek dahil olmak üzere bir müslüman gibi hilafet meselesini ele alıp işlemesi ve Sultan Abdülhamid'e muhalefetini bu zeminde dinî bir üslupla sürdürmesidir. "Sultan Hamid'in halife olmadığını ve Türklerin padişahı denilmeğe sezâ olsa dahi müslimîn üzerine halife add edilemeyeceğini" tekrar ederek eserine başlayan müellifin hilafetle saltanat arasına mesafe koyma teşebbüsü dikkat çekiyor. Bu ayrım Kanun-ı Esasi'nin 4. maddesindeki halife-padişah ayrımını hatırlatsa da orada sultanın, halife sıfatıyla müslümanların, padişah sıfatıyla da Osmanlı tebeası gayrımüslimlerin mutlak yöneticisi olduğu ifade ediliyordu, halbuki burada Türklerin padişahı (siyasî gücü kullananı) olması meşru kabul edilirken müslümanların

• • • • • •

Hilafet meselesi hakkında yazan ve Londra'da *el-Hilafe* başlıklı muhalif bir gazete çıkaran, daha sonra II. Abdülhamit'in hizmetine giren bir diğer gayrımüslim (Süryani) Osmanlı vatandaşı J. Louis Sabuncu'dur (öl. 1931). *Hilafet-i Nebeviyenin Ahali-i Müslime ve Gayrı-müslimece Derece-i İhtiyac ve Ehemmiyeti* başlıklı birkaç varaklık yazma risâlesi (İÜ. Ktp. İbnülemin Kit., Nu. 9879) kısa bir girişle hilafet konusunda yazdığı makalelerin künyelerini vermektedir; bk. Azmi Özcan, "Yerini bulamayan bir gazeteci: John Louis Sabuncu ve İstanbul yılları", *İstanbul Araştırmaları*, sayı: 5, Bahar 1998, s. 117-27. (Bu yazı *Ziyad Ebüzziya Kitabı: Darçağda Bir Çelebi* adlı eser içinde de yayınlanmıştır, haz. Ö. Faruk Şerifoğlu, İstanbul, Timaş, 1998). Ayrıca bk. Hasan Kayalı, *Jöntürkler ve Araplar*, çev. T. Yöney, İstanbul, Tarih Vakfı Yay., 1998, s. 45.

34 bk. *Ceride-i Mehakim*, nu. 1135, 12 Mayıs 1317, s. 16040. Firarilere ve Naim Gregor'a yapılan muamele ile mahkeme kararının metni için bk. Ali Birinci, "Osmanlı Devleti'nde firarilerin muhakemesi", *Türk Yurdu*, sayı: 148-149, Aralık 1990-Ocak 2000, s. 340-46. Tevfik Paşa'dan Anthopoulos Paşa'ya yazılan 29 Kânunısâni 1901 tarihli belgeden ise Cenevre'de olduğunu öğreniyoruz (Londra Büyükelçiliği Arşivi, dosya nu. 361/1). (*Ceride-i Mehakim*'deki bilgi için sayın Ali Birinci'ye, Londra Büyükelçiliği'ndeki kayıt için de sayın Şükrü Hanioğlu'na müteşekkirim).

35 Taramalarımız sırasında rastladığımız Cebrail Gregor'a ait eserler: *Hayretnümâ* ([İstanbul] 1286, 102 s.), *Sada-yı Hakikat* (İstanbul, Matbaa-yı Osmaniye, 1302, 68 s.), *Şeriat-ı Garrânın Ahkâm-ı Mutahharalarının Teyid ve Teeyyüdüne Hüccet-i Kâtı'a-i Adalet Olan Bârika-i Hakikattır* (ts. 40 s. Gördüğümüz bu risâle Kudüs'teki arazisine ait bir ihtilaf meselesine dairdir. Bu eserin Mukaddime'sinde daha önce aynı konuda *Sada-yı Hakikat* adlı bir risâle neşrettiğini de söylüyor).

halifesi olması (dinî otoriteye de sahip oluşu) gayrımeşru bulunmaktadır. Çünkü "*hilafet* şeriat ve sünnet ve ashab-ı kirâmın kavliyle icmâ'-ı ümmete tâbi ve *hükümdarlık* ise galebe çalmak, âlemi itaat ye inkıyâda *mecbur etmek*le mukayyed ve maruf birer sıfattır. Birincisi sırf dinî, ikincisi tabiî ve dünyevî bir şey olup aralarında büyük bir fark vardır. Şu hale nazaran hükümdarlık sıfatının hilafetle birlikte halife olmak hakkını haiz olanlarda birleşmesi imkân dahilinde ise de hilafetin hükümdarlığa ilhak ve bâ-husus *ikisinin hilafeti sahih olmayanlarda cem'i* hiçbir vechile rehîn-i cevâz olama[z]". Ardından hilafet/imametin tarifleri, Kureyşiyet başta olmak üzere adalet ağırlıklı şartları üzerinde duran müellif, şer'an ve icmâen halife kabul etmediği Sultan Abdülhamid'i, -birinci şart olarak zikrettiği- adalet açısından çok zayıf ve yetersiz bulmakta, "zulüm ve istibdad" içinde görmektedir. Adaletsizlik ve istibdat olarak zikredilen hususlar şöyle özetlenebilir: Mülk ü hilafeti gasp etmek, ailesi efradını hapislere atmak/tazyik etmek, âyetin emri olan Meclis-i Mebusan'ı kapatmak, vilayet meclislerinin istiklâliyeti ile fikir hürriyetini ortadan kaldırmak, vükelâ ve tebeasını köle haline getirmek, adalet talebi için feryat eden mazlumları sürmek veya ortadan kaldırmak, bütün bu icraatı mahkemesiz yapmak, savunma hakkı vermemek, dinin emrine muhalif olarak hafiye ve casus teşkilatı kurmak, beytülmali israf etmek, tebeayı birbirine düşürerek kırdırmak, vilayet idarelerinde o yörenin insanını istihdam etmeyip memuriyet imkânlarını yakınlarına peşkeş çekmek...

Naim Gregor'a göre II. Abdülhamit iktidara geldiğinde Osmanlı Devleti, bazı dahilî problemleri olsa da henüz maddî ve mânevî kuvvetlerini kaybetmemiş, harlçten gelen tehditlere karşı durabilecek ve içişlerini tanzime muktedir bir halde idi. Fakat "devletin sû-i tâli'inden ve kendi tabiat u fıtratı icabından olarak bâdî-i emirde ricâl-i devletten âkil ve âlim ve hakîm ve namuslu olanları uzaklaştırıp ve esâfil ü edânî ve ârâ u 'ukûl-i sakîme erbâbını kendine yaklaştırıp menvî-i zamîri bulunan zulm u istibdadı din u devleti bir parça etmek mukabilîne satan, mukarrebîni ile birlikte tahrib-i mülke başlamış ve o menfur saatten itibaren ahvâl-i devlet ızdırap ve buhrana, fesad u fitneye boğulmuş, ecânibin tırnakları devletin tâ yüreğinde muhkem bir surette yapışmış, kanlar akmış, muharebât baş göstermiş, tebea birbiri aleyhinde ikiye ayrılmış, kable'l-vukû telâfisi kâbil iken ricâl-i devletten birçok nüfus hazineden mebaliğ-i cesime, araziden bir kısm-ı mühim gâib edilmiştir ki hiçbirinin ta'vîzi dahil-i daire-i imkân değildir". Haritaya bakmasını bilenler sultanın tahta cülûs ettiği zamanki Osmanlı topraklarıyla şimdi elde kalanları mukayese ettiklerinde bunu açıkça göreceklerdir. Dünyaya korku salan Osmanlı ordusu da "bugün şerefsiz olarak ve iftihar edebileceği ricale mâlik olmayarak" perişan bir vaziyettedir.

Hilafetin adalet dışındaki şartlarına temas edemeyen müellif eserinin sonuna doğru şu çağrıda bulunuyor: "Bela ta'ammüm etti, canlar sıkıldı, sabr u tahammüle artık mecal kalmadı, ümmet hâb-ı gafletten uyandı, ukûl-i tebea hürriyet kapılarını açtı, zincir-i esaretten kurtuldu, vataniyet kanı a'sâba sirayet et-

ti, nûr-ı hürriyet cihanı ziyâ-dâr eyledi, ufk-ı serbestîyi kaplayan istibdâd bulutları heva-yı intibahla dağıldı, hal ü denâet-iştimalleriyle bu ana kadar sevinenlerin ansızın berbad edilmesi zamanı geldi. Biz din, vatan, kavmiyet için mevkıf-i müdafaada bulunuyoruz. Bu üç kelimeden ziyade dünyada muazzez, mukaddes ne gibi şeyler tasavvur olunabilir?"

21. Hayatı hakkında bazı işaretlerden öte bilgi bulamadığımız **Muhammed Emin el-Mekkî**'nin[36] *Hulefâ-i 'İzâm-ı Osmaniye Hazarâtının Haremeyn-i Şerifeyn'deki Âsâr-ı Mebrûre ve Meşkûre-i Hümayûnlarından Bâhis Tarihî Bir Eserdir* başlıklı hacimli kitabı[37], siyasî menşeli de olsa muhteva itibariyle birçok dinî tenkit ve tezyiflere muhatap olan hilafet merkezi İstanbul'un, hilafet-saltanatının meşruiyetini takviye ve Müslümanlar nezdindeki imajını tahkim babında telifini teşvik edip yayınladığı eserlerden biri olmalıdır. Eserin ana hedefi Osmanlı padişahlarının, hususen Sultan Abdülhamid'in Haremeyn-i Şerifeyn'e olan çok yönlü ve büyük hayratını tadad ederek, İslâma olan bağlılık ve mukaddes beldelere olan hizmetlerini vurgulayarak hilafet ve saltanata ziyadesiyle layık ve ehil olduklarını ortaya koymak ve ona itaat ve sadakati kuvvetlendirmektir.[38] Müellif, dört halifeden sonra İslâm meliklerinin önderleri Osmanlı sultanlarıdır[39] diye başlayan cümlelerini Osmanlı hilafetinin dinî ve maddî kaynakla-

• • • • • •

36 Nisbesinden aslen Mekkeli olduğu anlaşılan yazarın görevleriyle ilgili işaretlerden biri eserde şu şekilde yer almaktadır: "[1297 senesinde] Makam-ı İbrahim-i Halil aleyhi's-selâmın pûşîde ve kilid ve gümüşden mamûl anahtarı tecdîd buyurulmağla eski pûşîdesi memur-ı mahsûsla Dersaadet'e irsâl olunmuştur. Pûşîde-i mübareki Dersaadet'e îsâle memur bu abd-i ahkardır" (s. 6). İkinci işaret kitabın künye sayfasında müellifin, Maarif-i Umumiye Nezareti Encümen-i Teftiş ve Muayene azasından olduğunun tasrih edilmesidir.

37 Dersaadet, Matbaa-i Osmaniye, 1318, 119 s. Yazarın kitaba koyduğu isim *Fezâil-i Hulefâ-yı Osmaniye* (bk. s. 4) olmasına rağmen daha etkili ve mufassal olması için isminin değiştirildiği anlaşılmaktadır. Eserin son sayfasındaki (s. 119) ibareden yazılış tarihinin Zilhicce 1319 (1902) olduğunu öğreniyoruz ki bu aynı zamanda baskı tarihi olarak verilen 1318'in rûmi tarih olduğunu da göstermektedir. Künye sayfasında verilen bilgide, yayınlanma ruhsatı tarihi 11 Mart 1318 olarak verildiğine göre eser 1903 yılında basılmış olmaktadır. Özege'nin 1318'i hicrî tarih olarak kabul edip 1900 olarak karşılaması tashih edilmelidir (nu. 7993). Muhtevası ve siyaseti itibariyle eserin Arapçasının da yayınlanmış olması gerekir diye düşünmemize rağmen bu konuda bir bilgiye ulaşılamamıştır.

38 Müellif eserin telif sebebini şöyle açıklıyor: "Emel-i kemterânem hulefâ-yı müşarun ileyhim hazarâtının kudsiyet ve büyüklüklerini âyât-ı Kur'aniye ve ehâdis-i nebeviye ile mübeccel olan âl-i Osman padişahlarının âsâr ve hidemât-ı mebrûrelerini gösterip ervâh-ı tayyibelerini âcizâne dua-yı hayra mazhar etmek ve hem de şu muazzam ve muhterem hulefâ-yı 'izâm-ı Osmaniye hazarâtının fezâil-i memdûhalarıyla şu din-i celîl-i Muhammedî'ye ve ale'l-husus âlem-i İslâmiyet ve medeniyete ibrâz buyurdukları hidemât-ı mebrûre ve hayrât u hasenât-ı hümâyûnlarını an'anesiyle, ve Allâhu te'âlâ ve Resul'ünü seven bütün kâinat üzerindeki din kardeşlerimin nazar-ı muhakeme ve temyîzlerine havale eylemektir" (s. 4).

39 Emin el-Mekkî birkaç sayfa sonra bu hükmünü tasrih edecektir: "Bin üç yüz küsür seneden beri Hulefâ-yı Râşidîn ve Ömer b. Abdülaziz hazarâtı istisna edildikden sonra mülûk ve hükümdarân-ı sâlife-i İslâmiye içinde âl-i Osman padişahlarından başka Haremeyn-i Şerifeyn'de bi-hakkın meâsir-i celîleler bırakmış, âl-i Resul-i kirâm hazarâtına ihtiramât-ı fevkalâdede bulunmuş bir İslâm hükümdarı görülmüş ise gösterilsin; Emevîlerle, Abbasîlerin hanedân-ı celîl-i Peygamberîye revâ gördükleri muamele malumdur" (s. 4).

rını sayarak sürdürüyor: 1. Uzak beldelerde gerçekleştirdikleri birçok fetihle İslâm bölgesini genişletmiş ve buralarda ilimleri, adaleti, asayiş ve emniyeti yaymışlardır; 2. Osmanlı sultanları Ehl-i sünnet ve cemaata bağlı kalmış ve bu itikadı himaye etmişlerdir; 3. Haremeyn-i muhteremeyne ve buranın halkı ile görevlilerine hususi bir ihtimam göstermişlerdir; 4. Yaptıkları hayrat ve hasenatla (birçok cami, mescit, medrese, tekke, imaret, mektep, çeşme, köprü, ashap ve evliya türbesi, karakol, hastahane, su yolu, Hicaz demiryolu, birçok tamir ve tecdid...) avam ve havas bilcümle tebeanın maddî-mânevî ihtiyaçlarını karşılayarak onların Allah'a ibadet ve itaatla, tahsil-i ilimle uğraşmalarına imkân hazırlamış, onların dualarını alarak Devlet-i ebed-müddetin devamını sağlamışlardır; 5. Ashab-ı kirâm, ehl-i beyt ve ulema ile sulahâya ileri derecede ihtiram, muhabbet ve bağlılık göstermiş, İslâm dünyasının her türlü taarruzdan masuniyeti ve din-i mübinin şan ve şerefi için her türlü teşebbüste bulunmuş; Haremeyn'e giden hacıların, ziyaretçi ve misafirlerin ihtiyaç ve rahatları için, surre-i hümayun göndermek başta olmak üzere külliyetli masraflara katlanmaktan kaçınmamışlardır. "Hâsılı teşyîd-i erkân-ı devlet ve temhîd-i kavâid-i saltanat-ı seniyyeleri için halifeten bi'l-hak emirü'l-müminîn hâdimü'l-Haremeyn-i Şerifeyn es-Sultan ibnü's-Sultanü'l-Gazi Abdülhamid Han-ı Sânî efendimiz hazretlerinin tevfîkât-ı ilâhiyeye mazhariyet ve muvaffakiyetleri da'avât-ı mefrûzasıyla iştigal etmek, kalbinde zerre kadar imanı bulunan bir mümin-i muvahhid için vâcibâttandır" (s. 3).

Bundan sonraki bölümde 1295-1319 yılları arasında Sultan Abdülhamid'in Haremeyn'e götürdüğü hizmetler, yaptırdığı bina ve hayrat ile maddî ihsanları çoğu tarihli olarak 77 madde halinde sayılmaktadır (s. 6-18). Yapılan binalar arasında "karakolhane"lerin sayısı dikkat çekecek kadar fazladır. Bu artış bize göre sadece Haremeyn'in ve hacıların emniyetini temin etmek niyetiyle sınırlı olmayıp giderek daha fazla nezaket kesbeden bu bölgede siyasî kontrol ve haberleşme-istihbarat imkânlarını yükseltmekle de alakalı olmalıdır. Mekke'de iki katlı ve kârgir inşa edilen üç makinalı Vilayet Matbaası'nda Arapça, Türkçe, Farsça, Hintçe ve Cava dillerinde dizgi ve baskı yapılması ve basılan kitapların bütün İslâm âlemine sevkolunması da bu çerçevede değerlendirilebilir (s. 14-15). Bu meyanda istisnai olarak Hindistan bölgesinden gelen hacılara 1.000 Osmanlı lirasının verildiğinin tasrih edilmiş olması da bizce anlamlıdır ve Osmanlı siyasî merkezinin hilafet meselesiyle irtibatlı olarak Hint bölgesine hususi ilgisini göstermektedir (s. 11).

Bu mufassal eserin, doğrudan Sultan Abdülhamid'le alakalı olan ilk ondokuz sayfası ile "Her sene Mina'da kıraat buyurulan nâme-i hümayun"u aktaran son iki sayfasını bu cilde alabildik. Risâlenin 19-75. sayfaları arasında, Yavuz Sultan Selim devrinden II. Abdülhamit devrine gelinceye kadar Osmanlı padişahlarının ve devlet erkânının Hicaz bölgesine, Mekke ve Medine'ye, Kâbe ve Mescid-i Nebevî'ye yaptıkları vakıf ve hayır hizmetleri, mescitler, binalar, tamir-

ler, yollar, su kanalları; Hicaz ahalisine ve hacılara gönderdikleri kıymetli hediyeler ve ihsanlar; Surre-i hümayun, Kâbe örtüleri, o bölgede görev yapmış valiler, emirler... mufassal ve çoğu tarihi olarak tadad edilmekte, anlatılmaktadır. "Haremeyn-i muhteremeyn ahval-i coğrafiyasiyle bazı mevâkı'-i mukaddeseye dair malumat" başlıklı kısımda (s. 76-99) kısa bir Hicaz bölgesi tarihi verilmekte ve yerleşim yerleri ile ziyaretgâhlar hakkında malumat aktarılmaktadır. Bundan sonra hacla ilgili kısa bir ilmihal ve rehberlik bilgileri verilmekte (s. 100-13), ardından Mekke ve Medine'de sakin Arap kabileleri kısaca tanıtıldıktan sonra (s. 113-15), hacca gelen müslümanların bölgeleri, mezhepleri ve sayıları aktarılmaktadır (s. 115-16). Uzun sayılabilecek ferağ kaydı ise Arapçadır (s. 119).

Eserin tamamı Osmanlı Devleti'nin Hicaz bölgesine ve halkına, dolayısıyla İslâma çok yönlü hizmetleri ve verdikleri ehemiyet açısından gerçekten büyüleyici bir tablo ortaya çıkarmaktadır.

22. Yazarının mesleği itibariyle türünün tek örneği hilafet risâlelerinden biri de generalliğe yükselmiş, Harbiye hocası, birçok meslekî eser sahibi, Askeri Müze'nin kurucusu bir Osmanlı paşasına, **Ahmed Muhtar Paşa**'ya (İstanbul 1861-1926)[40] ait uzun bir metin. Bu metin müstakil bir kitap değil, müellifin *Disiplin yahut İnzibat-ı Askerî* başlıklı ve Şevval 1323 (1905) telif tarihli, Sultan Abdülhamid'e takdim edilmiş iki ciltlik hacimli yazma eserinin ilk cildinde yer alan "Hilafet-i Muazzama-i İslâmiye" başlıklı iki fasıldan oluşan kitap hacminde bir bölümdür.[41] Metnin tek özelliği bir paşanın kaleminden çıkmış olması değil, aynı zamanda askerî disiplin ("itaat-ı askeriye", s. 138) gibi teknik bir konuyu halife-sultana itaat kavramı etrafında ele alması ve detaylandırması, bir başka ifade ile askerî disiplini bütün metafizik irtibatlarıyla itaatın alt bir konusu/devamı olarak işlemesi olmalıdır. Bir Osmanlı paşasının dinî-tarihî konulardaki bilgisinin seviyesini ve bu bilgiyi/kültürü ihata etme-kullanma-yorumlama-yazma (üst dili kullanma) kapasite ve kalitesini ortaya koyması açısından da eser dikkate layıktır.

Dört arabaşlık ve bir lahikadan oluşan Birinci fasıl (s. 68-137) dinî, siyasî ve coğrafî açıdan genel olarak hilafetin, özel olarak -Müslümanlar arasında "halifetullah, halife-i Resulüllah, halife-i rûy-ı zemin, zıllullâhi fi'l-arz" unvanlarıyla anılan- Osmanlı hilafetinin, Sultan Abdülhamid'in halifeliğinin kudsiyeti, önemi

• • • • • •

40 Hayatı ve eserleri için bk. Tülin Çoruhlu, "Ahmed Muhtar Paşa, Ferik", *DİA*, II, 106-08.

41 Askeri Müze Ktp., Nu. 70/1, s. 68-157. Eserin 2. sayfasındaki arz ve takdim cümlesi şöyle: "Baş kumandan-ı akdesimiz halife-i rûy-ı zemin ve hâmi-i din-i mübîn es-Sultan ibnu's-Sultan el-Gazi Büyük Abdülhamid Han-ı Sânî efendimiz hazretlerinin otuzuncu sene-i müteyemmine-i saltanat-ı hümayunlarında cümle-i meâsir-i muazzama-i zıllullâhîlerinden olmak üzre saha-zîb-i vücud u husûl olan bir eser-i mahsus-ı sadakat-mendâne ve ubûdiyet-kârânedir".

Bu metinden bizi haberdar eden arkadaşım İhsan Fazlıoğlu'na ve fotokopisini temindeki yardımlarından ötürü sayın Mehmet İpşirli beyefendiye müteşekkirim.

ve meşruiyeti üzerinde duruyor. Allah tarafından ("min kıbeli'r-Rahman") hilafet makamına getirilen (mânevî-metafizik boyut) sultan, "adaletin masdarı, asayiş ve intizam-ı bilâdın kâfili, hukuk ve menâfi'-i 'ibâdın hâmisi, terakki ve umran-ı memâlikin müsebbibi, hülasa adalet ve hakkaniyetin rûy-ı arzda naşiri" (s. 68) olduğu ve memâlik-i mahrûseyi imar, orduyu ıslahat ve techizatla en üst seviyeye çıkarma, saltanatın kuvvet ve şevketini yüceltme, din-i Muhammedîyi neşr, Müslümanların hukukunu muhafaza (s. 89), bütün müminlerin kalbini celb etmek (s. 93), "geçen 466 sene müddette nice binlerce eşhas din-i mübîn-i İslâm ile şeref-yâb ve mesud olmuş olduğu gibi selâtîn-i müşarun ileyhim hazarâtı bizzat kendi ictihadları vasıtasıyla binlerce cevâmi ve mesacid-i şerife bina ve birçok hayrât u hasenât ve meâsir-i hayriye bünyad ve tesis ve nice emsâr u medâyin-i azime ve mühimmenin feth u teshîrini temin buyururak *ilâ-yı kelimetullaha* hâdim" olmak (s. 101) cihetleriyle de maddî-siyasî açıdan bu makamı hak etmektedir.[42] Bu tesbiti destekleyen birçok âyet ve hadis (s. 69-83, 88, 98-100)[43] ve İbn Arabî, Mevlâna gibi evliyaullahın keşfiyatı bulunmaktadır. Müellif sultanın konumuna ve ona itaata vurguda bulunan bazı hadislerden sonra şu türden yorumlar yapmaktadır: "Şu halde bir kimse (...) hükümdar-ı zamandan bir ceza görürse kendi ceza-yı amelini görmüş demek olduğundan her kusuru kendisinde bilip ve bulup tevbe ve istiğfar etmek ve ulü'l-emrin emrine gerden-dâde vü teslim olmak lazım gelir" (s. 77); "Padişah-ı akdes u es'adımız efendimiz hazretlerinin bütün İslâmiyân ve Osmaniyân ve kâffe-i tebea ve zîrdestân kulları haklarında kemâl-i rıfk u şefkat ve envâ'-ı in'âm u inayât-ı mekârim-gâyât ile olan muamelât-ı ber-güzide-i hilafet-meâbları bütün cihanın malum ve musaddakı olduğuna ve her kâr u umûrda kemâl-i adl ü re'fet ile ittisâf-ı hümayunları zat-ı akdes-i şefkat-meâblarını bütün cihaniyâna *a'del-i mülûk ü selâtîn* olmak üzre tanıttırmış idüği müsellem-i enâm bulunduğuna binaen ol padi-

• • • • • •

42 Müellif ilerleyen sayfalarda bu görüşünü şöyle açıklayacaktır: "Padişah-ı akdesimiz es-Sultan el-Gazi *Abdülhamid* Han-ı Sâni efendimiz hazretleri, bir taraftan nice nice dühûr u a'sârdan beri şan-ı celâdet ve ulviyeti cihanın her tarafını ihata eylemiş bir sülâle-i 'âliye ve mübarekeye mensup ve eben 'an ced padişahzâde bir şehen-şah-ı a'zam u ekber bulundukları gibi bir taraftan dahi makam-ı akdes-i hilafet-i kübrâya min kıbell'r-Rahman zinet-sâz olmaları cihetiyle *halifetullâh* ve *halife-i Resulüllâh* bulunarak haiz-i nisab-ı ulviyet ve kudsiyet olduklarından padişah-ı e'azz ü akdesimiz efendimiz hazretlerinin server-i mülûk ve selâtîn-i cihan, a'zam ve akdes-i hükümdarân-ı zaman bulundukları ke'ş-şemsi fi vasati'n-nehar rehîn-i mertebe-i bedahettir" (s. 103-04).

43 Meselâ: "Hadis: 'Ümmetimden hak üzre zâhir ve âmil (yani, ef'âl ve harekâtında şeriat-i mutahharaya bi't-tamam tâbi) olan bir kavim yevm-i kıyamete kadar devam ve beka bulacaktır'. Bu hadis-i nebevîde lâ yevmi'l-kıyâm payidar ve bâki olacağı ehl-i imana ihbar buyurulan cemaat-i mesûde ve devlet-i necîbenin *Kavm-i Osmanî* ve *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye* idüğü ulema-i din-i mübîn ve müdekkikin ve muhakkikin-i irfan-karînin tedkikat ve taharriyât-ı 'amîkalarıyla mertebe-i tahakkuk ve tezahüre vâsıl olmuş olmakla ile'l-ebed icra-yı hükümet ve saltanat edeceği vâsıl-ı mertebe-i yakîn olan devletimiz *Devlet-i ebed-müddet-i Osmaniye* namıyla yâd u tevsîm olunmak mutad olmuştur, fe-tebarekallâh!" (s. 83).

şah-ı Farukî-haslet efendimiz hazretlerinin hadis-i şerif-i ma'rûzun mazmûn-ı âlîsine mâ-sadak olduklarına binaen efdal-i 'ibâd bulunduklarına iştibah yoktur" (s. 80); "Bu hadis-i şerif veliyy-i nimet-i bî-minnetimiz, her hâlükârda hâmi ve meded-resimiz zıll-i zalîl-i Hüda, halife-i Resul-i mücteba, sultan-ı selâtîn-i adalet-pîrâ, şevketlü, kudretlü padişah-ı akdesimiz efendimiz hazretlerinin bunca eltâf u in'âm ve inayât-ı hilafet-meâblarına karşı küfran-ı nimet ederek *hiçbir din u mezheb ve kanun-ı memleketin tecviz edemeyeceği ahval ve harekât-ı melanet-kârâneye ictisar* ile umumun mazhar-ı nefrîn u lâneti olan bazı denîlerin nezd-i ilâhîde dahi yüzsüz olarak dünyada olduğu gibi rûz-ı cezada dahi duçar olacakları azab-ı elîmi müş'ir ve mu'arrif olmakla her hâlükârda dâ'î-i ibret u intibahtır" (s. 82-83). Ahmed Muhtar Paşa'nın âyet ve hadislere verdiği mânalarla onları hilafet-saltanat istikametine çekme çabaları bir yorumlama tekniği olarak dikkat çekicidir.

Birinci bahsin üçüncü altbaşlığı (s. 92-123) Osmanlı hanedanına ve faziletlerine tahsis edilmiş ve bu kısımda Osmanlı hilafet ve saltanatının meşruluğu ve yüceliği babında dinî ve tarihî birçok malumat verildikten sonra meşhur Osmanlı tarihlerindeki bilgiler aktarılarak Osman Gazi'nin soyu Oğuz Han-Kayı Han üzerinden Hz. İbrahim'e veya Hz. Nuh'a kadar çıkarılmıştır. Bu kısım millî tarihçilik temayülleri açısından olduğu kadar hilafet ve saltanatın hem soy (Türk, "nesl-i pâk") hem de din ve geleneksel kültür (İbrahimî dinler veya bütün insanlık tecrübesi) açısından muhkem ve üstün, ayrıca Hz. Peygamber tarafından haber verilmiş, müjdelenmiş bir milletin/hanedanın elinde olduğunu vurgulaması itibariyle de önemlidir. Bu bahsin dördüncü ve son arabaşlığı Sultan Abdülhamid'in faziletlerine tahsis edilmiştir (s. 125-37). Osmanlı Devleti her ne zaman müşkil bir duruma düşse iktidar ve problem çözücü bir padişah gelip devleti bu sıkıntıdan kurtarmıştır diyen müellif "13. asrın müceddidi" olarak tavsif ettiği Abdülhamid'i de bunlar arasında saymaktadır. Padişahın evsaf ve fezâili için şu icraatını öne çıkarıyor: a) Mektep ve medreseler açmak, b) Teşkilat ve tanzimat-ı askeriyeyi gerçekleştirmek, c) En müşkil siyasî meseleleri çözmek, d) Diyanetperver ve âdil olmak, e) Lütf u merhamet, mürüvvet ü sahavet sahibi (s. 126-27, 130). "Böyle bir hükümdar-ı a'zam u zîşanı candan ziyade sevmek ve te'yid-i nusret u şevket ve muvaffakiyetine dua için vakf-ı vücud eylemek her vicdan-ı sadık ve her kalb-i pakin icab ettirdiği vecâibden, din-i mübîn ve askerliğin emir buyurdukları ferâizdendir" (s. 127). Buna rağmen "aks-i hâlât mücib-i hizlân u felâket olup akvâm ve tavâiften herhangi kavim ve taife-i habîse, efrad u eşhas-ı menhûseden herhangi fert ve şahs-ı denî (...) şayet hakk-ı kudsiyet-meâblarında küfran-ı nimetle harekât-ı sadakat-şikestâne ve hainâneye cesaret edecek olursa bu gibi edanînin (...) makhûr u müdemmer ve zîr ü zeber ve ateş-i kahr-i Kahhar ile harîk u hâkister olması bî-iştibah ve hüveydâ"dır. "Vâkıa (...) hükm-i mezkür has olmayıp belki kâffe-i ümera-i müslimîn aleyhlerinde hetk-i hürmet, 'adem-i itaat, sû-i niyet şer'an memnû ve menhî ve haram-ı kat'î lse

de lâkin min 'indillâhi te'âlâ ve min 'indi Resulihi *halifetullâh* ve *halife-i Resulüllâh* buyurulan bu efendimiz hazretlerine mahsus başkaca bir hassa vardır ki hakk-ı ehakk-ı şehriyarîlerinde hürmetsizlik eyleyip ibraz-ı sadakat etmeyenler mutlaka billâ imhal dûçar-ı kahr-ı Kahhar, giriftar-ı belâ-yı düşvar, hasılı perişan ve tarümar olurlar" (s. 128). Bu satırlar muhalefetin nasıl görülüp değerlendirildiği açısından önemli unsurlar taşıyor.

Dört altbaşlık ihtiva eden İkinci fasıl itaat (padişaha itaat) ve askerî disiplin (itaat ve inkıyad-ı askeriye) bahislerine ayrılmıştır (s. 138-57). Yazar askerî inzibatı da içeren itaat tarifini şöyle yapıyor:

"Ale'l-umum bir kavim ve ümmette itaat diye, o kavim ve ümmetin heyet-i mecmuasını idare için mevzû olan *ahkâm-ı diniye ve kavânîn ve nizamât-ı müttehaza ve mer'iyeyi* ve hükümdar-ı 'âlî-şan hazretleri taraf-ı 'âlî-sinden şeref-sâdır olan evâmir-i mütenevviayı hüsn-i kabul ve icra etmeye, onlara tatbik ve tevfîk-i hareket eylemeye derler.

Ale'l-umum ümmet-i celile-i Osmaniye ve İslâmiyede itaat heyet-i mecmua-i Osmaniye ve İslâmiye için mevhûb ve mevzû olan *ahkâm-ı celile-i şer'iye ve kavânîn ve nizamât-ı mukaddese-i mer'iyeyi* ve uli'l-emr olan emirü'l-müminîn, halife-i rûy-ı zemin, padişah-ı ehl-i İslâm-ı kudsiyetkarîn efendimiz hazretleri canib-i akdesinden şeref-sâdır olan *evâmir ve iradât-ı saadet-gâyât-ı hilafet-penâh-ı a'zamîyi* kemâl-i musadakat ve ihlas ile hüsn-i telâkki ve kabul etmek ve onlara her suretle tatbik ve tevfîk-i hareket eyleyip muktezıyât-ı celile ve ulviye ve kudsiyelerinden ez-ser-i mû 'udûl ü inhiraf eylememek demektir.

Uli'l-emr-i ulviyet-feşan olan padişah-ı âlem-penâh ve başkumandan-ı efham-ı hikem-âgâh efendimiz hazretleri taraf-ı akdesinden doğrudan doğruya veya *silsile-i meratib-i askeriye* usul ve kavâidiyle i'tâ buyurulan ve şer'-i şerif-i Ahmedî veya kavânîn ve nizamât-ı meşrûa-i şahaneleri ile *askerlik* için emr olunan evâmirin bilâ teemmül velâ sual kemâl-i arzu ile derhal icra-yı ahkâm-ı celilesine *itaat ve inkıyad-ı askerî* ve herhangi bir suretle olursa olsun verilen bir emr-i askerîyi bilâ kayd ü şart bir cehd ve arzu-yı şedid-i ulvi, en mukaddes aşk-ı celil-i askerî ve bir suret-i cansiparânede kemâl-i fedakârî ile padişah-ı ulviyet-nisab efendimiz hazretleri nam u şanına olarak icra ve ifa eylemeye *itaat-i mutlaka-i askeriye* tabir ve tevsim olunur.

Bir kavimde, bir ümmette, bir askerde hasâil-i celile-i itaatin tamamî-i mevcudiyeti o kavim ve ümmet ve askeri en büyük muvaffakıyâta, en büyük saadât ve muzafferiyâta sevk eder; itaatsiz akvam ve ümem ne derecelerde büyük ve muhteşem ve servet-dâr olsalar akıbet rehîn-i zeval ü sefa-

let olurlar. İtaatini zayi eden ordular ne derecelerde muhteşem ve şaşaadar, şan u satvetle velvele-endaz-ı aktâr bulunsalar nihayet pençe-i hezimet u felâkete yakalanıp bî-nam ü nişan kalırlar" (s. 139-40).

Ahmet Muhtar Paşa'nın itaata konu olan hususları sayarken a) ahkâm-ı şer'iye ile b) kavânîn ve nizamât-ı müttehaze (mukaddese) ve c) sultanın emir ve iradelerini, bir hiyerarşi içinde de olsa aynı hat üzerinde/bir tür aynı değerde zikretmesi Osmanlı sistematiği (şer'î hukuk-örfî hukuk) açısından normal olduğu kadar burada hususen önemlidir. Çünkü bu metnin yazıldığı yıllarda, hilafet-saltanat meselesiyle de irtibatlı olarak, dinî hükümlerle padişahın da onayladığı modern ("laik") hukukî mevzuat (kanunlar) ve padişahın emirleri arasında mesafeler koyma teşebbüsleri çoktan başlamış, muhalefetin de güç devşirmek istediği usulle alakalı hususlardan biri olmuştu. Onun için yazarın itaat çerçevesinde bu hiyerarşiyi ve hattı hatırlatması bizce sadece klasik metinlerde rastladığımızda rahatlıkla anlayabileceğimiz bir hususa işaret etmekle sınırlı değildir.[44] Bu bahsin üçüncü altbaşlığında itaatla ilgili âyet ve hadislere yer verilecek ve bu naslar aktüel ihtiyaçlar istikametinde yorumlanacaktır.

Çok az hilafet risâlesinde karşılaştığımız coğrafya ve mekân tasavvuru vurgularıyla kurulu bir hilafet ve saltanat yapısı burada bir paşanın kaleminden bütün şaşaasıyla karşımızdadır: Mukaddes beldelerin ve tarihî mekânların Osmanlı hakimiyeti ve himayesi altında oluşu hilafet ve saltanata ehliyet ve liyakatın maddî-mânevî işaretleri arasındadır. Bu beldeler Mekke ve Medine (s. 92, 134), Kudüs, İstanbul, Edirne, Bursa (son üçü için müellif "bilâd-ı selâse-i muazzama" tabirini kullanıyor), Beyrut, Trablusşam, Akkâ, Şam, Lübnan, Hicaz, Yemen, Sudan, Mısır, Berka (Bingazi), Trablusgarp, Halep, Rakka, Urfa, Maraş,

.....

44 Müellif bu hususu ilerleyen sayfalarda daha da netleştirecektir: "Uli'l-emr kimdir? Şüphe yok ki emr-i bi'l-marûf ve nehy-i 'ani'l-münker sahibi olan şevketlü, kudretlü, padişah-ı akdesimiz, hilafet-meâb efendimiz hazretleridir; ancak zat-ı hümayun-ı mülûkânelerinin fermanını hamil ve meratib-i askeriyeyi gösteren üniformalarını lâbis bulunan erkân ve ümera ve zabitan kulları dahi 'alâ meratibihim padişah-ı akdesimiz efendimiz hazretleri taraf-ı akdeslerinden memur ve mansûb ve haiz-i vekâlet olmalarıyla kezâlik nam-ı akdes-i padişahîye olarak uli'l-emrdirler. Binaenaleyh kanun dairesinde mâ-fevka *itaat* padişah-ı a'zam u es'ad efendimiz hazretlerine itaat demek olup zat-ı şevket-simât-ı hilafet-penâh-ı a'zamîlerine *itaat* dahi Hak te'âlâ ve tekaddes hazretlerine ve Resul-l müctebâsına *itaat* demektir. Avrupa devletlerince hükümdarların halka hakim ve bütün ordulara başkumandan olmaları yalnız bir emr-i sûrîden, bir emr-i itibarîden ibaret olup 'inde'l-müslimîn ise bu imtiyaz, bu salâhiyet bir emr-i dinî ve şer'î olmak üzre *halifetullâh* ve *halife-i Resulüllâh* olan padişah-ı Faruk-câh efendimiz hazretlerine min kıbeli'r-Rahman tevcih ve tahsis buyurulmuştur (...) Filhakika *itaat-i askeriye* bizde yalnız şan ve vazife-i askerlye muktezasından olmakla kalmaz; bu bizde adeta farz-ı ayındır: Çünkü bizde *askerlik* Avrupa ve sair memâlik-l mütemeddine-i garblye ve sairede olduğu gibi yalnız bir hizmet-i müftehire-l kavmiyeden ibaret değildir; bir ibadet-i uzmâdır" (s. 143-44).

Zülkadriye, Şehrizor, Irak, Kürdistan, Bağdat, Basra, Necid, Musul, Diyarbekir, Erzurum, Sivas, Adana, Konya, Van, Bitlis, Trabzon, Mamuretü'l-aziz, Ankara, Kastamonu, Aydın, İzmir, Kale-i Sultaniye, Çatalca, Rodos, Midilli, Sakız, Istanköy, Sisam, Akdeniz ve Karadeniz'in ekser-i sevahil ve adaları, velhasıl bütün Anadolu ve Rumeli (bâ-husus Selanik, Manastır, Yanya, İşkodra, Üsküp-Kosova), Arnavutluk, Bosna, Bulgaristan, Rumeli-i şarkî, "velhasıl tarif ve tavsiften müstağni nice bikâ' u büldan ve nice nice emsâr u ekalîm-i umran-nişanın sahip ve maliki, ber-mukteza-yı şer' u kanun 'uhûd-ı şehen-şah-ı 'âlü'l-âl-i kudsiyet-nisabı ve her hâlükârda bütün rûy-ı zemin akvam-ı müslime ve hükümât-ı İslâmiyesinin ber-nehc-i şer'-i şerif-i Ahmedî hami-i a'zam ve akdes-i 'âlî-tebârı, hükümdarân-ı ecnebiyenin zat-ı akdes-i gîtî-sitânîleri hakkındaki takdirat-ı mübeccele ve fart-ı tazimat u ihtiramları (...)" (s. 133-35).

Ahmet Muhtar Paşa'nın hilafet konusunu işlerken ismini zikrederek atıfta bulunduğu dinî ve tarihî muhtevalı eserler hayli fazladır. Özellikle kendi döneminin müellifleri arasından kimleri seçtiği/kullandığını tesbit için bu eserler önemli olmalıdır: İçelli Abdullah Şevket, *Necatü'l-Mükellefîn* (İstanbul, 1317), Muhyiddin Arabî, *eş-Şeceretu'n-Numaniye fî Selâtîni'l-Osmaniye* ve Safedî'nin şerhi, *Tefsir-i Mevâkib*, *Mesnevî*, İhtiyaruddin b. Gıyasuddin, *Esasü'l-İktibas* (İstanbul 1298, Arapça), Zeki, *Âlem-i İslâmiyet ve Şark ve Garb* (İstanbul, 1316), Mirza Abdürrahim Efendi, *Amerika'da İslâmiyet* (trc. Doktor Mehmed Arif, İstanbul, 1311), *Avusturalya'da İntişar-ı İslâm* (10 Kânunisâni 1311 tarihli *İkdam*'da tefrika), Fazl Alevî Paşa, *Füyüzât-ı İlâhiye ve Envâr-ı Nebeviye* (trc. Vamık Şükrü, İstanbul, 1310), Nazif Süruri, *Hilafet-i Muazzama-i İslâmiye* (İstanbul, 1315), Erbilî Mehmed Esad, *Kenzü'l-İrfan* (İstanbul, 1317), *Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm* (toplayan: Ali Nureddin, İstanbul, 1311), *Nevsal-i Askerî* (İstanbul, 1316). Bu kitapların hemen hepsi İstanbul merkezli hilafet-saltanat sistemini tahkime ve muhalefeti cevaplandırmaya dönük olarak hazırlanmış ve yayınlanmış kitaplardır. Ayrıca hususen Osmanlı hanedanı hakkındaki bilgiler için müracaat edilen *Nuhbetu't-Tevarih, Sahaifu'l-Ahbar, Heşt Bihişt, Tacü't-Tevarih, Neşrî, Nişancı, Âlî Çelebi, Künhü'l-Ahbâr, Tarih-i Enbiya, Hammer Tarihi, Gota Salnamesi, Hayrullah Efendi* gibi tarih kitapları da eserin hilafet kısmının kaynakları arasında bulunmaktadır.

23. Efgani-Abduh çizgisinin önemli takipçilerinden ve yayınlandığı dönemlerde bütün İslâm dünyasını etkilemiş *Menar* dergisinin (ilk sayısı: 22 Şevval 1315/15 Mart 1898) naşiri olarak **Reşid Rıza**'nın (Kalemun/Suriye 1865-Kahire 1935)[45] Osmanlı hilafet ve saltanatıyla ilgisi ve bu konular etrafındaki fi-

45 Hayatı ve eserleri için bk. Hayreddin Karaman, *Gerçek İslâmda Birlik*, İstanbul, Nesil Yay., ts., s. 113-67 (H. Karaman "Osmanlılar ve hilafet" başlığı altında Reşid Rıza'nın hilafet meselesine bakışına da temas etmektedir; s. 133-42); Emad Eldin Shahin, *Reşid Rıza ve Batı*, çev. E. Saka, İstanbul, Ekin Yay., 2000; Albert Hourani, *Çağdaş Arap Düşüncesi*, çev. L. Boyacı-H. Yılmaz, İstanbul, İnsan Yay., 1994, s. 245-66; "Rashid Rıza", *EI*^{2}, 446-48.

kirlerinin seyri hem İstanbul hem de Suriye ve Mısır'da bu meseleler etrafında cereyan eden tartışmalar ve irtibatlar açısından önemlidir. Onun bu sahada yaygın olarak bilinen eseri, 1922 yılında *Menar*'da tefrika edilen, 1923'te de kitap olarak basılan -bizim de tercümesini sonraki ciltlerde alacağımız- *el-Hilafe evi'l-İmametu'l-Uzmâ* başlıklı hacimli kitabı olmakla beraber Osmanlı hilafet-saltanatı ve II. Abdülhamit idaresiyle ilgili düşüncelerini takip edebileceğimiz makale düzeyindeki yazıları derginin ilk sayılarına kadar çıkmaktadır. Onun kısa sayılabilecek bir dönem Sultan Abdülhamit lehine ve Jöntürkler aleyhine makaleler yazdığını da biliyoruz.

Bu ciltte yer alan ve Kıbrıs İngiliz Mektebi muallimi Vizeli Eminzâde Rıza'nın Türkçeye tercüme ederek kitaplaştırdığı *Dünyada Müslümanların Hali ve Ulemayı Emirlere Sultanlara Nasihat İçin Davet* başlıklı metin[46] Reşid Rıza'nın *Menar*'da yayınladığı hilafetle ilgili makalelerinden sadece biridir.[47] Müellif giriş sadedinde şunlara işaret ediyor: Bugün haberleşme ve ulaşım imkânları eskiye göre çokça artmıştır. İslâm dünyasının en müterakki beldeleri Türkiye, Mısır ve Hindistan olmakla beraber buraların da dünyanın medeni ve müterakki memleketlerinden çok gerilerde kaldığı açıktır. O kadar ki uzun yıllar Osmanlıların "dehşeti" karşısında tir tir titremiş Avrupa devletleri bir tarafa asırlarca Osmanlı Devleti idaresi altında bulunup sonradan ayrılmış gayrımüslim ahali bile bugün "hükümet ve medeniyetce, ulûm ve fünûnca, sanâyi' ve imalatca, terbiye ve hukuk-ı ictimaiyece (...) umûr-ı dünyanın umumunda (...), mesâil-i maişetin kâffesinde" Müslüman Türk, Arap ve Kürtlerden daha ilerdedir (s. 5). Bunun sebebi Müslümanların dinlerinden uzaklaşmaları, cahil olan reis ve yöneticilerinin de ilim ve fenni, hayır ve menfaati reddetmeleridir. Dinden uzaklaşmanın sebep ve teza-

• • • • • •

46 Reşid Rıza'nın *"Hâlü'l-müslimîn fi'l-âlemîn ve da'vetü'l-ulemâ ilâ nasîhati'l-umerâ ve's-selâtîn"* başlıklı bu makalesi 1906 yılında *Menar*'da neşredilmiş (C. 9, s. 357-65, Cumade'l-ûlâ 1324/Haziran 1906), *Makalâtu'ş-Şeyh Reşid Rıza es-Siyasiye* derlemesi içine de alınmıştır (Beyrut, Dâru İbn Arabî, 1994, I, 362-72).

Vizeli Eminzâde Rıza tercümesinin ilk baskısı Lefkoşe'de Mirât-ı Zaman Matbaası'nda [h.] 1324 senesinde yapılmıştır. İlk 16 sayfa Türkçe tercüme, son 11 sayfa ise makalenin Arapçasıdır. Zahriyesinde fiyatının yarım frank olduğu yazılıdır. Başında (s. 2) şu not yer almaktadır: "Mısır e'âzım-ı ulemasından es-Seyyid Muhammed Reşid Rıza Efendi hazretlerinin *el-Menar* ceridesiyle neşr eylediği makale-i hakâik-isâlenin tercümesidir ki ehil olanlara arz için [Arapça] aslı dahi ilaveten tab' ettirilmiştir". İkinci baskı ise İstanbul'da yapılmıştır (Dersaadet, Matbaa-i Ahmed Kâmil, 1326, 15 s.). Mütercimin, risâlenin başına dercettiği Vambéry ile mektuplaşmaları (s. 2-3) gibi bazı ilave unsurlar taşıdığı için biz ikinci baskıyı esas aldık. Tercümenin Vambéry'ye gönderilmesinin sebebi, mütercimin ifadesine göre "Avrupaca neşrine inayet buyurulması" ve bu yolla Osmanlılığa hizmet edilmesidir. Vambéry'nin cevabi mektubunda risâleden Avrupa gazetelerinde bahsedeceği ifade edilmekte ise de böyle bir tanıtımın yapılıp yapılmadığını bilmiyoruz.

47 Üçüncü ciltte Reşid Rıza'nın hilafetle ilgili görüşleri üzerinde ayrıca durulacağı için buradaki tanıtmada sadece bu kitapçıkla sınırlı kalınacaktır.

hürlerinden biri tevhid akidesini unutup tarikatlar, bâtıl inaçlar yoluyla bir tür şirke düşmeleri ve aklî esbaba tevessülden uzaklaşmalarıdır. İkincisi "lâ-yüs'el"lik statüsüne çık(arıl)an padişahların, dinin emrettiği ve Peygamber'le sahabesinin uyguladığı meşveretten ("din-i İslâmın esas-ı sânîsi olan meşveret"ten) uzaklaşıp istibdat ("şahs-ı vâhidin mücerred re'y-i müstakilli ile müstebiddâne hükümet etmesi", s. 10) yolunu tutmuş olmalarıdır.

Yazar, Suriye'de geçen çocukluk ve gençlik yıllarından itibaren ailesini ve dolayısıyla kendisini mutazarrır eden Sultan Abdülhamid'in adını hiç anmamakla beraber o dönemde istibdat veya "nass-ı Kur'an-ı terk eden, terkine rıza gösteren, icma-i ümmete muhalefet gösteren kâfir-i billâh bir müstebit" dendiği zaman padişahın anlaşılacağını bildiği için dolaylı fakat ağır bir üslupla Osmanlı idaresini ve ona her halükârda itaat eden, onu şeriatın üzerine çıkaran halkı, memurları, devlet erkânını tenkit etmektedir.[48] "Hükümetin her yerde ale'l-husus Suriye ile Filistin'de ilmî, talimî kitapları, ictimaî teâvünü men etmesi ve esbâb-ı mamûriyetin azlığıyla beraber mezâlimin, vergilerin, rüsûmun daima tezyîdi cihetine gitmesi" ise bir diğer menfiliktir. (s. 14).

Müslümanların yapmadıkları vazifelerinden biri de müstebit idarecilere karşı "meclis-i meşveret"i alenen ve ısrarla talep edecek bir "cemiyet kurmak" için "el altından" yeteri kadar faaliyette bulunmamaları, sözle yetinmeleridir. Halbuki hadiste de ifade edildiği gibi emr-i bi'l-marufu elle/fiilen yapmak dururken sözle yapmakla yetinmek iman zayıflığının işaretidir (s. 10, 12). Çok zamandan beri süren istibdat (fesat ve fenalık) Müslümanların hürriyet-i şahsiyeye kabiliyetlerini de dumura uğratmıştır. Halbuki kişi ve milletlerin haysiyet ve izzeti hürriyet-i şahsiyeye bağlıdır. Padişahların kendi ihtiyarlarıyla istibdattan vaz geçmeyecekleri anlaşıldığına ve Müslüman halk da Avrupa'da olduğu gibi devlete karşı isyan edecek kadar ilerlemediğine göre yapılacak şey ulemanın başı çekeceği cemiyetlerin kurulması ve hükümdar katında ısrarla meşveret talebinde bulunmasıdır. Bu talebe cevap gelmediği zaman ulema kamuoyunun ve yayın organlarının yardımına baş vurmalı ve bu kanallarla İslâm hükümetinin ne olduğunu anlatmalıdır. Bu faaliyetleri İstanbul ve civarındaki ulemanın yapması imkânsız denecek kadar zordur. Fakat padişahın eli onlara ulaşamayacağı için Hindis-

••••••

48 "Hatta bu sultan bazı avâmın itikadınca şeriat nazarında başka müslümanlarla beraber [müsavi] değildir, bazıları ise öyle imtiyaz verirler ki sultan, bir kimsenin taht-ı tezevvücünde bulunan bir karıyı görüp canı çekse o karı şüphesiz kendi zevcine haram, sultana helâl olurmuş. Bu itikad ise küfr-i sarihdir. Anadolu'nun asıl kaba köylüleri: 'Sultan insan suretinde değildir, onun için sakalının kılları yeşildir' itikadında bulunduklarını Damad Mahmud Paşa bana söylemişti. Ancak ilm ü idrak sahibi olanlar kahren yakayı ele verdiklerini ve cebren taht-ı tegallübe girdiklerini, doğrusunu söyledikleri anda boyunlarında zulüm kılıcı oynayacağını, kendileri için ez'af-ı iman olan inkâr-ı kalbîye rızadan başka çare kalmadığını iddia ederler. Müstebidlere meddahlık, dalkavukluk ve avukatlık eden kimseler bu davayı, bu ez'af-ı iman davasını tasdik ederler mi? Onların memurlan ile 'avene-i haveneleri için ihtirâ' ettikleri nişanları, rütbeleri, vazifeleri kabul eden hiç o davayı teslim eder mi?" (s. 11).

tan ve Mısır'daki ulema bunu yapabilir; Hindistan cemiyet kurma ve bu tür faaliyetlerde bulunma açısından daha tecrübeli olduğu için bu görev öncelikle onlara düşer. Ayrıca Hint ve Mısır basınının yabancı boyunduruğu altında bulunan Müslümanların Osmanlı Devleti'nin şemsiyesi altında birleşmelerini talep etmesi hem faydasızdır hem de düvel-i muazzamanın "dehşetli ittifakı"nı davet edeceği için tehlikelidir.

Reşid Rıza "cemiyet"ten bahsederken İttihat ve Terakki'den açıkça bahsetmiyor fakat ona da müsbet ima ve telmihte bulunduğunda şüphe yoktur. Ayrıca İngiliz politikalarına denk düşecek şekilde özellikle Hint ve kısmen Mısır basınını, meşveret ve meclis talebiyle hilafet-saltanat merkezinin, Sultan Abdülhamid'in aleyhine bir tavır takınmaya, mevcut iyi ilişkileri bozmaya teşvik etmesi dikkat çekicidir.[49]

24. Hoca Kadri diye şöhret bulmuş ilmiyeden **Mehmed Kadri Nâsıh**'ın ikinci eseri, muhalif ulemanın "ilmihal-i siyasî" diye adlandırdığı ve birinci ciltte yer verdiğimiz *İstinsâf*'a göre çok daha düzgün ve düzenli, serdedilen fikirler açısından da temsil gücü yüksek risâlesi *Zulm ü Adl*'dir.[50] Yazar, Mısır'da basılan muhalif risâlelerde sıkça görüldüğü üzere II. Abdülhamid'i ve hilafet-saltanat sistemini gayrımeşru hale getirmek ve muhalefeti haklı ve canlı kılabilmek için genel bir Osmanlı hilafeti tenkidi ile başlıyor: Osmanlılar (yazar Osmanlı, Osmanlı Devleti yerine genellikle Türkiya ve Türkiya Devleti'ni kullanıyor) başlangıçta yerli ve yabancı mezalimi ortadan kaldırmaya yönelmişken daha sonra doğru olan bu yoldan saparak bütün kuvvetini "küffar"la mücadeleye hasretti. Bununla da iktifa etmedi, Sünnî-Şiî mücadelesini kızıştırarak "Muhammedî İranîleri" tenkil etmeye başladı; büyük padişahlardan biri, kâfir hükmünde addettiği İran padişahlarının esir zevcelerini istifraş etmenin caiz olduğu yolunda fetvalar verdirdi ve bu fetvayı "kemâl-i iştiha ile" önce kendisi uyguladı.[51] Osmanlı hilafetini tanımı-

.....

49 "Ulema-yı Hind, Devlet-i Osmaniye'nin önünde düşeceği varta-i hevl-nâki bilmiyorlar zannolunur. Çünkü onların cerideleri de Mısır'daki müslüman gazeteleri gibi o hükümetin bilmiş oldukları seyyiâtını müslümanlardan gizlerler" (s. 14).

İttihat ve Terakki Mısır şubesinin, orada yaşayan Suriyeli göçmenlerle, hususen Reşid Rıza ile yakınlıkları ve birlikte faaliyetleri için bk. Hasan Kayalı, *Jöntürkler ve Araplar*, s. 52-54.

50 [Paris], [h.] 1326 [1908], 230 s. Kitabın sonunda telif tarihi olarak 22 Rebiulâhır 1326 tarihi verilmektedir ki 24 Mayıs 1908'e yani II. Meşrutiyet'in ilanının iki ay öncesine tekabül etmektedir. "Tab'ına başlanan bu risâlede münderic mebâhis meyânında saltanat, hilâfet, küfr, din, zulüm, adl gibi şeylere müteallik bazı mütalaât ve izahât îradı menvîdir" (s. 35) ifadelerinden anlıyoruz ki kitap peyderpey basılırken telifi de devam etmekteydi. Eserde II. Meşrutiyet'in ilânına dair hiçbir işaret olmadığı için baskısının da II. Meşrutiyet'in ilânından önce yapıldığını kabul ediyoruz. Risâlenin II. Abdülhamit dönemine hasr edilen bu ciltte yer almasının sebebi de budur.

51 Yazar daha sonra Osmanlı Devleti-İran münasebetleri konusunda şu yoruma yer verecektir: "Tarafeynden saçılan şikak u ihtilaf tohumları Türkiya ve İran Müslümanları arasında iyice neşv ü nemâ bulduktan sonra iki hükümet herbirisi için bir sermâye-i fesad u istibdad olan mezhep münâza'âtını ibkâ ve takviye etmekle beraber beynlerinde münasebât-ı siyasiye küşâd ettiler. Mütekâbilen sefirler tayin olunmağa başladı. Çünkü biri sahte Şî'î, diğeri düzme Sünnî oldukları halde yekdiğerinden o kadar ihtiraz etmez oldular" (s. 30).

yorlar diye Sünnî Afganlılara karşı Rusya'ya destek verdi. Mehmed Ali Paşa'nın Türklerin bile teveccühünü kazanması ve başarı sağlamasının sebebi de budur. "İşaret olunan vakalar gösteriyor ki Türkiya hükümetinin bed-hâhlığı evvelâ kendi mâye-i hayatı olan Türklere, sâniyen sâir Sünnî Müslümanlara, sâlisen kendi tebeasından olan Hıristiyanlara, râbi'an Şîîlere, hâmisen Avrupa Hıristiyanlarına ve sâdisen sâir insanlara müteveccihtir. (...) Padişah imanın altı şartını bellemeye çalışacağına kendi cinsinden başlayarak şu altı zümre-i 'ibâdullahı bizzat ve bi'l-vasıta ızrâr edip ettirmekten geri durduğu yoktur. Ve şerri en ziyade kendi cinsine dokunmaktadır". (s. 23-24). Daha da kötüsü "Birinci Sultan Selim'in zâten bir takım süfehâ-yı Abbasiye'nin bed-nâm etmiş oldukları *hilafet fikr-i sakîm*ine kapılarak Türkiya'da eslâfın meâsir-i adaletini berbad ve ahlâfına din namına yeni *istibdad* vesilelerini tehyie etmek neticesinden gayrı bir faidesi olmayan bir ikinci *hilâfet-i Yezidiye*'yi Türkiya'ya idhale kıyam etmiş olmasıdır" (s. 24). Halbuki önceki Osmanlı padişahlarında olduğu gibi hilafet iddiası lüzumlu bir şey değildir, ayrıca hilafeti de yedeğine alan bir istibdat getirmiştir. Şehzade katilleri, "Kızılbaş diye otuz kırk bin Türk kestirmek gibi müthiş cinayetler", "Mısır'da nefs u namus müdafaa eden Müslüman kadınlarını memelerinden kapılara veya direklere mıhlattırmak, saçlarını pencere demirlerine bağlattırıp aşağıya sarkıttırmak, Katolik İspanyolların Endülüs Müslümanlarını ateşte yaktıkları hengâm-ı dilşikâfda Mısır'ın en hamiyetli Müslümanlarını dünyadan kaldırmak için her türlü işkencelere müracaatla o Hıristiyanlara bir nazîr-i 'adîmü'l-vücud olmağa çalışmak ve Araplar artık bir hilâfet kurmaktan acz-i külliye düşerler ümmidiyle İspanyolların hınzırâne cinayetlerine âdeta ferah-nâk bir mefneş olmak ve kasden bir süküt-I mütecâhilâne ihtiyârıyla muavenetlerinde bulunmak gibi hâlât-ı kerîhe" (s. 26-27), sırf hilâfeti muhafaza hülyasıyla tutulan Yemen vilayetinde mezâlimden feryat eden Arapları öldürmek üzere oraya sevk edilen Türklerin on iki sene zarfında iki yüz binden ziyade telefât vermesi ve kendi köy ve ailelerinin perişan olması (s. 40-41)... hep bu "hilafet modası", "hilafet-i mevhûme", "muzır bir hilafet ismini takınmak" sebebiyle olmuştur. Gelinen nokta "Yıldız'da hod-perest bir herif (Sultan Abdülhamit)"[52] ve "kâffe-i mesâvî ve me'âsînin menba ve mercii" bir fâsit-müfsit hilafet ve müstebit saltanat.[53]

• • • • • •

52 Yazar bu hat üzerinde Sultan Abdülhamit için daha ağır ifadeler kullanacaktır: "Evvelki padişahlar hakkında şîme-i İslâm üzre 'tecâvezellâhu an seyyiâtihim' [Allah günahlarını affetsin] diyelim fakat iblis sîretli İkinci Abdülhamid pis kalbine yegâne lâyık gördüğü münâfikâne hilâfet kisvesine büründükten sonra ecnebiler ehl-i İslâm aleyhinde asırlarca muharebe hallnde bulunsalar idi hiçbir vechile yapamayacakları fenalıkları o mahluk-ı şerîr, hilafet-i kâzibesiyle yaptı ve bununla beraber ancak kendisi ehl-i İslâmın yegâne hâmisi olduğunu umumuna âdeta teslim ettirdi. Halbuki yaptığının netâyic-i vahîmesi mülk-I İslâmın küre-i arz üzerinden zevâline müeddî olacağından ne kadar endîşe olunsa becâdır" (s. 35).

53 Hoca Kadri'nin bazı Emevî, Abbasî halifelerini ve Osmanlı padişahlarını bu tenkitlerden istisna tutması için bk. s. 36, 39-40. "Millete yadigâr olarak bırakmış olduklan hilâfet-i umumiye davasına gellnce mazarrâtının tafsill pek uzundur. En büyüğü ikl yüzlüdür. Bir cihetten *padişahın kavâid-i istibdâdını gayet tarsîn ve devamını temin* etti. Diğer cihetten *Türklere büyük bir gurur verdi ve ahvâl-i âlemi görmekten mâni ve hâil olacak kadar kesîf bir perde ile gözlerini örttü*" ifadeleri için bk. s. 40.

Hoca Kadri Osmanlı hilafetinin takip ettiği ittihad-ı İslâm siyasetini hem Türkiye Devleti hem de bu siyasete bel bağlayan Müslüman beldeler için zararlı, zaman kaybettirici ve binlerce Müslümanın ölmesine-öldürülmesine sebep bir hareket olarak görmektedir. Osmanlı Devleti'nin en büyük zararı ittihad-ı İslâm politikalarıyla Avrupa devletlerinin husumetini ve ardından devleti zayıflatmaya dönük siyasî hile ve manevralarını celbetmesi, kendi kuyusunu kazan bir "devlet-i câhile ve bâğıye" haline gelmesidir. Hintli ve Cezayirli müslümanlar ("hayalperest mahluklar") da bu siyaset dolayısıyla hem İngiltere ve Fransa'nın kendilerine dönük düşmanlıklarını artırıyor hem de "terakkiyât-ı asriyelerini" tamamlayarak İngiltere ve Fransa'da tutabilecekleri yerlerden, Fransa Parlamentosu'na otuz kırk mebus sokmak gibi edinebilecekleri imkânlardan mahrum kalıyorlar. Halbuki Osmanlı hilafetine itimatları olmayan ve esbâb-ı terakkiye yapışan Müslüman Rusya Tatarları "terakki ediyor ve sâir Müslümanlara numune ve ümit veriyorlar ve Rusya Parlemanı'na mebus gönderiyorlar" (s. 45-46). Müellifin bu aşamada vardığı netice dönemi için hayli cesur ve tehditkârdır:

"Hükûmet-i şâhâne ciddi, dûr-endîş, millete hayır-hâh, ehl-i İslâma muhib, namuslu ve Allah'a mu'tekid bir hükûmet olsa milletin hiçbir fâidesini görmediği ve bilâkis maddî ve mânevî her türlü mazarrâtını her vakit görmekte olduğu hilafet-i fâside ve müfsideyi millete nâfi' bir hale tahvil edemeyince büsbütün terk edip *yalnız saltanat ünvanıyla iktifa*[54] ve umum âlem-i İslâmla düvel-i ecnebiyeye keyfiyeti resmen tebliğ ve Türkiya gazeteleriyle ilân ederek hayat-ı siyasiyesiyle tebeasının refah u terakkîsine müteallik ve ittihâzı makul vesâil u esbâba cidden teşebbüsle peyderpey ıslahât-ı lâzıme icra ve istikmâline ikdam ve ihtimam eyler. Böyle âkilâne ve muslihâne bir meslek-i hükûmet düvel-i ecnebiyenin emniyetini Türkiya'ya kazandırır, mahabbetini celb eder, şübühâtını kaldırır ve bundan daha mühim olmak üzre o tedbîr-i 'âlî Türkiya hâricindeki Müslümanlara necat verecek muamelâta kıyam lüzumunu bildirece-

.....

54 Hoca Kadri ilerleyen sayfalarda şunları söyleyecektir: "Hilafetle saltanatın bir zât uhdesinde cem'i ile umûr-ı cumhûrun öylece idaresi çok fenalıklar intâc eylediği müsellemdir. Hulefâ-yı Râşidîn yalnız halifelik sıfatıyla icrâ-yı hükûmet buyurdular. Zamanlarında sultan ism u resmi yoktu. Hulefâ-yı Emeviye ve Abbasiye de halifelikle iktifâ ettiler. Abbasiye devrinde bazı memâlik umerâsına sultan lakabı verilmiştir. Mısır'da hallfe ünvanını taşımış olan Fâtımîler ve Abbasîler de sultan lakabına heves etmediler. Her iki ünvanı zatlarına tevcih ile hilâfet ve saltanat kuvvetlerini uhdelerinde cem' etmeye kıyam Birinci Sultan Selim'den beri Türkiya padişahlarına mahsus bir bid'attir. Bir de şerâl'-i mensûha enbiyâsından Davud aleyhi's-selâmın iki bin beş yüz şu kadar sene evvel hilafetle saltanatı uhdesinde cem' etmiş olduğu nakl olunmaktadır. Acaba hasbe'l-maslaha bir bid'at-i kerîhe bid'at-i haseneye tahavvül edebildiği malum olduğundan Birinci Sultan Selim'in Türkiya'da ihdâs etmiş olduğu bid'ati bir bid'at-i haseneye tahvil ile millet ve devlete nâfi' veya hiç olmazsa mazarratını dâfi' bir şekle konulması mümkin değil midir?" (s. 66-67).

ğinden ve nâfi' ve makul hareket tarîkini göstereceğinden boş ümidlere mahal bırakmayarak muzır ve tıflâne tavırlara nihayet verdirip bulundukları yerlerde akvâm-ı sâire ile beraber a'mâl-i sâlihaya teşebbüs ile terakkiyât-i insaniyeye şurû' etmelerine bâis ve iki cihanda selâmetlerine hâdim olur ve Türkiya büyük bir mesuliyet-i mâneviyeden kurtulur. Memâlik-i ecnebiye Müslümanları ismen hilafeti olmadığı takdirde bile her vakit bâki olan İslâm râbıtasıyla yine Türkiya'ya merbût ve müteveccih kalarak onun ihdâs ettiği ıslahât ve tesisât-ı ilmiyeye az çok iktidâ ve mümkin olduğu kadar Türkiya'dan bu vechile istifade edebilirler. Onların Türk devlet ve milletine bir iyilikleri mutasavverse ancak o tedbirle istihsâl ve temini mümkindir. Beyhûde yalanlara itimat ettikleri müddetçe tedennî eder, aldanır ve her milletten geri kalırlar" (s. 46-47).

Müellif bundan sonra daha muhataralı bir alana adım atıyor ve 1854-55 Kırım Muharebesi'nde İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Hıristiyan Rusya'ya karşı Müslüman Osmanlı Devleti'ni desteklemesi ve bu sayede küffâra galebe çalınması hadisesinden yola çıkarak "Hıristiyanlar Müslüman oldukları için Türklere veya sâir Müslümanlara düşmandırlar" kabulünü tenkide ve bir tür çürütmeye teşebbüs ediyor. Hoca Kadri bunun reel siyasetin bir neticesi olduğunu açıkça söylemesine rağmen şunları söylemekten de geri durmuyor: "Avrupalıların o muharebeden maksadları herne olursa olsun âlem-i Nasrâniyetin en büyük hâmisi olan Rusya İmparatorluğu'na büyük darbeler vurarak pençesinden âlem-i İslâmiyetin en büyük medârı ve Türklüğün yegâne istinâdgâhı bulunan Türkiya Devleti'ni tahlîs ve takviye ettiler: Hasm-ı cânından hayatını kurtardılar ve bunun için mâlen ve bedenen, maddeten ve mânen büyük fedakârlıklar ihtiyâr eyledikten başka fiilen ve kavlen lüzûm-ı kat'îsini gösterdikleri *âsâr-ı adâleti ihya ve ıslahât-ı cedîdeyi icra ve itmâm etmek üzre* Türkiya'ya malumât-ı nâfi'a ile imdad, istediği kadar emvâl ikraz ve kurtardıkları Türk Devleti'ni kendi mütemeddin devletleriyle müsâvi tutarak düvel-i muazzama sırasına idhal edip âlem-i Osmanîyle âlem-İ İslâmîye dilediğinden a'lâ hidemât-ı nâfi'a takdim ve menâfi'-i azîme tevsî' ve temin edebilecek bir mertebe-i iktidar u şevkete îsâl eylediler". Böyle büyük bir hizmet bir peygamberin hükümetine yapılmış olsaydı bunun Allah'ın nimeti ve mucize kabul edileceğinde hiç şüphe yoktur. Artık Müslümanlar Hıristiyan devletler için maddî menfaatların dinî hislerin önüne geçtiğini öğrenmeli ve taassubu bir tarafa bırakarak menfaati neyi gerektiriyorsa "gavur" demeden o devletle sulh ve muahede akdetmelidir. Sulh ve muahede akdedilecek devlet, Almanya ve Rusya'ya karşı Müslümanların "en büyük dostu olan", Fransa'nın Tunus'a girmesine mani olmak için Mısır'a giren, oraya hürriyet bahşeden İngiltere'dir. "İngiltere'nin Türkiya'ya ve âlem-i İslâmîye hayır-hah ve muhib olduğu bir asırlık şevâhid-i tarihiye ile sâbittir". Halbuki Sultan Abdülhamit

idaresi bunu yapmıyor ve eski "denâet, habaset ve sefahetler"e devam ediyor. Rusya'ya karşı harp eden kumandanlar önce İstanbul'a hücum etseydiler daha hayırlı bir iş yapmış olurlardı, çünkü "gaza-yı ekber Mabeyn-i şahâneyi harben feth etmekti"r (s. 48-57).

Yazarın hem ağır bir şekilde tenkit ettiği hem de muhalefete kazanmak istediği kişiler, eskiden gelme müdâhin ulema[55], hocalar, mürâi meşâyih, yalancı ûdebâ ve fâcir, herze-gû şuarâ ile o gün için eskilere katılan etıbbâ, adliye ruesâ ve memurîni, zâbıta âdemleri ve hun-hâr heyetlerdir. Müellifin özellikle ilmiye mensuplarının kaleminden çıkma hilafet-saltanattan yana risâleleri ve bu metinlerde işleyen mantığı yakından takip ettiği açıktır. Fakat bunlar arasında bir yerde açıkça, bir yerde de ima yoluyla ismini zikrettiği tek kişi Ebü'l-Hüda'dır.

Risâlenin Abdülhamit tenkitleri *İstinsâf*'ın tekrarı gibidir. Yalnız burada ilmiyeyi, meşâyihi, imam ve hatiplerle halifeye dua edip duranları muhatap alıp, göğsünde "istavrozlu/haçlı nişan taşıyan" bir padişah-halifeye mi dua ediyorsunuz, hutbelerde onun adını mı yad ediyorsunuz şeklinde başlayan sorular sırasında menfi unsurlar olarak tiyatro oynatması, içki sofralarına oturması, şapkalı adam ve kadınların Mabeyn tiyatrolarına gelmelerine müsaade etmesi ve cahil olması ("köy çobanlığına liyakat kesbetmemiş, en fena terbiye görmüş ve fena yaratılmış bir hükümdar") gündeme getirilerek imam ve hatiplerle padişaha sürekli dua edip onu hayırla yad edenler mânevî baskı altına alınmak istenmektedir. Yazar müteakip sayfalarda II. Abdülhamid'in bir tür gizli kâfir olduğunu fakat çok mâhir bir kişi olduğu için bunu hocaların göremeyeceği şekilde gizlediğini, ayrıca ulemanın da maddî menfaatler veya bilgi yetersizliği, korkaklık vb. sebebiyle padişahla ilgili gerçek durumu beyandan kaçındıklarını söyleyecektir.

"Müslüman isimli bir herif 'yaptığım şeyler haramdır veya helâl değildir' deyü lisanıyla îcab ederse söyleyerek yirmi otuz sene âdem soymak, eşya çalmak, para dolandırmak gibi mazarratlara devam etse bunun için küfrüne hükm edilemez ve lâkin bir defa zünnâr kuşansa heman tekfîr edilebilir. Çünkü "küffara mahsus bir şiâr takındı" denir. Evâmir-i kat'iyesiyle gûnâgûn seyyiât ve kebâiri irtikâb ettiren ve mesâvî-i zâtiyesi âsâr-ı 'adîde ile sâbit olan Abdülhamid gibi bir hükümdar bütün âlem-i İslâmiyetin siyaseten menât-ı selameti sayılabilen vâsi', azîm ve mehîb bir devlet-i İslâmiyenin nısfına karîb arazi-i münbitesiyle mevâki'-i mühimmesini a'dâya verdikten sonra bâkisini de sekenesiyle beraber kasden tahrip

.....

55 Yazar İbn Kemâl için bile şu ifadeleri kullanıyor: "Ahmed ve Yunus Paşalar gibi en hamiyetli ve dirayetli vüzerâyı öldüren padışah İbn Kemal gibi müdâhin bir efendinin çamurlu cübbesini türbesine koydurmuş ise takdise mi lâyıktır? (...) Yunus Paşa doğru bir söz söyledi katl olundu. İbn Kemal ebced hesabıyla efendisini 'Ibâdlye's-sâlihûn' [bk. Enbiya, 21/105] cümlesine idhale çalıştı, tevkîr-i azîme lâyık görüldü" (s. 39-40).

ve istilâ-yı ecânibe takrîb etse ulemâ-yı zaman bir hîle-i şer'iye bulup herifin küfrüne bir fetva-yı şer'iye vermeye ictisar etmedikleri halde o hükümdar Kur'an-ı Kerim'den meselâ Ebu Leheb'in karısına müteallik olan bir satırlık ibareyi alenen kaldırsa veya kaldırılmasını sarâhaten emr etse bütün ulemânın ittifaklarıyla tekfîr olunur. Böyle de denebilir ki o hükümdar herkesin malumu olduğu üzre birçok âyât-ı Kur'aniye ile ehâdîs-i nebeviyenin me'ânî-i münîfesi olan hak ve adalet sözlerini ve bir hayli şeriat hükümlerini muzır diye kitaplardan ve evrâk-ı resmiyeden 'amden kaldırtmakta ve mahsus memurlara çizdirtmekte olduğu halde tekfîrine kıyam etmeyen ulemâ-yı zaman mücerred ibret kabilinden olan mezkür ibareyi Kur'an'dan tayy ettirdiğini görseler alenen kâfir oldu diyerek müttefikan tekfîrine himmet ederler. Öyle bir hükümdar istişare-i ukalâya rağmen ve kasden açtığı bir muharebede tedâbîr-i seyyie ve hâinânesiyle birkaç yüz bin asker ile birkaç milyon sâir ehl-i İslâmın kırılmasına bâ'is olduktan sonra mülk-i İslâmdan beş on vilâyetlik münbit arazi-i vâsi'a ile kırk elli milyon liralık tazminâtı gâlip Hıristiyanlara verse ve binlerce İslâm mabedinin kilîsa ve meyhanelere tahviline sebeb-i müstakil olsa ve milyonlarca ehl-i İslâmı Hıristiyan veya perişan olmak tehlikesine maruz etse bu fenalıklarından dolayı tekfîr edilmediği halde şer'an farz veya vâcib olmayan ve yalnız bir sünnet hükmünü hâiz olan ezanın bir iki gün okunmasını bilâ-sebeb men ediverse şe'âir-i İslâmiyeyi ibtal ve izale töhmetine binâen tekfîrine ibtidar olunur. Hatta o rezil hükümdarın bâ'is olduğu hasârât-ı İslâmiyeyi unutturacak hidemât-ı hasene ve nâfi'aya hayırlı bir hükümdar nâil ve muvaffak olduktan sonra İslâmca farz veya vâcib bir şey olmayıp mücerred bir sünnet olan ezanı sebepsiz bir iki gün men etse bu sebepden dolayı tekfîr hükmünde o rezil hükümdardan tefrîk edilmez" (s. 89-90).

"Hilafetin tarifi ve hakkında bazı malumat" başlığı altında yazar, meşrutî hilafetle alakalı daha nazarî meselere girmektedir. Ona göre hulefâ-yı râşidîn gibi hilafetle alakalı şartları ve vasıfları hâiz zevât bulunmadıkça millet kendi dinî ve dünyevî işlerini lâyıkı vechile tesviye ve temin etmeye başlamalıdır (hakimiyet-i milliye).[56] Müslümanların bütün hukukunda "cahil, fâsık, zâlim ve şehvet-perest" halifelere tam tasarruf yetkisi vermesi İslâm için gayet tehlikeli fahiş bir hata olmuştur. Onun için kanunların vaz'ı, vergilerin kabul veya reddi, hükümet icraatının tasdiki gibi işlerde kuvvet ve nüfuz millete, "sûreten padişaha" ait olmalıdır (meclis fikri). "Cehalet veya hiyanetle muttasıf bir alay herze-furûşlar herne derlerse deslnler her zaman ve mekânda *bir millet kendi umûr u husûsâtını fena bir hükümdardan daha iyi görür* ve kendi selâmetine daha ziyade hizmet

56 Yazar daha sonra şunu söyleyecektir: "Millet, her kılınçtan keskin olan din silahını fena kullanan ellerden almalı ve bir daha nâ-ehil eline vermemeli" (s. 79).

eder" (s. 68-69). Halifeliği de beyhude ve fâsit halden çıkarıp millete faydalı hale getirecek olan böyle bir geçiş sağlanabilirse zaten Müslümanlarla müsavi hale gelmiş gayrımüslimlerle bir "millet-i vâhide" halinde maddî ve ilmî terakkilerin devamı mümkün olabilir. "Türkiya'da hilafet-i resmiye var mı?" başlığı altında yazar, Yavuz Selim'in Mısır fethinden Müslümanların tasdikinden geçmiş bir "hilafet-i umumiye" ile dönmediğini, "Hâdimu'l-Haremeyni'ş-Şerifeyn" unvanıyla yetinmek zorunda kaldığını, bu zaafını örtmek için de oradan gasb ettiği bir takım şeylere emanât-ı mukaddese deyip hilafet davasının diğer müslümanlar tarafından da tasdik edildiğini iddia etmeye lüzum görmüştür. Daha sonraki uygulamalara bakıldığı zaman da Osmanlı padişahlarının düzenlenen belgelerde hilafet, halife kelimelerini kullanmadıkları görülecektir. Bu "dava-yı kâzibe"yi çıkaran Sultan Abdülhamid'dir. Hilafeti meşrulaştırmak ve üst bir mevkie çıkarmak için onu Hz. Peygamber'e vekâlet olarak ortaya koymak da eksik ve yanlıştır. Yezid'le II. Abdülhamit nasıl Hz. Peygamber'in vekili olabilir?

Doğrudan hilafetle alakalı olmadıkları için kitabın 1-21 ve 92-223. sayfaları arasındaki kısımlar alınmamıştır. Alınmayan kısımlarda adalet, zulüm, cihad, hidayet-dalâlet gibi bazı kavramlar, Abbasî halifeleri hakkında bazı bilgiler, fıkıh mezheplerinin imamlarının bazı görüşleri, bazı kelâm meseleleri (kıyamet, kaza ve kader, teklif vb.) ve bazı ilmihal bilgileri verilmektedir.

KÜTÜPHANE-İ İCTİHAD. ADED: 11

ÜLEMA-YI İSLÂM ENÂRALLÂHU BERÂHÎNEHÜM
TARAFLARINDAN VERİLEN

FETÂVÂ-YI ŞERİFE

[HOCA ŞAKİR EFENDİ]

TENBİH:
BU FETÂVÂ-YI ŞERİFE BİRÇOK AHKÂM-I NUSÛS-I KUR'ANİYEYİ MUHTEVİDİR. BİNAENALEYH EVRAK-I MUZIRRA DEMEK VEYAHUT BİLÂD-I İSLÂMİYEYE DUHULÜNE MANİ OLMAK HİÇBİR MÜSLİM İÇİN CAİZ OLMAZ.

İHTAR:
FETÂVÂNIN MÜŞTEMİL OLDUĞU ISTILÂHÂT-I FIKHIYYE BU KİTABIN NİHAYETİNDE TEFSİR EDİLMİŞTİR.

HAZIRLAYAN:
FULYA İBANOĞLU

TAB'A-İ SÂNİYE
MISIR. MATBAA-İ İCTİHAD
1325 H.

[1. BS. CENEVRE, MEŞVERET MATBAASI, 1314 H.]

کتبخانهٔ اجتهاد عدد ۱۱

علمای اسلام انار الله براهینهم طرفلرندن ویریلن

فتاوای شریفه

تنبیه

بو فتاوای شریفه برجوق احکام نصوص قرآنیه یی محتویدر بناءً علیه
اوراق مفرده دیمك ویاخود بلاد اسلامیه یه دخولنه مانع اولماق
هیچ بر مسلم ایچون جائز اولاماز

طبعهٔ ثانیه

مصر

مطبعهٔ اجتهاد

۱۳۲۵

MÜSLÜMANLARA

Bu fetvalar, vaktiyle, İstanbul'da fahru'l-ulemâ-yı din Hoca Şakir Efendi merhum tarafından, ikaz-ı müslimin maksadıyla cem' u tertib ve o zaman Avrupa'da bulunan matbaamızda tab' olunmuştu. Zaten ma'dûd olan nusah-ı mevcudesi az bir zamanda tükenmiş olduğundan, ey Müslümanlar, sizler için tekrar tab' u neşrediyoruz, sizler ki yüz binlerce masum 'ibâdullahın ve ezcümle kavmimizin hâdimi olmak haysiyetiyle seyyidî olan Mithat Paşa'nın kanına giren Sultan Abdulhamid-i Sâni'ye emiru'l-müminîn nazarıyla bakmaktasınız, sizler ki "Lâ tâ'ate li-mahlûkın fî ma'sıyeti'l-Hâlık" yani "Hakdan nükûl eden kimseye itaat olunmaz"[1] hükm-i bülendini anlamıyorsunuz; anlamak ve muktezâsını icra etmek istemiyorsunuz; sizler ki Yezdân'ın, vicdanın, Kur'an'ın emrettiği bir vazifeyi ifaya teşebbüs edecek kadar olsun cesaret-i ruh göstermiyorsunuz; sizler ki bu acîbe-i hilkati bir sülüs asırlık bir müddet esnasında vatanı yıkmaya, mülk-i İslâmı yıkmaya, ırzımızı, haysiyetimizi, vicdanımızı, irfanımızı yıkmaya terk ettiniz. İyi biliniz ki sizler, ey mü[mi]nim diye fahr eden, benim miskin, benim gibi miskin, âtıl kardaşlarım, sizler, adl ü dâde değil, zulm ü istibdada iman ediyorsunuz ve bir iman-ı hayvanî ile iman ediyorsunuz; bu fetâvâ-yı şerîfeyi okuyunuz, anlayınız, ki emiru'l-müminîn dediğiniz bu cebbar-ı 'anîd, nazar-ı şeriatte lâ-yu'add defa idama mah-

1 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 66.

küm olmuştur; bu halde onu yaşamaya, tahrib-i hukuk-ı 'ibâda devam etmeye bırakan müminler neye iman ediyorlar?

İman-ı sahih erbabının ne türlü amelde bulunmaları lâzım gelir?

Bu sualin ateşîn ve kâtı' cevabını versin, versin bî-pervâ ruhlar!

7 Şubat 1907, Mısır

Doktor Abdullah Cevdet

[FETÂVÂ-YI ŞERİFE]

Fetva 1

Emiru'l-müminîn bulunan Zeyd'i, müslimînden Amr, her ne sebebe mebnî olursa olsun, katl edip veresesi dahi Amr-ı mezbûrun kısas edilmesini talep etmeyip diyet vermesini talep etseler sabıkan emiru'l-müminîn olan Zeyd-i maktûl-ı mezbûr diyetinin sâir müslimîn diyetlerinden farkı var mı?

el-Cevap: Yoktur.

"Müslümanların kanları birbirine denktir"[2] hadis-i şerifi mantûku üzre kâffe-i müslimînin demi bir olup rençber sınıfından topal Amr ile seeleden a'ma ve kötürüm Bişr'in diyetleri şer'an ne ise emiru'l-müminîn denilen Zeyd-i mezbûrun diyeti de odur. "Müslümanların kanları birbirine denktir yani mertebesi yüksek olanın diyeti alçak olanınkine nispetle artmaz" (*Fethu'l- Kadir*). "Kadına karşılık erkek, küçüğe karşılık büyük, kör ve hastalıklıya karşılık sağlıklı [kısasen] öldürülür" (*Muhtasaru'l-Kudurî*).

Fetva 2

Emiru'l-müminîn bulunan Zeyd-i mükellef, beynlerinde vilâd ve mülk olmayan müslimînden Amr-ı mahkûnu'd-demi katl-i 'amd ile katl

.....

2 Deylemî, *el-Firdevs*, IV, 192.

edip, Amr-ı maktûl-i mezbûrun pederi Halid dahi emiru'l-müminîn bulunan Zeyd-i katil-i mezbûrun kısas edilmesini talep etse emiru'l müminîn Zeyd-i katil-i mezbûrun kanunun filanca maddesi hükmü üzre mukaddes ve gayri mesuldur diyerek müstesna tutulması şer'an caiz olabilir mi?

el-Cevap: Olamaz.

Ahkâm-ı din-i mübînde öyle istisna yoktur. "Allah'ın kitabında olmayan her şart, yüz tane de olsa bâtıldır"[3] hadis-i şerifiyle madde-i mezkûre bâtıl bir herze-i şenî'adır. "Biz seni tesbih ve takdis ederiz" [Bakara, 2/30] ve "Yaptıklarından sual olunmaz" [Enbiya, 21/23] naslarının mantûku üzre mukaddes ve gayrı mesul Cenabı Allah olup ve "Onlar mesul tutulur" [Enbiya, 21/23] mantûku üzre, 'abd mesuldür, emiru'l-müminîn denilen Zeyd-i mezbûr dahi bir 'abd makûlesi olduğundan ettiği mezkür cinayet-i katilden mesul olması mantûk-ı nas ahkâmındandır. Veliyyu'ddem Halid-i mezbûrun kısas talebinde bulunmasına mebnî emiru'l-müminîn denilen Zeyd-i katil-i mezbûrun şer'an kısas edilmesi lâzımdır.

"Halife kısasla ve malla cezalandırılır, çünkü bunlar kul haklarındandır". (*Tenviru'l-Ebsâr ve Şerhi*); "Halife kısas edilir ve malı alınarak cezalandırılır" ilah. (*Dürer*).

Fetva 3

Emiru'l-müminîn bulunan Zeyd-i mükellef, beynlerinde vilâd ve mülk olmayan müslimînden Amr, Bekir, Bişr, Halid ve daha birçok mahkûnu'd-dem kimselerin katlini, Sahr, Safvan, Alkame, Hanzele'ye emr edip onlar dahi mehâkînu'd-dem-i mezbûrîni itlâf kasdıyla kimisini ağaca sarıp ateş vererek cayır cayır yakmak, kimisinin ayağına gülle bağlayıp denize atmak, kimisini yüksek binalardan atıp düşürmek suretiyle katl etseler, içlerinde sağîr ve gâib bulunmayan verese-i maktûlîn dahi kâffesi kısas talebinde bulunsalar katilîn-i mezbûrîn Sahr, Safvan, Alkame, Hanzale'nin mi kısas edilmeleri yoksa mezbûrîne mezkür katl emrini veren emiru'l-müminîn Zeyd-i mezbûrun mu kısas edilmesi lâzım gelir?

el-Cevap: Mezbûrîne katl emrini veren emiru'l-müminîn Zeyd-i mezbûrun kısas edilmesi lâzım gelir.

• • • • • •

3 Buharî, II, 759; Müslim, II, 1142.

"Tehdit etmese bile sultanın emri ikrahtır/zorlamadır". (*Tenviru'l-Ebsâr*); "Taammüden katilde sorumlu, icbar edendir" (*Tenviru'l-Ebsâr ve Şerhi*); "Kısas zorlayanadır" (*Muhtasaru'l-Kudurî*); "*Mi'rac*'da *Mücteba*'dan naklen: Ebu Hanife'ye göre hüküm şarta bağlıdır yani öldürmeyi değil de tedibi kasdetmiş fakat katil gerçekleşmişse şibh-i 'amd sözkonusudur" (*Reddu'l-Muhtar*).

Fetva 4

Emiru'l-müminîn bulunan Zeyd-i mükellef, beynlerinde vilâd ve mülk olmayan müslimînden Amr-ı mahkûnu'd-demi katl-i 'amd ile katl edip Amr-ı maktûl-i mezbûrun pederi Halid dahi kısas talebinde olmakla emiru'l-müminîn denilen Zeyd-i katil-i mezbûrun şer'an kısas edilmesi lâzım gelse ne vechile kısas edilir?

el-Cevap: Ya kendinin şu hükm-i şer'îye münkâd olup tav'an veliyyu'd-dem Halid-i mezbûra teslim olarak veya asâkir-i müslimîn tutup cebren veliyyu'd-dem Halid-i mezbûra teslim ederek veliyyu'd-dem-i mezbûr yediyle kısas edilir.

"Üzerinde başka bir yardımcı/idareci olmayan halife kısasla ve mallarıyla cezalandırılır çünkü bunlar kul haklarındandır. Kısas/hak sahibi suçlunun temkiniyle veya müslümanların müdahalesiyle hakkını alır" (*Tenviru'l-Ebsâr ve Şerhi*); "Halife kısas edilir ve mallarıyla cezalandırılır çünkü bunlar kul haklarındandır. Ve kısas/hak sahibi suçlunun temkiniyle veya müslümanların müdahalesinin yardımıyla hakkını alır" (*Dürer*).

Fetva 5

Emiru'l-müminîn bulunan Zeyd-i mükellef, beynlerinde vilâd ve mülk olmayan müslimînden Amr-ı mahkûnu'd-demi katl-i 'amd ile katl edip Amr-ı maktûl-i mezbûrun veliyy-i vahîdi bulunan Halid dahi kısas talebinde olmakla emiru'l-müminîn Zeyd-i katil-i mezbûrun şer'an kısas edilmesi lâzım gelse, bunun için hakimin hükmetmesi de lâzım mı yoksa veliyyu'd-dem Halid-i mezbûr emiru'l-müminîn denilen Zeyd-i katil-i mezbûru sırasını bulduğu yerde katl ederek istîfa-yı hak etmesi de caiz olur mu?

el-Cevap: Olur.

"*Hindiyye*'de dedi ki: Bir adam taammüden öldürülse, maktulün de bir tek velisi olsa, hakim kısasa hükmetsin etmesin veli katili kısasen öldürme hakkına sahiptir" (*Reddu'l- Muhtar*).

Fetva 6

Emiru'l-müminîn bulunan Zeyd-i mükellef, beynlerinde vilâd ve mülk olmayan müslimînden Amr-ı mahkûnu'd-demi katl-i 'amd ile katl edip Amr-ı maktûl-i mezbûrun pederi Halid dahi kısas talebinde olmakla emiru'l-müminîn Zeyd-i katil-i mezbûrun şer'an kısas edilmesi lâzım gelip ancak kendisi tav'an veliyyu'l-kısas Halid-i mezbûra teslim olmadığı gibi asâkir-i müslimîn dahi tutup teslim etmek vazifesini ifada kusur etseler veliyyu'l-kısas Halid-i mezbûr dahi pek de bi-nefsihi hakkını istîfa edebilir yani fiil-i kısası bizzat yapabilir kimselerden olmadığından kendi hazır olduğu halde istîfa-yı hak etmek üzre Velid'i tevkîl edip Velid-i mezbûr ile beraber emiru'l-müminîn Zeyd-i katil-i mezbûrun geçeceği bir yerde ihtifâ ederek hizalarına geldiği gibi veliyyu'l-kısas Halid-i mezbûr vekili Velid-i mezbûra 'ha bakayım' demekle Velid-i mezbûr dahi müvekkili Halid-i mezbûr hazır olduğu halde heman emiru'l-müminîn denilen Zeyd-i katil-i mezbûru bi'l-vekâle katl etse bu tevkîl şer'an sahih olur mu?

el-Cevap: Olur.

Velid-i mezbûra dahi bir şey lâzım gelmez.

"*el-Bezzaziyye*'de açıklandığı gibi; kısas sahibi bi-nefsihi hakkını alabileceği gibi bir başkasına da onu almak için emirde bulunabilir. Yalnız Kuhistanî'den naklettiğimize göre velinin dışında bir başkasının hak alması, müvekkilin olmadığı durumlarda olmaz" (*Reddu'l-Muhtar*). "Hak alma konusunda vekil tayin etme hadler ve kısaslarda olur. Kısas ve hadler için gereken vekâlet müvekkilin mecliste hazır bulunmaması halinde sahih olmaz". (*Muhtasaru'l- Kudurî*).

Fetva 7

Emiru'l-müminîn Zeyd-i mükellef, beynlerinde vilâd ve mülk olmayan müslimînden Amr-ı mahkûnu'd-demi katl-i 'amd ile katl edip Amr-ı maktûl-i mezbûrun pederi Halid dahi kısas talebinde olmakla emiru'l-

müminîn Zeyd-i katil-i mezbûrun kısas edilmesi lâzım gelip ancak kendisi tav'an veliyyu'd-dem Halid-i mezbûra teslim olmadığı gibi asâkir-i müslimîn dahi tutup teslim etmek vazifesini ifada kusur etmelerine mebnî Halid-i mezbûr kendisi kısas etmek için fırsat aramakta iken öteden Bişr-i ecnebi bir sırasını bularak emiru'l-müminîn bulunan Zeyd-i katil-i mezbûru katl etse Bişr-i ecnebi-i mezbûra bir şey lâzım gelir mi?

el-Cevap: Eğer veliyyu'l-kısas Halid-i mezbûr "emiru'l-müminîn bulunan Zeyd-i katil-i mezbûru katl etmesini Bişr-i mezbûra ben emrettim" deyip böyle emrettiğine beyyine dahi ikame ederse Bişr-i ecnebi-i mezbûra dahi bir şey lâzım gelmez.

"*el-Bezzaziyye*'de açıklandığı gibi kısas sahibi bi-nefsihi hakkını alabileceği gibi bir başkasına da onu almak için emirde bulunabilir" (*Reddu'l- Muhtar*); "Kısas sahibi yabancının öldürmesinden sonra, 'onu öldürmesini ben emrettim' der ve sözünü delillendiremezse ifadesi tasdik edilmez" (*aynı kaynak*) "Eğer ecnebi onu öldürür ve sonra hak sahibinden emir aldığını iddia ederse ve veli de onu tasdik ederse, beyyine olmadan mesele sabit olmuş olmaz. Beyyine getiremezlerse katil kısasen öldürülür" (*Bezzaziyye*).

Fetva 8

Emiru'l-müminîn bulunan Zeyd-i mükellef beynlerinde vilâd ve mülk olmayan müslimînden Amr-ı mahkûnu'd-demin 'amden üstten iki ön dişlerini sökse veya söktürse, kezâlik 'innîn ve hasî olmayan Bekir-i mahkûnu'd-demin zekerini dibinden 'amden kat' ederek veya ettirerek tavaş etse veya ettirse, Halid-i mahkûnu'd-demi dahi katl-i 'amd ile katl etse veya ettirse, Halid-i maktûl-i mezbûrun velisi Bişr ile Amr-ı maklû'u's-seniyyeteyn ve Bekir-i mecbûb dahi cümlesi kısas talebinde bulunsalar şer'an ne vechile muamele edilmek lâzım gelir?

el-Cevap: Emiru'l-müminîn bulunan Zeyd-i mezbûrun evvelâ üsten iki ön dişleri söktürülüp ba'dehu tavaş ettirilip ba'dehu kısas edilir.

"Erkeklik organını kökünden tammüden kesmede kısas uygulanır". (*Reddu'l-Muhtar*); "Kemikte kısas yoktur ancak dişte vardır, diş sökülmüşse kısas olarak diş sökülür". (*aynı kaynak*); "Ön dişe karşı ön diş, azı dişe karşı azı diş çekilir; üst dişe karşı alt, alt dişe karşı üst diş çekilmez" (*Mücteba*); "Elhasıl, kısasta uzvun mislinden başkası alınmaz/kesilmez" (*Tenviru'l-Ebsâr ve Şerhi*); "Tehdit taşımasa da sultanın emri ikrahtır"

(*Tenviru'l-Ebsar*); "Tammüden öldürmede sorumluluk icbar edenedir" (*Tenvir ve Şerhi*).

"Bir adam bir adamın parmağını üst mafsalından kesse sonra diğer parmağı orta mafsalından kesse sonra da diğer parmağı alt mafsalından kesse bunların hepsi bir parmak hükmündedir. Eğer hakimin huzuruna çıkar ve haklarını talep ederlerse kadı parmağın üst eklemine karşılık üst eklemi keser, orta veya alt eklemi değil. Orta ve alt eklemin hakkı üst eklemde olduğu gibi sabit kalır. Alt ve orta eklem hakkında davacı muhayyerdir; dilerse kesenin orta ekleminden kesilir, bu durumda parmak diyetinden hiçbir şey talep edemez. Dilerse kesilmez, bu durumda parmağın üçte bir diyetini davalı tazmin eder. Hak sahibinin tahyiri ile alt eklem kesilirse bu durumda parmak diyetinden hiçbir şey talep edemez; dilerse kesilmez; bu durumda tam parmağın diyetini davalının malından alır" (*Hindiyye*). "Bir adamın eli ekleminden kesilse sonra diğer kolu dirsekten kesilse ikisi toplanır; ele karşılık el kesilir, dirsek hususunda hak sahibi muhayyerdir; dilerse geriye kalan hakkı kesilir dilerse erş alır" (*Şerhu'l-Mebsut, Hindiyye*). "Kısas gerektiren iki fiilin hükme bağlanması: Bir adamın eli kesilir sonra da öldürülürse, ikisinin de teammüden olması halinde davalı iki iş sebebiyle cezalandırılır" (*Tenviru'l-Ebsâr*).

Fetva 9

Emiru'l-müminîn olan Zeyd-i mükellef beynlerinde vilâd ve mülk olmayan müslimînden Amr-ı mahkûnu'd-deme katl kastıyla teşhir-i silah edip Amr-ı meşhûrun aleyh-i mezbûr dahi atik davranarak emiru'l-müminîn olan Zeyd-i şâhir-i mezbûru katl etse Amr-ı meşhurun aleyh-i mezbûra bir şey lâzım gelir mi?

el-Cevap: Bir şey lâzım gelmez.

"Müslümanlara kılıç (silah) çeken kimsenin katli vaciptir ve onun öldürülmesi kısası/cezayı gerektirmez. Şehirde veya başka yerde gece veya gündüz bir kimseye silah çekerse onu kendisine silah çekilen kimse öldürür" (*Tenviru'l-Ebsar ve Şerhi*).

Fetva 10

Emiru'l-müminîn bulunan Zeyd-i mükellef beynlerinde vilâd ve mülk olmayan müslimînden Amr-ı mahkûnu'd-deme katl kasdıyla teşhir-i si-

lah edip o esnada orada bulunan Halid-i hazır Amr-ı meşhûrun aleyh-i mezbûru kurtarmak için emiru'l-müminîn olan Zeyd-i şâhir-i mezbûru katl etse Halid-i hazır-ı mezbûra bir şey lâzım gelir mi?

el-Cevap: Halid-i hazır-ı mezbûra bir şey lâzım gelmez.

"Müslümanlara silah çeken kimsenin katli vaciptir ve onun öldürülmesi kısası/cezayı gerektirmez. Şehirde veya başka yerde gece veya gündüz bir kimseye silah çekerse onu kendisine silah çekilen kimse veya başkası, kurtulmak için öldürür" (*Tenviru'l-Ebsâr ve Şerhi ve Haşiyesi*).

Fetva 11

Emiru'l-müminîn bulunan Zeyd-i mükellef beynlerinde vilâd ve mülk olmayan müslimînden Amr-ı mahkûnu'd-deme, katl kasdıyla teşhir-i silah edip Amr-ı meşhûrun aleyh-i mezbûr dahi emiru'l-müminîn olan Zeyd-i şâhir-i mezbûru katl ile kendini kurtarmayıp da maktûl olsa Amr-ı meşhûrun aleyh-i mezbûr maktûl olduğu gibi emiru'l-müminîn olan Zeyd-i şâhir-i mezbûru katl etmediği için âsim dahi olmuş olur mu?

el-Cevap: Âsim dahi olmuş olur.

"Üzerine silah çekilen kimse silah çekeni öldürmeyi terk eder [ve öldürülürse] günahkâr olur" (*Kifaye, Reddu'l-Muhtar*).

Fetva 12

Emiru'l-müminîn Zeyd'den ahvâl-i müslimînin muhtell, umûr-ı dinin ser-nigûn olmasını mûcib haller sudur etse ümmetin onu azletmeye hakkı olur mu?

el-Cevap: Mansıb-ı imamete nasb etmek nasıl ümmetin hakkı ise azl etmek dahi öylece ümmetin hakkıdır.

"*Mevakıf* ve *Şerhi*'nde denildiğine göre; ümmetin nizamı ve teâlîsi için imam nasb etmek nasıl onlara gerekli ise müslümanların durumlarının muhtell ve din işlerinin bozulması gibi gerektirici haller imamda bulunduğunda onu hal' etmek de ümmete lazımdır" (*Dürru'l-Muhtar*).

Fetva 13

Emiru'l-müminîn bulunan Zeyd'in makam-ı imamette bekası mülk ü millete muzır olup azline teşebbüs dahi fitneyi müeddî olacak olsa fakat bekasındaki mazarrat mülk ü milletin büsbütün mahvını mûcib olacak, azli teşebbüsünde melhuz olan fitne ona nisbetle ehven kalacak olsa müslimînin ne vechile hareket etmesi lâzım gelir?

el-Cevap: Bu halde zuhuru melhûz olan fitnenin mazarratına bakılmayıp her ne esbâba mevkûf ise bir an evvel teşebbüs ederek hemen azl eylemeleri lâzım olur.

"Halifenin hal'i fitneye sebep olsa da muhtemeldir ki iki mazarrattan hafifidir" (*Reddu'l-Muhtar*).

Fetva 14

Emiru'l-müminîn bulunan Zeyd'in makam-ı imamette bulunmasını müslimîn veya müslimînden bir taife kerih görseler bu halde Zeyd-i mezbûrun makam-ı imamette bulunması caiz olur mu?

el-Cevap: Olamaz. Hemen makam-ı imameti terk edip çekilmesi, üzerine şer'an lâzım olur.

Hazreti Ebu Bekir radıyallâhu anhu Beni Sâ'ide çardağında bulunan müslimîn biat ettikten sonra ferdâsı gün minber-i Resulullah üzerinde ayağa kalkıp "Hiç istemeyen var mı, varsa hemen fesh edeyim" demiştir. Bu delâlet eder ki emiru'l-müminîn makamında bulunan bir kimsenin makam-ı imamette bulunmasını müslimînden bir taife kerih görseler, istemeseler isterse şurût-ı imameti câmi' ve makam-ı imamete bihakkın lâyık olsun bekası caiz olmayıp hemen makam-ı mezkûru terk edip çekilmesi üzerine şer'an lâzım olur.

Fetva 15

Emiru'l-müminîn bulunan Zeyd'in makam-ı imamette bulunmasını müslimîn kerih görüp Zeyd-i mezbûr dahi müslimînin kerih gördüklerini, kendinin makam-ı imamette bulunmasını istemediklerini bildiği

halde makam-ı imameti terk edip çekilmeyecek olur ise o halde Zeyd-i mütegallib-i mezbûrun katli caiz olur mu?

el-Cevap: Lâzım olur.

A'lâm-ı tâbi'înde[n] Musa b. Ukbe rivayet ettiği üzre Hazreti Faruk radıyallâhu anhu "Halk aciz değildir; içlerinden birini makam-ı imamete nasb ederler, doğru giderse uyarlar, saparsa katl ederler" deyip Hazreti Talha "Eğrilirse azl ederler desen ne olur?" dedikte "Hayır katl ondan sonra gelenler için daha ziyade ibret olur" buyurmuştur, radıyallâhu anhu.

Fetva 16

Emiru'l-müminîn bulunan Zeyd tarîk-i istikameti terk ile girîve-i cevr u zulme sapmış olduğuna mebnî kendinin o makamda bulunduğunu müslimîn kerih görüp kendi dahi bunu bildiği halde makam-ı mezkûrdan çekilmesi üzerine şer'an lâzım iken çekilmeyip hatta çekilmek niyetinde dahi olmayıp başına bir kuvvet cem' ederek müslimîne karşı bir fitne de peydâ etse şer'an müslimînin ne yapmaları lâzım gelir?

el-Cevap: Umûmen müslimîn silahlanıp kendini ve başında bulunan cemiyeti târümâr ve mahv u nâ-bûd etmeleri lâzım olur.

Ebu Davud Tayalisî ve Taberanî ve İbn Adî ve Ahmed b. Hanbel ve Hatib "Sevban" radıyallâhu anhudan.

Kezâlik Taberanî Numan b. Beşir radıyallâhu anhudan rivayet ettikleri üzre Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Kureyş doğru yolda oldukça siz onları takip edin. Eğer doğru yoldan çıkarlarsa (İbn Adî'de: haktan ayrılırlarsa) kılıçlarınızı çekin ve onları dağıtın, (Tayalisî ve Taberanî'de: cemiyetlerini dağıtın)"[4] yani "Hükümet size mustakîm bulundukça siz de onlara mustakîm bulunun, hükümet istikameti terk edip hakdan 'udûl ederse o anda kılıçlarınızı omuzlarınıza [v]urub hemen cemiyetlerini târümâr edin, ısr bırakmayın" buyurmuştur, sallallâhu aleyhi ve sellem.

•••••

4 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 277; Münavî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 498.

ISTILAHAT

Veliyyu'l-hak: Kısas veya diyet talebine hakkı olan kimse.

Veliyyu'd-dem: Kezâ.

Veliyyu'l-kısas: Kezâ.

Şâhir: Silah çeken.

Meşhûrun aleyh: Üzerine silah çekilen.

Mahkûnu'd-dem: Ma'sûmu'd-dem demektir ki katli lâzım olmayan kimse.

Mükellef: Sağîr ve mecnûn olmayan.

İkrah: Bir kimseye istemediği bir fiili yaptırmak için "yapmazsan öyle yaparım" deyü tehdit ederek icbar etmektir.

Mükrih: İcbar eden kimse.

Mükreh: İcbar edilen kimse.

Vilâd: Maktûl katilin evladından bulunmak.

Mülk: Katil maktûlün esiri bulunmak.

İMAMET VE HİLAFET RİSÂLESİ

ULÛM-I ZÂHİRE VE BÂTINADA YED-İ TÛLÂ SAHİBİ, FAHR-İ FUKAHÂ-YI ENÂM, SERFİRÂZ-I EHL-İ KELÂM BİR ZÂT-I SÜTÛDE-SIFAT TARAFINDAN TERTİB VE *RİSÂLE-İ HİLAFET VE İMAMET VE REHBER-İ NECAT-I ÜMMET* NAM-I İBTİHÂC-İTTİSAMİYLE TESMİYE OLUNARAK *KANUN-İ ESASİ* GAZETESİYLE NEŞR OLUNDUKTAN SONRA RİSÂLE ŞEKLİNDE TAB' OLUNMUŞTUR.

HAZIRLAYAN:
İSMAİL KARA

MISIR'DA *KANUN-İ ESASİ* MATBAASI'NDA TAB' OLUNMUŞTUR
SENE 1315

[İÇKAPAKTA]
MISRU'L-KAHİRE
OSMANLI İTTİHAD VE TERAKKİ CEMİYETİ MATBAASI'NDA TAB' OLUNMUŞTUR
SENE 1316

FİATI 5 GURUŞ - 1 FRANKTIR

امامت و خلافت رسالسی

علوم ظاهره وباطنه ده ید طولی صاحبی ، مخر فقهای انام ، سرفراز اهل کلام برذات ستوده صفات طرفندن ترتیب و « رسالهٔ خلافت وامامت وَرهبر نجات امت » نام ابتهاج اتسامیله تسمیه اولنه رق « قانون اساسی » غزته سیله نشر اولندقدن صوکره رساله شکلنده طبع اولنمشدر

مصرده قانون اساسی مطبعه‌سنده طبع اولنمشدر

سنه ۱۳۱۵

MUKADDİME

Hilafet ve imamet ve ulü'l-emre itaat ve usûl-i meşveret gibi umûr-ı mühimme şeriatımızın ahkâm-ı celilesinden, bunlardan maksûd olan şey ise tesis-i medeniyet ve muhafaza-i milliyet ve icra-yı adalet ile dünya ve ahiret saadetlerine nailiyet olduğu cihetle evvelce bu metîn esaslara ve bu kavî mebnalara bihakkın riayet ve dikkat olunmuş ve binaenaleyh hükümet-i İslâmiye "bir hükümet-i fâzıla ve mahkeme-i âdile" unvanını almış ve bu sebeple az bir zaman zarfında İslâmiyet bütün aktâr-ı cihana neşr-i envâr-ı adalet ederek fazilet ve meziyetini yâr u ağyâra teslim ettirmişidi.

Fakat hayfâ ki sonradan zuhur eden mülûk-i mütegallibe bunu sû-i istimal ettiler. Huzûzât-ı nefsaniyelerine mağlup olup ibraz-ı saltanat ve icra-yı sefahet dâ'iyesine düştüler. Şeriatımızla kâbil-i tevfik olmayan bu ağrâz-ı hod-pesendânelerini icraya vesile için de erbab-ı rezalet ve denâeti i'lâya ve ashab-ı hamiyet ve diyaneti dahi imhaya başladılar. Nihayet gıpta-bahş-i cihan olan o hükümet-i mukaddesemiz, o usûl-i meşruamız bi'l-külliye esasından çıktı. Adeta bir hükümet-i vahşiye haline girdi. O millet-i necibemiz bir vadi-i cehalette kalıp hilafet ve imameti mülûk-i zalemeye mahsus bir idare-i keyfiyeden ve ulü'l-emre itaati de mülûk-i mezküreye ale'l-'imyâ inkıyaddan ibaret zan ettiler. Bu cihetle mâlen ve bedenen taht-ı esarete alınıp her türlü nimetten ve âsâr-ı medeniyetten mahrum kaldılar. Hatta ecânibin maskarası oldular. Bâ-husus devr-i Hamidîde ehl-i İslâma öyle bir durgunluk ârız oldu ki heman "Üzerlerine

zillet ve meskenet damgası basıldı" [Bakara, 2/61] âyet-i celilesine mâ-sadak olmağa yaklaştılar. Kendilerine "Yahu, nedir bu esaret, nedir bu hakaret? Siz bu dünyaya bir âdemin keyfine hizmet etmeye ve onun sefahetine kurban olup gitmeye mi geldiniz?" denildikte biçare millet, şeriat-ı Ahmediyenin kendilerine ihsan buyurmuş olduğu hürriyet ve müsavattan gafil olarak gürûh-ı mekrûhîn tarafından papağan kuşu gibi bellemiş oldukları şu "Ulü'l-emre itaat vaciptir. Halife-i rûy-ı zemin öyle istiyor. Biz onun emrinden başka bir şey tanımayız. Onun yolunda mal ve canımızı fedaya mecburuz" tarzında bir takım tefevvühât-ı câhilâne ile mukabele ederler. Onların bu derece cehalet ve hamakatları ise gerek hâricen ve gerek dâhilen bi'l-cümle ashab-ı hamiyet ve erbab-ı mürüvveti dûçar-ı ye's ü fütûr etmekte idi.

Hele hamden sümme şukren bazı vatanperverânın himmet ü gayretleriyle birkaç seneden beri millet bir parça uyandı. Yavaş yavaş hilafet ve imamet ve ulü'l-emre itaat ve usûl-i meşveret ne demek olduğu öğrenilmeye başlandı. Şurada burada idare-i müstebidde aleyhine sözler işitilir oldu. Nihayet *Müceddidîn* [İttihat ve Terakki] unvanıyla vatanperver ve hamiyet-küster bir takım zuhur etti. Lâkin bu zevât-ı kiram ve ulü'l-efhâmın vasıta-i neşr ü efkâr bi't-tab' gazeteler olmak lazım gelip hükümetimiz ise bu gibi ahrarâne ve muhikkâne evrakın neşrine müsaade etmek şöyle dursun öyle bir emr-i hayra teşebbüs edenlerin idamlarına hüküm vereceği derkâr bulunduğundan bu gayur âdemler bi'z-zarur[e] terk-i vatan ederek İsviçre, Paris, Kahire gibi merkez-i medeniyet ve hâdim-i insaniyet olan mahallere iltica eylediler ve oralarda bir matbaa küşad ederek *Osmanlı, Meşveret, Kanun-i Esasi* vesaire gibi unvanlar altında gazeteler neşrine başladılar. Vâkıa İstanbul ve sair bilâd-ı Osmaniyede neşr olunan gazeteler umûr-ı siyasiye-i cedideden asla bahs etmeyip ancak padişah-ı zamanın bir takım icraat-ı ebleh-firîbânesini birçok sahte elfâz-ı tazimiye ve tekrimiye ile neşr ederek efrâd-ı milletin gözlerini bağlamakla evkat-güzar oldukları cihetle milletimizin şu hal-i gaflet ve vadi-i cehalette kalmalarına nazaran Müceddidîn taraflarından neşr olunan mezkür gazetelerin bir netice-i hasene intâc edebilecekleri evvel-i emirde me'mûl değil idi ise de artık milletin bunca senelerden beri dûçar olageldiği felaket ve esaretten halas u necat bulacağı zaman gelmiş olmalıdır ki bi-'avn-i Hüda bu gazeteler milletin gözünü epeyce açtı. Ahalinin bir kısmına vezâif-i hükümeti ve hukuk-ı milleti anlattı.

Fakat diğer kısmı ulü'l-emre itaatın vücubu meselesini meydana atarak Müceddidîn'in bu teşebbüslerine muterizâne ve fakat pek cahilâne bir nazarla bakıp "Bunlar, şöyle böyle diyorlar ama Sultan Hamid halife-i rûy-ı zemin olduğu ve binaenaleyh bizim de ona itaatımız şer'an vacip

bulunduğu cihetle biz ona karşı asla bir hareket-i mütehalifânede bulunmayız" gibi tefevvühât-ı eblehâneden vaz geçmedi. Binaenaleyh hem milletimizi şu girdab-ı dalâletten ve vadi-i cehaletten kurtarmak ve hem de bu Cemiyet-i hayriyeye naçizane bir hizmette bulunmak maksadıyla kütüb-i İslâmiyemizin muteberlerinden hülasa ederek iki bab ve bir hâtimeyi müştemil olmak üzre hilafet ve imamet ve ulü'l-emre itaat ve usûl-i meşverete müteallik bir risâle tahrir, ve tesirini Hüda-yı müteâl hazretlerine tefviz eyledim.

Ve billâhi't-tevfik.

İMAMET VE HİLAFET RİSÂLESİ

BAB-I EVVEL: İMAMET VE HİLAFET BEYANINDA OLUP İKİ FASLI HÂVİDİR

Birinci Fasıl; iki matlabı mütezammındır.

Birinci Matlab: Tarif-i İmamet Beyanındadır

İmamet iki türlü tarif olunmuştur. Birinci tarif: "İmamet din ve dünya umûrunda riyaset-i 'âmmedir". İkinci tarif: "İmamet, kendisine ittiba', kâffe-i ümmete vacip olur derecede din-i mübini ikame ve havza-i milleti hıfz u himaye hususunda Resûl-i aleyhi's-selâma hilafet ve vekâlettir".

Bu iki tariften birinci tarif ağyâr-ı mu'arreften olan nübüvvete dahi şamil olup ikinci tarif ise bu gibi mahzurdan sâlimdir. Binaenaleyh ikinci tarif birinci tariften evlâ ve râcihtir.

İkinci Matlab: Nasb-ı İmamın Vücubu Beyanındadır

Ehl-i sünnet ve'l-cemaat indinde bir imam nasb etmek üzerimize şer'an vaciptir. Mutezile ve Zeydiye indinde şer'an değil aklen vaciptir. Muteziledên Câhız ve Ka'bî ve Ebu'l-Hüseyin "Nasb-ı imam hem aklen hem de şer'an vaciptir" dediler. İmamiye ile İsmailiye de "Nasb-ı imam bize değil belki Allah'a vaciptir" re'yinde bulundular. Havâric taifesi dahi nasb-ı imam ne nâsa ve ne de Allah'a vacip olmayıp belki onun câizâttan olduğuna kâil oldular. Hişam Ğûtî ve etbâ'ı gibi havâricden bazıları ise bu

meseleyi tafsil edip "emn ü asayiş zamanında nasb-ı imamın vücubuna, fitne vü fesad zamanında dahi adem-i vücubuna" kâil ve bir kavim de bunun aksine zâhib olmuştur.

Bu gibi mesâilde akıl için bir hüküm ve tarîk bulunmadığı ve hiçbir şey dahi Allah'a vacip olmadığı, mahall-i mahsusunda berâhîn-i 'adîde ile tahakkuk ve tebeyyün etmiştir. Binaenaleyh nasb-ı imam Allah'a vacip olmadığı gibi bize de aklen vacip değildir. Belki şer'an vaciptir ki bu da ber-vech-i âtî iki vech ile sâbittir:

Vech-i evvel: Vaktin bir halifeden ve bir imamdan hulüvvü caiz olmadığını sadr-ı evvelde yani ibtidâ-yı İslâmda vefat-ı Nebi'yi müteakip bilcümle ashab-ı kiram icma vü ittifak ettikleri tevatüren sâbit oldu. Hatta Resûl-i Ekrem efendimizin irtihal-i dâr-ı bekâ buyurduğu gün Sıddîk-ı a'zam meşhur hutbesinde; "Ey cemaat-ı müslimîn ve ey zümre-i muvahhidîn! Âgâh olunuz ki Hazreti Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem vefat etti. Bu din-i mübini ikame ve ahkâm-ı münîfesini hıfz u himaye edecek bir kimse lazımdır" dedikte cemaatın hepsi Sıddîk'ın bu sözünü kabule mübaderet ve müsara'at eylediler. "Böyle bir kimseye hacet yoktur" demediler. Belki kâffesi bu re'y-i sedîd ile ittifak edip "Bu emr-i azîme sen bak!" dediler. Ve 'ale's-sabah -kendilerince ehemm-i umûr olan defn-i Resûl'den evvel- Sakîfe-i Benî Sâide'ye toplanıp Hazreti Sıddîk'a beyat ettiler. Ve ba'dehu Resûl-i Ekrem'i defn eylediler. Ondan sonra dahi tâ zamanımıza kadar -Sahib-i *Mevâkıf* Kadı 'Adud'un zamanına kadar- her asırda ehl-i İslâm bu meslek-i müstakîm üzre sâbit olup hiçbir vakit zamanlarını halifeden hâlî bırakmadılar. İmdi edille-i şer'iye-i erba'adan bulunan "icma'-ı ümmet" delil-i şer'îsiyle nasb-ı imam üzerimize vacip oldu.

Vech-i sânî: Nasb-ı imam zarar-ı maznûnu def'i mütezammındır. Zarar-ı maznûnu def' ise -muktedir oldukları halde- 'ibâda şer'an vaciptir. Nasb-ı imamın zarar-ı maznûnu def'i mütezammın olduğu ber-vech-i âtî sâbittir:

Şâri' te'âlânın muamelât ve münakehât ve cihad ve hudûd gibi meşru kıldığı şeylerden maksudu me'âş ve me'âd cihetiyle halka bir takım menâfi' ve mesâlihi îsâl olup, bu ise ancak her umûr u hususlarında nâsa merci ü melce olabilecek cânib-i şer'îden tayin olunur bir imam-ı hak ile tamam olur. Çünkü ihtilaf-ı ehvâ ve teşettüt-i ârâlarıyla beraber nâsın bazısına pek az ve pek nadir itaat ve inkıyad edebileceği cihetle bu hal yani zamanın bir imamdan hulüvv-i hali beyne'l-halâık münafese ve münazaayı ve bazan da bütün helâk-i nâsı mûcib olan mukateleyi mûcib

olur. Nasıl ki bir vali ve emirin vefatında diğerinin nasbına kadar zuhur eden fitneler buna şehadet eder.

"Nasb-ı imam ne şer'an ve ne de aklen vacip değildir" diyenler bizim şu iki vechile istidlâlimize vücûh-ı âtiye ile mu'araza eylediler:

Vech-i evvel: İnsanlar sevk-ı tabiat ve ilcâ-i diyanetle mesâlih-i diniye ve dünyeviyelerini tesviyede yekdiğerine te'âvün ve tenâsura mecburdurlar. Binaenaleyh başlıbaşına görecekleri ve tesviye edecekleri mesâlih-i mezkürede üzerlerine hükm edecek bir hâkim nasbına muhtaç olmazlar. Nitekim hükm-i sultandan hariç olan 'urbânın ve bâdiye-nişîn kimselerin intizam-ı ahvali dahi buna delâlet eder.

Vech-i sânî: İmamdan intifa' ve istifade ancak ona vuslat ile olup âhâd-ı ra'iyyenin -umûr-i dünyeviyeden her maksûd ve meramlarını tervic için- ona vuslatları ise bi-hasebi'l-'âde müte'azzirdir. Öyle ise 'âmme için bir imam nasbında asla faide yoktur. Binaenaleyh nasb-i imam vacip olmayıp belki caizdir.

Vech-i sâlis: İmametin birçok şartları olup bir zatta vücudu pek nadir olur. İmdi eğer nâs o şartları câmi' olmayan bir kimseyi imam nasb ederler ise üzerlerine vacip olan bir hükm-i şer'îyi ifa etmiş olmazlar. Ve eğer nasb etmezler ise yani şurût-ı imameti câmi' bir kimse bulunmadığı için imam nasbından sarf-ı nazar ederler ise bu halde de vacibi terk etmiş olurlar. Halbuki bunların her ikisi de bâtıldır. Demek oldu ki nasb-ı imamın vücubu bu iki bâtıldan birisini müstelzim olup bir emr-i bâtılı müstelzim olan şeyin kendisi de bâtıl olacağından nasb-ı imamın vücubu dahi bâtıl olduğu taayyün eder.

Nasb-ı imamın vücubuna kâil olan fırak-ı İslâmiye şu fırka-i muhalifenin vücûh-i selâse-i mezküre ile istidlâllerine ber-vech-i âtî ayrı ayrı cevap vermişlerdir.

Vech-i evvele cevap: İnsanların umûr-i diniye ve dünyeviyelerini başlıbaşına rü'yet edebilecekleri aklen mümkün ise de âdeten muhaldir. Zira biz umerânın mevtleri zamanında haleflerinin tayinine kadar fitne vü fesadın zuhurunu görmekte ve 'urban ve ehl-i bâdiyenin dahi yırtıcı hayvanlar gibi yekdiğerini vurup öldürmekten çekinmez ve sünnet ve ferâizi muhafaza etmez olduklarına tesadüf etmekteyiz.

Vech-i sânîye cevap: İmamdan intifa' ve istifade ancak ona vuslat ile olabileceğini teslim etmeyiz, belki bu istifadenin ahkâm-ı siyasetine vusûl ile de olur ki bu da onun tarafından nasb olunacak ve merci-i nâs olabilecek valiler ve hakimler vasıtalarıyla husule gelir.

Vech-i sâlise cevap: Ey muhalifîn! Şurût-ı imameti câmi' olmayan bir kimse bulunmadığı için bir imam nasb edilmediği takdirce nâsın vacibi terk etmiş olmaları lazım geleceğini teslim etmeyiz. Zira şurût-ı imametin mefkûdiyetiyle nasb-ı imam müte'azzir olduğundan bu takdirce bir imam nasb etmek vacip değildir ki bunu terk ile nâsın bir emr-i vacibi terk etmeleri lazım gelsin. Yani bu vücub ancak şurût-ı imameti câmi bir kimsenin bulunduğu zamandadır. Eğer şurût-ı mezküreyi câmi' bir kimse bulunmazsa imam nasbını terkte hiçbir mahzur yoktur.

Fasl-ı Sânî: Şurût-ı İmamet Beyanındadır

Cumhur-i muvahhidîn; imamete ehil ve müstahak olacak kimsenin sıfât-ı âtiyeyi haiz olması şart olduğuna ittifak ettiler:

Sıfat-ı ûlâ: Umûr-ı dini ikame için usûl ve fürû'da müctehid olmak. Zira ehemm-i makâsıd-ı imamet, ikame-i hücec ve def'-i şübhe ile hıfz-ı akaid ve fasl-ı hükümet ve ref'-i muhasamât olup şu şartsız tamam olmaz.

Sıfat-ı sâniye: Umûr-ı memleketi ve harb u sulhü hüsn-i tedbire ve ordu-yı İslâmı tertip ve tanzim ve serhadleri hıfz [u] himayeye muktedir olabilmek için sahib-i basiret ve re'yinde istikamet olmak.

Sıfat-ı sâlise: Me'ârik ve mevâzı'-i harpte sebat ile beyda-i İslâmı hıfza ve havza-i milleti düşmanın tecavüzünden himayeye kadir olabilmek için şecî' ve kaviyyü'l-kalb olmak. Nitekim vaka-i Huneyn'de ordu-yı İslâma ârız olan bir inhizam-ı şedid zamanında asla fütur etmeyip yirmi bin kadar düşman ordusuna karşı sebat ve mukavemet ederek süvar olduğu Düldül nam esteri kemâl-i şecaatla düşman üzerine sürmüş ve bu esnada "Ben peygamberim; bunda yalan yok, ben Abdülmuttalib torunuyum"[1] buyurmuş olduğu bi't-tevatür nakl olunmuştur.

Sıfat-ı râbi'a: Tebeaya cevr ü cefa etmemek için âdil olmak.

Sıfat-ı hâmise: Erkeğin kadından efdal ve ekmeliyetine binâen zükûr olmak.

Bu şartlar imametin nasbı vücubuna kâil olan fırak-ı İslâmiye beyninde müttefekun aleyh olup onlar arasında muhtelefun fîh olan şartlar dahi ber-vech-i âtîdir.

Şart-ı evvel: İmam olacak zat Kureyş'ten bulunmak. Bunu bi'l-cümle Ehl-i sünnet ve'l-cemaat ile bazı Mutezile şart kılmışlardır. Zira Resûl-i

.....

[1] Buharî, III, 1051, 1054, 1071, 1107; Müslim, III, 1400, 1401; Tirmizî, IV, 199.

Ekrem sallallâhu te'âlâ aleyhi ve sellem "el-Eimmetü min Kureyşin" buyurmuştur. Meâl-i münîfi "Hep imamlar Kureyş kabilesinden olur, başka kabileden olmaz"[2] demek olup ashab-ı kiram hazarâtı da bu hadis-i şerifin mazmunuyla amel etmişler. Zira Resûl-i Ekrem vefat ettikte ferdâsı gün 'ale's-sabah bir halife tayin etmek için ashab-ı kiram Sakîfe-i Benî Sâide'ye toplandıklarında beynlerinde nizâ' vuku bulmağla ensâr-ı kiram muhacirîne hitaben; "Bir emir bizden, bir emir de sizden olsun" demeleri üzerine Hazreti Sıddîk "el-Eimmetü min Kureyşin" hadis-i şerifini zikr ederek bu hadis ile imametin Kureyş'e mahsus olduğunu istidlâl etmesiyle kâffe-i sahabe bu hadisi kabul etmişler ve [bu kabul] imametin Kureyş'ten olması lazım geleceğini yakînen ifade etmektedir.

Şart-ı sânî: İmam olacak zat Kureyş'ten Benî Haşim koluna yani sülale-i Resûl'e mensup olmak. Bunu da taife-i Şîa şart kılmışlardır.

Şart-ı sâlis: Usûl [ü] furû'uyla beraber bi'l-cümle mesâil-i diniyeyi bi'l-kuvve değil bi'l-fiil âlim olmak. Bunu da İmamiye şart kılmışlardır.

Şart-ı râbi': İmam olacak zatın yedinde mucize zuhur etmek. Zira onun ismeti ve dava-yı imamette hakkı ancak yedinde zuhur edecek mucize ile bilinir. Bunu da gulât-ı Şîa şart kılmışlardır.

Şart-ı hâmis: İmam olacak zat hatadan masum olmak. Bunu da İmamiye ile İsmailiye şart kılmışlardır.

Tenbih: İ'lâ-yı umûr-ı din ve intizam-ı ahvâl-i müslimîn için ber-vech-i meşrûh şurûtu câmi' bir imam nasb etmek ümmete vacip olduğu gibi ahval-i müslimînin ihtilâlini ve umûr-i dinin inkırazını icap edecek şeyler imamdan zuhur ettikte onu hal' etmek dahi ümmete vaciptir. Herne kadar o imamın hal'iyle bir nevi fitne vü fesadın zuhuru muhakkak olsa da... Zira bu misillü imamın makam-ı imamette bulunmasiyle zuhur eden fitne hal'ine kıyam olunduğu takdirce zuhur edecek olan fitneden daha azîm olup ehven-i şerri irtikâb ise muvafık-ı hikmet ve bâ'is-i selâmettir.

([Mukaddime hariç buraya kadarki kısım] *Şerhu Mevakıf*'tan mülahhasan terceme olunmuştur).

• • • • • •

2 İbn Hanbel, *Müsned*, III,129, 183; IV, 421; Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*, Beyrut 1982, V, 192; 194. Aynı mânadaki başka bir rivayet için bk. Buharî, İstanbul 1992, VIII, 105.

Zübde

Tafsilât-ı sâbıkadan anlaşıldığı üzre imamet din-i mübini ikame ve havza-i milleti hıfz u himaye hususunda Resûl-i Ekrem efendimiz hazretlerine hilafet ve vekâletten ibaret olup biz Ehl-i sünnet ve'l-cemaat indinde dahi âyât-ı Kur'aniye ve ehâdîs-i nebeviyeden istinbât-ı ahkâma ve istihrac-ı fetvaya kudret ve lüzumu takdirinde harp ve sulha, tedbir-i cüyûşa re'y ü basiret, hudûd-ı İslâmiyeyi müdafaa ve muhafaza için şecaat ve metanet, ihkâk-ı hak için adalet, erkek kadından efdal ve ekmeliyete binâen zükûret ve "el-Eimmetü min Kureyşin" hadis-i şerifi mantûk-ı münîfince Kureyşiyet gibi sıfât-ı fâzıla ile meşrûttur.

İmametin Ehl-i sünnet ve'l-cemaat indinde şu şartlarla meşrût olduğu yalnız sahib-i *Mevâkıf* değil bi'l-cümle eimme-i din imametin şurût-ı mezküre ile meşrût olduğunda yek-zebandırlar. Zira imametin tarifinden dahi anlaşıldığı üzre imamet Resûl aleyhi's-selâma hilafetten ibaret olup Resûl-i Ekrem efendimiz hazretleri ise zikr olunan şartların cümlesini ma'a-ziyade câmi' olduğundan ona halife olacak zatın dahi şurût-ı mezküreyi câmi' olması elbette lazımdır. Öyle ya! Ulûm-ı evvelîn ve âhirîni câmi' olmakla beraber bi'l-cümle vekâyi'-i harpte bizzat bulunup herbirinde beşeriyetin fevkinde şecaat ve metanet göstermiş ve müddet-i ömründe hiçbir kimsenin hakkına asla tecavüz etmemiş ve hatta vefatından üç gün mukaddem minber-i saadete su'ûd ederek esna-yı hutbesinde "Her kimin malını aldım ise işte malım gelsin alsın ve her kimin arkasına vurdum ise işte arkam gelsin vursun" buyurmuş olan Kureyşiyyü'l-asl bir peygamber-i 'âlî-tebârın makam-ı akdesine şurût-ı mezküreyi câmi' olmayan bir şahs-ı cebbârın ve bir recul-i gaddârın geçmesi ve onun namına icra-yı hükümet etmesi nasıl caiz olur? Tedris-i ulûm ve fünûn ile mükellef olan bir allâme-i zî-fünûna bir şahs-ı nâdânın vekâlet edebileceğini kim tecviz edebilir? (Şu mesele-i mühimmeyi biraz daha teşrih ve tavzih için sadr-ı İslâmda hilafet meselesine ne derecelerde ehemiyet verildiğini ve o zaman vezâif-i hilafet nasıl ifa olunduğunu *Tarih-i Hulefâ*'dan bi'l-iktibas icmâlen beyan etmeyi vâcibeden addeyledik).

Sahib-i *Mevâkıf*'ın beyan eylediği gibi Resûl-i Ekrem efendimiz irtihal-i dâr-ı beka buyurdukta ashab-ı kiram Sakîfe-i Benî Sâide'ye toplanıp şurût-ı imameti tamamiyle hâiz olan efdalü's-sahabe bulunan Hazreti Sıddîk'ı imamet ve hilafete nasb u tayin ettiler. Hazreti Sıddîk ise fevkalâde sahib-i kiyâset ü adalet ve ehl-i fazl u kanaat olduğu halde vezâif-i üm-

meti bihakkın ifadaki müşkilâtı görünce iki ay sonra minbere çıkıp hutbe okurken:

> "Ey nâs! Benden başka bir zatın bu işi deruhte etmesini cidden arzu ediyorum. Eğer siz beni tamamiyle Peygamberinizin mesleğinde tutarsanız ben ona kâdir değilim. Zira o şeytandan masum olup kendisine gökten vahy geliyor idi"

diye itiraf-ı acz u kusur etti. İki sene üç ay on gün makam-ı hilafette bulunup bu müddet zarfında meslek-i Resûl'den asla ayrılmadı. Vefat-ı Nebi'yi müteakip zuhur eden o dehşet-nümâ irtidat vakalarını kemâl-i maharet ve tamam-ı muvaffakıyetle bertaraf ederek şu müddet-i kalîle zarfında İran ve Rum devletlerine mukavemet edebilecek bir kuvve-i İslâmiye dahi hazırladı. Evlâd ü iyâlini iaşe için icma-ı ümmet ile Beytülmal'den takdir olunan nafaka ile orta halde geçinmiş ve binaenaleyh hîn-i vefatında asla nakdi bulunmamış idi. Emvâl-i emîriyeden yanında bir köle ile bir deve alıp bunlardan başka kendisine Beytülmal'den bir de kaftan verilmiş idi. Maraz-ı mevtinde kerimesi ümmü'l-mü'minîn Aişe'yi çağırdı ve:

> "Biz halife olalıdan beri müslimînin dirhem u dinarını yemedik. Kaba ve bayağı taamlarını yedik. Ve katı urbalarını giydik. Bu köle, deve, kaftan Beytülmal'indir. Biz mesâlih-i müslimîn ile meşgul iken onlarla intifa' eder idik. Vefatımda üçünü de Ömer'e gönder"

buyurdu. Vefat ettiği gibi Hazreti Aişe onları Hazreti [Ömeru'l-]Faruk'a gönderdi. Bunlar Hazreti Faruk'a gönderildikte Abdurrahman b. Avf Faruk'un yanında idi. Hazreti Faruk bunları görünce: "Ey Ebu Bekir! Kendinden sonra gelenleri zahmete soktun! Mevki-i müşkile koydun!" diye ağladı. Gözlerinin yaşı yere dökülürken: "Alın bunları Beytülmal'e teslim edin" dedi. Bunun üzerine Abdurrahman b. Avf, "Sübhanallah, Ebu Bekir'in iyalini müsadere mi edeceksin? Bir köle, bir deve ile beş dirhemlik bir kaftanın ne değeri var? Emr etsen de onları geri çevirseler olmaz mı?" demesiyle Hazreti Ömer, "O benim zamanımda olmaz. Ebu Bekir onların Beytülmal'e reddini emr etmiş, ben ona ittiba ederim" cevabını verdi.

Hazreti Sıddîk hicret-i nebeviyenin onüçüncü senesinde ve Cemaziyelâhırın yedisinde hasta olup kendisinin irtihal-i dâr-ı bekâ buyuracağını idrâk edince kendisinden sonra makam-ı hilafeti muhafazaya ve

umûr-i hükümeti idareye bihakkın muktedir olan Hazreti Ömer'i hilafete münasip gördü. Kibâr-ı ashabı birer birer çağırıp Hazreti Ömer'in hilafete münasip olduğuna dair hepsinin re'yini aldı. Ba'dehu Hazreti Osman'ı ihzar ile bir ahidnâme yazdırdı ki suret-i tercemesi şudur:

"Bismillâhirrahmânirrahim. Ahd-i âtî Muhammed Resûlüllah sallallâhu aleyhi ve sellemin halifesi Ebu Bekir'in dünyaca en son ve ahiretce en evvel zamanında ve kâfirin imana ve fâcirin îkâna geldiği bir halde ettiği ahd u hamiyyettir. Ben Ömer b. el-Hattab'ı hilafete intihab ettim. Onu dinleyin! Ona itaat eyleyin! Ben hayrı teharrîde kusur etmedim. Eğer hayr u adalet ederse beni tasdik etmiş olur. Ve eğer cevr u tağyir-i meslek eyler ise ben gaybı bilmem, mazurum, ben ancak hayır murad ettim. Herkes amelinin cezasını bulur. Ve zulm edenler yakında ne hale giriftar olacaklarını bilir. es-Selâmü aleyküm ve rahmetullah".

Hazreti Sıddîk bu ahidnâmeyi yazdırdıktan sonra başını pencereden çıkarıp dışarıda müctemi' olan ashab-ı kirama hitaben "Size bir halife intihab ettim, razı mısınız?" diye sordu. Ashab "Razıyız ey halife-i Resûlullah" diye cevap verdiler. Ba'dehu Hazreti Sıddîk bu ahidnâmeyi kölesine verip dışarı gönderdi. Ahidnâme dışarıda alenen kıraat olundu. Herkes "sem'an ve tâ'aten" [duyduk ve itaat ettik] dedi. Cumadan evvel Hazreti Ali Ömer'in yanına vardı. Ve "bu işin uhdesinden gelecek olan işte şu kavî ve emin olan zattır" diye buyurdu. Ba'dehu Hazreti Sıddîk Faruk'u yanına ihzar ile ona birçok nasihat ve vasiyette bulunduktan sonra "Beni müslim olarak öldür ve salihlerin arasına dahil buyur" [Yusuf, 12/101] diyerek 'âzim-i cennât-ı 'âliyât oldu. (Radıyallâhu anhu).

Hazreti Ömer halife oldukda her halükârda Hazreti Sıddîk'ın civar u mişvârına tevfik-ı hareket ederek kemâl-i derece hakkaniyet ve adalet tarafını iltizam eyledi. Zamanında hiçbir fitne ve fesadın zuhuruna meydan vermedi. Gayet âkil, sâbır, 'âbid, zâhid bir zat-ı kesîrü'l-mehâmid olup sözünü dinletir. Vurursa acıtır. Bir emr-i dini icrada lâimin levminden, tâ'inin ta'nından hazer etmez. Bir hususta hatır gözetmez. Her halükârda adalet ve müsavatı bi'l-iltizam kat'an taraftarlık yoluna gitmez. Beytülmal'den bir akçe israf etmez idi. On sene altı ay ve birkaç günden ibaret olan müddet-i hilafetinde birkaç imparatorluk memâlik[i] fethine muvaffak olarak Beytülmal'i hazineler ile doldurmuş ve herkese derecelerine göre milyonlarca mal taksim etmiş iken kendisi Beytülmal'e ziyan

ederim diye ekseriya papuşlarını eline alıp yalın ayak gezerdi. Hatta medyûnen vefat etmekle emlâki satılıp duyûnu ifa olunmuş idi. Bir gün hutbe okurken gömleğinin on iki yerinde yama olduğu görülmüş idi. Her işine dikkat ve bizzat takayyud eyler. Ve emn [u] asayişi muhafaza için gece sokaklarda gezer idi. Binaenaleyh ona bir kimsenin bir diyeceği olmayıp herkes ondan utanır ve mehabetinden sakınır idi. Memâlik-i İslâmiye ziyade vüs'at bulup iş çoğaldıkta adalet-i kâmile icrası müşkil olduğunu mülahaza ederek ve bu halden fevkalâde sıkılarak "Ya Rab! Ruhumu kabz et" demeye başladı. Hatta bir gün ağlarken sebebi soruldukda "Nasıl ağlamayayım ki Fırat kenarında bir oğlak zayi olsa korkarım ki Ömer'den sorulur" diye cevap verdi.

İşte vezâif-i imamet ve hilafet böyle dakik olduğu cihetle Sıddîk onu istihlâf eylediği gibi kendisi kimseyi istihlâf etmedi. Bu emr-i mühimmi şûra-yı ümmete havale eyledi. Şöyle ki:

Ebu Lü'lü nam nasranî kölesi tarafından cerh olunup hanesine götürüldükte kendisine "Ya Emire'l-müminîn, Ebu Bekir seni istihlâf ettiği gibi sen de birisini istihlâf et!" denildi. Hazreti Faruk bunlara "Ebu Ubeyde berhayat olsa idi onu istihlâf ederdim. Ve 'niçin ettin' diye taraf-ı ilâhîden sorulur ise 'Ya Rab! Resûl'ün, Ebu Ubeyde bu ümmetin eminidir dediğini işittim de' diye cevap verirdim. Yahut Ebu Ubeyde'nin az ulusu Sâlim berhayat olsaydı onu istihlâf ederdim. Rabbim süal ederse 'Ya Rab! Resûl'ün, Sâlim Allah'ı en ziyade seven zattır dediğini işittim' diye cevap verirdim" cevabını verdi. Ba'dehu "Oğlun Abdullah'ı istihlâf et!" denildikde onlara da "Bir hanede bir kurban yetişir" cevab-ı dindarânesiyle mukabele etti. Ve nihayet bu emr-i hilafeti Hazreti Resûl'ün yaptığı gibi şûra-yı millete havale eyledi. Şöyle ki emr-i hilafet ve idare-i maslahatı aşere-i mübeşşereden Ali ve Osman ve Talha ve Zübeyir ve Sa'd b. Ebî Vakkas ve Abdurrahman b. Avf hazarâtının meşveretine bırakıp kendi oğlu Abdullah'ın dahi bu meclis-i meşverette bulunmasına müsaade etti ise de onun hilafete intihab olunmamasını ekîden tenbih ve vasiyet ederek şerbet-i şehadeti nûş eyleyip Hazreti Resûl-i Ekrem'in yanına gitti. (radıyallâhu anhu).

Ba'dehu bu şûra-yı millet ve meclis-i meşveretin ittifak ve ittihadıyla Hazreti Osman b. Affan makam-ı hilafete tayin buyuruldu. Çünkü Hazreti Osman dahi Cennetle mübeşşer bir zat-ı celilü'l-kadr olmakla beraber şurût-ı imameti tamamen câmi' idi. Âlim, fâzıl, sâlih, sahî, kerim, selim ve pek nazik ve mahcub ve Kureyş indinde gayet memduh ve mahbûbu'l-kulûb idi. Hazreti Sıddîk'ın daveti üzerine en evvel iman edenlerin birincisi olup seksen kadar ahali-i müslimeyi Mekke'den alıp ibtida diyar-ı Ha-

beş'e ve ba'dehu Medine-i münevvereye hicret etmiş ve teyid-i İslâm için emvâl-i kesiresini bezl ederek nice nice hidemât-ı memdûhada bulunmuş idi. On iki seneye karîb olan müddet-i hilafetinde şer'-i şerife mugayir bir harekette bulunmak şöyle dursun zengin olduğu cihetle mesârifini dahi Beytülmal'den almamış idi. Fakat ne çare ki onun zamanında ehl-i İslâm pek ziyade zengin olduğundan ağrâz-ı dünyeviye çoğalmış ve ibadet kabilinden ma'dûd olan memuriyetler medâr-ı ta'ayyüş ittihaz olunmağa başlanmış olduğundan Emevîlerin sû-i idaresi neticesi olarak âhir ömründe bir fitne-i uzmâ zuhur etmekle hane-i hilafetpenâhîlerinde sıyam halinde ve tilavet-i Kur'an-ı azimü'ş-şan ile meşgul olduğu bir sırada bâğîler tarafından şehit ettirildi. (radıyallâhu anhu).

Hazreti Osman'ın şehadeti üzerine ashab-ı kiram ictima' edip makam-ı hilafete esedullâhi'l-gâlib Ali b. Ebî Talib hazretlerini nasb u tayin ettiler. Çünkü Hazreti Ali (kerremellâhu vechehu ve radıyallâhu anhu) efendimiz dahi gayet âlim, fâzıl ve ârif-i billâh bir zat-ı hakâyık-iktinah olup ez-her cihet imamete layık ve müstahak idi. Azimetle amel etmek adet-i seniyyelerinden olmağla ruhsat tarafına asla meyl ü rağbet buyurmazdı. Mesâlih-i müslimîni rü'yet ve tesviye ile meşgul olmadığı gecelerde karanlıkta evkat-güzâr olarak Beytülmal'den kendisine verilen mumu bile 'haram olur' diye yakmaz ve şer'-i şerif uğurunda adalet ve hakkaniyetten asla ayrılmazdı. Hatta kendisi halife-i rûy-ı zemin olduğu halde sırf kizb u iftira olarak üzerine ikame-i dava eden bir Yahudiyle yanyana gelerek huzur-i hakimde muhakeme olmaktan kat'an çekinmedi. Ve bu hal-i adalet-iştimaliyle o Yahudinin İslâmiyetine sebep oldu.

İşte hilafet böyle din ü millete fîsebîlillâh hizmet demek olduğundan sadr-ı İslâmda şurût-ı imameti kâmilen câmi' olan bir zat halife tayin olunurdu. Bu şartlardan birisini haiz olmayan kimse makam-ı hilafete geçirilmezdi. Lâkin bi-hikmetillâhi te'âlâ cihar yâr-i güzîn zamanlarından sonra bir takım mütegallibe zuhur eyledi. Şurût-ı imamete riayet olunmaz oldu. Fâzıl dururken mefdûl halife nasb olundu. Ve bu suretle emr-i hilafet saltanata tahavvül etti. Her halife kendi oğlunu veya biraderini veliahd etmeye kalkıştı. Binaenaleyh mürûr-ı zaman ile avâmm-ı nâs hilafetin âbâdan evlada intikal eder bir saltanat olduğunu zan etti. Şurût-ı imametten yalnız Kureyşiyet şartına riayet olunur idiyse de bu da devr-i Sultan Selimî'de mahv olup gitti. Ve ondan sonra nâs (ne'ûzü billâh) bütün bütün dalâlette kaldı.

Evet cümlenin malumudur ki gerek selâtîn-i Selçukıye ve gerek selâtîn-ı Mısriye yüzlerce seneler icra-yı hükümet ettikleri halde onlardan

hiçbirisi halifelik iddiasında bulunmadı. Her melik kendi zamanında Abbasîlerden bir halifeye itaat ve inkıyadı ve hürmet ü riayeti kendisine bir vazife-i diniye addeylemişti. Fakat hayfâ ki Sultan Selim haiz olduğu saltanata kanaat edemeyerek eğer hilafeti de gasb eder ise cihangir olacağını zan eyleyerek Mısır hükümdarıyla muharebeye kıyam eylemiş ve nihayet orada yüzbinlerce müslümanların kanına girmiş ve bu suretle Mısır'ı kabza-i teshîrine geçirmiş ve orada bulunan emanetleri bi'l-gasb güya kendisine hilafet namını verdirmiştir.

BAB-I SÂNÎ:
ULÜ'L-EMRE İTAAT VE USÛL-İ MEŞVERET BEYANINDA OLUP İKİ FASLI ŞAMİLDİR

Birinci Fasıl: Ulü'l-Emre İtaat Beyanındadır

Cenabı Hak Kur'an-ı Kerim'inde "Ey müminler! Allah'a ve Resûl'üne ve sizden ulü'l-emre yani emir sahiplerine itaat ediniz" [Nisa, 4/59] buyurdu. Bu âyet-i kerimede bâ-emr-i ilâhî itaatlarına sûret-i katiyede memur olduğumuz ulü'l-emrden murad avamm-ı nâs beyninde meşhur olduğu vechile selâtîn ve umerâ değil belki ehl-i hall ü akd olan ulema ve ehl-i icmâdır. Nitekim Fahreddin-i Razî bu âyet-i kerimeyi tefsir ettiği sırada "ve ulü'l-emri minküm" ["sizden ulü'l-emre yani emir sahiplerine itaat ediniz"] kavl-i şerifindeki "ulü'l-emr"den murad ehl-i hall ü akd olan yani âyât-ı Kur'aniye ve ehâdîs-i nebeviyeden ahkâm istinbatına muktedir bulunan bi'l-cümle ulema-yı kiram ve müctehidîn-i 'izâm olduğunu ve bu âyet delâletiyle onlara itaat bize vacip olduğundan bir hükm-i şer'î onların icmâ ve ittifakları [ile] hüccet-i kâtı'a hükmünü aldığını bir sûret-i hakîmânede tefsir ü beyan ettikten sonra kendisinin bu tefsir ü beyanına vârid olan iki süali dahi cevaplarıyla beraber zikr ü ityân eylemiştir ki ber-vech-i âtî hulasaten tercüme olunur:

"*Süal-i evvel*: Eğer denirse ki müfessirîn *ulü'l-emr* kavlini tefsirde sizin zikr ettiğiniz vecihden başka birçok vecihler zikr ettiler:

Vech-i evvel: Buradaki *ulü'l-emr*den murad hulefa-yı râşidîndir.

Vech-i sânî: Bu *ulü'l-emr*den murad umerâ-i seriyye ve kumandan-ı aske-

riyedir. Zira Said b. Cübeyr 'Resûl-i Ekrem Abdullah b. Huzafe'yi bir seriyyeye emir nasb etti. Bunun üzerine bu âyet-i celile nâzil olup asker-i İslâmın ona itaat etmeleri emr olundu' dedi. İbn Abbas'tan dahi 'Resûl-i Ekrem Halid b. Velid'i bir orduya kumandan nasb edip göndermişti. Ammar b. Yâsir de o orduda idi. Bir meselede beynlerinde nizâ' u ihtilaf vâki olmağla bu âyet nâzil olup ulü'l-emre itaat olunması ferman buyuruldu' rivayeti nakl olundu.

Vech-i sâlis: Buradaki *ulü'l-emr*den murad ahkâm-ı şer'iyede fetva veren ve nâsa mesâil-i diniyelerini tayin eyleyen ulemadır. Bu vechi Sa'lebî, İbn Abbas'dan rivayet edip Hasan Basrî ve Mücahid ve Dahhâk dahi buna kâil olmuşlardır.

Vech-i râbi': Bu *ulül-emr*den murad eimme-i ma'sûmîndir. Bu vecih de Ravâfızdan nakl ü rivayet edilmiştir.

Süal-i sânî: Bu âyetteki *ulü'l-emr*i umerâ ve selâtîne haml etmek, sizin dediğiniz gibi ehl-i icmâ olan müctehidîne haml etmekten evlâ olup buna da vücûh-ı âtiye delâlet etmektedir.

Evvelâ: Umerâ ve selâtînin emirleri halk üzerinde nâfiz olup ehl-i icmâ'ın ise halk üzerinde emirleri nâfiz değildir. Binaenaleyh hakikat ve nefsü'l-emrde ulü'l-emr denilen zevât ancak umerâ ve selâtîndir.

Sâniyen: Âyet-i kerimenin evveliyle âhırı bizim bu dediğimiz şeye münasiptir. Zira Hak te'âlâ evvel-i âyette edâ-yı emanete ve adl ü hakkaniyete riayeti hükkâma emr edip âhır-i âyette de "fe-in tenâza'tüm fî şeyin feruddûhü ilellâhi ve'r-resûl' diye yine hükkâma 'eğer bir meselede müşkilâta tesadüf ederler ise o meseleyi Kitap ve sünnete ircâ etmelerini yani o meseleyi Kitap ve sünnet ile hall ü fasl eylemelerini' ferman buyurdu [Nisa, 4/59]. Bu ise ehl-i cemaat [icmâ] değil belki umerâya layıktır.

Sâlisen: Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem nâsı umerâya itaat ve inkıyâda terğîb ve teşvik hususunda mübalağa edip 'Bana itaat eden Allah'a itaat eder. Emirime itaat eden de bana itaat eyler. Bana isyan eden dahi Allah'a isyan eder. Emirime isyan eden de bana isyan eyler'[3] buyurdu".

Fahr-i Razî bu iki süali ber-minval-i meşrûh îrad ettikten ve bu makamda kendisine îrad olunabilecek süallerin bundan ibaret olacağını beyan eyledikten sonra cevaba âğaz ederek diyor ki:

• • • • • •

3 Buhari, II, 975; III, 1080; IV, 2611; Müslim, II, 1466, hn. 1835; Neseî, VIII, 154, hn. 4190; İbn Hanbel, II, 270.

"Sahabe ve tâbi'înden bir cemaatın buradaki *ulü'l-emri* ulemaya haml etmiş olduklarında yani şu âyetteki *ulü'l-emr*den murad ulemadır demiş bulunduklarında nizâ' yoktur. Binaenaleyh eğer 'biz bu âyetteki ulü'l-emrden murad ehl-i hall ü akd olan ulemanın mecmû'udur' der isek bizim bu kavlimiz akvâl-i ümmetden haric olmaz. Belki akvâl-i ümmetin bir kavlini ihtiyar ve o kavlin sıhhatini hüccet-i kâtı' ile isbat etmiş olur. Ve bu suretle süal-i evvel dahi mündefi' olur. Süal-i sânîye gelince bu da mündefi'dir. Zira muterizler tarafından zikr ettiğimiz vücûhun hepsi zayıf olup bizim kendi müdde'âmızı isbat sadedinde ityân eylediğimiz delil ise burhan-ı kâtı'dır. Bununla beraber biz muterizler tarafından zikr ettiğimiz vechile onlardan daha kavi vücûh ile de mu'araza ederiz.

Evvelen: Ehl-i hall ü akd olan ulema ve müctehidîn icmâ ettiler ki eğer umerâ ve selâtînin emr ettikleri şeyin hak ve savab olduğu delil ile malum olursa o zaman onlara itaat vacip olur. Bu delil ise ya Kitap yani Kur'an ve yahut sünnettir. İmdi umerâ ve selâtînin emr ettikleri şeyin hak ve savab olduğu Kitap ve sünnet ile malum oldukda onlara itaat vacip olunca bu itaat Kitap ve sünnete ve Allah ve Resûl'üne itaattan ayrı bir kısım olmaz. Belki onda dahil olur. Zevcenin zevce, veledin vâlideyne, tilmizin üstaza itaatı onda yani Allah ve Resûl'üne itaatta dahil olduğu gibi. Binaenaleyh 'etî'ullâhe ve etî'u'r-resûl' ['Allah'a ve Resûl'e itaat ediniz'] buyurulduktan sonra 've ulü'l-emri minküm' ['sizden ulü'l-emre yani emir sahiplerine itaat ediniz'] buyurulmağa lüzum kalmaz. Amma eğer biz ulü'l-emri ehl-i icmâ'a haml edersek onlara itaat Allah ve Resûl'üne itaatta dahil olmaz. Çünkü bazan icmâ'-ı ümmet bir hükm-i şer'îye delâlet eder ki Kitap ve sünnette o hükme delâlet bulunmaz. Bu takdirce şu kısmı yani 'ulü'l-emre itaat kısmını' Allah ve Resûl'üne itaat kısımlarından ayrı bir kısım kılmak mümkün olur. Bu ise *şâibe-i tekrardan hâlî olmağla* evlâ ve râcihdir.

Sâniyen: 'Ve uli'l-emri' kavli umerâ ve selâtîne haml olunursa bu haml âyet-i kerimede bir şart idhalini iktiza eder. Yani nazm-ı kerim 've uli'l-emri minküm in kânû ma'a'l-hakk' ['-hakla beraber bulunurlarsa- sizden emir sahiplerine itaat ediniz'] takdiri olmak lazım gelir. Zira eğer emr-i hakkı iltizam eder ve hak ve savab olan şeyi emr eylerler ise o vakit kendilerine itaat vacip olur. Halbuki biz bu kavli ehl-i icmâ'a haml edersek yani 'ulü'l-emrden murad ehl-i icmâdır' der isek âyet-i kerimede böyle bir şartı idhal ve takdire lüzum kalmaz. Âyet-i kerimeyi mümkün oldukca takdirât ve mahzufâtdan masûn ve mahfuz kılmak ise evlâ ve râcihdir.

Sâlisen: Allah ve Resûl'üne itaat katiyen vacip olduğu gibi bizim indimizde ehl-i icmâ'a da itaat katiyen vaciptir. Halbuki umerâ ve selâtîne itaat

katiyen vacip değil belki onlara itaat ekseriya haramdır. Çünkü onlar ekseriya ancak zulüm ile emr ederler. Vâkıa bazı mevâdda yani emr ettikleri şeyin hak ve savab olduğu takdirce onlara dahi itaat vacip ise de bu vücub bir zann-ı zayıfa mübtenidir. Binaenaleyh âyet-i kerimedeki *ulü'l-emri* ehl-i icmâ'a haml evlâ ve râcihdir. Çünkü Cenabı Hak Resûl ile ulü'l-emri lafz-ı vâhidde cem' ederek yani herikisine de itaat vacip olduğunu bir cümlede derc eyleyerek 've etî'u'r-resûle ve uli'l-emri minküm' buyurmazdı. Öyle ise 'er-resûl' lafzına mukârin olarak zikr olunan *ulü'l-emr* lafzını ma'sûma haml, fâcir ve fâsıka hamlden evlâ ve râcih oldu.

Râbi'an: Umerâ ve selâtînin işleri ulemanın fetvalarına mütevakkıf olduğundan hakikat ve nefsü'l-emrde ulema umerâu'l-umerâdır. Binaenaleyh *ulü'l-emr* lafzını ulemaya haml evlâ ve râcihdir. Râfizîlerin dedikleri gibi buradaki *ulü'l-emr* lafzını eimme-i ma'sûmîne haml etmek dahi bervech-i âtî vücûh-ı selâseye binaen gayet ba'îddir.

Vech-i evvel: Bâlâda zikr ettiğim vechile eimme-i ma'sûmîne itaat onları bilmek ve kendilerine vuslat ve mukârenete muktedir olmak ile meşrûttur. Binaenaleyh eğer eimme-i mezküreyi bilmeden evvel onlara itaati Hak te'âlâ üzerimize vacip kılarsa bu teklif teklif-i mâ-lâ yutâk olur. Ve eğer biz onları ve mezheplerini bildiğimiz vakit kendilerine itaati bize vacip kılarsa bu halde de şu icâbın bir şey ile meşrût olması lazım gelir. Yani nazm-ı kerim 've uli'l-emri minküm in küntüm 'ârifîne bihim' ['-eğer onları tanırsanız- sizden emir sahiplerine itaat ediniz'] takdirinde olmak icab eder. Halbuki 'etî'ullâhe ve etî'u'r-resûle' kavli böyle bir kayıd ile mukayyed olmadığından onlara matuf olan 've uli'l-emri minküm' kavlinin dahi bir kayıd ile mukayyed olmayıp mutlak olmasını iktiza eder.

Vech-i sânî: Cenabı Hak bize ulü'l-emre itaati emr etti. Ulü'l-emr ise sîğayı cem'dir. Halbuki Râfizîler indinde, bir zamanda ancak bir imam olabilir. Eğerçi cem' lafzını *tazim için* ferd-i vâhide haml ü itlak mümkün ise de bu da hilâf-ı zâhirdir.

Vech-i sâlis: Cenabı Hak 've uli'l-emri minküm' kavlinden sonra 'fe-in tenâza'tüm fî şeyin fe-ruddûhu ilallâhi ve'r-resûli' ['eğer bir meselede müşkilâta tesadüf eder iseniz o meseleyi Allah'a ve Resûl'e yani Kitap ve sünnete irca ediniz', Nisa, 4/59] buyurdu. Eğer ulü'l-emrden murad imam-ı ma'sûm olsa idi 'fe-ruddûhu ile'l-imam' ['imama irca ediniz'] buyurur idi. Öyle ise âyet-i kerimeyi bizim zikr ettiğimiz vechile tefsir etmek yani buradaki ulü'l-emrden murad ehl-i hall ü akd olan müctehidîn-i 'izâm hazarâtının mecmû'udur demek hak ve savab olduğu tahakkuk eder".

Hazreti Râzî'nin sözü burada nihayet buldu. Acizâne olarak biz dahi şunu ilave ederiz ki *ulü'l-emr*den murad mülûk ve selâtîn olamaz. Zira Cenabı Hak Kur'an'da "inne'l-mülûke izâ dehalû karyeten efsedûhâ" ["Melikler bir memlekete girdiler mi onu perişan/ifsad ederler", Neml, 27/34] âyet-i celilesiyle mülûk ve selâtîni zem etti. Resûl-i Ekrem de bir hadis-i şerifinde "Benden sonra hilafet otuz üç sene olup ondan sonra gelenler melik-i 'adûddur, yani kelb-i 'akûr gibi tebeayı ısırıcı melikdirler"[4] buyurdu. İş bu merkezde iken Cenabı Hakk'ın bize hitaben "mülûk ve selâtîne itaat ediniz" diye ferman buyurmuş olması nasıl sahih olabilir?

Fasl-ı Sânî: Usûl-i Meşveret Beyanındadır

Hak celle ve 'alâ hazretleri Resûl-i Ekrem ve Nebiyy-i muhterem sallallâhu te'âlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerine hitaben "ve şâvirhüm fi'l-emr" buyurdu ki mâna-yı münîfi "Dünyaya müteallik her işte ümmet ve ashabınla müşavere et" [Âl-i İmran, 3/159] demektir.

Kâffe-i ins ü cinnin mislini ityândan aciz kaldıkları Kur'an-ı mu'cizbeyanın delâlet ve şehadetiyle Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri ulûm-i evvelîn ve âhırîni câmi' oldukları halde dünyaya müteallik her işte ashab-ı kiramıyla müşavereye memur buyurulursa artık usûl-i meşveretin ne derece hâiz-i ehemmiyet olduğunu anlamalıdır. Binaenaleyh müfessirîn-i kiram bu babda cilt dolduracak kadar makalât yazmışlardır. Fakat risâlemizin sağîr hacmine binaen biz onlardan yalnız Fahreddin Razî'nin bir makale-i hakîmânesini derc ile iktifa edeceğiz. Müşarun ileyh diyor ki:

"Resûl-i Ekrem'in dünyaya müteallik umûrda ümmet ve ashabıyla müşavereye memur olmasında min vücûh faide vardır.

Evvelâ: Resûl-i Ekrem Efendimizin ashab ve ümmetiyle müşavere buyurması onların ulüvv-i mertebe ve rif'at-i derecelerini icap edip bu ise bilâhire ashab ve ümmetin de ona şiddet-i mahabbet ve hulûs-i taatlerini iktiza eder. Eğer Resûl-i Ekrem her işi kendi kendisine yapmış olsaydı bu hal ashab ve ümmete bir nevi hakaret demek olacağından ara yerde burûdet ve ğılzet hasıl olarak emr-i intizam muhtell olurdu.

• • • • • •

4 İbn Hibban, XV, 392; Taberanî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, I, 89; VII, 83; Bezzar, *el-Müsned*, IX, 280.

Sâniyen: Resûl aleyhi's-selâm herne kadar akıl cihetiyle ekmel-i nâs idiyse de ulûm-ı halk nâmütenahi olduğundan hâtır-ı risalet-penahîlerine hutûr etmeyen bir maslahat ve bir menfaatin âhâd-ı nâsdan birisinin hâtırına hutûr edivermesi hiç de ba'îd değildir; bâ-husus dünyaya müteallik olan bir işde. Zira Zât-ı nübüvvet-penahîleri ashabına hitaben "Umûr-i diniyenizi ben sizden ziyade bilirim ve siz de umûr-i dünyeviyenizi beden ziyade bilirsiniz"[5] buyurmuştur. İşte emr-i müşavere böyle bir mühim faideyi mütezammın olduğu içindir ki Resûl-i Ekrem bir hadis-i şerifinde de "Herhangi bir kavim müşavere ile iş görürlerse behemahal erşed ve esahh-ı umûrlarına hidayet ve vuslat olunurlar"[6] buyurdu.

Sâlisen: Hasan Basrî ve Süfyan b. Uyeyne dedikleri üzre Resûl-i Ekrem'in ümmet ve ashabıyla müşavereye memur olması ancak başkaları da müşaverede kendisine iktida etsinler de bu emr-i müşavere ümmetinde sünnet olsun içindir.

Râbi'an: Malumdur ki bu âyet-i kerime Uhud vakasında vuku bulan hezimet-i malumeyi müteakip nâzil oldu. Resûl aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimiz ibtidâ bu Uhud vakasında ashabıyla müşavere etti. Ashab-ı kiram harbe çıkmak tarafını re'y ü iltizam eylediler. Meyil ve arzu-yı risalet-penahîleri ise harbe çıkmamak canibinde idi. Ashab-ı kiram tarafından vuku bulan ikdâm u ibrâm üzerine harbe çıkıldı. Ve malum olan hezimet vâki oldu. İmdi eğer Resûl-i Ekrem bundan sonra müşavereyi terk edeydi, onun bu terki evvelce ashabıyla müşavere ettiğinden dolayı kalb-i risalet-penahîlerinde o vaka-i dilsûzdan ashab hakkında bir eser-i iğbirar kaldığına delâlet ederdi. Yani kalb-i risalet-penahîlerinde böyle bir eser kalmadığını i'lâm için Cenabı Hak bu âyet-i kerimeyi inzâl buyurup ba'de-mâ dahi dünyaya müteallik işlerde ashab ve ümmetiyle müşavere etmesini Habib-i Ekrem'ine ferman buyurdu.

Hâmisen: Resûl-i Ekrem ashabıyla müşavere ettikde herkesin akl u fehmi ne kadar olduğu ve zât-ı risalet-penahîlerine sohbet ve sadakati ne derece bulunduğu malum olur ve bu takdirce fâzıl mefdûlden temeyyüz ederek Resûl-i Ekrem her ferdin layık olduğu menzilet ve mertebesini kendisine beyan eyler.

Sâdisen: Resûl-i Ekrem bir vakada ashabı ile müşavere buyurdukda onlardan herbiri o vaka hakkında eslah ve enfa' olan tedbiri istihrac için kemâl derece cehd ü gayret edeceğinden ervâh-ı nâs o vakadaki eslah ve enfa'

.....

5 Müslim, IV, 1836; Bezzar, *el-Müsned,* III, 153.

6 İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef,* V, 298.

olan vech ü tedbir ne ise onu tahsil üzre tevâfuk eyler. Bu kadar ervâh-ı tâhirenin şey'-i vâhid üzerine tevâfuku ise o şeyin husûl-pezîr olmasını teshil eder.

Sâbi'an: Cenabı Hak aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimize ashabıyla müşavereyi emr ettikde bu emir ashab-ı kiramın indellah kadr u kıymetleri olduğuna delâlet eder. Ve bu ise o ashab-ı pür-safanın hem indellah hem inde Resûlillâh ve hem de inde'n-nâs kadr u menziletleri bulunduğunu ifade eder". İntehâ kelâmu'r-Râzî [Râzî'nin sözü bitti].

Hak celle ve 'alâ hazretleri Resûl-i Ekrem ve Nebiyy-i muhterem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerine hitaben şu "ve şâvirhum fi'l-emr" kavl-i şerifiyle müşavereyi emr etmiş olduğu gibi diğer bir âyette de "ehl-i İslâmın işi şûradan ibaret" bulunduğunu ve binaenaleyh saadet-i dünyeviye ve saadet-i uhreviye onlara mahsus olduğunu beyan makamında dahi "ve emruhum şûrâ beynehum" [Şûra, 42/38] buyurmuştur.

HÂTİME

Ey ehl-i İslâm! İşte kütüb-i diniyemizin en muteberlerinden bi'l-iktibas imamet ve hilafet ve ulü'l-emre itaat ve usûl-i meşveretin ne demek olduğunu bu risâlede size beyan ettim. Binaenaleyh aklınızı başınıza alınız! İttihad ve ittifak ediniz! Eimme-i din tarafından beyan olunan şurût-i imameti câmi' bir zat arayınız! Eğer bulabilirseniz onu halife nasb ediniz. Ve eğer bulamaz iseniz Hazreti Ömer'in yaptığı gibi *şûra-yı millet* yani *cumhuriyet* teşkil eyleyiniz. Çünkü şurût-ı imameti câmi' bir zat bulunmadığı takdirce imam nasb etmek üzerinize vacip olmadığını bab-ı evvelde Ehl-i sünnet ve'l-cemaat tarafından fırka-i muhalifîne verilen cevapta bilip öğrendiniz. Öyle ise şurût-i imametten hiçbir şartı haiz olmayan bir takım mütegallibeye *hulefâ* ve *ulü'l-emr* nam-ı mukaddeslerini vermekten artık vaz geçiniz ve şimdiye kadar böyle hataya cüret ettiğinizden dolayı da tâib ve müstağfir olunuz! Zira ezcümle imametin Kureyş'e mahsus olduğuna delâlet eden "el-Eimmetü min Kureyşin" hadis-i şerifinin fem-i saadetten sudûru o kadar sahih ve o kadar muhakkaktır ki bunu inkâr ile Kur'an'dan bir âyeti inkâr beyninde fark yoktur ve bunun için bâlâda zikr ettiğimiz vechile gerek selâtîn-i Mısrıye ve gerek selâtîn-i Selçukıye yüzlerce seneler icra-yı hükümet ve ibrâz-ı saltanat ettikleri halde hiçbirisi hilafet iddiasına cesaret edemeyip onlardan her melik kendi zamanında Abbasîlerden bir halife namına olarak ifa-yı vazife edegelmiştir.

Bu sözden maksûdumuz imamette şurût-ı saire ile beraber imamın Kureyş'den olması dahi bir hadis-i sahih ile sâbit olduğundan şurût-ı saireyi hâiz olsa bile Kureyş'den olmayan bir kimseye halife namını vermek ve öyle bir iddiada bulunmak hadis-i mezküru inkâr demek olduğuna ve bu ise ne'ûzü billâhi te'âlâ Kur'an'dan bir âyeti inkâr mesabesinde bulunduğuna binâen mülûk ve selâtîn-i mezküreden hiçbirisinin hilafet iddi-

asına cesaret etmemiş olduğunu beyandır. Yoksa imamette yalnız Kureyşiyet şartının kifayet edeceğini ve binaenaleyh Kureyş'den olan bir kimseyi nasıl olursa olsun halife tayin etmek caiz olabileceğini beyan değildir. Zira âyât-i Kur'aniyenin beyanât-ı sarihasından ve ehâdîs-i nebeviyenin delâlât-ı kat'iyesinden ve Resûl aleyhi's-selâm ile hulefa-yı erba'asının hayret-bahşâ-yı ukûl olan o muamelât-ı âdilânelerinden kat'iyen malumumuz olmuştur ki İslâmiyet, hürriyet ve müsavat ve adalet ve fukaraya muavenet gibi hâdim-i insaniyet ve hâmi-i beşeriyet olan esaslar üzerine mübteni olduğundan şeriat-ı beyza-i Ahmediye, mülûkâne ve zalimâne icra-yı hükümet eden bir kimseye halife namını vermez ve makam-ı hilafette bulunan bir emir Kureyş'den olsa dahi Resûl aleyhi's-selâm ve hulefâ-yı raşidîn mesleğinde olmadıkca ve kendisini âhâd-ı nâs menzilesine tenzil etmeyerek her fiilinde de adalet ve hakkaniyetten ayrıldıkca ona ittiba'ı tecviz eylemez.

Hazreti İmam-ı Azam'ın hulefâ-yı Abbasiyenin ikincisi olan Mansur'a itaat etmeyip ve onun kadılık vazifesini deruhte eylemeyip hapishanede yediği dayaklardan müteessiren şehit olarak vefat etmiş olması dahi şu müddeamızı isbata kifayet eder. Bir kerre düşünelim: Hazreti İmam, Mansur'a niçin itaat etmedi? Ve ne için onun kadılık vazifesini kabulden imtina' eyledi? Ve hatta bundan dolayı hapishanede dayak altında şehiden vefat edip gitti. Mansur Kureyş'den olmadığı için mi? Hayır! Onun için değil; zira Mansur, hem Kureyş'den ve hem de Kureyş'in sülâle-i Resûl olan Benî Haşim kolundan idi. Acaba kadılık fena bir memuriyet olduğu için mi idi? Hayır! Onun için de değil; zira Hazreti İmam eğer kadı olursa kendisinin ber-vech-i hakkaniyet ifa-yı vazife edeceğini ve bu halde indallah ecr-i cezîle nâil olacağını pekalâ bilirdi. Hazreti İmam'ın Mansur'a itaat etmemesi şunun için idi ki Mansur herne kadar Kureyş'den ve hem Benî Haşim'den idi ise de şurût-ı imameti kâmilen câmi' değildi. Şurût-ı imameti kâmilen câmi' olan Cafer-i Sadık var iken Mansur'un hilafeti sahih olmadığını ve eğer ona beyat eder ve kadılık vazifesini de deruhte eyler ise hilafetin 'adem-i sihhatine binâen şer'an hükmü nâfiz olmayacağını bildiği için Hazreti İmam hapishanelerde dayaklar altında şehiden vefat etmeyi, Mansur gibi nâ-meşru bir halifeye beyat ve ona itaata tercih eyledi. Hazreti İmam, şurût-ı imameti kâmilen câmi' değil diye Resûl-i Ekrem Efendimiz hazretlerinin ammîzâdelerinden bulunan Mansur'a beyat etmez ve onun kadılık vazifesini deruhte eylemez ve kendisine halife namını vermez ise biz de o makam-ı akdese asla münasebet ve liyakati olmayan bir melik-i cebbâra halife namını vermek ve onun tarafın-

dan kadı nasb olunup icra-yı ahkâm etmek ne derecede bâtıl olduğunu erbab-ı diyanet ve ashab-ı hamiyetin vicdanlarına havale ederiz.

Ey millet! Şeriat namına tekrar ederim ki aklınızı başınıza alınız! Böyle Allah ve Resûl'ünün takbih eylediği bir takım mülûk-i cebâbireye ve güruh-ı mütegallibeye inkıyad ve itaattan sarf-ı nazar ediniz! Zira sizin onlara karşı göstermiş olduğunuz ve göstermekte bulunduğunuz inkıyad ve itaat ne İslâmiyete ne de insaniyete tevâfuk eden şeylerden değildir! Dünya ve ahıret saadetlerine nâil olmanız için şeriat-ı Ahmediye size iki meslek gösteriyor. Birisi, halife-i hakka tebe'iyyet, diğeri de rü'yet-i umûr için tesis-i cumhuriyet. Halbuki siz bunlardan hiçbirisine sülûk etmiyorsunuz. Emvâl ü evladınızı bir hükümet-i zâlimeye teslimde devam ediyorsunuz. İslâmda ağniyadan münasip bir vergi almak ve o vergi ile fukaraya muavenet etmek ve harice karşı esbab-ı mukavemeti ihzar eylemek ve saire gibi maksadlara binaen hükümet teşkil edip halbuki şimdi bu maksatların hiçbirisi ifa olunmadığını ne için düşünmüyorsunuz? Kütüb-i şer'iyemizin beyanından nazarı kat' edelim. Bir milletin bir takım zalemeye esir olmasını ve onların sefahetleri uğurunda mahv olup gitmesini ukûl-i selîme erbabı acaba tahsîn eder mi? Ve acaba Allah teâlâ insanlara böyle bir şey emr eyler mi?

Avrupalıların tazyikleri üzerine hükümet geçenlerde bir *Bütçe* ilan etti. Hükümetin bundan maksadı ise güya umûr-ı maliyemizin Marttan sonra muntazaman cereyan edeceğini Avrupalılara göstermek idi. Gazetelerde elbette görmüş ve okumuşsunuzdur ki bizim *Bütçe* şimdiye kadar her sene iki milyon lira açık vermekte imiş de bu kerre maaşât ve mesarifâtın bir kısmından yüzde on beş kesilerek ve bazı vergilerde zam ve ilave edilerek îrad ile masraf arasında tevâzün hasıl olacak ve senevî de seksen bin lira kadar fazla kalacak imiş.

Bu *Bütçe*nin katiyen asl u esası olmayıp mücerred Avrupalılara kül yutturmak için tertip olunmuş bir hud'adan ibaret olduğu erbab-ı vukuf nezdinde malum olduğundan ve zaten Avrupa gazeteleri de bu *Bütçe* aleyhinde sütunlar doldurmakta bulunduğundan biz şu ilân olunan *Bütçe*nin doğru olup olmadığına dair bir şey söylemiyeceğiz. Biz yalnız şunu diyeceğiz ki hükümet, şimdiye kadar menâfi'-i mülk ü millete ait ne gibi masraflar ihtiyarına mecbur olmuş ki beher sene milletten aldıkları on sekiz milyon lira hasılat o masraflara kifayet etmiyor imiş de beher yıl *Bütçe*'iki milyon lira açık veriyormuş. Acaba hükümet bu paralar ile Avrupalıların yaptıkları gibi sevâhili muhafaza için donanmalar mı teşkil ediyormuş? Yoksa krup topları ve mavzer tüfenkleri gibi esliha-i cedide ile

asâkiri teslîh mi veyahut fünûn-i hazıraya tevfîkan serhadleri tahkim mi, yoksa ibtida-yı İslâmda olduğu gibi fukara-yı milletin ihtiyacât-ı zaruriyesini def' mi eyliyormuş?

Heyhat! Yine de heyhat! Eğer öyle olsa idi bugün biz de bir adam sırasına geçerek Avrupalıların maskarası olmaz ve ra'iyyemiz bulunan Rum ve Ermenilerin isyanlarına meydan vermez ve milletimizi de bu hal-i felaket-iştimâle dûçar etmez idik!

Sevâhili muhafaza için donanmalar teşkil etmek ve serhadleri fünûn-i cedideye tevfikan tahkim eylemek ve fukara-yı milletin ihtiyacâtını def' etmek ve Rum ve Ermeni gibi bazı re'âyanın isyanlarına meydan vermemek şöyle dursun sevâhilin kâffesini Avrupalılara teslim eyledik, elimizde bulunan beş on gemiyi tersane havuzlarına çekerek yirmi seneden beri o murdar suların içinde çürütüp mahv ettik! Hîn-i hacette bir tarafa bir tabur asker sevk edecek ve düşmana karşı gelebilecek bir gemi bile bırakmadık! Daha garibi şu ki postalarımızı idare edecek posta vapurlarımız bile olmadığından postalarımızı ecnebi gemileri vasıtasıyla nakl ettirmeye başladık. Ve bu kadar bir iş yapamadığımızdan dolayı ecânibden olsun utanmadık! Vergi namına milletin tava ve tencere vesaire gibi levâzım-ı beytiyelerine varıncaya kadar satıp akçelerini ahzla kendilerini Afrika vahşîlerinden daha bedter bir hale koyduk! Rum ve Ermeni isyanlarına karşı da hiçbir kuvvet ve satvet ibraz edemedik! Belki istediklerinin bir kısmını verip bir kısmını da karîben vereceğimizi vaad ettik!

Bu halde "şu on sekiz milyon liranın mahall-i sarfı ne imiş" mi diyeceksiniz? Ne olacak; mücerred Sultan Hamid'in istiklâl ve istibdad-ı şahsîsini milletten muhafaza için tertip ve tanzim olunmuş bir takım maaşât-ı sefîhâne ve sarfiyât-ı mübezzirânesi imiş...

İşte anladınız ya! Bu on sekiz milyon lira şu maaşât ve israfâta sarf olunduğu halde îrad masrafa tekabül etmediğinden maliyemiz beher sene iki milyon lira borç ediyormuş da bu kerre bir komisyon marifetiyle o maaşât ve israfâttan yüzde on ve yüzde on beş tenkîs edilerek ve bazı vergilere de zam ve ilave olunarak îrad masrafa bi't-tekabül *Bütçe*de tevâzün hasıl ettirilmiş!...

Ey erkân-ı hükümet! Ve ey vükelâ-yı millet! Hele Allah'tan korkmuyorsunuz, kuldan da mı haya etmiyorsunuz ki böyle bir *Bütçe*yi bütün âlem-i medeniyete karşı neşr u ilan ediyorsunuz? Haydi farz edelim ki sizin gösterdiğiniz vechile maaşât ve israfâttan bir miktar tenzil ve bazı vergilere zam ve ilave ile de vâridâtı tezyid suretiyle *Bütçe*de tevâzün hasıl olsun. Fakat bunda millete ait ne menfaat var? Vazife-i hükümet yalnız tebeadan türlü türlü namlarla vergi tahsil ederek padişah ile avanesinin sefi-

hâne ve mübezzirâne bir surette maişetlerini temin etmek midir? Daha açık söyleyelim: Yalnız bir padişah ile onun idare-i keyfiyesine hizmet eden memurîni iaşe için mi teşkil-i hükümete lüzum görülmüştür? Böyle bir hükümet bizden başka hangi millette görülmüş veya işitilmiştir? Şerâyi'-i ilâhiye böyle bir hükümetin erkânına *zaleme* namını vererek onlarla mukateleyi insanlara emr ettiği gibi kavânîn-i medeniyet dahi onlara *hazele* ünvanını vererek bu makûle millet mikroplarının âlem-i insaniyetten mahv u izalesini hükm eylemiştir.

Ey talebe-i ulûm! Siz de artık dalkavukluğu bırakınız! Kürsi-i vaaza çıktığınızda "Etî'ullâhe ve etî'u'r-resûle ve uli'l-emri minküm" âyet-i celilesiyle bi'l-istidlâl bu felaketinizde ahaliyi şu güruh-ı zaleme ve bu kavm-i hazeleye itaata teşvikten vaz geçiniz! Böyle bir hata-yı azîme cürette Allah ve Resûl'ünden havf u haya ediniz! Dininizi dünyanıza değişmeyiniz! Hem siz, bu cebbâr ve gaddar heriflerden ne istifade bekliyorsunuz? Şimdiye kadar bunlardan ne iyilik gördünüz? Daha üç sene evvel hiçbir şeyden haberdar olmadığınız ve o güruh-ı eşkıyaya karşı hiçbir hareket-i mütehalifede bulunmadığınız halde sizi birden bire toplayarak ve kira mavunalarına doldurarak vapurlara nakl ile diyar-ı ba'îdeye tard u teb'îd ettiklerini unuttunuz mu? Yirmi sene medrese köşesinde ifnâ-yı vücud ederek ve bin türlü eza vü cefalar ile imtihan vererek nihayet nail olacağınız şey yüz guruş maaştan ibaret değil mi? Halbuki Maarif Nezareti size çömezlik edemeyecek ve huzurunuzda iki lakırdı söylemeye kâdir olamayacak bir takım çoluk çocukları bin, bin iki yüz guruş ve daha ziyade maaşla şuraya buraya muallim tayin ediyor. Ve siz varıp oradan bir ders istediğiniz vakit size Dârü'l-muallimîn'e girip oradan bir şehadetname almanızı tavsiye eyliyor. "Bunlar, yirmi sene tahsil-i ulûm ettikten sonra İstanbul'un en büyük ricâl-i ilmiyesi huzurunda fünûn-ı 'âliye ve ulûm-ı âliyeden imtihan vererek ibraz-ı liyakat etmişlerdir" demiyor.

İmdi, bu halin sizi mahv etmek için kurulmuş bir plan olduğunu hâlâ anlayamadınız mı? Elinizde bir Mekteb-i Nüvvâb'ınız var idi. Onu da bitirmek için bir Mekteb-i Hukuk açıldı. Hatta Nüvvâb'a ait her dersin o mektepte tedrisine emirler verildi. Siz bundan olsun bir şey anlayamadınız mı?... Bunun sebebini el-ân bilemediniz mi?

Elbette bilmiş ve anlamışsınızdır! Öyle ise bu zalim heriflerin kavuklarını sallamadan ve idare-i keyfiyelerine hizmet eder sözleri söylemeden sarf-ı nazar edin de milleti ya bir halife-i hakka tebe'iyyete veyahut *tesis-i cumhuriyet* ve *usûl-i meşverete* teşvik ve terğîbe sa'y ü gayret ediniz! Çünkü bu yoldaki teşvikât ve terğîbatınızın muvafık-ı şer'-i şerif olduğunda şüphe yoktur! Zira şu risâlemizin münderecatından nazarı kat'ile suret-i

muhakkakada malumunuzdur ki İslâmiyet, adeta bir *cumhuriyet* demek olup gerek Hazreti Resûl-i Ekrem sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem ve gerek hulefâ-yı râşidîn efendilerimiz hazarâtı kendi kendilerine hiçbir iş görmezler ve cümlesi *cumhuriyet* şeklinde birer idare teşkil ederek kendilerini o idare-i cumhuriyetin reisi mesabesinde bulundururlar idi.

Binaenaleyh eğer siz, milleti bir *cumhuriyet* teşkiline teşvik ve terğîb eder iseniz Resûl-i Ekrem ve hulefâsının mesleklerine halkı teşvik etmiş olursunuz. Ve bu teşvikten dolayı indellah me'cûr dahi olursunuz. Eğer bunu yapamaz iseniz, bari milleti bir *Meclis-i Mebusan* teşkiline sevk u teşvik ediniz. Çünkü bu da şer'-i şerife muhalif bir iş değildir! Zira *Meclis-i Mebusan* demek, mesâlih-i ümmeti rü'yet ve temşiyet için toplanmış bir *cemiyet* demek olup icrasına dinen memur olduğumuz müşavere-i ümmet ve şûra-yı milletin diğer bir ismidir.

Bunun içindir ki Hazreti Ömer, âhir ömründe hilafeti ve idare-i maslahatı şûra-yı ümmete havale ettiği gibi, esna-yı hilafetinde beher sene vilayetlerden müntahab birer âdem Medine-i münevvereye celb ederek onlarla dahi bi'l-istişare mesâlih-i müslimîni rü'yet ve temşiyet buyururlardı. Hatta bu mebuslardan birisi gayet cerbezeli olmağla Hazreti Ömer onun bu cerbezesinden bulunduğu memlekette ahaliye zulüm edeceğini zan ile bir sene mebuslar vazifelerini ikmâl edip avdet edecekleri sırada halini ve etvârını ve ahlâkını gereği gibi anlamak için o mebusu salıvermedi, çend mâh yanında alıkoyduktan sonra onun bu cerbezesini mahza eser-i zekâ olup ahlâkında hiçbir güna fenalık bulunmadığını layıkıyla anlayınca mûmâ ileyhin avdetine de müsaade buyurdu.

Demek oluyor ki bizim dahi yapmak istediğimiz Meclis-i Mebusan, bundan bin üç yüz sene evvel Medine-i münevverede Hazreti Faruk tarafından küşad olunmuş bir şeydir ki "Ashabım yıldızlara benzerler, hangisine uyarsanız hidayete erersiniz"[7] hadis-i şerifi mantûk-ı münîfince sebeb-i hidayet ve ayn-ı şeriatımızdır.

Temmeti'r-risâletü bi-himmeti rûhi men
hutimet bihi'n-nübüvvetü ve'risâle.

• • • • • •

7 Hakim Tirmizî, *Nevâdiru'l-Usûl*, Beyrut, 1992, III, 62.

MÜTALÂA-İ MAHSUSA

Kanun-i Esasi'ye derc olunan işbu risâle-i hakikat-isâleye dair mütalaa-i mahsusumuz ber-vech-i zîrdir:

İki cihanda selâmet ve saadet kavâidini temhîd ü beyan eden din-i mübin-i İslâmın teşkil ettiği hükümet hadd-i zatında şûra usûl-i müstahsenesine müstenid bir nevi cumhuriyet demek olduğuna şüphe yok ise de vâ esefâ ki bir takım mülûk-i mütegallibe ve cebâbire o usûl-i müstahsene-i diniyeyi kendi istibdadlarına kurban edivermişler ve bir takım ikbalperest ulemayı alet ittihaz ederek ezhân-ı umumiye-i İslâmiyeden külliyen silmeğe muvaffak olmuşlardır. Hatta cumhuriyet ve bizim şûra demek istediğimiz meşrutiyet kelimeleri elsine-i İslâmda adeta bir takım elfâz-ı efrenciye makamında telakki edilmekte bulunmuştur. Ma'a hâzâ her ne şekilde ise hükümetten maksat hukuk-ı ümmet ve reayâyı vikâye ve mülkü ecânibin tecavüz ve teaddisinden muhafaza için esbâb-ı lazimeyi istikmâl ve bir takım fukara ve acezeye muavenet vesaire gibi umûrdan ibaret bulunmasına nazaran efkârını tervic etmekte olduğumuz Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin nizamnamesi mûcebince hilafetle saltanatın yine sülale-i Âl-i Osmanda kalması ve lâkin umûr ve mesâlih-i ümmetin en sağlam damânı olmak üzre şer'-i şerife muvafık surette tesis olunacak Meclis-i Mebusan marifetiyle tesviyesi husul-i maksada kâfi ve siyaset-i hazıraya mutabıktır. Bununla beraber efrâd-ı aile-i saltanatın hüsn-i talim ve terbiyelerine fevkalâde dikkat ve riayet olunmak da lazımdır. Herhalde şimdiki müstebiddâne idare-i hükümeti tebdil ve hükümet-i meşrûta tesis ve teşkil eylemek en eslem bir vazife ve selâmet-i mülk ve saadet-i millete yegâne ve emin bir çare olduğu beyan olunur. Bir hanedana ait olan şimdiki İngiltere hükümetine cumhuriyet denmiyorsa da Fransa cumhuriyetinden ziyade terakkiye, hürriyete müsait

adalet ve insaniyete de hâdimdir. Evâil-i İslâmda intihab olunmuş olan hulefâ-yı râşidîn bir müddet-i muayyene ile intihab olunmamışlar ve Kureyş'den bulunmuşlardır. Demek ki o zaman-ı mes'adet-iktiranda tayin-i müddet şurût-ı intihabdan add olunmamış yalnız halifenin evsâf-ı matlûbe ile beraber Kureyş olması meşrût bulunmuştur. Asr-ı hâzırda her halifenin Kureyşî olması gayet müşkil olduğundan Âl-i Osman hanedanına Türkiya saltanatıyla Haremeyn-i şerifeyn hizmetinin ait olmasına ve hanedan-ı müşarun ileyh efradından padişah bulunan zatın halife tesmiye olunmasına herbir âkil itiraz etmez, Kureyşî Araplar bile Kureyşiyetten gayrı evsâf-ı imameti haiz oldukça hilafetini tasdik ve emrine itaat ederler. Bâ-husus "evsâf-ı imameti haiz olan bir imam Habeşî bir 'abd olsa bile ona itaat ve inkıyad ediniz"[8] meâlinde de diğer hadis-i şerif dahi vardır. Binaenaleyh zamanın mukteziyatına göre amel ve hareketin tatbik-i lüzumu aşikârdır. Ancak amelin âdilâne, hareketin âkilâne olması lâbüdd ve lazımdır.

Vellâhu'l-muvaffıku ve'l-müste'ân.

8 Buharî, VI, 2612; Ebu Davud, İst. 1992, V, 13 hn. 4607; Tirmizi, V, 44, hn. 2676; Neseî, VII, 154; İbn Mâce, II, 955.

İSTİNSÂF

DEVR-İ SÂBIKTA YAZILIP [H. 1315'TE] MISIR'DA TAB' EDİLMİŞ OLAN BU KİTAP BU KERRE DERSAADET'TE YENİDEN TAB' OLUNMUŞTUR.

MUHARRİRİ:
MEHMED KADRİ NÂSIH

HAZIRLAYANLAR:
İSMAİL KARA - NERGİZ YILMAZ

İSTANBUL, 1326 [H.]
MATBAA-İ AHMED İHSAN VE ŞÜREKÂSI

استنصاف

دورسابقده یازیلوب مصرده طبع ایدلش اولان بوکتاب بوکره درسعادتده یکیدن طبع اولنمشدر

محرری
محمد قدری ناصح

۱۳۲۶ — استانبول
مطبعهٔ احمد احسان وشرکاسی

TAKRİZ

Devr-i menfûr-i istibdadın şedâid-i zulm ü kahrından münfail olarak on iki seneden beri vatan-cüdâ ve sekiz seneyi mütecâviz Paris'te ikamet-güzin-i inziva olan ecille-i ulema-yı İslâmiyeden mücahid-i hürriyet ve hakiki vatanperver Hoca Kadri Efendi hazretlerinin cümle-i âsâr-ı celile-i tahrirânelerinden bulunan *İstinsâf* risâlesi bundan on sene mukaddem Mısır'da tab' u neşr edilerek az vakit zarfında kâmilen satılmış ve el-yevm nüsah-ı mevcudesi kalmamış idi. Risâle-i mezburenin yeniden tab'ı için hayli zamandan beri memâlik-i Osmaniye ve İslâmiyenin her tarafından gösterilen temenniyat-ı şedîde ve vukubulan müracaât-ı mütevâliye üzerine müellif-i müşarun ileyhden bi'l-isti'zân kitabın ilk matbu bulunduğu metn ü mebnâ üzre ikinci defa tab'ına re'y-i muvafakatları alınmıştır. Fâzıl-ı müşarun ileyhin evvelki niyetleri, risâlenin tenkîhiyle fasıllara tefriki, mükerreratının taklîliliyle mebâhis-i nâfi'asının teksîri ve lisan-ı Arabî ile zeban-ı Farisîye tercemesi gibi umûrunun incâzını vakt-i âhara bırakmaktı.

Kitabın münderecat-ı hazırası devr-i istibdaddaki şedâid-i hâilenin tesirât-ı müellimesi altında tahrir edilmiş olduğundan 'abede-i istibdaddan birkaç zat her nasılsa şiddetlice bir lehce ile ziyadece müahaze olunmuşlarsa da şenâyi'-i sâbıka müdafaası gibi bir hatîe-i kübrâ o lehceden râşidini tasvip ettirmekte idi. Ancak devr-i hürriyet afv, safh, tekerrüm, telattuf, teâvün, i'tilâf, nisyan-ı hata mücamelâtını iktiza etmektedir.

Risâlenin tab'a-ı ûlâsı 1315 sene-i hicriyesinde Mısır'da müteyessir olmuş idi. Müellif-i muhteremin ilk cüzü matbu olan ve beş misli hacminde olacağı tahmin edilen *Zulm ü Adl* nam kitab-ı celil-i bî-'adîlinin itmamı ve risâle-i *İstinsâf*ın müfid ilavât ve tetimmâtla tekbîri ve cümlesinin Arabî ve Farisî lisanlarına tercemeleri dahi menviyyât-ı fâzılânelerindendir.

Vallâhi ve mine't-tevfîk.

Amasya mebûsu
İsmail Hakkı

İSTİNSÂF

Her mümin Devlet-i Osmaniyenin pâyidar olmasını arzu eder. Her sâdık Osmanlı sû-i idare marazından tedavisini ister. Memâlik-i İslâmiyede başka birkaç hükümet varsa da istidad-ı zatîleri itibariyle ehl-i İslâma pişvâ olmak iktidarında görünmüyorlar. Müslümanlığın muhafaza-i hukuku ilm ü hikmetle, amel ü şevketledir.

Osmanlılık da bu kaideye tâbidir. Şevket-i bekâyâsı hükümet-i Osmaniyede mevcuttur. İade-i şevketi büyük tedâbire ve son derecede fedakârlığa mütevakkıftır. Avrupalıların müdahalesine mahal bırakmayarak Osmanlının kendi umûr-ı dahiliyesiyle sâiresini ıslahı yani şer' u hikmete, mekân u zamana göre tevfîk-i ahvâl ve tecvîd-i a'mâl ederek devletin bekası ile milletin irtikasını sağlam esaslara bağlaması ehemm-i feraizdendir.

Avrupalıların yapacağı menâfi'imize tevafuk edemez, hayırhahlıkları teslim olunsa bile muvaffakıyetleri me'mûl olamaz. İdaremizde mevcut olan fenalığı bildikleri görünüyorsa da esbab-ı hakikiyesini henüz idrâk edemedikleri bize karşı iltizam eylemekte oldukları muamelelerinden anlaşılıyor. Padişahla vükelâsı selâmet-i devleti ve saadet-i milleti hakikaten arzu ediyorlarsa müslim ve gayrımüslimin, şarkı ve garbının, sâbık ve lâhıkın istihsanını câlib tedâbir ittihaz etmeleri elzemdir. İstemeleri takdirinde dahi esheldir.

Müslüman ve Osmanlı olduğum cihetle hisseme düşen vazife-i diyanet ve hamiyyeti ifâ etmek üzre işbu risâlenin takdimine müsara'at ediyorum. Yapabileceğim bundan ibarettir. Zaman ve mekâna nazaran tahsîn-i ahvale sa'y u himmet evliya-yı umûra ait ferâiz-i İslâmiye ve vezaif-i Osmaniyedendir.

Her sadık ve âkil Osmanlı bu risâlenin münderecatını maslahata muvafık görür ve icrasını ister zan olunur. Hayr-ı millete vücudlarını vakf eden sair ihvan-ı din dahi mülahazât-ı zatiyelerini dermeyan ederek ıslah-ı umûr talep eylemelidirler. Umum ehl-i İslâmın kıdvesi olmak kabiliyetini haiz olan Devlet-i Osmaniye'nin mübtelâ olduğu sû-i idare marazından halas-yâb ve zinde edilmesi mebâliğ-i cesîme sarfını istilzam eyleyecek ıslah-ı tâmma vâbestedir. Bu uğurda sarfı lazım nukûd nasıl tedarik olunur? Bu süal-i mühimme cevab-ı şâfi i'tâsı gayret-i diniye ve hamiyet-i milliyeleri bulunmak şartıyla padişahla küberâ-yı devlete ifâsı sehl ü âsân umûrdandır.

Hakikaten devletin bekâsından emin iseler millet sayesinde kazandıkları servetlerini selâmet-i devlet u milleti temin edecek ıslahat-ı lazimede feda etseler kıyamete kadar umumun şükranına sezâ meâsir-i diyanet u hamiyet ibraz buyurmuş olurlar.

Eğer beka-yı devletten emin değil iseler fukaranın hukuk-ı mağsûbesini iade eylemelidirler ki büsbütün cahil ve müflis gidip sefil ve perişan olmasınlar. Çünkü biçareleri cahil bırakan ve soyan padişahla ümenâsıdır. Vüzeradan biri tekaüt veya mazüliyetinde on bin kuruş maaş alıyor. Devleti de ebed-müddet deyü tavsif ediyorlar. O vezir milletin son derece-i ihtiyacında bulunduğu ıslahat ve imarât gibi umûr-ı nâfi'aya sarf olunmak üzre bütün mâ-melekini veriverse ne olur? Vezir aç kalmaz, çünkü devlet-i ebed-müddet kendisine on bin kuruş maaş vereceğini yani Türkiya gibi ucuzluk, bolluk bir yerde yirmi, otuz nüfusu havi bir aile ve maiyyet-i efrâdını besleyeceğini taahhüt [ve] temin etmiş bulunuyor. Vezirin müslümanca sevap kazanmaktan gayrı pervası olmamalıdır. Bu maksat için yalnız terk-i sefahet etmesi kâfidir. Bu kadar maaş, o kadar efrâda kifâyet edeceğini her mümin-i âkil teslim edeceği gibi Türkiya'nın derûn u bîrûnuna vakıf her munsıf Avrupalı da tasdik eder.

Padişah Abdülhamid Han-ı Sâni mevsûken mervî olan servet-i cesîmesini milletin umûr-ı nâfi'asına iade etse kıta'ât-ı selâsede bulunan arazi-i Osmaniye bilâhire mükemmel surette imar, ahalisinin de en mühim ihtiyacâtı tesviye edilebilir. Niçin padişah böyle bir fedakârlıktan ihtiraz eder? Sağ oldukça kendisinin aç kalması ihtimali var mıdır? Kime kalacağı belli olmayan birçok parayı faizle işletmeden ise alındığı milletin umûr-ı hayriyesine sarfı şer' u akla muvafık olmaz mı?

"İndinizde olan fenâ-pezîr olur ve vaad-i ilâhîde olan bâkidir" [Nahl, 16/96] meâl-i şerifindeki âyet-i kerimeye padişahın itikadı yok mudur?

Sultan Abdülhamid'den böyle bir hayır sudur etmedikçe [Ahmet] Midhat Efendi ile hempâlarının deruhte eyledikleri medâyih-i şahane tantanasına nasıl itimat olunur?

Padişahın bankalara faizle tevdi edilmiş nukûd-ı cesîmesi haberine sahih nazarıyla bakılamaz denilebilir. Olvakit mâhiyyesinden, arazi hasılatından bahs olunmağa yine bir mecal-i vâsi' kalıyor. Padişahın Maliye'den ayda yüz seksen bin lira aldığı haberinin kâzib olduğu farz ve ayda yalnız seksen bin lira aldığı teslim olunsa buna da zaman ve mekânın ve bilâhire şer'-i şerifin müsaade edemeyeceği şüphesizdir. Türkiya hüsn-i idareye nâil olmuş olsa dünyanın pek mamur bir ülkesi olmak kabiliyetini haiz bulunduğu umum cihanın müsellemi olduğu halde harabe-zâr, ahalisinin de fakr u zaruretten muzdarip ve bîzar bulunduğu gayrı kâbil-i inkârdır. Bundan mesul olanlarsa reis-i hükümetle ümenâsıdır.

Bütün kürre-i arzın nısf-ı servetinden ziyadesini ihraz eden İngiltere kendi hükümdarına tahsis eylediği meblağ Sultan Abdülhamid'in mâhiyyesiyle çiftlikâtının hasılatına nisbetle cüzî bir miktardır. (Bir takım imtiyazât ve saireden aldığını mübalağaya haml ile doğru değil diyelim. O karının şu erkekten değerli olduğunu da söylemeyelim).

Abdülhamid Han hilafet-i İslâmiye davasında sâbit-kademdir. Davasına edille ikame buyurmalıdır. Şer'an ve hikmeten âlem-i İslâmî ve gayrı İslâmîye insaniyet, adalet, kanaat gibi fezâilin numunelerini göstermeğe mecburdur. Bir Hıristiyan kraliçesinden nisbet kabul etmez derecede daha müsrif ve sefih olması usûl-i İslâmiyeden hangisine muvafık düşeceğini [Ahmet] Midhat Efendi'nin izah etmesini lütfen emr u ferman buyursa âlem-i insaniyet minnettarı olur.

İngiltere Devleti'nin senevî irâdı yüz elli milyon İngiliz lirasını tecavüz ediyor. Hükümdarına senede verdiği takriben üç yüz elli bin İngiliz lirasıdır. Devlet-i Aliyye'nin irâdı ise düyûn ve tazminattan sonra ancak on milyon lira kadar bir meblağdır. Padişaha senede verdiği bir milyon liradan az değildir. Bundan tenasüb-i âtî tertip edilebilir:

Bir hükümet-i Mesîhiye reisesi olan İngiltere kraliçesi kendi milletinin hazinesinden aldığı maaş umum memâlik-i İslâmiye halifesi sayılan Türkiya hükümdar-ı hazırının beytülmalden aldığının nisbetinde olmak lazım gelse kraliçenin on iki buçuk milyon İngiliz lirasından ziyade alması lazım gelir. Veyahut memâlik-i İslâmiyede halife deyü namına hutbe okunan Türkiya padişah-ı âlî-câhı milletinin beytülmalinden aldığı meblağın bir millet-i İnciliyenin hakimesi ve Protestanlık reisesi ve mezâhib-i muh-

telife hâmiyesi olan İngiltere kraliçesinin kendi milletinden aldığının mikdar-ı mütenasibine tenzili lazım gelse muhassasât-i hazreti şehriyârî senede kırk bin Osmanlı altınından dûn bir meblağa tenezzül eder.

Müslüman halifesinin hiç olmazsa Protestan reisesi kadar munsıf olması talebi âkil, fâzıl müslümanlarca istihsan olunur. Hatta halifenin reiseden derecâtla daha kanaatkâr olmadığı istihcan edilir. Padişah-ı Osmaniyanın arazi ve saire hasılatı mezkûr nisbete idhal olunsa iki hükümdarın nasfet ve insafları beynindeki tefavüt mesafesi daha bir o kadar açılır. "Türkiya İngiltere gibi Meclis-i Mebûsan'a münkâd ve usûl-i meşverete müstenid değildir" cevabı şeriat-ı İslâmın usulüne tevfikan hükümeti adalet ve nasfet kavâ'idine tâbi etmek isteyenlere hak verir, matlublarının vücub-i tasdikini gösterir. Bu risâlede padişahı tahkir ve tahtie maksadıyla bir şey yazılmıyor. "en-Necâtu fi's-sıdk" [Kurtuluş doğruluk ve sadakattadır] kelâmı arasıra dehan-ı şahanelerinden sudûr eylediği mesmû' bulunduğundan doğru söyleyenlerden memnun oldukları anlaşılmıştır. Binaenaleyh maksad-ı hayr bilinmeyen hakikatları anlamak ve bilinen mahiyetleri anlatmak niyetiyle yazılmaktadır ki istima'ında deryayı nasfet-i şahanenin cûş u hurûşa geleceği ümit edilmektedir.

Arazi hasılatını millet hazinesine iade ve aylığından kısm-ı azamını terk ederek meselâ ayda on bin lira ile iktifâ buyursa kıyamet mi kopar? Kanaatı en ziyade takdir eden halis müslümanlardan başka âkil Hıristiyanların bile mazhar-ı ihtiramı olur. Hayat-ı devletin nigehbân-ı yegânesi olan adalet ve nasfete delâlet eden böyle bir muamele-i âlicenâbâne düşmanlarımızdan gayrı hiçbir kimseyi ürkütmez lâkin düşmanlar da bir şey yapamazlar, çünkü ayıplarımızı yüzümüze [v]uranlar ve binaenaleyh hakiki dostumuz olanlar bu haber-i meserreti işittikçe "Sultan akıllandı, adam oldu, Türkiya düşmanlarının emeli yandı, 'adem oldu" diyerek sevinçlerinden raks etmeğe başlarlar. Hayatımızdan emin ve kemâl-i hâhişle ittifakımıza râğıb olurlar.

"Esbab-ı debdebe vü dârât lazım değil mi?" denilirse lüzumu kadar fazl u kanaat, akl ü hikmet sayesinde mikdar-ı mezkürla da idame olunabilir cevabı verilir. Sefahetle izhar-ı ta'azzum modasının hükmü geçmiştir. Kanaatla irâe-i emsâl vazifesi halife-i İslâma elzemdir. Bu lüzum murur-i zamanla tahakkuk ve günden güne tecelli etmektedir.

Ayda on bin liradan bahs olunuyor. Hulefa-yı Râşidîn efendilerimiz bunu da pekçok görürler. Kabul edeni tadlîl ederler. Hele Faruk-ı azam bu meblağ-ı vâfiri fezâil-i İslâmiye mücahedesiyle mükellef bir İslâm pa-

dişahına bâ-husus halifesine merasim-i beyhude bahanesiyle tecviz edenleri bile görse şiddetli te'dip eder, yetiştiği yerde dirresini kafalarına indirir. Sıddîk-ı Ekber'in hal-i ihtizarında söylediği teemmül olunursa sefahet ve dalâletimiz güzelce anlaşılır.

Sefahetimizi terk edersek Avrupalıların mazhar-ı istihfafı oluruz zannı fâsittir: Dostlarımız memnun olurlar hem de tahsîn ederler. Düşmanlarımıza adl ü hikmetle ve fazl u kanaatla mukabele edemezsek halkı soyup soğana çevirerek, memleketi de harap ederek padişahın haklı ve haksız cem' ettiği emvâlin bir takım lüzumsuz merasim-i saltanata sarfa müdavemetle ve herkesten ziyade sefahetle mi mukabele edeceğiz? Boş fikir! İnsanoğluna bâ-husus terekesi birkaç koyun ve keçiden ibaret Osmanlı oğluna yakışır mı?

Padişah hazretleri işlerine gelmeyen umûru yapmamak için kaçamak yolunda bulunarak yar u ağyâra karşı "şer'imize muvafık değildir" diyorlar. Halbuki salah-ı 'ibâda müteallik her iş mağz-ı şeriata muvafık, hükümet de icrasına memur, halife de mecbur ve bi't-tevâlî me'cûrdur. Fikr u emeline muvafık olmayan şeyi icradan şeriata töhmet atmakla imtina ve bîçare ahali-i müslimeye taassub-ı zemîm isnad ediliyor! Şer'in âmir olduğu hayrat amelinden fikr-i hainâne veya acz-i miskinâne kabilinden bahaneler serdiyle terâhî olunmaktadır.

Âleme karşı yalan söylemekten haya olunmuyor da şer'an bize yani Kur'an-ı azimü'ş-şanın kitabullah olduğuna tam itikat edenlere menhî olan israfı terk ederek memur olduğumuz üzre idaremizi iktisat ve kanaata ircâ etsek de taaccup edenlere "şeriatımız böyle emr ve israf u tebzîrden nehy ediyor" cevabını versek ayıp mı sayılır? Kalbinde iman ve dininde îkan olan hangi Muhammedî bu büyüklüğü ta'yîb eder? Sultan Abdülaziz Londra'ya gittiği vakit İngilizlerden evvelce istikraz eylediği sarı altunları maiyyeti memurîn ve efrâdının ceyblerine doldurarak "berberine yüz verin de hasis İngilizlere karşı Osmanlının mürüvvet ve sehavetini gösterin" dediğini rivayet ederler. Bunu tahsîn maksadıyla nakl eden çok ahmaklara tesadüf olunur.

Debdebenin saltanat-ı âl-i Osmana mahsus ve lâyık olduğunu kemâl-i beşaşetle söyler çok sarıklılar görülmüştür. O saltanatın hakikatte sefahet olduğunu anlamayan böyle irfansız herifleri tezyifte en muktedir edip ve en gayretli mütedeyyin izhar-ı acz eder. Padişahlarının Hulefa-yı Râşidîne külliyen muhalif ve Hıristiyan hükümdarlarına fâik bir surette israf ve sefahetlerinden mahzûz ve beşüş olan eclâf, [Ahmet] Midhat Efendi'nin müdafaasına arz-ı ihtiyaca muztar kalıp mücazat olunsun du-

asına müstahaktır. Padişah-ı me'âlî-tebah hukuk-ı şer'iye ve beşeriyeye rağmen haps olunan ve hürretü'l-asl olan yüzlerce cariyeleri vech-i mesnûn üzre münasiplere tezvîc etseler Hazreti Adem'in zürriyetini, Muhammed aleyhi's-selâmın ümmetini teksîre delâlet buyururlar. Ve bu muamelelerinden Allah razı, peygamberler de hoşnut olur. Has Ahır'da ve İstabl-i Âmire'de olan atları süvari fırkalarına tevzi buyursalar vatanperverlik ederler. Musika-i Hümayun Heyeti'ni dağıtarak uğurunda sarf olunan mebâliği hayırlı işlere tahsis buyursa ne büyük bir ciddiyet olur?

Bu tezvic ve tevzi ve tahsis üzerine temettü olunacak para ile boş kalan mahalleri millete elzem sanayi ve saire mekteplerine tahvil buyursalar hayır dua etmeyecek bir mütedeyyinin vücudu tasavvur olunur mu? Bir erkek ne kadar kuvvetli olursa olsun kendisine dört kadın yetişir. Şer'an muvazzaf olduğu üzre milletin umûrunu rü'yetle iştigal eden hükümdar biri ile bile çokca eğlenmeğe vakit bulamaz. Avrupa hükümdarlarının ahvaline nazar-ı ibretle bakılmalıdır. Padişah böyle bir iffet-i meşfû'a ile ekâbir-i İslâma müslümanca bir numune-i hayr gösterir, hürriyet-i cevârî hakkındaki şüphe-i kaviyyeden dolayı muharremâta vukuu da men eder.

Abdülmelik "Muharebenin neticesini anlamadan en güzel cariyeye meftûn olup takarrub eden hükümdar mezmûm ve ma'yûbdur. Medh ü senâya liyakattan mahrumdur" demiş ve bu kelâmdan mefhum olan metanet ve ciddiyetle kendisinin âmili olduğu muvaffakiyât-ı mütevâliyesinden anlaşılmıştır. Abdülmelik nerede! Abdülhamit Han'ı Mithat ve emsâlinin teşbihe cüret-yâb olduğu Şeyhayn-i Mükerremeyn nerede!

Maamafih Abdülmelik'in şark ve garba hakim olmasıyla ve ganâim-i kesîresiyle beraber senevî sarfiyatı Abdülhamit Han-ı Gazi'nin cevâsîs ve meddâhîn muhassasâtına muadil olmadığı şuhûd-ı tarihiye ile isbat olunabilir. Biz padişahımıza Abdülmelik'e değil biraderzâdesi Ömer b. Abdülaziz hazretlerine taklit ederek cüzî bir vesile-i ta'ayyüşden gayrı bilcümle emvâlini ve arazi hasılatını beytülmal-i müslimîne teberru buyursun ricasında bulunsak bile hiddet buyurmamalıdır. Zira Abdülmelik'in babası gibi olmakta devamı istenilmiyor. Biraderzâdesi gibi büyük, iyi olması; dünyada hüsn-i şöhreti, ahirette necatı temin etmesi tavsiye olunuyor.

Bundan dolayı ücret-i jaj-hâyîden mahrum olacak kimselerden gayrı herkes mesrur olur. Hayır dua eder. Bundan daha doğru söz bulabilsem teveccüh-i şahaneye mazhar olmak için söylerim.

Padişahımız ifraz etmekte oldukları bir hayli mebâliğa mukabil [Ahmet] Midhat gibilere tercüme ettirmekte olduğu Fransızca tiyatro ve ci-

nayet romanlarını okuyacaklarına Hulefa-yı Râşidînin siyer-i şerifesiyle sair 'uzamâ-yı İslâmın teracimini ve tarih-i İslâmı okusalar da hükümet-i sahiha-i İslâmın ne kadar sade ve basit olduğunu öğrenseler gibi mütalaâtın isabetini efrâd-ı İslâmiyeden herbiri teslim edeceği meczûm bulunduğundan cümlesinin halifesiyim diyen zatın ne kadar dikkatle istimâ'ına kulak kabartacağı malumdur. Hafiye jurnallerinden İhlas okumağa vakti var mı? Vehm ü hayalden vaz geçerek lüzumsuz ta'azzum külfetini terk eylemelidir. Gazetelere kendini medh ettirmeyi terbiyesi âdi olan bile kabul etmez, kendini para ile medh ettirmek ise büsbütün ayıptır. Bazı süfehâ-yı Abbasiye ve saire kendilerini medh eden şuaraya sultan-ı hazır gibi muayyen tahsisat vermezdi. Yalnız hazzına göre münasip caize verirdi. Bu misillü ciddi sözleri padişahı tahkir maksadıyla söylemiyorum. Doğru söze hiddet nakîsası halife-i İslâma yakışmaz zannındayım. Fena söylemiyorum. Milletin muhtaç olduğu hayratı ikmal edebilmek için ahirete götürmeyecekleri servetlerini feda etse ve mâhiyelerinin kısm-ı azamiyla arazi hasılatını sadakât-ı câriye yapsa dindarlık olur, ayda da on bin lira ile iktifâ eylese taşra fukarasının sefaletini gören ve zerre kadar hiss-i imanîsi olan meblağ-ı mezkürun kâfi ve belki ziyade olduğunu vallâhi billâhi tallâhi kasemleriyle tekit eder. İsrafla adamlık olmaz. Eski kafayı bırakmalı, bir fikr-i sahih ve nehc-i ma'kûl edinmeli. Tebeasından milyonlarca yetim ve sair acezenin sefaletinden utanmayıp da şeriatın emri üzre israftan ictinab ve mûcib-i şer'î ve mukteza-yı aklî vechile artırılan mebâliği din-i Ahmedînin kâim olduğu ehl-i iman ve tebe'a-i âl-i Osman menâfi'ine sarf etmek gibi büyük bir faziletten haya olunur mu?

Padişah kendi adaleti, ahali mahabbeti kalelerinde mütehassın olur. Adaletle celb-i kulûba muvaffak padişah uğurunda umum ahali feda-yı cana hazır askerdir. O kadar asâkir-i muhafıza ile memurîn istihdamı ve mesarif-i fâhişe ihtiyarı neden lazım gelsin? Padişahta adalet olmadığına delâlet etmez mi? Adalet yerine şiddete müracaat kuruntu neticesidir. Adl ü keremin memnun edemediği halkı cehl ü sitem nasıl memnun eder?

Menâbi'-i serveti kurutan hesapsız esbab-ı tehaffuza bedel sade adalet kâfidir. Bu husus şerâyi'-i ilâhiye ve kavânîn-i insaniye ile sabit hakayık-ı celîledendir. Şeriat-ı mutahhara-i Ahmediyenin tatbikatını bize irâe eden hulefa-yı sahiha-i İslâmın siyer-i celîleleri isbat-ı müdde'a eder. İsraf ve tebzîrimiz yoktur demek gibi mükâbere olamaz. Tesvîl-i nefsânî ve telbîs-i şeytanî gibi 'uyûb-ı nâsı ketm u ihfa eder. Hilafında hareket a'zam-ı cihaddır. Heva-yı nefse tebe'iyyet gibi hüsran ve dalâl yoktur.

Nefs-i emmâre şer' u aklın mahkümu olmadıkça necat ümidi de kalmaz. Bir âdem hazâin-i arzı nefsinin irzâsına istihlâk etse iknaına muvaffak olamaz, çaresi şer' u akla tevfikan nefs-i nâfercamı zabt u rabt etmektir. Nefsine hizmet eden bir padişah ezvâk-ı dünyeviyenin kâffesini istikmâl edebilmesi takdirinde bile saadet göremez ve istirahat edemez. Nefsi nail olduğu ezvâka kanaat etmez, ziyade istemekten vaz geçmez. İsraftan vehn ü meskenete dûçar olur. Yine lezzet-yâb olduğu kabâyih-i a'mâli tasvip eder, irtikâbına sâik olur. Mübtelâsını kabr-i helâke teslim etmedikçe yakasını bırakmaz.

Lâkin bu helâk helâk-i cismanîdir. Helâk-i ruhanî ise mekârim-i şer' ile müeyyed olan aklın heva-yı nefse zebun olduğu anda tahakkuk eder. Asıl helâk budur. Bu helâkten kurtuluş nefsin vaz eylediği kuyûd-ı esareti kırıp şer'i üsve-i a'mâl, aklı da kıdve-i âmâl edinmektir. Hürriyet-i sâmiye-i insaniye burhan-ı sâtı'ı budur.

Ne yapalım hilkat-i beşeriye böyledir. Mücahede-i nefs şer'an farz ise aklen de farzdır. Başka tedbir yoktur. Nefsi şer' u akla mahküm etmekle müstahak olduğumuz kemalâta nail oluruz. Dünyevî ve uhrevî mükâfatı görürüz. Saadet ve şekavetimizin neye tebe'iyyetle ve neye muhalefetle olacağı da naklen ve aklen beyan buyurulmuştur. Cenabı Hak istediğimiz tarafı ihtiyara bize irade-i cüziye ihsan etmiştir ki a'mâlimize göre bize muamelesinde zulüm töhmetinden münezzehtir.

Heva-yı nefs her hatîenin başı olan hubb-i dünyaya sâiktir. Peygamberimiz (s.a.v.) "Dünya mahabbeti bütün hataların başıdır"[1] buyurmuştur. Bu hadis-i şerif kelâm-ı hikmetin fevkinde ilham-ı nübüvvettir. Fehm-i sakîm afeti kelâm-ı nübüvveti iyice anlamağa mani olur. Velâkin "Kulak ve fehm, karîhası miktarınca kelâmı alır". Padişahın karîhası ilham-ı sabîhadır, derler. Bu kelâm-ı nebevîyi yanlış anlarsa dedikleri yalan olur. Muhakeme-i ahvâl edenler padişaha râh-ı selâmeti göstermeyen o kâil-i kâziblere rucûunu murad ederek "Allah'ın laneti yalancıların üzerinedir" [Âl-i İmran, 3/61] kavl-i şerifini tilâvet ederler.

Muhibb-i dünyadan hep şer gelir, hayra ait bir iş gelmez. Burada dikkate şâyân bir kelime var. Şeriatımızda mezmûm olan hubb-i dünyadır, dünyanın kendisi değildir. Dünya ahiret mezra'asıdır, eda-yı şükrüne memur olduğumuz bunca ni'am-i ilâhiyeyi hâvidir. Mehd-i enbiya vü evliyadır. Nasıl mezmûm olabilir? Hubb-i dünyaya mübtelâ bir âdem bütün

.....

1 Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 344.

dünyaya malik olsa kimseye iyilik edemez belki fenalık eder. Buna ibtilâsı olmayan kişi cihanın servetini ihraz etse muhibb-i dünya add olunması lazım gelmez. Zira lüzum görülen hayrât-ı diniye ve meberrât-ı milliyeye servetini fedaya müstaiddir. Kesret-i emvâl mezemmeti mûcib değildir. Hubb-i mal müstelzim-i vebaldir. Gayet cüzî bir şeye malik olan âdem mâ-melekini hasbeten lillâh feda etmek istidadında bulunmazsa muhibb-i dünyadır. Bir hırkaya, bir lokmaya malik bir derviş hubb-i dünya mezemmetiyle makdûh ve debdebe-i 'âliye sahibi bir mütemevvil terk-i dünya mahmedetiyle memdûh olabilir.

Şeriatımız bizi bir taraftan ancak kesret-i emvâl ile husulü mümkün hayrât u hasenâta terğîb ve memur eylediği halde diğer taraftan hubb-i dünyadan terhîb eylemektedir. Taakkul ve teemmül olunursa bundan büyük sâik-i terakki ve kâid-i hayr tasavvur olunamaz. Yani dünya ve ahiretinizde esbab-ı saadetten olan nimet ve serveti turuk-ı meşrûasından istihsal edin, çoğaltın deyü iktisabı emr velâkin sarfı lazım gelen mahallere feda vü ihda olunabilmesi için malınıza rabt-ı kalb ve perestiş etmeyiniz deyü mahabbeti nehy olunmuştur. "Dünyana ebedi kalacak gibi, ahiretine de yarın ölecek gibi çalış"[2] meâl-i hikmet-iştimalindeki hadis-i şerif mekâtib talebesinin her kitabı başına yazılsa muvafık-ı hikmet bir kitabe olur.

Bu hadis-i şerif bir mümin-i kâmilin vazifesini gösteriyor. Çünkü bu hadis mûcebince amel eden âdem uyku gibi rahat-ı zaruriyeden gayrı rahat göremez. Daima kesb-i maarif ve ticaret, ziraat, sınâ'at ve ibadet gibi umûrla meşgul olur. Her işi mükemmel olmakla beraber bir vazifesi hitam bulmadan diğeri hulûl ve teceddüd eder. Rızkı helâl olmağa, din ü millete hizmet emeliyle teksîr-i mal ve ihlas-ı ibadetle istihsal-i rıza-yı Zü'l-celâl etmeye itina ve ihtimam eder. Mümini vazifede taksîr endişesi daima muzdarip eder.

Sade yeyip içmekle iştigal ve hovardalıkla imâte-i evkat eden âdem de müslüman olabilir lâkin şeriat-ı insaniyete karşı borçlu olduğu vezâifi îfaya sa'y eden 'âlî-himmet mümin-i kâmildir ki uhdesine terettüb eden vezâifin kesreti zevk u rahatına, lehv ü lezzetine vakit bırakmaz. Mümin-i kâmil îfa eylediği umûr-ı hayriyenin netâyic-i hasenesini görmekle karîru'l'ayn ve ruhen lezzet-yâb olur. O lezzet-i ruhaniye sâikasıyla tezyîd-i hayrâta râğıb olur. Din ü millete îsâli lazım hayrâtı talep ediş sebîlüllah-

2 Ahmed b. Hanbel, *el-Vera'*, Beyrut, 1403, s. 96.

da bulunmak demektir. Tâlip bu yolda tabiî müşkilâta tesadüf eder. İtmam eylediği a'mâl-i hayriyeden daha büyüklerini yapmağa çalışır, çabalar, yaptığını az görür. Dinine, milletine ziyade îrâs-ı hayrât emeliyle giriftar olduğu metâ'ib-i cismaniyeye ilaveten ruh sıkıntısını da duymağa, 'dünyada rahat yoktur' demeye başlar. Dünyada ızdırap ve elem, şehevât-ı behîmiyeye kemâl-i inhimâkla beraber nefs-i emmarenin lezzât-ı bedeniyeye kanmayıp ziyade istemesi üzerine husule gelen melâl ve seâmetten ve cismin sû-i istimal üzerine giriftar olacağı kelâl ve vehametten de olabilir. Bu mezmûm bir ızdıraptır. Müminin dünyada rahat görmemesi muvazzaf ve mükellef olduğu vezâif-i diniye ve milliyeyi bihakkın ifâ edemedim deyü his edeceği âlâm-ı vicdaniyeden ileri gelir. Mümin hak yolunda müşkilâtı kemâl-i metanetle karşılar, mesâibe sabr eder. Bu mukavemet-i necîbâne himem-i 'âliye ashabına mahsustur ki daima te'âlî ve terakkiye sâiktir. "Himmetin ulviyeti imandandır, kişinin kayguları da himmeti miktarıncadır".

Ol vakit "Dünya sicn-i mümindir"[3] sırrı zuhur eder ki rıza-yı Bârî müjdesidir. Böyle olan mümin "Dünyada a'mâ olan kişi ahirette de a'mâdır" [İsra, 17/72] tehdidinden emin bulunur. Dünya mahabbetine kapılan insan ise benî nev'ine iyilik edememek nakîsasıyla kalmaz, hubb-i dünya onu tecavüz ve te'addiye de sevk eder. Yalan, dolan, irtikâp, irtişa, riya, nifâk, şehadet-i zûr, ketm-i hukuk, tervîc-i ebâtîl, arzu-yı intikam, iğfal-i 'ibâd gibi şenâyi'in menbaı hubb-i dünya olmuş olur. Ne kadar zengin olsa da malını göremez, basireti bağlanır. Arz-ı ihtiyaç beliyyesinden kurtulamaz. Fakir olmak korkusuyla muzdarip olur. Küfre varmaktan çekinmez denirse yeri vardır.

[Ahmet] Midhat ve emsâlinin mesâvîsi hubb-i dünya beliyyesindendir.

Midhat hayra istidadı meslûb bir şakî oluversin de Türk milletine, Muhammed aleyhi's-selâmın ümmetine olan fenalıkları nazar-ı itibara alınsa en dehşetlisi padişahın ahlâkını ifsad edenlere riyaset etmesidir. Padişahın mesâvîsini mehâsin göstererek hem padişahı bed-nâm hem de milleti mütezarrır eyledi. Padişahı hakâyık serdinden yani doğru laflardan gücenecek bir halde hayır-çîn bir şey gösterenler Midhat'la hempâlarıdır. Yirmi sene geçti Midhat paraya kanmadı. Midhat'la emsâlinin padişahı soktuğu dolab-ı ihtiyâl ü tezvîrden kurtarmak ümmidi de kalmadı dense caizdir.

• • • • • •

3 Müslim, IV, 2272; İbn Hibban, II, 463.

Şehid-i merhumun [Midhat Paşa'nın] izalesi, Kanun-ı Esasi'nin lağvı, Abdülkerim Paşa gibi zevât-ı âliyenin azl ü nefyi, Rusya Maharebesi'nde umûr-ı askeriyeye müdahale ile o kadar hasarattan sonra mağlubiyetimize sebebiyet vermesi, sonra ıslah-ı umûra çalışacağı yerde evvelkinden ziyade elde kalanı tahribe koyulması, en fena adamları etrafına toplaması, ahaliyi cahil bırakmakla beraber soyup soydurması, milyonlarca fakir, yetim gibi acezenin hukukunu alçak casuslara yedirmesi gibi fenalıkları biliriz. Herkes de bilir. Tamir ve ıslah ümidiyle hepimiz doğru söylüyoruz. Padişah da darılmaz zannındayız.

Bizim bildiğimiz daha nice kabahatlar vardır. Saydığımız fenalıkların cümlesi sahihtir. Bir tanesi [Ahmet] Midhat'ı tekzibe kâfidir. Midhat bu fenalıkları zikredeceği yerde İskender, Fatih, Sezar gibi zevatın mahcup olacağı medâyihle ahlâk-ı şahaneyi ifsad ve Hulefa-yı Râşidîne söylenmemiş ve söylenmesi müstelzim-i ukûbet mehâmidi padişaha isnat ediyor. Padişah da bunların hepsi doğrudur zan ediyor da tehzîb-i ahlâk ve ıslah-ı ahvâle çalışmıyor. Bîçareye çok acımalıyız. Herhalde Midhat hain oluyor. "Fesad-ı hümayunu bilmiyordum, doğru söylemek işime geldi" derse "Evet ey herze-fürûş! Şimdi doğru söyledin! Fesat herkeste bulunabilir. O fenalığın izalesine çalışacağın yerde tezyîdine var kuvvetle sa'y ettin" denir. Padişahın daire-i salaha avdeti arzu olunur. Bu arzuyu kimse tahtie etmez. Herkes tahsîn eder. [Ahmet] Midhat'ın hubb-i dünya sâikasiyle neşrinden teeddüp etmediği bazı makaleler hukuk-ı padişahîye tecavüze icbar ediyor. Her melanetin timsâl-i mücessemi o Ebu'l-fuzûl'ün [Ahmet Midhat Efendi] emsâlidir. Memlekette ıslahat isteyenleri müfsid deyü tavsif ediyor. Köy, kasaba harap edenleri, fukara ahaliyi soyanları, sair her fenalık yapanları Midhat a'lâ biliyor, tanıyor. O meddah memdûhlarının habasetlerini bir takım bîçarelere atfettiği halde ahlâkını en ziyade ifsad eylediği ancak padişahla ümenâsı hakkında "Dikkat edin, onlar müfsitlerin tâ kendileridirler" [Bakara, 2/12] okunacağına âyet-i kerimenin siyak ve sibakı katiyyen delâlet ediyor.

Adalet isteriz diyenler müfsid güruhundan olmakla nasıl ittiham olunur? En münbit araziyi şûristan haline getirenler, en iyi ve kabiliyetli ahaliyi ahlâk-ı selîmesini ifsadla miskin edenler, keyifler[i] için cahil bırakanlar, mal ü menâllerini soyanlar kimlerse "müfsitler" hükmü onların hakkında sahih olur. Bu misillü fenalıkların men'iyle a'mâl-i sâlihaya temessükü emr eden şeriat-ı Muhammediyenin ahkâm-ı mukaddesesini icradan imtina ve fesad-ı günâ-günu îka' eden eşrârın müfsidîn olduğu sabittir. "En yüce misâli ise Allah verir" [Nahl, 16/60] mukteza-yı münîfince seyyiatta eşrâr-ı merkûmeye iktida edenler hakkında "Onlar 'yeryüzünde

fesat çıkarmayın' denildiğinde, 'biz sadece ıslah edicileriz' derler" [Bakara, 2/11] okunabilir.

Lâkin bir cahil bunu fehm ü idrâkte mazur olabilir. Çünkü kendisi zevk-i şahaneyi ihlâl eden asvât u harekât-ı civan-merdâneye kıyamı ifsad mânasına haml eder. İfsadın salah-ı 'ibâd u bilâdı selb ve her nevi hasarâtı celb demek olduğunu neden anlar?

Hayr u salahını arzu ettiğimiz padişahla vükelâsını ve sair ümenâsını millete borçlu oldukları a'mâl-i hayriye istikmâline davete devam edelim. İstirham ve arz-ı niyazda bulunalım. Allah'ın ahkemü'l-hâkimîn ve Muhammed aleyhi's-selâmın Resul-i emin bulunduğuna ve Kur'an-ı azimü'ş-şanın kitabullah olup beyyinât-ı celîlesiyle ıslah-ı umûr-ı 'ibâd fariza-i hükümet olduğuna itikatları vardır diyelim. Dîn-i İslâmın te'âlîsine, ümmet-i Muhammed'in selâmetine, millet-i Osmaniyenin terakkisine mâ-meleklerini sarf u feda etmeye âmade bulunduklarına hüsn-i zan edelim. Bu misillü maruzât-ı hayriyeden mağmûm ve mükedder olmayıp bilâkis memnun ve mesrur olacaklarına da ümitvar olalım. Bu yoldaki maruzâtımızı kâffe-i ehl-i İslâmın, umum ukalâ-yı enâmın tahsîn edeceğini de bilelim. Bunun için hiçbir mekânda ve hiçbir zamanda kelime-i ta'yîb işitmeyeceğimizi, her yerde her müminin ve her hayırhah âkilin tasvibine mazhar olacağımızı dahi teyakkun edelim. Ve diyelim ki: Hükümetimizi zulmün, idaresinde fesadın mevcut olduğu inkâr olunamaz.

Milleti hiç işe karıştırmayan hükümet zulm ü fesadın vuku ve devamından mesuldür. Zulm ü fesadı kaldırıp yerlerine şeriatımızın emr eylediği adl ü salahı ikame eylemek hükümetimizin uhdesine mütehattim vazife-i ibadet ü diyanettir.

Evet! Vazife-i diyanettir. Zira din, 'ibâdullahın dünyevî ve uhrevî salahını mütezammin ve icrasını âmir ve mübeyyin bir vaz'-ı ilâhîdir.

Evet! Vazife-i ibadettir. Zira bir saatlik adalet yetmiş senelik ibadetten hayırlıdır. Adaletten mahrum diyarda ibadet-i nâs mel'abe-i eşirrâdır. İki cihanda ilk umde-i umûr-ı enâm adalettir. Semavât u arzîn ancak adaletle kâimdir. Adalet-i hükümet olmayan yerde ibadet-i ümmet mütesavver midir? Adalet mekârim-i ahlâkın usûl-i selâsesinin aslıdır ki asl-ı usûl-i fezâil ü mekârimdir. Şeriat-ı Muhammediye esasen mekârim-i ahlâka müstenittir. Adalet de ahkâm-ı şer'in mizacı ve mekârim-i dinin kıvamıdır. Adalete merhamet bile tâbidir. Hilafında olursa cinayet hükmündedir. Emr-i bi'l-marûf ve nehy-i ani'l-münker adaletin iki cenahıdır.

Hükümet-i İslâmı adalete davet ve hilafında hareketini takbîhe müsara'at her müminin borcudur. Hükümet-i Osmaniyenin İslâma çok hizmet

ettiği malum ve kıyamete kadar bu hizmet-i celîleye muktedir olması kerem-i nâmütenahî-i ilâhîden mercû'dur. Lâkin rica ve dua Mabud-ı hakikiye kulluk mukteziyâtından olup saadet-i dünyeviye ve selâmet-i uhreviyeye kâfil olan a'mâl-i sâliha icra ve tatbikinden muğnî olamaz. Azm-i sahih ve cezm-i tam olmadıkça seyyiât-ı a'mâli kal' u istîsâle kifâyet etmez. Dua-yı hayr teşebbüs edeceğimiz a'mâlde Cenabı Hakk'ın tevfîkını halisâne temenni eylemektir ki ehl-i İslâma mahsus kelimât-ı tayyibedendir.

Vezâif-i insaniyenin neden ibaret olduğunu ve sa'y u amelde muvaffakiyetin ne gibi esbâba ta'lîk olunduğunu mezayâ-yı şer'-i şerife vakıf ulema-yı İslâm beyan buyurmuşlardır.

Herbirinin akvâlini burada nakle hâcet yoktur. Şeriat-ı garrânın ahkâmını bâ-husus mekârimini şerh u tafsilde isabet fikr ü re'yi ulema ve hükema-yı İslâm tarafından teslim olunan âlim-i nihrîr ve hakîm-i şehîr Râğıb İsfahanî'nin *ez-Zerî'a ilâ Mekârimi'ş-Şerî'a* namındaki kitab-ı hikmetnisâbından ibarât-ı âtiye tercüme olunarak muterizeler derûnuna vaz edilmiştir. Kârîînin dikkati lazımdır. Râğıb-ı âlî-menâkıbın beyanatının hüccetü'l-İslâm ve muallim-i havâss u avam İmam-ı Gazalî hazretlerinin akvâl-i müctehidânesiyle müeyyed olduğunu söylemek kâfidir:

"Mekârim-i mutlaka Vâcib te'âlâ ve tekaddesin cümlesiyle veya ekserisiyle tavsif olunmasından hazer ü tehâşî olunmayanın ismidir: hikmet, vücut, hilm, ilim, afv gibi vasıflardır ki bunlarla beşerin tavsif olunması caizdir. Ve Hak te'âlânın tavsif olunması vech-i ekmel ü eşref üzredir".

Yani bir takım umûrun helâl, haram, mubah, sahih, fâsid, bâtıl vesaire olması şeriatın ahkâm tarafıdır ki fıkıh ve akâid gibi ulûma müteallik kitaplarda tasrih olunmuştur. Mekârim-i mutlaka insanın ittisaf edebileceği ahlâk-ı hasene ve evsâf-ı mâneviyeye ıtlak olunur. Meselâ afv, kerem, ilim, vücud gibi evsâfla insan cüziyyen tavsif olunabilirse de Vâcib te'alâ vech-i ekmel üzre evsâf-ı mezküre ile muttasıftır ki ilm ü hikmeti ve sair evsâf-ı kemâli ezelî, ebedî ve gayrı mütenâhidir.

"İşte mekârim-i mutlakayı nâsa nazaran şeriat-ı Ahmediye tetmîm ve tamîm eylemiştir ki mekârim-i şeriat demektir. 'Tehallekû bi-ahlâkıllâh' [Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanın][4] emriyle mekârim-i şeriatı tedarrü' etmeye

.....

4 Münavî, *et-Te'arîf*, Beyrut, 1410, s. 564.

yani zırh gibi ittihaz edip helâk-i mânevîden sakınmağa davet olunmuşuz". Helâk-i cismanîden dahi vikayesi azîmdir.

"İnsan ancak mekremeti iktisabıyla 'Yeryüzünde bir halife yaratacağım' [Bakara, 2/30] ve 'Rabbinizin sizi yeryüzünde halef/halife kılması' [Arâf, 7/129], 'Sizi yeryüzünde halifeler kılan O'dur', [Enâm, 6/165] kavl-i şeriflerinde maksud ve murad olan halifetullah olmakla tavsif olunmağa müstahak olur".

Yani halifetullah olmak Amr ve Zeyd'e münhasır olmayıp mekârim-i şeriatla her kim ittisaf ederse halifettulah olmakla vasf olunabilir. Hizmet u himmet ve ibadet lazım imiş. Tab'ımızda hilkaten merkûz olan istidadı akl u hikmetle, ilm ü marifetle, tehzîb-i ahlâkla tevsî' etmek elzemdir. Bundan imtina eden iki cihanda hâib u hâsirdir. Men eden ise hakikatte 'aduvvullah bir zâlim-i fâcirdir. Müslümanlığı hakikatte müsellem değildir.

"Ahkâm-ı şer'le mekârim-i şer'i ilmen cem' ve amelen ibraz etmeye derecât-ı 'âliye iktisab ve takva itmam olunabilir, Cennet-i me'vâya varılır".

Ahkâm ve mekârimin her ikisi ilme mütevakkıf olduğu ve muktezasıyla amel olmayınca ne dünyevî ne de uhrevî mükâfata istihkak olmadığı gibi nâiliyet ümmidi de şaşkın tesellisidir. 'Uyûbun masdarı olan cehilden sâdır olur. Cahil demek mekârim-i insaniye nedir bilmeyip zenâne zinetlere ve tıflâne nümayiş ve ârâyişlere meftun olan ve sekâlet-i libasla taravet-i cisme itina eden mağbûndur.

"Kubh-ı nefsi olunca ve hüsn-i cism ile baykuşun abadan eylediği bahçeye ve kurdun gözettiği sürüye müşabih olmak âdemoğluna ne kadar kabîh ve kerîhtir? Bir hakîm sade zâhiri müzeyyen bir hod-perest hakkında 'sakini çirkin bir gülhaneye benzer' demiştir.

Kesret-i mal ve ârâyiş-i eşya itibariyle üzeri zinetli libas öküz olmak kabîhdir. Hakîmin biri bir âdemin evine girmiş, evi muntazam, mefruşatını mükellef ve hane sahibini faziletten hâlî görünce yüzüne tükürür. Herif 'Ey hakîm! Bu ne akılsızlıktır' der. Hakîm de 'Ayn-ı hikmettir; tükrük en murdar yere atılır ve senin evinde senden daha murdar bir şey görmedim' cevabını verir".

Bu tafsilden murat tehzib-i ahlâka itina etmeyerek hayvan gibi şürb ü ekl ü tene'umla izâ'a-i evkat eden hâsirleri gafletten ikaz ve azimetlerini semt-i salâh u irtikaya tahrik eylemektir. İnsan ki cisim ve ruhtan mürekkeptir, menâfi'-i cismile fevâid-i ruha ma'an sa'y u himmet eylemelidir. İnsanın fâni vatanı dünyadır, bâki vatanı ahirettir. Dünyada kesb ü amele, hıfz-ı sıhhate ve devam-ı ibadete lazım havâyicle iktifâ ve fazla-i îradı mülk-i bâkiye yarayacak hayrat-ı millete feda etmeye alışan şâyân-ı tahkir bir cahil değil belki müstahıkk-ı tevkîr bir âkildir.

Hükemânın "Gabi zenginler sofları inci tekeler ve çulları ipek eşeklerdir" demesi kimseye bir hayırları dokunmayarak varlarını elbise-i fâhire, et'ime-i nefîse gibi fâni dünya müştehiyâtına ifna edenler demektir ki zamanın uleması, ukalası sanılan eşhâsın çoğu ağniya-yı ağbiyâ 'idâdına dahildir.

"Belki zî-aklın insan olması imkânı var iken behîme olması veyahut melek olması mümkün iken insan kalması kötüdür".

Cenabı Hakk'a itaat ve ibadetle ve kesb-i kemâl ü marifetle benî nev'ine îsâl-i hayr u muavenetle insan behîmiyet 'alâyıkından halas-yâb olup melekiyet derecesine irtikaya müstaiddir. 'Tamam ve kemâle kudreti olanların noksanı gibi 'uyûb-ı nâsda bir şey görülmemiştir'. İnsan mekârim-i ahlâk tahsiliyle terakkiyât-ı mâneviyeye müdavim ve levâzımı kabilinden olan terakkiyât-ı maddiye istikmaline dahi mülazim olmalıdır ki hüsn-i niyetle bu dahi ibadetten ma'dûd olur.

"İnsan, olmak hasebiyle mevcudun efdali ise de bu efdaliyet ne ile insan olduğuna riayet etmesiyledir. O da ilm-i sahih ve amel-i muhkemdir. Kendisinde bu mânanın bulunması mikdarınca fazl u kerem sahibi olur. Onun için 'en-Nâsu ebnâun mâ-yuhsinûn' denilmiştir. 'Nâs ulûm-ı nâfi' ve a'mâl-i haseneden bildiklerinin veyahut yaptıklarının ebnâsıdır' demektir".

Çocuk babasına, anasına nisbet olunduğu gibi insan da iyi bildiğine ve güzel yaptığına nisbet olunur.

"İnsan, gıdalanması, türemesi hasebiyle nebat ve hiss ü hareket etmesi itibariyle [de] hayvandır. Suret-i terkibiyesi cihet[iy]le de duvarda olan su-

ret gibidir. Fazileti, kuvâ-yı akliye muktezasıyladır. İnsan, nutuk ve ilm u fehm kuvvetleriyle meleke, gıda gibi kuvvetle behîmeye müşabihtir. İlim ve amelle terbiye-i fikre himmetini sarf eden ufk-ı melâikeye lâhık olmağa lâyıkdır ki melek ve rabbanî tesmiye olunur. 'Bu kerîm bir melekten başka bir şey değildir' [Yusuf, 12/31] kavl-i şerifi mâna-yı mezküra işaret-tir. Hayvan gibi yer, içer olur da lezzât-ı bedeniye ile kuvve-i şeheviye tezyidine sarf-ı himmet eden ebu'l-heves behâim dairesine iltihak eder ki öküz gibi izansız, kaba bir şey olur veya hınzır gibi hırs ve şer sahibi olur. Veyahut köpek gibi feza' u feryad mübtelâsı olur. Veyahut kaplan gibi mütekebbir bulunur. Veyahut tilki gibi hilekâr bir çâlâk olur. Ve hâkezâ sıfat-ı galibesine göre bir canavar olur veyahut rezâil-i mezküreyi câmi' şeytan-ı racîm gibi olur. Vâcib te'âlânın 'O kimselerden maymunlar, hınzırlar ve Tağut'a tapanlar yapmış' [Maide, 5/60] kavl-i şerifi bu me'ânî üzerinedir. Hakikatte bazı hayvandan gayrı bir şey olmadığı halde çoğunun sureti suret-i insan olduğundan Vâcib te'âlâ ve tekaddes hazretleri kuvâ-yı akliye istimal etmeyenler hakkında 'Onlar hayvanlar gibidirler, hatta onlardan da şaşkın' [Arâf, 7/179] buyurmuştur".

Beyanât-ı mezküreden anlaşılıyor ki mukteza-yı nakl ü akılla amel etmeyip heva-yı nefse ittiba beliyyesiyle insan kesb edeceği evsâf-ı zemîmeye göre bayağı bir hayvan veya şerîr bir mahluk veyahut şeytan-ı lâ'în hükmünü alır. Cenabı Hakk'ın beşere ihsan buyurduğu istidad-ı insanîsini hüsn-i istimal etmezse hayvandan bedter olur. Çünkü hayvanda o istidad yoktur ki ziyade tekemmülü matlub ve kuvve-i âkilesi yoktur ki sû-i istimalinden ve şerre sarfından mesul olsun. Hayra sarfı lazım gelen istidadı şerre sarf edivermek insanın behâimden edall ve şeytan-ı lâ'înle hem-'inan olmasını intâc eder. Zemâim-i mezküre ile muttasıf kesân çoktur. Bu ittisafa kendi fiilleri bâdi olduğundan haklarında canavar, vahşi, köpek, hınzır, şeytan gibi tabirâta istihkaklarını itiraf etseler ne kadar münasip olur? Lâkin itiraf-ı kusur da insana mahsus bir fazilettir. Behâimden umulur mu? Öyle had-nâ-şinâs erâzilin tıbâ'-ı belîdesinde rusûh bulan behîmiyet ve hemeciyet sâikasiyle değil midir ki en 'âlî insanlara lâyık evsâfla yalandan tavsif olunmak için mebâliğ-i vefîre feda ve vesâit-i kesîre ittihaz ederler. İnsan olmayan veyahut hayvandan alçak olan mahluk insanın kadr u şerefini takdir eder mi? Ve kendi nevâkıs u 'uyûbundan uyanır mı? Ufk-ı behâimden 'udûl ederek ufk-ı insana hiç takarrub etmemiş, dairesine dahil olmamış ki derecât-ı insaniyeyi tefahhus edebilsin. Herif edalliyette kalmış! Ğaltân-ı evdiye-i dalâl ü hüsran bir mahluk-ı bî-

izahdır. Öylesine sadakat eden hakikatte hayvan ve surette müzeyyen bir insan veyahut hayvandan daha sapık bir sahib-i hızlândır. Böyle bir muzir mahluku ulûhiyete, nübüvvete lâyık evsâf-ı kudsiyetle medh u sitayiş küfür değil de ya nedir?

Ulûhiyet ve nübüvvete karşı bundan büyük tecavüz ve tecasür ve şerâyi'-i ilâhiyeyi bundan büyük tahkir olur mu? Zat-ı şahanenin insafı bu sözleri de tasdik eder. İrfan-ı hümayunları malum-ı âlemdir. [Ahmet] Midhat meddahından istifsâr-ı madde olunsa yeri vardır. Hemen kaleme sarılır. Sarıları düşünmek kuvvetiyle boyu gibi uzun sütunları ratb u yâbisle doldurur. O düşünce hukuk-ı ulûhiyet ve nübüvveti, şeref-i insaniyeti teemmül ve taakkule mahal bırakır mı?

"İnsanın hayvan üzerine rüchan u şerefi yaratıldığı mânada kâmil bulunmasıyla olur. Bunun beyanı böyledir: Vâcib te'âlâ bu âlemde icad veyahut halefinden bazısını icadına irşad eylediği her nevi kendine muhtas bir fiil için icad olunmuştur. Meselâ: Bizim taşıyamadığımız ağır şeyleri taşımak için deve ve saire ve bize uçacağımız kanat olmak için at, kapı, serir gibi şeyler için destere, rende ve saire icad olunmuştur. İmdi insana mahsus fiil üçtür. Birincisi Vâcib te'âlânın 'Allah sizi yeryüzünde imar ve umrana muktedir kıldı' [Hûd, 11/61] kavl-i şerifindeki mezkür imare[t]-i arzdır ki kendiye ve gayrıya vesile-i ta'ayyuş tahsil ve teshîldir".

İmare[t]-i arz vehle-i ûlâda ziraat demektir. Ticaret ve sınâ'at gibi esbâb-ı necah u felah isti'mâra müteferri' umûr-ı mühimmedendir. İsti'mâr yaşamağa sâlih ve münasip umûra teşebbüs içindir.

"İkinci fiil-i insan; 'Cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım' [Zâriyat, 51/56] âyet-i kerimesinde mezkür ibadettir".

Bu da Bârî te'âlâya ibadette evâmir ve nevâhîsine imtisâldir.

"Üçüncüsü 'Rabbinizin sizi yeryüzünde halef/halife kılması' [Arâf, 7/129] kavl-i şerifinde mezkür hilafettir. Bu da mekârim-i şeriatı istimâl etmekle siyasette Hak sübhanehu ve te'âlâya takat-ı beşeriye mikdarı üzre iktida eylemektir. Mekârim-i şeriat hikmet ve beyne'n-nâs adaletle icra-yı hükümettir ve fazl u ihsandır. Vech-i mezkür üzre hilafete, ibadete, imarete yaramayan kimseden behîme yani ot otlayan adi bir hayvan hayırlıdır. Bu fa-

ziletten mahrum olanları zemm ü terzîl sadedinde Vâcib te'âlâ 'Onlar hayvanlar gibidirler, hatta onlardan da şaşkın' [Arâf, 7/179] buyurmuştur".

Dünyanın en münbit parçalarında ikamet eden ahali fakr u sefalette bulunursa hükümetlerini her faziletten mahrumiyetle mahkum eylemek akden lazım geldiği gibi âyât-ı mezküre mûcibince Kur'an-ı Kerim'e de muvafık düşer.

Müstebit hükümetler her hususu kendilerine hasr ve halkın harekât-ı hürriyetini zecr ve âmâl-i milliyeyi keyiflerine tâbi kılmak üzre kahr eylediklerinden zaman ve mekânın istidadına göre saadet ve refahın fikdânından dolayı mesuldürler. Ebu'l-fuzûl [Ahmet Midhat Efendi] bunu duyarsa hemen hâme-i nifâk-ı allâmesini ele alır. Taşralarda başı çıplak, yalın ayak, aç, bî-ilaç gezen, ağaç kabuğuyla ta'ayyüş eden mesâkînin ve İstanbul'da dört ayda bir kerre maaş alan acezenin, hatta sokaklarda dolaşan yetim çocukların köşebaşlarında yatan erkek, kadın alîllerin, "sâye-i refahiyet ve umran-vâye-i cenabı cihan-bânîde" diyerek her kavim fukarasından mesut ve müreffeh olduklarını, saye-i merhamette Dâru'l-aceze'nin kûşadından beri hiçbir fakir ve muhtaç kalmadığını ve Anadolu köylerinin gayet mamur ve abadan olduğundan ahalinin gece, gündüz dua-yı padişahî ile dem-güzar bulunduğunu makam-ı iftiharda yazmağa başlar.

Top, tüfenk, kırbaç ve her nevi işkence tehdidi altında süküta muztar olan Türkiya ahalisinin itiraza şakk-ı şefeh etmeye cesaret edememelerini sıhhat-i müdde'âsına delil tutar da sîrâb-ı adl u kerem-i padişahî olan tebe'a-i sâdıkaya bâ-husus Türk kavm-i necibine muhalif-i ubûdiyet harekâta kıyam ve tesaddî fikrini ilka edenleri leyle-i Kadr hürmetine lânetle yâd eder. Sözüne revaç vermek için İngiltere'de, Fransa'da açlıktan ölen eşhâsın bulunduğunu ve İngilizlerde ehl-i servet lordlar varsa Türkiya'da da sâye-i mekarim-vâye-i hazreti padişahîde "Bahriye nâzırı Hasan Paşa'nın, Mabeyinci Rağıp Bey'in ve sair erbab-ı nehb u gasbın" lordlar gibi mütemevvil bulunduklarını dermeyan etmelidir! [Ahmet] Midhat Efendi davasını daha mükemmel isbat edebilmek için memâlik-i mahrûse-i şahanede her kimin şikâyeti varsa yüz, belki bin ve daha ziyade Osmanlı altununu veririm, matbuat-ı hürre-i Osmaniye vasıtasıyla ilân-ı şekvâ etsin demelidir!!

Merhum Nureddin Âdil münadîler vasıtasıyla şikâyet edecekleri ararmış. Kimse şikâyete gelmiyormuş diyorlar. Hükümet-i Osmaniye para ile arasa müşteki bulamaz. Bundan büyük delil-i adalet olur mu?

"Hilafete istihkak siyasetledir. O da mekârim-i şeriatı teharrî iledir. Siyaset yani hüsn-i idare iki kısımdır: Birincisi insanın kendi nefs u bedenine ve ona muhtass olana icra-yı siyasetidir. İkincisi kendi dûnunda gayra ve ehl-i memlekete siyasetidir. Siyaset-i nefse sâlih olmayan siyaset-i gayra da sâlih olamaz".

Yani kendini adam edemeyenin diğerini de edemeyeceği apaşikârdır. Bunun için ehliyetsiz hükümetin tebeası arazinin vüs' ü bereketiyle, memleketin bilcümle esbâb-ı refah u serveti câmi' olmasıyla beraber fakir ve ekser ahyânda çoğu muhtaç olur. Ni'am-ı ilâhiyeden istifade edemeyiş nâdânlıktan veya hayırhâhlığın yokluğundan ileri gelir. Birinci halde hükümet cehaletle, ikinci halde hıyanetle tevsîm olunur. Cahile itaat hamakat, haine itaat cinayettir.

"Vâcib te'âlâ kendi nefsinde gayrı mühezzeb olduğu halde emr ü nehye kıyamla siyaset-i gayra özenen küstahı zem eyledi de 'İnsanlara iyiliği emrediyor da kendi nefsinizi unutuyor musunuz' [Bakara, 2/44] ve 'Yapmayacaklarınızı söylemeniz Allah katında ne büyük bir kabahattır' [Saf, 61/3] buyurdu".

Reis-i hükümetle idare-i umûra memur olanlar ahaliye her nevi mekârim ve fezâil numunelerini göstermeye borçludurlar. Çünkü halk büyüklere mukallittir. Büyüklerin fesadı ahali beyninde süratle intişar eder ki bundan evzâr-ı azîme hasıl olur. Hem de ıslah-ı nefs etmeyen ekâbirin bir takım şenâyi'in irtikâbından dolayı esâğırı ne yüzle tedîbe kıyam eder? Emsâl-i hasene irâesiyle birçok fenalıkların önü alınabilir. Hükümet-i Osmaniyeye tâbi akvâm-ı müslime meyanında hüsn-i ahlâka münâfi her ne varsa hükümet memurlarının neşr u terviclerinden, fisk u fücurlarından sirayet eylediği, taşra ahalisinin ahvaline ve ekser memurînin sû-i ahlâkına vakıf olanların malumudur. Irz u namus düşmanı bir hayli eclâf u eşrârı en 'âlî makamlarda istihdam ve işâ'a-i habasetleri nisbetinde mükâfat eden zata ne demeli? Ehl-i iman arasında fuhşiyatın şuyûunu men'a memur zatın "Müminler içinde fuhşiyatın şuyû bulmasını arzu edenler..." [Nur, 24/19] tehdidinden perva etmeyip arzu eylemesine mukabil en dehşetli lânet gerektir.

"Seyyid ve reis olmadan tefakkuh edin yani dünya ve ahirette nefse nâfi' ve muzır olanı öğrenin. Buna marifetiniz olmadıkça siyâdete ve siyaset-i

âmmeye yaramazsınız. Sâis müsevvese yani siyaset edenin edilene nisbet-i nüfuzu bir cismin gölgesine tesiri gibidir. Eğri cisimden doğru gölgenin vukûu muhaldir. Sâis dalâlette bulunsa müsevvesin hidayeti müstahîldir. 'Kim şeytanın adımlarına uyarsa şüphe yok ki o çirkin şeyleri ve münkeri emreder' [Nur, 24/21] mûcibince şeytana ittiba edenin fahşâ ve münkerden gayrı ile âmir olması muhal olduğuna Cenabı Hakîm-i Mutlak hükm ü ihbar eyledi".

Bir âdemin şeytana ittiba edip etmediği ahkâm ve mekârim-i şer'i icra ve ifâ edip etmediğine dikkatle anlaşılır. Harekâtı mizan-ı şeriatla vezn olunur. Vehminden veya keyfinden âyât ve ehâdîsi çizdiren ve hakâyık-ı siyasiye-i İslâmiyeden bâhis kitapları men ettiren yâdigârın hasenât kefesinde bir şey bulunmak ümmidi pek vâhîdir. Cehalet olur lâkin bu derece hıyanete ne demeli? Her ikisine ilaveten evdâ'-ı şer'iyeye 'adem-i mübâlâttan nâşi cesaret bulunursa ne olur? Cenabı Erhamu'r-Râhimîn düşmanlarımıza bile göstermesin. Ve Kur'an ve hadis hürmetine mekr-i mâkirden, şerr-i fâcirden halâsımızı ihsan buyursun. Âmin.

"Mekârim-i şer'iyenin mebdei ta'allüm ve iffet, ve sabr u adalete temessükle nefsin taharetidir. Mekârimin nihayeti cûd u hikmet, ilm u ihsanla tahassus eylemektir ki ta'allümle hikmete, iffetle cûda, sabırla hilm ü şecaata tevassul olunur. İstimal-i adaletle de ef'âl tashih edilir. Hasâil-i mezküre kimde hâsıl olursa 'Allah katında en keriminiz en ziyade müttaki olanınızdır' [Hucurat, 49/13] kavl-i şerifiyle muayyen olan mekremeti tederrüs ve telebbüs eder. Hilafetullâh da sâlih ve rabbâniyyîn, şüheda, sıddîkîn zümrelerinden birine dahil olur".

Fezâil-i mezküre ile ittisâfa çalışmak lüzumunu isbata hâcet yoktur. Çünkü bunlar olmadıkça saadet ve terakki ümmidi abestir. Fezâil-i mezküreyi ihrâz etmeyenlerin diğer insanlara reis ve rehber olamayacakları şüphesizdir.

"Mekremetle ibadet beyninde fark vardır: İbadetin ferâiz-i malume ve hudûd-ı mersûmesi vardır. Vezâif-i ibadâtı ifâ etmeyen mekârim-i şeriati istikmâl edemez".

Mekârim mükemmel olabilmek için ibadete lüzum aşikârdır.

"Teharrî-i ibadet bâb-ı adaletten, teharrî-i mekârim bâb-ı efdâldendir. Farzı ihmal edenin nakli kabul olunmaz. Fazl-ı âdilden sonra tekâzî olunabilir".

Cenabı Hakk'ın mabud-ı hakiki olduğunu, sevap ve 'ikâbın yed-i kudretinde bulunduğunu dahi itikat eden vezâif-i ibadeti ifâ eder. Fenalığın en büyüğü olan 'ibâdullâha zulümden ictinab eder. Re's-i hikmet mehâfetullâhtır. Zulmü olan bunlardan birini ihrâz etmemiş demek olur ki refah-ı ibâdı mûcib olan adl ü mekârimden mahrum olacağı evleviyetle sâbittir.

"Vâcib te'âlâ 'Şüphe yok ki Allah adaleti ve ihsanı... emreder' [Nahl, 16/90] âyet-i kerimesinde adlle ahkâma ve ihsanla mekârime işaret buyurmuştur".

Demek ki her ikisiyle emr ediyor. Her ikisiyle amel emr u nehye memur olanlara elzemdir.

"Sedd-i cû', setr-i avret, hararet ve burûdetten vikâye edecek esbâbın vech-i mubahdan tahsili insana lazım olduğundan 'Senin acıkmaman, çıplak kalmaman oradadır (Cennettedir) ve sen orada susamazsın ve güneşte yanmazsın' [Taha, 20/118-19] buyurulmuştur".

Me'kel, melbes, mesken gibi umûr, insanın akl u zekâsına ve sa'y u amelîne havale olunmuştur. Bunların cümlesi bir âdemin himmetiyle tesviye olunamayacağından hayat u maaş te'âvünle oluyor.

"Tahsil-i maişette 'abdin sa'yi vech-i meşrû üzre olursa kesb u sa'yi ibadet ve fî-sebîlillâh cihaddır. Peygamber aleyhi's-selâm 'Vech-i mesnûn üzre rızkını talep eden cihaddadır'[5] buyurmuştur. Böyle olmayanın sa'yi hebâen mensûrdur".

İnsanın sa'yi heba olmamak için kesb u amelinde şer'-i şerifin bahş eylediği hürriyet-i kâmileye mazhariyeti şarttır. Yoksa ümmetin necâh-ı âmâli umulmaz. Hüsran-ı umumi günden güne tezayüd etmekte olur. Al-

5 Kaynağı bulunamadı.

lah te'âlâ buyurdu: "Size amelleri en ziyade hüsrana uğrayanları haber vereyim mi? Onlar dünya hayatında sa'yleri boşa gitmekte olduğu halde kendilerini güzel sanat yapıyor zannederler" [Kehf, 18/103-04]. Bu âyet-i celile güzel yaptıklarını sandıkları halde işleri faidesiz bir meşgaleden ibaret olanların a'mâlce en hâsir ve hâib olduğunu bildiriyor. Cahil erkân-ı hükümete tatbik olunabilir. Her şeyi iyi yapıyoruz, imâr ve ıslah ediyoruz derler. Lâkin memlekette harab ve fesaddan gayrı bir şey görülmez. Birçok muamelât hitâmında ve uzun mukaddemât neticesinde sadra şifâ verecek bir maslahat zuhur etmez. Ulûm-ı kâfiye ile mukaddemât tertîb olunursa ahz-ı netice âsân olur. İlmin tekemmülü nisbetinde mukaddemât azalır. Cahil serd-i mukaddemâtla yorulur da netice almağa muvaffak olamaz. Tertîb-i umûrda cehaletle hıyanet ictimâ ederse umumun sa'yi beyhûde olur. Öyle tertîble ümmid-i felâh yoktur. Onun için âyet-i kerime-i mezküre "Size a'mâlce en hâsir olanları bildirelim mi?" diye istifhâmla ibtidâ ve umumun nazar-ı dikkatini celb ve hüsranı mûcib beyhude a'mâlden tahzîr ediyor. A'mâlce hasardan tehâşi etmeyen hükümeti yola getirmek vazife-i millet oluyor. Getirmezse "kendi iradesi olmayarak hizmet-i nâsa musahhar bir hizmetci olur. Hatta Cenabı Hakk'ın rükûb ve ziynetleri için 'ibâdına musahhar eylediği bârgir, katır gibi behâim cümlesinden addolunur".

Hukukunu bilmeyen millet hayvan muamelesine razı olmalıdır. Eşek olmağa rıza gösterene yular, semer, eğer hazırlayan bulunur. Binen, yük taşıtan insafsız olursa döğer, söğer, alef de vermez, bîçarenin anırmasına bazan güler bazan da kulak asmaz. "Eşek eşektir, zırlayadursun, Eşekden âdem olmaz. Allah onu bizim için yaratmıştır" der.

"Hilafete, ibadete, imarete ancak tâhirü'n-nefs olan sâlihdir. Bedenin necâseti olduğu gibi nefsin de necâseti vardır. Bedenin necâseti gözle görülür. Nefsin necâseti basiretle idrâk olunur. Hilafete nefsi tâhir olmayanın yaramaması hilafet takat-i beşeriye üzre ef'âl-i ilâhiye teharrîsinde Hüda'ya iktida eylemek olduğundandır. Nefsi tâhir olmayanın kavl ü fiili de tâhir olmaz. Her kap içindekiyle sızar. Bozulan misk fena kokudan hâli olmaz. Onun için nefsi temiz olanın ameli temiz ve nefsi habîs olanın ameli de habîs olur" denilmiştir.

"İçinde kelb (köpek) olan eve melâike girmez"[6] hadis-i şerifinde beytle kalbe, kelb ile de hırs u hased gibi zemâime işaret buyurulmuştur.

.....

6 Buharî, IV, 1470; Tirmizî, V, 114.

Nur-ı ilâhînin hırs u hased gibi habâseti hâvi kalbe girmeyeceğine tenbih vardır. Hilafete tereşşüh ve istihkak olununcaya kadar nefs ilimle ve sebeb-i hayat-ı uhreviye olan ibadât ve muvazzafa ile tathîr olunur. Nefisde tathîri lazım olan üç kuvvedir. Birincisi kuvve-i fikrin tehzibidir; ki hikmet ve ilim hâsıl olsun. İkincisi kuvve-i şehvettir; cûd ve iffet hâsıl olacak kadar kam'ı lazımdır. Üçüncüsü kuvve-i hamiyettir. Hilm ü şecaat hâsıl olmak için akla inkıyadı olacak kadar zabt u istilâ olunması lâ-büddür. Bunların cümlesinin tehzîbinden adl tevellüd eder. İmdi bütün rezâil; mezkür üç kuvvenin fesadından münba'isdir. Bu üç kuvvetle adl dört oluyor. Bu dörtten herbirinin ifrat ve tefrît tarafı vardır. Öyle ise bilcümle fezâil-i hulkiyenin ruûsu sekiz olmuş oluyor.

Meselâ: Hamiyetin fesadından tehevvür veya cübn ve şehvetin fesadından şereh veyahut humûd-ı şehvet ve bu eşyadan veya bazısından zulüm veya inzilâm yani zulme tahammül etmek ve zulme razı olmak zulüm gibi kabîh ve makdûh oluyor ki fikdan-ı hamiyetten ileri gelir. Tecavüz-i gayrdan hâfız-ı hukuk vech-i meşrûh üzre tehzîb olunmuş hamiyettir. Sade tazallum yani bir şey yapmağa cesaret edemeyerek kuru şikâyet inzilâmın bir tarz-ı mer'iyânesidir. Her ikisi masdarı olan zulme mütâvaattır. Sebebi galebe-i cehalet u meskenet veya adem-i asalet u hamiyettir.

Zerî'a'dan terceme ve muterizalar derûnuna vaz' u şerh edilen ibarelerde padişahla ricâl-i hükümetin ve ahalinin hukuk ve vezâifine dair malumat-ı mücmele alınabilir. Hıfz-ı din ve selamet-i millet namına ifâ-yı vezâife ve riayet-i hukuka umum davet olunmaktadır. Abadan olmak kabiliyetini hâiz olan memleket-i Osmaniye mehâlik ve mekârihle mahfûf ve muhâttır. Haricden tecavüze karşı hıfz u sıyanetin fünûn-ı cedideye tevfikan techîz olunmuş cünûd-ı kâfiyeye muhtac olduğu gibi dahilen terakki, matlûbun husulü ıslahat-ı mükemmele-i mülkiyeye mütevakkıf bulunduğu dahi müsellemdir.

Harice karşı vesâit-i ittikânın ve dahilde vesâil-i irtikânın istikmâl ve tedariki mebâliğ-i cesîme sarfına menûttur. Sarfı muktezi nukûdun istihsâli ecânibden istikrazla olursa devlete, millete muzırdır. Zira ikrâz eden fahiş faiz almakla beraber üzerimize tehakküm ve umûrumuza fuzuli müdahale etmek ister. Cümle devletlerin damânı altında karz ise mikraz-ı selâmetimiz gibidir.

Birinin iz'âcına tahammül olunamazsa cümlesinin ülkemizi müşterek bir çiftlik addedip herbirinin menâfi'-i kavmiyesini temine talip olacağı şüphesiz bulunduğu bu temin ve borç emn-i Osmanîyi izâle eder. Bu

vehametlerden hiçbirine mahal kalmamak üzre padişah-ı zaman hazretlerinin ve vüzerâsıyla bilcümle asdıka-yı devletin ve hayr-hâhan-ı milletin istitâ'at-i maliyelerine göre fedakârlık buyurmaları elzemdir. Padişahla ümerâsı ve bendegânı zengindirler. Padişah müddehar nukûdunu selâmet-i devlet ve saadet-i millet yolunda bezl ü nisâr buyurmakdan ihtirâz etmemelidir. Bu talebe her Osmanlı ve her müslüman muvafakat ve kabulüne isnad-ı keramet eder. Nükûdundan gayrı lüzumsuz sarfiyâtı da temin-i hayat-ı millet, iade-i şevket-i devlet edecek ıslahata teberru'an terk buyurmalıdır. Lüzumsuz sarfiyat Harem-i Hümayun, Istabl-ı Âmire, Mûsika-i Hümayun, Matbah-ı Âmire ve Ceyb-i Hümayun ve daha nice şeylere dahil oluyor. Bunların ne lüzumu var? Müslümanlık nokta-i nazarından hiç lüzumları yoktur. Hamd olsun müslüman olduğumuzdan sefahetli bir saltanatla Hıristiyan devletlerine arz-ı mübahata ihtiyacımız yoktur. Biz onlara İslâma yakışan a'mâlde adalet, umûrda metanet, muamelatta hasafet, maişette kanaat, devletimizde miknet, milletimizde refah ve servetle ihrâz-ı fezâile rağbet gibi mehâsini göstermeliyiz.

Ümmet-i Muhammed "ümmeten vasaten" [bk. Bakara, 2/143] yani ümmetler meyânında ber-güzide bulunduğundan nâsa fezâil ve fevâzıl numunelerini irâe etmeğe mecburdur. Bunu Kur'an beyan ediyor. Evvelemirde halife-i İslâm bu vazife-i İslâmiyeyi ifâ etmezse her emrine tav'an, kerhen münkâd ve bi-gayri hakkın heman cümlesi cahil ve hükümetin sû-i idaresinden şiddetli zarurete mübtelâ olan ahali nasıl ifâ edebilirler.

Halifenin insaniyete lazım secâya-yı sâmiye delâilini ibraz buyurması ricasına her ehl-i iman ve vicdan iştirak eder. Halife bu ricaya hiddet buyurmaz. İzhâr-ı meserret buyurur. Hayır-hâhâne ihtarâtta muhibb-i hakiki addeder. Umum tebea-i Muhammediyenin hüsn-i zannına dinen pîşdârları olmak lazım gelen halife rağbet buyurmaz mı? Mamafih şeyhayn-i mükerremeyn gibi yavan lokma ile yamalı hırka ile iktifâ buyurması rica olunmuyor.

Ömer b. Abdülaziz gibi zühd ve kanaati de aranılmıyor. Mülûk-i sâireye karşı yevm-i kıyamette hüccetullahu'l-bâhire olacaklarını bazı ulemayı İslâmın beyan buyurduğu Melik Nureddin ve Sultan Salahaddin[-i Eyyûbî] gibi ehl-i kanaat olamaz mı? Nureddin Aksungurlu bir Türk oğlu Türktür. Salahaddin de ümerâsından bir Kürd oğlu Kürddür. Sultan Osman gibi bir âkil-i perhizkârın ve Orhan gibi bir âdil-i kanaatkârın oğluyum diyen zâtın o Türk, o Kürd gibi fazileti, kanaati olsa istib'âd bile olunmaz. Öyle olmasını zaman ve mekân hem muktezî hem de müsaiddir. Hiç olmazsa sefahetini taklîl eden ve Beytülmal'e birçok şühûdun şe-

hadetiyle helâl olduğuna kani olduktan sonra mal kabul etmekle beraber hazine-i milleti nükûdla dolduran ve tahkire tevkîrle mukabele itiyadında bulunduğu halde haşyetten ağlayarak vefat eden Hişam b. Abdülmelik veyahut cülûsunda hazinede birkaç dirhem bulan ve birçok haksız vergileri afv eden ve bununla beraber vefatında mahsul-i kanaat ve iktisadi olarak milletine nükûd-ı cesime tevdi eden Abbasiyeden Mu'tezıd gibi olsa fena mı olur?

Hişam Mervan'ın torunudur. Hafid-i Osman hafid-i Mervan gibi olamaz mı? Olamazsa Yezid'in oğlu İkinci Muaviye gibi terk-i hükümet ediversin. Artık veled-i Mecid veled-i Yezid'den dahi dûn mu olsun?!!!

Âsâr-ı cühelâ ve süfehâya ıktıfâ buyurmaktan ise âsâr-ı füzelâ ve ukalâya iktidâ evlâ değil midir? Din-i İslâm 'ibâdullaha fezâil talim için gelmiştir. İsraf fezâil-i İslâma münâfidir. Kesb ü ticaretle kazanılan emvâlde israf haram olursa halkdan kavâid-i İslâmiyeye muhalif olarak alınan emvâli huzûzât-ı nefsaniyeye itlâf, haram ender haram olmaz mı?

Devlet-i Osmaniye bir devlet-i İslâmiye ve reisi umum ehl-i İslâmın muktedâ-bihi olmak davasındadır. Lüzumsuz merasim-i saltanata sarfiyatı gayrı müslim her hükümetin saltanat sarfiyatından ziyadedir. Devlet-i Aliyye ahalisi fakir ve maarifden bî-behredir. Ayıp ve günah değil midir? Müslim tebea-i Osmaniye millet-i hâkime olmaktan müstefid değildir. Ziraat, ticaret, sanâ'at ve maarif hususlarında tâbi' akvâmdan pek dûn bir halde bulunduğu inkârı gayrı kâbil hakâyıkdandır.

Türk, mademki hakimdir. Hususat-ı mezküre[de] dahi metbû'u bulunduğu akvâma fâik olması mukteza-yı akl ü hikmettir. Hiç olmazsa olamadığı takdirde devam-ı hakimiyeti meşkük belki gayrı mümkindir. Kalenderâne efkârla müstakbel teminini ihmal etmek gibi hata tasavvur olunamaz. Müslim ve gayri müslim umum tebea-i Osmaniyenin muhtac olduğu terakkiyât-ı maddiye ve mâneviye esbâbının istikmâli ve bu vechile hilâfet-i İslâmiyeyi deruhde eden Osmanlı Devleti'nin temin-i bekâsı halife ile ümenâsının uhdelerine mütehattim ferâiz-i diniyedendir.

Efrâd-ı millette para yoktur. Ehl-i servet padişahla erkân-ı hükümettir. Kendi milletlerinin selâmetini, kendi devletlerinin bekâsını muhafazaya ve refah u miknetlerini tezyîde yarayan esbâbın tevakkuf eylediği nükûd ve mebâliği feda etmeği dünyada sermaye-i fahr u sürur ve ahırette bidâ'a-i izz u hubûr add etmelidirler. Bu şerefin ma'a'l-iftihar ihrâzı her hükümdardan zengin olan ve ziyade tahsisat alan padişahla mütemevvil olan bâb-ı hükümete müyesser olur.

Milleti marifetsiz bırakan ve mal ü menâlini soyup soyduran onlardır. Şimdi devlet ve milletin muhtac olduğu ve zamanın iktiza eylediği ıslahat yolunda servet ü sâmânlarını bezl ü ihsan etseler umuma tarziye vermiş ve efkâr-ı İslâmiyeyi tatmin ve dahil ve harici temin etmiş olurlar. Her müslüman sevinir. Her Osmanlı takdir ve cümlesi hayır dua eder. Hayırhâh ecânib de tahsîn ile dünyada yaşamak emrine cidden ihtimam etmiş olduğumuzu tasdik eder. Memâlik-i Osmaniyeden mefharet ve sâir memâlik-i İslâmiyeden meserret sadaları işitilir. Padişahın büyüklüğü, erbab-ı hükümetin iyiliği beşâretle teslim olunur.

Padişahla ekâbir-i hükümet bu alicenablığı ibrâz buyururlarsa saye-i millet de yine aç, muhtaç kalmazlar. Hakim oldukları milletten hale münasip maaş alırlar. Refahla geçinirler. Zaruret yüzünü görmezler. Devlet-i ebed-müddetin padişahıyla ümerâsı ihtiyac-ı şedâidden masûn olmaz mı? Padişaha ayda on bin lira, vükelâsına onar bin kuruş kifâyet etmez mi? Memleketimiz ucuzluk, bollukdur. Sefahet terk edilince o mikdar kifâyet eder.

Sefahet, hiffet-i akıl demektir. Ecânib ve ekâribe fezâil numunesini göstermekle naklen, aklen mükellef olan bir hilafet-i İslâmiye reisiyle a'vânına yakışır mı? Vech-i mezkür üzre iktisada müracaat buyrulsa değil yalnız memâlik-i şahane memâlik-i Hıristiyaniye ve sâirede bile fevkalâde hüsn-i tesiri mûcib olur. Belki akvâm-ı sâire kendi hükümdarlarını da taklide davet etmeğe başlar. Enzâr-ı yâr u ağyârda hilafet-i İslâmiye kadri te'âlî eder. Müslümanlığın âmir ve aklın mürevvic olduğu kanaat faziletini 'iyan eder. Halifeye meftûn olanlar çoğalır. Halife bu faziletle gayrı müslimleri din-i Ahmedîye meyl ü ihtirama celb etmiş olur.

Şer'-i şerif israf ve tebzîri zaten nehy ve zemm ediyor. Kanaat lüzumu fikri memâlik-i Hıristiyaniyede te'ammüm etmektedir. Bi'l-farz Halife Ömer gibi palâspâre giyer, nân-pâre yer halife olsa ciddi Hıristiyanların her müsrif padişahdan ziyade mazhar-ı ihtiramı olacağı şüphesizdir. Müslümanların iftiharı ise tavsif olunamaz bir derecede olur. Böyle bir ulüvv-i himmet dahilî, haricî ne kadar tesirât-ı haseneyi mûcib olur. "Ağyâra karşı âsâr-ı haşmet göstermek lüzumu vardır" denilirse on bin lira ile o maksat da hâsıl olabilir cevabı verilir. Millet bunun üç misline de razı olur. Ol vakit cerimesi dünyanın en zengini olan İngiltere'nin hükümdar tahsisatından ziyade olur. Bu mikdarı şeriat tasdik etmez. Lâkin âdet belâsına ittibâen tecvîz olunsa bundan ziyade aklen, naklen, âdeten, ahlâken müstehcendir.

Böyle bulduk, böyle gördük gibi lafları akl ü nakl kabul etmez. Kabîh, her vakit kabîhdir. Terki herkese lazımsa halifeye elzemdir. Halife-i İslâm olmak ve herkesden ziyade müsrif bulunmak gibi tenakuz yokdur.

Padişah Abdülhamid Han cüzî bir meblağa razı olup bendegânından birine ihsan buyurduğu bir hane vüsatinde bir yerde ihtiyar-ı ikamete tenezzül ve bütün saray ve kâşânelerini mekâtib-i milliyeye tahvil ve millete terk-i teberru buyurduğu para ile âlât ve edevât-ı fenniye celb ve mezkür mekâtib-i milliyeye dahil ve haricden muktedir muallimler tayin ve hafiye aidatını bîkes etfâl-i millet talimine tahsis ve umûr-ı devleti âkil vükelâya havale ve Kanun-ı Esasi'yi sevgili milletini garîk-i lücce-i meserret ve halifeye yakışan daha çok meâsir-i 'âliye ibrâzına himmet buyursa şimdikinden bin derece daha emin olur ve müsterih yaşar. Ol vakit padişah ibadetle ve huzuruna arz olunan evrakı imza buyurmakla meşgul olur. Arasıra iyiliğinden gayrı bir şeyini görmediği Sultan Murad hazretlerini görür, beraber gezerler. Millet mekteblerine gider ezkiya-yı talebeyi teşvik ve taltif ederler. Hayır dualarını alırlar. Hamiyyet ve diyanet efkârını kulûb-ı masumelerine ilkâ buyururlar. Bazı kerre küçük biraderleriyle amuca-zâdelerini yanına çağırtır, iltifat eder. Islah-ı mülk ve terfîh-i ümmete ve umûr-ı siyasete dair efkâr müdavelesiyle sohbet eder.

Sultan Murad Han hazretlerinin harîs-i izz ü câh olmadığı ve aile-i saltanatla milletine hayır-hâh olduğu malumdur. Sultan Abdülhamid'den âdilâne, âkilâne harekât ve sekenâttan gayrı bir şey arzu buyurmaz.

Hamiyetine, malumatına müracaat olunsa ahbârın örneği ve Türk taifesinin en uslu bir büyüğü demeğe şâyân olan Alaaddin Efendi ravvahallâhu rûhahu hazretlerinin küçük biraderi Sultan Orhan hazretlerine bîdiriğ buyurdukları muavenet ve dest-yârî muamelatına nazîr muavenât-i hayriyede bulunur. Sultan Murad Han hazretlerinin kemâlât-ı insaniye nüsha-i nefisesi olduğunu Abdülhamid Han hazretleri herkesten a'lâ bilirler. Böyle bir insan-ı mükemmmelden aklen, fikren istifade buyrulacağı yerde bi'l-külliye ihtilâttan memnû ve gayet elem-nâk bir halde meyus bulundurulması fağfûr-i Çin'in rikkatini tahrik eder, ağlatır. Böyle bir muamele bir takım akvâm-ı vahşiye hükümdarlarına yakıştırılabilir. Vahşiler hükümdârı hırs-ı saltanatla böyle bir denâeti irtikâb etse de kalben muzdarib ve tebea-i vahşiyesinden birçoğunun rikkat-engîz itirazâtına maruz olur. Evvelâ akrabaya şefkati, sâniyen umum millete merhameti, sâlisen cem[î]'-i âlem-i insaniyete hüsn-i niyeti olmak lazım gelen halife-i İslâmın ve Osmanlı gibi kavm-i hamiyet-mendin hükümdarı olan bir padişah-ı

'âlî-makamın şeriat-ı tâhireye ve medeniyet-i hâzıraya münâfi olan tazi-yet ve tazyik ve akraba muamelesi ne ile tevil olunur.

Âbâ vü ecdadının muamelât-ı mutadesi böyle imiş gibi müdafaayı şe-riat kabul etmez. Adl u şeriatle, akl u hikmetle bu gibi barbar muamelatı-na çare bulunamaz mı? Hükümdar-ı asr kim ise o çare ondan matlûbdur. Barbarlıktan kendisi mesuldür. Altı yüz senelik bir hükümetin reisi ve bin üç yüz şu kadar senelik hilafet-i İslâmiyenin hâmili bir zat şimdi kürre-i arz üzerinde bir yerde vukû bulmayan bir muamele-i vahşiyeye lüzum görmeyecek kadar tedâbir-i şer'iye ve akliye ittihazından aciz olabilir mi? Bu suale cevap vermek mümkün mü? Bunu işitmekle hangi vicdan mü-teellim olmaz?

Avrupa milletleri vaz' eyledikleri kavânînle herkesin vazifesini muay-yen etmiş ve hükümdarla ailesini ve umum efrâdı kanuna riayete mecbur tutmuş olduklarından memleketlerinde birader ve biraderzâdeler tazyîki ve tarafdarı deyü bir takım bîgünahların nefyi ve kahrı şenâetleri görül-müyor, işitilmiyor. Böyle gaddarlık hürriyet ve adaleti tamim ve her nevi fezâil ve hukuku talim eden şer'-i kavîme külliyen mugayirdir. Medeniyet ve insaniyete dahi münâfi olduğu Avrupa ahvâliyle sabittir. Zaten şeriate mugayir bir şey; insaniyete mübâyindir.

Böyle vahşetlere gayri müslim akvâm razı olmazsa kavlen, fiilen hiç-bir kimseyi incitmemek kemâl-i İslâmîlerinin müktezâsı olan Muham-medîler nasıl rıza-dâde olurlar? Hele Osmanlıların Sultan Murad Han hazretleriyle sâir efrâd-ı aile-i saltanat haklarında icra olunan tazyik ve isimlerini ağıza alanları tenkil ve tevkıf muamelâtına sade seyirci olmala-rı cühelânın adl-i şeriatten ve fazl-ı medeniyetten bîhaber ve kısm-ı a'zam-ı küberânın mekârim-i insaniyeden bî-behre olduklarına delil de-ğil midir?

Bu dertlere deva vech-i ma'rûz üzredir. Avamın bu kadar cahil kalma-sına, havâssın da hain olmasına şeriat cevaz verir mi? Nasıl şeriatimize temessük edeceğiz? Ona temessük mütedeyyin ve mütemeddin olmağla-dır. Bunlardan herbiri neden ileri geliyor? Hükümetin şer'î vezâifini sû-i istimâl etmiş olmasından ve şer' u medeniyete harekât ve sekenâtını tev-fik etmemesinden neşet eder.

İstanbul matbuatı padişahın adl ü kereminden bahs ediyor. Bu ahvâl ne, o akvâl ne?!

Padişah hazretlerinin hanedan-ı saltanat erkân-ı 'aliyyesine gezmeğe, görüşmeğe müsaade buyurmaması neye delâlet eder? Ülkemizde şer'in

icra olunmadığına ve kanun-ı medeniyetin cari olmadığına katiyyen delâlet etmez mi? Bazı sebük-mağzlar fitne zuhuru ihtimaline mebni zecr u hacz muamelesine lüzum vardır zann-ı fâsidinde bulunur. Öyle re'y-i kâsid ve zann-ı fâsid ashabı şeriatin, herkesin hukukunu ne yolda temin edebileceğini anlamaktan ve medeniyet[in] neden ibaret olduğunu bilmeyen aciz bîçaregândır.

Evet lisan-ı milletten iştikâ ve istirhama devam olunmalıdır. Padişah iştikâları işitir, nazara alır. Doğru söyleyenleri sever, "en-necatü fi's-sıdk" [Kurtuluş doğruluk ve sadakattadır] hikmetini tasdik eder. Bu kelâm-ı hikmet-ittisamı arasıra okuyor. Mabeyn-i Hümayun'da işkenceye takat getiremeyerek haklı veya haksız ithamı kabul ve cezasına sabr edenler hakkında fem-i mübarekden okunduğunu işitmişlerdir.

Şimdiye kadar emel-i milletin 'adem-i husulü mazlumların şikâyet yolunu bilmediklerindendir. Bu kusurlarını itiraf edip arz olunan metâlibin sem'-i hümayuna îsâline şitâb etmelidirler. Padişah hazretleri her müslimin tabi olduğu ve her Osmanlının ahkâm-ı âdilânesine razı olacağı şer'-i şerife tevfikan ve akl u hikmete tatbikan mevâdd-ı lazımeyi nazar-ı itibar u merhamete alması ricasına iştirak olunmalıdır.

Adaleti icra ederse zat-ı şahaneleri emin ve müsterih olur. Bîçare ahaliden alınan paraların kısm-ı mühimmini yani birkaç yüz bin lirasını alçak casuslara ve dahil ve haricde zat-ı şahanelerini medh-i müdafaa eden yalancı gazetecilere ve bir takım derbederlere vermeğe mecbur olmaz. Çünkü âdil padişaha en büyük meddah kendi tebea-i sadıkasıdır.

Padişah hazretleri lüzumsuz mesârifi imâr-ı mülke teberru buyursa mânen, maddeten fevâid-i azîme istihsal olunur. 'Adem-i lüzumu yukarıda beyan olunan beyhude merasim-i saltanat ifâ olunduğu halde bile büsbütün vâhi ve muzır şeylere masrûf olan para ile ötede beride serseri gezen veya karnını doyuramayacak adi işlerle iştigal eden birçok bekârlar ve fakir âdemler memâlik-i Osmaniyenin ekser cihâtında hâlî ve kuvve-i inbâtiyesi 'âlî araziye iskân ettirilebilir. Yalnız bir senelik taakkul-i hümayun sayesinde otuz kırk bin nüfusun istikbali temin olunabilir. Bundan hem nüfus tezayüd eder hem de ahlâksızlık men olunur.

Meselâ: İstanbul'da taşradan gelme o kadar bekâr veya ailesini memleketinde yalnız bırakmış birçok âdem vardır. Cümlesinin bi'l-kuvve veya bi'l-fiil zürriyetleri mahv u perişan oluyor. Diğerlerinin de fesad-ı ahlâkına tesirleri inkâr olunamaz. Taşradan İstanbul'a veya bir köyden şehre gelmiş çok kesân görülür. Bir çift öküz, biraz tohuma arz-ı ihtiyaç ediyor.

Leblebi, mısır gibi şeyler ticaretiyle ne kazanılabilir? Yevmiye altmış paradan ziyade artıramaz. Artırdığından hükümetin müteaddit vergilerini verir ve memleketindeki ailesine gönderirise muhtac olduğu öküz ve tohum parasını ne vakit kazanabilir?

Ehl-i İslâmın muktedâ-bihi ve umum Osmanlıların mahbûb-ı kulûbu olmak lazım gelen padişah hazretlerinin o kadar hadem ü haşem, yüzlerce yaver istihdamına neden ihtiyacı olsun? Beyhude maaş ve tahsisat alan yaver-i ekremlerin halife-i İslâma lüzumu şer'in hangi aslına bina ettirilebilir? Padişah-ı âdil, Yunan gibi bir miskini tedibe kâfi bir kuvve-i askeriyeyi muhafazasında bulundurur mu? O kadar mesârif-i zâide ihtiyarına cevaz-ı şer'î var mı?

Kanaat; en büyük fezâilinden olmak icab eden halife-i İslâma milyonlarca fukara-yı milletin aç ve iş bulmaktan aciz bulunduğu halde Matbah-ı Âmire'den bir takım kâse-lîslere her gün, sabah akşam binlerce sofra çıkartmağa ve erkân ve efrâd-ı maiyetinden herbiri bol maaş aldığı ve çoğu para koyacak yer bulamadığı ve cümlesi vakitli vakitsiz ihsan-ı şahane almakta olduğu halde umumunu et'ime-i nefise ile beslemeğe hizmetini iddia eylediği din-i Ahmedî müsaade eder mi? Harem-i Hümayun'da yüzlerce muhadderât-ı İslâmın hukuk-ı beşeriyeden mahrumiyetleriyle uğurlarında sarf olunan mebâliğ-i vefîreyi kabîh görmeyecek bir mümin-i âkil değil, adi bir Hırısitiyan tasavvur olunur mu?

Şehzadegânın zatî maaşlarıyla hademelerinin beyhude mesârifini kim istihsan eder? Bi'l-cümle evlâd-ı vatanla beraber mekâtibde okusalar sade te'ayyüşe alışsalar ve umûr öğrenmek üzre mehâfil-i umumiyeye ve mahall-i sâireye gidip gezseler ne kadar a'lâ olur. Selâmlık resm-i 'âlisi birçok mesârifâtı mûcib olmazsa bile bid'attir. A'dâya ibraz-ı şevket fikriyle icra olunuyor denilirse o kadar asker-i İslâmın o gün Cuma namazını kılmadıkları ve ikindiyi kılmağa vakit bulamadıkları umum İstanbul halkının malumudur. Bunu şeriat kabul eder mi? Halife güvendiği Cuma namazının sıhhatini bu vechile ihlâl etmiş olmaz mı?

Cülûs ve velâdet günleri münasebetiyle icra olunan şenliklere, donanmalara mebâliğ-i cesime istihlâkine mesağ var mı? Aklen, siyaseten lüzumunu kim teslim eder? Avrupa'nın bir bid'at-i kerihesi ehl-i İslâmın âdet-i mer'iyesi olur mu? Âdet-i kadîmemiz olmuş olsa bile butlânına binaen terkine mecburuz. Siyaset-i sahiha-i İslâmiye maslahatı gözetmek, mefsedeti terk etmektir. Menfaate sarfı lazım nükûdun vâhi umûra fedası aklen de caiz değildir. Şenlikler bid'atine payitahtta ve sâir bilâd-ı Os-

maniyede bir senede lâ-akall yüz bin lira itlâf olunuyor. Yirmi senede iki milyon lira eder. Bu bid'at-i kerihe yalnız bir sene terk olunsa vikâye olunacak akçe ile umum ehl-i İslâmın ictimagâh-i dinîsi olan Hicaz taraflarında meselâ letafet-i havası meşhur olan Taif'de bin talebelik kebir bir medrese-i İslâmiye tesis ve tahsisatıyla devamını temin edecek varidâtı tehyie olunabilir.

Bir senelik bir bid'at-ı seyyie masrufâtıyla tesis olunabilen böyle bir medrese-i hayriyede ulûm-ı şer'iye ile fünûn-ı cedide her memleketten gelen umum talebeye tedrîs olunsa ve her talib Arabîden gayrı şark ve garb lisanlarından birini öğrense ve her sene malumat-ı diniye ve sâireyi haiz çıkan talebeye verilecek fikre hizmet etmek üzre diyar-ı âleme sevk u isrâ olunsa ecdadımızın emsâlini kılıc kuvvetiyle ifâ eylemediği hidemât-ı İslâmiye ve menâfi'-i Osmaniye istihzâr ve ihraz olunabilir. Buna hiç kimse mani olmaz ve olamaz. Yalnız padişahın bir gecelik aklı bu maksadı temin edebilir.

Böyle bir şeyin 'adem-i husulü ulüvv-i himmetin olmamasından ve sefahetin terkine, ataletin rafzına meskenetin mani olmasından ileri gelir. Umum ehl-i İslâmın zahîr olacağı böyle bir hayra kim mani olabilir? Hüsn-i niyetle küşâd olunan dârü'l-ulûma kim mani olabilir? O manii tasavvurla hayrı yapmaktan imtinâ siyaset ve kiyâsetin fikdanındandır. Böyle bir medrese-i cedide inşa olunmazsa memâlik-i Osmaniyenin her tarafında münderis olmuş medâris ihya olunsun. Buna da itiraz var mı?

Padişah-ı şevket-penâh şer'in tecvîz ve aklın tahsin etmediği bâlâda mezkûr beyhude sarfiyâtı terk ederse "mahrûse" kaydıyla tavsîfi ol vakit sezâ olacak olan memâlik-i şahanede husule gelecek muvaffakiyâtın ta'dâdı güç olur.

İstanbul'da ve taşralarda bulunan medâris-i İslâmiyenin ıslahından ulûm-ı diniye ve ahlâk-ı İslâmiye terakki eder. Ulema beyninde ulûm-ı şer'iyede mütebahhir, ulûm-ı cedidede mahir ve ulûm-ı akliye ve siyasiye ile mütenevvir âlim, fâzıl, mücahid, müdafi zevât yetişir. Böyle ulemanın dahilî, haricî hizmetleri hesaba gelmez. Mevâiz-i hasene ile yerlinin devlet mahabbetini ve ecnebinin emniyetini celb ederler. Islahat icra olunsa umûrun kıvam-ı intizamı olan adalet takarrur eder ki bu esasa müteferri'an hasıl olacak olan fevâid-i maddiye ve mâneviye insaniyetin gördüğü edvâr-ı refah u saadeti ekmekle ve şimdi müterakki olan ve olmayan milletlere nazar-ı muhakeme ile bakmakla münfeham olur. Ticaret, ziraat, sınâ'at gibi esbâb-ı refah u saadetin istikmâliyle husule gelecek

terakkiyât-ı milliyemiz akvâm-ı müterakkiyenin ahvâline nazar-ı mukayese ile tayin olunur.

Servetin izdiyâdından sû-i ahlâk artmaz. Zira herkesin anlayabileceği mukteziyât-ı asra muvâfık tertîb olunacak kütüb-i ahlâk tedris olunacağından servetin hüsn-i istimali öğrenilecek, fesad-ı ahlâk vehâmetinden ahali tahzîr olunacaktır. Bundan semerât-ı nâfi'a hasıl olacağı şüphesizdir. Fesad-ı ahlâk ekseriyet üzre fakr u zaruretten ve mekârim-i ahlâkın talim olunmamasından nâşîdir. Bâhusus hamd olsun hükümetimiz hükümet-i İslâmiye olduğundan ma'rûfla emr ve münkerden nehy etmek vazife-i diniyesidir. Sû-i ahlâkın men'i ve hüsn-i ahlâkın tamimi için bundan makûl ve müessir tedbir tasavvur olunamaz. Hükümetimiz bu zamanda bu iki kaide-i diniyeyi ifâ ediyor mu? Etmediği meydandadır. Bilâkis hilafını irtikâb ettiği millet arasında intişar eden fesad-ı ahlâkdan müstebân olmaktadır.

Hükümet memurlarının ekseriyet üzre fesad-ı ahlâk mübtelâsı ve mürevvici olduklarını kim inkâr edebilir? Islahat-ı lazime icrasından iktitâf olunacak fevâid ve menâfi' hesap ve kitapla bitmez. Görmekle anlaşılacaktır. Böyle ıslahat-ı nâfi'anın harice hüsn-i tesiri hükümet-i hazıranın seyyiâtını ücretle setr u tevil eden yalancı gazetelerin yazdıkları kadar ibare ile ifade olunabilecektir. Düvel-i ecnebiye nezdinde devletin itibarı ve milletin hüsn-i talim ve terbiyesi tasdik olunacaktır.

Sözümüz dinlenilir, hukukumuza riayet ve ittifakımıza rağbet olunur, şân-ı Osmanî te'âlî eder. Tebea-i müslimesi olan devletler menâfi'-i İslâmiyeye riayet lüzumunu his ederler. Memâlik-i sâire müslümanları terakkiyât-ı Osmaniyeye râğib olurlar. Onlar da mânen, maddeten terakki ederler. Bulundukları yerlerde akvâm-ı sâire ile terakki meydanında müsabaka etmeğe başlarlar. Bu sayede hukuk-ı İslâmiyelerini mükemmel surette muhafazaya muvaffak olurlar. Ol vakit Devlet-i Aliyye onlara pîşdâr-ı terakki ve intibah olmasıyla bâ'is olduğu fevâid-i 'adîdeden ziyade müzâherât-ı maddiye ve mâneviyelerinden fevâid istihsal eder.

Devlet-i Osmaniye ıslahat-ı nâfi'a feyz-i bereketiyle hâiz olacağı nüfuz-ı 'âlîsi hükümât-ı mütecâvireye hüsn-i tesir eder. Bulgar, Sırb, Romanya, Yunan gibi hükümetler hukukumuza tecavüzden ihtirâz mecburiyetinde bulunurlar. Bize tecavüz değil belki ehl-i tama'a karşı himaye olunmalarını ve menâfi'imize hâdim ittifaklar akdini dil ü candan arzu ederler. Ve memleketlerinde bulunan müslüman ve Osmanlıların hukukunu dil-hâhımız üzre gözetirler, temin ederler. Devlet-i Aliyye'nin izidyâd-ı

şan ü şevketi nisbetinde İran Devleti de hemcivarı hukukuna hüsn-i riayetle beraber kendi umûr-ı dahiliyesini ıslah etmeğe teşebbüs eder. Islah-ı ciddi sayesinde İran'ın terakkiyât-ı matlûbesi hâsıl olursa bizimle evvelkinden ziyade hüsn-i münasebât idamesine sa'y eder.

İran'da hâsıl olacak maarif irşadıyla ortadan Sünnî, Şiî tebâğuzu kalkar. İran kuvvetli bir mu'în ve müttefikimiz olmak iktidarını ihrâz eder. Devlet-i Aliyye rehber-i terakki sayılacağından umum İranlıların şükr ü meveddetine mazhar olur. İki taraf ahalisi devletlerine imtisâlen menâfi'-i hakikiyeyi fehm ü idrak eder. Fezâil ve ulûm müsabakasına koyulur. Menâfi'-i müşterekeden gayrı bir şey düşünmez olur.

Ortada Afgan hükümeti de bizim makûl ve müstahsen terakkiyâtımızı işittiği gibi maarif-i cedidenin müslümanlığa hâdim olabildiğini teyakkun eder. Neşr-i maarif ve ıslah-ı umûr derdine düşer. Hem kendi kavmine hem de müslümanlığa mühim hidemât ifâsına istidâd hâsıl eder.

Merakeş hükümet-i İslâmiyesi de umûr u hususâtını mukteziyât-ı asra tevfik emrinde tevakkuf etmez. Âmâl-i hasenesi delâletiyle kuvvetli bir Türkiya'ya en halis bir dost olur. Bu devlet-i İslâmiye Türkiya'nın göstereceği numuneye nazaran ıslah-ı umûra muvaffak olursa bize fevâid-i azîmesi dokunur. Devlet-i Osmaniye ile İran ve Merakeş devletlerinin kesb edecekleri kuvvet ve miknet Zengibar ve Cava ve Buhara gibi memâlikde bulunan Muhammedîlerin hukukunu temine kifâyet eder.

Hükümet-i İslâmiyenin ıslah-ı umûr etmelerinden Avrupalıların şimdiye kadar neşr ü tamîmine muvaffak olamadıkları medeniyet âsârı husule gelir. Öyle bir medeniyet ki ne Hıristiyanların ne de Müslümanların menâfi'ine muhalif ve mübâyin olur. Ol vakit Muhammedîler âlemine rahmet için gelen peygamberlerine lâyık ümmet olduklarını isbat ederler.

İşte Devlet-i Osmaniye'nin hükümdarı şevketlü Abdülhamid Han derûn-ı risâlede zikri sebk ettiği vech üzre fedakârlık, büyüklük meâsirini göstermeğe tenezzül buyurursa dahilen, haricen husulü muhakkak fevâid-i azîmenin bir nebzesi malumat-ı mebsûtadan anlaşılır. Böyle bir büyüklük ihtiyârına padişahı teşvike ve böyle bir ulüvv-i himmetin mütevakkuf olduğu iktisad-ı meşrûa müracaat buyurmasını ve bu maksada hâil olan israf ve sefâhetin terkini rica etmeğe her müminin hakkı vardır. Her Osmanlı bu teşvik-i ricaya iştirak eder.

Devlet-i Aliyye'nin i'tilâsını, millet-i Osmaniyenin irtikâsını, ümmet-i İslâmiyenin metâlibini temin edebilecek tedbir padişahın lüzumsuz sarfiyatı terk edivermesiyle ittihaz olunabilir. Bu tedbir-i ahsenin 'adem-i it-

tihazı menâfi'-i Osmaniye ve İslâmiyenin şer'-i şerifin nehy ettiği şehevât u hevesâta feda edilmesinden gayrı bir şeye haml olunamayacaktır. Padişahın böyle bir hizmet-i milliye ve diniyesine vükelâ ve sâir rical-i devletin iştirak edecekleri hüsn-i zannına bir mani görülmüyor.

Bir âdem ne kadar fâsık olursa [olsun] bu hizmet-i celileye iştirak ve muavenet eder. Akâid-i İslâmiye böyle iştirak-i hayra hem sâik hem de kâiddir. 'Adem-i iştirak 'adem-i itikâda delâlet eder. Müttaki Müslümanlara ibadetle peyrev olmayan fâsıkın hiç olmazsa umumun saadetini mütekeffil ef'âl-i hayriyeye iştirak ve muavenet lüzumunu his ve o hiss-i İslâmî ve insaniye tebe'iyyetle elden gelen fedakârlığı ihtiyar edecek kadar mu'tekid olması necât-ı uhreviyesinin yegâne medâr-ı istinadıdır. Bu kadar itikadı olmayana arz-ı rica olunmaz. Vücudunun bir an evvel kalkmasına dua olunur.

Hükümet işinde bulunmak te'ayyüşe hâdim vesâil-i kesbdendir. Havâyic-i zaruriyye ilcâsıyla hükümet işinde bulunup fukaranın te'abla kazandığından almak cevazı şürûtladır. *ez-Zeria* diyor ki:

> "Bir âdem halkın alnı teriyle kazanılanı aldığı nisbetinde halka fâidesi olmazsa onlara zulm etmiş olur. Hatta halkın o âdeme i'tâsı maksudu olsun olmasın onların ta'bına mukabil ve mütenasib kendisi de ta'bına katlanmazsa yine zalimdir. Peygamber Efendimiz "Bir kimse Allah'dan rızkın azına razı olursa Allah da ondan az amele razı olur"[7] buyurmuştur. Hükümet işinde bulunanın maaşı nisbetinde hizmeti olmak lazımdır. Bir hizmete mukabil olmayarak halkın meksûbâtından istifade eden zem olunmuştur. 'İbâdın maişetini tazyîk etmesinden ve suyu bulandırmasından, es'ârın bahalanmasına sebebiyet vermesinden gayrı bir işi yoktur. Demek oluyor ki "Birr ü takvada birdiğerinize muavenet ediniz" [Maide, 5/2] emr-i Rabbanîsine iktidâ etmemiş ve Vacib te'âlâ'nın "Müminler ve mümineler birdiğerinin dostu ve velisidir" [Tevbe, 9/71] kavl-i şerifinin umumuna dahil olmamış olur. Kalıp kıyafeti yerinde olup hirfeti olmayan Hazreti Ömer'in gözünden düşermiş. Peygamber aleyhi's-selâm huzurlarına gelen bir heyet-i mebûsadan 'mürüvvet nedir?' deyü sormuşlar ve onların 'iffet ve hirfettir' cevaplarını istihsan buyurmuşlardır."[8]

Padişahımızla bendegânının ve küberâ-yı devletin harekâtı beyan-ı mezküre muvafık olup olmadığı şimdiye kadar millete ifâ eyledikleri hi-

.....

7 Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 239.

8 Kaynağı bulunamadı.

demâtla tayin olunacak olursa mesuliyet ve melâmetten emin ve masûn olamayacakları şüphesiz tahakkuk eder.

Kasden birçok fenalıkların ikâ olunduğu rivayetinin sıhhatini isbat edebilecek edilleden sarf-ı nazar olunarak vech-i ma'rûz üzre şe'âir-i İslâmiye ve meâsir-i milliye ibraz buyurmaları ricasına mübaderet olunmaktadır. Hasenât-ı lâhıka seyyiât-ı sâbıkayı setr eder. "Muhakkak hasenât seyyiâtı giderir" [Hûd, 11/114] vaad-ı ilâhîsine itikadları varsa itimad ederler. Tekye, türbe hatta câmi, medrese yaptırmaktan 'ibâdullahın terfîh-i hali efdaldir.

Mal, fukaradan gasb olunmasa bile muhtacîn varken türbe gibi ebniyeye sarf olunmasından ruhu şâdân olacak bir veliyyullah tasavvur olunamaz. Bir veli hayatında halkın eziyet ve zaruretinden hoşnud olmamıştır. Memâtında lüzumsuz şeylerden hoşnud olur mu? Enbiyanın, evliyanın hoşnud olmasını mûcib bir şey varsa onlar gibi 'ibâdullahın rahat u saadetine, hüsn-i talim u terbiyesine yarar a'mâl-i mebrûredir. Buna peyrev olmayan kesân cehele veyahut avamı aldatmak sevdasında havenedir.

Ahali turuk-ı meşrûasından kazanacağı servet sayesinde lüzumu olan cavâmi ve medâris gibi meberrâtı yaparlar. Hükümete adalet ve umûr-ı hayriyeye delâlet ve ahkâm-ı şer'e nezaret gibi vezâif terettüb eder. İbtida-yi risâleden buraya kadar arz olunan mütalaat memâlik-i İslâmiyenin pîşdârı ve umum Muhammedîlerin pîşvası, rast-girdarı olabilen Devlet-i Osmaniye'nin hükümdarıyla ümenâ ve vükelâsının nasfet u insafları rica olunmak maksadıyla serd edilmiştir. İnsaf edip isğâya tenezzül buyururlarsa ilelebed âlem-i İslâmiyeti kendilerine minnetdar ve tegâfül ve ihmalleri sebebiyle cahil ve fakir kalan tebea-i Osmaniyenin onlardan talebe haklı olduğu esbâb-ı necâtı tehyie, kavâid-i hayatı temhîd ederek bîçareleri da'avât-ı hayriye tilavetine mecbur ederler.

Yalnız şimdiki padişahla vükelâsından insafa rağbet taleb olunmuyor. Abdülhamid Han'dan sonra gelen padişaha da bu yolda metâlib arz ve kabulü mukteza-yı akl ü nakl olduğu beyan olunmak lazımdır. Memâlik-i sâire müslümanlarının kendi hükümdar ve emirlerinden şer'a tevfikan umûrda itidal istemeleri tavsiye olunur.

Şimdiki ehl-i İslâm rüesâsı kadar şayân-ı muaheze kim vardır? İsraf ve sefahette Hıristiyan hükümdarlarından pek ileri gidiyorlar. Şer'-i şerifin emr eylediği adalet ve kanaat tarafına yanaşmıyorlar. Bundan ehl-i İslâmdan ve kendi tebealarından gayrı mütezarrır olan yoktur. Memleketlerinde tedarik olunabilen eşya ve emti'ayı esmân-ı gâliye ile memâlik-i

ecnebiyeden celb ediyorlar. Umumun ihtiyâcâtını tesviye edecek me'âmil küşâdına himmet etmiyorlar. Diyanet ve milliyetle tevâfuk etmeyen ihtişamları hakiki müslümanların teessüfünü mûcib ve ciddi Hıristiyanların handesini câlibdir. Sefahette Hıristiyan müsriflerini geride bırakıyorlar. Kendi tebeaları sınâ'at ve ticaret gibi umûr-ı nâfi'adan mahrum oldukları halde bîçarelerin akvât-ı yevmiye ve havâic-i zaruriyesinden bir takım mekâid-i zulümle aldıkları emvâl ile âsâr-ı saltanat ve übbehet izhârı fikr-i adisinde bulunuyorlar.

Bu dertler memâlik-i İslâmiyenin tedennisini mûcib ahvâl-i müellimedendir. Birkaç asırdan beri emrâz-ı hükümeti tedaviye himmet etmiş hükümdarân bir el parmakları adedinden ziyade değildir. Bu dertlere müessir deva numunesi memâlik-i İslâmiyede o hükümdardan ziyade medâyihi işâ'a edilmiş Abdülhamid Han'dan taleb ve rica olunmalıdır ve's-selâm.

Vükela-yı fihâm, ümerâ-yı 'izâm ısr-i padişahîye tamamen ıktıfâ ve padişaha a'mâl u âmâlinde iktidâ buyurmaktadırlar. Padişahın ahvâl-i milleti ıslaha azm edip imkânı yukarıda zikr olunan ulüvv-i cenabı ibraz buyurduğunu müteakip vükelânın dahi elden gelen fedakârlığı bî-diriğ buyuracakları kaviyyen me'mûldür. Böyle bir iş için idare-i şahanenin sudûrunu bile beklemezler. Allah'dan korkmayan padişahdan korkar. Vükelânın bîçare millet hakkında tecviz eyledikleri zulm u i'tisâfı biliyor. Hareketlerini bir şer' ve kanun tesvîğ ve tecviz etmez.

Küberâ-yı Osmaniye Allah'dan havf, padişahdan ihtirâz, insandan haya etmeyerek milletin ahlâkını bozmakta, emvâlini kapmakta pek ileri gitmişlerdir. Fenalık hususunda padişaha peyrev olmuşlar ise iyilik bâbında dahi müsabaka edercesine peyrev olmaları mukteza-yı ubûdiyetleridir. Padişahdan me'mûl meâsir-i ulviyete iştirakle dünyada ta'yîbden ve ahirette ta'zîbden halâsyâb olabilirler. Dâr-ı fenada mezemmetten, dâr-ı bekâda ukûbetten pervâ etmeyecek kadar vicdansız, imansız olmadıklarını vech-i ma'rûz üzre âmmeye tarziye vermekle isbat ederler.

O halde umum ehl-i iman onları iyi görür. Ehl-i imanın iyi gördüğünü Allah da iyi görür. Cenabı Hak hatalarını afv eder. Millet de hukuk ve cinayet davalarından vaz geçer. Evliya-yı umûr olmalarına tarize dahi mahal kalmaz.

Umûru yoluna konulacak, millet sayesinde yaşayacak devlet vükelâyı yine istihdam, evlad u iyallerini de iaşe eder. Sürünmelerini şan-ı 'âlisine muvâfık görmez.

Bu mukaddemât bedihî olunca vükelâ-yı fihâm topladıklarını sebil-i ümmette feda edip ondan sonra onar bin kuruş kadar maaşla idare-i umûra rıza-dâde olsalar pekalâ geçinirler. Bu mikdarla şân-i 'âliyi dahi muhafaza ederler. O halde bile ehl-i İslâma elzem olan kanaati iltizam ettik. İhvân-ı şeytânîn olan mübezzirîn güruh-ı mekruhuna muhalif bir tarikat-i iktisat ihtiyar eyledik gibi lafları ehl-i fetva tasdik etse de ehl-i takva tasdik etmez. Halbuki nar-ı Cahîmden necâtın takva ile olacağı malumdur. Hakikat budur, tam müslümanlık israf ve sefahetle ve hayat-ı maddiye ve mâneviyeyi itlâf ederek nefs u şehvete hizmetle ictimâ etmez. Vükelâdan takva matlûb değil ise hükm-i fetvaya razı olmaları mercuvdur.

Millet-i Osmaniyenin ahvâlini bilen ve ihtiyacatını tanıyan bir fakih bulunmaz ki vükelâ-yı devletin mikdar-ı mezkürden ziyade mâhiye almasına fetva-yı şer'iye verebilsin. Vükelâ-yı fihâmın intisab ve inabe buyurdukları meşâyih hakikaten ehl-i takva ve erbâb-ı tasavvuf iseler meblağ-ı mezkürü de tecvîz etmezler. Vükelânın haklı, haksız iddihar buyurdukları emvâl-i cesimenin menâfi'-i millete derhal sarfını ve tarîk-i Cennette tesadüf olunacak 'ukubâtı diğer gûnâ aşmak mümkün olamayacağını tefhîm ederler ki "Men esâbe mâlen..." hadis-i şerifinden münfeham netice-i müdhişe tehakkuk etmeye: Asdaku'l-kâilin Efendimiz bir hadis-i şerifde "Helâl ve harama bakmayarak bir kimse mala nail olursa o malı Cenabı Hak bir takım mehâlikde izâle ve ihlâk eder"[9] deyü beyan buyurmuştur.

Lâkin malın tehlikelerde müstehlek olmasıyla beraber mürtekibin mesuliyet-i uhreviyeden kurtulması umulmaz. Gayrımeşrû bir surette birçok zengin olmuşların mülk ü malı mehâlikde itlâf eden mirasyedilere intikal eylediği görülmüş bulunmuştur. Demek ki hadis-i şerifin hükm-i dünyevîsi tahakkuk ediyor. İrtikâb fazihası üzerine mesuliyet-i uhreviyenin dahi terettüb edeceğini birçok âyât ve ehâdis nâtıkdır. Vükelâ yalnız hevesât-ı nefsaniye ve şehevât-ı behimiyeden feragat ederlerse şimdiye kadar mâ-melekini soymakta ve ahlâkını bozmakta oldukları bîçare milleti hayrât-ı azîme ile şâdân ve ilelebed dua-hân edebilirler. Vükelânın şer'-i şerifin mürevvic olduğu ve her insan-ı âkilin istihsan edeceği mütalaat-ı mezküreyi tasvib ve kabulüne yekdiğerini terğîb buyuracakları ümmîd olunur.

"Müminlere hayırlı hüsn-i zanda bulununuz"[10] emr-i nebevîsindeki

.....

9 Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 295.

10 Taberanî, *el-Mu'cemü'l-Kebir*, XXIII, 156.

hüsn-i zannın taalluk eylediği fırka-i nâciyeye duhûl metâlib-i hayriyeyi kaville olur. Meclis-i Hâs'da vükelâ-yı benâm birdenbire intibâh edip yekzebân olarak mesâvî-i 'adîdelerinden tevbe ve istiğfar ve itiraf-ı taksirât-ı bî-şümâr buyursalar kim tahsin etmez! "Edeb ve hayadan bî-behre idik, milletin ocağına incir dikdik, mülkü tahribden geri kalmadık, hukuk-ı vezâif tanımadık, hiç milletimize acımadan, bu mülk ü milletin mamur ve müterakki olmasına cüzî bir himmette bulunmadık, padişahın keyfine hizmet ettik, hubb-i mal u câh basar-ı basiretimizi bağlamış idi, değerimizden ziyade yevmî maaş aldık, behâim gibi müştehiyât ve lezzâta daldık, fezâil-i insaniyeden mahrum kaldık, ahireti hâtırımıza getirmedik, ahkâm-ı Kuran'a tâbi bir heyet-i İslâmiyenin vükelâsı değil miydik? Sû-i a'mâlimiz bâhusus temellük ve müdahanemiz Kur'an'a itikadla nasıl tevfik olunabilir? Seyyiâttan tevbe-i nasûh etmekten gayrı çaremiz yoktur. Bu da mâ-melekimizi haklı veya haksız aldığımız millete iade ile umûruna sarf ve bundan böyle kanaatkârâne ve müstakimâne hidemât-ı hasene ibrazına azm u cezm etmekle ve sözü fiile uydurmakla olur. Velinimet-i bî-minnet padişah-ı 'âlî-menkabet hazretleri muslihâne bir azm-i 'âliyi ittihaza katiyen karar vermiş olduklarından bu azm-i hüsrevâneden bi'listifade üzerimize farz-ı ayn olan tevbe-i nasûh fırsatını kaçırmayalım. Bu azm-i şahane âlem-i emr ü gaybdan bir ilham-ı Rabbanînin kalb-i padişahîye yeni hübût eylediğine delâlet eyler" gibi kelimât-ı hakâyık-âyâtla seyyiât-ı maziyelerini ikrar buyursalar ve hasenât-ı müstakbeleye karar verseler tam hakk u hakikate, adl ü hikmete hizmet ederler. Herkes "dedikleri doğrudur. Yapacaklarında Allah hüsn-i tevfik ihsan buyursun" der. Sû-i mazileri unutulur. Hüsn-i âtîleri umulur.

Hayatta takrîz, mematta temin böyle temin olunur. Yeni vefat eden Münir ve geçen sene ölen Derviş Paşalardan ibret alınabilir. Meclis-i Vükelâ'nın din ü milllete ve akl [ü] hikmete ve bâhusus mekârim-i şeriate muvâfık böyle bir karar-ı selâmet-medârını işiten sâir vüzera ve ricâlin ve bilcümle ağniyâ-yı 'âlî-hısâlin din ü millete selâmet ve saadeti yolunda malik olduklarını bezl ü nisâr etmeğe mütesâbıkâne hareket edecekleri şüphesizdir.

İstanbul'da böyle bir hadis-i İslâmiyenin milletin maşrık-ı felahından tulû' ettiğini duyan taşra valileriyle ordu müşirlerinin ve ekseriyet üzre zaleme-i memurîn himayesiyle kesb-i nüfuz u servet etmiş ağniya-yı kavmin teberru-i emvâli müş'ir telgrafnameleri tevâlî eder. Mutasarrıflarla sâir memurlar da ibrâz-ı hamiyette geri kalmazlar. Çünkü padişahla erkân-ı hükümetin harekât-ı alicenâbânesi devletin inkıraz şâibesinden masûn olduğuna berâhin-i katiyye add olunur. Kimsede para iddihârı

fikri kalmaz. Herkes müstakbelden emin olur. Çok âdem "Bana şu kadar maaş elverir fazlasın[ı] umûr-ı millete sarf edin" demeğe başlar. Mülkü imar, halkı tatyîb ve hüsn-i hizmet gibi efkâr, memurları hasenât ve ıslahat müsabakasına sevk eder. Bazıları münakaşa-i hesab korkusuyla beraber emn-i istikbal emelinin hasıl olduğunu görünce ettiğine bin kerre pişman olur. Mâ-melekini feda ettikten başka sakametini istikamete tahvîl eder. Ve seyyiâtını hasenâtla unutturmak fikrine düşer ve gayri me'mûl hizmetler gösterir. Meselâ Yemen valisi ve Yedinci Ordu müşiri Feyzi Paşa on beş seneden beri ettiği mezâlimden nâdim olur. Cem' ettiği servetle vilayet maaşını mazlum ve mağdur Yemen ahalisinin maarif ve sanayi ve umûr-ı ticarette terakkilerini temin etmek üzre müteaddid mahallerde medâris ve mekâtibin küşâdına sarf u teberru eder ve mürtekib mahmûlerini şiddet-i batşıyla kendine peyrev etmeğe suhulet yolunu bulur.

Feyzi Paşa çâlâk zalemedendir. Lâkin taklid-i me'âlîye dahi hâhişgerdir.

Kezâlik Hicaz, Şam, Haleb vilayetlerinde nükûd-ı vefîre birikdiren bende-i hâss-ı şehriyârî Osman Paşa 'alîlü'l-vücud olduğuna binaen umûr-ı devlette hizmete 'adem-i istitâ'atinden bahisle nükûd ve emlâk-ı memlûkânesinin hazreti şehriyârın münasip görecekleri mesâlih-i milliyeye sarf olunması ricasını hâvi istirhamname takdim edenlerin mukaddemesinde bulunur.

Feyzi ve Osman Paşalardan sonra diğer ümerâ-yı askeriyenin zikrine hacet yoktur.

Sohum Kalesi'nin Rusya'ya karşı isyan eden Çerkesler sayesinde yalnız birkaç top endaht ederek fethine muvaffak olan padişaha dil-hâhından daha ustalıklı bir suretle gazi-i bî-müdanî ünvan-ı fâhirini kazandıran ve Donanma-yı Hümayun tahribine mükâfaten ihsan ve maaş ve sâireden mâ'ada nehb ü gasb ve ihtilas hususlarında envâ'-ı müsaadâta ve bütün tevcihât-ı cihan-derecâta mazhar bulunan takva-fürûş-ı şehîr ve tasavvuf-nüma-yı hatîr Hasan Paşa da donanma-yı şahanenin tecdîdine tahsis olunmak üzre yirmi senelik mahsul-i sirkatini veya fazla-i sefahetini ihtisâf tarikiyle bahş ediverince Ratîb Paşa gibi sayyâdîn-i bahriye ve berriyenin dahi hasılat-ı ıstıyâdiyelerini heba etmeğe müsabaka edercesine himmet kürküne dest-zen-i müsaraat olacaklarını gayâhib-i şükûka rağmen semt-i maksud pusula göstermektedir.

(...)[11]

* * * * * *

11 61-72. sayfalar arasında yer alan "Maarif-i İslâmiye ve Osmaniye" başlıklı kısım, doğrudan konuyla ilgili olmadığı için alınmamıştır. [İ.K.].

MEŞVERET VE HÜRRİYET

Meşveretin lüzumuna ve ne kadar bir emr-i mühimm ü nâfi' olduğuna dair olan âyât-ı celile ve ehâdîs-i nebeviyeyi burada zikr etmeğe hâcet görülmüyor. Peygamber Efendimiz'in her işte sahabe-i kirâmla istişare eylediği malumdur. İstişarenin ne yolda olmasının lazım geleceği şayân-ı tedkikdir.

Ahd-i Nebevîde muamelât az ve gayet sade idi. İstişare sohbet ve mülakat mahallerinde vuku bulurdu. Safvet ve meveddet, külfet ve meşakkatten muğnî idi. Hulefâ-yı Raşidîn zamanında dahi istişare emr-i ehemmi külfetsiz idi. İstişare üzerine vuku bulan hata istişaresiz savabdan makbul sayılırdı. Umûrda teşavürden maksûd fevâidin husulü temin olunmak için zamanın mesâlihine, mekânın mukteziyâtına tevkifine mesağ-ı şer'î olmak lazımdır.

Hükümet-i İslâmiye aslında şûradır. Reis-i hükümet intihabla tayin olunuyordu. Muğire b. Şu'be Hazreti Muaviye'ye resmî velâyet-i ahd fikrini ilkâ veya tervîc etmemiş olsa kıyamete kadar şûra kaide-i sâlimesine halel gelmezdi diyorlar. Hazreti Muaviye'den beri hükümet ekseriye evlada kalmak üzre veliahd tayini şûra ile reis tayinine tercih olunagelmiştir. Asr-ı hâzırda dahi şûra yerine velâyet-i ahd âdetine riayet olunmakdadır. Hükümet-i Osmaniye'de Birinci Sultan Ahmed devrinde velâyet-i ahd aile-i saltanatın evlad-ı zükûrundan ekber ve erşedine ait olmak kaidesi ittihaz olunmuş ve bu güne kadar merî bulunmuştur. Hükümete riyaset ne kaideye müstenid bulunursa bulunsun hükümdar ukalâ-yı ümmetle istişareye memurdur. Çünkü; nur-ı nübüvvetle hakâyık-ı eşyaya muttali olan Peygamber Efendimiz ashabıyla istişareye memur olursa adi efrâddan farkı olmayan bir padişah naklen ve aklen istişareye mecbur ve re'y-i hodla hareketinden şedîden mesuldür.

Memalik-i İslâmiyede meşhud-ı 'uyûn-ı telehhüf olan takahkur ve inhitatın mülûk ve selâtîn istibdad ve ifsâdının istilzâm eylediği netâyic-i vahîmeden olduğuna kâil olmamak fikdan-ı muhakemât veya noksan-ı malumattandır. Artık hükümdarlar istibdadına nihayet vermek menâfi'-i İslâmiye muktezâsıdır. Asırlardan beri selâtîn istibdadının bâ'is olduğu mazarrât-ı maddiye ve mâneviye körlerin görebileceği derecede cesîm ve sağırların işitebileceği kadar vahimdir.

Usul-i İslâmiyeden olan meşverete müstenid bulunan Avrupa hükümât-ı ahîresinin terakkisi meydandadır. Devletimizin hükümet binası usul-i meşverete istinad ettirmesi bekâ-yı selâmeti nokta-i nazarından lâ-büdd ve lazımdır. Meşveretin şeklince Avrupalılara muhalif olunabilirse de aslınca muhalefet caiz değildir. Çünkü aslı usul-i İslâmiyedendir. Hükümet-i İslâmiyede maksad-ı aksâ kemâl-i rü'yetle icra-yı adalettir ki en büyük zâmini meşverettir. Onun eşkâli olabilir. Reis-i hükümet icmâ-ı ümmetle müntehab olur ve erkân-ı hükümet, ümenâ-yı ümmetle bi'l-istişare kıvam-ı umûr olan adaleti icra etmek hususunu taahhüd edebilirse vüzerâ-yı hâzıranın nısfı kadar âkil, kâr-şinâs, hayır-hâh zevatla istişare emrini ifâ etmesi şer'an sahih olur. Şûra-yı Devlet azası evsâf-ı matlûbeyi ve beyan-ı re'yde hürriyet-i kâmileyi, verdikleri kararları infaz ettirmeğe salahiyet-i kanuniyeyi hâiz olsalar şûra-yı ümmet yerine kâim olabilir. Lâkin Devlet-i Osmaniye'de Şûra-yı Devlet azasının tayinleri marifet-i hükümetle olduğundan ve vilâyât ahvâline 'adem-i vukuflarıyla beraber ekseriyet üzre ebnâ-yı vilâyâttan olmadıkları cihetle hukuk-ı ahali müdafaasını lâyıkıyla 'adem-i iltizamları muhtemel bulunduğundan umum ahali tarafından müntehab heyet-i şûra gibi makbul ve fâide-bahş olamaz. Sultan Abdülhamid Han, Midhat Paşa (Cennet-mekan aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufran) hazretlerinin icbar-ı hayr-hâhânesi üzerine esas şûra-yı ümmet olmak üzre Kanun-ı Esasi'yi ilân ve ahali tarafından müntehab millet mebûslarını ictimâa davet etmiş ve bu ictimâ iki defa vuku bulmuştur.

Millet mebûslarının her devre-i ictimâlarında gösterdikleri âsâr-ı hamiyyet ve dirayet millet-i Osmaniyenin saadetine, Devlet-i Aliyye'nin selâmetine sağlam bir damân add olunmuş idi. Abdülhamid Han ise sefahet ve istibdadı her şeyden ziyade sevdiğinden Meclis-i Mebûsan'ın itirazât-ı meşrûa ve intikâdât-ı ma'kûlesine tahammül âdemliğini nefs-i nefîs-i hümayununda göremediğinden ikinci müddet-i ictimâiyesi münkazî olmadan Meclis'i tatil etmiş ve en nâmdâr azasını nefy u teb'îdle mü-

câzâta uğratmış ve Kanun-ı Esasi'yi ilga eylemiştir. Kanun-ı Esasi'nin ilânıyla Meclis-i Mebûsan'ın küşâdına bâ'is olan Midhat Paşa'yı Taif'de boğdurtmakla şehid ettirmiştir. Hatta Rusya muharebesinde Abdülhamid'in müdahelât-ı malumesiyle vuku bulan mağlubiyet güya Millet Meclisi'nin umûr-ı devlete müdahalesinden neşet eylediğini, bir ordu mikdarında bulunan cevâsîs ve tarafdarânı vasıtasıyla işâ'a ederek Türkiya avamını, memâlik-i sâire ehl-i İslâmını iğfale muvaffak olmuş ve el-yevm bilâd-ı kesirede cerâid-i me'cûresiyle Meclis-i Mebûsan'ın Türkiya'ya sâlih olamayacağını ilânla efkâr-ı İslâmiyeyi tağlît etmekte bulunmuştur.

Halbuki Meclis-i Mebûsan'ın bulunması şer'an caiz ve lazım olduğuna küşâdından evvel fetva-yı şer'iye verilmiş ve bu zamanda Türkiya'nın selâmeti için Kanun-ı Esasi'nin ilânıyla hükümetin usul-i meşverete rabtı siyaseten dahi elzem olduğunu ümmetin hayır-hâh ukalâsı tasdik eylemiş ve âlem-i medeniyet de alkışlamış idi.

Sultan Abdülhamid'in fikrine hâdim olanların Türkiya'da Meclis-i Mebûsan'ın mazarratından bahisle dermeyân edebildikleri edilleden birisi Meclis-i Mebûsan'da gayrı müslim aza bulunmasıdır ki bu husus hukuk-ı hilafetle tevafuk etmez gibi iddia-yı vâhîye revac vermek isteniliyor. Evvelâ bunu bilmek gerektir ki ahali tarafından müntehab olacak bir meclisde hukuk-ı hilafetten bahs olunmayacaktır. Sultan Abdülhamid Han gibi âdemin halife-i ehl-i İslâm olması ve namına hutbe okunması gibi ulema-yı şer'in bileceği şeylere ve nikâh, talak, ibadet, akâid gibi ehl-i İslâm'ın umûr-ı diniye ve uhreviyesine müteallik mübahesât mezkür meclisin vezâifinden değildir. Millet meclisinin vezâifi emvâl-i devletin sarf u cibâyetine, umûr-ı dahiliye ve hariciyenin keyfiyet-i idaresine, hukuk-ı ahalinin vikâyesine, memurîn-i hükümetin a'mâl ve harekâtına ait müzakerât icrasıyla mukarrerât ittihaz ve infazı gibi hususâttır.

Devletimiz en mühim sefaretlerde, Şûra-yı Devlet azalığında, mehâkim-i nizâmiye riyâsetiyle azalığında ve umûr-ı hariciye ve sâirede pek mühim memuriyetlerde bir hayli gayri müslim istihdamını caiz görürse müslim ve gayrı müslim ahalinin hukukunu muhafaza ve hükümetin muamelâtına murakabe edecek olan Millet Meclisi'nde gayri müslim aza bulunmasında ne beis vardır? Halifenin hazine-i hâssa nezaretinde Ermeni bulundurmasına cevaz olursa "Bizim lehimizde olan onların da lehinde, bizim aleyhimizde olan onların da aleyhindedir" kaide-i mer'iyesinden müstefid olması lazım gelen meselâ Ermeni taifesi tarafından mebûsların Millet Meclisi'nde bulunmasına cevaz olmaz mı?

Hükümetin ekseriyet üzre istihdam eylediği zalim memurlardan şikâyete ehl-i İslâm'ın hakkı olursa Hıristiyanların da hakkı olmaz mı? Türkiya'da bulunan ahali-i İslâmiyenin hükümetin sû-i idaresine karşı ittihaz etmeğe salahiyâtdâr olacağı tedâbire vatandaşı olan gayri müslimleri teşrîk ederek tatyîb eylemesi mevki-i siyasiyesi mukteziyâtından değil mi? Dahilî şikâyât üzerine ecnebi müdahalâtının önünü almak ancak bu vechile müyesser olur. Sâniyen nazar-ı itibara alınacak bir cihet vardır ki Millet Meclisi'ne dahil olacak aza her taifenin aded-i nüfusuna göre intihab olunmak Kanun-ı Esasi ahkâmındandır. Bu halde ekseriyet-i azîme daima Muhammedîler tarafında bulunacaktır. Millet Meclisi'nde üç yüz kişi bulunsa ehl-i İslâm mebûslarının adedi iki yüzden ziyade olmak lazım gelir. Millet Meclisi'nde re'y kabulü ve karar ittihazını ekseriyete tabi ve her devlette mer'î ve herbir itirazdan sâlim bir kaide-i muttaride bulunursa gayri müslim azanın menâfi'-i İslâmiyeye mugayir bir tasavvuru sahih farz olunsa bile hayyiz-i fiile çıkarılması tevehhümüne mahal kalmaz. Bugünkü günde devletin Adliye, Hariciye, Telgraf ve Postahane, Nâfia gibi devâirinde müstahdem Hıristiyanların adedi Millet Meclisi'nde bulunacak gayri müslim azanın adedinden ziyade olduğu şüphesizdir. Sefaret ve hariciye müsteşarlığı gibi gayet mühim memuriyetlerde esrâr-ı devlete vâkıf Hıristiyanlardan ihtirâz olunmazsa müzakerâtı aleni olacak olan meclis-i ümmetin gayri müslim azasından havf u endişe olunur mu? Gayri müslim mebûsların tavâif-i muhtelifeye mensup olması her tevehhüm[ün] def'ine ziyade hizmet eder. Onların cümlesi de hüsn-i itilâfın fevâidini anlamışlardır.

Bu misillü hakâyık-ı sâbiteden bahse lüzum yoksa da Meclis-i Mebûsan'ın in'ikâdı harekât-ı müstebiddânesine ve menâfi'-i gayr-i şer'iyyesine münâfi gören Mabeyn-i Hümayun itmâ'ı üzerine meclisin Türkiya'ya muzır olacağından ve bâhusus gayri müslim azanın bulunması hukuk-ı hilafete dokunabileceğinden halifenin ictimâ arzu etmediğini neşr u ilândan geri durmayan tarafdar ve me'cûr cerâidin tağlît eyledikleri efkâr-ı İslâmiyeyi ikaz etmek maksadıyla millet-i Osmaniye ahyârınca kabul olunmuş mütalaat serdiyle beyan-ı hakikat olunmaktadır.

Mezkür cerâidin Meclis-i Mebûsan'ın mazarratına dair ikame eylediği edillenin butlânı Meclis-i Mebûsan'ın ilk küşâdından evvel en âlim ve hakâyık-dân ulema-yı İslâm tarafından verilen fetva-yı şer'iye ile sabit olduğu gibi o fetvaya muhalif ve şûra-yı ümmetin mesâlih-i Osmaniyeye 'adem-i muvafakatini nâtık olmak üzre diğer bir fetvanın i'tâsı için Ab-

dülhamid Han-ı kâmkârın rast-gû, müttaki ulema-yı a'lâm nezdinde vuku bulan müracaatın red edilmesiyle de müeyyeddir. Kâr-âgâh ulema-yı ümmet ve hayırhâh ukalâ-yı millet tarafından Kanun-ı Esasi'yle meşveretin evvelce tervic olunduğu gibi el-yevm tervic ve tarafdarânı teksîr olunmaktadır.

Türkiya'nın ahval-i dahiliyesinden ve mevki-i coğrafîsiyle mevzi-i siyasîsinden bî-haber bulunan ehl-i gayretin sıhhat-i itirazâtı farz u teslim olunsa bile hükümet-i Osmaniyenin "zaruretler mahzurları/haramları mubah kılar" kaide-i fıkhıyesine ittibaı mecbur bir hal ü mevkide bulunduğu gayr-ı kâbil-i inkârdır.

Mabeyn-i pür-meynin istihlâl buyurduğu fukara emvalinden ücret-i şahane ve tabir-i evfakla rüşvet-i mülûkâneye meftun cerâidin türrehâtı efkâr-ı İslâmiyeyi tağlît ediyor. O cerâid-i me'cûrenin ashabı menâfi'-i Osmaniyeyi menâfi'-i Hamidiyeye feda etmek denaetinde bulunuyor. Ne deseler hükümsüzdür. Meclis-i meşveretin şer'iyeti inkâr olunamaz. Türkiya menâfi'ine muvafakatı ukalâ ve hayır-hâhân tarafından musaddak ve Osmanlı milletinin bu vazifeye ehliyeti yirmi sene evvel akd edilmiş olan iki ictimâ'la sabittir.

Bu iki şahid-i âdil milletin rüşd ü ehliyetini yirmi sene evvel yar u ağyâr nazarında isbat eylemiştir. Şer'in emr eylediği işlerde mazarrat olmak mümkün mü? Buna kâil olmak caiz mi?

Abdülhamid['de] Abdülmecid'in seri olsa, cennet-mekânın Gülhane Hatt-ı Hümayunu'yla cedd-i 'âlisi Osman Gazi'ye mensup millet-i fakireye bahş eylediği Tanzimat-ı Hayriye'nin netice-i tabiîsi olarak husule gelen istidâd-ı milleti mahv u istinsâle meyyâl istibdad ve cinneti bulunmaz, mazhar-ı tekrîm-i ilâhî olan benî âdemin en 'âli mezâyâsını andıran meşveret, hürriyet gibi kelimât-ı müstahseneyi tefevvüh edenleri mücazât-ı şedîdeye uğratmaz. Yanında elfâz-ı küfr telaffuz edenlere tebessüm ve umûr-ı mukaddeseyi tahkir edenlere tekrîm ve tab'-ı selim-i müslimi iğrendirecek kelimât-ı nifâk tekellüm edenin insaniyetine eledd-i hısâm olmaması istib'âd olunmaz.

Hürriyet şeriat-ı garrâ-yı Ahmediyenin 'ibâdullaha ifâza eylediği celâil-i hukuk-ı insaniyedendir. Vakt-i saadet ve ahd-i hilafette Arabların nail olduğu hürriyet-i 'ibâd, vasıta-i terakki ve ittihad idi. Halife-i ebediyyü'l-iştihâr Sıddîk-ı Ekber efendimiz bir takım üserâyı hasbeten lillâh nimet-i hürriyete nail etmek niyet-i hayriyesiyle diğerlerinden ziyade fiyatla iştirâ ederdi. Akrabasının tarizine rağmen servet-i vefîresinin kısm-ı a'zamını tahrîr-i üserâ uğrunda feda etmiştir.

Bir insanı kayd-ı esaretten kurtarıp kuvâsını, efkârını Mabûd-ı hakiki yoluna ve umûr-ı zâtiyesine tahsis edilebilecek bir hale koymak ve efendisine hemhal etmek gibi bir vazife-i ubûdiyet ve insaniyet, asalet-i zat ve kerem-i sıfât burhanıdır. Arablar ulüvv-i himmet, sümüvv-i hizmet, kemâl-i sehavet gibi şiyem-i 'âliye ashabına ahrâr derlerdi. Çünkü hürriyet-i şahsiyeye malik olmayan evsâf-ı mezküre ile tesadüf edemez re'yinde idiler. Vâcib te'âlâ bazı kebâirin afv u mağfiretini bir rakabe tahrîrine talîk buyurmuştur.

Halife-i bâisü'l-iftihar Faruk-ı a'zam efendimiz Amr b. el-As'ın oğlu babasının siyâdet ve imâretine güvenerek darb u şiddetle Mısırlı bir fellahın hürriyet-i şahsiyesine tecavüz eylediğinden baba ile oğlunu taht-ı muhakemeye aldırıp ceza-yı beliğ ile te'dîb ve Mısır fatih ve emiriyle bir fellah-ı fakir beyninde nazar-ı şer'de bir farkın bulunmadığını isbatla hürriyet-i gayre mütecâvizleri bi'l-fiil terhîb ve esna-yı muhakemede Amr'a hitaben; "Annelerinden hür doğan insanları ne zamandan beri kul-köle yapıyorsunuz?" istifhâm-ı inkârîsiyle hakk-ı hürriyetin ne kadar azîm ve masûn olduğunu takrir eylemiştir.

Adalet-i Farukiyenin en parlak numunesi 'ibâdın hürriyetini müdafaa ve eytâmla erâmil hukukunu vikâye ve guzât ailelerinin ihtiyacâtını tesviye hususlarında tecelli etmiştir. Âb-ı rû dökmek, hürriyete döktürmek, adalete münâfidir. Adalet-i İslâm, ümerâ ile fukara beyninde müsavat-ı tâmme ihdâs etmiştir.

Faruk hazretleri Ebu Lü'lü haininin kendisine sû-i kasd edeceğine teferrüs ederek yârânına söylemiş idi. Tevkif olunmasını tavsiye edenlere hitaben "Katilden önce hapis olmaz" cevabıyla cinayetten evvel bir şahsın şüphe üzerine tevkifi usul-i İslâmiyeye tevfik olunamayacağını ve sonradan gelenlere ahkâm-ı şer'iyeye muhalefet numunesini bırakarak 'ibâdın hürriyetine taarruz ve tecavüze feth-i bâbı tecvîz etmekten kendilerinin şehadeti evlâ olacağını ima buyurmuşlardır.

Osman-ı zi'n-nureyn hazretleri muhâcimleri def' ü tenkîl edebilecek kuvve-i kâfiyeye mâlik idi. Bir zâtın menâfi'ine, hukuk-ı umumiyenin tercih olunacağını gösteren o vaka-i hâileye rıza-dâde oldu. Ve haklı müddeaya kıyam edenlerin mücâzâtı caiz olamayacağını ve bir siyaset-i nâkıme bahanesiyle hürriyet-i 'ibâdı mani olabilecek tedâbir-i zecriye ittihazı mesâlih-i ümmete tevafuk edemeyeceğini lisan-ı hal-i haya-iştimâliyle irâe buyurdu.

Haydar-ı Kerrâr efendimiz hazretleri Abdurrahman b. Mülcem'in tehdid-âmiz tefevvühâtını işitmişlerdir. Faruk gibi usul-i İslâmiyeye muhale-

fetten ictinâb ederek tevkif ve tazyikine hatta tehdit ve iskâtına emir vermemiştir. Hazreti Kerrâr-ı namdâr hâlet-i nez'de iken Abdurrahman'a "Afv ile muamele etseniz evlâ olur" buyurmuştur. Erbab-ı fehimden herkes fehm u iz'ânına göre Hazreti İmam Ali'nin me'âlîsine bir numunedâr-ı ibret olan bu sümüvv-i re'fet u rehbetinden telakki-i me'ânî eder ki cümlesi hürriyet-i 'ibâda kemâl-i riayette müstear hayata nihayet vermek rızayı Zü'l-celâl ve'l-cemâl istihsaline a'zam-ı vesâil olduğuna müntehîdir.

Beyanât-ı mezküreden müstebândır ki usul-i şer'iyeye ıktıfâ buyuran Sıddık-i Ekber hürriyeti tesisde ve diğer yârân-ı güzîni muhafazada sâirlere tefevvuk etmişler ve ahlâfa hizmet-i insaniyet yolunu göstermişler ve delâilini bırakmışlardır. Hürriyet-i 'ibâdı istibdada mülâyim görmeyen bir takım havene-i milletin veya zaleme-i ümmetin idlâlinden veyahut şer'-i şerifin irşadından gafil kesân hürriyete arsızlık, edebsizlik mânasını veriyor! Bir müstebid ve zalim hükümetin hak isteyenlere, doğru söyleyenlere adâveti ve uydurduğu mekâid-i ebleh-firîbâne ile o misillü ahyâra ilka-yı töhmeti tabiîdir. Lâkin böyle bir hükümetin iğfalâtına kapılmak da ne büyük hamakat ve gaflettir. Çok âdem de hükümet-i müstebiddenin umuma taktığı tavk-ı rıkkıyyet hürriyet-i meşrûaya münâfî değil re'yindedir. Öyle olsa tahrir-i üserâ ve i'tâk-ı 'abîdden ne gibi muhassenât, ne gibi fevâid hâsıl olur?

Ekseriya ulema-yı din bir hükümet-i müstebiddenin iğfalâtına kapılmakta ve şerr u istibdada alet olmaktadır. Bîçare saf-derûnlar kendi nefislerine kıyas ederek hükümetin icraatını hulûs-ı niyete ve mukteza-yı maslahata muvafık zannederler. Eğer din uleması vazifesini bilerek veya bilmeyerek sû-i istimal ederse devası müte'assir belki müte'azzir bir derd-i umumi temekkün eder. Din-i mübîn-i Ahmedî uleması bir vakit mazur olamaz. Çünkü şer'-i kavîm emr ü nehye müsteniddir. Hükümetin icraatı ve tebeasının harekâtı emr ü nehye riayetle mukayyeddir. Marûfla emr, münkerden nehy etmeyen hükümetin fuzulî muamelatı zulm-i sarîhdir. Bir hükümet bunun her ikisine riayet ederse hem vazifesi olan adaleti vikâye hem de hakk-ı 'ibâd olan hürriyeti himaye eder.

Hürriyet-i İslâm ahkâm-ı şer'e muhalefet edeni te'dible halel-pezîr olmaz. Şeriat-ı Ahmediye emr ü nehye itinayı âmir olmakla hürriyeti takyid etmeyip bilâkis teyid ediyor. Meselâ zina ve şürb-i hamr gibi muharremâtın hudud-ı şer'iye ile men'i pekçok müslimînin sıhhat ve hayatlarını çürütmesi ve birbirine düşman olması ve yekdiğerini öldürmesi gibi mehâzîrin önünü alacağı gibi sıhhat ve hayatlarını muhafaza ile onlarla ailelerinin refah ve rahatına ve bilâhire hürriyetine hizmet eder. Bazı mu'teriz-

ler ne şekilde olursa olsun hükümetin keyfî muamelâtına sed çekmek lüzumu fikrindedirler. Avrupalıların hürriyet sayesinde kazandıklarını gördüklerinden ve hükümet-i sahiha-i İslâmın muhassenâtını düşünmediklerinden bu fikirde bulunuyorlar.

Teemmül olunursa ma'rûfla emr ve münkerden nehy kaideleri hürriyet-i ahaliye daha hâdim olmakla beraber hükümetin keyfî muamelâtına manidir. Hükümet-i şûra usul-i İslâmiyeden olan emr ü nehy hususlarını bihakkın ifâ eder. Muamelât-ı hükümete nigehbân olacak mebûsların hamiyyet ve rü'yet ashabından olmalarına ahalinin ihtimam etmeleri lazımdır. Reis-i hükümet intihabla olsa emr ü nehy hususları daha emin olur. Ekmel-i şerâyi'le ahaliyi envâ'-ı saadete îsal edemeyen hükümet, hükümet değildir, hain veya miskin bir şeydir. Herhalde tebdîli lazımdır.

Bir âdem hürriyet-i İslâm sayesinde menâfi'-i umumiyeye dair her istediğini söyleyebilir, yapabilir; yolsuz işlerinden dolayı halife ile ümenâsını her istediği yerde ve her vasıta ile muahezeye hakkı olur. Büyük cemiyetler teşkiliyle servet-i umumiyenin tezyîdine, muamele-i hayriye küşâdına halkı davet gibi umûr-ı azîmeye kıyam edebilir. Evâmir ve nevâhîye riayet ettiği müddetce hükümetin her müdahalesinden emin olur. Rical-i hükümet hademe-i millet olduklarından şahıslarına itibar ve sâir ahaliden tefrik etmeğe mecbur olmaz.

Bir halifenin hal'iyle diğerinin nasbı menâfi'-i umumiyeye daha muvafık olacağı re'yini o halifenin yüzüne söyleyebildiği halde ahlâksızlığı mürevvic bir kelime tefevvüh etmeğe bir vakit mezun olamaz. Tenvir-i efkâra hâdim huteb u kütüb telif ve tamîmine kimse mani olamaz. Hasılı hürriyet-i İslâm efkâr-ı nâfia, akvâl-i hasene, ef'âl-i hayriye, a'mâl-i meşrûada her nevi 'avâikden masûn bulunmak ve kanun-ı ilâhîye riayetten gayrı hiçbir şeyle mukayyed olmamaktır. Hükümet-i İslâm ehl-i namusun hürriyet kalesini tahsîn ve her taarruzdan sıyanet eder. Ehl-i ırz, hükümet-i İslâmdan bir vakit endişe etmez. Her nevi haksız muameleden müdahaleden tamamen mutmain ve aciz olduğu umûrda hükümetin maddi mânevi müzâheretini istemeğe haklı olur. Halifenin şahsına bile riayete mecburiyet yoktur. İhtiyarî bir şeydir. Ümenâsından, ümerâsından zerre kadar korku olmaz ki kimlerdir ve nasıl âdemlerdir öğrenilmeğe hâcet olsun.

Ümmetin şer'an nail olmağa müstahak olduğu hürriyet nazar-ı itibara alınırsa tefevvühünü men eden reis-i hükümet hakkında bir hüküm vermek ne kadar müşkil olur? Böyle bir men'-i küstahaneye inkıyad eden

milletin ulemasıyla ümerasının da ne ile tavsif olunacaklarını tayin etmek daha müşkildir. Biraz muhassenât ve menâfi'i beyan olunan meşveret ve hürriyet kelimelerini tefevvüh ettiklerinden dolayı Sultan Hamid'in emriyle giriftar-ı mücazât edilenlerin adedi meşhur Kadisiye muharebesinde galib veya İstanbul muhasarasında muzaffer olan ahrârdan ziyade değilse az da değildir.

Saye-i şahanede şeriate hıyanet, insaniyete adâvet emsilesi irâe olundu demekle her hayır-hâh müteessifdir. Herbir delil-i cehalet veya burhan-ı hıyanet olan mesâlib-i ifritiyye ile Ebu'l-fuzul'ün mefâhir-i milliyesi beyninde dört nisbetten hangisinin bulunduğu ehl-i mantıktan kim tayin edebilir? O müstebid kulunun usûl-i İslâmiyeden olan meşveret aleyhinde şiddetli makaleler yazdığı işitiliyor. Hürriyet-i İslâm aleyhinde bir şey yazıp yazmadığı daha duyulmadı. Hulefâ-yı Raşidîn haklarında kullanılmamış evsâf-ı kudsiyeti, mülevves hakkında kullanmaktan havf u hayası olmayanın asl-ı mürüvvet olan hürriyet aleyhinde yazacağı türrehâtın mahiyeti görülmeden tayin olunabilir.

Her terakki zâmini olan hürriyet ve meşvereti millet-i Osmaniyeye bahş etmesiyle karababa, akbabanın başına bir sâ'ika-i dehşet ikâ' ederse dil-hâh-ı 'âlî vechile meşveret-i umumiye deryasını tahrik eder. Ayrılamadığı Yıldız burcundan derya-yı meserreti müşahedesiyle handân u şâdân olmalıdır. Bîçarenin şimdi olduğu gibi hemişe tersân u nâlân bulunması müşfik milletini dilhûn ve mütessir ediyor!

Nef'i ahaliye ait ve matlûbuna müsaid terakkinin husulü hükümetin fuzuli müdahalâtına, keyfî muamelâtına hitâm verilmedikçe mümkün olamaz. Nâ-becâ müdahaleden, nâ-seza muameleden masûniyet hürriyet demektir ki a'mâl-i hükümeti teftiş ve intikadla ihtiyacât-ı millete, fevâid-i memlekete muvafık kavânîn ve nizamâtı bi'l-müzakere tasdik edecek, icabında dahi hükümete infaz ettirecek vükelâ-yı ahaliden mürekkeb bir heyet-i meşveretin bulunmasıyla temin olunur. Meşveretin şiddet-i lüzumunu zaman-ı hâzır daha ziyade isbat etmektedir. Reis-i hükümetin intihab edeceği heyete itimadın caiz olamayacağı[nı] a'sâr-ı sâlife tarihi en beliğ lisanla beyan, zaman-ı hâzırda hata-yı mahz olduğunu en fasih zebânla dermeyan ediyor.

Mu'cizât-ı bâhire ile müeyyed Paygamberimiz Efendimiz "Siz dünyanızın işini daha iyi bilir ve anlarsınız"[12] buyuruyor. Sahabe-i kirâmla isti-

12 Müslim, IV, 1836; ayrıca bk. İbn Hibban, I, 201, 202.

şare ediyordu. Resul-i ekremin intihab eylediği ehl-i istişarenin fikr ü emeli mesâlih-i ümmetin istihsal ve temininden gayriye matuf olamayacağı bedihîdir. Kavl ü kararlarına itimad-ı nebevî caiz olursa her müminin de itimadı ve mahz olduğuna itikadı lazımdır.

Alâik-i dünyeviyeye mübtelâ olan, menâfi'-i şahsiyeyi her şeye tercih eden bir hükümdarın azl ü nasba muktedir olduğu ve âmâline hizmet ettirdiği heyetin kararına itimad caiz olamaz.

Emeviye, Abbasiye devirlerinde ekser hulefa ve selâtînin kendi menâfi'-i zâtiyeleriyle işlerine gelen bir heyet-i hükümetin menâfi'-i mahsusasını menâfi'-i umumiyeye tercih eyledikleri görülmektedir. Ahd-i saadette menâfi'-i umumiye her şeye müreccah ve menâfi'-i umumiyeye en büyük hâdim olan hürriyet ve meşveret cari idi. Ehl-i hall ü akd ağrâz-ı şahsiyeden hâlî hademe-i millet idi. Bu meslek-i kavîmin fevâid-i azîmesi görülmüştür. Takip edilmiş olsa terakkiyât-ı İslâmiye belki dünyayı ihata ederdi. Emeviye, Abbasiye ve sâir hükümât-ı İslâm devirlerinde terakki, tedenni, saadet, şekâvet şahs-ı hükümdâriyle kâim bulunmuştur.

Hükümdar, âkil, hayır-hâh olursa ahvâl-i ümmet iyileşir, düzelir. Cahil, hod-perest bulunursa fenalaşır, bozulur. Artık ahvâl-i ümmeti hüsn-i tâli'a bırakmanın muvafık-ı maslahat olamayacağı güneş gibi aşikâr olmuştur. Zulm u i'tisâfı derece-i nihayeye îsâl etmekle ve inadıyla zayiât-ı mülkiye ve hasarât-ı milliyeye sebeb-i müstakil olmakla beraber kendisine uluhiyet isnad edercesine akvâl ü ef'âle kıyam eden, rıza gösteren müstebidde karşı usul-i İslâmiyeye müstenid millî bir heyet-i murakabe ve müşaverenin vücudu derece-i vücubdadır. Öyle arsız bir cahilin intihab eylediği a'vân u bendegânına millet itimad ederse fenalık görme[k]den, en sonra da devletin inkırazını, kendi izmihlâlini temaşa etmekten başka bir şeye nail olamaz.

Abdülhamid Han-i Gazi bu tarîz ve taarruza maruz olur mu, kendisini azametlü, kudretlü, mukaddes, akdes gibi evsaf-ı kemâlle tavsif ettirmesi şer'an caiz olup olmayacağı meselesi huzur-ı şahanelerinde ders takrir ve istimâ' eden hoca efendilere aittir.

Cenabı Hakk'ın emr ü fermanıyla, Muhammed aleyhi's-selâmın âmil olduğu müşavereyi kabul, emr ü nehye muhalif olmayan hürriyeti ilân buyurması rica olunur. Buna tenezzül buyursun da haline yakışırsa iddia-yı azamet ededursun. Ümmet-i Muhammed'e hürriyet verirse o iddia-yı bâtılı kalben ikrâh edenler lisanen de tahtie etmeğe başlarlar. Müdde'îye edeb takındırırlar. Teşekküre şâyân bir nimet-i uzmâ olur. Daha ne ister?

Edeb-i nefs ve edeb-i dersden mahrum olan teeddüb etmelidir. Zâhiren olsun edebsizlikten vaz geçmelidir.

Hükümet-i şahanede müşavere-i milliye olmadığından sadrıazam paşa meselâ aldığı ihsan ve imtiyazdan başka ayda bin lira alıyor. Vükelâyı sâire ile bendegân da öyle haksız lütuflara mazhar oluyor. Öteden beriden çalıp çarptıkları yanlarına kâr kalıyor, Memlekette sayılamayan fenalıklar vuku buluyor. Bu fenalıkların menbaı olan istibdad ve sefahet-i padişâhî devam ediyor. Meşveret bu me'âsî ve mesâvîye hitâm vereceğinden padişahın ahiretine yarar. Buna itikadı yoktur nasıl denilir?!

Asr-ı hâzırın İslâm padişahlarıyla vüzerâ, ümerâsı kadar şâyân-ı takbih ve muaheze kim vardır? Memlekette adalet etmezler. Islah, imar yapmazlar. Hürriyet ve meşveret vermezler. Kimseye doğru söyletmezler. Hıristiyanlardan ziyade sefahet ve israf ederler. Hiçbir ahlâksızlıkdan çekinmezler. Kendilerini medh ü takdis ettirirler. Bunların maddi, mânevi tahriblerine bir had çekmek, nihayet vermek umum ehl-i İslâm üzerine farz-ı ayn olmuştur. Bed-hâhların dil-hâhı üzre İslâmiyet için bunların hallerinden daha büyük vesâit-i tahribiye tasavvur olunamaz.

Akvâm-ı gayri müslime ıslah, imar sayesinde şevket, miknet, servet sahibi oluyor. Vesâit-i istilayı istikmâl ediyorlar. Müslümanlarsa padişahlarıyla 'avanelerine israf ve istikbârları sebebiyle miknet-i maddiye ve mâneviyelerini zâyi ediyorlar. Bunun netâyic-i vahimesi çok görülmüş ve görülecektir. Güya padişahla a'vânı şevket-i İslâmı mahv etmek üzre ecânible akd ü mukavele etmişlerdir. Feryad edenleri susturacak, öldürecek yalnız esliha-i cedideyi kabul etmişler ve Frenk usulünce padişah için gayri mesul-i mukaddes de[di]ritmişlerdir. "Canı çıkası o kişi, ne kadar nankördür" [bk. Abese, 80/17].

Fesadlarından nâşi bir düşman tecavüz ederse "Aman geliyor, din gayreti yok mu? Osmanlılık şanı böyle mi? Emvâlinizi, evladınızı verin! Çabuk olun! Koşun! Dinimizin, ırzımızın düşmanını def' edin! Uğur-ı hümayunda feda-yı canı şeref bilin! Ölen şehid, öldüren gazidir, gibi istimdâd-kârâne feryadlara koyulmaktan utanmazlar. Millet-i Osmaniye bir an evvel dinlerini tahkir, milliyetlerini mahv eden, servet ve mallarını kapan, kendilerini cahil bırakan, sefil eden bir takım havene, zaleme haşâratının şerr u mazarratına nihayet verdirmelidir. Tunus, Hind hatta Kazan müslümanları kadar müsterih ve umûr-ı nâfia ve milliye ile meşgul olsalar şimdiki hallerinden bin kerre a'lâ olur. Hâl-i hâzırları sefalet ve meskenetten gayrı bir şey değildir. Bu hal paşaların tezâ[v]îri nisbetinde

tezâyüd ediyor. Hâsılı milet-i Osmaniyenin en büyük düşmanları dâhildedir. Bu hakikati teslim edip ona göre davranmalıdır.

Marûf, müstahsen, nâfi', hayırlı iş demektir. Ahali her nevi me'âlî istihsâline hasenât ve hayrât ihrâzına kendi kendine teşevvuk ve rağbet etmezse, emsâl-i mürevvice, vesâil-i hasene, tedâbir-i ma'kûle ile teşvîk ve terğîb olunur. Her şeyden evvel şer' u akla muvafık terbiye-i umumiyye ile tehzîb-i ahlâk vesâiti bulunmak umûr-ı vâcibedendir ki ittihâz olunmazsa hükümet ilk vazifesini ihlâl eder. Halkın mesâvîsinde birinci mesul hükümet olur.

Münker, kötü, kerih, muzır, âdâba muhalif iş, hâl u hareket demektir. Hüsn-i talim ve terbiye ile, tehzîb-i ahlâkla, tenvîr-i efkârla emsâl-i müessire ile, hikâyât-ı terhîbiye ile çok fenalıkların önü alınabilir. Evvelemirde bu misillü vesâite müracaat da "nehy-i 'ani'l-münker" kabilindendir. Maksad-ı şer'î 'ibâdullâh arasından muzır ve fena şeyleri kaldırmaktır; şiddet istimâl etmeden tedâbir-i ma'kûle ve münâsibe ile maksadın husûlüne ikdâm hükümetin adaletine, dirayetine, ma'deniyetine ve sâir evsâf-ı lazimesine nişâne-i takdîrdir.

Vucûh-i mezküre ile ahvâlde tahassün, ahlâkta tehezzüb, umûrda terakki olmazsa emr u icbâra hükümet memur ve bu bâbda göstereceği şiddetten dolayı mazur olur.

Vezâif-i şer'iyye îfâsı işine gelmeyen hükümetin dil-hâhı vechile "Hükümet ne yapsın? Ahali fenâ. Büyük küçük tanımıyorlar" gibi mütalaât-ı sakîmede bulunanlar çoktur.

Hükümet ne yapsın?

Cevr u istibdadla fukarânın varını alsın? Erzel memurlar istihdamıyla ahlâkını da ifsâd etsin! Bir fenâlığı men etmesin. Belki tervîc etsin? Erkân-ı hükümet lezzât-ı behîmeye dalsın! Her şeyi zevk u sefâya feda etsin! İyiler makhûr, kötüler mesrûr olsun! Hükümet bekâsını halkın fesâd ve cehaletinde bilsin! Hükümdar kendi şahsından gayrı bir şey düşünmesin! İhtifâ-gâhından çıkıp memlekette gezeceğine ve ahvâl-i milleti görüp ıslahına çalışacağına, âdem gibi muharebeye gideceğine, dâhil ve hârici birçok askerle muhât, hesapsız hadem u haşemle memlû sarayına kapanıp dünyanın hiçbir yerinde görülemeyen sefahet ve israflar içinde aziz evkâtını imrâr ede dursun! Etrafına bir ordu haşarât toplasın! Mesâlih-i devleti onlara havale etsin! Vezâif-i şer'iyye yerine öteye beriye müzehheb ğılaflar, müzeyyen levhalar, murassa' kılıçlar, işlemeli sancaklar göndererek, cesîm türbeler yaparak ve daha nice cahilâne, mürâiyâne fakat

avâm-pesendâne nümâyişlere devam ederek bütün şenâetlerini millete yine millet parasıyla afv ettirmeğe, göz boyamağa muvaffak olacak derecede cehalet-i umumiye mürevvici olsun! Ve daha birçok bedâyi'-i müzahrefe ile mesâvî-i şeytanet-kârânesini te'vîl etsin! Sonra da "Hükümet ne yapsın? Kabahat ahalidedir" demek gibi hamakat olamaz.

Hükümet vezâif-i şer'iyyesini bihakkın îfâ eder de ahali de fenalıktan vaz geçmezse hükümet mazur olur. Diğer gûne mesuliyetten kurtulamaz. Onu mazur tutan akl u fikirden mahrum bîçâredir.

Ahali-i İslâmiyede görülen fenalıkların yüzde doksanı hükümetin vezâif-i mürettebesini îfâ etmemesinden nâşidir. Makam-ı hilafete ehl-i İslâmın irtibat ve emniyeti ne kadar kuvvetli olduğu herkesin malumudur. O makamda oturan evsâf-ı matlûbeyi hâiz olmaz ve ümmetin emn u itimadını da fena istimâl ederse millette çeşm-i teessüfle görülen mesâvînin ez'âf-ı müzâ'afesi bulunmadığına teşekkür, ahalinin yine mevcut olan hüsn-i ahlâk muhafazasındaki metanet ve selâbeti takdir olunur.

Arabdan gayrı hükümet-i Osmaniyeye tâbi olan Türk, Kürt, Arnavut, Gürcü, Laz, Boşnak, Pomak akvâm-ı İslâmiyesi şeriatin halifeye tahmîl eylediği vezâif-i diniye ve lazimeye vukûfları gâyet nâkıs olduğundan körcesine makam-ı hilafete perestiş, itaat ediyorlar.

Evet itaat lazımdır. Lâkin şeriatin beyan ettiği vechile halifenin âdem olması şart-ı a'zamdır. Akvâm-ı mezküreye hakâyik-i şer'iyye anlatılacağı yerde bir takım esâtîr ve israiliyâtla efkâr u ezhânı teşvîş edilmiştir. Akvâm-ı mezküre ulemasının çoğu hükümetin âmâl-i seyyiesine mümâşâtla halkın bu bâbdaki cehaletinin mürevvici ve hıyanet-i hükümetin hâdimi olmuştur. Araplar emr-i hilafete eskiden beri vâkıf olduklarından o kadar iğfâl olunamazlar. Bîçarelerin hükümet-i hâzıraya itaati ızdırarîdir. Hâin hükümet, herbiri cesaretle mevsûf olan akvâm-ı mezküre-i İslâmiyenin hilafet bâbındaki cehaletlerinden bi'l-istifade Arabları inkıyâda muztar etmekte bulunduğu gibi o akvâmdan biri meşrû bir talebde bulunacak olursa diğerlerini sevk edip hemen kahr u tenkîl ediyor. Cümlesi dinen kardaş olduklarını, hak isteyeni [v]urmak şer'an câiz olamayacağını düşünemiyorlar. Cümle ittifâk edip evvelâ halifeyi ahkâm-ı şeriata tâbi bir hâdim-i millet etseler, sâniyen umumun hukukunu taht-ı temîne aldırsalar ne kadar mesud ve bahtiyar olurlar?

O vechile birbirine kardaş muamelesi ederek ulûm u fünûnda, umûr-ı hayriyede terakki ederler. Vatandaşları olan Hıristiyanları minnetdar, mecbur-ı şükran eylerler. Ümem arasında ber-güzîde bir ümmet olduk-

larını âleme gösterirler. Bu misillü vezâif-i azîmeyi ümmetin tayin etmesi lazım geldiği halde cümlesini mânen, maddeten ızrâr eden bir hükümet-i kâzibenin keyfine ihâle-i umûr edilmiş ve her hayır, o münafık-ı bed-hâhdan intizâr olunagelmiştir.

Kaziyye külliyen ber-aks olmuş, maksûd bizzat emr-i millet olduğu unutulmuş, cahil bir terbiyesizin zevk u keyfi hükümetten garaz-ı aslî olduğu zann u itikâd olunacak derecede cehalet şâyi olmuştur.

Haccâc kızdığı bir cemaata hitâben "Siz Ebu Zer gibi müttaki olursanız ben de Ömer gibi âdil olurum" demiştir. Lâkin bu söz Haccâc'ın bir safsatası ise de halkın ittikâya sarılması lüzumunu müş'ir ve kendi kusurunun itirafını mütazammindir. Kendini akdes, mukaddes; gayrı mesul ilân ettiren cahil, mürai Haccâc kadar bir tavsiye-i hayır-hâhâne ve bir itiraf-ı ârifânede bulunsa yine tebrik olunur.

Bâlâda numunesi gösterilen emrâz-ı umumiyyeye şifa varsa maarif-i ciddiye ve nâfi'adır. Bu da hürriyet-i mutedile-i İslâm sayesinde istihsâl olunabilir. Böyle bir hürriyetin husûl ve devamı usûl-i şer'iyyeden olan müşavere-i milliyenin tesisiyle temin ve vikâye edilebilir. Ve's-selâmu 'alâ men'ittebe'a'l-hüdâ.

LEVÂHIK

Mahmud, Memduh, Zeki, Rıdvan gibi milliyet ve diyanetten, şeref ve insaniyetten bî-behre kesândan gayrı Şeyhülislâm Cemâleddin Efendi gibi hüsn-i ahlâktan mahrum bir nâdânın veya peyrevi olan ve halefî olmak isteyen bazı ehl-i riyanın demekten teeddüb etmediği vechile Millet Meclisi'nin (güyâ!) şer'-i şerifin usûl-i metînesine muhalif olmasından ve hulefâ-yı İslâmdan hiçbirinin ahdında öyle meclisin akdi vukû bulmamış olduğundan bahisle Abdülhamid Han'ın dil-hâh-ı müstebiddânesine hizmet eden merkûm yadigârlara padişah-ı hâzırın harekât u a'mâlinden kangısı şer'-i şerife muvafıktır? suali îrâd olunur. Mâdem ki şeriatten dem [v]uruluyor, biz de sem'ân ve tâ'aten deriz ki a'mâlinin şer'-i şerife muvafakati ne ile sâbittir?

Geliri, on milyon liradan ibaret olan Beytülmal'den bir milyon lira alması mı? Evkâf arazisinden, millet emlâkinden çiftlikât-ı hümâyûnu yüzlere iblâğ etmesi mi? Saraylarında nikâhsız olarak beş, altı yüz hürretü'l-asl cariye bulundurması mı? Nikâh olsa bile dörtten ziyâde câiz mi? Selâmlık gibi bir bid'at bahanesiyle yirmi, otuz bin Müslümanı Cuma namazından mahrum etmesi mi? Aile-i saltanat erkân-ı aliyyesini habs-i dâimde tutması mı? Bu cezaya istihkakları şer'-i şerifin kangı hükmüne mutabıktır? Müslümanlarca, Hıristiyanlarca fesâdları sâbit emirler, memurlar istihdam etmesi mi? Vükelâsına çaldıklarından başka yüzlerce, binlerce lira peşin mâhiye vermesiyle âcezenin, eytâm ve erâmilin cüzî bir miktarda olan maaşlarını altı ayda bir kerre ihsan etmesi mi? Bâkisini sarrâflara kırdırtması mı? Türkiya gibi en mamûr bir kıta olması mümkin bir memleketi harap bulundurması mı? Ahalisini fakr u cehaletle sefil ve perişan etmesi mi? Vükelâ ve ümenâsını halkın erzellerinden intihâb eylemesi mi? İnkârı mümkin olmadığı vech üzre 'ibâdullâhın ırz, mal düş-

manlarını himaye ve teksîr etmesi mi? Millete o kadar milyon liraya mal olmuş donanmayı kasden çürütmesi mi? Rusya muharebesinde mağlubiyet-i elîmemize sebeb-i müstakil olan müdahelât-ı cahilâneye kıyâm etmesi mi? Şahsına himayelerini kazanmak için hakiki düşmanımız olan Rusya imparatoruyla dostluğu mu? Bize faidesiz olan Almanya imparatoruna eski padişahlardan kalma kıymetdâr mahfuzâtı takdim etmesi mi? Sû-i tedbirle mülkün yarısını zâyi eylediği halde muhassesâtını tezyîd etmesi mi? Seyyiâtı sebebiyle teşekkül eden Romanya, Bulgarya, Sırbiye hükümetleri ahalisinden Osmanlıları pek dûn bir halde terakkisiz, maarifsiz bırakması mı? Eser-i cehl u cibâyeti olarak mezkür hükümetlerin teşekkülünden sonra Mısır'ı, Tunus'u, Şarkî Rumeli'yi Nasârâya kaptırması mı? Girid ahali-i Müslimesini Hıristiyanlara kestirdikden, ırzlarını, mallarını pâyimâl ettirdikden sonra ahali-i hâzırasından ziyade şühedâ kanıyla feth edilmiş olan ve ehemmiyet-i fevkalâdesi bulunan mezkür adayı siyaset-i seyyiesiyle ebediyyen gâyib etmesi mi?

Yoksa Yunan'a gâlib geldiğimizle mi iftihar edeceğiz? Yunan kimdir? Nüfusu ne kadardır? Ziyade terakkiye istidâdı var mıdır? Zaman ve mekânı müsaid midir? Ülkesi bizim bir vilâyetimizden büyük müdür? Arazisi münbit midir? Ahalisi bizimkinden müsta'id, cesur mudur? Sultan Abdülhamid gibi bir cahil-i 'anûd re's-i hükümetimizde bulunmamış olsa Yunan gibi bir miskini üçüncü ordumuzla zîr u zeber edebilecek derecede çoktan istidâd u iktidar hâsıl edemez miydik? Yunan muharebesinden ne kazandık? İki mislinden ziyade sarf ettiğimiz dört milyon lira tazminât-ı harbiye mi? O kadar bahadırların kanı ne oldu? Almanya'nın matlûbunu temin etmek için mi döküldü? Ziraatten, ticaretten ziyanımız ne ile ödenir? Bir takım müdâhinlerin müraiyâne ve bazı Avrupalıların müstehziyâne söyledikleri menâfi'-i mâneviyemiz sözü Teselya'nın, Girid'in gitmesiyle yalan olmuyor mu?

Rüteb-i askeriye tevcihinde Sultan Abdülhamid'in iltizâm eylediği haksızlık dünyada ne vakit ve nerede görülmüştür? Bir şey bilmeyen ahlâksız küberâ çocukları mektebden binbaşılık ve daha 'âlî rütbelerle çıkıyor da otuz kırk sene hudud başında bulunanların çoğu yüzbaşılık gibi küçük rütbelerde kalıyor? Yâverler her ay maaş, her hafta ihsan alıyor, her sene terfî ediliyor. Dilâverler aç çıplak geziyor. Terakkiden mahrum ediliyor. Tecessüsden ve 'ibâdullâha iftiradan ve 'uyûb-ı nâsı teftişden gayrı bir şey yapmayan ve bilmeyen ferîk kisveli İsmail Paşa'nın mektebden kolağası çıkmasıyla beş, on sene zarfında ferîk olması mülkün nigehbânı olan askerlik şerefine bir darbe-i kâziye değil midir? Denâete garîk mez-

kür ferîkin mekâtib-i askeriye müfettişliğinde bulundurulması namus ve edebe bir cinayet-i maksûde sayılmaz mı? İsmail gibi ehliyeti olmayarak çabuk terakki edenlerin ta'dâdı tatvîl-i kelâmı mûcîb olur.

Bazı Avrupa devletlerinin o şahs-ı Hamîdîye himayesini temin etmek üzre milletimize, devletimize hemen hiçbir faideleri görülmeyen ve çoğu bir şey bilmeyen bir hayli Avrupalıların umûr-ı askeriye ve mülkiyede istihdamına neden lüzûm olsun? Biz de onların yaptığını yapacak âdem yok mu zan olunuyor? Mühendishane gibi mekâtib-i 'âlîyede haftada bir ve nihayet üç ders veren Avrupalılara altmışdan yüz liraya kadar peşin mâhiye i'tâsı ve mezkür dersleri vermeğe müktedir ve hergün iki üç ders vermekle mükellef Osmanlı muallimlerine tedâhülden ve sarrâfa kırdırmakdan masûn olmamak üzre altı yüzden bin guruşa kadar maaş verilmesi şeriata, nasfete, adalete, siyasete, muvafık mıdır? Abdülhamid ecnebilere mütezellilâne yalvarıyor. Şahsının selâmeti için âb-ı rû döküyor. Aleyhinde bulunmasınlar deyü patriklere ihtirâm-ı rütbe ve nişanlarla hâtırlarını tatyîbe çalışıyor, imtiyazlarını tevsî' ediyor. "Efendim hazretleri" diyor da bu gibi şeyleri hilafetine muhalif görmüyor, Lütfü, Râgıb, İzzet gibi erâzil ve eclâfla istişare ediyor! Milletin geride kâr-şinâs âdemleriyle istişareyi ahkâm-ı şer'a mugâyir addediyor. Hilafetine hiç dokunmaksızın sırf saltanatın bazı umûruna müteallik mübâhesât ve müzâkerâtta bulunacak olan Millet Meclisi'nde bizimle hüsn-i itilâfa meyyâl olan ve değilse meyl ettirmek cümle-i vezâifimizden bulunan birkaç Hıristiyan bulundurmamak için meclis-i mezküru istemiyor öyle mi? Müslümanlardan mürekkeb bir heyet-i mebûse toplansın! Hıristiyanlar bile hükümet-i hâzıradan ziyade öyle bir heyet-i muhteremeden hoşnud ve müteşekkir olurlar.

Hükümette vukû bulan seyyiât-ı 'adîdenin kangısı diyanete, siyasete muvafıktır? Şeyhülislâm efendi bir fetva versin, diğer müdâhinler de tasdik ederek matbuât-ı resmiye ile enzâr-ı âmmeye vaz' eylesinler. Bühtân etmeğe alışdıkları kazâ ve kaderin ahkâm-ı mübremesinden olduğunu ilân ediversinler, muterizler de tevbe ve istiğfar etsinler. Millet Meclisi'nin ictimâından tevehhüm olunan mahzurdan bin dereceye daha dehşetli hakiki mehâzîr irtikâb olunduğunu gözümüzle gördüğümüz halde şeyhülislâmla peyrevleri bir şey demiyorlar!

Zina, şarap, kumar, bî-namazlık, dolandırıcılık, rüşvet gibi menhiyyâtın bizde vücûdu inkâr olunur mu? Bu gibi şeyleri men etmek vezâif-i hilafetinden iken niçin nehy edilmiyor? Buna da Millet Meclisi mi mukave-

met ediyor? Habuki bu gibi menhiyyâtın menbaı Mabeyn-i mülûkâne olduğunda ittifâk-ı âmme hâsıldır.

Müdafileri Abdülhamid'in âdillik yaptığı şeyleri şer'-i şerife muvafık olduğuna ve esbâba tâbi olmayıp sırf kaza ve kader muktezâsı bulunduğuna bir i'lâm-ı şer'î verebilirler mi? Başka ne diyelim, mâdem ki onlar zu'mlarınca bu yolda bir hükm-i kat'î veriyorlar biz de vicdanımıza kanaat-bahş olacak bir hükm-i şer'î istemekte haklıyız. Diğer gûne tayakkun hâsıl olamaz! Hakları teslim edilemez! Umûr u ahkâm yakîniyâta müstenid olmalıdır. Teyakkun ancak vech-i mezkür üzre husûle gelir. Ve hak teslim edilir. Denildiği gibi Millet Meclisi olsa mezkür israfât men, menhiyyât da tahdîd edilir. Bunda zerre kadar şüphe yoktur. Tedâbîr-i mezkûre ile Müslümanlık Hıristiyanlıktan ziyade istifade eder.

Abdülhamid Han'ın tarafdarları Hulefâ-yı Râşidîn gibi palaspâre giyer, gece gündüz sokaklarda dolaşır, seyyiâttan men, hasenâta terğîb eder, kuru toprak üzerinde yatar, yavan ekmeğe râzı olur, bendegân nâmıyla haşerât beslemez, dulların, yetimlerin evlerine arkasında zahîre taşır, vesâir her nevi mihnetlere katlanır, halife bulmadıkça veya Abdülhâmid Han'ı ve ondan sonra gelecekleri Hulefâ-yı Râşidîn'e benzetmedikçe ve hiç olmazsa Salâhaddin, Nureddin gibi muktedir ve âdillere hem-hâl etmedikce millet şer'-i şerife asla muhalif olmayan ve asr-ı hâzırın muktezıyât-ı katiyyesinden olan Kanun-i Esasi ile Meclis-i Mebûsan'ı istemekten vaz geçmeyecektir. Zaman-ı hâzırda Şeyhayn-i mükerremeyn bile bundan müstağni olamaz. Nasıl olur? Kendi zamanlarında her iş için tûl u dırâz müşavereye muztar değil midir?

Şehriyârin odasından çıkamayacak kadar cebâneti ne ile tevîl olunur? Böyle şaşkın, korkak bir zâtın emr u nehye müstenid olan hilafete ne münasebeti olabilir? Riyaset-i İslâma salâhiyeti var mı? Bu bâbda fetva isteriz, hükm-i şer'î dileriz. Türrehâta kulak asmayız.

Şeyhülislâm efendinin ihsân u hâsılâttan gayrı mâh be-mâh seksen bin guruş maaş aldığı halde bir yetimin altmış guruşunu beş ayda bir alması inkâr olunur bir hakikat midir? Cevâzına bir fetvânın ısdârı mercûvdur ki kanaat getirelim!

O kadar müttaki müteşerri' ulemâ-yı fuhûl var iken Cemâleddin meşihat-i İslâmiye makâm-ı celîlinde bulunması şer'e mutâbık mıdır?

Be hey âdemler! Allah'dan korkun! İnsanlardan utanın! Bir şahs-ı cehûl ve müstebiddin keyfine hizmet etmeyin! Müslümanları aldatmayın! Milletin müstakbelini berbad etmeyin! Şer' u hikmete a'mâl-i ef'âlinizi

tatbik edin! Şarlatanlıkla memâlik-i sâire Müslümanlarını iğfal etmeyin! O bîçâreler hakikat-i hâli bilmiyorlar! Abdülhamid'in millet parasıyla her tarafda istîcar eylediği münafıklar ehl-i İslâmın efkârını tağlît ediyorlar.

Cehalet ve hıyanetle ittihad-ı İslâm fikri mazarrattan gayri bir netice veremez. O ittihadın esbâb-ı husûlü ve menâfi'i derûn-ı risâlede bir dereceye kadar serd olunmuştur. Ehl-i İslâmın saadetini isteyen evvelemirde Türkiya Devleti'ni inkırâz-ı melhûzdan muhafaza ve miknet-i sâbıkasını iade etmeye sa'y u ikdam etmelidir. Memâlik-i sâire müslümanları devletimizi kavî, milletimizi ganî itikad ediyorlar. Bu itikada iğtirâren her gün siyâsî hatalarda bulunuyorlar. Yunan'a olan gâlibiyetimiz üzerine bir takım yalancıların iğfâlâtıyla dünyada en kuvvetli bir devlete gâlib olduğumuza zâhib oldular. Garib, garib nümâyişlerde bulundular. İngilizlerin ekmeğine yağ sürdüler. Nil Vâdisi'nde İngiliz'in kuvveti çoğaldı ve nüfûzu arttı. Ve mevkii tahkîm olundu. Ve Mısır'ın müstakbeli daha hatarlı bir hale takarrub etti. Hindistan'da ise bir takım kabâil-i câhile İngiliz'e karşı isyan ettiler. Hükümetin şiddetli mukavemetine dayanamayarak perişan oldular. İngiliz'in emeline hizmet ettiler. Çünkü çok müstahkem yerler eline geçirdiği gibi Hindistan efkâr-ı İslâmiyesi üzerinde bulunan hilafet-i İslâmiye nüfûzunu tahfîfe ve belki külliyen izâleye muvaffak oldu. Müslümanların kuvvetimize olan hüsn-i zanları sû-i zanna tebeddül etti. Cezayir ve Tunus Müslümanlarının dahi bir takım münasebetsiz nümâyişleri Fransa hükümetinin nazar-ı dikkatini celb etti. Evvelkiden bir kaç derece ziyade tazyikâta alındılar. Sâir memâlik-i İslâmiyede dahi muzafferiyetimize dâir edilen beyhude velvelenin, mânasız tantananın ehl-i İslâmın rahat ve saadetine münâfî ve daha ziyade esaretlerini müeddî tesirâtı görülmüştür.

Avrupalılar bir tarafdan Osmanlı hükümetini külliyen zayıf düşürerek kuvâ-yı maddiye, mâneviyesini kendi kendine mahv ettirerek diğer taraftan âmâl-i İslâmiyeyi bütün bütüne hükümsüz bırakarak kendi menâfi'-i zâtiyelerini temin edecek vesâile tevessül ve çok gizli mukarrerât ittihaz etmektedirler. Bunun cümlesi yalanın, mânasız tefâhürün neticesi oldu. Şimdi bir takım müslüman safderûnları veyahut menfaat-perestleri Felemenk, Fransa milletine mensup bazı garazkâr ve menfaat-perest muharrirlerle müttehiden ittihad-ı İslâma dair resâil neşr etmekte bulunuyor. İngiltere'den intikam almak ve kendi menâfi'-i kavmiyelerine hizmet etmek isteyen o misillü muharrirlere alet oluyorlar. Müslümanların mazarrâtına ve Avrupalıların menfaatine hizmet edeceklerini düşünemiyorlar. Böyle muhakemesiz âdemlere ne demeli? Kuvvetli müzâhim ve muarızı-

mızın bulunmadığı ve Devlet-i Aliyye'nin en kuvvetli olduğu Selim ve Süleyman devirlerinde o kadar muharebât-ı şedîde ile beraber memâlik-i İslâmiyenin nısfı elde edilememiş iken şimdi bir takım Fransızların muâvenetiyle ehl-i İslâmın heman küllîsi en kuvvetli ve kâr-âgâh devletlere mahkûm ve her şeyden bî-haber bulunduğu bir zamanda bu fikri dermeyan etmek gibi hamakat veya cinayet tasavvur olunamaz. Çünkü neticesi elde bulunan hükm-i İslâmın zevâlidir Allah göstermesin lâkin bu neşriyattan en ziyade İngiltere'nin istifade edeceği şüphesizdir. Çünkü bu resâil ancak İngiliz idaresinde veya himayesinde bulunan memâlikte neşr olunabiliyor. İngiliz gibi müdekkik, kurnaz bir hükümet bundan kendine ait bir menfaat ümmid etmezse o yolda neşriyata müsaade eder mi? Mezkûr Müslüman muharrirler gafletleri veya cehaletleri hasebiyle İngiltere'nin efkâr-ı müstakbelesine hizmet ediyorlar. Allah akıllar versin.

Halbuki memâlik-i sâire Müslümanları bize duadan başka bir muâvenette bulunamazlar! Biz millet-i hâkime olduğumuz ve her nevi terakki istidâdına ve bâ-husûs istiklâle mâlik bulunduğumuz halde o mahkûm esirlerden istimdâdımız kâr-ı âkil midir! Onlara muâvenet kabiliyetini istihsâle sa'yımız muvâfık-ı akl ü hikmet ve muktezâ-yı fazl u himmet değil midir? Şimdilik ittihad-ı İslâm fikrinin bize fâidesi olmayacağını İngiliz ve sâir Avrupalılar bilmiyorlar mı? Kendi milletimizi adam etmeğe çalışalım, ancak bu maksadın husûlüyle ümmet-i Muhammed'e lazım gelen hizmeti îfa edebileceğimizi yakînen bilelim. Milletin kuvâ-yı nâmiyesi hürriyetle tevsî, hürriyet de meşveretle temin ve muhafaza olunabilir; hürriyet-i mutedile rûh-ı ümmetin gıdâ-yı nâfi'idir, meşveret de cism-i devletin hıfz-ı sıhhati mesâbesindedir.

Şeyhülislâm efendi ile hem-pâlarına soralım ki yüz binlerce masum, mübtelâ oldukları fakr u zaruret beliyyesiyle hamamcı, kahveci tâbi'liği gibi süflî hizmetlerde hayat-ı maddiye ve mâneviyelerini itlâf ediyorlar. Kezâlik aded-i mezkûrdan ziyade babayiğit hovardalıkta kuvvet ve zürriyetlerini mahv etmektedirler. Çaresiz kalmış o kadar kadın dahi sefaletle ifnâ-yı ömr ediyor. Mezkûr erkek ve kadınlardan birçoğu da Yahudilere, Hıristiyanlara gâyet dûn ve namus-şikenâne bir ücretle hizmet ediyorlar. Bu hakikatlerde zerre kadar şekk ü şüphe yoktur. Bunun şer'an cevâzı var mıdır? Niçin halife-i İslâm buna bir çare aramıyor? Bundan âciz midir? Hiçbir vakit âciz ve mazur olamaz. Buna çare bulmaktan aczi sâbit olduğu gibi hal'i lazım gelir.

Hamd olsun arazi çok, ziraat ve ticaret gibi her türlü esbâb-ı refaha kabiliyeti ve nüfus-ı mevcûdenin birkaç mislini geçindirmeye kifâyeti

âşikârdır. Halife hazretleri aldığı emvâlden bir miktarını ifrâz edip o bîçareleri bir kesb-i meşrûa nâil edemez mi? Bundan da âciz mi? Bu da şer'-i şerife muhalif mi? Halifenin aczine, bu işin de şer'a muhalefetine dair fetva isteriz.

Millet Meclisi olsa şüphesiz buna bir çare bulur. Fena mı olur? Millet Meclisi'nde bulunacak bir Hıristiyan buna itiraz etmez. Ve edemez. Bilâkis bu maksadı teyîde çalışır. Bir Hıristiyandan sudûru muhakkak olan böyle bir hizmeti; şeyhülislâmın icra etmemesi şâyân-ı teessüf değil midir?

Şeyhülislâm efendinin mürâsele-i şer'iye ile nasb ü tayin etmekte olduğu kadı efendilerin çoğu ahlâksız, mürtekib olduğu bir emr-i sâbittir. Halifenin fermanını hâiz olan şeyhülislâm efendi buna karşı bir tedbir-i zâcir bulamaz mı? İşte Millet Meclisi olsa o tedbir de bulunur. Benâberin şer'-i şerife hizmet edilmiş olur.

Emvâl-i eytâmın yolsuz istihlâk edildiği umumun malumudur. Meşihat-ı İslâmiyenin şimdiye kadar çare bulamadığı bir sû-i istimali mâni bir tedbirin Millet Meclisi sâyesinde bulunacağı şüphesizdir.

Zâdegân-ı ilmiye güruhunun beşikteki çocuklarına varıncaya kadar rütbe teveccühü, maaş tahsisi usûl-i mer'iyedendir. Bu da şer'-i şerife muvafık mıdır? Kırk sene mütemâdiyen tederrüs ve tedrîsle meşgul hademe-i diniyeye bu cihetten gadr olmuyor mu? Millet Meclisi'nde Müslümanlar gibi Hıristiyanlar da bu haksızlığa mu'teriz olur, ref'ine çalışır.

Millet Meclisi'nin ictimâ'ı câiz değilse şeyhülislâm efendiyle 'avenesi bu gibi derdlere bir deva bulsunlar.

Fukarâ-yı ahaliden maarif parası nâmıyla tahsil olunan mebâliğ-i vefire ile bîçarelerin çocuklarına ulûm-ı diniye ve malumât-ı nâfia talim edileceği yerde bu mebâliğin bir takım sersem ten-perverlere yedirildiği meydandadır. Bu da şer'an câiz midir? Buna da çare bulmak Millet Meclisi'nin ilk vazifesi olur.

Şühedâ-yı askeriye eytâm ve erâmili aç olduğu halde o kadar casuslara verilen maaşlar, ihsanlar şer'-i şerifin ahkâm-ı mübeccelesinden hangisine tevâfuk eder? Umerânın haremlerine maaşlar veriliyor. Bazılarının çocukları mekteblere alınıyor. Lâkin adalet bu lütfun neferât haremlerine, çocuklarına ve muhtac akrabalarına şümûlüdür. Cümleye bu lütfun şâmil olmadığı şüphesizdir. Millet Meclisi buna da derhal bir çare bulur.

Bir takım casusların müfteriyâtıyla bir çok ebriyânın mahkûm ve menfî edildiği hakâyik-ı sâbitedendir. Töhmet şer'an, nizâmen sabit ol-

madıkça nefy ü mahkümiyet şer'-i şerife muvafakat edebilir mi? Millet Meclisi bulunsa o misillü casus istihdamına mahal kalmaz ve bu gibi hukuk-şikenâne muamelâttan hiçbiri vukû bulmaz.

Millet Meclisi olsa milletin parası ihtiyacâtına sarf olunur. Hiref ve sanayi, felâhat ve menâfi' artar, servet-i ahali çoğalır, zaruret azalır, ahlâk düzelir, âsâyiş takarrur eder. Müslüman, Hıristiyan hoşnud olur, hükümet zulmünden müştekî Arabları, Ermenileri öldürmeğe, ehl-i İslâm askerini ikide bir de göndermek meşakkatinden vâreste kılınır. İşte bunların cümlesinden Hıristiyanlardan ziyade Müslümanlar müstefid olur. Bu mesrûdâtta cüz'î bir iştibah yoktur. Meclis-i Mebûsân olaydı Ermeni vukûâtı olmazdı. Şarkî Rumeli elden gitmezdi. Girid de eyâdî-i İslâmdan çıkmazdı. Hatta Yunan Muharebesi olmazdı. Abdülhamid'i zincir-bend edebilecek bir Meclis-i Mebûsân bulunaydı o zayiât-ı fecîanın hiçbiri vukûa gelmezdi. Ve gördüğümüz binlerce sâir fenalıkların belki hiçbiri olmazdı. Çünkü mezkûr hasârât ve zayiâtın sû-i tedbir neticesi olduğunda hiçbir âkilin şüphesi yoktur. Onun için hiçbiri olmazdı deniliyor. Binâenaleyh bu hüküm şeyhülislâm efendiyle emsâlinin Meclis-i Mebûsân'ın 'adem-i cevâzına dair olan hükümleri gibi küstahâne, veya hâinâne değildir. Hükm-i âcizî yakînî ifade eden tecrübeye müstenid vukuât-ı câriye ile müeyyeddir. Onlar bir cahilin hatâyâ-yı fazî'ası veya âmâl-i hâinânesi netâyici kaza ve kadere atf ederek avâmı aldatmaya, herifin cehl ü istibdadını takviye etmeye alışmışlardır. Abdülhamid'in denize attırdığı bîçarelerin mevti kaza ve kader ahkâmına muhalif değildir. Kendi ecelleriyle meyyittirler. Lâkin atan, hele attıran mesuliyetten kurtulamaz. Gördüğümüz bilcümle fenalıklar da bu kabildendir demek isteriz. Herbiri 'abdin teşebbüsü üzerine irâde-i ilâhiye ile olmuştur. Fakat rızâ-yı ilâhîye mazhar olmamıştır. Bir vakit de karîn-i rızâ-yı Hüda olamaz. Fenalığa teşebbüs edeni men ve def etmek veya def edecek ümmete rehber olmak ulema-yı İslâmın vazifesi olup her nevi müdafaât-ı müdâhinâne, avam-pesendâne, medâyih-i mübalağa-perdazâne ile fesad u ifsâdını, herkesin esrârını anlamaktan âciz olduğu kaza ve kadere atf ederek zulm u istibdadına hizmet değildir.

Ehl-i İslâmın vazife-i asliyesi Kitabullâh'ın ahkâmını tamamen icra ve Cenabı Hakk'ın benî âdeme en büyük ihsanı olan akla müracaat ederek son tedâbir-i hasene ittihaz eylemektir. Nakl ü akl müsmir, müntic olmazsa 'adem-i muvaffakiyetimizi kaza ve kadere atf ederiz. Tedbirimiz takdire muvafık değilmiş deriz. Müftiyyü'l-enâm efendi ile hem-meşrebi dâ'iyân-ı saltanata daha bazı es'ile îrad olunsun.

Abdülhamid Han heman her gece Mabeyn'de tiyatro oynattığı sâbittir. Oyuncular da ekseriyet üzre Lehlilerle İtalyanlardır. Oyun ücretinden gayri çok ihsan ve nişan alıyorlar. Büyük rütbelere nâil olmuşları da vardır. Tiyatro oynatmak ve bu yolda emvâl-i Müslimîni israf etmek şer'an câiz midir? Âdi bir âdem olsa bile hevâ-perest, hain, bir cinayetkâr addolunmaz mı?

Mısırlı Prenses Nazlı Hanım geçenlerde İstanbul'da bulunduğu esnada ziyafet-i seniyyeye davet olunduğu gece Mabeyn-i hümâyûn tiyatrosunda "Bukas" oyunu mevki-i temâşâya vaz' olunmuştur. Zât-ı şahane ile üç kerîmesi ve vâlideliği mezkür oyunda bulunmuşlardır. Bu oyun aşk-ı garâma dair olduğundan müfsid-i ahlâk ve mugâyir-i âdâb sayılmaktadır. Avrupa erbâb-ı namusu evladlarıyla haremlerini bu oyunda bulunmaktan men etmektedirler. Halife-i İslâmın bîçare millet parasıyla mezkür muzır oyunu ecnebilere icra ettirerek kendisiyle kerîmelerini ve vâlideliğini bulundurmasına şer'an ve edeben mesağ var mıdır? Bu hal küfre varır denmez. Lâkin başka bir hali vardır ki tevîli yoktur. İstavrozlu nişan takmasına ne denir? Almanya İmparatoru geldiği vakit sîne-i şahanede Almanya nişanının bulunduğunu herkes görmüştür. Takması İsa aleyhi's-selâmın asıldığını bilfiil itiraftır. Bu nişanın üzerinde çelîpa parıl parıl parlamaktadır. Bu iş bir patrikin Osmanlı nişanını takınmasına benzemez. Üzerinde "lâ ilâhe illâllâh Muhammedün rasûlullâh" yazılı bir nişanı papa kabul ederek göğsüne vaz' etse papalıktan sâkıt olup her Katolik onu rafz eder.

Vech-i mezkür üzre haçlı, putlu Nasârî nişanı hilafet-i Muhammediye davasında bulunan zâta bir vechile câiz olamaz. Abdülhamid daha çok ecnebi nişanlarını hâiz ve icab ettikçe hâmildir. Cümlesinde çelîpa mevzû'dur. Millet Meclisi'nin ictimâ'ı, şer'-i şerife mugâyir oluyor da bu emr-i münker ve vahîm olmuyor mu? İstavrozlu nişan kabul ve ta'lîkinden halife-i İslâm bir vakit mazur olamaz. Buna mazeret-i şer'iye ve siyasiye bulmaktan âciz değildir. Hiçbir ecnebi darılmaz.

Bu sene, Tunus, Kazan gibi memâlikte muztar kalan ehl-i İslâm eşrafıyla uleması devlet-i metbû'alarından o yolda nişan kabulüne ve camilerinde hükümdarlarına dua etmeye icbar edilmektedirler. Diplomasi ve sâire vasıtasıyla din-i İslâma mugâyir bu gibi şeyleri men ettirmek hilafet-i İslâmiye vezâifindendir. Abdülhamid Han böyle bir vazife-i diniyeyi îfa edeceği yerde ecânibden nişan almak için her nevi vesâite müracaat ediyor. İngiltere'den *Dizbağı* nişanını almaya çok teşebbüs ettiği malumdur. Bu vechile en dehşetli bir mahzur-ı şer'îyi bi'l-ihtiyar irtikâb eden

halife hazretleri hesabsız mehâzîr ve mesâvîyi kaldırmaya kâfil olan Meclis-i Mebûsân'ı şeriata muvafık bulmuyor! Müftiyyü'l-enâmla bazı ulema-yı a'lâm da bu fikr-i mülûkâneyi teyîd ediyor. Ne metin diyânet! Ne büyük ferâset! Ne kadar dakîk fekâhet! Dünyada emsâli görülmemiştir!

Fıkh-ı şerifin ukûbât kısmı varken Fransızcadan mütercem Ceza Kanunnâmesi'nin ma'mûlün bih olması kadar Kanun-i Esâsi'nin mer'î bulunması şer'-i şerîfe muhalif midir? Ukûbât-ı şer'iyenin tesir-i bedî'i Ceza Kanunnâmesi'nde var mıdır? Memâlik-i ecnebiyede halife-i İslâm süferâsının şapka giymesi cevâzına fetva var mıdır? Koca hilafet-i İslâmiyenin sefiri namus-ı şeriatı, şân-ı devleti, imtiyaz-ı milleti hıfz u vikâyet etmese kim eder! Düvel-i ecnebiye süferâsı Osmanlı alâmet-i fârikası olan fesi giyer mi? Hele şapkanın zıdd-ı kâmili olan amâmeyi sarmaları muhtemel midir? Ağnam rüsûmu şeriat-ı garrâya mutâbık mıdır? Taşrada hesab-ı vasatî üzre bir koyunun fiyatı yirmi guruş iken resminin beş guruş-ı sağ olması gibi zulüm var mıdır? Zekât olsa dörtte bir midir? Ağnam kışın hitâmından evvel ta'dâd olunuyor. Çoğu telef oluyor. Lâkin resmi alınıyor. Millet Meclisi'ni maslahata muvafık, şeriata mutabık görmeyen Çapilos efendiler ağnâmiye namıyla ve sâir vesâit-i zulmiye ile fukaradan alınan emvâlden tenâvülü haram saymıyorlar! Nazarlarında şer'-i şerife muhalif bir şey varsa veliyy-i nimet-i bî-minnetleri Abdülhamid Han-ı Sâni'nin ikrah ettiği umûrdan ibarettir. Memâlik-i Osmaniye'de irtikâb olunan mezâlim ve vukûa gelen yolsuz muamelât gibi fezâyih nerede vardır? Ne vakit olmuştur? Âlemin malumu olan envâ'-ı seyyiâtla beraber her tarafta "sâye-i şeriat, sâye-i adalet" gibi tabirât işitilmekte ve yalnız Meclis-i Mebûsân'nın cismi değil ismi bile istikrah olunmaktadır.

Murad Bey'le bazı rüfekâsı ve Prenses Nazlı Hanım arz-ı inkıyâd edip İstanbul'a avdet ettiler. Murad Bey'in Abdülhamid hakkında kullandığı gılzet-i lisan kadar bir kimse hakkında kullanılmamıştır.

İmdi Murad Bey'le emsâlinin afvı ve yazdıklarını okumak töhmetiyle binlerce 'ibâdullâhın nefy u mahkumiyeti şer'e, mürüvvete, insaniyete, insafa muvafık düşer mi? Bu istisnaya, bu tahakküme şer'-i şerif kâil olur mu? Bi-gayri hakkın mahkûm ve menfî olanların dilenmekte olan eytâm ve akrabasına acımayacak kadar taş yürekli kimseden esas-ı şeriat olan adalet ve insaf me'mûl mudur?

İmamet hadislerini ve imametten bâhis kütüb-i İslâmiyeyi tedâvülden men etmesi akla, Müslümanlığa münâfi değil midir? Buna şeyhülislâm gibi zevât şâfî bir cevab verse belki derd-i derûna deva olur. Hürriyet,

meşveret gibi kâffe-i elsinede mütedâvil, her yerde, her zamanda müstamel kelimâttan ürken âdemin muazzamât-ı umûr-ı şer'iye ve siyasiyeye salâhiyeti olabilir mi?

Abdülhamid tarafdarı efendiler! Yemen ahalisi gâyet sâkin ve namusludur. Bu bîçareler hükümetten adalet istediler. Devlete hainlik etmediler. Abdülhamid'in emriyle bazı erbâb-ı cüret gitti. Bîçarelerin çoğunu esbâb-ı şikâyetlerini tahkik ve izâle etmeden kırdı kesti. Eşrâf ve sâdâtı Rodos gibi menfâlara gönderdi. Yemen'de evvelkinden ziyade zulm ü i'tisâf başladı. Oraya en edebsiz memurlar gönderiliyor. Ahali soyduruluyor. Esbâb-ı şikâyeti dinlemeden, izâle etmeden şer'an mücâzât câiz midir? Hangi halife-i İslâm böyle bir şeyi irtikâb eylemiştir? Dürzîlere, Ermenilere isyan atf edildi. Şiddetli ukûbetlere giriftar oldular. Değil yalnız Yemen Müslümanlarının bunların bile esbâb-ı şikâyetlerinin tahkikiyle izâlesi lazım idi. Nakil, akıl bunu emr u iktiza ediyor.

Memâlik-i Osmaniye ahalisinin istidad ve zekâveti, toprağının kuvve-i inbiâtiyesi her mamûriyete kabiliyeti, havasının ciyâdeti malumdur. Niçin böyle yerde böyle ahali her kavimden daha fakir olsun? Buna da şeriat mı, Millet Meclisi mi sebep oluyor? Her kavmin nüfûsu artıyor da neden millet-i hâkime olan Türkün nüfusu seneden seneye azalıyor? Bu güneş gibi zâhir bir hakikattir. Buna şeriat, hikmet çare bulamaz mı? Millet Meclisi'nin buna dahli var mıdır? Halbuki buna çare düşünmeye, bulmaya mecbur olduğu gibi memâlik-i sâirede bulunan müslümanların tekessürü ve tenâsülü, teleften vikâyesi gibi tedbirleri ittihaza borçludur. Cava'da Felemenk hükümeti ehl-i İslâmı pek tazyik ve zulmen unsurunu taklîl ediyor. Avusturya dahi Bosna'yı havf u tehdit altında bulunduruyor. Fransa, Rusya devletleri de böyle yapıyorlar. Bu günlerde İngilizler de Hindistan'da şiddete başladılar. Halife niçin protesto etmiyor! Millet Meclisi buna bir tedbir, bir çare düşünür, hem de bulur.

Zaman, çok bid'atleri istihsan ettirmiş ve ettirmekte bulunmuştur. Bab-ı Âli, Nâfia, Maarif gibi nezaretler hatta Bâb-ı Fetva evâil-i İslâmda bulunmamış, sonradan ihdas edilmiş şeylerdir. Melbûsâtımızın, mamulâtımızın çoğu hatta umûr-ı mülkiye ve askeriye, ilmiye, kalemiye gibi taksimât da zamanın îcab ettirdiği mütehassin bid'atlerden ma'dûddur. Memurîn derecâtı, vilâyât, elviye ve sâir taksimâtı ve mevcut olan birçok nizamât ve kavânîn umûr-ı muhdesedendir. Şeriat bu misillü şeyleri tecvîz etse de ecânibin bize muzır âdât u ahlâkını, keyf ü işrete müteallik muamelâtını kabul etmez. Biz ise bunların cümlesini kabul etmişiz. Men ve ref'ine himmet yoktur. Bunda şüphe var mı? Mukteziyât-ı zamandan

deyü mezkür bid'atlerin cevâzı bulunursa ve müstahsen sanılan o misillü bid'atlerin bizde mevcut ve nebzesi bâlâda mezkür fenalıkları kaldıramadığı bedîhî olursa zamana münasip bir şekilde bulunarak heman bütün mesâvîyi ref' [u] men'e salâhiyet ve iktidarı olan Millet Meclisi bid'atlerin ahseni add olunmak muktezâ-yı akl u hikmet ve muvafık-ı nakl u şeriat olmaz mı? Denilebilir ki cihad, hilafetin hukuk veya vazâifindendir. Hıristiyan azasını hâvi olacak Millet Meclisi'nin mezkür vazife-i hilafete müdahalesi muhtemel bulunduğundan 'adem-i cevazı lazım gelir. Mülahazât-ı mebsûtadan herbiri bu itiraza cevab-ı kâfi olabilir. Bu itiraz pek ehemmiyetsizdir.

Millet Meclisi'nin bulunması müstelzim olacağı fevâid-i azîmeye ve çaresini bulacağı mehâzîr-i 'adîdeye nisbetle hiç hükmündedir. Şimdilik devletimiz feth u tecavüz iktidarını hâiz değildir. Birçok düşmanların melhûz olan taarruz ve tecavüzüne müdafaaya mecbur bir haldedir. Fütûhât zamanlarında hesabsız Müslüman şehid olmuştur. Hele Türk bu sebeple seneden seneye tenâkus edegelmiştir. Şimdi müdafaaya mecburiyetimiz takdirinde elde kalan Müslümanları kırdıracağımız gibi vatandaş Hıristiyanları da askere alarak kırdırırsak şer'an, siyaseten bir mahzur görülmüyor. Bu bâbda daha bir çok edille serdi mümkindir.

Şeyhülislâm Cemâleddin Efendi'nin ibtidâ-yı meşîhatinde cevâsîs-i şahanenin bir takım vâhî müfteriyâtı üzerine medâris talebe-i ulûmundan iki üç bin kişi bâ-irâde-i şahane nefy olundu. Bu bîçarelerin hiçbir kabahatleri, hiçbir kimseye sû-i niyetleri yoktu. Bu kadar ebriyânın casus sözüyle bilâ-muhakeme nefyi şer'-i şerife muvafık mıdır? Ve vehmî bir iftira üzerine böyle bir hatâ-yı azîmi ve zenb-i cesîmi irtikâba müsaid olan bir padişahın hilafete, hükümete ehliyeti olur mu? Meclis-i Mebûsân olaydı, din-i mübîn hademesine bu gadr u eziyet edilebilir miydi?

Ulemâ-yı İslâm hazerâtı! Vâcib te'âlâ Kitab-ı Kerîm'inde "Nefislerinizi tezkiye etmeyin" [Necm, 53/32] buyuruyor. İmdi Abdülhamid Han'ın birçok para mukabilinde kendini o kadar mübalağalı medh ettirmesi ve her hatadan masûn göstermesi ve kendini "mukaddes, akdes, gayri mesul" gibi evsâfla tavsîf ettirmesi hükm-i Kurân['a] muvafık mıdır?

İmam Birgivî, Süleyman ve Selim gibi padişahları adaletle tavsîf edenleri tekfîre varıyor. Zamâne padişahına tûl-i ömr ü hayatla dua câiz olmayıp yalnız salâhıyla dua edilebileceğini tasrîh ediyor. Abdülhamid Han'ın zâlim olduğundan zerre kadar şüphe yoktur. Adaletine dair şer'an bir hükm-i sahîh verilemez. "A'delü'l-mülûk ve halife-i Rasûli's-sakaleyn,

Faruk-girdar, Sıddîk-sîret" gibi tabirler ve "padişahım çok yaşa" ve "Allah bitmez tükenmez ömürler versin" gibi dualar câiz midir? Böyle şeyler âfât-ı lisaniyeden ma'dûd değil midir?

Halife, imam olacak, hutbe okuyacak, yetişemediği yerlere bu vazife için tarafından ehliyetli vekiller gönderecektir. Kendi bulunduğu câmide birini tevkîl etmesi de câizdir. Lâkin iki üç yüz guruşla îfası mümkin olan böyle bir vazife-i diniye için tahsisâttan gayri maaşları on bin guruşa bâliğ müteaddid imamlar, müezzinler ve seccâdeci ve örümcekci gibi lüzumsuz muvazzaflar istihdam ederek lâ-akall ayda bin lira sarf etmesine cevaz-ı şer'î var mıdır? Selâmlık resmi bid'atinin ve eyyâm-ı mahsûsa ihtişam ve zînetinin mesârifi meblağ-ı mezkürun birkaç mislidir. Yalnız selâmlık resm-i garîbine memur bir alay paşaların, beylerin maaşâtı ve tahsisâtı büyük bir mekteb-i sanâyi' mesârifine kifâyet eder. Selâmlık resmiyle alay eden yerli ecnebi muteber Hıristiyanlara vâsi bir dâire-i fâhire tahsisi ve nefis et'ime ile bahalı müskirât i'tası hilafete ne kadar münasibdir?

Halife hazretleri Cuma vesilesiyle Hıristiyanları pek güzel eğlendiriyor. Hâtırlarını tatyîb ediyor. Kendi zerâfetine, mihman-nevazlığına hayran ve sena-hân buyuruyor. Mâbeyn-i hümâyûn ziyafetlerinde irtikâb edilen israfât ve menhiyyâta dâir daha çok kelâm bulunabilir. Böyle bu hısn-ı hilafet bî-haldârın (?) abdesti gibi olduğuna işaret kâfidir.

Şeriat ve hilafeti keyf ü hevese uydurmak tarîk-i necâtın aksini tutmak demektir. Biz her hâl ü hareketimizi şeriata uydurmaya çalışmakla mükellefiz. Halife-i İslâmın vazifesi ümmetin ahvâl ü a'mâli ahkâm-ı şer'a uygun olup olmadığına bakmak ve sâirlerine nümûne-i imtisâl göstermektir. Sıhhatinde şüphe bulunmayan beyanât-ı mezküre ile sâbit olduğu üzre halifelik iddiasında bulunan zâtın her tavr u hareketi şer'-i kavîmin ahkâm-ı metînesine mugayir olursa kime ne demelidir? Ben bunların cümlesini ve sizin daha bilmediğinizi yaparım, yine halife olurum, padişah değil miyim, saltanat merasimini tamamen ifâ şevket-i âsârını ibrâz ederim, Cuma günü o kadar asâkir-i İslâm namazsız kalmasına mı bakarım? İstihlâk edilen paralarıma acırım, hutbede nâm-ı nâmî-i şahanem zikr olunmuyor mu! Asâkirim "padişahım çok yaşa" deyü bağırmıyor mu? Çalgılı eğlenceli namazımdan da bana teveccühleri lazım olan Avrupalılar mahzûz ve memnun oluyor mu! Hutbe duasında Cenabı Hakk'a karşı azamet-furûşâne evsâfla zikrim ubûdiyete lâyık değilse avâm-firîbâne siyasete muvafıktır diyor! Berât ve fermanlarda taraf-ı müstecmi'ü'l-mecdi ve'ş-şeref-i padişâhânem ve şan-ı me'âlî-ünvan-ı mülûkânem ve cânib-i seniyyü'l-cevânib-i tâcidârânem gibi tabirât-ı

tebcîlin hulefâ-yı İslâm taraflarından istimali işitilmesi ve bu misillü elfaz-ı tazimiyenin kendi hakkında kullanılmasını Hıristiyan hükümdarlarından herbiri edeb-i şîvesine muhalif bularak tecvîz etmemekte bulunmuş ise de İran, Moğol ve Turan padişahlarının türrehât-ı mâziyelerini andırdığına şüphe var mıdır?

Evet! Her şeyi yaparsın! Edersin! Lâkin şeriata, medeniyete uyduramazsın! O kafa hiçbirine yaramıyor! Pek boştur! Eski vahşiler mizacına uygundur. Şimdiki asrımızda para etmesinden dolayı ceheleye, haveneye şükr ü riayet et! Onların padişahısın, cehli tervîcin, cühelâyı ulemaya, ashâb-ı hiyaneti erbâb-ı hamiyyete tercihin ne fikre mebnî olduğunu ukalâ çoktan anlamış ve milletin haline ağlamaya başlamıştır. Sana halife-i İslâm demekle şeriatı, hilafeti istihkar etmek akl ü irfan sahibi ehl-i imanın işi değildir. Hutbede ismini kim dinler?

Yine deriz ki harem-i hümâyûn mesârif-i cesîmesi şeriata muvafık mı? İstabl-ı Âmire'de bine bâliğ at ve uşaklarının beyhude beslenmesine cevaz-ı şer'î var mı? Mûsika-i Hümâyûn ne demektir? Efrâdı, zâbitânı, hademesi binlere bâliğdir; senevî sarfiyâtı yirmi, otuz bin liradır. Kendine ulûm-ı şer'iye ve siyasiye ile teselli yolunu bilemeyen ve bulamayan bir şahsı sade eğlendirmek için bu israf u tebzîre rızâ-yı ilâhî var mı? Meclis-i Mebûsân, Mûsika-i Hümâyûn kadar ahlâka muzır, şer'a muhalif midir? Millet mebûsları mülk ü millete mûsikacılardan daha iyi hizmet edemezler mi?

Matbaa-ı Âmire'den binlerce kâse-lîslere sabah, akşam et'ime-i nefîse tevzîi kavâ'id-i şer'a müstenid midir? Padişahın ötekine, berikine ihsanları edille-i şer'iyeden hangisiyle tecvîz olunmuştur? Bâhusûs mezkür ihsanlar şahs-ı padişâhîye hâdim eşhâsa verilmektedir. Taşra kale ve kışlalarında bulunan asâkir-i İslâm aç ve çıplak olduğu halde yalnız maiyyet-i şahanede bulunan askere muntazam elbise, et'ime, mâhiyenin i'tâsı cevâzı hangi asl-ı şer'îye bina ettirilmiştir? Orada on binden aşağı olmayan bir fırka-i askeriye bulunması lüzumunu şeriat tasdîk eder mi? Bâhusûs o fırkada mülazımdan müşîre kadar bir kaç orduya kifayet edecek zâbitan ve umerâ vardır. Buna da şeriat râzı mıdır? Yıldız etrafındaki istihkâmların, tabyaların cephanelerin, kışlaların, havanların, serî ateşli topların ve her nevi esliha-i mükemmelenin millete karşı olduğunda şüphe yoktur. Böyle korkak, milletten emniyeti münselib, ihtifâ-gâhında ra'şedâr bir padişahın hilafete salahiyeti, hükümete istihkakı, ahkâm-ı şer'iye infâzına iktidarı, hudûd-ı memleketi muhafazası, hukûk-ı 'ibâdı vikâyesi mutasavver midir? Allah aşkına söyleyiniz! İcabında uçup kaç-

mak için otuz bin lira kıymetinde balon yaptırdığı rivayetinin sıhhati o kadar iddia edilmiyor. Nitekim Kağıthane imamının ve gidiş müdürü Mahmud'un hande-i şahaneyi mûcib olmak emeliyle esâfil-i halkın haya edeceği muamelât-ı bî-edebâneleri ve birbiriyle küfr-âmiz müşâtemeleri hikâyesinin sıhhati iltizam olunmuyor. Bu misillü rezaletlerden mahzûz olan zât-ı şahane Kağıthane imamı ezan-ı Muhammedî okurken para saçıp imamın ezan-ı Muhammedîyi bırakarak kapışmaya koyulması gibi umûr bir râvi-i sâdıkın ihbârına müstenid ise de vâhidin şehadetiyle bunların sıhhatine hükm-i kat'î verilemiyor. Lâkin ahvâl-i derûna vâkıf olanlar bunlardan daha büyük şenaet ve rezaletlerin vücûdunu iddiadan geri kalmıyorlar.

Ordularda o kadar ihtiyac ve memâlikte zaruret var iken Ramazan'daki iftar israfâtını, bahşişlerini hangi ehl-i iman müstahsen görür? İsraf edilen akçe gökten mi inmiştir? Yerden mi bitmiştir? Ganimetten midir? Bu bâbda hükm-i şer'î nedir? Hesabsız hademe-i hâssa ve sâire ile yaverânı, bendegânı, musâhibânı, kurenâyı, nüdemâyı, ibrikdarları, seccadecileri, kilercileri, bağçıvanları, bir alaydan ziyade tüfenkçileri, baltacıları, hamlecileri, tablakârları, örümcekçileri, köpekçileri ve bunlara mümâsil daha nice güruhları beytülmal parasıyla beslemek şer'-i şerîfin hangi hükmüne müsteniddir? Abdülhamid Han karılara verilmek üzre şefkat nişanı ihdas etmiştir. Mezkür nişanı alan küberâ kadınları berây-ı teşekkür huzûr-ı şahaneye kabul olunuyorlar. Eyyâm-ı mahsûsada bile görüşüyorlar. Muhadderât-ı mezküre padişahın mülk-i yemin câriyeleri değildirler. Bu mülâkât şer'an câiz midir? Nişan-ı mezkürun ne kadar zî-kıymet olduğu da malumdur. Bazı Hıristiyan kadınlarına da verilmektedir. Nişan-ı mezkürun esmân-ı gâliyesi kasabalarda, köylerde çıplak gezen, aç kalan muhadderât-ı İslâmiyenin muhafaza-i ismetlerine, terfîh-i hallerine sarf edilse hilafet-i İslâmiyeye yakışmaz mı? Bir takım hükümdar zevceleriyle prenseslere verilen kıymetdar hedâyâ-yı şahâneden bazısı bir kaç bin lira kıymetinde takdir olunmaktadır.

Birkaç sene mukaddem Almanya imparatoriçesine ihdâ buyurulmuş olan zenâne bir hediyenin otuz bin lira kıymetinde olduğunu bilenler ifade ediyorlar. Buna benzer hedâyâ-yı şahâne çoktur, yalnız ümmet-i merhûmeye siyaseten bir fâide olmadığı mütehakkıktır.

Prenses Nazlı'ya da bir konağın ihsan buyurulacağı vaad olunmuştur ki bundan maksad emîre-i âmirenin milletin hayrını isteyen Osmanlı İttihad ve Terakkî Cemiyeti'ne muâraza etmesidir. Hidiv-i Mısır'ın vâlidesine de cesîm, debdebeli bir konağın verileceği haberine ne demelidir?

Vâlidenin buna ihtiyacı mutasavver midir? Huzûr-ı şahanede cilve taksîrâtından dolayı (!) Hicaz taraflarına nefy edilmiş iki yüzden mütecâviz cariyeden de bahs edilmiyor. Böyle vâhi bir sebebden dolayı ihtiyar edilen mesârife celb-i dikkat olunur. Padişah gasb ettiği bir çok erkekleri de Hicaz'a nefy etmektedir. Haremeyn-i Şerifeyn ile civar-ı tahâret-medârı bir takım mülevves mağsûbların menfâsı mı olmalıdır! Oralara sarhoş, mürtekib, fâsık, fâcir vâlilerin, memurların gönderilmesi ise ayrıca şâyân-ı dikkat u muâhazedir. Oralarda fevâhiş işâ'ası câiz midir? Bu misillü şeylerin nezâhet-i şer'iyeye ve zerafet-i siyasiyeye tevfîki fuzûli füzelâdan mercuvdur.

Emeviye, Abbasiye devirlerinde hadem u haşem vardı. Lâkin şimdikinin onda biri değil idi. O hükümetlerin servetleri, ganimetleri, vüs'atleri, bereketleri malumdur. Lâkin Emeviye, Abbasiye etvârı edille-i makbûleden olamaz. Hulefâ-yı Râşidîn seyrinde böyle bir şey varsa "sellemnâ" diyelim! Şam'da Hazreti Muaviye'yi taklîden ecnebilere şevket ibrâzı siyaseten nâfi olabilirse de sefâhet-i Hamidiye şeriata muhalif, maslahata münâfi, millete muzır bir derece-i kusvâya varmıştır. Hazreti Muaviye'nin sarfiyâtı Mâbeyn-i Hümâyûn'un matbahında yakılan odunların esmânına bâliğ olmamıştır.

Esvâbî-i cenab-ı şehriyârî ünvanını hâiz kesânın vazifeleri nedir? Lüzumları ne gibi sened-i şer'îye müsteniddir. Abdülhamid Han'la harem-i hümâyûnuna mülûkâne olmak şartıyla lazım gelen melbûsât ve mefrûşâttan fazla olarak bu uğurda itlâf edilen nukûd İstanbul'da ve sâir yerlerde binlerce serseri gezen bî-kes ve fakir etfâl-i ümmetin hüsn-i talim u terbiyesine sarf edilse sefâletten kurtarılabilir ve devlete, millete yarar âdem edilebilirler. Terbiyesiz, câhil kalmalarından melhûz ve muhakkak olan mazarrât-ı âtiyelerinin önü bu suretle alınabilir.

Boş duran o kadar padişah saraylarının, köşklerinin, kâşânelerinin vücûdu hikmete mutâbık ve lüzumu hükm-i şeriata muvafık mıdır, içlerinde o kadar câriye ve hademeyi boş boşuna beslemek ümmet-i fakîrenin borcu olsun? Müteaddid hadâik-i şahane ile masrûfât-ı cesîmesi zarurât-ı diniyeden midir? Şer'-i şerîfe mutabakatına hangi fakih-i müteşerri' fetva verebilir! O kadar boş saraylar bulunduktan sonra Mâbeyn-i hümâyûnda ve etrafında muttasıl ebniye inşası ve marangozhane, tamirhane, dülgerhane, tüfenkhane vesâire gibi devâirin vücudu lazım olduğunu şer'-i şerîf tasdik eder mi? O gibi beyhude ebniye mesârifiyle sanâyi-i milliye ve umûr-ı nâfia için birkaç büyük mekteb ve ma'melin tesis ve idâmesi mümkindir.

Bâbıâli ve devâir-i sâirede kâffe-i umûr-ı devleti, mesâlih-i ümmeti tesviyeye kâfi aklâm ve memurîn ma'a-ziyâde mevcut iken Mâbeyn'de birçok kâtibler, mütercimler, mulahhıslar, mübeyyizler, müsevvidler gibi memurların müteaddid rütbelerde 'âlî maaşlarla istihdamı iktizâ-yı şer'îye mi, israf-ı menhîye mi muvafıktır? Orada lüzumları farz olunsa bile birbirine onun mahzâ kayırılmak bahanesiyle istihdamı revâ-yı hak mıdır?

Şeyhülislâm efendi gibi müdâhin ve muhakemesiz bazı ashâb-ı 'amâim Meclis-i Mebûsân ictimâ'ını ahkâm-ı şeriata, hukuk-ı hilafete muvafık görmüyorlarsa vükelâ ve ricâl-i devletin hatta zevât-ı ilmiyeden çoğunun ahvâliyle evsâfının vaad eyledikleri mecâlis ve mehâfilin matlûb-ı şer'îye mutabık olduğuna dair bir fetva-yı şerife i'tâ veya hükm-i şer'î ısdâr buyurmaları rica olunur. Bundan daha munsıfâne bir rica var ise Allah aşkına söylesinler. Bîçarelerin bu bâbdaki müdde'âları kadar vâhi, sened-i menkûlden âri, âlemi güldürür bir kavl-i lâğî bulabilene teşekkür olunur!

Her hüküm ve ehemmiyetten sâkıt öyle bir laf dermiyan etmek mümkin ise o da Sultan Abdülhamid gibi zâlim, müstebid, hod-perest, hodbîn, cahil, mütekebbir, dessâs, mekkâr, hilye-i edeb u irfandan mahrum bir şahsın hilafet-i mevhûmesi bahanesiyle saadet-i mülk ü milleti temin edebilen müşavere-i milliye aleyhinde hezeyan ve bühtanda bulunmaktadır. Abdülhamid Han nâdândır; gavâmız-ı şer'iye şöyle dursun her müslime elzem olan ulûm-ı diniyeden bî-behre gibidir. Ahlâk-ı redîesinden sarf-ı nazar, cehalet-i malumesi hilafet-i Muhammediyeyi hâmil olmasına mânidir. Mezâyâ-yı diniyeye vâkıf ve ahkâm-ı şer'iyeye muttali olduğunu müsbit bir hükm-i şer'î ısdârı müftiyyü'l-enâm efendiyle hem-'inânı olan ulema-yı benâmdan müstercâdır ki sükût edelim. Zira ukalâyı ehl-i İslâmı hükm-i şer'î iskât edebilir.

Abdülhamid Han'ın evsâf-ı mezküre ile tavsîf edilmesine taaccüb buyurulmasın! Buna taaccüb olunur. Padişah-ı müşârun ileyhin zulm ü istibdadı ve her fenalığa meyl ü istidadı gün gibi âşikârdır. Zâlimin mezemmet ve mel'anetine dair olan âyât ve ehâdîsin müfâd-ı şerifine tatbik-i ifade olunacak olsa son derecede şiddetli lisan kullanmak lazım gelir. Acaba şerâyi'-i ilâhiye zâlimden ziyade kimi zemm u muâheze etmiştir?

Abdülhamid'in mezâlimini ve idaresinin mesâvîsini bir dereceye kadar anlatmak için tabirât-ı mezküreden ehven yoktur. Bir âdemin hüviyetini tarif etmek müşkil olursa evsâf-ı sâbitesinin zikri câizdir. Şerrinden 'ibâdullâhı tahzîr için âdi bir fâcirin zikri câiz olursa şerri umuma şâmil

olan, her işi kendine münhasır eden ve hiçbir iyilik yapmak istemeyeni ve her şeyden mesul bulunan ve en 'âlî evsâfla kendini para ile medh ettiren bir padişah-ı şevket-penâhın kendisinde mevcut sıfât-ı zemîmenin bir nebzesini dermiyan etmek câiz olmaz mı? Kavl-i leyyinle arz-ı belvâ, bess-i şekvâ müsmir olmazsa milleti hâb-ı gafletten ikaz ve zâlimi ömründe yanaşmadığı daire-i edeb ü insafa idhâl etmek niyet-i hayriyyesiyle zikr-i mesâvî günah mıdır?

"Mevtânızı hayırla zikr edin"[13] meâl-i şerifinde bir hadis-i nebevî vârid olduğu halde vefat etmiş mülûk ve selâtînin, hülefâ-yı Abbasiye ve Emeviyenin hasenât ve seyyiâtını ehl-i İslâm müverrihleri, vak'anüvisleri ber-tafsil zikr ederek muhakeme buyurmuşlardır. Abdülhamid Han hazretleri şimdiye kadar ettiğine nâdim olsun. Tevbe-i nasûh etsin. Devlet memurlarını kendisine sadıkâne hizmet edeceklerine... tahlîf ettirdiği gibi bundan sonra milletin saadetine çalışacağına yemin ediversin. Rusya'yı Ayastefanos'a getirmiş ve mülkün nısfını zâyi etmiş iken gazi, mecrâ-yı umûr şer'-i şerife mugâyir iken halife ve yakın bir câmiye gidebilmek için muhafaza edecek otuz bin bahadır arz-ı ihtiyar ederken kumandan-ı akdes gibi ünvanlarla boş boşuna iftihar etmesin. Hayâ, adalet, fikr-i insaniyet, hukuk-ı umumiyyeye hürmet gibi mezâyâ-yı şerife lazımdır ki medh u senâya liyâkat olsun. Kuru laf para etmez. Hilafet-i Muhammediye evsâf-ı mahmûde ve a'mâl-i sâliha ile ictimâ eder. Sefahetle, cehaletle, tarîk-i hakdan dalâletle ictimâ'ını kim iddia edebilir?

Türkiya uleması Abdülhamid Han'ın hilafetine bir hükm-i sun'î ısdâr etseler bile sâir memâlik-i İslâmiyye hakâik-bîn ulemâsı o meâlde bir hükm u i'lâma aldanmayacakları, tasdik edemeyecekleri akvâl-i vâki'alarından ma'a't-teessüf anlaşılmaktadır. Bu bâbda Hind ulema-yı a'lâmından es-Seyyid Ahmed [Han] nâmında bir zâtın ahîren neşr eylediği bir makale nazar-ı dikkate alınmaya şâyândır. Âlim-i müşârun ileyh makalesinde:

> "Halife olan zâtın ahkâm-ı şer'iyyeyi infâz edemediği ve nüfûzunun yetişemediği memâlikde şer'an ve dinen hilafeti sahih olamaz. Hatta halife tesmiye olunamaz. Binaenaleyh Türkiya padişahının hilafetini ve hiçbir hükm-i nüfûzunu tanımaya mecbur değildir. Devlet-i metbû'amız olan İngiltere bir devlet-i Mesîhiyye ise de ehl-i İslâmın hukuk ve vezâifine hiçbir müdahalesi ve a'mâl-i İslâma münâfî bir muamelesi olmadığından ve
>
> .....

[13] Taberanî, *el-Mu'cemü'l-Kebir*, XII, 438.

din-i Ahmedî ulemasından istedikleri gibi telkinât-ı diniyye ve mevâiz-i İslâmiyyede bulunmalarına müsaade olduğundan devlet-i müşârun ileyhâ-ya itaate ve hayır duaya borçluyuz. Türkiya ile yalnız revâbıt-ı İslâmiyemiz bulunduğundan Türkleri dinen severiz. İyiliklerini kalben arzu ederiz. Metbû'umuz olmayan bir İslâm devleti Hıristiyan devletlerinden biriyle muhârib olsa bile kendisine maddeten mu'âvenetle mükellef değiliz ..."

gibi fıkraları dermeyân eylemişdir.

Diğer Hindlilerden mürekkeb bir cemiyet Londra'da akd u ictimâ edip Hindistan'da bir takım fukaranın terfîh-i haline dair bazı mutalaâttan sonra fıkarât-ı mezküreyi müeyyid takrîr-i kelâm ve ifade-i meram eylemiştir.

Abdülhamid Han ülkesinde ahkâm-ı şer'iyye infâzından âciz bulunduğu veyahut infâzına hiç ehemmiyet vermediği ve zaman-ı hükümetinde her nevi menhiyyât irtikâb edildiği halde kuru bir hilafet davasıyla bütün Müslümanları kendi garazına hâdim etmek istiyor. Kendi şahsı için umum Müslümanların fedâ-yı mal ü cana âmâde olduğu zu'munda bulunuyor. Bu davayı gururla Avrupa devletlerine tehdidi andıran muamelât-ı serkeşâneye cesaret ediyor. Ne boş emel! Ne kadar beyhude fikir!... Böyle bir fikr-i fâsid ve re'y-i kâsid ancak zât-ı şahanelerine mahsustur!

Cennet-mekân Mithat Paşa gibi ihtiyar-ı ümmetin nesâyihini dinleyip Meclis-i Mebûsân muavenetiyle ıslâhât-ı mülkiyeye, terakkiyât-ı milliyeye sa'y u gayret edeydi belki şimdiye kadar mezkür davayı tashih edebilecek derecede ehliyet-i şer'iyye ve liyakat-ı siyasiye ihrâz edebilirdi.

Avrupa halkının hilâl ve salîbe dair dehşetli kelâmı malumdur. Efkâr-ı İslâmiye üzerinde bize nâfi' bir tesiri oldu mu? Abdülhamid'in mantıksız davaları en ziyade güvendiğimiz Hind ulemasıyla küberâsını üzerlerinden her töhmet-i siyasiyeyi def etmeğe ve bizimle mahabbet-i diniyeden gayrı hiçbir alâkaları olmadığını ilâna icbâr etti. Nil Vadisi'nde İngiliz ayağını dahi takviye eyledi. Yalnız büyük zâbitân İngilizlerden olmak şartıyla otuz bin Mısırlı ile Sudan gibi vâsi' servet-i tabiiyyesi kesîr ve esasen bize tâbi olan bir kıta-i İslâmiyeyi bildiği gibi zabt u istilâ ediyor. Bunun da cevâzına dair bir fetva-yı şer'iyyenin ihsânı müftiyyü'l-enâm efendinin fekâhetlerinden mütemennâdır. Millet hâkimiyette reis olaydı buna da meydan bırakmazdı. İngilizlere makûl ve bize nâfi' bir sûretle söz anlatılırdı. Şüphe yok ki Mısır'a da getirmezdi.

Türkiya'da ve Mısır'da icâb-ı zaman ve maslahat-ı mekândan bî-haber kesândan mürekkeb bir şirzime-i pür-gurur Abdülhamid'in rüşvetiyle

yalan söyleyen bir takım Fransız muharrirleriyle bi'l-ittifak Millet Meclisi'nin Türkiya'ya sâlih olmadığından bahs ededursunlar. Varsınlar efkâr-ı İslâmiyeyi tağlîta devam etsinler. Zaman önümüzdedir. Her hakikati meydana koyar. Kimin müdde'âsı sahih ve menâfi'-i devlet u millete muvafık olduğunu temyiz eder.

Risâlede bid'at-i hasene kabilinden ve bid'at-i seyyie makûlesinden olan şeylere işaret olundu. Mukteziyât-ı zaman u mekâna münâsib bir meclis-i şûrânın bizde bulunması usûl-i şer'iyyeden olmayup ilcaât-ı zaman ile kabul olunan bid'atlerden ma'dûd olması takdirinde meclis-i mezkûrun bid'atlerin ahseni ve millete enfa'ı olduğunu tasdik etmeyecek bir âkil-i ehl-i iman ve hayır-hâh bir sahib-i irfan bulunmaz zann-ı kavîsindeyiz.

Bîçare Osmanlı fukarasının parasıyla Müslüman mazarratına, Hıristiyan menfaatine hizmet eden ve her dinden bîgâne bulunan bir takım garaz-gû, garaz-cû Avrupalılarla bi'l-iştirâk şimdiye kadar zarar u ziyandan gayrı bir şey görülmeyen emel-i Hamidî mürevvici merkûm küstahlar şarkın ahvâlinden bahs eyledikleri sırada zîrde kavislerle gösterildiği üzre idare-i kelâm eylemişlerdir.

"Şûrası şâyân-ı teessüfdür ki heyet-i İslâmiye heyet-i Hıristiyaniyeden büsbütün başka şerâit-i ictimâiye ile müesses bulunduğundan kendine mahsus bir sûrette kavâ'id ve nizâmâta muhtac olduğu anlaşılamamışdır".

Garip şey! Şarkdan bahs olunurken Müslümanlıkla Hıristiyanlığın başkalığı dermeyan ediliyor. Mahzâ dince kavâ'id-i İslâmiyenin kısm-ı a'zâmı kavâ'id-i Hıristiyaniyeye muhalif olduğunu çocuklar bile anlamışlardır. Bundan bahs etmek abesdir. Her tarafın mabedleri ile usûl-i ibadetlerinin ve nikâh ve talâk gibi muamelât-ı şer'iyyelerinin ayrı gayrı olduğunu herkes biliyor. Hatta Budalılar, Mecusîler Ateşperestler ve daha nice edyân-ı garibe ashâbı usûl-i mezhebiyye ve kavâ'id-i diniyyece yekdiğerine bir hayli mübâyindirler. Bunlar umûr-ı diniyyece ve âdât-ı milliyece hem Müslümanlara hem de Hıristiyanlara bambaşka gibidirler. Lâkin imâr-ı mülk, ıslâh-ı ahvâl her mahalle münâsib sanat, ticaret, ziraat, muhafaza-i memleketle ref'-i zulm, tamîm-i adalet gibi umûr ve vazife ve bunlara müteallik fünûn u maârife temessük lüzumunca bir yerde mübâyenet ve ihtilâf yoktur. Cüzî bir ihtilâf olsa bile usûl-i diniyyeye müteallik olmayıp âdât u furû'a âittir. Hükümet-i Hamidiyye hükümât-ı sâire gibi mezkûr umûru itmâm ve vezâifi ifâ ve lazım gelen ulûm u fünûnu te-

beasına talim ediyorsa merkûm müdafaaların sözü mesmû' olabilir. İslâmiyet böyle şeyleri mürevvic ve âmirdir. Mûcibince amel eden istifade eder. Nitekim çok etmişlerdir. Hükümet-i Hamîdiye'nin müstefîd olmaması fesâd ve rezaletinden nâşîdir. Öyle vâhî müdafaâtla kabâyihini setr ve İslâma atf etmeğe yeltenmek gibi arsızlık olamaz. Müslümanlardan hayâ olunmuyorsa bâri ahkâm-ı İslâmiyyeye vâkıf Hıristiyanlardan utanmalıdır. 'Âlî, mukaddes, iki cihanda her saadeti mütekeffil olan din-i İslâma zelîl, mülevves ve dâreynin umûrunda kör bir hükümetin ne kadar münasebeti olabilir? Çin hükümetine benzetilmek isteniliyorsa bir şey diyeceğimiz yoktur. Bir de:

> "Garp ricâl-i siyasiyyûnu şarka da aynı kavâ'id ve nizâmâtı tatbik etmeyi hayal ederler, her fenalığın masdarı budur".

Bu da bir hayal-i mahz! Garp siyasiyyûnu hakâyik-i İslâmiyyeyi tedkik edip şer'-i şerifin müsaid ve âmir olduğu ıslâhâtı bize zorla yaptırmağa borçlu değildir. O bizim vazifemizdir. İfâsına ihtimam ettiğimiz ne ile sâbittir? Hükümet-i Hamîdiye'nin icraatıyla mı? Garbîler şarkda hükümetlerin istibdadı her fenalığın masdarı olduğunu anladılar, şarkın fesâdına bir nihayet vermek istediler. Şark ricâli mütenebbih olup şeriata, hükümete tevfîk-i a'mâl ederek ıslâh-ı umûra himmet edeceğine fesâdını tezyîde koyuldu. Garb da şarkın kavâ'id ve nizâmâtı yoktur dedi. Olsa da zamana tevafuk etmez zan etti, veyahut şarkın şaşkınlığını görünce öyle hükm ü zan ile maslahata muvafık buldu. Umum şarktan bahse ne hâcet! Türkiya'nın evâhiri malumdur. Yalnız Kırım muharebesinden beri ahvâlimize atf-ı nazar edelim. Garbın düvel-i mütehâbbesi mezkûr muharebede bize ciddi muâvenette bulundular. Şeref kazandırdılar. Devletimizi düvel-i muazzama 'idâdına idhâl ettiler. Adam ol! Sa'y et! Dostunu, düşmanını bil! dediler. Ve daha pekçok nesâyihde bulundular. Islâhât için istediğimiz kadar para verdiler. Hükümetimiz ise dostları ağlatacak, düşmanlarımızı güldürecek harekâta kıyâm etti. Paraları yedi. Düşman sözüne baktı. Muhiblerini gücendirdi. Evvelden işitilmemiş fesâdları da icâd etti. Rusya ile ettiğimiz son muharebeden evvelce harb etmemeği de musırrâne bize tavsiye ettiler. Hiç kimsenin sözüyle hareket etmeyen Abdülhamid Han-ı Sânî niçin harbin ilânını irâde etti! Yalandan işâ'a olunduğu üzre Mithat Paşa gibi zevât sebeb olmuş ise niçin kimini harbin ilânından evvel kimini de sonra tard u teb'îd eyledi. Harbin hitâmına kadar onlara hiç dokunmaya idi. 'Adem-i muvaffakiyetleri

takdirinde o dehşetli cezalara ol vakit müstehak olurlardı. Mabeyn-i Hümâyûn'un böyle bir sekamet-i fâzihasıyla beraber İngiliz donanması İstanbul limanına girdi. Rusya'yı Ayastefenos'ta durdurup İstanbul'a sokmadı ve 'adüvv-i kadîmimizden hayatımızı kurtardı. Berlin Kongresi akd olundu. Ayestefenos muâhede-i can-şikâfı fesh edildi. İngiliz murahhasları hukuk u menâfi'imizi bizden ziyade müdafaa etti. Devlet zâyi ettiğinin çoğunu iade eyledi. Yine düvel-i muazzama sırasında kaldı. Sonradan ne yaptı? Adam akıllı bir şey yapmadı mı? Garb düvel-i mütehâbbesi nesine mâni oldu? Mülkünü imâr ve tebeanı terfîh etmeyeceksin deyü elini kolunu mu bağladı? İrtikâb ettiği fenalıklardan hangisinin mürevvici oldu? Fukaramızı soyan, memleketimizi harap eden kimdir, ahaliden soralım!

Garb devletleri bize ne yapsınlar? Bizim iyiliğimizi bizden ziyade mi arasınlar? Devletimiz Berlin Muâhedesi'nden sonra ıslâhât-ı mükemmele icra etmiş olaydı garb devletlerinden hangisi mâni olurdu? Hükümet-i Hamîdiye'nin salâhımızı istemeyen Rusya'nın âmâline muvafık istibdad ve ifsâdı garbîlerin teşvikiyle mi oldu? Abdülhamid Han Rusya'nın kucağına atılınca ve nef'i yalnız şahsına olan Almanya'ya her şeyini bî-diriğ edince devletinin bekâsını, milletinin selâmetini istemediği anlaşıldı; bunun üzerine sâir garb devletleri hisselerini başkalarına kaptırmamak üzre ğuremâya dâhil oldularsa ta'yîb bile olunmazlar. Hükümetimiz onların dediğinden aksini iltizâm edegeldi. Millet de hükümetin yalanlarına kapıldı. Hakikati anlamağa henüz muvaffak olmadı. Garb devletleri "Türklere ne iyilik ettiysek hasbeten lillâh ve mahabbeten li-sevâdi'l-'uyûn ettik, şimdiden sonra memleketlerini Rusya'nın istilâ etmesini müşahede ile iktifâ edelim" mi desinler. Veyahut akl u hayale gelmeyen şenâetlere devam etmek üzre Mabeyn-i Hümâyûn'u var kuvvetleriyle muhafaza mı etsinler? O yine istediğine cilve-i şahanede bulunsun, sevmediğine cefâ vü ezâ envâ'ını ededursun! Böyle Mabeyn bu diyâra değil Turan sahralarına, Moğolistan yaylalarına yakışır! Oraya gitsin de emeline muvafık diğer tebea arasın! Bundan sonra millet-i Osmaniyye öyle pisi kabul etmez. Yalancı müdâhinlerini de dinlemez. Bîçare milleti avutmak için mahvını tehyie eden fesâdın masdarı garbdır demek ukûl-i beşerle istihzâ etmektir. Öyle müdâhinler de Mabeyn-i Hümâyûn'la beraber Turan'a, Moğolistan'a gitmelidirler. Mabeyn onlar gibi müdâhin, münafık bulamaz. Onlar da aldatacak âdem başka yerde bulamazlar. Lâkin mezkür mahallerin bazısı Rusya'nın istilâsına düçâr olmuş, bazısı da tehdidine marûz bulunmuştur. Alçaklar orada rahat edemezler. Ve yine:

"Sultan Hamid'i bazı Avrupa hükümâtına imtisâlen mebâdi-i hükümetinde neşr u kabul eylediği Kanun-i Esasi'yi tatbik etmediğinden dolayı levm ettiler fakat bu gibi bir mülâhaza pek yolsuzluğu, yanlışlığı ve gayr-ı kâbil-i icra olduğu nasıl anlaşılmadı? Ve nasıl oldu da Müslümanların İslâmiyetten hurûc etmeksizin bunu tatbik edemeyeceği düşünülemedi? Bu âdeta cübbeli bir Cezayir şeyhini alafranga şık bir Parisliye tebdîl etmeğe benzer!...".

Pek doğru! Tatbik etmediğinden dolayı levm ettiler. Ve daha edeceklerinden başka!.. Zira Kanun-i Esasi'yi tatbik edeydi zaman-ı hükümetinde vukûa gelmiş olan fenalıkların yüzde biri olmazdı. Bu mülâhazanın yanlışlığı yoktur. Yanlışlık malumattan, hüsn-i terbiyeden, sıhhat-ı muhakemeden mahrum kalmış zâtta ve onun cehl ü sefahetine ittibâ eden kesândadır. Kâbil-i icra olmaması da Abdülhamid'in gıda-yı ruhu olan ifsâd ve istibdadı terk etmesini istemediğindendir.

Galiba merkûmûn Mabeyn-i Hümâyûn'un derûn-ı kitapta mezkür ve herkesce malum olan mezâlimini, şenâyi'ini, fezâyihini, mefâsidini Müslümanlığa tamamen muvafık zan ediyor! Ve bunları men' u ref' edebilen Kanun-i Esasi'yi Mabeyn Müslümanları kabul ve tatbik edemezler demek istiyor! Böyle fetânet ve bu kadar diyanet ashâbı dâreynde Abdülhamid'in mükâfatına daima arz-ı ihtiyacda bulunsunlar. Böyle mesâil-i mühimmenin yabancı ellere kalması çok teessüfe şâyândır. Meşveret, hilafet gibi mesâilden bahsin Hıristiyanlara ne münasebeti vardır? Abdülhamid Han birçok para sarfıyla Mısır gibi memâlikde hatta İstanbul'da Müslümanlardan gayrı bir takım Hıristiyanlara kendi hilafetinin fezâilinden, sıhhatinden bahs ediyordu.

Şimdi de meşveretin aleyhine bazı namussuz Hıristiyanlara ve onlara peyrev Müslümanlara resâil neşr ettiriyor. Teessüf olunur ki Abdülhamid Han halkın cehaleti sâyesinde İslâmın en mühim umûrundan hevasına uydurduğunu yalancı yabancılara müdafaa ve işine gelmeyeni de yine onlara zem ettiriyor. Ne yapsın! Din-i İslâma hıyanet ettirecek, yalan söyletecek dindar, akıllı Müslüman değil namuslu Hıristiyan bile bulamıyor.

Müslümanlık Kanun-i Esasi'yi kabul etmiyorsa serd olunan es'ileye ecvibe-i kâfiye i'tâsı ve zikr olunan edille îrâdı matlûbdur. Ol vakit Osmanlıların bir bedevîye müşâbeheti nefsü'l-emre mutabık olup olmadığından bahs olunur. Türkiya'ya Kanun-i Esasi Abdülhamid'e hilafet-i İslâmiye kadar münasebetsiz olamaz. Abdülhamid'in lütuf-dîdeleri ve fâ-

idesiz tarafdarları olan eşhâs-ı merkûme ile daha esaslı bir zemin üzerine mübâhese edilir.

İkdâm gazetesi Avusturya Meclis-i Mebûsân'ında geçenlerde vukû bulmuş olan gürültülerden ve Yunan'ın mağlubiyet-i vâkı'asından tuttu-rarak parlemento usûlünün memlekete muzır ve tarafdarânı muhtî olduğundan uzun uzun hâme-rân-ı vikâhet olduğu manzûr olmuşdur.

Cevdet Beğ Efendi!

O misillü gürültüler şâyân-ı taaccüb bir şey midir? Avusturya devleti akvâm-ı muhtelifeye hâkim olduğu malumdur. Her kavim mebûslarının kendi menâfi'-i milliyelerini gerek hükümete, gerek muhalif fırkalara karşı müdafaa etmeleri fena mıdır? O gürültülerin bereketiyle fukara-yı memleketten birçok mezâlim tahfîf ve 'ibâdullahın istirahati tez peydâ ediliyor. Cümlesi hükümetin istibdadına kurban mı olsunlar? Memâlik-i Osmaniyyedeki karışıklıklar, fesâdlar mezkür gürültülerden ehven midir? Bu da parlemento usûlünden mi ileri geliyor? Çok gördüğünüz Avusturya'nın bir odasında arasıra vukû bulan gürültü memleketin her tarafında hesapsız gürültülerin önünü alıyor! Mebûslar ne yapsınlar? İmparatorun bendegân defterine kayd olunmak için sizin gibi zırlayıp (!) dua mı etsinler? Zaleme müdâhinleri gibi şeytan-ı ahres mi olsunlar? Vükelânın teveccühünü kazanmak için etek öpüp karşılarında maymun gibi el pençe divan mı dursunlar? O gürültüler oldu da ne fenalık zuhûr etti? Ermeniler, Kürtler gibi birbirlerini mi kesdiler? Girid ahalisi gibi yekdiğerini mi boğazladılar, payitahtında binlerce lâşe mi serildi? Seller gibi kanlar mı aktı? Avusturya devletinin kuvvetine bir zaaf mı târî oldu? Biz Avusturya'nın parlemento gürültülerine bakarak kendimizi, milletimizi aldatmaya çalışacağımıza Avusturya'nın Selânik'e kadar uzanması muhâtarasına karşı bir tedbir düşünsek maslahata daha muvafık olmaz mı?

Bosna, Hersek vilâyetlerini kim aldı? Bizde akvâm-ı muhtelife bulunmak cihetiyle siyaseten Millet Meclisi olamaz diyenlere karşı Avusturya şevketinin günden güne izdiyâdı ve idare-i dahiliyesinin kesb-i intizamı ve servet-i umumiyesinin teksîri ve ticaretinin tevessü'ü gibi delil-i müskit olamaz! Avusturya akvâmının ağrâz-ı siyasiyeleri akvâm-ı Osmaniyeden daha mübâyin ve menâfi'-i milliyeleri daha muhalifdir. Lâkin bir cihet-i câmi'a cümlesini birbirine rabt ve umumun menâfi'ini temin ediyor. O cihet-i câmi'a da müşaveret-i umumiyye-i milliyedir.

Bosna, Hersek Müslümanları o müşavereye iştirâklerini istihsâl etseler hukuk-ı milliyelerini güzel müdafaa ederek çok istifade ederler, Os-

manlıya meveddetin kadr u kıymetini öğrenirler. Bosnalı, Hindli, Tunuslu, Cezayirli gibi Müslümanları hükümet-i metbû'alarının millet meclislerine mebûs göndermelerini talep etmeğe teşvik ve daha müstakil bulunan İran, Afganistan, Fas hükümetlerine de millî mecâlis-i müşavere küşâd etmelerini tavsiye etmeliyiz. Bu maksad-ı mühimmin husûlünde mahkûm ve gayrı mahkûm olan unsur-ı İslâm nüfuzu tekavvî, efkârı tenevvür, servet u satveti tezâyüd eder, hakâyık-i İslâmiyeyi bi-hakkın anlar; uhuvvet-i İslâmiyeyi takdir ve te'âvünün ne yolda olabileceğini idrâk eder.

Kürre-i arzın en kuvvetli devletlerinin zîr-i hükm ü tahakkümünde mustaz'af bulunan Müslümanlardan bize bir muâvenet ümmid-i vâhisinde bulunuyoruz. O mahkûmlar devletlerinin millet meclislerine azâ intihâb etmek hakkına mâlik olup bir dereceye kadar hâkimiyete iştirak etseler a'zam-ı hukuk-ı milliyeleri olan hürriyet-i mezhebiye, fikriye, neşriye, ve ictimâiyeyi vech-i lâik üzre temin ettirirler. Ve bu vechile İslâmiyete, Osmaniyete hizmet lüzum ve keyfiyyetini anlarlar. Mahkümiyet-i mutlakada kalmalarından ziyade hâkimiyete iştiraklerinden istifade edeceklerimizde bir âkil iştibâh etmez. Millet meclisine azâ intihâbına henüz salahiyetleri yoksa onları o salahiyeti intâc edecek olan ulûm ve maarif iktisâbına terğîb, hukuk-ı milliyelerini talep yolunu irâe etmeliyiz. Millet Meclisi İslâma münâfîdir gibi mütalaât-ı sakîmede bulunarak bîçareleri o menba'-ı istifadeden tenfîr etmemeliyiz. Selâmetler, istifadeleri, terakkileri o mecrâ-yı hukukdan intifâ' etmekle perveriş-yâb olur. Mukteziyât-ı zamana tatbik-i amel ü hareket muktezâ-yı akl ü hikmettir. Bundan daha makûl tedbir varsa beyan edene arz-ı şükran feravân olunur.

Şer'-i kavîm-i Ahmedî her çaresizliğe çâre-sâzdır. Ehven-i şerri ihtiyâra ve muktezâ-yı asrı iltizâma müsaid belki ikisi ile âmirdir. Mülâhazât-ı makûle ile âmil olursa ehl-i İslâm tefeyyüz ve terakki ve imdâd-i ilâhîye istidâd hâsıl edebilir. "İmdâdın vürûdu istidâd nisbetindedir" meâlinde bulunan "vürûdü'l-imdâd bi-hasebi'l-isti'dâd" kelâm-ı hikmet-ittisâm-ı mutasavvife ile felâsife-i İslâmın karar-dâdesidir. İstidâd-ı matlûbun husûlü başka yolda olabilirse beyan buyurulsun. Mahkûm ve gayrı mahkûm olan ehl-i İslâm asr-ı hâzırada bile gâyet fâide-bahş cihadda bulunabilir: "Câhidû fî sebîlillâh" emr-i Rabbânîsini pek mükemmel bir sûrette infâz edebilir. Cihad fî sebîlillâh yalnız sefk-i dimâ değildir. Vâcib te'âlâ "Allah'ın yolunda çalışın, çabalayın!" [Tevbe, 9/41] deyü emr ediyor. Allah'ın yolu naklen ve aklen hayrât ve hasenât teharrîsidir. Cenabı Hakk'ın inzâl buyurduğu ahkâm-ı şeriate temessük ve ihsanı olan kuvâ-yı akliy-

yeyi hüsn-i istimâl etmek sebîlillâhda bulunmak demektir. E'âzım-ı müessirîn bu vechile Kelâm-ı İzzet'i tefsir buyurmuşlardır.

Hâsılı çalışıp çabalamak her nevi mihnetlere katlanmak, zamanın icaâtına uymak, ıslahı aramak, nâfi'i gözetmek lâ-büdd ü lazımdır. Hukuk-ı milliyeyi müdafaa için mücadelât-ı hasenede bulunmak, icâb ederse müdârebe etmek hatta şehit olmak hırçınlık sayılmaz. Hırçınlık, kabalık bilmeyerek, akl u hikmete, tabiat-ı maslahata tevfîk-i hareket etmeyerek tarîk-i terakkide herkesten geri kalmak veyahut şer'-i şerifin müsait ve aklın müeyyid bulunduğu taleb-i hayrât yoluna sülûk etmeyip vâhî ümmidlerde bulunmakdır.

'İbâdullâhı idlâle sa'y ve Zeyd ve Amr'ın menfaati için setr-i hakâik-i beşerin irtikâb edebileceği azîm cinayetlerden, vahim hiyanetlerden ma'dûddur. Memlekete, millete nâfi' hatta nef'i mazarratına gâlib bir şeyi din-i İslâm red etmez. Peygamberimiz Efendimiz'le hulefâ-yı kirâmı her kavmin işe yarar, fâideli umûrunu kabul ve icra ederlerdi. Ahd-i saadette Ateşperest İranlılardan, Putperest Rumlardan nice umûr-ı nâfi'a ahz olunmuştur.

Şûrâ emr-i celîli vârid olmamış olsa bile nef'i azîm olduğuna edille-i hissiye ve akliye ve tecârib-i 'adîde şâhit iken Millet Meclisi'nden imtinâımız belâhettir. Veya garazdan gayrı bir şeye haml olunamaz. Meclis-i Mebûsân'ın münakaşaları, intihâbât münâza'aları, mudârebeleri istibdad halinde tekevvün ve tekessürü tabiî olan vezâifce taksîrâta, memlekette sû-i istimalâta, ahalinin kuvâ-yı maddiye ve mâneviyeden mahrumiyetine nisbetle hiç mesâbesindedir.

Koca Avusturya devletinin başvekili bazı mebûslarla fikr u re'y muharebesinden sonra düello ediyor. Yine mesâlih-i memlekete münâfî, millete muzır bir şey zuhûr etmiyor. Belki işler evvelkinden ziyade düzeliyor. Bizim nâzenînler böyle gürültüleri zerafete muhalif görürler. İşlerine gelen takva-furûşluk olmak üzre düello haramdır derler. Vâkı'a bize düello şer'an câiz değilse de hukuk-ı milleti müdafaa için zalemeye karşı doğru söz farzdır. Niçin o farzı ifâ etmeyelim? Buna dair bu kadar âyet ve hadis vardır. Faruk-ı a'zam efendimize kılıcını gösterip "Eğrilirsen seni bununla doğrulturuz" diyen zât-ı hamiyyet-simâtın hareketini bizim meskenetimiz mi yoksa parlementoda bazı azânın necdetini mi okşuyor?

Yunanîlerin mağlubiyetine gelince mağlup olmaları bize bir şeref ve onlara büyük bir hakaret değildir. Yunanîler milletce bir hatada bulundular diyelim. Eski Arablar "Müşavere üzerine hata, müşaveresiz savâbdan

müstahsendir" derlerdi. Bu söz hikmetsiz değildir. Yunanîlerin şimdiden sonra mütenebbih olup adam olmağa ve hatalarını tamir etmeğe çalışmayacakları neden malumdur? Halbuki biz üç yüz seneden beri hatâyâ-yı siyasiye neticesi olarak memâlik-i mevcudenin birkaç mislini muhtelif kıtalarda ve mütefâvit zamanlarda zâyi ettik, bir defa olsun mütenebbih olmadık. Yalnız Abdülhamid'in ibtidâ-i hükümetinden beri âlemin tasdîk-kerdesi olan hata zâyiâtımızı, maddî mânevî hasârâtımızı ne vakit ve ne ile tazmîn edebiliriz!

Üç yüz sene evvel Meclis-i Mebûsânımız olaydı bu hasârât-ı cesîme olur muydu? Yirmi bir seneden beri sâbit ve hükümeti mesul etmeğe muktedir bir Meclis-i Mebûsânımız olaydı hiç şüphe yoktur ki tahribât-ı Hamîdiye bizi bu kadar zedelemezdi. Hiç olmazsa hünkârın hatâyâ-yı sâbıkası şimdiye kadar tamir edilirdi.

Mithat Efendi'nin Fransa mebûsânının ekl ü şürbü ve hükümet-i mutlaka olan Rusya'nın yüz elli seneden beri terakkisi gibi şeylerden bâhis uzun makâlât neşriyle efkâr-ı Osmaniyeyi tağlît ve usûl-i meşveretten tenfîre çalıştığı malumdur. Fransızlar din ve âdetlerince olan me'kûlât ve meşrubatına ta'rîz bizim karnımızı doyurmaz. Sadrımıza şifa vermez. Dâhilen servet ve intizâmları ve hâricen nüfuz ve itibarları gittikçe artıyor mu? Artmıyor mu? Hükümetimiz Rusya'dan ziyade mutlak idi, niçin usûl-i meşverete müstenid olan Fransa'ya Cezayir, Tunus gibi cesîm, vâsi', münbit ilâ maşâallah tevessü' ve imtidâda müstaid iklimleri kaptırdı. Fransa'nın yirmi beş senelik ciddi terakkisi dehşet-nümâ Almanya'ya her tarafdan müttefik aramak lüzumunu hissettiriyor. Biz Mâbeyn'in umûr-ı askeriyeye müdahalât-ı câhilânesiyle beraber yirmi sene mukaddem Mithat'ın hükümet-i mutlaka olması sâyesinde müterakki, 'azîm, şevketli göstermek istediği koca Rusya devletini en ufak hükümetlerden istimdâda ve "Aman Hıristiyanlık yanıyor" feryâdına muztar edebildiğimiz halde şimdi Yunan gibi âciz bir millet-i sağîreyi yüz binden ziyade en güzîde askerimizle zebûn eylediğimizden âleme tefâhür garâbetinde bulunuyoruz! Niçin dâhilî iğtişâşâtı kaldıramıyoruz? Dâhil ve hâricde hükümetimizden kimseyi hoşnud edemiyoruz. Yirmi seneden beri o kadar hasarât ve tahribata mukabil yapabildiğimiz şey evvelden Rusya politikasını teyîd ve şimdi de Abdülhamid'in mevkiini takviye etmeğe rağmen bizi ızrâr edegelen Almanya fabrikalarından biraz silâh iştirâ etmekliğimizden ibarettir.

Vâ-esefâ ki bu silâhın ilk tecrübesi tebea-i sâdıkamız olan Yemen Müslümanlarıyla Dürzileri, Ermenileri haklı ve haksız tenkîlde icra olun-

muştur. Rusya'nın asr-ı hâzırdaki tevessü'ü usûl-i meşveretten mahrum olan Çin, Buhara, İran, Türkiya gibi memâlik taraflarında bulunuyor. Çünkü oralarda şaşkın çoktur. Hadd u hesabı yoktur. Halbuki bu asırda Almanya'dan, Avusturya'dan ve eski mağlubu olan İsveç'den ve hatta kendi teşkil ettiği Romanya ve Bulgaristan'dan bir şey almak ümmidinde midir? Yalnız Almanya ile muharebeye cesaret edebilir mi? Avrupa'da artık ümmid-i istilâsı yoktur diyorlar. Asya'da beş altı yüz milyon halktan korkmuyor da aksâ-yı şark adalarında sâkin ve usûl-i meşverete nâil kırk milyonluk Japonyalıdan titriyor. Nahîfü'l-bünye, kasîrü'l-kâme olan Japonyalıları kendi iri, zırh-pûş, müsellah Kazaklarıyla, Türkmenleriyle, Hosarlarıyla yalnız başına tehdit edemiyor da emelini mürevvic müşterek bir nokta vermek için Almanya ve Fransa devletlerine ser-fürû ediyor.

Japonun dört yüz milyonluk Çin'e olan parlak galibiyeti yeni bir şeydir. Hâsılı Rusya'nın malum olan ciddiyeti, mahareti, kesretiyle beraber terakkisi, tevessü'ü usûl-i meşveretten mahrum intizamsızların, irfansızların, zarar ve ziyanına vukû bulmaktadır.

Mukaddemât-ı mezküre üzerine [Şeyhulislâm] Cemâleddin, [Ahmet] Mithat gibi vicdansızlar, iz'ânsızlar her ne vechile isterlerse beyan-ı efkâr, idlâl ve iğrâr ededursunlar, kendi millet ve devletlerinden gayrı hiç kimseyi ızrâr edemezler. Umum akvâm-ı Osmaniyeyi hüsn-i itilâfa davet ve cümlesinin hoşnud, mesud olacağı usûl tavsiye ederek hükümete kabul ettirirlerse Osmanlılığa ve bilâhire Müslümanlığa büyük, büyük hizmetler ifâsına muvaffak olurlar.

Cenabı Hak cümlemizi bu yoldaki hidemât-ı mebrûreye muvaffak ve a'dâ-yı din ü devletin âmâl-i bed-hâhânesini muhâle muallak buyursun. Allâhumme havvil hâlenâ ilâ ahseni'l-ahvâl.

Fî 25 Receb sene 1315[14]

Mehmed Kadri Nâsıh

.....

14 Metinde yanlış olarak 1325 yazılıdır. [İ.K.].

TENBİH

Şu risâle çoktan beri ıslâhât-i lazime vaad eden şevketlü Abdülhamid Han-ı Sânî ile vükelâsına ve vaadinin bir an evvel incâzını musırran talep eylemesi her şeyden elzem olan ümmet-i Osmaniyyeye seri'an arz olunmak fikriyle ale'l-acele tertip edilerek kısm-ı a'zamı Rebiülevvel'de tab' olunmuş ise de bazı müşkilâtın zuhûrundan nâşî neşri ve lazım gelen makamlarla efkâr-ı umumiyyeye arzı tarih-i hâzırdan evvel müyesser olamadı.

Risâlede ziyade mühim sanılan mevâdd tekrar 'ale't-tekrar zikr olunmuştur. Her halde maksad efkâr-ı umumiyyeye muhakemesi ziyade lazım umûr u ahvâle delâlettir, hatıra geldiği kadar yazıldı, muhakeme-i umumiyeye havale olundu, arz-ı efkâr ümmeti şer'î, siyasî, aklî, hulkî, iktisadî gibi muhakemâtla meşgul etmektir. Yoksa muhakemede hak kazanmak değildir.

Efkâr-ı mesrûdenin bazı cihetlerinden dolayı fakiri tahtie eden olursa savâbını 'ib[â]dullaha göstermesi rica olunur.

Arz-ı niyâz olunduğu üzre padişah-ı hodgâm ümmet-i merhûmeye iyilik ederse hakkında edilen ta'rizâttan tevbe-i sahîha şimdiden takdim olunmaktadır. Zikr-i hüsnü hakikaten umumun zîver-i zebânı olmakta devam edecektir. Türkiya'nın hâl-i hâzırı ne kadar müşkil ve ne derece ıslâha muhtac olduğunu beyan etmek daha çok yazmağa mütevakkıfdır. Zamana ve mekâna muvafık tedâbire müracaat daha bir müddet tehir olunursa umum ehl-i İslâmı ebediyyen teessüf ve enînde bulundurabilecek bir hâtime-i vahîmeden gâyet endişe olunmaktadır.

Devletin ne kadar hatar-nâk bir halde bulunduğunu padişah idrâk etmiyor denemez. Ma'amâfîh hatarın def'ine de himmet etmiyor, nasıl

denebilir? Umum âlem-i İslâma şâmil belki hayat-ı siyasiyesine kâfil bir emr-i ehemme keyf u zevkın takdimi insanın alçağından istib'âd olunur. Bir padişaha nasıl yakıştırılabilir? Bu müşkilin halli zamana aittir. Ümmetin vazifesi hukukunu istemek ve padişahla vükelâsını ifâ-yı vezâife, itmâm-ı musalaha[ya] davette devam ve davet müsmir oluncaya kadar her fedakârlığa ikdâm eylemektir. Cenabı Hak hayra sa'y edenleri her işte muvaffak buyursun.

Allahım! Bize hakkı hak olarak göster ki ona tâbi olalım; bâtılı bâtıl olarak göster ki ondan ictinab edelim. Allahım! Fazl u kereminle ahvâlimizi ıslah eyle, emellerimizi tahakkuk ettir, amellerimizi tamama erdirmeyi nasip eyle; yâ Ahkeme'l-hâkimîn ve yâ Erhame'r-râhimîn. Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-'Aliyyi'l-Azîm. Ve sallallâhu 'alâ nebiyyinâ ve şefî'inâ Muhammedin ve âlihi ve sahbihi ecma'în. Ve'l-hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn.

Fî 25 Receb-i şerif sene 1315 [20 Aralık 1897].

"BEN YERYÜZÜNDE BİR HALİFE YARATACAĞIM"
(BAKARA, 2/30)

II. ABDÜLHAMİD'İN HİLAFETİNİN İSBATI

EZ-ZAFERU'L-HAMÎDİYYE FÎ İSBÂTİ'L-HALÎFE

EZ TELİFÂT-I HÂKSÂR
MEVLEVÎ HÂFIZ ABDÜLCEMİL

TERCÜME VE TAHRİC:
DR. MUSTAFA ÖZEL

HİNDİSTAN 1315 H.

إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً

النظم الحميديه

١٥ ١٢

فی اثبات الخلیفه

از تالیفات خاکسار مولوی حافظ عبد الحمید

[ARAPÇAYA TERCÜME EDENİN TAKDİM YAZISI]

BİSMİLLÂHİRRAHMANİRRAHİM

Hamd, insanı halife olarak yaratan, meleklere (ona) secde etmelerini emreden Allah'a olsun. İblisten başka bütün melekler secde etmişti. O, büyüklenmiş ve kâfirlerden olmuştu [bk. Bakara, 2/34]. Salât, kendisine hikmet verilen ve güzel öğütle emrolunan'a, -ki Allah'ın kalplerini mühürledikleri ve dalâlette olanlar dışında, hepsi öğüt aldılar ve itaat ettiler-, hidayet ve yakînin delilleri, dinin öncüleri olan O'nun âline ve ashabına olsun.

İsyandan başka varlığı olmayan zayıf kul der ki:

Düşünceleri hayrette bırakan, muhalif ve mücadeleci toplulukları -Allah'ın laneti onlarının hepsinin üzerine olsun- yerle bir eden büyük ve derin alimin telif ettiği Hintçe risâle Sultan b. Sultan b. Sultan Abdulhamit Han'ın, -Allah onun mülkünü ve devletini daim kılsın-, hilafetinin isbatı ve emaretinin tahkiki hakkındadır. Bu, sultanın müslümanların halifesi ve müminlerin imamı olmadığını zanneden, delilleri zayıf ve burhanları bâtıl olan bazı mutaassıpları reddetmek için yazılmıştır. Risâle Hintçe olduğundan bunu, Arapların tümünün, özellikle Acemlerin anlamasına yardımcı olmak için, feyz ve kerem sahibinden yardım isteyerek, Arapçaya tercüme ettik.

Başarım ancak Allah'tandır. O'na tevekkül ettim, O'na yöneldim.

BİSMİLLÂHİRRAHMANİRRAHİM

İnsanı halife olarak yaratan Allah'a hamd olsun. Meleklere (ona) secde etmelerini emretti, İblis dışında, secde ettiler. O kâfirlerden oldu. Salât ü selâm, kendisine hikmetin verildiği, Rabbinin yoluna güzel öğütle davette bulunana, O'nun hayırlı âl ve ashabına olsun.

Abdulcemil adıyla çağırılan, doğum yeri Tur, yaşadığı yer Delhi ve ülkesi Peşaver olan bu zelil kul, -Allah onu gülünç olmaktan ve boş şeylerden korusun-, der ki: Sultanu'l-azam ve hakanu'l-efham, en iyi sığınak, hilafet ve saltanatın varisi, Arap ve Türk'ün sultanı, yeryüzünün aslanı, saltanatın imamı, Osmanlı Devleti'nin halifesi, şeriatın düşmanlarını kahreden, Peygamber sancağının alemlerini yükselten, büyük hakanların en değerlisi, kerim sultanların semasının kutbu, zamanının en iyisi, imanın yardımcısı, huzur ve güvenliğin yayıcısı Sultan b. Sultan Abdulhamid Han, -Allah onun saltanatını sonsuz, devletini ebedi kılsın; saltanatının silsilesi, silsilenin sonuna kadar uzansın-, hilafet makamına istihkakla geçmeye en uygunu, hilafet bayrağını her tarafa taşımaya en layığı, muvahhidlerin cephesini en iyi koruyan, millet ve dine en iyi yardım eden, gazi ve mücahidlerin imamı, kâfir ve müşriklerin yok edicisi (Abdulhamid), Allah'ın kendi fazlından ona vermesinden, nimetlerinden ona ihsan buyurmasından dolayı mutaassıpların gönüllerinde bir düşmanlık, cahillerin kalplerinde de bir haşyet meydana getirdi. Müslümanlarca şerefsiz, kâfirlerce değerli, müminlere göre cahil, inkârcılara göre

bilgili kabul edilen Sir William Muir gibi büyük kâfirler ve şerir insanların ileri gelenleri tarafından şehir ve beldelerde yayılıp dağıtılan risâlelerle, ağızlarındaki öfke ve kalplerinde gizledikleri ortaya çıktı. Bu onların çeşitli hurafe ve hataları, zayıf ve yanlış görüşleri içlerinde taşımalarından dolayıdır. Bu kastettiğim şey hilafetin Kureyş'e ait oluşu ve Sultan-ı azam'ın [II. Abdülhamid'in] Kureyş'ten olmayışı nedeniyle buna hakkı olmamasıdır.[1] İleri sürdükleri delillerin tümü zayıf, vaz edilen meselelerin tümü anlamsız ve yersizdir. Muasır alimler bunlara karşılık verip açıklamalar ve meşhur yöntemlerle en güzel biçimde cevap verdiler. Ancak, az kalsın bunların çalışma ve gayretleri teşekkürsüz ve karşılıksız kalıyordu.

Bu risâleyle, hakkı ortaya çıkarmak ve bâtılı yok etmek için dalâletteki görüşlere cevap vermeye koyuldum. Hak geldi, bâtıl zâil oldu. Şüphesiz bâtıl yok olmaya mahkûmdur [bk. İsra, 17/81]. Cahillere karşı koymak için bir donanım olsun diye değerli bir hediye, seçkin bir armağan sunmaya azmettim. Bu mübalağa değil, vakıanın izahından ibarettir. İhtirasla sarıldığımız ilimden başka bir şey bulma peşinde olmadım. Biz onları apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz. Ancak burada şunu da itiraf etmeliyim ki, benim konumum, denize bir damla ilave eden, güneşe bir ışık veya bir parlaklık katan gibidir. Çünkü mevlâ halife kendisi her türlü fazileti kuşatan bir derya, her ilimde bilge kişidir. Hiçbir şey ona gizli kalmaz. Ancak maksada ulaşılmış ve hak yerini bulmuşsa müellifi, tatlı kaynağa ulaşma mutluluğu kuşatmıştır. Düşündüğüm ve yapmaya çalıştığım şeyde kusurlar olsa bile benim için niyet sevabı vardır.

Ey Allah'ım! Şüphesiz kalplerimiz ihlasla dua etmede sadık, dillerimiz gizli ve açık her durumda arınmış, kalplerimiz münkesir, zavallı ve muhtaç ellerimizi açarak, senden bu meymenetli devlete; Osmanlı saltanatı/devletine yardım ederek bizi korumanı, ilâ-yı kelimetullahı gerçekleştirmek için onu yükseltmeni, yüceltmeni ve ona temkin vermeni niyaz ediyoruz. Bu dinin temellerinin yükselmesi, mülhidlerin hilelerinin yok olması buna bağlıdır.

* * * * * *

1 William Muir'in *The Caliphate-Its Rise, Decline and Fall* adlı hacimli eseri (London 1891; tıpkıbasım, Edinburg 1924 ve London 1984) bir halifeler tarihidir ve Osmanlılar dönemi doğrudan eserde yer almamaktadır. Fakat son sayfalarında (s. 590), Osmanlı sultanlarının Tatar (Türk) olmaları/Kureyş'ten olmamaları dolayısıyla halife olamayacaklarına dair görüşleri ve "Bağdat'ın düşmesiyle hilafet sona ermiştir, Osmanlı hilafeti bir rüya ve hayalden ibarettir" ifadeleri eserin varmak istediği asıl siyasî hedef gibi telakki edildiğinden tepki çekmiş ve tedirginliklere sebep olmuştur. Mevlevî Hafız Abdülcemil'in risâlesinin merkezine Muir'i almasının sebebi de bu ifadeleridir. [İ.K.].

Ey Allah'ım! Peygamberlerin efendisi Muhammed'in dinine yardım edenlere yardım et. İşte ben de burada ihsan sahibinden yardım dileyerek bu işe başlıyorum.

Vehim ve zan yoluna giren, ilim ve anlayıştan nasibi olmayan bazı aşırı mutaassıplar Sultan b. Sultan b. Sultan Abdulhamid Han'ın, -Allah onun devletini ve mülkünü ebedi kılsın-, ne Müslümanların halifesi ne de müminlerin imamı olduğunu, Buharî'de rivayet edilen "el-Eimmetu min Kureyşin: İmamlar Kureyş'tendir"[2] hadisinden dolayı hilafetin Kureyş soyuna ait olduğu, sultanın ise Kureyşli olmadığını ve bundan dolayı onun halife olmadığını -bâtıl sözler burada bitti- söylediler.

Allah'ın yardımıyla, derim ki: Tartışmacı mutaassıbın cevap verilerek susturulması ilk olarak Kitab-ı Mecid, Furkan-ı Hamid, sonra hepsi kesin olan deliller ve tümü yakinî olan burhanlarla, ikinci olarak hadisin araştırılması, açıklanması, tefsir edilmesi ve gözden geçirilmesiyle olacaktır.

Kitap'tan başlayalım: Allah te'âlâ şöyle buyurmaktadır: "Ey iman edenler! Allah'a, Peygambere ve sizden olan ulü'l-emre/yöneticilere itaat ediniz" [Nisa, 4/59]. Şüphesiz bu nas ilk olarak Allah'a itaattan matlub olan, amel ve itikat olarak O'nun emirlerini yerine getirmeyi, yasaklarından kaçınmayı; ikinci olarak Peygamber'e (a.s.) itaatten kastedilen sünnet-i seniyyeye uymayı, kötü bidatleri terketmeyi, Peygamber'in beyan ettiği açık delillerin yoluna girmeyi ifade etmekte; üçüncü olarak Allah emir sahibi bir şahsa ve emir sahibi şahıslara (ulü'l-emre) yani muktedir saltanat ve hükümet sahibi ümeraya itaati emretmektedir. Ulü'l-emr olmak konusunda Kureyş taifesiyle diğerleri (başka kavimlere mensup olanlar) eşit seviyededir. Çünkü Allah te'âlâ "minküm" yani sizden/ehl-i İslâmdan olduktan sonra Kureyşli olup olmadığına, önce veya sonra Müslüman olduğuna bakılmaksızın ehl-i imanın geneline ulü'l-emre uymaları için hitap etmiştir. Kısaca söylemek gerekirse Kitap, ehl-i İslâmın Arap, Acem, Afrikalı, Mısırlı, Hindli, Sindli, İngiliz, Türk, Yunan, Çinli, Rus, Japon, Orta Asyalı vd. hepsinin yeryüzünde Allah'ın halifeleri, kendilerine tabi olunan imamlar, insanları sırat-ı müstakime, sapasağlam yönteme ulaştıran önderler olmalarına mani bir şeyin olmadığını söylemiştir.

Evet muhatap zamiri "minküm"den, âyetin zâhirinden anlaşıldığı gibi Peygamber'in meclislerinde hazır bulunanlar kastedilmiş olsaydı, tar-

• • • • • •

2 İbn Hanbel, *el-Müsned*, İstanbul 1992, III,129; III, 183; IV, 421; Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*, Beyrut 1982, V, 192; 194. Aynı mânadaki başka bir rivayet için bk. Buharî, *Sahih*, İstanbul 1992, VIII, 105.

tışmacı mutaassıbın dediği doğru olurdu. Ancak Allah te'âlânın kelâmından anlaşılan mezkür istek/emir ile, bu mâna kastedilmiş olsaydı, o günlerde nazil olan Kur'an hükümleri fasit olur, kaideleri ve furûu kıyamete kadar sabit olacak olan şeriat yok olurdu. Muhakkık alimlerin, müdekkik fazılların ne dediğini görmüyor musunuz? İtibar edilecek şey, hadisenin hususiliği değil, lafzın umumiliğidir. Kur'an âyetlerinin tümü özel olaylara binaen inmiştir. Eğer âyet [sadece] o günlerdeki [hususi hadiseler için gelen] hükümleri ifade etseydi, daha sonra, zamanımızda yaşayan ümmetten sorumluluk kalkar, namaz, zekât, hac, oruç vb. hükümler de muattal olurdu. Oysa Peygamberimiz Muhammed'in (a.s.) dinini teyid eden rivayet ve hadisler varid olmuştur. Dahası O'nun peygamberlerin (a.s.) sonuncusu olduğunu, insan ve cinlerin tümüne gönderildiğini, peygamberliğinin yalnızca Araplara özgü olmadığını, Melik ve Alim olan Allah'ın kelâmı haber vermiştir. İsa'nın (a.s.) nüzulü ile ilgili varid olan hadis, sahihtir. Ancak o Peygamberimiz Muhammed'e (a.s.) tabi olacaktır. Çünkü O'nun şeriatı nesh edilmiştir. O sadece Allah'ın Resulü'nün (a.s.) halifesidir. Bunu gördükten sonra bu âyetle kastedildiği söylenen mezkür mâna [halifenin Kureyş'ten olması] gerçekten uzak bir mânadır, hatta ihtimal dışıdır. Allah te'âlânın muradı değildir. Allah'ın ihsanı ve fazlı sadece bir kavme, sadece bir ülkeye, sadece bir şahsa özgü olamaz. O fazlını dilediğine özgü kılar. Allah büyük bir fazl sahibidir. Bundan dolayı insanların tümüne, âlemlere rahmet olarak peygamber gönderdi. Şöyle buyurmaktadır: "Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik" [Enbiya, 21/107]. Bu 'âlemlere rahmet kapısı' geniştir, hiç kimse için oraya girmeye mani yoktur. Bundan dolayı Allah'ın dinine fevc fevc girerler. İslâm dinine girmede Kureyşli olan, Kureyşli olmayan şartı getirilmemiştir. Nesepten dolayı övünmeye yol yoktur. Önemli olan haseptir, dindir. O ihsanını, Haşimî olana, Kureyşî olana, Aceme, Hintliye, Mekkeliye, Medineliye şamil kılmıştır. Bu şamil kılışı, O'nun şanının yüceliğinin, ihsanının mükemmelliğinin delilidir. Allah katında değerli ve üstün olan, "gaybe iman eden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak eden muttakilerdir" [Bakara, 2/2-3]. Bundan dolayı bir Müslüman, ayakkabıcı olup da muttaki olursa Allah'tan korkmayan, O'na itaat etmeyen Haşimî ve Kureyşîden daha üstündür. "Allah katında sizin en üstününüz, en muttaki olanınızdır" [Hucurat, 49/13].

Görmüyor musun, Peygamber (a.s.) Müslümanların derece bakımından en düşüğünü, amcası Ebu Leheb gibi kâfir ve şerir soylularından üstün tuttu. O, Habeşli köleyi, ordu içinde Benu Haşim ve Kureyş'ten sayı-

lamayacak kadar çok kişi olmasına rağmen, seriyyenin komutanı olarak gönderdi. Âyet, Kureyşli veya diğer [kavimlere mensup] Müslümanları kapsar. Hz. Ali (k.v.) şöyle demiştir: "İmamın Allah'ın indirdiğiyle hükmetmesi, emaneti ehline vermesi, halkın da (yönetici), emin/güvenilir, âdil, Allah'ın indirdiğiyle hükmettiği zaman ona itaat etmesi gerekir". Başka bir yerde de şöyle demiştir: "İmamdan istenen şey, hükmetmesidir. Çünkü ulü'l-emrin âlim, müctehid veya gayri müctehid olması gerekmez". Bundan da anlaşılmaktadır ki; âyette kastedilen imam, Allah'ın indirdiğiyle hükmetmesi, emin olmasıdır; Kureyşli, Haşimoğlu vb. olması değil. Şüphe etrafında dönüp duran, özünden bâtılın akıp geldiği dik kafalı mutaassıba rağmen bu böyledir. Şüphesiz Allah kalplerde olanı bilir.

Sonra bil ki: Muhakkak değerli fakihler, büyük âlimler bu âyetten yüce şeriatın birçok kuralını ve yakinî delilleri çıkarmışlardır. Bunlar dinin temelleri, yakinin mukaddimeleridir. Bazıları, şunlardır: Kitabın delil oluşu, Allah te'âlânın şu sözünden istinbat edilmiştir: "Allah'a itaat edin" [Nisa, 4/59]. Hadisin delil oluşu Allah te'âlânın şu sözünden çıkarılmıştır: "Peygamber'e itaat edin" [aynı âyet]. İcma ve kıyasa Allah te'âlânın şu sözüyle işaret edilmiştir: "Sizden olan ulü'l-emre itaat edin" [aynı âyet]. Bu akıl sahiplerinin anlamayacağı bir şey değildir. Bunu anladıysan deriz ki: Ahkâmın icra edilmesi, hadlerin uygulanması, surların kapatılması, orduların hazırlanması, zekâtların toplanması, asi ve yol kesenlerin cezalandırılması, Cuma ve bayram namazlarının kılınması, insanlar arasında vaki olan sorunlara çözüm bulunması, hukukî meselelerle ilgili şehadetlerin kabul edilmesi, velisi olmayan çocukların evlendirilmesi, ganimetlerin paylaştırılması gibi işleri yapacak bir imamın nasbı Müslümanlara vaciptir. Binlerce iman ve ikan sahibi insan bu âdil, kâmil sultanın nasbedilmesi ve onun imameti konusunda ittifak etti. Bu, nasta sâbit ve var olan emre istinaden icmadır. Eğer bu, ıstılah olarak icma değilse bile örfen icmadır. Bundan dolayı Tahtavî şöyle demektedir: "Vali, Müslümanların rıza göstermesi ve nasbetmeleriyle vali olur". İmam tayini Peygamber'in (a.s.) sözüyle [de] vaciptir: "Kim zamanının imamını tanımadan ölürse, cahiliye ölümü ile ölmüş olur."[3] Bilindi ki, şikak, icma ve ittifakın dışındadır ki bu da nifaktır. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Kim (kendini toplumdan) soyutlarsa ateşte yalnız bırakılır."[4] Buharî'nin *Câ-*

3 Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdîsi'z-Zaîfe ve'l-Mevzûa*, Riyad 1992, I, 525, hn. 350. Yakın mânadaki hadisler için bkz. Müslim, *el-Câmiü's-Sahîh*, İst. 1992, II, 1478, hn. 1851 (58); İbn Hıbbân, *es-Sahîh*, Beyrut 1993, X, 434, hn. 4573; İbn Hanbel, IV, 96.

4 Hâkim Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*, Beyrut 1990, I, 200, hn. 391 (102); 392 (103).

mi'inde rivayet edilmiştir: "(İmamı) dinleyiniz ve ona itaat ediniz."[5] İtiaat, kişi masiyetle emredilmediğinde yapılır. Masiyetle emredilirse o zaman dinlenmez, itaat da edilmez.

Burada bazı meseleler vardır.

Birinci Bahis: Bu âyetle imamın masum olması gerektiği sonucuna varılmıştır. Açıklaması şöyledir: Şüphesiz Vacip te'âlâ hazretleri insanlara kendisine itaat etmelerini emretti. Kendisine itaat edilen herkes masumdur, öyle ise imamın masum olması gerekir. Küçük (imamla) ilgili delil şudur: "Sizden olan yöneticiler/ulü'l-emre" [aynı âyet]. Büyük (imamla) ilgili olana gelince, eğer o masum olmazsa ondan hata meydana gelir. Hata ile birlikte ona nasıl itaat vacip olur? Cevaben derim ki: Peygamberler yalandan, hatta bilerek işlenen diğer günahlardan korunmuştur. Çünkü onlar "Şerefli kullardır. Allah'tan önce söz söyleyemezler, ancak O'nun emrini yerine getirirler" [Enbiya, 21/27]. Ama imamda masumluk şart koşulmaz. Çünkü Ebu Bekir (r. a.) masum olmamakla birlikte sahabenin ittifakıyla imam idi. Bir de şart koşma, delile dayanır. Şart koşulma konusunda delilin olmaması kâfidir. Tutunduğunuz şey münasip ve uygun değildir. Allah te'âlânın "ve uli'l-emri minküm" [sizden emir sahiplerine itaat edin] sözü "Resul"e atıftır. Matûf, matûfun aleyhe tâbidir. Tâbi, metbûdan derece olarak daha aşağıda olur. Matûfun aleyh [Resul], ittifakla masumluğun mihenk taşıdır. Matûf [halife, ulü'l-emr] ise böyle değildir. Çünkü dört halife masum olmamakla birlikte ittifakla halifedir. Dört halife döneminden sonra, ehlü'l-hall ve'l-akd'den bir grubun ittifakla masum olmamalarına rağmen, bazı Abbasî ve Mervanî halifelerinin imamlığında görüş birliğinde olmaları da böyledir. Bundan da imamet-i kübrânın masumluğunun bâtıllığı anlaşılmış olur. Hal böyle olunca emir ve halifeler masumluk konusunda Peygamber (a.s.) ile eşit olur. Farsça bir şiirde çok güzel söylenmiştir:

"Toprağın ve çamurun tertemiz âlime ne nisbeti olabilir?"

İkinci Bahis: Bazı âlimler, ulü'l-emrden kasıt hülefa-i râşidindir, dediler. Derim ki: Bu sahih değildir. Eğer murad bu olsaydı, dört halife ile bu iş biterdi. Halkın ittifakıyla bir imam ve emir ortaya çıktığında ona itaat etmek sahih olmazdı. Ona itaat sahih olmadığı zaman hükümler[in icra-

5 Buharî, VIII, 122.

sı] ortadan kalkar, düzen bozulurdu. İnsanlar dağılır, [sadece] yokluğa yol açacak fesada değil de, şeriat-ı garrânın nizamına dayalı âlemin bekası ortadan kalkardı. Oysa Allah fesadı sevmez.

Melikü'l-Bahreyn ve hâdim-i Haremeyn-i Şerifeyn'in hilafetini yakinî deliller ve kesin burhanlarla isbat ettikten sonra, Allah'tan başkasına dua /ibadet eden bir topluluk ona nasıl sövüp kötü söz söyler? "Onlar kendi elleriyle yazarlar da sonra karşılığında az bir şey elde etmek için bu, Allah katındandır, derler" [Bakara, 2/79]. Bunu çeşitli haberlerle yayarlar. "Onların yazdıklarına da kazandıklarına da yazıklar olsun" [aynı âyet].

Dahhâk ve Hasan Basrî, ulü'l-emrden maksadın müctehid âlim ve muhaddisler olduğunu söylemişlerdir. Onların bu sözünü Sa'lebî'nin, İbn Abbas'tan yaptığı rivayet desteklemektedir. Herhalde bu yorum, "Âlimler, peygamberlerin vârisleridir"[6] hadisine dayanmaktadır. Onlar, Allah'ın kelâmını, peygamberlerin sözlerini öğretirler. Marufu emreder, münkerden alıkoyarlar. Bu ise gerçekten değerli bir iştir. Bu, zafere ulaşmış bir görüş ve meşhur bir kavildir. Cevaben derim ki: Kabul ettik, ancak sözün bağlamına uygun olan, Allah te'âlânın sözünün anlamına yakın olan çeşitli delillerle bununla değerli âlimler, büyük müctehidler değil de İslâm yöneticilerinin (umeranın) kastedilmiş olmasıdır. Bu delillerden bazıları şunlardır: Dört halifeden sonra müctehid âlimler ve muhaddislerden hiçbiri ne güç ve yönetim erkine, ne de itaat ve hilafet makamına geçti. Eğer böyle bir şey yapsaydılar, hidayet ve yakînin delillerini ortaya koymuş olurlardı. Onlar şeriatı açıkladılar. Din ile ilgili yaptıkları hizmetlerinden dolayı Allah, kendilerinden razı olsun. Ancak onlar -Allah'ın dilemesi hariç-, hükümet ve yönetim mekanizmasında değillerdi. Onlar "Biz sultan ve ulü'l-emre itaat ettik" dediler. Eğer ulü'l-emr olsaydılar, böyle "itaat ettik" demezler, aksine "bize itaat edin" derlerdi. Zaruriyattandır ki, mutî/itaat eden mutâ/itaat edilen değildir. Tersi de böyledir. Onların söylediği söz nefislerini ezmek, tevazu göstermek içindir, denemez. Nasıl olur ki, bunda bırakın tevazuyu, Allah'a muhalefet bulunduğundan, muhalafetin de tekebbür oluşundan dolayı, bu tevazuda kulların haklarını yok etme, fitne ve fesat çıkarma vardır. Allah te'âlâ onları, ulü'l-emr ve ulü'l-emrler olarak nitelediği zaman onların kendilerini bu vasıfla mutâ/itaat edilen olduklarını açıkça ortaya koymaları gerekirdi. Yoksa Hakim-i Mutlak Allah'ın emrini gizlemiş olurlardı. Oysa onlar, bile bile hakkı gizlemezler. Buna binaen "meşhur dört mezhebi taklit etmek sahih olmaz, çünkü taklit, itaatin

• • • • • •

6 Buharî, İlm, 10; Ebu Davud, İlm, 1; İbn Mace, İlm-Mukaddime, 1; Darimî, Mukaddime, 32; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 196.

kendisi veya ona eşdeğer bir şeydir" denilemez. Eğer böyle derseniz hem itaati hem de taklidi ortadan kaldırmış olursunuz.

Biz itaatin iki tür olduğunu söylüyoruz: 1. Rey sahibinin mezhebine, yani imamın Kuran'ın, hadisin ve eserlerin mânasını anlamada işaret, delâlet, ibare vb. şeylerle ortaya koyduğu görüşe itaattır. 2. İmama itaat, tartışmaların sonuca bağlanmasında ve zulüm ile şiddetin ortadan kaldırılması, ahkâmın uygulanması, Cuma ve bayram namazlarının kıldırılması, ganimetlerin paylaştırılması gibi konularda ona başvurmaktır. Birinci şıkta meşhur imamlar halkın, hatta ictihat derecesinde olmayan imamların taklit ettikleri kişiler olurlar. İkincisinde ise onlar, Müslüman olduktan sonra ve masiyeti emretmediği sürece âdil olsun veya olmasın, imamı taklit ederler. Bu Allah teâlânın "uli'l-emri minküm" âyetinin anlamıdır. Allah Resulü'nün şu hadisi de buna işaret etmektedir: "Başınızdaki halife/emir Habeşî/siyah bir köle dahi olsa onu dinleyip itaat ediniz. Siz benden sonra şiddetli ihtilaf göreceksiniz. Onun için benim sünnetime ve hidayetime mazhar kılınmış olan Hülefa-i Raşidin'in sünnetlerine yapışınız."[7] Daha önce geçtiği gibi, onların masum olması şart koşulmamıştır. Şüphesiz sahabiler, Muaviye ve Haccac'a, birincisi ictihadda hata etmiş, ikincisi ise zulmetmiş olmalarına rağmen, tabi olmuşlardır.

Yukarıda anlattıklarımızdan Allah te'âlânın "ulü'l-emri minküm" sözünden maksadın, dinî işleri düzenleyen, kâfirlerin ve müşriklerin ülkelerini tarumar eden emirler ve sultanlar olduğu anlaşılmıştır.

Büyük bir âlim topluluğu ulü'l-emrden kastedilenin emir ve sultanlar olduğunu, çünkü onların hükümetlerinin halkın işlerini gördüğünü, kelimeyi bu şekilde yorumlamanın siyak ve sibak bakımından daha güzel olduğunu söylemişlerdir. Eğer sözkonusu âyetten önceki "Şüphesiz Allah size emanetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder" âyetinin Müslüman yöneticilere, mümin sultanlara itaati emrettiğini "ve uli'l-emri minküm" âyetinin ise dini ayakta tutanları sırat-ı müstakimi yayanları, yani büyük âlimleri, değerli imamları işaret ettiğini, bu âyetle kastedilen, dediğimiz gibi, yöneticiler ise o zaman söz, hasılın tahsili olmuş olup, bu da bâtıldır, dersen cevabım şöyle olur: Yukarıda anlattıklarımızla amacımızı ispat ettik. Hatırla ki: Âyette kastedilenin rabbani âlimler ve fazıl âmillerin olduğu kabul edilse -ki benim iddiam ve amacım imametin Kureyş'e tahsis edilmemesidir, bu da önceki âyetle ortaya konmuştur, kesin delil ve apaçık
.....

7 Ebu Davud, İst. 1992, V, 13 hn. 4607; Tirmizi, V, 44, hn. 2676.

kanıtlarla ispatlanmaya çalışılan da budur- sizin dediğiniz bizim iddiamızı ortadan kaldırmaz. Bizim istediğimiz de budur. "Olur ki Allah bundan sonra bir durum (bir çözüm yolu) ortaya çıkarıverir" [Talak, 65/1].

Bil ki: Hıristiyanlardan bazı cahiller ve onların Sir William Muir gibi tarihçileri, İslâm'ın, zamanımızın uyduruk İsevî mezhebi gibi bazı özellikleri olduğunu zannetmekte, bizi kendileriyle kıyas etmektedirler. Kişi elbette (başkalarını) kendine kıyas eder. Kilise ve mabetlerine bağlı insanların bazı menfaatlarını bazı rahiplere ve din adamlarına tahsis ettikleri gibi, İslâmın ve Müslümanların da hilafeti Kureyş'e özgü kıldıklarını, hilafetin onların hakkı olduğunu zannetmektedirler. Bu zan, bâtıldır. Bilmezler mi İslâm, insanların bir kısmını diğerlerine tercih etmez; bir grubun imarete ve hilafete layık, diğer grubun layık olmadığını söylemez. Tersine o, salih amellerle birini diğerine üstün tutar. Allah te'âlâ şöyle buyurmaktadır: "Sur'a üflendiği zaman o gün aralarındaki soy yakınlığı fayda vermez" [Mü'minın, 23/101]. Arapların nesep ve hasep bakımından zengin ve soylularının kızlarını [müslüman] kölelerle evlendirdiklerini bilmezler mi? Delhi emirlerinin bazılarının halkın köleleri olduğunu, onları Bağdat Emiri'nin halifesinin emiri diye adlandırdıklarını görmezler mi? Kureyşin, Haşimoğullarının ileri gelenleri, Arap âlimleri ona itaat ediyorlar. Muhassıs olmadan tahsis, müreccih olmadan tercih nasıl olabilir?

Cahil Muir, İngiliz halkını ve meseleleri anlamada dirayetsiz, delilleri kavramada kifayetsiz bazı cahil dönek mürtedleri idlâl etmektedir. Hidayeti kastetmiş olsa bile, bunun dine yararı nedir? Sapıklığı satın almış, faydası olmayan bir şeyle uğraşmıştır. Çünkü Müslümanlar, hak ve yakîne tutunup sarılırlar. Onlar Arabistan'dan, Şam'a, Çin'e kadar, sultanın Müslümanların halifesi, müminlerin imamı olduğuna inanırlar. "Onlar boş söz işittikleri vakit ondan yüz çevirirler. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız size. Size selâm olsun. Biz cahillerle uğraşmayız, derler" [Kasas, 28/55]. Delilleri inceledikten sonra edilen inkâr, şüphe edilmemesi gereken ikrar gibidir. Söylediklerimiz konusunda şüphe içinde iseler "Sözünüzde doğru iseniz, delilinizi getirin" [Bakara, 2/111]. Sana doğruların en doğrusunun şu sözü yeter: "Kim benim emirime itaat ederse bana itaat etmiş olur; kim de benim emirime isyanda bulunursa bana isyanda bulunmuş olur. Bana asi olan da Allah'a asi olmuş olur."[8]

Üçüncü Bahis: Müfessirlerin imamı, mütebahhir alimlerin önderi Fahreddin "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin..." âyetini apaçık değerlen-

8 Müslim, II, 1466, hn. 1835; Neseî, VIII, 154, hn. 4190; İbn Hanbel, II, 270.

dirdikten, arı duru yorumlarla tefsir ettikten sonra bu sözü açıklamış, bu konuyu araştırmış ve ulü'l-emrden kastın, hakkı ve yakîni ortaya çıkarmaya ve peygamberlerin efendisinin şeriatını yaymaya çalışan sultanlar olduğu sonucuna varmıştır. Yemin olsun ki, bu görüş, doğru ve başarıdadır. Aynı zamanda muttakilerin başı, abidlerin önderi, İslâmın ve Müslümanların destekçisi, emin Peygamber'in sünnetinin dirilticisi olan imamımız ve halifemiz, Büyük Sultanı da doğrulamaktadır. Görmüyor musun, onun rahmetiyle memleketlerin anasını (ümmü'l-bilâd) cömertlik denizi kapladı, onu sapıklık ve fesat ehlinden korudu. Haremeyn-i Şerifeyn hadimi olarak adlandırıldı, bütün dünyada bu isimle tanındı. Hatta düşmanlığını açıkça ifade eden ve mutaassıp *Voice of God* (Tanrı'nın Sesi) bile onun takva ve zühdünü itiraf etti ve şöyle dedi: "Yüce Sultan, Hıristiyan ve kâfirlerin düşmanı olsa bile Müslümanları eğitip terbiye ettiği için bir rahmettir. Zilletin en alt derecesine inmişken onları yüceltti, o kadar ki; kemal burçlarına yükseldiler. Razı olunan ahlâkla ahlâklandılar. Allah'ın boyasıyla boyandılar. Boyası Allah'tan daha güzel olan kimdir? Daha fazla bilgi istersen, Sultan'ın İslâm ordusunu Ruslarla savaşmak ve mücadele etmek için gönderdiğinde kaleme aldığı hitabeye müracaat edebilirsin". Fazilet, düşmanların bile kabul ettiği şeydir.

Dördüncü Bahis: Burada bazı maksatlar ve mânalar vardır. 1. Allah'a itaat daima vacip olduğu gibi imama itaat da bütün insanlara, özellikle Müslümanlara zorunludur. Çünkü ahkâmın ekseni, imamdır. Âlimler ise -Allah onların çalışmalarını meşkür kılsın- şeriat-ı garrânın, tarikat-ı beyzânın hükümlerinin uygulayıcısı adil sultan kendilerini desteklediği zaman iyiliği (marufu) emrederler, kötülüğü (münkeri) nehyederler. İmam olmazsa, hükümler ortadan kalkar, düzen bozulur. Bu ise bâtıldır, yanlıştır. Kıyamet kopuncaya, Sûr'a üfürülünceye kadar, peygamberlerin efendisinin dini baki kalsın, din/ceza gününe kadar, Allah'ın tamama erdirdiği gibi devam etsin diye bizim her zaman halifeyi ikame etmemiz ve her vakit ona itaat etmemiz gerekir. Allah te'ala şöyle buyurmaktadır: "Bugün sizin dininizi kemale erdirdim, size olan nimetimi tamamladım" [Maide, 5/3]. Bundan anlaşılmaktadır ki Allah te'âlânın "ulü'l-emri minküm" sözünden murad, müctehid de olsalar alimler ve vaizler değil, emir ve sultanlardır. Onlar (âlimler), bu makamda değillerdir. "İmam-ı Azam, halifeye itaatten, onun adına kadılık yapmaktan kaçınmadı mı", denirse cevabım şudur: Doğru fakat kadılıktan kaçınmak itaate halel getirmez. Birçok imam kadılık yapmadığı halde itaat etmişlerdir. Kadılıktan kaçınmak,

afetten kurtuluştur. Kendisine kadılık görevi verilen kişi, hususen âlim, salih, fazıl olan kadılığa liyakatli insanlar bulunduğu zaman kör bıçakla boğazlanmış gibidir.

2. Şüphesiz Kur'ân tahrif ve tağyirden korunmuştur. Cenabı Hak şöyle buyurmaktadır: "Şüphesiz biz, ancak biz indirdik Zikr'i (Kur'an'ı) ve yine ancak onun koruyucusu biziz" [Hicr, 15/9]. İnciller ise böyle değildir. Çünkü İncil'e ilk inananlar onun bazı sözlerini değiştirip sonra "bu Allah katındandır", diyorlardı. Anlamlarını değiştirip, "şüphesiz bu Allah'ın muradıdır", diye zannediyorlardı. Sonrakiler de kendi görüşleri doğrultusunda bazı ekleme ve çıkarmalar yapıyorlardı. Bu şekilde zamanımıza kadar devam etti. Gelecekte ne olacağını Allah bilir. Bunu öğrendikten sonra Kur'ân'ın etkisinin Müslümanların kalplerinde sürekli ve onun isteklerinin müminlerin yüreklerinde köklü olduğunu bil. Onun eseri ve feyzi Allah Resulü zamanında olduğu gibi dört halife, tabiîn ve tebe-i tabiîn döneminde de her tarafa yayılmıştı. İnkârcının inkârına bakılmaksızın, Abbasî ve Mervanî hilafetleri nasıl geçerli olduysa, diğer İslâm fırkalarının ittifakıyla Osmanlı Devleti'ninki de geçerlidir. Allah onu kıyamete kadar baki kılsın. Şerefsizlerin kötülüklerinden muhafaza buyursun. Görmüyor musun Müslüman halklar Afrika, Amerika, Çin, Hindistan, Sind gibi farklı ülkelerin, çeşitli vatanların sakinleri olsalar da, Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resulullah dedikleri zaman kâfirlere karşı şiddetli, kendi aralarında merhametli olurlar. Sanki onlar kenetlenmiş bir duvar gibidir. Damarları Allah'ın sevgisiyle dolar. Gece ve gündüzlerin artan kısmında, Allah'ın kendilerine ihsan ettiği İslâm nimetinden dolayı şükrederler. Kısaca bu kelime, İslâm ve Müslümanların ittihadı için kuvvetli bir bağ, Müslüman fırkalara bir davetiye ve muhalifleri tevhidin merkezine, birlik pınarına çeken bir unsurdur. Bu, Müslümanları toplamada büyünün etkileyiciliği gibi tesiri olan bir mucizedir. Kıyamete kadar şerefsizleri kahr u perişan eder. İslâmın ekseni olan hilafet sadece bir kavme, sadece bir yöreye, sadece bir şahsa tahsis edilebilir mi? Tersine bu, Müslümanların başkanlarına, kıyamete kadar sürecek olan ilâhî bir rahmet, sonsuz bir yardımdır.

3. Fakih ve muhaddisler Emevîler ve Abbasîler gibi imamette arka arkaya gelen halifelere itaat ettiler. Onların halifelik görevini teslim aldıktan sonra yaptıkları isyan/günah ve düşmanlıklar hilafetlerine halel getirmez. Halifeler, ne masum ne de mahfuz/korunmuşlardır. Onların kasten veya hataen isyan etmeleri/günah işlemeleri mümkündür. Halife Raşid'in, haracı kesmesi üzerine Rum İmparatoruna şu mektubu yazdığı ri-

vayet edilmiştir: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Müslümanların halifesi, müminlerin emirinden Rum köpeğine. Ey Gavur çocuğu! Cevabımı bekleme! Sana ne yapılacağına bak." Mösyö muhakkık Fransız Lö Bon (Le Bonn ?), köpeğin eninde sonunda itaat ettiğini, istemeye istemeye haracı gönderdiğini ve ölümden kurtulduğunu söylemiştir.

Emevî ve Abbasîler için hilafet sabit/geçerli olursa Sultan-ı muazzam buna daha uygun, daha layık olduğu halde, onun hakkında bu nasıl geçersiz olur? Hem Allah te'âlâ şöyle buyurmaktadır: "Allah'a itaat edin, Peygambere ve sizden olan ulü'l-emre itaat edin". Bu âyet en yüksek sesle itaatin iki türlü, önce Allah'a itaat sonra da Peygamber'e ve ulü'l-emre itaat olduğunu haykırmaktadır. Birincisi (Allah'a itaat) bütün insanlara farzken, ikincisi İslâmın bağlıları için gereklidir. İkincisi iki türü, Peygamber'e itaati ve imama itaati kapsarken, ikincisi birincisine araları "*etî'û*" ile ayrılmayarak dahil edilmiştir. Bil ki o ikisi birbirine benzeyen, hatta birbirine birleşen iki kardeştir. Peygamber'e itaat eden imamımıza itaat etmiş olur. Kim de ona isyan ederse imamıza isyan etmiş olur. Ne kadar hayret vericidir ki, Sir W. Muir gibi Arapların hallerini de konuşmalarını da bilmeyen cahil biri, bırakın ince nüktelere ve derin mevzulara, apaçık konulara, ayan beyan mevzulara bile vakıf olmamasına rağmen, İslâm akaidini bildiğini, Cenabı Hakk'ın sözünü anladığını nasıl iddia edebilir? Şair ne doğru söylemiştir:

Bir adam, kötü demirden iyi kılıcı nasıl yapar
Ey bilge kişi, adam olmayan, eğitimle adam olmaz

Şair şöyle demiştir:

İlim tanrının bir ihsanıdır.
Allah'ın ihsanı, asi birine verilmez.

Bundan dolayı onun kötülüğü kâfirler arasında intişar etmiş, pisliği İngiltere'de oraya buraya yayılmıştır. Kardeşleri de "yeryüzünde bozgunculuk yapmaya çalışırlar" [Maide, 5/64]. "Onlara, yeryüzünde bozgunculuk yapmayın dendiği zaman biz ancak düzelticileriz, derler. Dikkat edin, onlar bozguncuların tâ kendileridir. Ancak onlar bunun farkında değildirler" [Bakara, 2/11-12]. Görmez misin onların çabalarının amacı sapıklığı artırmak, doğru yolu terketmektir. Babaları gibi hem kendileri saptı

hem de başkalarını saptırdılar. Öldürülünceye, paramparça edilinceye kadar fitneyi uyandırma ve sapıklığı canlandırma adetleri devam edecektir. Cehenneme varıncaya, günahkârların yiyeceğini tadıncaya değin yalan söylediler, yalanladılar. Bunların sultanı kötülemesi, ona sövmesi anormal bir şey değildir, çünkü onlar peygamberlere kötülük yapmışlar, âlimleri öldürmüşlerdir. Kardeşlerim! Nice zâlim topluluk zulmetmiş, nicesi bunu bilmiş, sapıtmış, taassuba düşmüş, isyan etmiş, Cehennemdeki yeri hazırlanmıştır. Sabredin, onlardan dinlediklerinize. "Onlar alçalmış olarak Cehenneme gireceklerdir" [Mümin, 40/60].

4. Tefsirinde ihtilaf edilen bu âyetle ilgili müfessirlerin bazı değerlendirmeleri şüphesiz vardır. Ancak tercih edilen görüş bizim açıkladığımızdır. Nesefî şöyle demiştir: "Âyet, hakkın yanında oldukları sürece, emirlere/yöneticilere itaat etmenin vacip olduğuna delâlet etmektedir". Ona karşı çıktıkları zaman, onlara itaat edilmez. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Masiyette/günah olan bir konuda mahluka/yöneticiye itaat edilmez."[9] Allah mülkünü ve devletini ebedi kılsın, Yüce Sultan, zahid, müttaki, gece gündüz ehl-i Kur'an, cemaata devam eden, Cuma günleri Cuma namazını eda eden, Sünnî, Hanefî, halkının hizmetkârı, razı olunan hayat tarzından başka bir şeyle alakası olmayan, yemesine, içmesine, evine, izdivacına kadar her şeyde şeriata uygun, yani söz konusu nassa muhalif ve sert kalpli değildir. Dolayısıyla bu zamanda hilafet ve imamet hakkı, bu kişinindir, başkasının olamaz. Bundan dolayı imametin ekseni, hilafetin kutbu, hükümetin merkezi odur. Allah kıyamete kadar onun hayatını daim kılsın, ahlâkını ahlâk-ı hamîde yapsın, şemailini Muhammedî şemâile benzetsin, herkesi kucaklayan bir ahlâka sahip ve Allah'ın mahlukatına merhametli kılsın, düşmanların övdüğü kişi olsun. Yine onu Ebu Bekir cemâliyle güzelleştirsin, Ömer'in celâliyle süslesin, Osman'ın zenginliğiyle varlıklı kılsın, Ali'nin cesaretiyle kahraman kılsın. Onların ahlâkıyla ahlâklandırsın. Arap da Acem de onu sevsin, onları aziz ve kerim kılsın. Uluyan köpeklere gelince, onlar şimdilik kurtulmuş gibidirler. Ancak onlar yabani merkepler gibi kaçmışlardır. Kısaca "Âlemlerin rabbi olan Allah'a hamdolsun ki zulmeden kavmin kökü böylece kesildi" [Enâm, 6/45].

Beşinci Bahis: Âlimler Allah'ın kendilerine itaati vacip kıldığı ulü'l-emrin tahkiki/kim olduğu konusunda ihtilaf ettiler. İbn Abbas ve Câbir ulü'l-emrin insanlara dinlerini öğreten fakih ve âlimler olduğunu söyle-

9 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 409.

diler. Ebu Hüreyre bunların valiler; Meymun b. Mehran ise seriyye ve orduların komutanları olduklarını; İkrime de bununla Ebu Bekir ve Ömer'in kastedildiğini söylemişlerdir. Bunların, sahabenin tümü olduğu da söylenmiştir. Taberî, ulü'l-emrin tefsirinde çeşitli görüşlerin bulunduğunu, doğrusunun, imam ve valilere itaat etmeyle ilgili Allah Resulü'nden sahih haberlerin gelmesinden dolayı bunların emir ve valiler olduğunu söylemiştir. Bunda Allah'a itaat, Müslümanların da maslahatı vardır. Âlimler, "kendisi Allah'a itaat ettiği sürece halkın imama itaat etmesi vaciptir. Kitap ve sünnetten ayrılırsa ona itaat edilmez. Hakka muvafakat ettiği sürece ona itaat etmek vaciptir", demişlerdir. *Keşşâf*'ta şöyle denilmiştir: "Burada kastedilen baskı ve zulmün yöneticileri (umerâu'l-cevr ve'l-i'tisaf) değil, hakkı uygulayan yöneticiler (umerâu'l-hak)dir. Halifelerin, "size adaletle davrandığım sürece bana itaat edin, eğer aykırı davranırsam bana itaat etmeniz gerekmez", şeklindeki sözleri bunu desteklemektedir.

Ebu Hazm'dan şöyle rivayet edilmiştir: Bir gün Mesleme b. Abdülmelik ona: "Allah te'âlâ 've uli'l-emri minküm' âyetiyle sana, bana itaati vacip kılmadı mı?" diye sorunca şu cevabı vermiştir: "Evet, sen Allah'ın, 'Eğer bir şeyde ihtilafa düşer/çekişirseniz, onun çözümünü Allah'a ve Resulüne havale edin' [Nisa, 4/59] âyetine uyduğun sürece. Yok sen buna karşı çıktığın için hilafet senin elinden alınmışken sana nasıl itaat ederim?"

Yukarıda anlattıklarımızdan her sahabenin kendilerine ulaşan sahih hadislerin yardımıyla anladıkları görüşlere yöneldikleri malum olmuştur. Muir ise; haddizatında insanların en doğrusu olan fakat onun katında yalancı birinin yani büyük imam, muhaddislerin başı Muhammed b. İsmail el-Buharî'nin hadisini delil getirmiştir. Şerir Muir telif ettiği *es-Sevânihu'l-Muhammediyye*'de[10] şöyle demektedir: "Şüphesiz hadislerin tümü gayri muteberdir. Çünkü onlar farklı yollarla, çeşitli yöntemlerle nakledilmiştir. Özellikle de Buharî. Şüphesiz o nakillerin en zayıfıdır". Yemin ederim ki o, ya tahrifçi ya da delidir. Malum olduğu üzere deliliğin birçok çeşidi vardır.

Bazılarının, "Allah te'âlânın 'ulü'l-emri minküm' sözünden kasıt, emr-i bi'l-maruf yapan âlimlerdir" şeklindeki sözleri oldukça zayıftır. Çünkü Zemahşerî bu âyeti kesin olarak "emir ve sultanlar" olarak tefsir etmiş, sonra da kimi âlimlerin söyledikleri ihtimalleri açıklamıştır. Bu doğru söz, sağlam bir görüştür. Aynı şekilde İmam Râzî de bu bağlamda kararlılıkla

.....

10 Muir'in *The Life of Muhammad* (Edinburg, 1823) adlı eserine işaret edilmektedir. [İ.K.].

ve dikkatle herhangi birine âyeti tahsis etmeme konusunda mübalağa etmiştir. Bazı bilginlerin bu âyetten kastın dört halife olduğu şeklindeki görüşleri, daha önce geçtiği gibi en zayıf görüştür. Bu fâzıl ve kâmil insanlar, Allah onlara merhamet etsin, hadisin hallerini, Peygamber'in (a.s.) sözlerini bilmelerine rağmen, sözkonusu mânayı ön plana çıkarmışlardır.

"İmamlar Kureyştendir" hadisi ya zayıftır ya da tevili gerekir. Haber-i vâhid nasıl olur da Kur'an nassının karşısına konur? Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Benden bir hadis rivayet edildiğinde bunu Allah'ın Kitabı'na arz edin. Eğer ona uyarsa onu kabul edin; yoksa reddedin."[11] Cahil Sir William ve Allah'ın taşkınlıklar içinde sağa sola bocalar durumda bıraktığı arkadaşları, nasıl bu tartışma ve sapıtmaya kapılandılar? Allah her durumda hidayete ulaştırandır.

Altıncı Bahis "el-Eimmetü min Kureyşin: İmamlar Kureyştendir", hadisinin açıklanması hakkındadır. Bil ki bu hadis, hilafetin Kureyşlilere ait olduğuyla ilgilidir. Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im şunu rivayet etmektedir: "Muaviye'nin yanına, içinde Muhammed'in de bulunduğu Kureyşli bir topluluk gelmişti. Abdullah b. Amr b. el-As şöyle dedi: Kahtan'dan biri melik olacak! Bunun üzerine Muaviye kızdı, ayağa kalktı. Allah'a, layık olduğu sıfatlarla hamd ü senada bulundu. Sonra şöyle dedi: Sadede geliyorum. Şüphesiz bana içinizden birinin, ne Allah'ın Kitabı'nda yer alan ne de Allah'ın Resulü'nden rivayet edilen bazı sözlerden bahsettiği haberi ulaştı. Bunlar cahillerdir. Sahibini saptıran bu uyduruk sözlerden uzak durun. Şüphesiz ben Allah'ın Resulünden (a.s.) şöyle duydum: Kesinlikle bu iş Kureyş'indir. Kim onlara, dini ikame ettikleri sürece karşı çıkarsa Allah onları yüzüstü Cehenneme sokar."[12]

Ben derim ki: Bu hadis zâhiri itibarıyla hasma karşı bir delildir. Ancak işin aslı bunun tersinedir. Muhammed b. Cübeyr, Abdullah b. Amr hadisini rivayet ettiğinde Muaviye'nin emirliğinin geleceğinden korkmuştu. Çünkü o zaman emirliği, o günlerdeki Ali ile kendisi ve başkaları arasındaki mücadelelere yol açan fitnelerin ortaya çıkmasına yol açabilecek bir durumdaydı. O kendisinin halife olduğunu, oğlu Yezid'in de halife olacağını sanıyordu. Bundan dolayı Muhammed b. Cübeyr'in rivayetini beğenmemiş, şiddetli bir şekilde kızmıştı. O kadar ki onun rivayetini reddetmişti. Böylece fitne ve kıtal ortadan kalkmış olacak, hilafet gelecekte bu şekilde biçim alacaktı. Bu durumdaki Muaviye'nin sözüne itibar edilmez. Muhtemelen ondan bu söz hataen veya kızgınlıkla sadır olmuştur. Daha

11 eş-Şevkanî, *Fevaidu'l-Mecmua fi'l-Hadisi'l-Mevzua*, Beyrut 1987, s. 260, hn. 921.
12 Buharî, IV, 155.

önce de birçok kez geçtiği gibi, özellikle bu, Allah'ın Kitabı'na arz edildiği zaman böyledir. Muaviye'nin dediği gibi, hilafetin Kureyş'in hakkı olduğunu kabul edelim; ancak adaletle ve güzellikle davranarak, her zaman marufu emrederek, münkerden alıkoyarak, Peygamberimizin dinine sahip çıkarak. Çünkü hilafet, bu işlerin yerine getirilmesini gerektirir. Bu iş, ehil olmayana verilmez. Aksi takdirde emniyet ortadan kalkar, düşmanlık baş gösterir, isyan yaygınlık kazanır. Bundan dolayı Kureyş, Allah'ın Kitabı'na ve Resulullah'ın sünnetine sarıldıkları sürece halife olurlar.

Nitekim Emevîler halifeliğe gelince adaletle hükmettiler. İslâmın nurları parladı. Sahabe-i kiramın eserleri dört bucağı kuşattı. Sonra düzgün yola muhalefet ettiler, zulüm ve baskıya yöneldiler, emirlik ve hilafetten azledildiler. Onların yerine Abbasîler geldi. Yeryüzü, onların adalet ve ihsanıyla doldu. O kadar ki mükemmellik burçlarına yükseldiler. Sonra sapıklık ve zulüm bataklığına gömüldüler. Allah, zalim ve kan dökücü ve melun Hülagu Han'ı onlara musallat etti. Hülagu son halifelerini öldürdü. Kafasını Bağdat şehrinin kapısına astı. İslâmı ve şiarlarını tahrip etti, İslâmın binasını ve işaretlerini yıktı. Böylece tarih içinde zaman akıp geçti. O hilafetin tamama ermesinden sonra, Osmanlı Devleti kuruldu. Zorunlu olarak hilafet onun hakkıdır. Ondan başkası bu mertebeye layık değildir. Şüphesiz emirliğin şartları (Osmanlılarda) gerçekleşmiştir. Onların dışındakilerin durumu ise, hilafet ve imamete uygun değildir. Tersine baş olmak (riyaset) sevdasına uygundur. Arap, Acem ve diğer bölgelerde gördüğümüz gibi hilafet davasına kalkışanlar kendilerine, özellikle de kendileri dışındakilere zulüm etmişlerdir.

Ey Allah'ım! Sultanımızı adalet ve ihsanla güçlendir. Bizi hayatımızda onun merhamet gölgesine sok. Bizi öldükten sonra onun yardımcılarıyla birlikte haşret. Âmin Allah'ım! Yine Âmin! Bir âminle yetinmem, binlerce âmin!

Yedinci Bahis: Buharî "Menâkıb-ı Kureyş"te rivayet etmiştir: "Bu iş, yani hilafet iki kişi kalıncaya kadar Kureyş'tendir."[13] Ben derim ki: Bu hadis de zahiri itibarıyle hasmın delilidir. Ancak iş, hasmın zannettiğinin tersinedir. Çünkü iki kişiden (isneyn) murad adaleti yerine getiren bütün işleri evirip çeviren iki kişidir. Böyle olduğu zaman şüphesiz bu iki kişinin dışındakiler, hilafet ve emirliğe uygun değildir. Bu ikisinden kasıt, düzen ve intizamı sağlamaya layık olsun ya da olmasın, herhangi iki kişi ise, dünyanın nizamı bozulur, hilafetin ve emirliğin gerçekleştirilmesindeki

.....

13 Buharî, IV, 155.

amaç kaybolmuş olur. Bu iki hadis arasındaki uzlaştırma böylece sağlanır. Buna çalış, şüpheye düşenlerden olma. Şüphesiz hak Allah'tandır. Kâfirlerden olma.

Yine Peygamber (a.s.) hastalandığında sahabe onun yanında toplanmıştı. O: "Bana bir kitap/yazılacak bir şey getirin (bir şeyler yazayım da) benden sonra sapıtmayasınız" diye buyurunca, Hz. Ömer, "Bize Allah'ın Kitabı yeter" dedi.[14] O da Ömer'in sözüne karşılık vermedi, herhangi bir şahsa da hilafeti emretmedi. Tersine sustu. İş/hilafet ehil olanlara bırakılmış oldu. Zorunlu olarak hilafet, ona müstahak olanın hakkı oldu. Ehliyet ve istihkak yoksa hilafet de yoktu. Bu, hilafetin tayinine daha şiddetli ihtiyacın olduğu zamanda yapıldı. Zaruret sapık şüphecilerin çokluğundan dolayı hâlâ yürürlüktedir. Şüpheciler İslâmın şiarlarını tahrip etme, imanın binasını kökünden yıkma amacındadırlar. Bu, hilafetin özellikle Kureyşlinin değil, layık olanın hakkı olduğunu hatırlatmadır, tenbihtir. Onların/Kureyşlilerin yaptıkları yöneticiliğe/imamete gelince, bu nesepten değil, dinden ileri gelen bir hususdur. Şüphesiz Ebu Bekir, o gün bu işe layık olan Sıddık-ı Ekber, beyat etmek için Ömer'in eline yöneldiğinde, Ömer ona şöyle dedi: "Sen müminlerin en şereflisisin. Hilafet senin hakkındır". Elini tutarak beyat etti. Sonra da bütün muhacir ve ensar, Allah hepsinden razı olsun, beyat etti. Böylece bilindi ki hilafet fazilet ve kemâl ile, emirlik de ilim ve güzel hasletledir. Hadisin mânası şudur: Şüphesiz hilafet işi adaletle davrandıkları, Allah'ın mahlukatının düzenini sağladıkları sürece, Kureyş'indir. Hadisin amacı ise, gelecekte hilafetin (ne olacağının) açıklanmasıdır. Bu da mucizedir. Çünkü bu, en doğru sözlü insanın, nebi ve peygamberlerin sonuncusunun buyurduğu gibi gerçekleşmiştir. Çünkü hilafet, yeryüzünde bozgunculuk yapsalar, Allah'ın hukukunu çiğneseler, kendilerine başvurulduğunda insanlar arasında adaletle hükmetmeseler de insanların tevarüs ettikleri bir mirastır. Allah Resulü (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın kitabını canlı tuttuğu sürece başında kuru üzüm tanesi bulunan Habeşli bir köle bile, size yönetici olarak atansa dinleyip itaat edin."[15]

Hilafeti tahsis etmek doğru değil, bu konudaki iddialar da yanlıştır. Burada bir mukaddimeye dayanan ince bir nükte vardır. O da şudur: Allah Resulü zamanında özel askerlerin, onları diğerlerinden ayıran âmil, emir gibi Bizans ve İranlıların emirlerine verdikleri Kayser ve Kisra ben-

14 Buharî, V, 137-38; VIII, 161.

15 Buharî, VIII, 105; İbn Hanbel, III, 114.

zeri bazı isimleri vardı. Halifenin kullanılması, sahabe zamanında, Peygamber'in vefatından sonra yaygınlaşmıştır. Bundan dolayı Sıddîk'a, Ömer'e, Osman'a, Ali'ye, Muaviye'ye, Emevîlere, Abbasîlere bu isim verilmiştir. Hatta Endülüs emirine de halife denmiştir. Sultan ünvanı ise Osmanlı Devleti'nde meşhurdur. Sanki bu, onları diğerlerinden ayıran bir alem olmuştur. Bu, onlara özgü olmuştur. Miraku yöneticileri bu ismi beğenmişler, mübarekliğinden dolayı bu ismi emirlerine ad olarak seçmişlerdir. Böylece bu isim, birçok emir ve başkan arasında Zencibar Emiri, Maskat Emiri vb.'ne yayılmıştır. Hindistan emirleri ise Zıllullah, Naib-i Resulillah, Şah, Şehinşah, Padişah lakaplarını tercih etmişlerdir. Osmanlı Devleti'ne özgü olan bu mübarek ismi, edeben terketmişlerdir. Tarihlerde böyledir.

Bu mesele açıklığa kavuştuysa, araştırma ve incelemelerin akabinde şunları söylemek isteriz: Tirmizî'nin rivayet ettiği "Kim yeryüzündeki Allah'ın sultanına [sultânullah] ihanet eder/onu küçümserse, Allah te'âlâ da ona ihanet eder/onu küçük düşürür"[16] hadisi Osmanlı Devleti'ne, -Allah onu kıyamete kadar baki kılsın-, işaret etmektedir. Çünkü o vakit sultan isminin verilmesi/kullanılması yaygın değildi. Mümkündür ki Cenabı Allah, Peygamberine (a.s.) marufu emreden, münkerden nehyeden, kendilerine sultan denilen, dini ikame eden, Müslümanlar arasında zulümle değil adaletle davranan, Haremeyn-i Şerifeyn'e hizmet eden, İslâmı güzelleştiren, sanki o âlemlere rahmetmiş gibi Müslümanlara merhamet eden, yeryüzünü adalet ve iyilikle dolduran, memleketi fesat ve bozgunculuktan koruyan, Yesrib ve Kubbe-i Hadra'ya saygı gösteren, Allah'ın kelimesini en yüce değer kılan, hayırlı bir topluluğun ümmetinin içinden çıkacağını vahyetmiş olabilir. Bunu, Arap, Haşimî, Kureyşli, ümmi Peygamber, Osmanlı Devleti'ni kinaye olarak, Rabbinin kendisine ilham ettiğini, Cenabı Hakk'ın ona vahyettiğini ortaya çıkarmak için haber verdi: "Kim yeryüzündeki Allah'ın sultanına [sultânullah] ihanet eder/onu küçümserse, Allah Teâlâ da ona ihanet eder/onu küçük düşürür". Yani meşhur sultanı, vaad edilen halifeyi, övülen emiri. Evet, kapalılıktan sonra bir izhar/açıklık var. Onu, Allah ve Resulünden başkası bilemez. Ancak bunda maksat vuzuha kavuştuktan sonra bir zarar yoktur.

Şüphesiz hilafeti Kureyş soyuna tahsis etmek, yersizdir, gereksizdir. Çünkü hilafet, müstahak olanın, hak edenin hakkıdır. İbn Haldun şöyle demiştir: Hilafeti Kureyş'e tahsis etmek, anlamsız, faydasızdır. Hilafet, sözlükte imaret/yönetmek ve başkasına naiblik etmektir. Hilafet, imaret,

16 Tirmizi, IV, 502, hn. 2224; İbn Hanbel, V, 42.

hatta imamet mânada birdirler. Bunların dini koruma, dünyayı yönetme, uhrevî ve dinî maslahatları ıslah etme mükellefiyetleri vardır. Emir, halife olarak isimlendirilmiştir, çünkü o, Allah Resulü'nün vekili olup din işlerini uygulamada O'nun işini yerine getirmektedir. İmam olarak adlandırılmıştır, çünkü insanlar ona uymaktadırlar.

Halifeliğin şartları ittifakla dört, ihtilafla birlikte beştir: İlim, adalet, duyu organlarının sağlıklı olması, yeterliliği, beşinci ise Kureyşli olmasıdır. Doğru olan şudur ki, Kureyşli olma, şart değildir. Muhakkik alimler, Peygamber'in şu sözünden dolayı, beşincisinin şart olmadığını söylemişlerdir. "Başınıza Habeşli bir köle yönetici yapılsa dahi, dinleyin, itaat edin."[17] Bir de Hz. Ömer'in şu sözünden dolayı: "Huzeyfe'nin azadlı kölesi Salim hayatta olsaydı, onu (halife olarak) atardım". Bu şekilde Bakıllanî'den rivayet edilmiştir. Çünkü Kureyşliler güçsüz hale gelince, hilafet ve imamet emanetini taşıyamayınca, hilafet onların dışındaki müstazaf imamlara intikal etti. "İmamlar Kureyştendir" şeklinde rivayet edilen hadis, o zaman gözetilmesi zorunlu olan maslahata hamledilmelidir. Bu zorunluluk günümüzde kalkmıştır. İmamın nasbedilmesi, izn-i âm, hilafetin devredilmesi, halifenin kendini azletmesi veya ehl-i rey ve besaret/ehl-i hal ve'l-akd meclisinin yetkisiyledir. Mutezileye göre, imamet, beş erkekle akdedilmiş olur.

İmam irtidatla, -bundan Allah'a sığınırız-, delilikle, Müslümanların kendini kurtaramayacağı bir şekilde hapsedilmekle, görme, konuşma, duyma hislerini yitirmekle azledilir. Kendinde bu işi yapmasını engelleyici durumlar bulduktan sonra kendini azlederse ittifakla; önce azlederse ihtilafla sahih olur.

Sultan b. Sultan Abdulhamit Han'ın, -Allah onun mülkünü ebedi, devletini daim kılsın-, hilafetinin ispatıyla ilgili bu risâle tamamlanmış oldu. "Bizden hüznü gideren Allah'a hamdolsun. Şüphesiz bizim Rabbimiz gerçekten mağfiret sahibi ve şükre layık olandır" [Fâtır, 35/34]. "Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun ki zulmeden kavmin kökü böylece kesildi" [Enâm, 6/45]. "Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır, ayaklarımızı sâbit kıl. Kâfir kavimlere karşı bize yardım eyle" [Bakara, 2/250]. Allah'ım! Din-i Muhammedîye yardım edenleri muzaffer kıl, din-i Muhammedîyi zaafa düşürenleri başarısız kıl. İnsanlara zillullah/Allah'ın gölgesi, halkların özgürlüğünün sahibi, âlemde Allah'ın halifesi, iman ülkesinin koruyucusu, küfrün ve taşkınlığın eserlerinin yok edicisi, Haremeyn-i Şerifeyn'in hiz-

17 Buharî, VIII, 105.

metkârı, "Şüphesiz Allah adalet ve ihsanla (davranmayı) emreder" [Nahl, 16/90] âyetinin bağlısı olan İslâm sultanını (sultanu'l-İslâm) bâki kılarak, İslâm sancağının izzetle yükselmesini, mülkünün genişlemesini müyesser kılsın. Allah, Sultan Abdulhamit Han'ı nevzuhur felâketlerden muhafaza buyursun. Âmin, âmin; bir tanesiyle yetinmem, binlerce âmin.

Hacı Nur Ahmed Dehlevî'nin hediyesidir.

17.
RİSÂLE

TEZKİRE-İ ULEMA

ULEMA-YI ARABIN HİLAFET HAKKINDA
ŞER'-İ MÜBİN VE AHBÂR-I SAHİHADAN İKTİBASLARI
VE
DAMAD MAHMUD PAŞA'DAN SULTAN ABDÜLHAMİD HAN-I SÂNİ'YE MEKTUP

HAZIRLAYAN:
NERGİZ YILMAZ

MISIR'DA MATBAA-İ OSMANİYE'DE TAB' OLUNMUŞTUR

SENE 1316

تذکرهٔ علما

عربك خلافت حقنده شرع مبین

وأخبار صحیحه‌دن اقتباسلری

و

داماد محمود پاشادن

سلطان عبد الحمید خان ثانی یه مکتوب

مصرده مطبعهٔ عثمانیه‌ده طبع اولنمشدر

سنه ١٣١٦

TEZKİRE-İ ULEMA

Ulema-yı Arabın Hilafet Hakkında Şer'-i Mübin ve Ahbâr-ı Sahihadan İktibasları:

Şark müverrihleri sahâif-i tevârihi ber-mutad selâtîn ve vüzerânın ve kuvvâd-ı cüyûşun ahvâlinde ve tamamiyle bunlarla nisbet ve alakası bulunan hâdisâta hasr ederek kavm ve şuûn-ı kavmi -gerek saadet hallerine ait ve gerek şakâvetlerine râci' bulunsun- daima ihmal ederler. Hükümdar[â]nın kusur-ı müşeyyedesini, satvet-i cüyûşunu, debdebe-i huyûlünü, tarz-ı mevâidini, elvân-ı et'imesini, hademesinin kisve-i fâhiresini vasf etmekte mübalağayı o derecelere vardırırlar ki ahvâl-i ümemi keşfe harîs olan ve akvâm-ı muhtelifenin me'âlim-i medeniye ve me'âric-i ilmiyede siyer u sıfâtını anlamak ve tavâif-i adîde-i beşeriyenin esbâb-ı hübût ve su'ûdunu iktinâh etmek isteyen bir kâri bu kitabların herc ü merc-i sütûruna bir kerre düşecek olursa encâmında hasret ve nedametle memzûc bir hayretle ancak yakasını sıyırmağa muvaffak olur.

Bir taraftan bu ihtimamı ve diğer taraftan şu ihmali icâb eden esbâbın müteaddid olduğunda şüphe yoktur. Ve bunların en büyüğü akide-i diniyyedir. Bevâtın-ı nüfusa, feze'ât-ı kulûba, harekât-ı cevâriha varıncaya kadar bir kavmin üzerinde tesirini gösteren ve onu istikbali bütün hatâir-i umûruyla iktihâma müheyyâ kılan ve aileye müstakillen esas-ı rekîn-i teşekkül olan bu akide-i diniyyedir ki milel-i cihanın minhâc u mişvârında görülen emârât-i hayr u şer hep onun netâicindendir.

Ondokuzuncu asrın sahne-i sânihâtında şarkın başından geçen vekâyi'-i uzmâ-yı siyasiyeye şöylece bir temas etmek ve cevelângâh-ı zuhûru

olduğu hadisâtı sathice olsun icmâl eylemek bile icab etse umûr-ı hakimiyet-i İslâmiyede esas-ı siyaseti tertib ve takvim eden "*saltanat*" ve "*sultan*" mebhas-i mühimmini ve ona teferru' eden şerâiti her şeyden evvel nazar-ı itibara almak gerektir.

Müslimîn indinde "*saltanat*" Hazreti Hakîm-i zü'l-celalin tenvîr-i ukûl, tehzib-i nüfûs ve tadil-i harekât u a'mâl için teşrî' buyurduğu ahkâm ve kavânîni Kur'an ve sünnet-i Ahmediyyeden istinbâta iktidar hâsıl ettikten sonra infâz etmek demektir. Kuvve-i ruhaniyye ve cismaniyyeyi yed-i vâhidde cem' eden böyle bir riyâseti bazan "*imamet*" ve "*hilafet*" kelimeleriyle de tabir ederler ki bu rütbe-i ulviyyeyi sümuvv ü nekâvette halef-i nübuvvet addetmişlerdir.

Binaen 'alâ-zâlik "*sultan*" yahut "*imam*" yahut "*halife*" bâtınen ahkâm-ı şeriatin hakâikine vâkıf ve zâhiren infâzına memur olan zât-ı celîlü'l-makamdır. Havaricden bir fırka da (bunlar Hazreti Ali kerremellâhu vechehuya karşı Nehrevan'da ilân-ı harb eden ve bugün Amman, Zencibar ve Cerve (?) nevâhîsinde mukîm olan kabâildir) hükm-i şeriatin icrası her ferdin uhde-i İslâmiyesine ve zimme-i insaniyesine terettüb eder bir fariza oluşuna, mehâsine inhimâk ve menâhîden ihtirâz ise her müslimin vecâib-i ferdiyyesinden bulunuşuna istinaden halifenin 'adem-i vücuduna kâil olmuşlardır. Bu hakikatin beyne'l-müslimîn şuyû'u şeriatin tamîm ve sıyânetini ve temin-i nizamını kâfil olacağı için şeytanın iğvâ edebilmesi ve bunun sevkiyle ikâme-i hakk u hakikatten ve tarîk-i sedâd u reviyyetten inhirâf etmesi muhtemel olan şahs-ı vâhidin yedine teslim-i zimâm edilmemesini iltizâm etmişlerdir.

Bunlardan diğer bir fırkası da hangi kabile ve nesilden gelirse gelsin ve hangi arzdan zuhur ederse etsin medâric-i dini alim ve âdil bir imamın, kanun-ı şer'in mahza halelden vikâyesi ve hayat ve hukuk-ı müslimînin muhafaza ve himayesi için tayini vacib olduğuna mu'tekiddirler.

Taife-i Şiiyye de, imametin ilâ yevmi'l-kıyame yalnız Hazreti Aliyyü'l-Murtaza ile evladına münhasır kalmasını, gerek dinin tarsîn ve takviyesi ve gerek halkı tarîk-i reşada sevk için hüccet ikamesi vezâifiyle memur bir imam-ı masûmun sülale-i Murtazavîden min-tarafillâh nasb u ihtiyarı lüzumuna kânidirler.

Yine fırak-ı İslamiyeden Zeydiyye taifesi (bugünkü Yemen nevâhîsi sâkinleridirler) zu'munca da imam yahut halifenin mutlaka Zeyd b. Ali b. Hüseyin b. Ali neslinden gelmesi şarttır.

İsmailiyye fırkası da (Necran ve Hind nevâhîsi sâkinleridirler) hilafeti İsmail b. Caferü's-Sadık (Hazreti Ali'nin ahfâdındandır) sülalesine hasr etmişlerdir.

Fırka-i İsnâaşeriyye de, hilafeti Musa b. Cafer'in evladına münhasır addederek birincileri Aliyyü'l-Murtaza ve sonuncuları bin elli seneden beri gaybûbet etmiş olan ve aktâr-ı arzı zulm ü cevr serâser istilâ ettikten sonra yerine adl ü hakkaniyeti tesise min-kıbeli'l-Hak memuren zuhur edecek olan *Muhammed el-Mehdi* olmak üzre aded-i hulefayı oniki itibar etmişlerdir.

Ehl-i sünnet ve cemaat ise halifenin mutlaka kabile-i necibe-i Kureyş'den âdil, ahkâm-ı şer'e vâkıf, Kur'an'dan ve sünnet-i Muhammediye'den istinbât-ı evâmire kâdir, fünûn-ı siyasete muttali, harbe mukaddem, şedâide mukâvim, hudud-ı şeriati hâmi bir insan olmasına ve ma'azâlik bu şerâitin kâffesini zâtında cem' eden halifenin hilafetinin sıhhat ve meşruiyetini ehl-i hall ü akdin yani evliya-yı umûr-ı cumhurun tensîb-i ârâsına havale etmişlerdir.

Umûr-ı müslimîni rü'yete memur olan bir halifede bu şartlardan velev biri mevcud olmadığı halde mütegallibdir. Elbette ona itaat caiz değildir.

İşte furuk-ı cumhur-ı müslimînin hulefâda lüzumuna itikad ettikleri şerâit bunlardır.

DAMAD MAHMUD PAŞA'DAN SULTAN ABDÜLHAMİD HAN-I SÂNİ'YE MEKTUP

Huzur-ı padişahîye ma'rûzdur.

Zât-ı âlî-i makam-ı şâhâneleri bir hilafetin umûm ehl-i İslâma meşmûlü itikadındadırlar. Halbuki her fırka-i müslimenin başka başka itikadları olduğu melfûf "*Tezkire-i Ulema*" meâlinden anlaşılacağı gibi bir sultan-ı câirin, bir melik-i zalimin hilafetinin 'inde'ş-şer' sahih olamayacağı müteaddid ehâdîs-i nebevî delâletiyle ve akvâl-i ulema ile sabittir.

Zât-ı hümâyûnları doğru söyleyen ve dalkavukluk etmeyen ehl-i İslâmı habs ü nefy [ü] katl ve mallarını müsadere ve hane vü hanümanlarını tarümâr ettikleri ve ahaliye tahammüllerinin fevkinde vergiler tarh ederek diğer taraftan israf-ı beytülmalin son derecesine vardıkları, donanmayı mahv, hürriyet-i ahaliyi selb, yalanlar icad, müslimîne hamr ikram, muhadderât-ı İslâmiyeyi bilâ-setîre kabul ettikleri ve daha buna mümâsil birçok zulm u isâ'et ve isyanı irtikâb buyurdukları meydanda duruyor.

Bunların cümlesinden kat'-ı nazarla yalnız tarih-i cülûsunuza tesadüf eden yevm-i ma'hûdda eski Hıristiyan kralları kaidesince şenlikler icra etmek ve şu yirmibeşinci sene-i devriyenizde daha ziyade tekellüfât-ı muhteşemâne ve âyin-i sefihâne iltizâm eylemek, şeriat-ı Muhammediye'den inhirâf-ı küllî ile inhirâf ettiğinize güzel bir delil-i kâfi olabilir. Benâberin, insaf-ı hümâyûnunuza dehâlet eder ve birkaç sual irâdına cesaret eyleriz.

Evvelen: Bu kadar tuğyan-ı şâhâneden sonra nasıl oluyor da Nebiyy-i Arabî Habib-i ilâhî (s.a.v.)'e halifelik iddiasına cüret buyuruluyor?

Sâniyen: Bu dava-yı bî-manâ-yı hilafetten hicab buyurulmuyor mu?

Sâlisen: Acaba hangi hareket-i şahâneniz meşrudur?

Lütfen bir tanesini gösterin! Bu babda gösterebileceğiniz bir hareket varsa o da Cuma selâmlığı olacaktır, değil mi? Yine insaf-ı mülûkâneleri-

ne iltica ederiz: Böyle bir âyin-i Mecusî ile namaza mı gidilir? O kadar asâkir-i İslâmiye bir nefs-i şahâneniz için vezâif-i şeri'yeden teb'îd mi edilir? Siz Hakk'a ibadet edeceğiniz sırada bile halkı kendinize ibadet ettiriyorsunuz. Padişahım! Mademki Avrupa'nın usullerine meyl ü mahabbetiniz vardır, bari Avrupa'nın metrük ve muattal mesâlik-i sahîfesine ittibâ' buyurulmasa da, Frenklerin mesâlik-i sâlimesine sülûk edilse... Meselâ: Fransa, İngiltere, Almanya, Avusturya gibi bir hükümet-i medeniye tesisine, hiç olmazsa Rusya devlet-i müstebiddesi gibi bir istibdâd-ı makul ittihâzına sarf-ı himmet buyurulsa daha hayırlı olmaz mı?

Evet! Geçende İngilizler de kraliçelerinin ellinci, altmışıncı sene-i devriyeleriyçün şenlikler icra etmişlerdi. Fakat onların şenlik etmeğe hakları vardır. Bizim ise ne hakkımız olabilir? Bizler mahzâ efendimizin seyyiât-ı şahâneniz yüzünden uğradığımız bunca felaketler için mi icra-yı şehrâyin edeceğiz? Bizler şenlik yerine matem etsek becâdır. Ale'l-husus bir taraftan rıhtımlar satılıp istikrâza çalışmak, diğer taraftan da çocuk gibi fenerler, kandiller yakmak, fişenkler atmak, ziyafetler çekmek pek gülünç olmaz mı? Bu hareket-i şa[hâ]neniz Acem şahının Avrupa seyahati mesârif-i sefihânesine mukabil İran gümrük vâridâtını Rusya'ya karşılık göstererek akd-i istikraz etmesine benzese gerektir.

Bakınız, Sultan Mahmud-ı Sâni Yeniçeriyi kaldırmağa nasıl teşebbüs etti ve Avrupa fenn-i harbini mülk-i Osmanîye nasıl idhal etti? İşte siz efendimiz de zaleme-i Mecusî idare-i mütegallibânesini öylece ortadan kaldırıp yerine Avrupa usul-i medeniyye-i makulesini idhal buyurmalısınız. Tâ ki o zaman şenlik etmeğe, ettirmeğe azdan çoktan salâhiyetiniz tahakkuk etsin. Hatta o vakit bile mesele itirazdan sâlim olamaz. Çünkü vazife-i meşruanızı icra etmiş olacaksınız. Her vazife-i meşruanın icrasında şenlik etmek mi lazım gelir? Fakat o vakit halk kendiliğinden icra-yı şehrâyine mecbur olur, matlûb olan da odur.

Zât-ı şahâneleri maatteessüf yalnız mizac-ı sefihâneye hoş gelen âyin-i cahilâneyi kabul, hoş gelmeyen ma'kûlât-ı âlimâneyi red buyurursunuz.

"Nebiyy-i muhteremin emr ü nehyi böyle midir?
Niçin bırakmalı şimdi tarîk-i meşrû'u?"

Fî 27 Ağustos sene 1900
Damad Mahmud [Paşa]

HİLAFET-İ MUAZZAMA-İ İSLÂMİYE

CÂMİ' VE MÜRETTİBİ
NAZİF SÜRURÎ
AMEDÎ-İ DİVAN-I HÜMAYUN HULEFASINDAN

TÂBİ' VE NÂŞİRİ
MEHMED TAHİR
MALUMAT GAZETELERİ SAHİB-İ İMTİYAZI

HAZIRLAYANLAR:
DÜCANE CÜNDİOĞLU (METİN)
DR. MÜJDAT ULUÇAM (TAHRİC)

MUSAVVER MALUMAT GAZETESİNDE TEFRİKA EDİLDİKTEN SONRA MAARİF NEZARET-İ CELİLESİNİN RUHSATIYLA TAB' OLUNMUŞTUR.

MALUMAT GAZETELERİ VE TAHİR BEY MATBAASI
BABIALİ CADDESİ'NDE, NUMRO: 40

KOSTANTİNİYYE
1315

خلاف محفظهٔ اسلامیه

طابع وناشری : معلومات غزته‌لری صاحب امتیازی محمد طاهر

جامع ومرتبی : آمدی‌ده دیوان همایون خلفاسندن نظیف سروری

مصدود « معلومات » غزته‌سنه تفرقه ایدلدکدن صکره معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر.

« معلومات » غزته‌لری وطاهر بك مطبعه‌سی — باب عالی جاده‌سنده نومرو ٤٠

قسطنطینیه

١٣١٥

BİSMİLLÂHİRRAHMANİRRAHİM

Ba'de edâ-yı mâ furiza aleynâ...

"Allah'a, Resul'e ve sizden olan ulül-emre itaat ediniz" [Nisa, 4/59] âyet-i kerîmesi mûcib-i âlîsince Emiru'l-müminîn ve Halife-i Resul-i Emîn Efendimiz hazretlerine âmme-i ehl-i tevhid u imanın inkiyad ve mütavaatla memur ve mükellef oldukları vâreste-i izah u beyandır

Bu fariza-i celîlenin dinî ve dünyevî ve maddî ve manevî fezâil-i celîlesi ve Hüdâ ne-kerde aks-i hâl ü hareketin mazarrat-i azîme ve ukûbât-ı elîmesi hakkında fem-i mübarek-i Hazret-i Peygamberîden şeref-sünûh u sudûr buyurulmuş ve Sıhah-ı Sitte-i muteberede ruvât-ı sâdıka-i kiramının künye ve esâmî-i muhteremeleriyle muharrer ve menkûş bulunmuş olan bazı ehâdîs-i şerîfenin bu mecelle-i mücmeleye kayd u sebtine ibtidar kılındı. Ehâdîs-i şerîfe-i mezkürenin zîrlerinde muharrer meâl-i münîfleri, efâhim-i ulema-yı İslâmiyeden merhum Abdulvehhab Efendi tarafından tahrir kılınmış ve âcizleri canibinden dahi nef'an li'l-İslâm tab' u neşrine ihtimam olunmuştur.

Ferman-ı celîl-i ilâhî ve emr-i şerîf-i risaletpenahî ile hârisu'l-kıbleteyn ve hâdimu'l-Harameyni'ş-Şerifeyn şevketlü padişahımız halife-i Resul-i Emin efendimiz hazretlerine cümlemiz canibinden arzı makrûn olan sadakat ve mutavaatın umum ve husus mülâhazasıyla âlem-i İslâmiyete bahşedeceği fevâid-i cezîle-i âliye gayrı kâbil-i vasf u ta'dad olmasına binâen can u gönülden salavât-ı seniyye-i Hazreti Seyyidu's-Sakaleyn'i tekrar ve da'avât-ı hayriyye-i cenabı emiru'l-müminîni tilavet u tezkâr eylerim.

A'cezu'l-'ibâd

Nazif Sürurî

[EHADÎS-İ ŞERÎFE-İ NEBEVİYE]

1

"Padişah-ı İslâm hazretleri yeryüzünde Cenabı Hakk'ın sâyesi ve İslâmın halifesidir. Herkim ona itaat eder ise Hak te'âlâ ona rahmet ve herkim ona ihanet eder ise Hak celle ve 'alâ ona gazab ve ukûbet eder."[1]

2

"Benden sonra umûr-i şer'iyyeyi ikame için sultan nasb olunur. Siz ona itaat ve inkiyad ile tazîm ve tekrîm eyleyiniz. Herkim ona itaat etmez ise hısn-ı İslâma bir rahne açmış olur ve ol rahneyi seddetmedikçe tevbesi makbul olmaz. Halbuki kıyamete kadar ömrü olsa onu seddedemez."[2]

3

"Halife ve padişahlarınızın itaatine temessük edip onların emirlerine muhalefet eylemeyiniz. Zira onlara itaat Cenabı Vâcibu'l-Vücûd'a itaat ve onlara isyan ve muhalefet Hak celle ve 'alâ hazretlerine isyan ve muhalefettir. Allah te'âlâ beni peygamber ba's eyledi. Sizi hikmet ve meviza-i hasene ile tarîk-i hakka davet ederim."[3]

4

"Sultan-ı İslâm yeryüzünde Rabbimiz te'âlâ ve tekaddes hazretlerinin zıll-i celîlidir. Mazlum olanların mültecâ ve penâhıdır. Adl eder ise ra'iyyeti üzerine şükür ve etmediği halde sabır lazımdır."[4]

• • • • • •

1 Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, VI, 17 (7373); Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 4 (14580).

2 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 56 (14825).

3 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 59 (14838).

4 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, VI, 16 (7369); Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, II, 343 (3553); Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 4 (14851); Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 456.

5

"Halife-i rûy-i zemin ve sultanu'l-müslimîn hazretleriyle din-i mübîn-i İslâm tev'emândır. Biribirinden ayrılamaz ve biribirinden müstağni olamaz. İslâm esas-ı erkân-ı şeriattır. Sultan onun hâfız ve hârisidir. Esası olmayan bina harap ve münhedim ve hârisi olmayan nesne zayi ve mün'adim olur."[5]

6

"İmam-ı âdil ü mütevazı rûy-i arzda zıll-ı Rabb-i Enâm ve tarîk-i hakk u hidayette delil-i benâm olup her leyl u neharda âbid u müctehid altmış sâdıkın sevabı kadar ecr u sevaba nâil olur."[6]

7

"Veliyyü'l-emr-i âdil-i İslâm, zıll-ı Rabb-i Ekber ve tarîk-i hakk u hidayette delil u rehber olup herkim onu ve ibâdullahı hayra sevkeder ise, Hakk te'âlânın zıll-i zalîl-i rahmetinde müstazıll ve herkim imam-ı müslimîn ve 'ibâd-ı müminîne hiyanet eder ise, yevm-i kıyamette mahzûl u rezil olur."[7]

8

"Sultanu'l-müslimîn rûy-i arzda zıll-ı Rabbu'l-âlemîn olup ona hiyanet eden dalâlette kalır ve ona sadakat eden hidayet ve saadete mazhar olur."[8]

9

"Sultan zıllullâhi fi'l-arzdır. Sizden biri sultanın olmadığı bir beldeye girdiğinde katiyyen orada ikamet etmesin"[9] [hadis-i şerifi] padişah-ı İslâm hazretlerinin taht-ı hükmünde olmayan beldede ikametten nehy-i ekîdi mutazammın olup, cümle ehl-i İslâmın zîr-i cenah-ı sultanîde mec-

5 Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, I, 117 (396); Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 10 (14613).

6 Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, II, 343 (3554); Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 11 (14615); Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 456.

7 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 11 (14620).

8 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, VI, 19 (7378); Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 5 (14583).

9 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 5 (14584).

mû bulunmaları lüzumunu ve her hal ü mahalde emr u himaye-i emiru'l-mü'minîne muhtaç olup o sayede mazhar-ı refah u saadet olacaklarını mübeyyindir.

10

"Halife-i İslâm ve zıll-ı Rabbu'l-Enâm hazretleri zu'afâ ve mazlumînin melâzz ü penâhı olup dünyada padişahına itaat ve hakkında tekrîm ü hürmet eden kimse rûz-i cezâda Allahu zü'l-celâlin ikram ve mağfiretine mazhar olur."[10]

11

"İmamlara sebbetmeyiniz [kötü söz söyleyip küfretmeyiniz]. Onların salâhı için dua ediniz. Çünkü onların salâhı herkesin salâhı demektir."[11]

12

"Kalplerinizi meliklere sebbetmekle meşgul etmeyiniz, fakat onlara hayır dua etmekle Allah'a takarrub ediniz ki Allah onların kalplerini sizin üzerinize meylettirsin"[12] [hadis-i şerifi] imamu'l-müslimîn ve halife-i rûy-i zemîn hazretleri hâris-i din-i mübîn ve bâ'is-i salâh u saadet-i cemî'-i müminîn olmağla onlara asla inkisar ve ihanet etmeyip da'avât-ı hayriyelerini eda ediniz ve dua-yı hayr u salâhlarıyla Hakk'a takarrüb eyleyiniz ki Rabbu'l-âlemîn onların kulûb-i âliye-i nazîfesini sizin üzerinize ma'tûf buyursun demektir.

13

"Benden sonra fiten-i 'adîde zuhur eder. Ehl-i İslâmın emr u beynini tefrik etmek isteyen herkim olur ise olsun onu seyf-i sârim-i siyasetle darb eyleyiniz."[13]

14

"Bir susuz mahalde kendisinin suyu olup ebnâ-yı sebîli men eyleyen ve malını satmak ve müşteriyi aldatmak için 'şöyledir, böyledir' deyü ku-

10 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 5 (14582); Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 456.

11 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, II, 362 (1629); Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 6 (14587).

12 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 6 (14588).

13 Müslim, İmâre, 59; Ebu Davud, Sünnet, 27; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 341; Hâkim, *Müstedrek*, II, 156.

maş ve metâını medh u vasf ile yalan yere yemin eden ve padişah-ı İslâma yalnız dünya için bi'l-ittiba sayesinde fevâid-i dünyeviyeye nâil olursa biatında durup, meramına vâsıl olmadıkda itaatten çıkan kimseler yevm-i kıyamette nazar-ı rahmet-i ilâhiye ile manzûr olmayıp azab-ı elîm ile mücazât olunurlar."[14]

15

"Hazret-i Resul-i zî-şana ve halife-i İslâma itaat eden, Allah te'âlâ ve tekaddes hazretlerine itaat etmiş olur. Kezâlik Cenabı Nebiyy-i ekreme ve halife-i muhteremine isyan ve muhalefet eden, Mevlâ-yı zü'l-celâle ve Resul-i 'âlü'l-'âline isyan ve muhalefet eylemiş olur."[15]

16

"Halife-i Resul-i Emîn ve imamu'l-müslimîn hazretlerinin itaat ve inkiyadından hurûc eden ve heyet-i ictimaiye-i İslâmiyeye tefrika düşüren ve hudûd-i ictimaiyeden mufarakat eyleyen kimse, zaman-ı cahiliyette iman ve İslâmla mevsûf ve müşerref olmayan kimseler gibi fevt olur."[16]

17

"Emirinden kerih gördüğü bir şeye şahit olan kimse ona sabretsin. Çünkü cemaatta tefrika meydana getiren kimse cahiliyet ölümünden başka bir ölümle vefat etmez"[17] [hadîs-i şerîfi], cenabı halife-i İslâmdan şey'-i nâ-seza gören kimsenin ona itiraz ve itaatten hurûc etmeyip sabır ve itaat etmesini ve cemaat-i müminînden ayrılarak fevt olan kimsenin zaman-ı cahiliyette fevt olanlar gibi olacağını mübeyyindir.

18

"Fî sebîlillâh size namazı ve zekâtı emreden başınızdaki emirlere sebbetmeniz haram ve onların arkalarında namaz kılmanız helâl kılındı"[18]

.....

14 Buharî, Şehâdât, 22; Ahkâm, 48; Müslim, İman, 173; Ebu Davud, Buyû 60; İbn Mâce, Ticârât, 30, Cihâd, 42; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 253, 480;

15 Buharî, Ahkâm, 1; Cihâd, 109; Müslim, İmâre, 32, 33, 34; Neseî, Bey'at, 27; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 244, 252-253, 270, 313, 342, 386, 416, 467, 471, 511.

16 Müslim, İmâre, 53, 54; Neseî, Tahrîm, 28; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 133, 296, 306, 488.

17 Buharî, Fiten, 2, Ahkâm, 4; Müslim, İmâre, 55, 56; Dârimî, Siyer, 76; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 275, 297, 310.

18 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 55 (14820).

[hadîs-i şerîfi] Cenabı Vâcibu'l-Vücûd canibinden ehl-i İslâm üzerine memur buyurulup fî sebîlillâh salât ve zekât ve cihad ile emreden umerâ-yı kiram-ı vâcibetu'l-ihtirama ihanet ve hıyanet haram olduğunu ve kemâ-yenbagî itaat u inkiyad olunmasını müş'îrdir.

19

"Bir kimse behâyimden bir hayvanın ayağını kesr u kat' eylese yahut meyvedâr bir ağacı yerinden koparsa veyahut bey' u şirâda şerîkine gadr u hiyanet etse, bunların herbirinden dolayı sevabının rub'u gider. Eğer imamu'l-müslimîn ve halife-i rûy-i zemîn hazretlerine isyan ve ihanet eder ise ecr u sevabının küllîsi gider."[19]

20

"Sultanu'l-İslâm hazretlerine hıyanet ve adem-i mütavaatı kasdeden kimse rıbka-i İslâmı boynundan atmış, yani kendisini hudûd-i İslâmiyetten çıkarmış olur. Ve ettiği rahneyi seddedip kendisini mutî' ve münkadlar zümre-i nâciyesine ilhâk etmedikçe [hiç]bir vechile makbul olamaz."[20]

21

"Yevm-i kıyamete kadar ümmetimden hakka zahîr olan bir taife her zaman olacaktır"[21] [hadis-i şerifi] ümmet-i nâciye-i Muhammediyeden hak üzrē zâhir bir cemaatin yevm-i kıyamete kadar devam ve bekası beşaret-i azîmesini mübeyyin ve inde'l-muhakkıkîn işbu cemaat-i mes'ûdenin dahi Devlet-i Aliyye-i Osmaniye olduğu vâsıl-ı mertebe-i yakîndir.

22

"Kostantiniyye mutlaka fetholunacaktır. Onu fetheden emir ne iyi bir bir emir, onu fetheden ceyş ne güzel bir ceyştir"[22] [hadis-i şerifi] Kostan-

19 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 55 (14821).

20 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 165; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, VI, 18 (7374); Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 56 (14854).

21 Buharî, I'tisâm, 10; Tevhîd, 29; Menâkıb, 28; Humus, 7; Müslim, İman, 247; İmâre, 170, 171, 173, 174, 175; Ebu Davud, Fiten, 1; İbn Mâce, Mukaddime, 1; Dârimî, Cihâd, 39; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 99, 104, 244, 248, 252, 429, 434; V, 269, 278, 279; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 449.

22 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 335; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 422; Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, XIV, 219 (38462).

tiniyye nâmıyla yâd olunan İstanbul şehr-i şehîrinin canib-i İslâmdan feth u teshîri müyesser-kerde-i Cenabı Rabb-i Nasîr olacağını ve işbu feth-i mübîne mazhar olan emiru'l-müminîn ve cüyûş-i mansure-i müslimînin dîde-i mücahidâneleri kuhl-i kabul ve temdîh-i nebevî ile tenvîr buyurulduğunu mübeşşir ve bu nimet-i azîmeye dahi Hazreti Fâtih-i ebediyyu'l-iştiharın mazhariyet-i seniyyeleri emr-i bâhirdir.

HÂTİME

İmdi, âyâtullahtan ve ehâdîs-i Resulullah'tan anlaşıldığı üzre emiru'l-müminîn ve halife-i Resul-i Emîn efendimiz hazretlerine mutavaat, dünyada ve ahirette mûcib-i necat u saadettir.

İmamu'l-müslimîn, hâdimu'l-Harameyni'ş-Şerifeyn, hâris-i emanât-ı Seyyidu'l-kevneyn ve hâfız-ı bünyan-ı din-i mübîn şevketlû padişahımız gâzi-i âli büyük Abdülhamîd Han-ı Sânî efendimiz hazretleri min kıbeli'r-Rahman hâiz-i hilye-i muallâ-yı hilafet buyuruldukları cihetle kâffe-i ehl-i tevhîd u imanın eb-i müşfik-i meded-resi ve veliyyü'l-emr-i mukaddesidir.

Cümlesi bir ana ve babadan doğmuş öz karındaş gibi olan bütün müslümanlar, zât-ı âlî-i cenabı hilafet-penahîlerinin yed-i hümayunlarına vedîa-ı ilâhiyedir. Cemiyet-i celîle-i İslâmiyenin izdiyâd-ı kuvvet u mikneti, ancak onun zîr-i cenah-ı şevket u adaletinde bâ-kemâl-i sıdk u mütavaat bulunmakla hâsıldır. Peygamber-i zî-şanımızın emr-i celîli vechile zât-ı mübarek-i padişahîlerine hemîşe arz-ı tazîm ve mütavaatla nâil-i ni'am-ı dû-cihan olmağa ihtimam akdes-i vezâif-i İslâmdır. Rabbimiz te'âlâ ve tekaddes hazretleri Habib-i Ekremi hürmetine seyyie-i 'adem-i mütavaatla hudûd-i cemiyet-i İslâmiyeden mehcûriyet beliyyesine düçar olmaktan cümlemizi masûn ve mahfûz ve kalblerimizi envâr-ı müteyemmine-i tav' u rıza ile daima münevver ve mahzûz buyursun. Âmin!

EL-HAKKU'L-MÜBÎN FÎ EHÂDÎSİ ERBA'ÎN FÎ MEN HARECE 'AN TÂATİ EMÎRİ'L-MÜ'MİNÎN VE ŞAKKA 'ASA'L-MÜSLİMÎN

TELİF:
ES-SEYYİD MUHAMMED ÂRİF
B. EŞ-ŞEYH ES-SEYYİD AHMED EL-MÜNEYYİR EL-HÜSEYNİ
ED-DIMEŞKİ EŞ-ŞAFİİ

TERCÜME VE TAHRİC:
DR. MÜJDAT ULUÇAM

ZAHİRİYE KÜTÜPHANESİ (ŞAM). NU. 8618
TELİF TARİHİ: 9 ZİLKADE 1318/15 ŞUBAT 1316

الهدايا

نمرة ٨٦١٨

الحق المبين في احاديث اربعين

فيمن خرج عن طاعة امير المؤمنين وشق عصا المسلمين

تأليف

السيد محمد عارف ابن الشيخ السيد احمد المنير الحسيني الدمشقي

الشافعي

عفي عنهما

الفتها برسم من ساد الملوك العظما

سلطاننا عبد خير سلطان سما

ايده الله دوما باملاك السما

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

Hamd, sünneti, Kur'an'ı teyid edici kılıp her vakit sünnet râvilerinin yüzlerini nurlandıran, dinde tefakkuha muvaffak kıldıklarına ve kalbini imanla süslediklerine hayır murad eden, yeryüzündeki sultanına tecelli ederek zayıfların sığınağı ve güven kapısı yapan Allah'a mahsustur.

Allah'tan başka ilâh olmadığına ve O'nun ortağı bulunmadığına şehadet ederim. Kur'an'ı apaçık bir söz olarak inzâl eden O'dur. "Eğer yer ve gökte Allah'tan başka ilâhlar olsaydı yer ve gök fesada uğrardı" [Enbiya, 21/22]. Yine şehadet ederim ki Seyyidimiz Muhammed, O'nun kulu ve resûlü, Adnan oğullarının en hayırlısıdır. "Kim olursa olsun, birlik halinde iken ümmetimin arasına tefrika sokanın boynunu vurun"[1] diyendir. Çok merhametli ve bol bol ihsan eden Allah te'âlânın, en üstün rahmeti ve en güzel selâmı O'nun, dünya ve ahirette kadri yüce Ehl-i beytinin, ilk anda imamın birliğinde icma edip (fitne) ateşini tutuşturmayan ilk sahâbilerinin üzerine ve bu dinin şeâirini ilk günden kıyamete değin ayakta tutanların üzerine olsun. Âmin.

Sadede gelince: Şam'da Şâfiî ulemasının ileri gelenlerinden olup, selefleri gibi İbnü'l-Müneyyir olarak tanınan merhum Seyyid eş-Şeyh Ah-

1 Müslim, İmâre, 59, 60; Ebu Davud, Sünnet, 27; Neseî, Tahrîm, 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 261, 341, V, 24; İbn Ebu Asım, *Kitâbü's-Sünne*, II, 526; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, I, 186; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 479.

med el-Hüseynî'nin -Allah her ikisine de rahmet etsin ve bol ihsanda bulunsun- oğlu *Seyyid Muhammed Ârif* der ki: Allah te'âlâ, İslâm hilafetinin merkezi ve Osmanlı Devleti'nin payitahtı İstanbul'a dönmeyi nasip etti. 26 Rebiulâhir 1318/8 Ağustos 1316 Çarşamba günü İstanbul'a ulaştım. Zilkade'nin başlarına kadar orada kaldım. Allah ve Resul'üne muhalefet edip dünyalık elde etmek için nefsine ve hevasına uyanların çoğunluğunun İslâm topraklarından kaçtıklarını ve alçak düşmanların memleketlerine sığındıklarını gördüm. Bir takım şeytanî vesveseler ve nefsanî arzularla itaati terkedip, cemaat arasında tefrika çıkarmak istediklerini, Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların lanetine razı olarak müslümanların birliğini bozmak istediklerini gördüm. Adliye dairelerinde mer'î kanunlar çerçevesinde yargılandılar ve ekserisi hakkında idam hükmü verildi. Ancak bozuk kalplerindeki hastalıkların sevkiyle bazı garazkârlar bu karara itiraz ettiler. Halbuki seçilmiş (mustafa) Peygamberimiz ve razı olunmuş (murtezâ) yüce Resulümüz (s.a.v.) onların fâni dünyadaki hükümlerini ve bâki olan ahiretteki durumlarını bize açıklamıştı.

Muhaddisîn-i kirâmın sahih senedle rivayet ettiklerine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Ümmetimden her kim benim sünnetimden kırk hadis öğrenirse kıyamet günü ona şefaat ederim". Bu hadisi Ebu Saîd el-Hudrî (r.a.) rivayet etmiştir. Hz. Ali'nin (kerremellahu vechehu) rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber, "Ümmetimden her kim ümmetimin faydalanacağı kırk hadis bellerse Allah onu kıyamette fakîh olarak haşreder" buyurmuştur. İbn Mesûd'un (r.a.) rivayet ettiği bir hadis-i şerifte ise "Ümmetimden her kim kendilerine fayda veren kırk hadisi öğrenirse o kimseye kıyamette 'Cennetin hangi kapısından istersen oradan gir' denilecektir" buyurmuştur.[2]

Geçmişte -Allah onların yüzünü ak etsin ve kabirlerini nurlandırsın[3]- ahkâmla ilgili belirli bir konuda, zikrettikleri bir münasebet gereği veya ilgilendikleri mühim bir araştırmada bulunurken Resulullah (s.a.v.)'in sözlerinden kırk hadisi seçmek muhaddislerin adeti idi. Böylece zikredilen hadislerle amel edilmek ve sünnete tabi olmak suretiyle öğrenilmesini ve faydalanılmasını umuyorlardı. Ben de cemaat arasına tefrika sokup, müslümanların gücünü kırmayı arzulayarak emiru'l-müminîne itaatten yüz çevirenlerle ilgili, muhaddisler tarafından senedleriyle rivayet edil-

2 Bu konudaki rivayetler hakkındaki değerlendirmeler için bkz. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 246.

3 Ebu Davud, İlm, 10; Tirmizî, İlm, 7; İbn Mâce, Mukaddime, 18; Menâsik, 76; Dârimî, Mukaddime, 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 37; III, 225; IV, 80, 82, V, 183.

miş kırk hadisi bir araya getirmeyi istedim. Bu risâleye bir mukaddimeyle başladım. Mukaddimede hilafet, imametin birliği ve bunlarla ilgili hususlara değindim. Böylece bu dinin ahkâmını bilmeyen cahillere nasihatte bulunmayı, iftiracıları yalanlamayı ve onların niyetlerini dünya âleme açıklamayı arzuladım. Risâleye *el-Hakku'l-Mübîn fî men Harece 'an Tâati Emîri'l-Mü'minîn ve Şakka 'Asâ'l-Müslimîn* adını verdim.

Allah te'âlâdan onunla fayda vermesini ve onu hakkıyla takdir edeceklerin eline ulaştırmasını niyaz ederim. Bu eserimi yüce halife, emiru'l-müminîn, büyük sultan, imamü'l-müslimîne değerli bir hediye olarak sundum. Müslüman olan herbir ferdin ona itaat etmesi, avam ve havâssın imamı olduğunu ikrar etmesi vaciptir. Çünkü bu dinin şeâirini hakim kılmak, peygamber ve resullerin seyyidi Hz. Peygamber'in sünnetini ihyâ etmek, tertemiz şeriatın ahkâmını muhkem kılmak, zâhir ve bâtın emirlerini tetkik etmek ona bağlıdır. İbadet zırhına bürünmek ve hayırlı işleri yapmak ancak halife ile mümkündür. Hatta bunlar onun adeti olmuştur. Namazlara devam etmekte, münkerâtı terketmekte, mescidleri imar etmekte ve yeni mescidler bina etmektedir. Mektepler yaptırmış ve onların kadrini yüceltmiş, mektepleri himaye etmeye önem veren herkese bol bol ihsanda bulunmuş, demiryolu ağını genişletmiş, telgraf hatlarını yaygınlaştırmış, yolcuların yol emniyetini sağlamış, güvenilir herkese her türlü hayır kapılarını açmıştır. Onun hasenâtı saymakla bitmez, ihsanlarına sınır konulamaz. İşte o, zamanın benzerini işitmediği, melik-i müeyyed, el-mansûr, gayretli lider, imam, Sultan b. Sultan es-Sultan el-Gâzi *Abdülhamid* Han'dır. Allah onu adaletiyle desteklesin, her türlü fazilete donatsın, arzuladıklarına ulaştırsın ve kılıcının kuvvetiyle düşmanlarını helâk etsin. Âmin.

MUKADDİME

Bil ki halife, Yüce Peygamber (s.a.v)'in halifesidir. Allah te'âlâ, yüce Kitab'ında; "Hatırla ki Rabbin meleklere; ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi" [Bakara, 2/30] buyurdu ve yeryüzündeki ilk halife Hz. Âdem oldu. Resul-i Ekrem, "Cemaatten ayrılan yüzüstü cehennemdedir. Zira, Allah te'âlâ '(Onlar mı hayırlı) yoksa darda kalana kendine yalvardığında karşılık veren ve sıkıntıyı gideren, sizi yeryüzünün halifeleri kılan mı?' [Neml, 27/62] buyurmuştur. Dolayısıyla halife, Allah'ın halifesidir."[4] Hz. Peygamber bu hadis-i şerifte halifenin, Resulullah'ın halifesi olduğu gibi Allah'ın halifesi olduğunu da vurgulamıştır. Çünkü halifenin verdiği her hüküm Allah'ın hükümlerinden biridir. Sûfiyyenin ileri gelenleri halifeyi, bâtınî halifenin (el-halîfetü'l-bâtınî) halifesi olarak kabul etmişlerdir. Zira onlara göre her zaman bâtınî bir halife vardır, bu da o dönemin kutbu'l-vaktidir. Kutbu'l-vakt ise ya hem kutub hem de zâhirde halife olur. O zaman da bütün işlerinde ve bütün durumlarda âdil olması gerekir; emiru'l-müminîn ve hulefâ-yı râşidînin ilki ve onların en faziletlisi olan Hz. Ebu Bekir (r.a.) gibi. Nitekim hilafeti döneminde vaktin kutupluğu ve hilafet Hz. Ebu Bekir'in şahsında birleşmişti; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ahirete intikalinden sonra hem zâhiren hem de bâtınen halife olmuştu. Hz. Ebu Bekir, şeriat-ı Muhammediyenin gerektirdiği şekilde, hiçbir hususta ifrat ve tefrite kaçmaksızın bütün işlerinde ve kararlarında âdil idi. Böyle bir halifenin müslümanların gerçek imamı ve onlar üzerinde hakim bir sultan ve emiru'l-müminîn olduğunda hiçbir şüphe yoktur.

• • • • • •

4 Taberânî, *el-Mu'cemu"l-Kebîr*, VI, 53 (5486 no'lu hadis); Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, V, 221.

İmam Nasb Etmek Müslümanlara Vaciptir

Müslümanların, imam mevcut değil ise, imamın izni olmaksızın şer'an sahih olmayan ahkâm-ı şer'iyyenin uygulanması için kendilerine imam nasb etmeleri vaciptir. Ebu Hanife'ye göre Cuma namazı, velisi olmayan kadının evlendirilmesi veya kendi isteğiyle evlenmesi, haddlerin uygulanması vb. diğer hususlar imamın izni olmaksızın şer'an caiz değildir. "Şâri', imam edinme ve nasb etmenin vacip olduğunu nasla belirlememiştir, bu durumda imam nasb etmek nasıl vacip olur?" denilirse şöyle cevap veririz: Seyyidimiz Şeyh-i Ekber, -Allah, kendisiyle bize fayda versin- *Fütûhât-ı Mekkiyye* adlı eserinde şöyle demiştir: "Muhakkak ki Allah te'âlâ, bize dini ikâme etmemizi emretmiştir. Bunda hiçbir şüphe yoktur. Dini ikâme etmek ise canları, malları ve aileleleri hakkında insanların gönüllerinde bir emniyet ve huzurun bulunmasına bağlıdır. İnsanlardan bir kısmı diğerlerine haksızlık ederse -ki bu ancak gücünden korkulan ve rahmeti umulan bir kimse olmadığında söz konusu olur- imama müracaat edilir ve onun etrafında toplanılır. Kalpler, malları, canları ve aileleri hakkındaki korkudan tamamen arındığında insanlar bütün vakitlerini Allah'ın yerine getirilmesini vacip kıldığı dinin ikâmesine tahsis ederler. Vacibi yerine getirmek ancak kendisiyle mümkün olan şey de vaciptir". Bu ise az önceki "ancak devlet başkanlarının varlığıyla yerine getirilen ahkâm..." ifadesiyle işaret ettiğimiz ve verdiğimiz cevap haricindeki bir husustur.

Bir Halife Olması Gerekir

Sadece bir halife olmalıdır. İktidar konusunda yeryüzünde fesat oluşmaması için halifenin birden fazla olması caiz değildir. Nitekim Allah te'âlâ, "Eğer yer ve gökte Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı, yer ve gök kesinlikle fesada uğrardı" [Enbiya, 21/22] buyurmuştur. Şayet halifeler teaddüd eder ve hükümlerde ihtilaf olursa hiç şüphesiz fesat oluşur ve maslahatın gerçekleşmesi imkânsızlaşır. Bu sebepten imamın (devlet başkanı) tek olması gerekir. Fesat doğmasını ve teaddüd sebebiyle birliğin bozulmasını engellemek için, onunla (iktidar hususunda) çekişip mücadele eden kimsenin öldürülmesi şer'an vaciptir. Aksi takdirde müslümanlar birbirleriyle uğraşır, birbirlerini helâk eder, düşmanlarının avı

olur ve kendilerini savunmaya güç yetiremezler. Azıcık aklı ve düşüncesi olan, fesat çıkarma maksadı olmayan, yabancı bir gücün kendisini kullanıp tahrik etmediği, maksadına erişmek için mal veya bir takım beklentilerle düşmanların kendisini kullanmadığı herkesin idrak edeceği gibi müslümanlar gün be gün öldürülürler ve neticede onlardan hiçbir iz kalmaz. Halifeye karşı çıkanlar hiyanetleri sebebiyle Allah ve müminlerin gazabına uğrarlar. Hatta onları emellerine ulaşmak için bir alet, maşa olarak kullananlar nezdinde dahi kınanırlar. Zira kullananın nezdinde de değeri düşmüş ve alçalmıştır. Milletinin evlatlarına, vatanına, sultanına ve devletine karşı hainliği aşikâr ve hiyaneti sabit olduğu için onlara güvenmezler. Hatta bazen bu kötü fiillerinden dolayı onları cezalandırırlar. Tarihçilerin naklettikleri buna benzer pekçok olayda görüldüğü gibi, gayelerine erişmek için başkalarını bir vasıta olarak kullanan ve kendi milletinin evlatlarına hiyanet etmeyi teşvik edenler, onlara özel mevki ve makamlar, maiyyetinde istihdam ve hizmetine karşılık ihsanda bulunmak gibi vaadlerini yerine getirmedikleri gibi, kötü fiillerinden dolayı asmak veya başını kesmek suretiyle onları cezalandırırlar. Gelişmesinin sebebi olan, nimet ve imkânları altında yaşadıkları dostlarınca güvenilir olmayanların düşmanlarına (kendilerine) nasıl güven verebileceklerini belirterek cezalandırırlar. Başka bir ifadeyle o kimseye "Biz düşmanımıza karşı seni güvenilir bulmadık ki kendimiz hakkında sana nasıl güvenelim?" derler. Dolayısıyla hem dünya hem de ahirette hüsrana uğrarlar. İşte apaçık hüsran budur.

Sana bu konuda daha fazla açıklamada bulunacağım. Derim ki: Allah te'âlâ "Ben yeryüzünde *bir halife* yaratacağım" [Bakara 2/30] buyurmuştur. Halifeler (hulefâ) dememiştir. Bu ifadede bizim zikrettiklerimize işaret vardır. Âdem (a.s.), yeryüzündeki ilk halifedir. Ve o tektir. Daha sonra Allah, farklı milletlere, farklı şeriatlarla nebî ve resuller göndermiştir. Fakat bir ümmete bir zamanda farklı veya aynı iki şeriatla veya tek bir şeriatla iki resul göndermemiştir. Çünkü Allah te'âlâ, insanlardan bir kısmının bir şeriatla, diğerlerinin bir başka şeriatla kendisine kulluk etmesini, bazıları bir peygambere diğerleri de öbür peygambere tabi olarak aralarında ihtilaf çıkmasını, dolayısıyla dindarlık (tedeyyün) ve peygambere ittibadan dolayı bir ümmet içinde ve insanlar arasında ayrılık ve nefretin vuku bulmasını irade etmemiştir. Aksi takdirde Allah'a ibadet, ümmetin huzuru, birbirlerine zulmetmemeleri gibi maksatların gerçekleşmesi imkânsız olur, ümmet arasında ayrılık ve savaş meydana gelir. Özellikle hâ-

kimiyet ve riyâset konularında. "Riyaset sevgisi her günahın başıdır"[5] denilmiştir. İnsanlar arasında emniyet kalmaz. Allah te'âlâya ibadet etmeye imkân bulamazlar. Halbuki Allah, insanları ancak kendisine ibadet etmeleri için yaratmış, "Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etmeleri için yarattım" [Zâriyât, 51/56] buyurmuştur. Böylece yeni şeriat nazil olduğunda geçmiş şeriatların neshedilmesi meselesini de anlamış olursun.

İşte biz, iddialarına göre büyük ve medeni (mütemeddin) milletlerin, dinî bakımdan birlik olmalarına rağmen hiçbir sebep olmaksızın bütün güçleriyle birbirleriyle savaşmaktan ve kanlarını akıtmaktan vazgeçmediklerini, hatta bir kısmının diğerine suikastler tertip ederek üstün geldiğini, sultası ve hükmü altına aldığını görüyoruz. Ancak başkalarına karşı birlik oluyorlar. İşte o zaman aralarındaki kin, düşmanlık ve buğz kalkıyor ve yok oluyor.

Din ve milliyet bakımından farklı olup biri diğerinin küfrüne inansalar da herhangi bir imparatorun hakimiyeti altında birbirlerine kenetlenen milletler arasında ise çatışma, anlaşmazlık, harp vs. olmadığını, bilâkis birlik olduklarını, kendilerine saldırmak veya savaşmak isteyenlere karşı birbirlerini desteklediklerini, saldırıda bulunanlar bazılarıyla aynı dinden de olsa, imparatorlarıyla birlikte ona karşı savaşmakta ittifak ettiklerini görüyoruz.

Allah te'âlâ düşmanlık, ayrılık ve tartışmayı yasakladığı ve "Bu söylenenler, onların Allah'a ve Resul'üne karşı gelmelerinden ötürüdür. Kim Allah ve Resul'üne karşı gelirse bilsin ki Allah, azabı şiddetli olandır" [Enfal, 8/13] buyurduğu halde nasıl fesat çıkarılabilir? Mutlak hâkim olan Allah te'âlâ, bir başka âyet-i kerimede de "Allah'a ve Resul'üne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin, sonra korkuya kapılırsınız da kuvvetiniz gider. Sabredin. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir" [Enfal, 8/46] buyurmaktadır. Her şeyi en iyi bilen ve hakîm olan Allah te'âlâ, "Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra ayrılığa düşüp ihtilaf edenler gibi olmayın. İşte onlar (evet) onlar için (kıyamet günü) büyük bir azap vardır" [Âl-i İmrân, 3/105] buyurmaktadır. Biz daha sonraki sayfalarda emire itaatin, Allah ve Resul'üne itaat olduğuna ve ona isyan etmenin Allah ve Resul'üne isyan olduğuna temas edeceğiz. Aynı şekilde emirle çekişmenin ve ondan ayrılmanın da aynı anlama geldiğinden bahsedeceğiz. İyice düşün.

.....

5 Hz. Peygamber'den nakledilen hadislerde "Dünya sevgisi her günahın başıdır" buyurulmuştur. Bu konudaki rivayetler ve değerlendirmeler için bk. Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 344-345.

İşte Müslümanların imamının bir, müminlerin tekvücut kardeşler halinde bulunmalarını gerektiren din-i Muhammedînin dayanağı ve delili budur. Allah te'âlâ, "Müminler ancak kardeştirler" [Hucurât, 49/10] buyurmuştur. Dolayısıyla imam, müminlerin öz babaları gibidir, hatta rahmet ve şefkat bakımından daha da fazlasıdır. Resul-i Ekrem (s.a.v.), "Allah'ın kudreti (yedullah) cemaatle birliktedir"[6] buyurmuştur. O halde zikrettiğimiz deliller ışığında müslümanların imamının bir olması gerektiği sabit olmuştur.

Bey'atla Halife Olur

Bir kimse bey'at neticesinde halife, müslümanların imamı, müminlerin emiri ve sultanı olur. Halifeye bey'at aslında Allah te'âlâya bey'attır. Çünkü o Resul'ün halifesidir. Muhakkak ki Allah, Hz. Peygamber'e bey'at hakkında "Şüphesiz ki sana bey'at edenler gerçekte Allah'a bey'at etmişlerdir. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa kendi aleyhine bozmuş olur. Ve kim Allah'a verdiği sözü tutarsa Allah ona büyük bir mükafat verecektir" [Fetih, 48/10] buyurmuştur. Peygamber'in halifesine bey'at, Peygamber'e bey'attir. Ona isyan peygambere isyan demektir. Allah te'âlâ, Kur'an-ı Kerim'de Resul'üne itaat ve isyanı, kendine itaat ve isyanla birlikte zikretmiş ve şöyle buyurmuştur; "Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Resul'üne itaat ederse Allah onu, altından ırmaklar akan Cennetlere koyar, orada ebedî kalırlar. İşte büyük kurtuluş budur. Kim de Allah'a ve O'nun elçisine karşı gelir, O'nun sınırlarını aşarsa, Allah o kimseyi ebedî kalacağı ateşe sokar. Onun için alçaltıcı bir azap vardır" [Nisa, 4/13-14]. Hz. Peygamber de "Bana itaat eden muhakkak ki Allah'a itaat etmiştir. Bana isyan eden de Allah'a isyan etmiştir. Emire itaat eden bana itaat etmiştir. Emire isyan eden bana isyan etmiştir"[7] buyurmuştur.

Söz konusu iki âyet, zikredilen hadîs ve diğer deliller üzerinde derinlemesine düşünüp istinbatta bulunduğumuzda Resulullah'ın (s.a.v.) halifesi olan imama bey'atin Allah'a bey'at olduğunu görürüz. Böylece bi-

• • • • • •

6 Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 391, had. no. 3223.

7 Buharî, Ahkâm, 1; Cihâd, 109; Müslim, İmâre, 32, 33, 34; Neseî, Bey'at, 27; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 244, 252-253, 270, 313, 342, 386, 416, 467, 471, 511.

zim "halifeye bey'at, Allah'a bey'attir" sözümüzün mânası da aşikâr olur. Allah'ın eli, halifeye bey'at edenin eli üzerindedir. Şayet ahdini bozarsa kendi aleyhine bozmuş olur. Bey'at bakımından iki bey'at arasında bir fark yoktur. Çünkü bir takım hükümlerin kendisine havale edildiği Allah resulünün halife olması gibi o da halifedir ve ona bağlı hükümler vardır.

İmama Bey'at

İmama bey'at, ya kendisinden önceki halifenin onun hakkında söz almasıyla (vasiyetiyle) olur ki bu tür bey'at hakkında tartışma yoktur, ya da yeni bir bey'atla gerçekleşir. Bu ise bir önceki halifenin ahdi (vasiyeti) olmadığında sözkonusudur. Bu durumda ehl-i hall ü akdin bey'atına itibar edilir. Bazılarının zannettiği gibi, herbir müslüman ferdin bey'at etmesi şart koşulmaz. Zira bu muhâl kabilindendir. Hatta âdeten muhâldir. Çünkü müminler fert fert sayılamaz ve hesabı da yapılamaz. Üstelik içinde yaşadıkları mekân ve beldelerin hilafet merkezinden uzaklıkları sözkonusudur. Müslümanları bey'at etmek için kendi beldelerinden imamın beldesine gitmekle sorumlu tutmak, güç yetirilemeyen bir şeyi teklif etmektir. Halbuki Allah te'âlâ, "Allah, kimseye gücünün üstünde bir şey teklif etmez" [Bakara, 2/286] buyurmuştur. Bu durumda müslümanlar arasında bey'atla ilgili çözümü imkânsız bir takım meseleler de ortaya çıkar. Bazı müfsidlerin aldatıp yanıltması, hilafete seçilecek ve bey'at edilecek imam hakkında ihtilaf edilmesi gibi. Herkes kendi gayesi ve faydası uğruna bir tarafa meyleder ve taassub göstererek herbir fırka adına pekçok grup hutbeler okutur. Nitekim geçmiş dönemlerde bazı halifelere bey'at esnasında buna benzer olayların cereyan ettiği görülmüştür.

Osmanoğullarının meliklerine bey'at adeti -Allah, mülklerini izzet, nusret ve ikbal ile kuvvetlendirsin, güçlerini ve saygınlıklarını kıyamete kadar artırsın- şu şekildedir: Şayet bir vasiyet yoksa öncelikle vükelâ bey'at eder. Sonra kılıç kuşanma gününde -ki bu kılıç kuşanma merasimine umumi bey'at olarak itibar edilir- müslümanlar topluluğu iki saf halinde sultanlarının güç, destek, uğur ve bereketi için dua ederler. Bu onların bey'ati onayladıkları, takrir ettikleri anlamına gelir. Her ne kadar sultan kendisine yapılan bey'atin sıhhati için buna muhtaç olmasa da bu merasim yapılır. Zira bu zamanda vükelâya, ehl-i hall ü akd olarak itibar edilir, başkalarına değil. Biz de daha önce bir kimsenin halife olması için

ehl-i hall ü akdin bey'atının yeterli olduğundan bahsetmiştik. Vükelânın bey'atının ardından bey'atı ilân etmek için yüz bir pare top atılır.

Allah te'âlâ ve tekaddesten Peygamberimizin, mukarreb ve mukaddes her peygamberin adıyla melikimize uzun ömürler vermesini, düşmanlarına karşı nusretiyle desteklemesini ve muzaffer kılmasını, onun ilâhî inâyetle müeyyed ve muazzez kılınmasını, âl-i Osmanın tahtının kendisiyle süslenmesini ve insanların kendisiyle iftihar etmesini niyaz ederiz.

Bey'at, açıklandığı şekilde tamamlandığında, ümmetin herbir ferdinin herhangi bir vasıta olmaksızın, bizzat bey'at etmesi gibi, imama bey'at ettiği kabul edilir. Bu bey'atı çiğnediğinde veya karşı çıkmak suretiyle itaatten el çektiğinde, ahid verdikten sonra ahdini bozduğu ve Allah'a verdiği sözden vazgeçtiği kabul edilir. Kişinin kendinin bizzat bey'at etmesi ile ehl-i hall ü akdin bey'atı neticesinde tebe'iyyet yoluyla, dolaylı olarak bey'at etmesi arasında bir fark yoktur. Zira onların bey'atı, ümmetin herbir ferdi adına bey'attir. Hatta bütün yönleriyle bizzat kendisi bey'at etmiş gibidir. Dolayısıyla iki bey'at arasında bir fark bulunmamaktadır.

İşte akıl sahipleri için bey'at konusunda bu bölümde açıklanması gerekenlerin özeti budur. *Allah, inayet mevlâsıdır.*

İmama Yapılan Bey'atin Sıhhati İçin İmamın Âdil Olması ve Adalet Şart Değildir

Adaletin devamı da şart değildir. Müslümanların devlet başkanı, devlet başkanlığına nasb edildiğinde zalim ise veya âdil değilse, zulümle ve adaletli olmamakla vasıflanmış olsa da bey'at geçerlidir. Bey'at anında âdil olsa veya o esnada durumu bilinmeyip de bey'atten sonra zulmü açığa çıksa ve adaletli olmadığı anlaşılsa azledilemez. Pekçok hadis-i şerifte belirtildiği gibi ona itaatten vazgeçmek de câiz olmaz. Nitekim bir hadis-i şerifte; "Sonra sizin başınıza kalplere sıkıntı veren ve tüylerin ürperdiği bir takım emirler (umerâ) gelir". Bir adam "Ya Resulallah! Onlarla mücadele edelim mi?" deyince Resulullah: "Namazlarını kıldıkları müddetçe hayır"[8] buyurdu. Sahih ve sabit hadislerde buna benzer ifadeler pek çoktur.

Eimme-i din de bu görüşü savunmuşlardır. Ebu Hanife –rahimehullah- Cuma namazı bahsinde buna temas etmiş, Cuma namazının sıhha-

8 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 28, 29, 35; Ebu Ya'lâ el-Mevsılî, *Müsned*, II, 473 (1300 no'lu hadis); Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*, V, 218.

tinin sultanın veya nâibinin genel iznine bağlı olduğunu söylemiştir. Bütün fıkıh kitaplarında açıklandığı gibi diğer imamlar da aynı görüştedirler. İbn Nüceym, *Bahr*[9] adlı eserinde Cuma namazının sıhhati için sultanın veya nâibinin genel izninin şart olduğunu söylemiş, "sultan" ifadesini mutlak olarak zikretmiştir ki bu âdil ve zalim olana şamildir. *el-Muhîtu'l-Burhânî*'de[10], "Bir kimse fâsık da olsa imam olur. Âdil iken daha sonra fâsık olsa emirlik (imâret) ve imamlık vasfını kaybetmez. İmâret ve kadılık (kazâ) arasındaki fark şudur; imaretin dayanağı hakimiyet (sulta) ve otorite (galebe)dir. Nitekim galebe çalarak işbaşına gelen bazı emirlerin verdikleri kararlar caiz görülmüş ve Resulullah (s.a.v.)'ın ashabı onların arkalarında namaz kılmışlardır". Sonra müellif şunu söylemiştir; "Âdil veya zalim sultandan kazâ (kadılık) görevini üstlenmek câizdir. Âdil sultan tarafından teklif edilen bu görevi kabul etmenin câiz oluşu aşikârdır. Zalim sultanın görev teklifini kabul etmeye gelince, sahabe fıskı ve zulmüne rağmen Yezid döneminde kadılık görevini üstlenmişlerdir. Tâbiîn de Haccâc'ın görevlendirmesini, zamanının en fâsıkı olmasına ve pekçok kötülüğü ortaya çıktıktan sonra bile kabul etmişlerdir".

Müteahhirûn âlimler de bu hususta icma etmişlerdir. Hatta takvalarına, titizliklerine rağmen sûfî âlimler de bu kanaattedirler. Onlardan bazıları bizzat Resulullah tarafından sahih olduğu belirtilmedikçe hiçbir hadisi kitaplarına almadıklarını, Resulullah'la bir araya geldiklerinde hadisler hakkında sorduklarını, sahih olduğunu bildirdiğinde, ulemâ-i zâhire göre sahih olmasa bile, o hadisi kitaplarına aldıklarını, zâhiren sahih olsa bile keşfen sahih olmadığında ise kitaplarında hadislere yer vermediklerini belirtmişlerdir.

Şeyhu'l-Ekber de -kaddesellahu te'âlâ sirrehu'l-azîz- onlardan birisidir. Allah onunla bize fayda versin ve onun yardımını bize bolca ihsan etsin. *Fütûhâtu'l-Mekkiyye* adlı eserinde şöyle demiştir: "Allah, insanlar ayrı ayrı, muhtelif olunca birbirleriyle hasımlaştıklarında aralarındaki ayrılık hükmünü kaldırmaları ve kendilerine müracaat etmeleri için, onların arasından valiler (vülât) yarattı. İnsanların dini ikâme etme hususunda kendisine başvurması için de zâhirde bir imam tayin etti. Allah, kullarına

.....

9 İbn Nüceym'in *Bahru'r-Râik* adlı eseridir.

10 Büyük Hanefî âlimi Burhanuddin Mahmud b. Ahmed el-Buharî (öl. 616/1219)'nin Hanefî fıkhına dair eseridir. Buharî, bu eserini İmam Muhammed'in "zâhiru'r-rivâye" olarak nitelendirilen altı eserindeki meselelere "nevâdir" görüşleri ve daha sonra meydana gelen olaylara ulemanın verdiği cevapları ekleyerek telif etmiştir. Bk. Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara, 1990, s. 61-62.

onunla mücadele etmemelerini emretti. Onunla mücadelenin fesada götürdüğünü bildiği için ona karşı çıkan ve mücadele edeni doğru yola getirmemizi ve savaşmamızı emretti. Bunun delili Yüce Allah'ın şu âyetidir; "Şayet yer ve gökte Allah'tan başka ilâhlar olsaydı yer ve gök fesada uğrardı" [Enbiya 21/22]. İşte bundan dolayı imam edinmek gereği ortaya çıktı ve onun zâhirî gücüyle tek olması gerekti. Hz. Ebu Bekir örneğinde olduğu gibi bazan kutbu'l-vakt, aynı zamanda imam olur. Bazan de kutbu'l-vakt olmaz. O zaman hilafet, adaletle muttasıf kutbu'l-vakte ait olur. Bu zâhir halife, kendisi bilinmeyen ve fakat bâtınen nüvvâbu'l-vakt'lerden birinden olur. Adalet ve zulüm zâhir imamlarda (eimme-i zâhire) gerçekleşir. Şayet kutbu'l-vakt gerekli gördüğü herhangi bir maslahattan dolayı ortaya çıkmayı istemezse Allah onu gizler ve dünyada onun yerine zalim ve âdil halife diye isimlendirilen bir nâibi ikame eder. Halife, bazan Allah'ın kendisini muvaffak kıldığı oranda âdil olur. Şayet zalim ise onun hükmü âdil imamın hükmü gibidir. Onunla çekişen, mücadele eden öldürülür. Allah bize ona itaatten bir an dahi ayrılmamamızı emretmiş, adaletle hükmetmelerinin bizim ve onların menfaatine olduğunu, zulmetmelerinin ise kendi aleyhlerine, bizim lehimize olduğunu haber vermiştir." Kısaca özeti bundan ibarettir. Allah te'âlâ, bu konuyla ilgili ve farklı senedlerle nakledilen ve birbirini destekleyen pekçok sahih hadiste, ona itaatten el çekmemeyi emretmiştir. İnşallah hadislerden bir kısmını daha sonra zikredeceğiz.

İmama Tazimde Bulunmak Şer'an Vaciptir

Çünkü o, Allah'ın yeryüzündeki otoritesinin tecellisine mazhar olmuştur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) de şu sözüyle buna teşvik etmiştir; "Şüphesiz ki benden sonra sultan olacaktır, onu destekleyin."[11] Sultan kelimesi "sulta"dan türemiştir. Sultan, Allah'ın otoritesinin ve azametinin yeryüzünde, âlem-i süflâdaki tezahürü olduğu için ona tazimde bulunmak vaciptir. Sultan iktidara gelmezden önce kendisinde heybet, vakar ve yücelik yoktur. Ancak sultan olduktan sonra bu sıfatlar üzerlerinde görülmektedir. Hatta öyle ki heybet, vakar ve celâl onları kuşatır ve şahsını görenlerin gözünde büyütür, sesini işitenlerin kalplerinde bir

11 İbn Ebî Âsım, *Kitâbü's-Sünne*, I, 489-490; II, 513; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 165; Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-'Ummâl*, VI, 56 (14825).

korku ve ürperti doğurur. Allah'ın heybet ve celâlinden uzaklığına ve Allah'ın bu sıfatlarla onun üzerinde tecellîsinin uzaklığına rağmen bu böyledir. Dolayısıyla Allah te'âlâ, kullarından herhangi birini kendi hakimiyetinin yeryüzündeki tecellisine mazhar kılınca, azametinin tecellisinden dolayı ona heybet ve vakar elbisesini giydirir. Bu sebepten Allah'ın gücüyle insanları hakimiyeti altına alan kimselere bakıldığında heybet ve celâlinden dolayı insanların kalpleri titrer, kendisinden korkmalarını gerektirecek bir suç işlememelerine rağmen satvet ve vakarından dolayı dehşete kapılırlar. Hatta bazılarının dili tutulur da dudağını kıpırdatamaz, bir kısmını korku ve endişe kaplar, bir kısmı yere yığılır, bir kısmı da ebedi hasta olarak oturur kalır. Bunlar Allah te'âlânın en büyük kudretiyle sultan üzerinde tecelli etmesinden dolayıdır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna giren bir adamın onun heybetinden dolayı korkup titremesi üzerine söylediği şu sözü de buna tanıklık etmektedir: "Sakin ol. Ben kral değilim. Ben ancak kurutulmuş et yiyen Kureyşli bir kadının oğluyum."[12] Bu hadîs-i şerif, Resulullah (s.a.v.)'in heybetinin kralların heybetinden daha fazla olduğunu göstermektedir. Sulta ve sultan Allah'ın şe'âirindendir. Allah te'âlâ "İşte böyle. Kim Allah'ın işaretlerine (şe'âir) saygı gösterirse şüphesiz bu kalplerin takvasındandır" [Hac 22/32] buyurmuştur. Allah'ın şe'âirine tazimde bulunmak takvadan kabul edildi, hatta gizli olan kalplerin takvası olarak nitelendirildi. Kalp, gizli olan tevhid ve şirkin yeridir. Malumdur ki bu âyette zikredilen "Allah'ın şe'âiri"nden kasıt haccın şe'âiridir. Allah te'âlâ'nın, "Biz o develeri de sizin için Allah'ın işaretlerinden yaptık" [Hac 22/36] âyetinde belirttiği gibi "büdün" de Allah'ın işaretlerinden birisidir. Hacda kurban edilmek üzere Kâbe'ye sevkedilen deve veya inek demektir.

Allah'ın şe'âirinden birisi olması sebebiyle sultana tazimde bulunmak, onu nasb etmenin Müslümanların üzerine vacip olması ve hilafet açısından Resulullah'ın makamına kâim olmasından kaynaklanır. İdare, Allah'ın şe'âirinden olduğu için kurbanlık hayvanlara (büdün) gösterilen saygıdan daha fazla tazime layıktır. Bu meseleyi düşün.

Bir hadîs-i şerifte "Sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir"[13] buyurulmuştur. Bir diğer hadiste ise "mızrağı" olarak nitelenmiştir. Sultan, Allah'ın gölgesidir, çünkü kullarından güçsüz olanlar ona sığınır ve güçlü-

12 Hâkim, *Müstedrek*, III, 47-48.

13 Beyhakî, *Şu'abü'l-İman*, VI, 16 (7369); Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, II, 343 (3553); Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 456.

nün zulmünden onunla korunur. Allah'ın mızrağıdır, çünkü zulme uğradıklarında uzaktakilerin bile yardımına ulaşır, adalet ve istikamet için zulmedenleri uzaklaştırır. Sultan, Allah'ın kılıcıdır, zira eğriliklerine karşı zalimlerin yakınında durur. Böylece insanlar arasında adalet, huzur ve emniyet yayılır. İşte şeriat nazarında imam nasb etmenin gayesi de budur.

Hadis kitaplarında ve diğer dinî eserlerde imam ve sultana tazimde bulunup, onu yüceltme, saygı ve ihtiram göstermenin vacip olduğuna dair pekçok hadis mevcuttur. Hepsi de reddedilmesi mümkün olmayan sahih ve sübut bulmuş, mânaları te'vil edilemeyecek derecede gayet açık olan hadislerdir.

İmama İtaat Ümmet Üzerine Vaciptir

Şeriata muvafık olan emir ve yasaklarına imtisâl etmek suretiyle imama itaat etmek küçük, büyük, soylu ve güçsüz bütün ümmet üzerine vaciptir. İmama itaatin vücûbiyeti Kitap ve sünnetle sabittir. Allah te'âlâ, "Ey iman edenler! Allah'a, Resul'e ve sizden olan emir sahiplerine itaat edin" [Nisa 4/59] buyurmuştur. Muhakkik ve müdekkik tefsir ve fıkıh âlimleri, konuyla ilgili hadislerin de desteğiyle, âyetteki "ulü'l-emr" ifadesiyle "imamlar (eimme)" ve onların nâiblerinin kasdedildiğini, bazılarının iddia ettiği gibi âlimlerin (ulemâ) kastedilmediğini söylemişlerdir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), "Bana itaat eden Allah'a itaat etmiştir. Bana isyan eden Allah'a isyan etmiştir. Emire itaat eden bana itaat etmiştir, emire isyan eden de bana isyan etmiştir"[14] buyurmuştur. Allah te'âlâ da "Resul'e itaat eden Allah'a itaat etmiştir" [Nisa 4/80] buyurmuştur. Bundan da Resulullah'a itaat etmeyenin Allah'a itaat etmediği anlaşılır. Bu böyledir. Biz daha önce Allah te'âlânın Resul'üne itaati kendine itaatla birlikte, kendine isyanı da Resulullah'a isyanla birlikte, yanyana zikrettiğinden bahsetmiştik. Dolayısıyla bütün bu zikrettiklerimizden emire itaatin, Allah ve Resul'üne itaat, ona isyanın ise Allah ve Resul'üne isyan olduğu neticesine ulaşılır.

Şeyhu'l-Ekber, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* adlı eserinde yukarıdaki âyeti zikrettikten sonra şunları söylemiştir: "Ulü'l-emr, kutuplar (aktâb), hali-

14 Buharî, Cihâd, 109; İ'tisâm, 2; Ahkâm, 1; Müslim, İmâre, 32, 33; Nesei, Bey'at, 27; İbn Mâce, Mukaddime, 1; Cihâd, 39; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 93, 244, 252, 270, 313, 342, 382, 416, 467, 471, 511.

feler (hulefâ) ve valiler (vülât)dir. Ancak onlara da tasarrufta bulunulması mübah olanlar dışında hiçbir hüküm yetkisi kalmamıştır. Çünkü vacip ve haramlık, Allah'a ve Resul'üne itaatle irtibatlıdır. Dolayısıyla imamlar için mübahlık dışında bir şey kalmamıştır. Mübahta ise ne ecir ne de günah sözkonusudur. Senin başına geçen, dinlemek ve itaat etmek üzere bey'at ettiğin imam, mübahlardan herhangi birini emrettiğinde bu konuda ona itaat vacip ve muhalefet de haram olur. Daha önce hükmü mübah olanın hükmü vacip olur. İmamın emriyle amel eden insan vacip ecri kazanır ve bey'at ettiğin sultanın emretmesiyle mübahlık hükmü kalkar. Zikrettiğimizi iyi düşün ve bey'atın konumunu, tesirini ve bey'atın mubahlık hükmünü Hak'tan gelen vaciplikle nasıl neshettiğini iyi belle. Binaenaleyh imam, şâri'in emriyle şâri' menzilesine indirilmiş, imamın emrinden önce, şeriatte mahkûmun aleyh hakkındaki hüküm değişmiştir. Dolayısıyla Hakk'ın, hüküm verme konusunda kendi menzilesine indirdiği kimseye kesin olarak ittiba etmek gerekir".

Bil ki, Kitab-ı mübîn'de ve hadis-i şeriflerdeki imama itaat emri vücûp içindir, vaciplik ifade eder. Çünkü Allah ve Resul'üne itaat, ona itaata bağlıdır. Herhangi bir mani olmadıkça emirlerde asl olan da vücûbiyettir. Burada da vücûbiyeti engelleyen hiçbir şey yoktur. Bilâkis bazı hadislerde sultana itaat etmenin vacip olduğu sarahaten ifade edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in "Allah'a isyanı emretmedikçe imama itaat, müslüman kimsenin üzerine vacip bir haktır. Allah'a isyanı emrettiğinde ona itaat yoktur"[15] sözünde olduğu gibi. Bu hadisi Beyhakî, *Şuabü'l-İman*'da, Temmâm b. Muhammed er-Râzî ve Hatîb el-Bağdadî *el-Müttefik ve'l-Müfterik* adlı eserlerinde rivayet etmişlerdir. Gerçekten imama itaat vaciptir. Binaenaleyh emretme yetkisinin ona ait olduğu, dediğimiz gibi, âyetteki "ulü'l-emr" ifadesiyle kasdedilenin, imamlar ve onların nâibleri olduğu taayyün etmiş, kesinleşmiştir. İmamlara itaat ve ittibanın vacip olduğunu ifade eden pekçok hadiste de bu teyid edilmiştir. Ulemaya itaatin vacip olduğuna dair ise hiçbir âyet olmadığı gibi herhangi bir hadis de bulunmamaktadır. Ben *es-Saâdetü'n-Nâmiyetü'l-Ebediyye fi's-Sikketi'l-Hicâzi'l-Hadîdiyye* adlı kitabımda bu meseleyi derinliğine inceleyen müstakil bir makale yazdım. Ona müracaat et.

.....

15 Temmâm b. Muhammed er-Râzî, *el-Fevâid*, I, 37. Allah'a isyanı emretmedikçe imama itaat etmenin gerekliliğine dair rivayetler için bk. Buharî, Ahkâm, 4; Cihâd, 108; Müslim, İmâre, 38; Ebu Davud, Cihâd, 87; Tirmizî, Cihâd, 29; Neseî, Bey'at, 34; İbn Mâce, Cihâd, 40; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 17, 142.

İmama Muhalefet Etmemek Vaciptir

İfteyât, kelimesinin sözlük anlamı re'y ile istibdat ve bâtılı uydurmaktır. Şeriatte kastedilen ise halktan (raiyye) birinin imama mahsus bir fiili onun izni olmaksızın yapması demektir; hadleri uygulamak gibi. Hâkimin kısasa hükmetmesinden sonra imam, maktulün yakınlarına katili teslim etmemiş ve kısas uygulamalarına izin vermemişse kısas hakları olmasına rağmen maktulün yakınlarının katile kısas uygulamaları ifteyâttandır. Çünkü kısas ancak hâkimin yetkisindedir, onların değil. Maktulün varislerinden birisi veya tamamı katile kısas yaptıkları takdirde imam kısas uygulayana ta'zir cezası verir ve onu tedib eder. Fakat ona da kısas uygulamaz. Diğer had cezaları hakkında da hüküm aynıdır.

Şüphesiz ki imama karşı ifteyâtta bulunmak haram kılınmıştır. Bunu yapanlar tedib edilir. Çünkü imam nasb etmekten maksat münakaşaları kesmek, ihtilafı önlemek, husumeti yok etmek ve halk arasındaki sürtüşme ve birbirlerini ezmelerine karşı durmaktır. Bu ise ancak *şeriat tarafından* itaatı vacip ve muhalefeti haram kılınan zorlayıcı (mücbir) bir otorite vasıtasıyla mümkün olur. Zira birbirine hasım taraflardan hiçbirisi kendi hakkına razı olmaz. Onlardan biri razı olsa diğeri rıza göstermez. Şayet razı olsalardı hâkime ihtiyaç duymazlardı. Nitekim denildiği gibi insanlar insaflı olsalardı hâkim istirahat ederdi. Hasımlar mütedeyyin iseler te'vilde bulundukları için husumet olur. Hasımlardan herbiri hakkın kendisine ait olduğuna inanır. Böylece aralarındaki tartışma ve düşmanlık uzayıp gider. Taraflar dindar değilseler veya sadece biri dindar değilse belâ daha büyük, durum daha feci ve acıdır. Aralarındaki münakaşalar sona ermez ve onlardan hiçbiri arkadaşının haksızlık etmesine mani olmaz. Ancak ahkâmı icra ve uygulamaya muktedir, satvet sahibi, zayıf ve korkak olmayan, sevilen ve korkulan bir yöneticinin bağlayıcı hükmüyle tartışma noktalanır.

Bizim daha önce "şeriat tarafından (min tarafi'ş-şer')" ifadesini kullanmamız onun hükmüne boyun eğmenin, inkiyadın zâhiren ve bâtınen olması içindir. Zira din, âlemin gemidir. Dinin emirlerine sıkı sıkı bağlanmayan bir kimse yöneticiye muhalefet imkânı bulduğu, muhalefeti sebebiyle herhangi bir ceza, küçük düşürme ve her türlü tahkirden emin olduğu her an bu fırsatı değerlendirir, ona karşı gelmekte gecikmez ve yöneticinin zulmünden korkuncaya kadar husumeti sürdürür. Dünyada ceza görmekten emin olduğu için bu yöneticiye muhalefet eder. Yöneticiye

zâhiren ve bâtınen boyun eğmenin vacip olduğuna inanan ve Allah te'âlânın cezasından korkan mütedeyyin bir kimse ise fırsat bulsa da muhalefet etmez. Yöneticinin kararı ve hükmüyle bu husumet ve çekişme de sona erer. Bundan dolayı İslâm âlimleri, yöneticinin hükmünün ümmet arasındaki ihtilafı kesin olarak ortadan kaldırdığında ittifak etmişlerdir.

Hâkimlere karşı ifteyât meselesine gelince bu kesilmez, bilâkis ekseriyetle artar. Şayet bir insan diğerini öldürse ve maktulün varisleri de ona kısas yapsalar, ikinci maktulün varisleri de ilk maktulün yakınlarına kısas uygulamak isterler ve buna da intikam derler. İntikamlarını alıncaya kadar sağlıklı bir karar veremezler ve huzurlu bir hayatları olmaz. Cahiliye döneminde Araplar, öldürülen bir kimsenin ruhunun her gün kabrin başında durup intikamı alınıncaya kadar "intikam, intikam" diye seslendiğine inanırlardı. Onlara göre öldürülen kişinin azabı bu idi. Bu ruha da "er-rûhu'l-âmme", toplumun ruhu derlerdi. Resulullah (s.a.v.) bu inancı yasaklamış ve yalanlamıştır. "Sirayet, uğursuzluk, karın kurdu ve baykuşta uğursuzluk yoktur."[16]

Hâkimlere yönelik ifteyât yapılır ve insanlar bizzat kendileri kısas uygulamaya kalkarsa çekişme ve husumet silsile halinde ebedi olarak devam eder. O zaman da hiçbir kanun ve yöneticinin olmadığı anarşi ortamı doğar. Hiçbir kimse ibadete imkân bulamaz, emniyet ve huzur kalkar. Bunların tamamı ise Allah te'âlânın imamın nasb edilmesindeki muradına aykırıdır.

İmama Sıdk ve Emanetle Hizmet Etmek Gerekir

Zira Allah te'âlâ Kur'an-ı Kerim'de pekçok yerde sâdıkları övmüş ve doğruluğa teşvik etmiştir. "Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve sâdıklarla beraber olun" [Tevbe, 9/119] buyurmuştur. Resulullah (s.a.v.) de "Kurtuluş doğruluktadır" buyurmuştur. Yalan haramdır. Çünkü yalan kişiliği ve insanlığı bozar. Hatta yalancı bile yalandan sakınır. Şâri'in istisna ettiği durumlar dışında yalan söylemek hiçbir surette helal değildir. İki kişi arasını barıştırmak, başlangıçta yapması gerekmeyen bir şeyi kendisin-

16 Buharî, Tıb, 19, 43, 44, 45, 53, 54; Müslim, Selâm, 102-109, 111-114, 116; Tirmizî, Siyer, 46, Kader, 9; İbn Mâce, Mukaddime, 10, Tıb 43; Malik, *Muvatta*, Ayn, 18; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 174, 180.

den isteyen hanımına güzel geçinmek ve hoş tutmak için kocanın yalan yere vaatte bulunması ve harpte yalan söylemek helaldir. Çünkü harp hiledir. Bunlar ne haram ne de mekruhtur, bilâkis maslahat gereğidir.

Yalancılar, Kur'an'ın apaçık âyetleriyle lanetlenmiştir. Allah te'âlâ, "Sana bu ilim geldikten sonra seninle bu konuda çekişenlere de ki: Geliniz, sizler ve bizler de dahil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelim de Allah'tan yalancılar üzerine lânet dileyelim" [Âl-i İmrân, 3/61] buyurmuştur.

Emanete gelince Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-Kebîr*'de Şeddâd b. Evs (r.a.)'ten rivayet ettiği bir hadise göre Hz. Peygamber (s.a.v.); "Dininizden yitireceğiniz ilk şey emânettir"[17] buyurmuştur. Bir diğer hadis-i şerifte ise sultana nasihatte bulunma kapsamına doğrulukla hizmet de girmiştir. Resulullah (s.a.v.), "Sultan Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir. Onu aldatan dalâlete düşer, ona karşı samimi olan ise hidayete erer"[18] sözüyle samimiyeti aldatma ile karşılaştırmıştır. Bir başka hadisinde ise "Bizi aldatan bizden değildir"[19] buyurmuştur. Hıyanette bulunmak da aldatma (gış)dandır. Yüce Allah, "Allah, hainlerin hilesini başarıya ulaştırmaz" [Yusuf 12/52] buyurmuştur. Ahdi bozmak, sözünde durmamak (gadr) da aldatmadır. Hz. Peygamber bir hadis-i şerifte "Kıyamet günü gadr eden herkes için sırtının arkasında bir sancak dikilir" diğer bir rivayette ise "Kıyamet günü gadr eden herkesin kendisiyle tanınacağı bir sancağı vardır" [20] buyurmuştur.

Şeriat-ı Muhammediyye'de bunların tamamı haramdır. Şahsiyet ve insanlığa aykırıdır. Müslim ve gayrimüslim, asil veya hakir bütün temiz ruhlu insanlar nezdinde ayıptır, kınanmıştır. Şâri' tarafından sakındırıldığı için müslümanlar arasında ise daha fazla ayıptır. Mecusi de olsa gayrimüslimlere yalan söylemek, hıyanette bulunmak ve aldatmak da câiz

.....

17 Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 289; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, VI, 295; IX, 141, 311, 353; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VII, 329; IX, 145.

18 Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, VI, 18; Ukaylî, *ez-Zu'afâ*, III, 353; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, IV, 178.

19 Müslim, İman, 164; Ebu Davud, Buyû', 50; Tirmizî, Buyû', 72; İbn Mâce, Ticarât, 36; Dârimî, Buyû', 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 50, 242, 417; III, 466; IV, 45.

20 Buharî, Cizye, 22; Edeb, 99; Hiyel, 9; Fiten, 21; Müslim, Cihâd, 8, 10-17; Ebu Davud, Cihâd, 150; Tirmizî, Siyer, 28; Fiten, 26; İbn Mâce, Cihâd, 42; Dârimî, Buyû', 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 411, 417, 441; II, 16, 29, 48, 49, 56, 70, 75, 96, 103, 112, 116, 123, 126, 142, 151; III, 7, 19, 35, 39, 46, 61, 64, 70, 84, 142, 150, 250, 270.

değildir. Emiru'l-müminîn, imamü'l-müslimîn ve Resulü Rabbi'l-âlemîn'in halifesini aldatan, hainlik eden veya aleyhine yalan söyleyen kimsenin halini siz tasavvur edin! Çünkü bu kimsenin günahı da, cezası da kat kat artar ve çoğalır. Çünkü sultana karşı yalan, aldatma ve hıyanet bütün ümmete karşı yalan ve hıyanet demektir.

Sultanın hükümleri ona saygıyla icra edilir. Onun emir ve yasak cinsinden iradesi hizmetkârları (memurları) ve devlet erkânı vasıtasıyla yerine getirilir. Aynı şekilde savaş ve barış gibi devlet işleri onların araştırmaları ve istihbaratları doğrultusunda gerçekleştirilir. Sultan, her ne kadar işleri tertip ve düzenlemeye özen gösterse de onların yardımı olmadıkça bunların tamamını gerçekleştirmesi mümkün olmaz. Dolayısıyla hizmetkârları ona yalan söyler, aldatır veya hıyanette bulunurlarsa bu Allah ve Resulü'ne ve bütün ümmete karşı yalan, aldatma ve hıyanet olur. Nitekim Resulullah'ın bir hadis-i şerifinde de belirtildiği gibi, "Din samimiyettir. Allah'a, Kitab'ına, Resul'üne, müslümanların devlet başkanlarına ve müslümanların tamamına karşı samimiyettir".[21] Bundan da aldatmanın Allah'a, Resul'üne, müslümanların imamlarına ve tamamına karşı yapılmış olduğunu anlarız. Bu dine de aykırıdır. Bunu yapan kimse din-i Muhammedî ile mütedeyyin değildir.

Malumdur ki günahlar bir takım itibarlara göre büyük ve küçük olur. Her ne kadar günahların tamamı bizatihi küçük veya büyük günah olsalar da bu böyledir. Meselâ küçük günahlara devam edilirse kebâir olurlar. Bir takım itibarlara göre de hükümleri değişir. Meselâ gıybet gibi; ilim ehlinden olmayan bir kimse tarafından yapıldığında küçük günahlardandır, aksi takdirde büyük günah (kebîre)tır. Yine bir takım itibarlara göre kebâirin bazısı diğerlerinden daha fazla günahtır. Bir kimsenin evlenmesi haram olan kadınlardan birisiyle (mehârim) zina yapması diğerleriyle zina yapmasından daha büyük günahtır. Harem topraklarında günah işlemek diğer yerlerde (hill) günah işlemekten daha büyük suçtur. İşte böyle. Hasenâtın sevabı bazı itibarlara göre kat kat arttığı gibi, aynı şekilde bu ve buna benzer seyyiâtın da cezası ve cezalandırılması da kat kat artar. Dediklerimizi iyi anla.

Sultanın ve devletin sırrını ifşa etmek, özellikle de yabancılara ifşa etmek en büyük hıyanetlerdendir. Çünkü bunlarla [Müslümanlara ve sultana] zarar vermek sözkonusudur. Sultanın veya devletin sırlarını ve haberlerini nakletmek için yabancılara yaklaşan, bu haberleri öğrenmek

.....

21 Buharî, İman, 42; Müslim, İman, 95.

için casusluk yapanları ona yaklaştıran ya da ahval ve haberleri öğrenerek casusluğu meslek edinenleri Allah te'âla, gadaplanmış olarak karşılayacaktır. Ölüm anında kendisinden imanı söküp almış ve yurdunu Cehennem kılmış olsa da. O ne kötü yerdir. Ve ona alevli ateşi tattıracaktır. Aldatma ve sapıklıktan Allah'a sığınır ve Allah'tan güzel hal ve güzel dönüş niyaz ederiz. Âmin.

İşte zikretmeyi vadettiğimiz ve bu risâleyi telif etmemize vesile olan kırk hadis:

[HİLAFETE DAİR KIRK HADİS]

1. HADİS

Sa'd b. Cünâde'nin (r.a.) rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Cemaatten ayrılan yüzüstü Cehennemdedir. Zira Allah te'âlâ, '(Onlar mı hayırlı) yoksa darda kalana kendine yalvardığı zaman karşılık veren ve sıkıntıyı gideren, sizi yeryüzünün halifeleri kılan mı?' [Neml, 27/62] buyuruyor. Hilafet Allah'tandır. Eğer (halife) hayırlı bir kimse ise kendisiyle yola çıkılır, kötü bir kimse ise muaheze edilir. Sana gerekli olan Allah'ın emrettiği şeylerde ona itaat etmektir."[22]

2. HADİS

Ebu Hureyre (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Size üç şeyi emrediyor ve üç şeyi yasaklıyorum. Size, Allah'a kulluk etmenizi ve ona hiçbir şeyi şirk koşmamanızı, Allah'ın ipine hep birlikte sımsıkı sarılmanızı ve ayrılmamanızı, Allah'ın işlerinizi tevdi ettiği kimseyi dinlemenizi ve itaat etmenizi emrediyorum. Size dedikoduyu, çok soru sormayı ve malı zayi etmenizi yasaklıyorum."[23]

3. HADİS

Ebu Saîd el-Hudrî'nin rivayetine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Sizin başınıza gönüllerin huzur bulduğu ve bedenlerin ısınıp

[22] Taberânî, *el-Mu'cemu"l-Kebîr*, VI, 53 (hn. 5486); Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, V, 221.

[23] İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 424; Taberânî, *el-Mu'cemu"l-Kebîr*, IX, 28; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, V, 217.

yumuşadığı bir takım emirler (umerâ) gelecektir. Sonra sizin başınıza kalplere sıkıntı veren ve tüylerin ürperdiği bir takım emirler (umerâ) gelir. Bir adam 'Ya Resulallah! Onlarla mücadele edelim mi?' dedi. Resulullah: 'Namazlarını kıldıkları müddetçe hayır'[24] buyurdu".

4. HADİS

Amir b. Rebîa (r.a.)'ın rivayetine göre Nebi (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz benden sonra namazı vaktinde kılan ve vaktini tehir ederek kılan bir takım emirler (umerâ) olacaktır. Onlarla birlikte namazlarınızı kılın. Şayet onlar namazı vaktinde kılar, siz de namazlarınızı onlarla beraber kılarsanız size ve onlara ecir vardır. Eğer onlar namazı geciktirir ve siz de onlarla namaz kılmışsanız sizin lehinize onların aleyhinedir. Cemaatı terk eden cahiliye ölümüyle ölür. Ahdini bozan ve ahdini bozmuş olarak ölen bir kimse kıyamet günü hiçbir hücceti olmaksızın gelir."[25]

5. HADİS

İbn Abbas (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuşlardır: "Bir kimse emirinde hoşlanmadığı bir şey görürse sabretsin. Çünkü her kim cemaatten bir karış ayrıldıktan sonra ölürse, muhakkak ki o cahiliye ölümüyle ölmüştür."[26]

6. HADİS

İbn Ömer (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Her kim (imama) itaatten elini çekerse kıyamet günü hiçbir hücceti olmadığı halde Allah'a kavuşur. Boynunda bey'at olmaksızın ölen kimse de cahiliye ölümüyle ölür."[27]

• • • • • •

24 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 28, 29, 35; Ebu Ya'lâ el-Mevsılî, *Müsned*, II, 473 (hn. 1300); Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, V, 218.

25 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 445, 446; Abdürrrezzak es-San'ânî, *el-Musannnef*, II, 379 (hn. 3779); Ebu Ya'lâ el-Mevsılî, *Müsned*, XIII, 159 (hn. 7201); Taberânî, *el-Mu'cemu"l-Evsat*, I, 291; Ziya el-Makdisî, *el-Ehâdisü'l-Muhıâra*, VIII, 194-195, 317; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâld*, I, 324; Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, VI, 59 (hn. 14835).

26 Buhârî, Ahkâm, 4; Fiten, 2; Müslim, İmâre, 55; Dârimî, Siyer, 76; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 275, 297, 310; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 156.

27 Müslim, İmâre, 58, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 446; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 156; X, 234; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 441.

7. HADİS

Ebu Hureyre (r.a.)'nin rivayetine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Her kim taattan çıkar ve cemaatten ayrılarak ölürse cahiliyet ölümüyle ölür. Her kim körü körüne (çekilmiş) taassup bayrağı altında savaşır, asabiyet için öfkelenir, bir asabeye davet eder veya kendi asabesine (akrabasına) yardım eder de öldürülürse onun ölümü cahiliyet ölümüdür. Her kim ümmetime karşı çıkar, ümmetimin iyisini kötüsünü vurur, müminlerine aldırmaz, ahid sahibine verdiği sözü yerine getirmezse benden değildir, ben de ondan değilim."[28]

8. HADİS

İbn Ömer (r.a.)'in rivayet ettiğine göre Nebi (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Her kim Allah'a itaatten elini çeker ve cemaatten ayrıldıktan sonra ölürse cahiliyet ölümüyle ölür. Kim de söz verdikten (imama bey'atten) sonra ahdini bozarsa hiçbir hücceti olmadığı halde Allah'la karşılaşır."[29]

9. HADİS

Amir b. Rebîa (r.a.)'nın rivayetine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Her kim taati olmadan ölürse cahiliyet ölümüyle ölmüştür. Her kim de (imama bey'at) akdettikten sonra ona itaatten ayrılırsa hiçbir hücceti olmadığı halde Allah'la karşılaşır. Dikkat edin! Bir adam mahremi olmayan bir kadınla baş başa kalmasın. Çünkü onların üçüncüsü şeytandır. Şeytan bir kişiyle birliktedir, iki kişiden en uzak olandır."[30] (Bu hadisi Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*'de, rivayet etmiştir).

10. HADİS

İbn Ömer (r.a.)'in rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Cemaatten bir karış ayrılan İslâm bağını boynundan çıkarmıştır; ta ki dönünceye kadar. Her kim başında cemaatın imamı olmadan ölürse muhakkak ki onun ölümü cahiliyye ölümüdür."[31]

.....

28 Müslim, İmâre, 53, 54; Neseî, Tahrîm, 28; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 296, 306, 488; Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 52.

29 Müslim, İmâre, 58, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 83, 97, 111, 123, 133, 254; III, 446; Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 66 (hn. 14865).

30 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 446; Ziya el-Makdisî, *el-Ehâdîsü'l-Muhtâra*, VIII, 198.

31 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 130;202; Hâkim, *Müstedrek*, I, 77.

11. HADİS

İbn Asâkir'in Ebu Saîd el-Hudrî ve İbn Ömer'den rivayetine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Sizden her kim, imamı olmadıkça hiç uyku uyumamaya ve sabahlamamaya güç yetirebiliyorsa bunu yapsın."[32]

12. HADİS

İbn Ömer (r.a.)'in rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "İmamı olmadan ölen cahiliye ölümüyle ölür. Her kim de (imama) itaatten elini çekerse kıyamet günü hiçbir hücceti olmaksızın gelir."[33] (Ebu Nuaym el-Isfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ* adlı eserinde bu hadisi rivayet etmiştir).

13. HADİS

İbn Ömer (r.a.)'in rivayetine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: "Her kim müslümanların cemaatinden bir karış ayrılırsa İslâm bağını boynundan çıkarmıştır. Müslümanların sancağına muhalif olanlar kıyamet günü ona arkalarından ulaşırlar. Cemaatının imamı olmadan ölen kimse cahiliyet ölümüyle ölür."[34]

14. HADİS

Ebu Zer (r.a.)'dan rivayet edildiğine Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ki benden sonra sultanlar olacaktır. Onlara destek olun. Şüphesiz onun zelil olmasını isteyen İslâmda bir gedik açmıştır. O gediği kapatmadıkça tevbesi kabul edilmez. Kıyamete kadar da o gediği kapatamaz."[35] (Buharî, *et-Târîhu'l-Kebîr*'de rivayet etmiştir).

15. HADİS

Ebu Zer'den rivayet edildiğine o şöyle dedi; Resulullah (s.a.v.) bize hitap etti ve şöyle dedi: "Benden sonra sultan(lar) olacaktır. Onu zayıf ve önemsiz kılmayın. Sultanı zayıf düşürmeyi isteyen kimse İslâm bağını

.....

32 Kaynağı bulunamamıştır.

33 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 96; Ebu Davud et-Tayâlisî, *Müsned*, s. 259 (hn. 1913); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIX, 388.

34 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XII, 440; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, V, 220.

35 İbn Ebî Âsım, *Kitâbü's-Sünne*, I, 489-490; II, 513

boynundan çıkarıp atmıştır. Açtığı gediği kapatmadıkça hiçbir tevbesi kabul edilmez. O gediği de kapatamaz; ta ki dönüp ona destek verenlerden oluncaya kadar."[36]

16. HADİS

Huzeyfe (r.a.)'nin rivayet ettiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın yeryüzündeki sultanını zelil etmek için yürüyen ilk fırkayı Allah kıyamet gününden önce zelil eder."[37] (Bu hadisi Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs* adlı eserinde rivayet etmiştir. Bazı nüshalarda "tesîru" yerine "tüşîru" yer almaktadır. Ancak bu vehimdir).

17. HADİS

Huzeyfe (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber şunu söylemiştir: "Cemaattan ayrılan ve emirliği (imâret) küçük düşürmek isteyenin Allah'la karşılaşmaya yüzü yoktur."[38]

18. HADİS

Üsâme b. Şüreyk (r.a.)'in rivayetine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Ümmetim birlik halinde iken onların arasını ayırmak için ortaya çıkanı kim olursa olsun öldürün."[39] (Bu hadisi Taberânî Arfece el-Eşcaî'den rivayet etmiştir).

19. HADİS

Emiru'l-müminîn Ebu Bekir (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: "Her kim insanların bir imamı olduğu halde kendisi veya bir başkasının (devlet başkanı olması için) çağrıda bulunursa onu öldürün. Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti onun üzerinedir."[40]

.....

36 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 165; Beyhakî, *Şu'abü'l-İman*, VI, 18; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, V, 216.

37 Kaynağı bulunamamıştır.

38 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 387, 406; Hâkim, *Müstedrek*, I, 119; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, V, 222; Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, I, 276. Hâkim'in rivayetinde "hiçbir hücceti olmadığı halde" şeklindedir.

39 Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, XI, 344; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XVII, 142.

40 Deylemî, *el-Firdevs*, III, 481 (hn. 5493).

20. HADİS

Abdullah b. Ömer (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Siz bir adamın etrafında toplanmış iken bir kimse ortaya çıkıp ayrılık çıkarmak ve müslümanların birliğini kırmak isterse onu öldürün."[41].(Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*'de rivayet etmiştir).

21. HADİS

Arfece b. Şureyh el-Eşcaî (r.a.)'nin rivayetine göre Nebi (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Benden sonra bir takım kötülükler ve fitneler olacaktır. Cemaatten ayrılan, birlik ve bütünlük halinde iken Muhammed ümmetinin arasına tefrika sokmak isteyen kim olursa olsun onu öldürün. Allah'ın kudreti cemaatle birliktedir. Şüphesiz şeytan cemaatı terkedenle birlikte koşar."[42]

22. HADİS

Arfece (r.a.)'ın rivayetine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Benden sonra bir takım kötülükler olacaktır. Kim olursa olsun, birlik halinde iken bu ümmet arasına tefrika sokmak isteyenin boynunu kılıçla vurun."[43]

23. HADİS

Abdullah b. Ömer (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Siz bir adamın etrafında toplanmış iken bir kimse ortaya çıkıp müslümanların birliğini kırmak ve ayrılık çıkarmak isterse onu öldürün"[44] (Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*'de rivayet etmiştir).

24. HADİS

Arfece b. Şureyh el-Eşcaî'nin rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: "Benden sonra bir takım kötülükler olacak-

.....

41 İbn Abdülber, *el-İstîâb*, VIII, 960; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 199; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 233; benzer bir rivayet için bkz. Müslim, İmâre, 60.

42 Neseî, Tahrîm, 6; Beyhakî, *Şu'abü'l-İman*, VI, 66; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 438.

43 Müslim, İmare, 59; Ebu Davud, Sünnet, 27; Neseî, Tahrim, 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 261, 341; V, 24; Ebu Davud et-Tayâlîsî, *Müsned*, s. 170.

44 Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 233; benzer bir rivayet için bkz. Müslim, İmâre, 60.

tır. Müslümanlar birlik halinde iken aralarına tefrika sokmak isteyenin boynunu kılıçla vurun."[45]

25. HADİS

Arfece (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre Nebi (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Siz bir adamın etrafında birlik iken birliğinizi bozmak ve cemaatınıza tefrika sokmak isteyerek size geleni öldürün."[46]

26. HADİS

Üsâme b. Şureyk (r.a.)'in rivayet ettiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: "Kim olursa olsun ümmetim arasında ayrılık çıkarmak için ortaya çıkan herkesin boynunu vurun."[47]

27. HADİS

Üsâme b. Şureyk (r.a.)'in rivayet ettiğine göre Reûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: "Kim olursa olsun birlik halinde iken ümmetimin arasına tefrika sokanın başını vurun."[48]

28. HADİS

Abdullah b. Mesud (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Cemaatten uzaklaşanı öldürün."[49]

29. HADİS

Ebu Zer (r.a.)'ın rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: "Cemaatten bir karış uzaklaşan İslâm bağını boynundan çıkarıp atmıştır."[50]

.....

45 Ebu Davud, Sünnet, 27; Neseî, Tahrim, 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 261, 341, V, 24; Hâkim, *Müstedrek*, II, 156.

46 Müslim, İmâre, 60; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 169; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, IV, 258; a.mlf., *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XVII, 144, 145.

47 Neseî, Tahrim, 6; Taberânî, *el-Mu'cemu"l-Kebîr*, I, 186.

48 İbn Ebî Asım, *Kitâbü's-Sünne*, II, 526; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, I, 186; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 479.

49 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, VII, 131.

50 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 130; V, 180, 344; Ebu Davud, Sünnet, 27; Hâkim, *Müstedrek*, I, 117.

30. HADİS

İbn Abbas (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: "Müslümanlardan bir karış da olsa uzaklaşan kimse İslâm bağını boynundan çıkarıp atmıştır. Bir imamı olmadan ölen cahiliye ölümüyle ölmüştür. Taaassup bayrağı altında asabiyete davet ederken veya asabiyesine yardım ederken ölen kimse cahiliye ölümüyle ölmüştür."[51]

31. HADİS

Fudâle b. Ubeyd (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: "Üç kimse vardır ki onlardan sual olunmaz (sualsiz cehennemliktir): Cemaatten ayrılıp imamına isyan eden ve asi olarak ölen adam, sahibini terk edip kaçtıktan sonra ölen köle veya cariye, kocası dünya ihtiyaçlarını temin edip uzaklara gittikten sonra süslenip süslerini gösteren kadın. Onlardan sual olunmaz."[52]

32. HADİS

Abdullah b. Ömer (r.a.)'in rivayet ettiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyumuşlardır: "Cemaattan ayrılmış olarak ölen cahiliye ölümüyle ölmüştür."[53] (Ebu Nuaym el-Isfahânî, *Hilyetü'l-Evliya*'da rivayet etmiştir).

33. HADİS

Muaviye (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Cemaattan bir karış ayrılan cehenneme girer."[54]

34. HADİS

İbn Ömer (r.a.)'nın rivayetine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Bize silah çeken bizden değildir."[55]

• • • • • •

51 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, III, 361; a.mlf., *el-Mu'cemu'l-Tebîr*, X, 389.

52 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 19; Buharî, *el-Edebü'l-Müfred*, s. 207; İbn Ebî Asım, *Kitâbü's-Sünne*, I, 43; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XVIII, 306, 307; Hâkim, *Müstedrek*, I, 119;

53 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XII, 335.

54 Hâkim, *Müstedrek*, I, 118.

55 Buharî, Fiten, 7; Diyât, 2; Müslim, İman, 161, 163, 164; Fiten, 16; Neseî, Tahrîm, 26, 29; Tirmizî, Hudûd, 26; İbn Mâce, Fiten, 11; Dârimî, Siyer, 76; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 3, 53, 184, 185, 224, 329, 417.

35. HADİS

Kesîr b. Abdullah'ın, babası aracılığıyla dedesinden rivayetine göre Nebi (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Bize silah gösteren (çeken) bizden değildir."[56]

36. HADİS

Ebu Zer (r.a.)'ın rivayetine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kim olursa olsun muhalefet için savaşanı öldürün."[57] (Deylemî *el-Firdevs*'te rivayet etmiştir).

37. HADİS

Abdullah b. Ömer (r.a.)'nın rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Allah, bu ümmeti ebediyyen dalâlet üzerine bir araya getirmez. Allah'ın yardımı cemaat üzerinedir. Ayrılan Cehenneme ayrılır."[58] (Beyhakî *el-Esmâ ve's-Sıfat* adlı eserinde rivayet etmiştir).

38. HADİS

Cerîr (r.a.)'in Resulullah'tan rivayetine göre o şöyle buyurmuştur: "Müşriklerle birlikte ikamet edenden zimmet kalkar."[59] Bu hadis, müslümanlara zarar vermek, onlardan ayrılmak ve müşriklerle birlikte müslümanlara karşı birlik oluşturmak maksadıyla onlarla birlikte ikamet edenler hakkındadır. Ticaret gibi meşru bir sebeple onlarla ikamet edenler hakkında değildir.

39. HADİS

Atîf ve Ebu Ümâme'nin rivayet ettiklerine göre Nebi (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: "İslâmda hicvi ortaya çıkaranın dilini kesin."[60]

•••••

56 İbn Mâce, Hudûd, 19; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 57; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VII, 291.

57 Kaynağı bulunamamıştır.

58 Tirmizî, Fiten, 7; Ebu Nuaym el-Isfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, III, 37; Hâkim, *Müstedrek*, I, 115, 116.

59 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, II, 302; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 12.

60 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 429; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, VIII, 92; XVIII, 264; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII, 122, 123.

40. HADİS

Ebu Hureyre (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Bana itaat eden Allah'a itaat etmiştir. Bana isyan eden de Allah'a isyan etmiştir. Emire itaat eden bana itaat etmiştir. Emire isyan eden muhakkak ki bana isyan etmiştir. İmam ancak kalkandır. Arkasında harp edilir ve onunla korunulur. Eğer Allah'tan sakınmayı emreder ve adalet gösterirse bununla kendisine ecir verilir. Bundan başka bir şey söylerse ondan gelen aleyhine olur."[61]

Bu hadisi "İmam ancak kalkandır" kısmına kadar ayrıca İbn Ebî Şeybe, Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce rivayet etmişlerdir.

• • •

İşte Allah te'âlânın bir araya getirmeyi nasip kıldığı hadisler bunlardır. Bu risâle h. 9 Zilkade 1318/15 Şubat 1316 şemsî-malî yılında Perşembe günü müellifinin kendi hattıyla tamamlanmıştır. Allah kendisini affetsin ve amelini makbul eylesin.

• • • • • •

61 Buharî, Cihâd, 109; I'tisâm, 2; Ahkâm, 1; Müslim, İmâre, 32, 33; Neseî, Bey'at, 27; İbn Mâce, Mukaddime, 1; Cihâd, 39; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 93, 244, 252, 270, 313, 342, 382, 416, 467, 471, 511.

HİLAFET

MUHARRİRİ:
NAİM GREGOR (KİRKOR)

HAZIRLAYAN:
ASİYE YILMAZ

FİYATI 1 FRANKTIR
HER TÜRLÜ AİDATI SALÂH-I DEVLET Ü MİLLETE AİTTİR.

ADRESSE: POSTE RESTANTE A GENÈVE

CENEVRE, [MUHTEMELEN 1902]

خلافت

محرری

نعیم غرغور

فیأتی

بر فرانقه

هر درلو عائداتی صلاح دولت وملته عائده

Adresse: Poste restante a Genève.

Sultan Hamid'in halife olmadığını ve Türklerin padişahı denilmeğe sezâ olsa dahi müslimîn üzerine halife add edilemeyeceğini Damad Mahmud Paşa'nın mektubu tercemesini mütazammin olan ikinci risâlemizde[1] beyan ve bu bâbda birkaç söz söylenmesini vadetmiş bulunduğumuzdan şu bahsin berâat-i istihlâli olmak üzre *Hilafet* ser-levhası altında işbu risâlemizi neşretmek suretiyle vadimizi infaz ediyoruz.

Hilafet veyahut İmamet-i Kübrâ

Hilafet: Dinin rüknü ve İslâmiyetin kaidesi olup dinin selâmetini dâim ve dünyanın siyasetini kâim bir halde bulundurmak için şeriat-ı garrâ sahibi bulunan Peygamber aleyhi's-selâm hazretlerine halef olmak demektir. İşte hilafet, imamet ve halife ve imam namları ümmet-i Muhammediye üzerine Peygamber hazretlerinin halefi ve eda-yı salavâtta cemaatin imama iktidâ etmesi gibi tebeanın muktedâsı bulunmaktan müştak-

1 Damad Mahmud Paşa'nın "Lettre ouverte aux Arméniens" başlıklı mektubu 10 Kasım 1900 tarihli ve Naim Kirkor'un *Damad-ı Şehriyarî Mahmud Paşa-Ermenilere Açık Mektup-Yeni Misafirler-Havadis-i Mülteferrika* başlıklı eseri Cenevre [1901] tarihli olduğuna göre bu risâlenin o tarihten sonra yazılmış ve basılmış olduğu kesinlik kazanmaktadır. Baskı tarihinin tahminen 1902 olarak belirtilmesi de buna dayanmaktadır. [İ.K.].

tır ki ona imamet-i kübrâ namı verilir. Hilafet veyahut imamet-i kübrânın şerâit-i esasiyesi yedidir.

En mühimi Peygamber aleyhi's-selâm hazretlerinin "el-Eimmetü min Kureyşin" ki "Eimme Kureyş'tendir"[2] ve "Kaddimû Kureyşen ve lâ-tükaddimûhâ" ki "Kureyş'i takdim ediniz, ona takaddüm etmeyiniz"[3] nas ve mâna-yı sarîhini mütazammin ehâdîs ve evâmir-i şerifeleri mantûkunca halife veya imam-ı ekberin mutlakan Kureyş'ten olması maddesi olup yalnız biri olsun Sultan Hamid'in haline mutabık olmayan şerâit-i hilafetin her biri için ayrıca idare-i kelâm ve mütemmimâtını muvazzahan beyan edeceğiz.

Birinci Şart: Adalet ve Şerâiti

Bu şart min külli'l-vücûh Sultan Hamid'de mefkûddur. Esâsen hakkı olmadığı halde nefs-i hilafeti asıl sahibinden gasp ile harabiyetine sa'y etmesi gibi evvel ve âhir vukû bulan harekât, adalet ve nasfete mugâyir ve şurût-ı mezkûrun külliyen iskâtını mûciptir.

Hilafetin hükümdarlığa makîs olamayacağı malumdur.

Hilafet şeriat ve sünnet ve ashab-ı kirâmın kavliyle icmâ'-ı ümmete tâbi ve hükümdarlık ise galebe çalmak, âlemi itaat ve inkıyâda mecbur etmekle mukayyed ve maruf birer sıfattır. Birincisi sırf dinî, ikincisi tabiî ve dünyevî bir şey olup aralarında büyük bir fark vardır.

Şu hale nazaran hükümdarlık sıfatının hilafetle birlikte halife olmak hakkını haiz olanlarda birleşmesi imkân dahilinde ise de hilafetin hükümdarlığa ilhak ve bâ-husus ikisinin hilafeti sahih olmayanlarda cem'i hiçbir vechile rehîn-i cevâz olamamasına ve Sultan Hamid şer'an ve icmâ'en halife -kendi kendimizi aldatıp da onu halife add edecek olur isek- itibar edilemeyeceğine binâen hilafet ve imameti bi'l-iddia diğerin hukuk-ı meşrûasını gasp ve her iki sıfatın esasen sahip ve malikinin ve min 'indillâh bahş edilmiş bir salahiyet-i müsellemesini pâyimâl etmek demektir ki yalnız bu hareket rûy-ı zeminde bulunan kâffe-i müslimîne şâmil ve erkân-ı dinin hedm u berbâdını bâis bir zulümdür.

Adaletin Sultan Hamid'in şahsında ve ef'âliyle zîr-i tahakkümündeki

.....

2 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 129, 183, IV, 421.

3 Beyhakî, *es-Sünenü's-Sugra*, I, 314; Şafiî, *el-Müsned*, s. 278.

memâlikin her bir köşesinde mefkûdiyeti hakkındaki edille vü berâhin-i kâtı'a sayılamayacak derecededir.

Sultan Hamid'in ef'âline ve devâir-i hükümetinin her bir şubesine atf-ı nigâh-ı dikkat edilmek ulûm ve terakki, hürriyet ve medeniyet asrı olan şu zamanda memâlik-i sâire-i ecnebiyeden ziyade adalete muhtaç bir devlette kan ağlatacak, yürekleri parçalayacak surette hüküm-fermâ olan zulüm ve istibdadın tayin-i derecâtına kâfidir.

Sultan Hamid hangi bir işini adalete tatbik etmiştir? Mülk ü hilafetin gâsıbı âdil midir? Bi'n-nefs ailesi efrâd ve mütehayyizânına hapis ve tazyik ve işkencenin envâ'ını irâe eden hükümdar âdil midir? Her devlette hayat-ı ümmet mesabesinde olarak mevcut olan Meclis-i Mebusan, "Ve şâvirhüm fi'l-emr" ["Onlarla iş hususunda müşavere et", Âl-i İmran, 3/159] nass-ı şerifine muhalefeten tîr-i istibdadına hedef ittihaz ile usûl-i meşveretin hayatına hâtime çeken hükümdar âdil midir? Zîr-i tahakkümündeki memâlikin mecâlis-i sâiresine şer' ve kanunun bahşettiği istiklâliyet ve hürriyet-i efkârı selb ve her bir icraatı kendi idare-i keyfiyesine hasr ile keyfe mâ-yeşâ' hareket ve vükelâ ve tebeasını köle ve daha doğrusu il [el] dokundurulmaz ise hareket etmez makine vesâir cemâdât misillü tahrik ve cümlesini körü körüne bir itaat-ı mevhûmenin sâika-i belâhet-kârânesiyle istihdama ikdâm eden hükümdar âdil midir? Din u devletine gayret ve hamiyyet-i vataniyesi olanların ve taleb-i adalet yolunda feryad eden mazlumların ib'âd u ihlâkine kâil olan hükümdar âdil midir? Bütün bu ef'âl-i istibdadiyesini muhakemesiz icra etmesi maddesi şöyle dursun kendini müdafaaya olsun mecâl ve mezuniyetine bile nail olamayan e'âzım-ı rical-i devletinden birinin mahvı için mukarrebînden hususi ve adî âdemlerinin birinden bir iftira sudûruyla iktifa eden bir hükümdar âdil midir? "Ve lâ-tecessesû ..." ["Tecessüste bulunmayın", Hucurat, 49/12] nehy-i şerifine muhalif olarak mezrû'âtı çekirge, esmârı kurt gibi itlâf etmek, tebeanın kanını sülük gibi emmeğe çalışıp rûy-ı zeminde neşr-i fesâd için hile vü desise tuzağına düşerek kurban-ı mefsedetleri olanların müsadere edilen malından in'âmât-ı vefîre ile şâdan ve e'âzımı bi't-tahkîr kendi makamlarını ve bâlâ ederek Dersaadet'le memâlik-i sâire-i Osmaniyede edânî-i nâstan olmak üzre beslemiş olduğu casus sürülerini teşkil eylemesi adalet midir?

Evet evet, bu casus sürüsü devletin mahvı yolunda masrûf olan bir günlük himmeti, ihtilâl, muharebât, veba, harekât-ı arzıye gibi mesâib-i azîmenin senelerce îka' edemeyeceği hasar ve itlâf-ı nüfustan daha feci ve dehşetlidir.

Sultan Hamid'in teşkil eylediği bu sürü devlete ve bu uğurda beytü'l-mal-i müslimînden olarak sarf edilegelip miktarı yalnızca Cenabı Hak'ca ve Peygamber hazretlerinin hilafet-i mukaddesesini gasb eden Sultan Hamid'ce malum olan mebâliğ-i cesîme sebebiyle de hazineye dâyin ve hizmet-i devlete muktedir iken Sultan Hamid'in iskât edilmeleri için vukû'u gayr-i sahih bir takım mesâvî-i ahvâl 'azv ü isnad ile bâ-kemâl-i zill ü sefalet mazhar-ı nefy u ib'âdlarına çalışmak denâeti yüzünden de zevât-ı muazzamaya bir belâ-yı mübremdir.

Serd olunan vesâit-i deniye ile zevât-ı muktedireyi devâir-i hükümetten ib'âd ve kendilerinin ve umûr [evâmir] u nevâhîsine mutî' olarak icat ettikleri esâfille ibdâl etmeğe muvaffak olan bu casus sürüsüne karşı bizzat Sultan Hamid mâlikü'l-emr iken sad-hayf ki emrine mağlup ve -çünkü zîr-i tahakkümündeki memâlikin ahvâlini sanki kendilerinden anlamakta ve binaenaleyh dediklerini yapmak suretiyle re'y u fikirlerine muvafakat etmekte olmasına göre- ef'âl-i denâet-kârânenin tenfîzine mecbur bulunması maddesi de heyet-i hâkime üzerine bir kaza-yı fâci'dir. İşte bu sebeble her bir meclisten, hükümetin her bir dairesinden hürriyet-i efkâr, serbestî-i icraatın mefkudiyeti bir raddeye varmış ve umûr-ı mühimme-i devlet idare ettikleri vezaifi bilmeyen ahmakların eline düşmüştür ki kifayet ve iktidarı vezaif-i mevdûasıyla mütenasip bir memurun vücudu ma'dûm hükmünde kalarak cümlesi istibdâdın yediyle ve ağraz u makâsıd-ı zatiye buharının kuvvetiyle idare olunur makinelerden ibaret bir heykel-i hamakat mesabesinde bulunmaktadırlar.

Şu hale ve bâlâda serd olunan esbâba göre bugünkü günde bizde bir heyet-i hâkime olmadığını ve kavlimizde zerre kadar hatamız bulunmadığını deriz. Tebea ve zîr-i destân güya kendisinin mülkten hal'ine veyahut nefsine suikast etmeğe müttefik olduklarını ve yalnız kendileri sadakat ve ihlas irâe ile ittifak ve nevâyâ-yı mefsedet-kârâneyi keşf ve gavâil-i mütesavvereyi def etmek hususundaki iktidarlarıyla ibrâz-ı hüsn-i hizmet ettiklerini her saat nüfus-ı mâsumeyi itlâfa sebebiyet verecek yalan yanlış bir takım özriyâtı tertip eylemek suretiyle Sultan Hamid'in efkârına tasallut eden bu müfsit sürüsü makâsıd-ı melânet-kârâneyi temin etmekte ve zîr-i himayesinde olarak tiyatro aktörleri gibi günde bin rol oynamakta olup bu münasebetle Sultan Hamid tebeasına karşı bir hiss-i haşyet peyda ederek ve adâvet ve intikam ihtisasâtını kanıyla imtizac ettirerek pertev-i ilm u hürriyete karşı bir set çekivermiş ve mesâlih-i umumiye-i müfideyi ayak altında ezmeğe ve aleyhinde mevhum olan kıyama mecali kalmamak üzre kuvvetsiz bırakmak zu'm u tasarrufuyla tebeası-

nın kuvâ-yı maddiye ve mâneviyesini zulüm ve işkence ile düşürmeğe sa'y u gayretten hâlî kalmamakta bulunmuş ise de bu buhar ziyadesiyle tazyik görünce bilâhare ne suretle mahfuz bulunduğu yerden patlayıp tahribât-ı müdhişe icra edeceğini düşünmüş olsa idi zulüm ve istibdattan vaz geçer ve şimdiye kadar irtikâb ettiği ef'âl-i mezmûmeye devam etmezdi.

Beyan ettiğimiz hususâttan hangisini adalet addedeceğiz ve Sultan Hamid'in hangi ef'âlini müstehakk-ı şükr u senâ göreceğiz?

Südde-i Osmaniyeye irtikasında devlet-i ebed-müddet her ne kadar bazı umûr-ı dahiliyesi bir hâl-i nâ-merzâda bulunmuş idi ise de henüz kuvâ-yı maddiye ve mâneviyesini gâib etmemiş ve haricden tehdit eden her türlü esbâb-ı mükeddireyi men'a ve zamana göre ahvâl-i dahiliyesini tanzime muktedir bir halde bulunmuş idi.

Selâtîn-i sairenin isrini bi'l-ıktıfâ zîr-i tahakkümünde bulunan memâliki imar ve terakkiye mazhar etmesi lazım gelir iken bütün kuvvet ve iktidarını kendi nefsine hasr ve enaniyeti a'mâline kaide ittihaz eylemiştir ki bu sıfat herhangi bir sultanda bulunmuş ise 'ayn-ı zulümdür

Benden sonra tufan olsun ve "in mittü zam'ânen felâ nezele'l-katru" ki "ben susuz ölürsem ömründe yağmur yağmasın" mânasında olan şiire tevfik-i hareketle temin-i hayat etmek isteyen hükümdar kadar zalim bir kimse tasavvur olunamaz.

Keşke o şairin -ismi Ebu Firas el-Hemedânî'dir- bir satırını iktibas ettiği kasidesini bi'l-ikmâl "ve nahnû ünâsün lâ tevassute 'indenâ lene's-sadru dûne'l-âlemîne evi'l-kabr" ki "bizce orta hal yoktur ya büyük makam veyahut mezar" mânasında olan beyti okuyup da ona tatbik-i hareket u hayat etmiş ve devletin ıslah-ı ahvâliyle ref'-i makamına çalışmış olsa! Amma çe fâide ki devletin sû-i tâli'inden ve kendi tabiat u fıtratı icabından olarak bâdî-i emirde ricâl-i devletten âkil ve âlim ve hakîm ve namuslu olanları uzaklaştırıp ve esâfil ü edânî ve ârâ u 'ukûl-i sakîme erbâbını kendine yaklaştırıp menvî-i zamîri bulunan zulm u istibdadı din u devleti bir parça etmek mukabiline satan, mukarrebîni ile birlikte tahrib-i mülke başlamış ve o menfur saatten itibaren ahvâl-i devlet ızdırap ve buhrana, fesad u fitneye boğulmuş, ecânibin tırnakları devletin tâ yüreğinde muhkem bir surette yapışmış, kanlar akmış, muharebât baş göstermiş, tebea birbiri aleyhinde ikiye ayrılmış, kable'l-vukû telâfisi kâbil iken ricâl-i devletten birçok nüfus hazineden mebaliğ-i cesime, araziden bir kısm-i mühim gâib edilmiştir ki hiçbirinin ta'vîzı dahil-i daire-i imkân değildir.

Sultan Hamid'in cülûsu zamanıyla şimdiki halde memâlik-i Osmaniyenin haritasına -sahih ve coğrafyaya muvafık bir harita-i Osmaniyenin vucudu farzında- bir nazar-ı tedkik ve mukayese gezdiren kâriimiz her iki zaman ve halin arasındaki fark-ı müdhişi görür ve şu cüzî müddet zarfında en mamur ve revnaklı olmak üzre elden çıkarılan yerler memâlik-i Osmaniyenin nısfı arasında olduğunu teyakkun eder.

Devlet-i Osmaniye'nin tarihi -fakat Dersaadet'te tab' edilen değil Mısır'da matbû olan tarihtir- okunup devletin tarih-i teessüsünden şimdiye kadar olan ahvâl dikkatle muhakeme edilirse devlet hiçbir zamanda Sultan Hamid'in müddet-i hükmünde dûçar olduğu züll ü sefaleti görmemiş ve şiâr-ı askerînin şan u şerefinde kendi zamanına değin halel u nakîsa getirilmemiş idüği bilâ tereddüt tasdik edilir.

Dünyayı teshîr ve mehâbet u satvetle rub'-ı meskûnun en güzide noktalarını alarak âlemi dûçar-ı havf ettiği meşhur-ı cihan olan cunûd-ı Osmaniye bugün şerefsiz olarak ve iftihar edebileceği ricâle mâlik olmayarak el-haletü hâzihi iç elbisesiz kalmakta, hâl-i sefer u harpde şiddet-i satvet-i mehabetine rağmen ağrâz-ı deniyye pazarında fesad u musibet dellâl ve simsarları elinde pek ucuz bir fiatla satılmaktadır ki her bin neferi Sultan Hamid'in nazarında bin guruş mukabilinde bile olmamasından nâşi sinn-i sabâvetlerinde vâ esefâ ki kurban edilmekte ve yalnız muhibb-i vatan olanların kalbinde zikr-i cemîl ve senâ-yı cezîl bırakmaktan başka bir hizmete muvaffak olmadan dünyayı terk ve kulûb-ı sâdıkayı dağ-dâr etmektedirler.

Evet bunlar pek kıymetdar ve ancak 'indellah gayr-ı makbul olarak hubb-i zât ve fesad-ı niyet ü siyaset uğrunda Sultan Hamid'in seyf-i zulmüyle feda edilen kurbanlardır.

Mülkün mâ-bihi'd-devamı olan asâkir ve memurînle hükümdarın hal u mişvârı bu suretle olunca kin ve garazın hedefi makamında tuttuğu tebea ile hali nasıl olabilir?

Billâhi'l-Kerim son nefese varıncaya kadar askerin ve bütün bütüne reayanın vücudu kalksa ve bina-yı devlet tâ esasından harap ve nâ-bûd olarak kendisinden başka kimse kalmamış ve hükmü yalnız kubûr-ı muzlimenin a'mâkındaki ölülere münhasır bulunmuş olsa müteessir olmayıp bilâkis mukaddes add ettiği kendi şahsının selâmetiyle mesrûr ve bugünkü günden ziyade mesud olacağında zerre kadar iştibah yoktur.

Kendi şahsını Hazreti İsmail ve bütün reayasını Cenabı Hakk'ın fidye olarak kesilmesini emr buyurdukları kebş (koyun) makamında add edi-

yor? Kendisinin hükümdar olması sahih ve mülkü gasb ile yed-i istilâsında bırakmağa muvaffakiyeti bâki kalacağı farzında Cenabı Hak hükümdarları tebeanın hizmeti için ikâme ve adl ile emir buyurduğunu bile düşünmez.

Hükümdar adaletten ayrılırsa reayanın itaatten ayrılacağı ve adl eder ise reaya tarafından kendisine ciddi mahabbet göstermek ve zulm eder-se kendisinden ayrılmak vacip olduğu cümle-i evâmir-i ilâhiyeden ve "Le-amelü'l-imami'l-âdili fi ra'iyyetihi yevmen vâhiden efdalü min ameli'l-âbidi fi ehlihi miete 'âmin" ki "Âdil olan imamın tebeasına bir günlük adaleti bir müte'abbidin yüz senelik ibadetinden daha makbul"[4] mânasındaki hadis-i şerifin mantûkundan ve bir hükümdar mülkünü insaf ile imar etmezse isyanla harap olacağı ve sultanın adli zamanın feyzinden daha enfa' olduğu emsâl-i meşhûreden idüğini de hatırına getirmez.

Devlet asker ile, asker para ile, para memâlik ile, memâlik tebea ile, tebea adaletle kâimdir yolunda denilen söz kadar doğru bir şey olamaz. Adalet Cenabı Hak tarafından beyne'l-halk vaz' ve hükümdarın eline teslim edilmiş bir mizan olup hükümdar onu hüsn-i idare eder ise memâlikinde âsâr-ı ümran ve terakki nümâyân olur ve aksi halinde harap ve ınkırâza yüz tutar

İşte bu sebebe mebni şeriat sahibi hazretleri adaleti hilafetin şerâit-i sâiresine tercih ve imamın alacağını alır, borcunu öder, tarîk-i zulümde sâlik olmaz, re's-i umûrda bulundurduğu memurların ef'âl-i zulmiyesine müsaade etmez ve'l-hasıl her suretle pâk ve âdil sıfatıyla min külli'l-vücûh ittisaf eder zevattan bulunması lüzumunu tasrih buyurmuştur. İmdi Sultan Hamid'in evsâf-ı hakikiyesinden -denizden bir damla mesabesinde olarak- beyan ettiğimiz nebze üzerine iade-i bahs ile adaletin muktezîyâtıyla mukayese edecek olur isek şemsin kürre-i arzdan uzaklığı mesabesinde adlin kendisinden ba'îd olduğunu görürüz. Şahsının muhafazasında bulunan asâkir-i hâssa en müntehab ve mükemmel elbiseyi giysin, en güzel ve mutenâ yemekleri yesin, in'âmât-ı vefîresinden ceyblerini para ile dol[dur]sun da mesâlih-i umumiyede kullanılmakta olan arkadaşlarının aç çıplak durmaları, senede ancak bir maaş almaları, izlâl ü tahkirden başka in'âmâ nail olmamaları adaletten midir?

Kendince mukarreb ve aziz add edilen memurînin esbâb-ı refah u rahatları istikmâl edilmiş iken diğer taraftan bütün memâlikde müstahdem memurînin her dâim azl ü tebdil tehditleri altında olarak tese'ül edercе-

.....

4. bk. Taberanî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XI, 267.

sine aile ve evlâtlarıyla beraber hâl-i fakr u perişânîde bulunmaları adaletten midir?

Sıdk u istikametle bi-hakkın vezâif-i mevkûleyi ifa eden muktedir memurları bilâ terakki ilâ-maşaallah hâl-i inziva ve atâlette bırakmak, ehliyet ve kifayeti olmayan ahmaklar mukarrebîne karâbetleri veyahut casus sürüsüne intisabları yüzünden hizmetle ikdâr ve cüzî bir vakitte mevki-i bâlâya îsal ile kût-i lâ-yemûta malik olamadıkları halde servet-i azîme ve makamât-ı sâmiyeye nâil ettirmek adaletten midir?

Mukarrebînin kîse-i tama'ını doldurmak ve Sultan Hamid'in emyâl-i denîesine alet olmak için memâlikte hariçten memurlar istihdam ve ahali-i mahalliyeyi hizmetten ve kendi memleketlerinin ötekine berikine verilegelen parasından mahrum etmek zulüm değil midir?

Meselâ Kürtlerle Ermeniler gibi tebeadan iki fırka arasında mukatele îkâ'ına kendisi sebep olduğu halde birbirini mahv u itlâf ve bu sebeple kan dökmekle şehirler harap etmek gibi feçâyi'a meydan vermek zulüm değil midir?

Hukümetin şu hal-i fesad u buhranda tebeanın züll ü tahkir içinde memâlikin hâl-i tedennî ve harâbîde bırakılması zulmün en büyüğü değil de nedir?

Bela ta'ammüm etti, canlar sıkıldı, sabr u tahammüle artık mecal kalmadı, ümmet hâb-ı gafletten uyandı, 'ukûl-i tebea hürriyet kapılarını açtı, zincir-i esaretten kurtuldu, vataniyet kanı a'sâba sirayet etti, nûr-ı hürriyet cihanı ziyâ-dâr eyledi, ufk-ı serbestîyi kaplayan istibdad bulutları heva-yı intibahla dağıldı, hal ü denâet-iştimalleriyle bu ana kadar sevinenlerin ansızın berbad edilmesi zamanı geldi.

Biz din, vatan, kavmiyet için mevkıf-i müdafaada bulunuyoruz. Bu üç kelimeden ziyade dünyada muazzez, mukaddes ne gibi şeyler tasavvur olunabilir?

Her bir ümmetin ruhu mesabesinde olan bu üç kelime bargirân-ı zulm u istibdad altında ezildikten sonra hayatın hiç ehemmiyeti kalır mı?

Adli zulüm, hakkı bâtıl, zaifî muktedir üzerine galip ve mansûr kılmak için ileriye yürümeliyiz.

Biz kuvvetliyiz, sultat-ı hakikiye ise elimizdedir. Devletin, Sultan Hamid'in zaman-ı istibdadı geçti, emir ve hürriyet tebeanın eline intikal etti, tebea bugün taleb-i adaletle sesini yükseltti, deniz taifeleri misillü hal-i heyecan-ı müthişde bulunan tebeanın, ensâr-ı hürriyetin karşısın-

da durabilmek kimin haddidir? Haydi arş ileri, daima ileri gidelim ki zalimler hallerini[n] neye müncer olacağını bilsinler.

Bâlâda serd olunan ahvâlden ziyade bir şey söylemek ve Sultan Hamid'in adle mugayir ve zulme mübtenî olan ef'âlini bir kat daha ta'dâd eylemek ister isek bu mebhasden daha vâsi' bir mecâl bulamayacağımız tabiîdir.

Şimdilik adaletin imam-ı müslimînde bulunması lâzım gelen şerâitten biri olduğu halde Sultan Hamid'de adaletin hiçbir eseri bulunmadığını ispat ettik ve şu'abât-ı hükümete nakl-i kelâmla birinci risâlemizde mücmelen îrâd ettiğimiz edilleyi tafsil eylemek istedik ise de bunu bi-mennihi te'âlâ yakîn bir vakte kadar tehir ve yalnız â'zâ-yı bedenin baş ile kıyas edilmesini ve bu münasebetle "ev sahibi def çalınca bütün ev halkı rakseder" mânasında olan Arapça bir beytin hâtime olarak dercini münasip gördük.

İzâ kâne rabbü'l-beyti bi'd-deffi mûli'an
Fe-şîmetü ehli'l-beyti küllühümü'r-raksu.

HULEFÂ-İ 'İZÂM-I OSMANİYE HAZARÂTININ HAREMEYN-İ ŞERİFEYN'DEKİ ÂSÂR-I MEBRÛRE VE MEŞKÛRE-İ HÜMAYÛNLARINDAN BÂHİS TARİHÎ BİR ESERDİR

MUHARRİRİ:
MAARİF-İ UMUMİYE NEZÂRETİ ENCÜMEN-İ TEFTİŞ VE MUAYENE AZASINDAN
MUHAMMED EL-EMİN EL-MEKKÎ

16 NUMEROLU VE Fî 22 NİSAN SENE 1318 TARİHLİ MAKAM-I MEŞÎHAT-PENÂHÎNİN TASDİKİNİ VE MAARİF-İ UMUMİYE NEZÂRET-İ CELİLESİYLE MATBUAT-I DÂHİLİYE MÜDİRİYET-İ ALİYYESİNİN Fî 11 MART SENE 318 TARİHLİ VE ON ALTI NUMEROLU RUHSATNAME-İ RESMİYESİNİ HÂİZDİR

HAZIRLAYAN:
ZEYNEP SÜSLÜ

DERSAADET
MATBAA-İ OSMANİYE
1318

خلفاء عظام عثمانیه حضراتنك حرمین شریفینده کی آثار مبروره و مشکوره همایونلرندن

باحث تاریخی براثردر

محرری

معارف عمومیه نظارتی انجمن تفتیش ومعاینه اعضاسندن محمد الامین المکی

١٦ نومرولی و فی ٢٢ نیسان سنه ١٣١٨ تاریخلی مقام مشیختپناهینك تصدیقنی ومعارف عمومیه نظارت جلیله‌سیله مطبوعات داخلیه مدیریت علیه‌سنك فی ١١ مارت سنه ٣١٨ تاریخلو و اون التی نومرولو رخصتنامهٔ رسمیسنی حائزدر

درسعادت

مطبعهٔ عثمانیه

١٣١٨

BİSMİLLÂHİRRAHMANİRRAHİM

Mefhar-ı mevcudât Hazreti Resul-i Rabbi'l-âlemîn sallallâhu te'âlâ aleyhi ve sellem ve Hulefâ-yı Raşidînden emîrü'l-müminîn Ebu Bekiri's-Sıddîk ve Ömeru'l-Faruk ve Osman b. Affan ve Aliyyü'l-Mürtezâ (rıdvanullâhi te'âlâ aleyhim ecma'în) efendilerimiz hazarâtından sonra zuhûr eden mülûk-i düvel-i İslâmiyyenin serfirazları selâtîn-i diyanet-âyîn-i *Osmaniye*dir ki hâiz oldukları sıfât-ı celîle ve mezâya-yı *Hamîde* nâm-ı meâlî-ittisâmlarını Cenabı Allah ilâ kıyâmi's-sâ'a takdîs ettirecek hadsiz hesabsız fütûhât-ı azîmeye nâil ettirmiştir.

Fütûhât-ı kesîre ve gazavât-ı şehîreyi bilâd-ı ba'îdede icra ve bu fütûhât ile nitâk-ı İslâmı tevsî ederek ulûm u adalet ve asâyiş u emniyetin intişarına sarf-ı himmet-i vefîre buyuran *hulefâ-yı 'izâm-ı Osmaniye* hazarâtıdır.

Hulefâ-yı 'izâm-ı Osmaniye hazarâtı akâid-i diniyye cihetinden dahi ehl-i sünnet ve cemaatin akâidine mülâzım ve hâmi bulunmuşlardır.

Bilcümle bilâd-ı İslâmiye ve bi'l-husus menba'-ı din-i mübîn ve miş-kât-ı nur-ı behîn olan *Haremeyn-i Muhteremeyn* de şe'âir-i diniyye ile kâim ve müstakîmdirler. Ahali-i Haremeyn-i Şerifeyn kıvâm-ı din olan vezâif ile tavzif ve umûr-ı diniyye ile memur olan *mefâtî* ve ulema, ve hutebâ ve eimmeye mürettebât-ı cesîme tertip ile maişetlerini temin ve eşrâf u sadât ve sulehâ vü ahyâr ve zühhâdı dahi onlar misillü ikdâr ve tesrîr buyuran hulefâ-yı 'izâm-ı Osmaniye hazarâtıdır.

Hulefâ-yı Osmaniye hazarâtının hayrât u hasenâtı avâmm u havâs, zükûr u inâs, kibâr u sigâra şâmil olmağla bu cihetle kâffe-i enâmı ibadet ve itaat-ı Rabbâniye ve tahsîl-i ulûm-ı 'âliye ile iştigal ve ilâ yevminâ hâzâ da'avât-ı deymûmiyyet-i eyyâm-ı devlet-i ebed-müddet zımnında ref'-i eküff-i ibtihâl etmektedirler.

Hulefâ-yı müşarun ileyhim hazarâtının fezâil-i haseneleri cümlesinden biri de ashâb-ı kirâm ve *âl-i beyt-i cenâbı nübüvvet-penâhî* ve ulema ve sulehâya fart-ı mahabbetleri ve daima bunlar haklarında icra-yı levâzım-ı ihtiram ve âl-i Resul-i Mustafa'ya isbâğ-ı ifdâl ü in'âmdan bir an hâlî kalmayıp, beyda-i beyzâ-i İslâmın ilâ yevminâ hâzâ her türlü taarruzdan masûniyetinde maddî ve mânevî her türlü himmetler sarfıyla muhafaza-i şan u şeref-i din-i mübîne hizmet ve muvaffakiyetleri ve Haremeyn-i Şerifeyn ve bâ-husûs âl-i beyt-i Hazreti Peygamberîye hürmet ve riayetleridir.

Hulefâ-yı 'izâm-ı Osmaniye hazarâtının fezâil-i memdûhalarından biri de hüccâc, Beytullahi'l-haram ve züvvâr-ı *Hazreti Resulü's-sakaleyn* ve sâir ebnâ-yı sebîlin istirahatları zımnında temin-i turuk kaziyyesine ve ale'd-devam sıyânet-i din-i mübîn ile şe'âir-i İslâmiyenin ikâmesine sarf-ı cidd u ictihad buyurdukları gibi beher sene külliyetlü mesârif ihtiyarı ve terfîk-i asâkir-i şahâne ile İstanbul'dan, Mısır'dan surre-i hümâyûn irsâl ve bunlarla *Haremeyn-i Şerifeyn* şürefâ ve sâdât ve ulema ve ahali ve mücavirîn ve hademe-i Harem-i Şerif için mebâliğ-i cesîme dahi isbâl buyurulmakta ve hüccâc-ı müslimînin istihsâl-i esbâb-ı istirahat ve emniyetleri zımnında Haremeyn-i Muhteremeyn beyninde meskûn kabâil-i urbâna dahi mürettebât-ı azîme i'tâ buyurulmaktadır.

Hâsılı teşyîd-i erkân-ı devlet ve temhîd-i kavâid-i saltanat-ı seniyyeleri için halifeten bi'l-hak emirü'l-müminîn hâdimü'l-Haremeyn-i Şerifeyn es-Sultan ibnü's-Sultan el-Gazi *Abdülhamid* Han-ı Sânî efendimiz hazretlerinin tevfîkât-ı ilâhiyeye mazhariyet ve muvaffakiyetleri da'avât-ı mefrûzasıyla iştigal etmek, kalbinde zerre kadar imanı bulunan bir mümin-i muvahhid için vâcibâttandır.

Selâtîn-i diyanet-âyîn-i Osmaniye hazarâtının kâffe-i medâin-i İslâmiyede ta'dâdı gayrı kâbil olan hadsiz hesabsız cevâmi' ve mesâcid ve medâris ve tekâyâ ve imârât ve mekâtib ve çeşme ve köprü ve ebniye-i azîme ve pirân ve ehlullâh darâyihi gibi meâsir-i şehîre ve meberrât-ı celileleri cümleye malum olduğundan fakîr yalnız Haremeyn-i Şerifeyn'deki bilcümle meâsir ve mebânî-i seniyyelerini enzâr-ı âlem-i İslâmiyete vaz etmek emel ve arzusuyla şu küçük tarihçeyi ma'a'l-acz *Fezâil-i Hule-*

fâ-i Osmaniye serlevhası altında yazdım. İfadede kusurum görüleceği tabiîdir lâkin hüsn-i niyet-i dâ'iyâneme bahş olunmasını kârîîn-i kirâm hazarâtından reca eylerim. Emel-i kemterânem hulefâ-yı müşarun ileyhim hazarâtının kudsiyet ve büyüklüklerini âyât-ı Kur'aniye ve ehâdis-i nebeviye ile mübeccel olan âl-i Osman padişahlarının âsâr ve hidemât-ı mebrûrelerini gösterip ervâh-ı tayyibelerini âcizâne dua-yı hayra mazhar etmek ve hem de şu muazzam ve muhterem hulefâ-yı 'izâm-ı Osmaniye hazarâtının fezâil-i memdûhalarıyla şu din-i celîl-i Muhammedî'ye ve ale'l-husus âlem-i İslâmiyet ve medeniyete ibrâz buyurdukları hidemât-ı mebrûre ve hayrât u hasenât-ı hümâyûnlarını an'anesiyle, ve Allâhu te'âlâ ve Resulünü seven bütün kâinat üzerindeki din kardeşlerimin nazar-ı muhakeme ve temyîzlerine havale eylemekdir. Ve minallâhi't-tevfîk.

Bin üç yüz küsür seneden beri Hulefâ-yı Râşidîn ve Ömer b. Abdülaziz hazarâtı istisna edildikten sonra mülûk ve hükümdarân-ı sâlife-i İslâmiye içinde âl-i Osman padişahlarından başka Haremeyn-i Şerifeyn'de bi-hakkın meâsir-i celîleler bırakmış, âl-i Resul-i kirâm hazarâtına ihtiramât-ı fevkalâdede bulunmuş bir İslâm hükümdarı görülmüş ise gösterilsin; Emevîlerle, Abbasîlerin hanedân-ı celîl-i Peygamberîye revâ gördükleri muamele malumdur.

Bu muvaffakiyât ve bu mazhariyet ve bu 'atıyye-i Sübhâniye taraf-ı Bârî'den "Şanım hakkı için Zikir'den sonra Zebur'da da, arza Benim salih kullarım vâris olacak diye yazdık" [Enbiya, 21/105] ferman-ı ilâhiyesine mazhar, "Kostantiniye'yi fetheden emir ne iyi bir emirdir"[1] hadis-i nübüvvet-penâhîsiyle mübeccel hulefâ-yı 'izâm-ı Osmaniye hazarâtına ihsan u inâyet-i ilâhiye olan fezâil-i celîleden başka bir şey değildir. Güneş meydanda, onu inkâr kâbil midir.

Bugün nazargâh-ı Rabbu'l-alemîn ve mehbit-ı vahy-i mekîn olan belde-i Bathâ ve Yesrib'de ulûm ve fünûnun neşri ve kavâid-i din-i kavîmin teyid u teşhiri maksad-ı hayr-mersadına mebnîdir ki zıll-i zalîl-i Yezdânî ve dürre-i iklîl-i Osmanî halife-i rûy-ı zemin nâsıru's-sünneti ve'd-din emîrü'l-müminîn şevketlü Gazi Sultan *Abdulhamid* Han-ı Sânî efendimiz hazretleri peder ve ecdâd-ı 'izâm-ı hilâfet-penâhîleri isrine ıktıfâen zaman-ı sa'd-iktirân-ı şahânelerinde ve geçen 1295 sene-i hicriyesinden itibaren *Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere*'de vücud bulan meâsir-i celîle ve mebânî-i muhteşeme-i mülûkânelerine sahâyif-i tarih-i İs-

.....

1 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 335; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 422; Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, XIV, 219 (38462).

lâmı bi-hakkın tezyîn eden meâsir-i hayriye-i mebrûreden olmağla hayrât u meberrât-ı seniyye-i hümâyûnlarını teyemmünen ber-vech-i zîr işbu tarihçeye derc eyledik.

Bundan sonrası da sırasıyla ecdâd-ı 'izâm-ı şehriyâr-ı a'zamları âsâr ve meberrât-ı seniyyeleri derc-i sütun-ı iftihâr olunacaktır...

1295 SENESİNDEN 1319 SENE-İ HİCRİYESİNE KADAR EMÎRÜ'L-MÜMİNÎN, HALİFE-İ RESUL-İ RABBİ'L-ÂLEMÎN ŞEVKETLÜ GAZİ SULTAN ABDULHAMİD HAN-I SÂNÎ EFENDİMİZ HAZRETLERİNİN HAREMEYN-İ ŞERİFEYN'DE MÜCEDDEDEN İNŞA BUYURDUKLARI HAYRÂT VE MEBERRÂT-I SENİYYE-İ HÜMAYÛNLARINI MÜBEYYİN CEDVELDİR.

Birincisi: 1297 senesinde şeref-sünûh u sudûr eden irâde-i seniyye-i hilâfet-penâhî hükm-i münîfince metâf-ı saadet-ittisâf mermerleri ve zemin-i behîn-i Kâbetullâh'daki ehcâr-ı kıymetdârî ve sakf-ı Kâbetullâh'ın bazı kirişleri tecdîd ve bazıları da müceddeden tamir olunmuştur.

İşbu tamirât Mekke-i Mükerreme emîr-i esbakıyla miftahdâr-ı Beytullâh Ömer Şeybî ve Hicaz vali-i esbakı Erzincanî Hacı İzzet Paşa merhum zamanlarında hitâm bulmuştur.

Hitâm-ı inşaatında sâdât-ı kirâmdan reisü'l-ulema ve Mekke-i Mükerreme Şâfi'î müftîsi allâme-i şehîr Seyyid Ahmed Dahlân Efendi tarafından manzum tarihi teberrüken zîrde derc olundu:

Tarih:

Li sultaninâ Abdilhamid mehâsinu
Ve men zellezî li'l-hakkı ve'l-fazli yechedü
Ve kad hâze ta'mirü'l-bâtını Kâ'betin
Ve tarihuhû beytü mezîdin yüceddedü
Binâun bedâ zühden li-dahili Kâ'betin
Ve sultanuna Abdülhamidi'l-müceddidü

Sene 1297

2. Kâbe-i muazzamanın Dersaadet'de gümüşden imâl ettirilen iki adet "miftâh"-ı şerifi tecdîden.

3. Makam-ı İbrahim-i Halil aleyhi's-selâmın pûşîde ve kilid ve gümüşden mamûl anahtarı tecdîd buyurulmağla eski pûşîdesi memur-ı mahsûsla Dersaadet'e irsâl olunmuştur. Pûşîde-i mübareki Dersaadet'e îsâle memur bu abd-i ahkardır.

4. Makam-ı İbrahim aleyhi's-selâm ile Bâb-ı İbrahim'in atebe-i ulyâsı derecâtı termîm, boya ve nakş u yaldızları tecdîd buyurulmuştur.

5. Harem-i şerif-i Beyt-i muazzamın atebe-i mübarekesinde her akşam îkâd olunmak üzre gümüşden mamul yedi büyük şamdanlarla müteaddid buhurdanlıklar ihdâ buyuruldu.

6. Harem-i şerif-i mekînin zeminleri tamir ve suret-i mükemmelede badana ve Davudiye Medresesi cihetinde vâki altı mermer sütunun tamiri esbak Hicaz vali ve kumandanı ve Şeyhü'l-Haremi'l-Mekkî müşîrân-ı 'izâm-ı askeriyeden Hacı Osman Nuri Paşa tarafından bi'l-istîzân geçen 1300 senesinde şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i cenabı hilafet-penâhî mantûk-ı münîfince mezkür sütunlar mükemmelen tamir edildi ve bu sırada Bâb-ı Ali pîşgâhında vâki kubbelerden bazıları da tecdîd edildiği gibi bütün kubbe altları kaldırımları da boydan boya tamir olunmuştur.

7. 1299 senesinde buk'a-i bâhiretü'r-ruk'a-i Kâbetullâh'ın taraf-ı şarkîsinde ve Bi'r-i Zemzem'in Bâb-ı Ali cihetinde a'sâr-ı sâlifeden kalmış altışar metre murabba'ında iki kubbe mevcut idi, bunlar 1262 tarihinde *Mecîdîye* nâm-ı şevket-ittisâmıyla biri kütüphane ve diğeri muvakkıthane[ye] ifrâğ olunmuş ise de bunlar Harem-i şerifin hayli mahallini işgal ve Bâb-ı Ali ve Abbas pîşgâhında namaz kılan binlerce muvahhidîni rü'yet-i Kâbetullâh'dan mahrum etmekle beraber seylâb vukûunda dâhil-i kütüphaneye sular kütüb-i nefîseyi mahv etmekte olması hasebiyle alınan fetvâ mûcebince müşarun ileyh Osman Nuri Paşa tarafından istihsâl olunan irâde-i seniyye üzerine mezkür kubbeler hedm ve kütüphane Medrese-i Süleymaniye'ye, muvakkıthane Bâb-ı Ali ittisâlindeki cadde üzerine nakl olunarak yerlerine kum döşettirildi ve vüs'at-i daire-i Harem-i şerif işbu hâil-i tâilden kurtarılmıştır.

8. 1300 senesinde vali-i müşarun ileyh Osman Nuri Paşa istihsâl eyledikleri irâde-i seniyye-i hazret-i padişâhî üzerine Hacerü'l-Esved'e mukabil bir noktada bulunan Hanbelî makam-ı münîfini Hanefî makamı hizasına almış ve Harem-i şerifin mahall-i lâzımesini bi't-termîm kubbe altlarını bir suret-i mükemmelede tedhîn u tezyîn etmiştir.

9. Sadef-i dürdâne-i hazreti Habîb-i Hüdâ *Hazreti Amine* ve halîle-i Cenabı Mustafa ümmü'l-müminîn seyyidetü'n-nisâ Hazreti *Haticetü'l-Kübrâ* radıyallâhu anhâ efendilerimizin Cennet-i Mu'allâ'daki türbe-i şerifeleri suret-i fevkalâdede tamir u tevsî' ve sanduka-i şerifeleri ve pûşîdeleri tecdîden Dersaadet'ten irsâl buyurulduğu gibi ahîren dahi türbe-i mezküreler için mükellef kaliçeler, perde ve gümüşten mamul şamdanlar ihdâ buyurulmuştur.

Türbe-i şerifelere cennet-mekân Gazi Sultan Abdulmecid Han hazretlerinin üçüncü kadınları taraflarından dahi kıymetdâr selîmî şallarla avîze takdim buyurulmuş idi.

İşbu tamirât ve tecdîdât-ı mükemmele geçen 1295 senesinde el-yevm Haremeyn-i muhteremeyn tercemanı bulunan Ahmed Atâ Efendi'nin Harem-i şerif müdîrliği esnasında istihsâl eyledikleri irâde-i seniyye-i cenabı şehriyârî üzerine vukû bulmuş ve taraflarından kıymetdâr levhalar ta'lîk olunmuştur.

10. 1300 senesinde Hicaz valisi Osman Nuri Paşa'ya tebliğ buyurulan irâde-i kerâmet-ifade-i hazreti zıllullâhî hükm-i münîfince sadef-i dürdâne-i vücûd-ı nurâniyet-nümûd-ı *Hazreti Muhammedî* olan beyt-i hazreti *Amine*'yi tecdîden tamir ve nakş ve boyalarını bir suret-i muhteşemede itmâm ve pencerelerini yeşil atlastan mensûc mükellef perdeler ta'lîk ve sanduka-i münevveresi tecdîd ve âyât-ı Kur'aniye muharrer sırmalı pûşîdeler ihdâ buyuruldu.

11. Emirü'l-müminîn Ebu Bekiri's-Sıddîk ve Ömeru'l-Faruk ve Aliyyü'l-Murtaza ve Haticetü'l-Kübrâ, Fatımatü'z-Zehra, Osman b. Affân ve 'amm-i ekrem-i peygamberî seyyidinâ Hamza ve Abbas ve Ümmühânî ve Süfyân radıyallâhu te'âlâ aleyhim ecma'în efendilerimiz hazarâtının saadethaneleri ve Cebel-i Ebî Kubeys'te ecille-i ashâb-ı nübüvvet-penâhîden müezzin-i şehîr seyyidinâ Bilâl el-Habeşî radıyallâhu anhu hazretlerinin ilk ezan-ı Muhammedî kıraat buyurdukları mescid-i şerifleri ve Tâif'te defn-i hâk-i ıtır-nâk olan serfirâz-ı müfessirîn ve ibn-i 'ammi'r-Resul Abdullah b. Abbas ve İmam-ı Ali el-Murteza efendimiz hazretlerinin üçüncü mahdûm-ı bozorg-vârları Muhammed ibnü'l-Hanefiye radıyallâhu anhüm efendilerimiz hazarâtının türbe ve makamât-ı münevvereleri Osman Paşa tarafından istihsâl buyurulan irâde-i seniyye üzerine suret-i mükemmelede tamir ve pûşîde ve perdeleri taraf-ı eşref-i hazreti hilafet-penâhîden ihdâ buyurulmuştur. 1301.

12. Bu sırada Safa ve Merve'deki 'alemler tamir ve vadi-i İbrahim'e terâküm eden kumlar mülâbesesiyle Harem-i şerifi seyl basmak tehdidin-

de bulunduran ve seylin getirip Harem-i şerif kapılarına kadar yığdığı taş ve kumlar kaldırılarak tathîr edilmiştir. Bu sırada makam-ı İbrahimu'l-Halil ile Bi'r-i Zemzem'in boya ve nakışları tecdîd buyuruldu.

Medine-i Münevvere

13. Darîh-i celîl-i Hazreti Peygamberî kubbe-i saadetlerinin kaidesine merkûz olan direkler ve aralarındaki köprü 75.380 guruş sarfiyla tamir buyurulmuştur.

14. Harem-i melâik-hadem-i Hazreti Nebevî ebniye-i 'âliyesinin muhtac-ı tamir olan mahalleri suret-i mükemmelede tamir buyurulmuştur.

15. Kubbe-i muallâ-i felek-fersâ-yı Cenabı Mustafa sallallâhu aleyhi ve sellem ile Harem-i şerif-i Nebevî'nin derûn-ı feyz-meşhûnu kurşun ve boya ve nakış ve yaldızları tecdîd buyuruldu.

16. Ravza-i mutahharaya külliyetlü kanâdil takdim buyurulmuştur.

17. Ravza-i mutahhara-i Cenabı Nebevî kubbe-i şerifesiyle hücre-i mu'attara ve ebvâb-ı saadetin boya ve yaldızları tecdîd buyuruldu.

18. Harem-i şerif-i Hazreti Risâlet-penâhî için 38.404 guruşluk sîm şamdanlarla karpuzî kandiller imâl ve irsâl buyuruldu.

19. Medine-i Münevvere'de mahâll-i 'âliyeye mahsus imâl ettirilen 63.225 guruşluk arma ve fener ve Mekke-i Mükerreme için 25.144 guruşluk sîm şamdan ve kanâdil takdim buyurulmuştur.

20. Vâlid-i mâcid-i Hazreti Fahr-i âlem Abdullah radıyallâhu anhu efendimiz hazretlerinin türbesiyle sancakdâr-ı nebevî seyyidinâ Mâlik b. Sinan hazretlerinin mescid ve türbe-i şerifeleri tamir ve kalîçeler irsâl buyuruldu.

21. Medine-i Münevvere'de Kubbetü'r-rü'us denilmekle maruf mescid-i şerifin kubbeleriyle Şühedâ-i Bedir mescid-i şerifleri müceddeden tamir buyuruldu.

22. Medine-i Münevvere haricindeki Kubbe-i Hızır'la diğer dört bâb mesâcid-i şerife tamir ettirildi.

23. Medine-i Münevvere'de seyyidinâ Ali el-'Arîz hazretlerinin türbe-i şerifesiyle ittisâlinde bulunan mescid-i münîf tamir ettirilip pûşîdeleri müceddeden Dersaadet'ten irsâl buyuruldu.

24. Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere'ye külliyetlü kütüb-i mukaddese takdîm buyuruldu.

25. Medine-i Münevvere'de zevât-ı Aşere-i Mübeşşere mescid-i mukaddesi tamir buyuruldu.

26. Medine-i Münevvere'nin haricinde ve Cebel-i Uhud dahilinde defîn-i hâk-i ıtır-nâk olan 'amm-i ekrem-i Hazreti Peygamberî seyyidü'ş-şühedâ seyyidinâ Hamza radıyallâhu anhu hazretlerinin türbe ve merkad-ı münevverleri, sanduka ve pûşîdeleri tecdîden imâl ve türbe-i şerifeleri tamir buyurulmakla beraber mükellef kalîçeler de ihdâ buyuruldu.

27. Harem-i şerif-i Nebevîye ferş olunmak üzre Hereke Fabrika-i hümâyûnu mamulâtından fevkalâde kıymetdâr kalîçeler irsâl buyuruldu.

28. Harem-i şerif-i Cenabı Risâlet-penâhîde tilâvet olunmak üzre *Buharî* ve *Şifa* ve *Eczâ* ve *Delâil* ve *Ahzâb* ve salavât-ı şerife kıraatı için 157 nefer zevât müstevfî maaşlarla tavzîf ve tayin buyuruldu.

29. Mekke-i Mükerreme harem-i şerifinde tâife-i nisâya mahsus ve müteaddit kafesler irsâl buyuruldu.

30. Medine-i Münevvere mahkeme-i şer'iyyesi tamir buyurulmuştur.

31. Medine-i Münevvere'de şeyhü'l-harem-i Hazreti Nebevî Ferik Osman Ferid Paşa hazretlerinin delâletiyle Anberiye nâmındaki mahalde nâm-ı hazreti hilâfet-penâhîye mevsûm gayet dil-nişîn bir tâk ve bir karakolhane ve bir mekteb-i rüşdî ve i'dâdî inşa ve ihdâs buyurulmuştur.

32. Haremeyn-i muhteremeyn ahali-i kirâmına 264.022 guruş i'âne-i nakdiye ihsân buyurulmuştur.

33. Haremeyn-i Şerifeyn ahali-i kirâmı ikrâmiyesi olan 264.022 guruş beher sene surre-i hümâyûnla irsâl buyurulmaktadır.

34. 1307 senesinde Haremeyn-i muhteremeyn kaht-zedegânına 264.000 guruş ihsân buyurulmuştur.

35. Bahr-i Muhît-i Hindî fukarâ-yı hüccâcına ceyb-i hümâyûn-ı şahânelerinden 1.000 lira-yı Osmanî ihsân buyurulmuştur.

36. Üçüncü defa olarak Haremeyn-i Şerifeyn ahali ve 'urbânından kaht-zede olanlar için 264.022 guruş ihsân buyurulmuştur.

37. Hicaz i'ânesiyçün 1.500 lira-yı Osmanî başkaca inâyet ve ihsân buyuruldu.

38. Ma'an'dan Mekke-i Mükerreme'ye temdîd edilecek olan telgraf hatt-ı kebîri için 560.000 guruş ihsân buyurulmuştur.

39. Şeyhü'l-harem-i lâhık Osman Paşa hazretleri tarafından mukaddemâ istihsâl edilen irâde-i seniyye-i hazreti hilâfet-penâhî üzerine Medine-i Münevvere'de kâin dört taburluk nizâmiye kışla-i hümayûnu suret-i mükemmelede tamir olundu.

Mekke-i Mükerreme'nin Madde-i Hayatiyyesi Olan Meşhûr *'Ayn-ı Zübeyde* Su Mecrâsıyla Yollarının Müceddeden İnşâsı

40. 'Ayn-ı mezküre su yollarının her türlü inşaat-ı fenniyesini deruhte eden vali-i esbak Osman Nuri Paşa merhumun riyâsetleri tahtında müteşekkil inşaat komisyonu azâsından bulunan ve pekçok hidemât-ı meşkûresi görülen erkân-ı harbiye miralaylarından merhum Sadık Bey'le erkân-ı mezküre binbaşılarından Münir[2] ve kolağalarından Abdullah[3] beyler ve piyade yüzbaşılarından Nasrullah ve Şevki ve Osman Nuri ve mülâzım Mehmed efendiler, yüzbaşı Tevfîk Ağa ve mülkiye mühendislerinden Ahmed Şemseddin beylerdir. Bu heyet, 'Ayn-ı Zübeyde suyunun mecrâsı olan Mekke-i Mükerreme'ye sekiz saat mesafede kâin *Vadi-i Numan* nâm mahalden bed' ile dört senede geceli gündüzlü o sıcak çöl ve vadilerde üç binden mütecâviz amele çalıştırılarak azîm meşakkatlerle asırlarca gidebilecek bir suret-i rasînede müceddeden inşa ve tamir edildikten başka Mekke-i Mükerreme'nin kâffe-i mahallâtına 18 cesîm depo ve çeşme ve Harem-i Şerif etrafına hüccâc-ı müslimînin abdest almaları için de müteaddit musluklu çeşmeler inşasıyla Mekke ahalisini ihyâ ettikleri gibi gurebâ hastahanesine, Haseki Sultan imâretine, daire-i hükümet-i seniyyeye, topçu kışla-i hümâyûnuna, matbaaya, telgrafhaneye, askerî fırınına, nizâmiye karakolhanelerine ve hamamlara birer masura su verilmiştir. Mukaddema bir kırba su mevsim-i hacda bir riyale satılmakta iken el-yevm 20 paraya satılıyor. İşbu inşaatın sarfiyâtı Mekke-i Mükerreme Hanefî müftîsî ve Reisü'l-ulema merhum Abdurrahman Serrâc Efendi'nin taht-ı riyâsetinde müteşekkil komisyon-ı mahsus tarafından vukûa gelmiştir. 1301.

Cidde'ye İsâle Olunan *'Ayn-ı Hamidiye* Suyunun Suret-i İnşası

41. 'Ayn-ı Zübeyde inşaat-ı cesîmesinin hitâmını müteakip müşarun ileyh Osman Nuri Paşa tarafından istihsâl kılınan irâde-i seniyye-i hazre-

2 el-Yevm Erkân-ı Harbiye mirlivası Münir Paşa'dır.

3 el-Yevm maiyyet-i seniyye ikinci Erkân-ı Harbiye ferîki Abdullah Paşa'dır.

ti padişâhî üzerine 30000 nüfusu hâvi bulunan *Cidde* şehrine dahi meşhur 'Ayn-ı Veziriye Suyu'nu Cidde'ye iki buçuk saatlik mesafede bulunan Rigame'nin cihet-i yemâniyesindeki Veziriye Suyu'nu 3500 amele çalıştırılarak i'âne-i umumiyye ile üç buçuk senede azîm ameliyât ve meşakkatler ihtiyarıyla şehre isâleye muvaffak olundu. Bu suretle Cidde ahalisiyle yüz binlerce hüccâc-ı müslimîn müte'affin hafre suları içmek mazarratından kurtarıldığı gibi Cidde mahallâtına çeşmeli depolar inşasıyla ma'an kışla-i hümâyûna, daire-i hükümete ve hastahane-i askerîye birer masura su verildi. 'Ayn-ı mezkürenin hîn-i inşasında fevkalâde hizmet edenler: Erkân-ı Harbiye miralayı merhum Sadık Bey, erkân-ı mezküre mirlivâlarından Münir Paşa, Bahriye Erkân-ı Harbiye zâbitânından Yüzbaşı Tâhir Bey'le Hafız Süleyman Efendi, Bahriye kaimmakamlarından Aziz ve Sabri beyler, Cidde Belediye Reisi Ahmed Kamsanî, inşaat komisyonu kâtibi Mısırlı Ali ve Dağıstanî Seyyid Muhammed Tâhir efendiler gibi zevâttan idilerse de icabât-ı hendesiye ve fenniyesi kâmilen Osman Paşa merhum tarafından tertip ve tanzim olunmuştur. 1303.

42. Bu sırada Arafat'daki su havuzları kâmilen tathîr ve tamir olunmuştur. 1303.

Mina'ya Su İsâlesi

43. Müşarun ileyh Osman Nuri Paşa tarafından istihsâl edilen irâde-i seniyye-i hazreti hilâfet-penâhî mûcib-i 'âlisince Vadi-i Mefcer'den geçen 'Ayn-ı Zübeyde suyundan Tersâne-i Âmire'de imâl ettirilen buharlı makine vasıtasıyla 300 metre irtifâ'ındaki dağdan hüccâc-ı müslimînin 3 gün ikamet etmekte oldukları ve susuzluktan müşkilâta uğradıkları *Mina* kasabasına dahi 'ayn-ı mezküre suyu isâle olunmağla ilâ yevminâ hâzâ yüz binlerce ehl-i imanın hayatını temin etmektedir ve iki cesîm su deposu inşa olunmuştur. 1301.

44. Mina'da bir bâb sıhhıye dairesi ve kırk yatak isti'âb edecek hastahane ve bir eczâhane inşa olunmuştur. 1300.

45. Mina'daki topçu cebehâne-i mahallî de müceddeden tamir olundu.

46. Mekke-i Mükerreme'nin cihet-i yemâniyesinde ve iki saatlik mesafede vâki Mefhar-ı mevcudât sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin Ebu Bekiri's-Sıddik radıyallâhu anhu efendimizle bir müddet ihtifâ buyurdukları *Cebel-i Sevr*'dir ki bunun yolları gâyet dik ve gayrı muntazam olmasından züvvâr ve hüccâc-ı müslimîn meşakkat-ı azîme-

ye düçâr olduklarından geçen 1306 senesinde Hicaz vali-i esbakı İsmail Hakkı Paşa himmetiyle gâr-ı şerif-i mezkür yolları Erkân-ı Harbiye mirlivâlarından Münir Paşa marifetiyle tesviye ve tamir olunmuştur.

Mekke-i Mükerreme'de Müceddeden İnşa Buyurulan Daire-i Hükümet

47. İşbu daire-i cedîde Harem-i Şerif'in Bâbü'l-Vedâ karşısındaki hâlî arsa-i emiriye üzerine emsâli vilâyât-ı şâirede nâdir bir suret-i mükemmele ve rasînede *Hamidiye* nâm-ı me'âlî-ittisâmıyla mevsûm üst katı devâir-i hükümetle aklâm ve Harem-i Şerif müdiriyetine ve fırka-i hümayûn dairelerine ve alt katı birer bölük nizâmiye ve zabtiye isti'âbına kâfî vüs'atte bina kılınmış ve mesarifât-ı inşaiyyesi tahsisât-ı mülkiye ve askeriyeden sarf u i'tâ olunmuştur. Daire-i hükümet Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskerî'nin küçük bir modelidir. 12.000 lira-yı Osmanî sarf olunmuştur. Kâffe-i mefrûşâtı bâ-irâde-i seniyye Hereke fabrika-i hümâyûnundan ihsân buyuruldu. Sâir mobil[ya]ları da Hindistan'dan celb olunmuştur. 1302.

48. Mekke-i Mükerreme'nin cihet-i garbiyyesinde ve Cidde tarîki üzerinde Vadi-i Zâhir karşısında vâki Vadi-i Hafâyir ağzında havası gayet ceyyid arsa-i emiriyye üzerine 4000 nefer isti'âbına kâfî iki katlı som kârgir olarak kâffe-i mesârifâtı ceyb-i hümâyûn-ı hazreti hilâfet-penâhîden sarf u ihsân buyurularak inşa ve itmâmı geçen sene müyesser ve resm-i küşâdı icra buyurulan hüccâc ve züvvâr ve fukarâya mahsus emsâli nâ-mevcut gayet cesîm ve metîn *Misafirhane-i hümâyûn* daire-i muhteşemesidir. İşbu mebânî-i 'âliye Dersaadet'den i'zâm buyurulan Erkân-ı Harbiye mirlivâlarından Münir Paşa'nın taht-ı riyâsetinde müteşekkil komisyon-ı mahsusun nezâret ve himmetleriyle hitâm bulmuş, 410.000 lira-yı Osmanîyi mütecâviz bir meblağ sarf olunmuştur. Daire-i mezküreye bir nâzır, bir muavin, imam, müezzin ve hademe-i sâiresi Dersaadet'ten irsâl buyurulmuştur ve fukarâ-yı hüccâca beher gün çorba ve etli pilav ve ekmek ve et'ıme-i sâire inâyet u ihsân buyurulmaktadır. Şu lütf u âtıfet-i seniyye-i hazreti hilâfet-penâhîye bütün âlem-i İslâmiyet müteşekkir ve minnetdâr kalmışlardır. 1317.

49. Vali-i müşarun ileyh Osman Nuri Paşa tarafından istihsâl kılınan irâde-i seniyye-i hazreti hilâfet-penâhî üzerine zîrde isimleri derc olunan mebânî ve meâsir-i celîle vücut bulmuştur.

Mekke-i Mükerreme'de daire-i hükümet karşısında kâin arsa-i emiriye üzerine iki katlı kârgir ve gayet zarif bir tarz-ı nevînde inşa buyurulan *Matbaa-i Vilâyet*'tir. İşbu matbaada Arapça, Türkçe, Farisî, Hindî ve Cava lisanlarına mahsus hurûfât mevcut olduğu gibi üç adet makinesi vardır. Her türlü kütüb-i diniyye ve sâire tab' olunarak bilâd-ı İslâmiyeye sevk olunmaktadır.

50. Mekke-i Mükerreme, Cidde ve Tâif ve Yenbu'u'l-Bahr'da mekâtib-i rüşdiye tesis ve küşâd buyuruldu.

51. Mekke-i Mükerreme'de hükümet-i seniyye karşısında iki katlı posta ve telgrafhane dairesi.

52. Sevâkin (?) telgraf kablosu Cidde'den Mekke'ye ve Tâif'e kadar hutût-ı telgrafiye ihdâs ve inşa buyuruldu.

53. Mekke-i Mükerreme'de Hindî Cebeli'nde ve hâkim bir noktada bir tabur asâkir-i şahâne isti'âbına kâfî bir vüs'atte müceddeden inşa ettirilen *Gayret* kışla-i hümâyûnu. 1300.

54. Mekke-i Mükerreme'nin vasatında bulunan *Safa* nâm mahalde 40 nefer isti'âbına kâfî inşa ettirilen asâkir-i şahâneye mahsûs Yaş karakolhane. 1300.

55. Mekke-i Mükerreme'de Ciyâd nâm mahalde seyyar topçu asâkir-i şahâneye tahsisen 200 nefer isti'âbına kâfî bir vüs'atte müceddeden iki katlı inşa ettirilen kışla-i hümâyûn ve ittisâlinde bir ahır ve bataryalara mahsus anbar ve bağçe ve çeşme. 1301.

56. Mekke-i Mükerreme'nin Ciyâd vadisinde 2 taburluk kışla-i hümâyûn. 1303.

57. Ciyâd Kal'ası denmekle meşhur 150 metre irtifâ'ındaki vâsi' tepe üzerine bütün şehirle diğer kal'alara hâkim ve fevkalâde mühim bir noktada vaktiyle inşa olunup mürûr-ı zamanla külliyen haraba yüz tutan kal'a-i mezküre Osman Paşa tarafından hedm olunarak üzerine 1 taburluk piyade ve 300 nefer isti'âbına kâfî vüs'atte kal'a, topçu asâkir-i şahânesi için koğuşlar.

Fırka-i Hümâyûn'a mahsus gayet metîn *cebehane* ve *debboy* inşa olunmuştur. 1302.

58. Cidde'de kâin dört taburluk kışla-i hümâyûn müceddeden tamir ve bazı ilâveler inşa olundu. 1303.

59. Aden hududunda kâin meşhur *Bâbü'l-Mendeb*'deki istihkâm müceddeden inşa buyuruldu.

60. Cidde'de müceddeden bir topçu kışla-i hümâyûnu inşa buyuruldu.

61. Cidde'de kâin yedinci ordu ve Hicaz fırka-i hümâyûnu merkez hastahanesi tamir ve bağçe ve çeşme ve havuz ilâve buyuruldu.

62. Cidde iskelesinde belediye dairesi, gümrük için cesîm bir sundurma ve bir çeşme müceddeden inşa buyuruldu.

63. Senevî 1.000 liradan mütecâviz irâd götürür Cidde gaz deposu müceddeden inşa olundu.

64. Cidde tarîki üzerinde asâkir-i şahâne ve zabtiye ikamesi için siperli 40 ilâ 80 nefer isti'âbına kâfî 12 adet karakolhane ve kuleler müceddeden inşa olundu.

65. Mürûr-ı zamanla harap olan ve 5000 metre murabba'ında Yenbu' *Sûru* müceddeden inşa olunduğu gibi bir kışla-i hümâyûn, iskele, erzâk-ı mîriyeye mahsus anbar ve bir mekteb-i rüşdî ilâveten inşa olunmuştur. 1302.

66. Mekke-i Mükerreme'ye tâbi ve Yemen hududunda vâki *Leyt* kazasında bir hükümet dairesiyle bir bölük isti'âbına kâfî asâkir-i şahâneye mahsus koğuş müceddeden inşa edildi.

67. Yenbu'ü'l-Bahr'a 30 saatlik mesafede kâin ve limanı gayet mühim *Emlic*'de müceddeden müdîrlik teşkil, bir hükümet dairesi ve zabtiye ve topçu efrâdına mahsus koğuşlar inşa olundu. 1302.

68. Suveyrikıyye (?)'de müceddeden bir kaza kâimmakamlığı teşkil edildi.

69. Tâif kasabasında 8000 nefer isti'âbına kâfi gayet cesîm ve muhteşem bir kışla-i hümayûn el-ân inşa olunmaktadır. 1317.

70. Tâif mescid-i kebîri tevsi'an suret-i mükemmelede inşa, *muvakkıthane, mekteb, sebîl* ilâve buyuruldu. 1294.

71. Harem-i Şerif-i Mekkî minber-i şerifi Dersaadet'den irsâl buyurulan İslâm kalfalar vasıtasıyla suret-i mükemmelede tamir olunuyor.

72. Hacer-i İsmail aleyhi's-selâm ile Metâf-ı şerif mermerleri de müceddeden tamir olunmaktadır.

73. Harem-i Şerif-i Beyt-i muazzam minber-i şerifine beher Cuma ta'lîk olunan iki adet sırmalı sancaklar Dersaadet'te müceddeden imâl ve ihdâ buyuruldu. 1301.

74. Mekke-i Mükerreme'de cennet-mekân Bezmiâlem Valide Sultan hazretlerinin ihyâ-kerdeleri bulunan gurabâ-yı müslimîn hastahane bi-

nası üzerine ikinci kat binanın ilâveten inşasına irâde-i seniyye-i hazreti padişâhî şeref-sudûr buyurulmakla der-dest-i inşadır.

75. Geçen 1397 senesinde bâ-irâde-i seniyye-i hazreti tâcidârî Erkân-ı Harbiye mirlivâlarından Yahya Paşa riyâsetiyle Haremeyn-i şerifeyne bir heyet-i fenniye i'zâm buyurulmağla ahvâl-i coğrafiye ve haritaları tanzim ettirildi.

Komisyon-ı mezkür erkân ve azâsı Erkân-ı Harbiye miralaylarından Hacı Hayri[4] ve kâimmakam Eşref[5] ve Cemal ve Hakkı ve Sadık ve Cemal ve Hâfız Mehmed beylerle Yüzbaşı Rıza Efendi'den mürekkeb zevât-ı muktedireden idi. Heyet-i mezküre riyâseti muahharan Miralay Hayri Beye intikal etmekle bir buçuk sene kadar Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere ve Tâif ve Cidde ve Yenbu'da bulunarak ifa-yı vazifeye muvaffak oldular. Ve pek çok hidemât-ı mebrûreleri müşahede olunmuştur.

76. Âsâr-ı seniyye-i hazreti hilâfet-penâhîlerinden biri de Şam'dan Medine-i münevvereye temdîd ve itmâmı müyesser olan telgraf hatt-ı kebiridir.

77. E'âzım-ı muvaffakiyât-ı seniyye-i hazreti padişâhîden en büyüğü Hicaz şimendüfer hatt-ı mühimmidir. Her türlü meâsir-i mübeccele-i umrâna cilve-gâh olan asr-ı enver-i cenabı hilâfet-penâh-ı a'zamîde peyderpey saha-ârâ-yı muvaffakiyet olmakta bulunan âsâr-ı nâfi'a silsile-i meşkûresine zamîme olmak üzre Hicaz şimendüfer hatt-ı kebiri de sâye-i umran-vâye-i şehriyârîde vücûd-pezîr olmaktadır.

Büyüklük fıtrî olursa onun icraatında görülen silsile-i muvaffakiyet dahi büyüye büyüye vâsıl-ı hadd-i kemâl olur. İşte zamîr-i ilhâm-semîr-i mülûkâne dahi bu nev' âsâr-ı azamet ve meâsir-i hayriyeye cilve-gâh olduğundan kıta-i mukaddese-i Hicaziye'de yukarıdan beri ta'dâd ettiğimiz âsâr-ı hayriye ve mebânî-i muhteşeme muvaffakiyât-i seniyye-i hilâfet-penâhîlerini bir şaşaa-i müebbede-i meziyetle vâye-dâr-ı incilâ ve kıta-i mübâreke-i mezkürenin bütün enzâr-ı İslâmiyânda derkâr olan ehemmiyet-i azîmesinin makam-ı hilâfet-i kübrâda hâiz olduğu şeref u kıymetini bir kat daha makrûn-ı i'tilâ etmek niyet-i dindarânesiyle Şam'dan bed' ile Yesrib ve belde-i Batha'ya bir şimendüfer tesis ve inşasına mübâ-

.....

4 el-Yevm Üçüncü Ordu-yı hümayûn müşîri bulunan devletlü Hacı Hayri Paşa hazretleridir.

5 el-Yevm Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Beşinci Resim Şubesi müdîri bulunan Ferîk Hâfız Ali Şeref Paşa hazretleridir.

şeret buyuruldu. Hutût-ı telgrafiye itmâm buyurulmasıyla da ulüvv-i meziyet ve sümuvv-i menzilet-i zıllullâhîlerini cihan-ı medeniyet ve âlem-i İslâmiyete tasdik ettirerek avâtıf u inâyât-ı bî-gâyât-ı cenabı şehinşâhîlerinin ne derecede kerîm ve şefîk olduğu tezahür ve ahd-i me'âlî-vefd-i hilafet-penâh-ı a'zamîlerinin 'âmme-i muvahhidîn için tebşîrât-ı Sübhâniye ile mâlî bir devr-i terakkî-i azîm husûl bulduğu hakikati de meydan-ı sübûta vâsıl oldu. Şu müddet-i kalîle zarfında Haremeyn-i şerifeyndeki teberrü'ât-ı hasene-i hümâyûnlarına ise hadd u pâyân tasavvur olunamadığından çehâr-aktâr-ı İslâmdan beher sene yüz binlerce ehl-i tevhidle tebea-i sâdıka-i şahâneleri bu himâyet-i 'âliye ile teberrükât-ı seniyye-i şahânelerini bi-hakkın takdir ile hayat-ı mülk-i dünya ve sermaye-i necât-ı ahiret bildiklerinden şu vesile-i tahattur ile nass-ı kâtı' ve hadîs-i celîl-i Peygamberîsiyle üzerlerimize farz-ı ayn u ibadet olan dua-yı hayriyet-intimâ-yı hilâfet-penâhîleriyle bir kat daha tezyîn-i lisan u cenân etmeğe müsâra'at ve sâye-i merâhim-vâye-i hümayûnlarının ilâ yevmi't-tenâd fırak-ı mesûdânemizde berdevam olmasını Cenabı Hak'dan tazarru' ve niyaz eylerim

Muhammed el-Emin el-Mekkî

(...)[6]

• • • • • •

6 Risâlenin 19-75. sayfaları arasında, Yavuz Sultan Selim devrinden II. Abdülhamit devrine gelinceye kadar Osmanlı padişahlarının ve devlet erkânının Hicaz bölgesine, Mekke ve Medine'ye, Kâbe ve Mescid-i Nebevî'ye yaptıkları vakıf ve hayır hizmetleri, mescitler, binalar, tamirler, yollar, su kanalları; Hicaz ahalisine ve hacılara gönderdikleri kıymetli hediyeler ve ihsanlar; Sûrre-i Hümayun, Kâbe örtüleri, o bölgede görev yapmış valiler, emirler... mufassal ve çoğu tarihli olarak anlatılmaktadır. "Haremeyn-i muhteremeyn ahval-i coğrafiyasiyle bazı mevâkı'-i mukaddeseye dair malumat" başlıklı kısımda (s. 76-99) kısa bir Hicaz bölgesi tarihi verilmekte ve yerleşim yerleri ile ziyaretgâhlar hakkında malumat aktarılmaktadır. Bundan sonra hacla ilgili kısa bir ilmihal ve rehberlik bilgileri verilmekte (s. 100-13), ardından Mekke ve Medine'de sakin Arap kabileleri kısaca tanıtıldıktan sonra (s. 113-15), hacca gelen müslümanların bölgeleri, mezhepleri ve sayıları aktarılmaktadır (s. 115-16).

BEHER SENE *MİNA'DA* KIRAAT BUYURULAN NÂME-İ HÜMÂYÛN-I HAZRETİ HİLAFET-PENÂHÎ SÛRET-İ MÜNÎFİDİR

Cenabı emâret-meâb-ı eyâlet-nisâb-ı saadet-intisâb-ı zü'n-nesebi't-tâhir ve'l-hasebi'z-zâhir müstecmi'u'l-me'âlî ve'l-mefâhir kâbiren an kâbir cemâlü's-sülâleti'l-Haşimiyye fer'ü'ş-şecereti'z-zekiyyeti'n-Nebeviyye tırazü'l-asâbeti'l-ulviyeti'l-Mustafaviyye *zübdetu âli'r-Resûl kurretu 'ayni'z-Zehrâi'l-betûl el-mahfûf bi-sunûfi avâtıfi Meliki'l-kevni'ş-şerif* dâme sa'duhu terfî'-i refî'-i hümâyunumuz vâsıl olıcak malumunuz olsun ki siz ki şerif-i nebâhat-elîf-i müşarun ileyhsiz unsur-ı katre-i asliye ve mâye-i hilkat-i nesliyenizde muzmer u merkûz olan nikâ-yı cevher-i 'irâfet-i *Adnaniye* ve safâ-yı taviyyet-i asâlet-i Kahtâniyye muktezâsınca makam-ı ulyâ-yı siyâdet-intimâya ku'ûd ve süllem-i refi'ü'l-müntehâ-yı emâret-i Mekke-i mükerremeye su'ûdunuzdan beri Haremeyn-i muhteremeynin hüsn-i ifâ-yı levâzım-tevkîr u ihtirâmı ve ahali ve mücâvirîn-i 'izâmın istikmâl-i refâh-ı hâl ve ferâğ-ı bâlleri emr-i ehemminde ve'l-hâsıl hıttâ-i Hicaz-ı mağfiret-tırâzın ikâme-i de'âim-i nizâm ve idâme-i zavâbıt u intizâmıyla ol aktâr-ı meyâmin-istizhâra "min külli feccin 'amîk" [Hac, 22/27] zâmile-bend-i azîmet-i müstelzimü't-tevfîk olan kavâfil-i hüccâc-ı hidâyet-minhâc ve züvvâr ve ebnâ-yı sebil ve tüccârın karîn-i emn u selâmet ve rehîn-i âsûdegî vü istirahat oldukları halde iyâb u zehâbları husûs-ı mu'tenâ-bihâsında ibrâz-ı mesâ'î-i cemîle ve izhâr-ı meâsir-i hamîdeye derkâr olan ikdâm u dikkatiniz nezd-i ilhâm-vefd-i şehriyârânemizde bedîhî ve azher ve bundan böyle dahi ol mehâmm-ı vâcibetü'l-ihtimâmın kemâ-yenbeğî hüsn-i rû'yet u tensîkı hususunda tarafınızdan bezl-i himmet ve icra-yı merâsim-i gayret u kiyâset olunması me'mûl u muntazar olmakdan nâşî hakkınızda mehâsin-i teveccühât-ı şahânemiz beraber ve âfitâb-ı kîtî-sitânî-i mekremet-i mülûkânemiz ez

ser-i nev ziyâdâr olmak hasebiyle bu defa cânib-i sütûde-menâkıbınıza *yakası sırmalı ve inci ile müzeyyen olarak pırlanta kopçalı bir top ferâce-i hadrâ-yı meymenet-intimâ ihdâ ve şeref-bahşâ-yı sudûr olan işbu nâme-i hümâyun-ı mülâtafet-makrûnumuzun iblâğ ve îsâli hidmetine tayin kılınan Enderûn-ı Hümâyunum erkânından iftihârü'l-ekâbir ve'l-emâcid* dâme mecduhû ile ba's ü isrâ olunmuş olmağla ötéden beri hanedân-ı azîmü'ş-şân ve dûdmân-ı rasinetü'l-erkânımıza olan meziyyet-i safvet-i serîret ve vakûr-ı hususiyet u istikametiniz mübteğâsınca hil'at-i behiyye-i mersûle taraf-ı şerifinize lede'l-vüsûl riâyet-i rüsûm u tevkîr ile ihlâl ve mürâ'ât-ı sunûf-ı tefhîm u ibcâl ile telâkki ve istikbâl ve dûş-ı istihkak u istihâlinize pûşiş u iksâ ile merâsim-i mübâhât u müfâharet ve vezâif-i sıdk u ihlâs-ı taviyyet edâ vü ikmâl kılındıktan sonra cebîn-i mübîn ve nâsiye-i necâbet-rehîninizde sâtı' u dırahşân ve lâmi' u tâbân olan envâr-ı asâlet ve pertev-i fütût u emâret muktezâsı her halde ibrâz u izhâr-ı müsâberet *ve hâlâ Şam valisi ve Emîr-i haccı düstûr-ı mükerrem müşîr-i mufahham-ı nizâmü'l-âlem müşîr-i dirâyet-semîrim* edâmellâhu te'âlâ iclâlehû ile bi'l-muhâbere aktâr-ı ma'mûre-i bilâd-ı İslâmiyeden tavâf-ı Beyt-i şerif ve ziyâret-i darîh-i mukaddes-i Nebiyy-i bâhirü't-teşrîf için hâdiyân-ı nâka-i teveccüh u azîmet ve sâikân-ı rükeb-şitâb u sürat olan hüccâc-ı hidâyet-minhâc ve tüccâr ve züvvâr-ı meyâmin-ibtihâcın vücûh-ı şettâ ile himâyet u sıyânetleri ve temîn-i turuk-ı Haremeyn-i muhteremeyn ve tahsîl-i refâh-ı kuttân u mücâvirîn-i *makameyn-i münîfeyn* hususlarına sa'y u gayret ve zât-ı hilafet-simâtımız için ol emâkin-i meşhûnetü'l-mehâsinde sâkin sulehâ vü ahyâr ve 'ubbâd u zühhâd u ebrârın ed'iye-i hayriyeleri isticlâbına ve kâtıbe-i umûr ve mesâlih-i aktâr-ı Hicaziyenin tavr-ı hasen ve vech-i vecîh-i müstahsen üzre tesviye ve tanzîmine, ve husûsen hüccâc-ı müslimînin medâyin-i sâlihten istikbâl ve yine mahall-i mezküre kadar teşyî'leriyle eşkıyâ-yı 'urbân ve sâire tâife-i muzırra ve müezziyesinin itâle-i eyâdî-i taarruz ve te'addîlerinden muhârese ve vikâyelerine icâle-i cevâd-ı dikkat ve tehzîz-i rimâh-ı hamâset ve teşmîr-i sâ'id-i miknet ve kâffe-i umûr u husûsun ber-vefk-i matlûb itmâm u ikmâline bezl-i iktidar ve ol vechile şân-ı şevket-ünvân-ı saltanat-ı seniyyemize ve hidemât ve şehâmet-i Hâşîmiyyeniz muvafık-ı mesâ'î-i cemîle ve meâsir-i celîle vücûda getirmeğe sarf-ı rû'yet ve a'kâb-ı salât ve evkât-ı icâbet-âyâtta müteşerrifîn-i Zemzem u Makam ve mu'tekifîn-i Beyt-i harâm olan ahles-i ibâd ve meşâyîh-i salâh-i'tiyâdla devâm-ı ömr u devlet ve kıvâm-ı fer ü şevketimiz da'avâtına bi-hulûsi'l-bâl iştigal ve muvâzabet ve her halde celb-i hâtır-ı kerâmet-mezâhir-i mülûkânemize himmet eyleyesiz. Tahrîren fî evâil-i şehr-i ... İntehâ.

22.
RİSÂLE

"DİSİPLİN YAHUT İNZİBAT-I ASKERÎ"DEN
HİLAFET-İ MUAZZAMA-İ İSLÂMİYE

MUHARRİRİ:
MEKTEB-İ HARBİYE-İ ŞAHANELERİ TOPÇULUK VE FENN-İ ESLİHA VE
BALİSTİK, MUHAREBÂT-I MÜŞTEHİRE-İ OSMANİYE, TEDKİK-İ MÜELLEFÂT-I
ASKERİYE-İ ECNEBİYE DERSLERİ MUALLİMİ
UMUM TOPÇU VE İSTİHKÂM KOMİSYONU AZASINDAN
TOPÇU ERKÂN-I HARBİYESİNDEN KULLARI

FERİK AHMET MUHTAR [PAŞA]

HAZIRLAYAN:
CENGİZ ŞEKER

ŞEVVAL 1323

ASKERİ MÜZE KTP., M. 70/1

والله المستعان

سلطان مفخم شهریار معظم سلطان امم خلیفهٔ رسول مکرم ظل الله فی العالم

السلطان ابن السلطان الغازی بیوک عبدالحمید خان ثانی مبجل و مکرم

افندمز حضرتلرینک عصر [illegible] مسعوده [illegible] محدوده [illegible] :

— اردوی ظفرمقرون همایون ایله اقوام غربیه اردولرنده —

دیسیپلین

— مأخوذ —

انضباط عسکری

محرری

مکتب حربیه [illegible]

[illegible]

قوللری

فریق : احمد مختار

مأخذلری : « انضباط عسکری » [illegible]

[illegible]

[illegible]

تحریر و تألیف قلنمشدر .

[[illegible] (صحیفه ۹۷۵) [illegible]]

سنه ۱۳۲۳ شوال المکرم

BİRİNCİ FASIL

[68] Hilafet-i muazzama-i İslâmiyenin ve ona min kıbeli'r-Rahman sahip ve malik olan emirü'l-müminîn, halife-i Seyyidü'l-mürselîn, hafız u hâris-i şeriat-i din-i mübîn efendimiz hazretlerinin ulviyet ve kudsiyeti ve şeref-bahş bulundukları sülâle-i tâhire-i âl-i Osman-ı füyûzat-karînin büyüklüğü hakkındaki malumat ve tavzihâtı ve hilafet-penâh-ı a'zam efendimiz hazretlerinin evsaf-ı ber-güzideleri hakkındaki telhisâtı ve bir lâhika-i takdiskârâneyi hâvidir.

1. Hilafet-i muazzama-i İslâmiyenin ulviyet ve kudsiyeti

Padişah-ı âl-i Osman hazretleri; -ki beyne'l-İslâm *halifetullâh, halife-i Resulüllâh, halife-i rûy-ı zemin* unvan-ı celillerini haizdir- adaletin masdarı, asayiş ve intizam-ı bilâdın kâfili, hukuk ve menâfi'-i 'ibâdın hâmisi, terakki ve umran-ı memâlikin müsebbibi, hülasa adalet ve hakkaniyetin rûy-ı arzda naşiri olduğu cihetle zat-ı pak-i hümayunlarına 'inde'l-müslimîn *zıllullâh-ı fi'l-arz* ıtlâk olunur.

Vekil-i Peygamber, hâmi-i din-i mübîn-i ekber efendimiz hazretleri makam-ı muallâ-yı hilafet-i muazzama-i İslâmiyeye min kıbeli'r-Rahman revnak-sâz buyurulmuşlardır.

*Hilafet-i muazzama-i İslâmiye*nin ve makam-ı muallâ-yı hilafete bârika-endaz olan emirü'l-müminîn, sultanü'l-müslimîn, imamü'l-müttakîn efendimiz hazretlerinin ulviyet ve kudsiyet ve azametine delâlet eden âyât-ı celile ve ehadîs-i şerife pek çoktur. Kur'an-ı azimü'ş-şan'da; "Ey cemaat-i ins ü cin! Eğer sizler kendi iktidarınızla semavat u arzın aktârı (ya-

ni derûnlarıyla cevânibi) hikem-i hafâyâ ve esrarına, semavât u arzda olan mevcudat ve mahlukatın ahvaline nâfiz ve vakıf olmak isterseniz buna nail ve vâsıl olamazsınız. [69] İllâ halifetullah olan bir sultan-ı azîm isti'ânesiyle nâfiz ve nail olabilirsiniz" [Rahman, 55/33] buyurulmuştur.

Ulûm-ı zâhiriye ve bâtıniyeyi cem' eylemiş olan bazı ulema-i âmilînin beyanlarına göre şu âyet-i celilede mevzu-ı bahs olan sultan-ı azîm hâlık ve hakîm-i küll olan Allahu azîmü'ş-şan hazretlerinin hulefâsı bulunan enbiya-yı 'izâm ve rüsul-i fihâm ve be-tahsis cümlesinin seyyid ve eşrefi, bütün enbiya ve mürselînin hâtem u akdemi olan *sultan-ı ins ü cann*, habîb-i Cenabı Rabb-i Mennân, sahib-i sûre-i "Sübhanellezî esrâ", vâsıl-ı "kâbe kavseyni ev ednâ" *Muhammed Mustafa* aleyhi ekmelü's-salâvat ve't-tehâyâ efendimiz hazretleridir. Bu surette müşarun ileyhim hazarâtına ve onların hulefâsı olan hulefâ ve selâtîn-i 'izâm hazarâtıyla ehlullâh-ı kirâm hazarâtına tevessülen Cenabı Hakim-i hakikî-i müte'âle rabt-ı kalb ve ol Feyyaz-ı mutlak hazretlerinden iktisab-ı füyûzât-ı nâmütenahiye olunarak esrar-ı hafiyye-i mevcudat ve mahlukata vusûl müyesser olur.

Şayan-ı dikkat u itinadır ki Seyyidü'l-enbiyai ve'l-mürselin Habib-i Rabbü'l-âlemîn efendimiz hazretlerinin makam-ı kudsiyet-meâb-ı nebevîlerinde el-yevm *halifetullâh* ve *halife-i Resulüllâh* olmak üzre emirü'l-müminîn, imamü'l-müslimîn, padişah-ı âl-i Osman-ı hidayet-karîn, şevketlü, kudretlü, mehabetlü, kerametlü, büyük padişahımız es-Sultan el-Gazi *Abdülhamid* Han-ı Sâni efendimiz hazretleri bir ihsan-ı mahsus-ı Cenabı Rabb-i müte'âl olmak üzre neşr-i füyûzât buyurmakta, "es-Sultanu zıllullâhi fi'l-ard"[1] hadis-i şerifinin mazmun-ı âlîsine mâ-sadak olmaktadırlar; binaenaleyh envâ'-ı ilhamât-ı rabbaniye, sunûf-ı füyûzât-ı Muhammediyenin -herhâlükârda şer'-i şerif-i Ahmedîyi minhac-ı hareket ittihaz buyurmakta ve vecâib ve ferâiz-i şer'iyeyi en küçük teferruatlarına kadar kemâl-i cehd ile icra vü ifaya sâ'î bulunmakta olan- ol halife-i Resul-i müctebada cilve-ger bulunduğuna şüphe olmamakla ilhamât ve füyûzât-ı ma'rûza ile münevver ve müstaid bulunan padişah-ı diyanet-perver, halife-i Resul-i seyyidü'l-beşer efendimiz hazretlerinin her türlü umûr u hususât için kâffe-i[2] [71] ehl-i imanın şer'an merci ve âmir-i küllü bulundukları gibi 'avn u tevfik-i ruhaniyet-i Cenabı Habibullah ile umûr ve esrar-ı fevkalâde-i mâneviye hakkında dahi nur-efşân-ı irfan u hidayet

• • • • • •

1 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, VI, 16 (7369); Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, II, 343 (3553); Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 4 (14851); Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 456.

2 70. sayfada Hazreti Peygamber'in şeceresini veren ve Ahmet Muhtar Paşa'ya ait bir hat istifi bulunmaktadır. [İ.K.].

olabilmeye iktidarları makam-ı akdeslerinin icabât-ı kuvve-i kudsiyesinden olmak tabiîdir.

Beyanât-ı mezkûre makam-ı 'âlî-i hilafetin ne derecelerde 'âlî ve mukaddes idüğini bi'l-vuzuh irâe eder.

Ve keza Kur'an-ı azimü'ş-şanda; "Ya Davud, biz seni rûy-ı arzda halife kıldık. Beyne'n-nâs hak ile hükmeyle" [Sâd, 38/26] buyurulmuştur. Bu âyet-i celile gösteriyor ki, Hazreti Davud aleyhi's-selâm yeryüzünde Cenabı Allah'ın halifesi olmuştur. Bu makam-ı hilafet-i Cenabı Rabbü'l-âlemîn'e muahharan "Seni sadece âlemlere rahmet olarak göndermişizdir" [Enbiya, 21/107] nass-ı şerifine mâ-sadak olan Seyyidü'l-enbiyai ve'l-mürselîn efendimiz hazretleri vâsıl olmuş ve makam-ı hilafet-i Cenabı Resul-i mücteba da el-yevm emirü'l-müminîn, padişah-ı akdesimiz efendimiz hazretleri bulunmakla bugün rûy-ı arzda Cenabı Allah'ın halifesi, yani *halifetullâh* olan zat-ı akdesin ol padişah-ı karîn-i kudsiyet efendimiz hazretleri idüği bî-iştibah bulunmuştur.

Ve keza Furkan-ı mübînde; "Ya Muhammed, yad eyle şu vakti ki; senin Rabbin meleklere; 'Ben yeryüzünde halife (yani [72] vekil) halk edeceğim' dedi idi. Ol melekler istikşâf-ı hikmet yüzünden; 'Ya Rab, yeryüzünde uygunsuzlukta bulunacak ve sefk-i dimâ edecek kimseler mi halk edeceksin? Halbuki biz senin hamdinle tesbih ve zikrinle seni takdis ederiz', dediler. Hak te'âlâ; 'Bu halifeyi yaratmakta olan hikmetlerimi ben bilirim, siz onu bilmezsiniz', buyurdu" [Bakara, 2/30] buyurulmuştur. Bu âyet-i celilenin mâ-kabl ü mâ-ba'dından istinbat olunduğuna göre onda halk buyurulacağı hikâye olunan halîfe Hazreti *Âdem* aleyhi's-selâmdır. Şu halde ilk *halifetullâh* Hazreti Âdem aleyhi's-selâm olup bu rütbe-i celile-i hilafet peygamberân-ı zî-şan hazarâtına müteselsilen intikal ederek nihayet Hâtemü'n-nebiyyîn Sultanü'l-enbiyai ve'l-mürselîn Peygamberimiz Efendimiz hazretlerine vâsıl olmuş -ve çünkü rütbe-i celile-i nübüvvet ü risâlet zat-ı melek-simât-ı risâlet-penâhîlerinde hatmolmuş bulunduğundan- âlem-i bekayı teşriflerinden sonra rütbe-i celile-i mezküre bir suret-i müteselsilede olarak makam-ı risâlet-penâhîlerinde câ-nişin olan hulefâ-yı 'izâmlarına intikal eylemekle el-yevm makam-ı muallâ-yı Resulüllâh'da 'alâ tarîki'l-hilafe pertev-endâz-ı ulviyet u kudsiyet olan padişah-ı âl-i Osman, sultan-ı selâtîn-i cihan efendimiz hazretlerinin *halife-i Resulüllâh* olmakla beraber aynı zamanda *halifetullâh* dahi bulundukları rehîn-i rütbe-i bedahet bulunmuştur.

Necatü'l-Mükellefîn namındaki eser-i nefis-i dinînin beyanına göre (49. sahife); Şer'-i şerif-i Ahmedî mantûk-ı münîfine tevfikan tenfîz-i ah-

kâma memur padişah-ı âl-i Osman, sultan-ı zî-şan-ı kâffe-i ehl-i iman efendimiz hazretleri iki sıfat-ı celileyi haizdirler ki bunlardan birisi *saltanat*, diğeri *hilafet*tir: Sıfat-ı celile-i saltanatla bilâ-tefrik-i millet ü mezheb bi'l-cümle tebea ve reayâ-yı hükümranîlerinin rakabesine ve sıfat-ı mukaddese-i hilafetle de mine'l-meşârık ile'l-meğârib kâffe-i muvahhidînin [73] ribka vü zimam-ı idaresine malik olduklarından taraf-ı Şâri'-i a'zamdan vaz' olunan ahkâm ve hudûdun tenfîz u ikamesine, hudûd-ı İslâmiyenin muhafazasıyla cüyûş-ı muvahhidînin teslîh u techizine, mütegallibe ve kuttâ'-ı tarik güruhunun kahr u tedmîrine, cuma ve 'îdeynin ikamesine, beyne'l-'ibâd vuku bulan ihtilâfatın fasl ü hasmına, hukuk-ı 'ibâd için ikame olunan şuhûdun kabul ve reddine, velisi olmayan sığârın tezvicine taraf-ı Şâri'den (taraf-ı Resul-i müctebadan) memur bulunmalarıyla umûr-ı şer'iye-i mezküreyi bilfiil veya bi'l-vasıta ifa buyururlar.

2. Hilafet-i muazzama-i İslâmiyenin sahip ve malik-i muazzamı olan halife-i rûy-ı zemin, padişah-ı âl-i Osman-ı mehabet-mekîn efendimiz hazretlerinin ulviyet ve kudsiyeti

Halife-i Resul-i Rabb-i Mennân, sultan-ı ehl-i iman u tebaa ve zîr-destân efendimiz hazretlerinin kudsiyet ve ulviyet-i hümayunlarına delâlet eden ehadîs-i şerifeden bir takımı ile mezamîn-i mübarekeleri âtîde sırasıyla tahrir edilmiştir.

Bir hadis-i şerif vardır ki onda padişahı olmayan (hazreti padişahın taht-ı hükmünde bulunmayan) yerlere girmek tahzir buyurulmuştur; çünkü padişah-ı İslâm Cenabı Hakk'ın rûy-ı arzda saye-i Rabbanîsini teşhis ettiğinden bu kuvve-i celileyi havi olmayan bir yerde adalet ve rahat bulunmayacağına binaen oraya duhûl herhalde dâ'î-i tehlikedir; tehlikeye ilka-yı nefs etmek de "Kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın" [Bakara, 2/195] nass-ı şerifi mûcebince caiz değildir.

Hadis-i şerif-i mezkûr âtîye dercedilmiştir: [74] Hadis-i şerif-i nebevî: "Bir beldeden geçeceğin vakit eğer sultan-ı İslâmın taht-ı hükmünde değilse oraya dahil olma ve çünkü sultan Cenabı Allah'ın rûy-ı arzda zıll u rumhudur."[3]

• • • • • •

3 bk. Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 5 (14584).

Bu yolda bir hadis-i şerif daha vardır ki âtîye derc edilmiştir. Hadis-i şerif-i nebevî: "Sultan, yani emirü'l-müminîn rûy-ı arzda zıll-i Hüda'dır; içinizden biri emirü'l-müminînin dahil-i havza-i memâliki olmayan bir beldeye dahil olduğu vakitte orada temekkün, yani müddet-i medîde ikamet etmemelidir."[4]

Bu hadis-i şerif padişah-ı İslâm hazretlerinin taht-ı hükmünde olmayan beldede iskân ve ikametten nehy-i ekîdi mütazammin olup cümle ehl-i İslâmın zîr-i cenah-ı sultanîde mecmû' bulunmaları lüzumunu ve her hal ü mahalde emr ü himaye-i emirü'l-müminîne muhtaç olup o sayede mazhar-ı refah u saadet olacaklarını mübeyyindir.[5]

Padişah-ı İslâm hazretleri ile *İslâm* tev'em olduğu, biri olmazsa diğerinin de bulunamayacağı, yani *İslâm* rükn-i esasî-i şeriat olduğu gibi, *sultan* da onun hafızı bulunduğu âti'z-zikr hadis-i şerifde irâe ve tefhim buyurulmuştur: [75] Hadis-i şerif-i nebevî: "Halife-i rûy-ı zemin ve sultan-ı müminîn ile din-i celil-i İslâm tev'emândır; birbirinden ayrılamaz ve birbirinden müstağnî bulunamazlar: *İslâmiyet* erkân-ı şeriatın esasıdır; *halife-i İslâm* ise onun hafız ve hârisidir; esası olmayan bina harap ve münhedim, hârisi ve muhafızı olmayan şey zayi ve mün'adim olur".[6]

Emirü'l-müminîn, sultanü'l-müslimîn, halife-i rûy-ı zemin efendimiz hazretlerinin ne büyük bir mertebe-i 'âliye-i kudsiyede bulundukları âti'z-zikr hadis-i şeriflerden dahi min külli'l-vücûh zâhir olur. Hadis-i şerif-i nebevî: "Bir kimse halife-i zamanı bilmeksizin vefat ederse tahkik ol kimse cahilen vefat eylemiş olur."[7]

Fahr-i kâinat aleyhi ekmelü's-salavât efendimiz hazretleri bu hadis-i şerif ile halife-i zamana biat ve sadakat ve mahabbet ve itaatin levâzım-ı kat'iyeden olduğunu irâe ve hikâyet ve halife-i rûy-ı zeminin vacibü'l-ih-

.....

4 bk. Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 5 (14584).

5 Kadîmen yed-i ecânibe geçen bazı memâlik ahali-i İslâmiyesinin mal ve mülklerini terk ederek zîr-i cenah-ı müstelzimü'l-felâh-ı hilafet-i muazzama-i kübrâya atılmaları hadis-i şerif-i ma'rûzun cümle-i icabât-ı âliyyesindendir.

6 Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, I, 117 (396); Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 10 (14613).

7 [Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdîsi'z-Zaîfe ve'l-Mevzûa*, Riyad 1992, I, 525, hn. 350. Yakın mânadaki hadisler için bk. Müslim, *el-Câmiü's-Sahîh*, İst. 1992, II, 1478, h. 1851 (58); İbn Hıbbân, *es-Sahîh*, Beyrut 1993, X, 434, h. 4573; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 96]. Son derecelerde dindar ve salâh-ı hale malik bulunan Buhara ve Türkistan tarafları ahali-i İslâmiyesinin İstanbul'u fart-ı iştiyak ile ziyaretlerinin bir sebeb-i meşrûu dahi işbu hadis-i şerif olsa gerektir.

tiram ve'l-itâ'a zat-ı kudsiyet-sıfat olmalarıyla inkisar-ı hâtır-ı şeriflerinin dünyevî ve uhrevî mûcib-i nedamet u vehamet bulunduğunu remz ü işaret buyurmuşlardır.

Keyfiyet-i mezkûre *İyaz b. Mücar* (?) ve *Ebu Hureyre* radıyallâhu anhumâ hazarâtının rivayetleri üzre lisan-ı hikmet-beyan-ı nebevîden şeref-rîz-i sahife-i sudûr olan âti'z-zikr iki hadis-i şerifin delâlet-i sarihasıyla müstedelldir. [76] Hadis-i şerif-i nebevî: "Ehl-i cennet üç türlü kimseden ibarettir ki; birisi, taraf-ı Ehadiyetten hayrat u hasenâta muvaffak ve fukara ve acezeye mütasaddık sultan-ı âdil; birisi, kâffe-i muvahhidîne ve ale'l-husus akraba ve hîşânına merhametli ve rakîku'l-kalb olan kimse; üçüncüsü dahi evlad ü 'iyal sahibi olduğu halde bunların iaşesi için mal-ı haram cem'ine teşebbüs etmeyerek daire-i iffet u istikamette bulunan kimsedir."[8]

Hadis-i şerif-i nebevî: "Üç kimsenin duası red olunmayıp hedef-i icabete vâsıl olur ki; onlardan birisi, sultan-ı âdilin; birisi, vakt-i iftara kadar sâimin; birisi dahi mazlum ve mağdurun duasıdır."[9]

Malik b. Dinar radıyallâhu anhu hazretlerinden *hadis-i kudsî* olmak, yani taraf-ı ilâhîden tebliğ buyurulmuş bulunmak üzre âti'z-zikr hadis-i şerif rivayet buyurulmuştur. Hadis-i şerif-i nebevî: "Ben cemî'-i mülûkun melik ve hâlıkı olan Allahu azimü'ş-şanım. Cümle mülûkün kalpleri benim dest-i kudretimdedir; kullarımdan bir kimse bana ibadât u taatta olursa [77] mülûkü onun üzerine rahmet ederim ve bana isyan edenlere onları nakmet edici kılarım; ey kullarım, siz lisanınızı onlara karşı nâmünasip sözlerle işgal etmeyip, fakat zünûbunuzdan vaz geçerek Allah te'âlâ'ya tevbe ve rücû ediniz; ta ki mülûkü size ta'attuf ve merhamet edici kılayım."[10]

Şu halde bir kimse *el-mülûkü mülhemûn* sırrınca hükümdar-ı zamandan bir ceza görürse kendi ceza-yı amelini görmüş demek olduğundan her kusuru kendisinde bilip ve bulup tevbe ve istiğfar etmek ve ulü'l-emrin emrine gerden-dâde vü teslim olmak lazım gelir.

Mülûk ve hükkâmın muamelâtına dair olan âti'z-zikr âyet-i celile ve hadis-i şeriften dahi padişah-ı akdesimizin kemâl-i ulviyet ve kudsiyeti istinbat olunabilir.

• • • • • •

8 Müslim, Cennet, 63; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 162, 266.

9 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 305, 445; Tirmizî, Cennet, 2.

10 bk. Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 6 (14588).

Cenabı Mâlikü'l-mülûk tenezzehet 'ani'ş-şirki ve'ş-şükûk hazretleri Kur'an-ı Kerim'inde; "Tahkik Allah te'âlâ emanetleri ehline vermekliği size emreyledi ve nâs beyninde hükmettiğiniz zaman adl ile hükmetmekliğinizi emir buyurdu; bu emaneti eda ve adl ile hükümde size ne güzel nimet eyler; tahkik Allahu azimü'ş-şan sizin hükümlerinizi işitici ve eda-yı emanetinizi görücüdür" [Nisa 4/8] buyurmuştur.

Âyet-i celile-i mezkûredeki feyz-i ilâhîyi tefhim yolunda Hâce-i kâinat aleyhi ekmelü't-tahiyyât ve etemmü't-teslimât efendimiz hazretlerinden hadis-i şerif-i âtî şeref-sâdır olmuştur. [78] Hadis-i şerif-i nebevî: "Mülûk ve hükkâmdan adl edenler yevm-i kıyamette yemin-i Rahman'da nurdan minberler üzerinde olurlar ki onlar hükümlerinde ve ehillerinin hukukunda ve taht-ı velâyetlerindeki umûrunda adl edenlerdir."[11]

Bütün ef'âl ve harekât-ı mübarekelerini şer'-i şerif-i Ahmedîye tatbik ve tevfik buyuragelmekte olan padişah-ı diyanet-mekîn ve halife-i rûy-ı zemin efendimiz hazretleri her halükâr ve zamanda kemâl-i adl ü re'fet ile ihya-yı ümmete vakf-ı vücud buyurmuş ve her emaneti (makamı) ehline tefvîzde haiz-i kasabü's-sebk bulunmuş olmalarıyla sâlifü'l-arz âyet-i celile ve hadis-i şerifin mâ-sadakı olduklarına iştibah yoktur. Ulviyet ve kudsiyeti şu suretle de tezahür eden böyle bir padişah-ı akdese her türlü umûr u hususatta teslimiyet göstermek ve kemâl-i sıdk u sadakat ve mahabbet ve itaatte bulunmak cümle için dâreynde mûcib-i necat u selâmet olacağı rehîn-i rütbe-i bedahettir.

Sultan-ı selâtîn-i Osmaniyân, halife-i kâffe-i ehl-i İslâm u iman, padişah-ı adalet ü mekremet-nişan es-Sultan el-Gazi *Abdülhamid* Han-ı Sâni-i-ulviyet-feşân efendimiz hazretlerinin büyüklüklerini ve ulviyet ve kudsiyetlerini enzâr-ı İslâmiyûn u Osmaniyânda berahîn u beyyinât-ı kat'iye-i mukaddese ve mübareke zümresinden olarak aşikâr u mümeyyiz kılan daha bir takım ehadîs-i şerife ve mübareke vardır ki bunların dahi bütün ehl-i iman u îkan tarafından bilinmesi, muktezıyât-ı mukaddese ve mübarekeleri üzre zat-ı akdes-i hilafet-meâblarının pek büyük ve pek ulvi ve mukaddes tanınarak her türlü ef'âl ü harekâtın rıza-yı meyamin-i rtiza-yı zıllullâhîlerine tevfik kılınması için onlardan bir takımının daha mezâmîn ve me'ânî-i şerifleri ve izahat-ı lâzimeleri ile birlikte âtîye sırasıyla ayrı ayrı derc ü tahriri levâzım-ı diyanet-perverîden add olunmuş ve bir takımları dahi ileride mebâhis-i müteallikalarında derc ü tahrir kılınmıştır:

.....

11 Müslim, İmâre, 18; Neseî, Kudât, 1.

[79] Hadis-i şerif-i nebevî: "Sultan-ı İslâm yeryüzünde zıll-i Rabbü'l-enam olduğundan zu'afâ ve mağdurînin hafız ve hâmi ve nasîridir; her kim dünyada ona tekrimât ve tazimât-ı ihlâskârânede bulunur ise Hazreti Vehhâb-ı kerim yevm-i kıyamette ol kimseyi mazhar-ı mağfiret ve mükerrem edecektir."[12]

Hadis-i şerif-i nebevî: "Cenabı Allah'ın sultanını iclâl edeni Cenabı Allah yevm-i kıyamette iclâl ü i'lâ eder."[13]

Hadis-i şerif-i nebevî: "Âdil ve mütevazi olan imamü'l-müslimîn (yani, padişah-ı İslâm) rûy-ı arzda zıll-i Rabb-i enâm ve tarik-ı hakk u hidayette delil-i be-nâm olup her leyl ü neharda âbid ve müctehid altmış sıddîkın (sıdk-ı tam sahibinin) sevabı kadar ecr ü sevab o sultan-ı âdil için bi'l-husul bârigâh-ı Hakk'a ref' olunur."[14]

[80] Bu hadis-i şerif nur-ı 'uyûn-ı mefharetimiz, padişah-ı e'azz ü akdes ve a'del efendimiz hazretlerinin nezd-i ilâhî vü peygamberîde ne derecelerde sahib-i ecr-i cezil olduklarını ve ne büyük, ne refî' bir mevki-i âlü'l-âl-i mukaddeste bârika-endâz-ı kudsiyet u ulviyet bulunduklarını istinbata bi'l-vücûh delâlet eder.

Hadis-i şerif-i nebevî: "Tahkikan yevm-i kıyamette indallâh efdal-i 'ibâd, refik ve şefik olan imam-ı âdil-i müslimîndir."[15]

İmamü'l-müslimîn, halife-i Seyyidü'l-mürselîn olan padişah-ı akdes u es'adımız efendimiz hazretlerinin bütün İslâmiyân ve Osmaniyân ve kâffe-i tebea ve zîr-destân kulları haklarında kemâl-i rıfk u şefkat ve envâ'-ı in'âm u inayât-ı mekârim-gâyât ile olan muamelât-ı ber-güzide-i hilafet-meâbları bütün cihanın malum ve musaddakı olduğuna ve her kâr u umûrda kemâl-i adl ü re'fet ile ittisâf-ı hümayunları zat-ı akdes-i şefkat-meâblarını bütün cihaniyâna *a'del-i mülûk ü selâtîn* olmak üzre tanıttırmış idüği müsellem-i enâm bulunduğuna binaen ol padişah-ı Farukî-haslet efendimiz hazretlerinin hadis-i şerif-i ma'rûzun mazmûn-ı âlîsine mâ-sadak olduklarına binaen efdal-i 'ibâd bulunduklarına iştibah yoktur.

[81] Hadis-i şerif-i nebevî: "Benden sonra umûr-ı şer'iyeyi ifa ve ikame için sultana (padişah-ı İslâma) biat olunur; sizler o sultan-ı meşrûu kemâl-i itaatle i'zaz ediniz ve ona ittiba ve inkıyad ile tekrim ve tazim ey-

12 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 5 (14582); Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 456.

13 bk. el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, Beyrut, 1351, h. 1487.

14 Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, II, 343 (3554); Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 11 (14615); Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 456.

15 Beyhakî, *Şu'abu'l-İman*, VI, 17.

leyiniz; zira her kim ona ittiba ve tekrim etmeyerek i'zaz etmez ve şan-ı kudsîsini idlâli kasd ederse hısn-ı İslâma bir rahne açmış olur ve ol rahneyi seddetmedikçe ol kimsenin tevbesi makbul olmaz; halbuki kıyamete kadar muammer olsa onu seddedici olamaz. Zira sultan-ı zamana isyan hasbe'l-hilafeti'l-mukaddese aynı Allahu te'âlâ ve Resulü'ne isyan-ı azimdir."[16]

Bu hadis-i celil-i nebevî; ber-nehc-i şer'-i şerif-i Ahmedî makam-ı muallâ-yı hilafet-i kübrâda pertev-efşân-ı hidayet u saadet olan emirü'l-müminîn, sultanü'l-müslimîn, padişah-ı diyanet-mekîn efendimiz hazretlerine kâffe-i ehl-i iman ve bütün tebea ve zîr-destan taraflarından kemâl-i ittiba ve inkıyad ile arz-ı tazimat u tekrimat olunmasını ve zat-ı pak-i hümayunlarının her halükârda mazhar-ı envâ'-ı i'zaz u tevkîr olmasını âmir ve bu babda tarîk-ı nâ-hemvâra sapanların vadi-i hüsran u dalâlette pûyân olarak ile'l-ebed mazhar-ı azab-ı Cenabı Rabb-i müte'âl olacaklarını mu'arrif ve nâtıktır.

Hadis-i şerif-i nebevî: "Sultan-ı İslâm yeryüzünde Hak te'âlâ hazretlerinin zıll-i celilidir; ibadullâhtan mağdurînin mültecâ vü penâhıdır; adl ü re'feti kendisi için ecr u mesûbât ve mükâfat-ı uhreviyeyi, raiyyeti için şükr ü mahmedeti müstelzim olduğu gibi, noksanî-i adl ü re'fet dahi [kendisi için] ism-i vebali, raiyyet için kemâl-i inkıyad ve ittiba ile sabrı müstelzimdir."[17]

[82] Veliyy-i nimet-i bî-minnetimiz, sultan-ı selâtîn-i adalet-karîn ve halife-i Seyyidü'l-mürselîn efendimiz hazretleri envâ'-ı füyûzât-ı adl ü re'fetle mülk-i vesî'-i hümayunlarını bir mamure-i necat u saadet ve ecnâs-ı inâyât ve avatıf-ı ber-güzide-i hüsrevâneleriyle bütün tebea ve zîr-destan kullarını îsâl-i saadet-i mütenevvia-i necat-gâyet buyurmuş olduklarından bütün ef'âl ve harekât-ı mübareke-i hümayunlarının müstelzim-i enva'-ı ecr ü mesûbât-ı azime, dâreynde mûcib-i envâ'-ı mükâfat-ı celile vü cemile idüği ve ol şehriyar-ı melek-haslet efendimiz hazretlerinin bunca eltâf ve inâyât-ı hüsrevânelerine karşı bütün tebea ve zîr-destan kullarının secde-i şükr ü tazarru'a kapanarak zat-ı pak u akdes-i hümayunlarına gece ve gündüz dua-hân olmaları muktezıyât-ı nimet-şinasîden ve vecâib u ferâiz-i diniye ve insaniyeden bulunduğu bî-reyb ü gümandır.

• • • • • •

16 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 165; İbn Ebî Âsım, *Kitabu's-Sünne*, I, 489-90.

17 Beyhakî, *Şu'abü'l-İman*, VI, 16; Suyûtî, *el-Câmiu's-Sagîr*, II, 37; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 552-553.

Hadis-i şerif-i nebevî: "Bir İslâm, heyet-i ictimaiye-i İslâmiyeden itizâl ve müfarakat ve mûcib-i tefrika ahvale cüret eder ve halife-i İslâm ile hükümet-i seniyyelerine karşı hareket-i nâmünasibe ve nâmeşrûada bulunur ise, ol şahıs 'ind-i ilâhîde yüzsüz olarak rûz-ı cezada bu vechile haşr olmakla beraber mürtekib olduğu fezahatten dolayı da azab-ı elime giriftar olacaktır."[18]

Bu hadis-i şerif veliyy-i nimet-i bî-minnetimiz, her hâlükârda hâmi ve meded-resimiz zıll-i zalîl-i Hüda, halife-i Resul-i mücteba, sultan-ı selâtîn-i adalet-pîrâ, şevketlü, kudretlü padişah-ı akdesimiz efendimiz hazretlerinin bunca eltâf u in'âm ve inayât-ı hilafet-meâblarına karşı küfran-ı nimet ederek hiçbir din u mezheb ve kanun-ı memleketin tecviz edemeyeceği ahval ve harekât-ı melanet-kârâneye ictisar ile umumun mazhar-ı nefrîn u lâneti olan bazı [83] denîlerin nezd-i ilâhîde dahi yüzsüz olarak dünyada olduğu gibi rûz-ı cezada dahi duçar olacakları azab-ı elîmi müş'ir ve mu'arrif olmakla her hâlükârda dâ'î-i ibret u intibahtır.

Hadis-i şerif-i nebevî: "Ümmetimden hak üzre zâhir ve âmil (yani, ef'âl ve harekâtında şeriat-i mutahharaya bi't-tamam tâbi) olan bir kavim yevm-i kıyamete kadar devam ve beka bulacaktır."[19]

Bu hadis-i nebevîde ilâ yevmi'l-kıyâm payidar ve bâki olacağı ehl-i imana ihbar buyurulan cemaat-i mesûde ve devlet-i necîbenin *Kavm-i Osmanî* ve *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye* idüği ulema-i din-i mübîn ve müdekkikin ve muhakkikin-i irfan-karînin tedkikat ve taharriyât-ı 'amîkalarıyla mertebe-i tahakkuk ve tezahüre vâsıl olmuş olmakla ile'l-ebed icrayı hükümet ve saltanat edeceği vâsıl-ı mertebe-i yakîn olan devletimiz *Devlet-i Ebed-müddet-i Osmaniye* namıyla yâd u tevsîm olunmak mutad olmuştur, fe-tebarekallâh!

Kibâr-ı evliyaullâhtan vâsıl-ı envâ'-ı tecelliyât-ı Sübhanî, kâşif-i sunûf–ı esrar-ı füyûzât-ı Rabbanî, âşık-ı cemâl-i bâ kemal-i Habib-i Yezdan-ı Asümanî, vakıf-ı envâ'-ı ulûm ve fünûn-ı insanî ve Rahmanî eş-Şeyhü'l-ekber el-Allâme *Muhyiddin Arabî* aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufranü's-

.....

18 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 387; Hâkim, *Müstedrek*, I, 119.

19 *Esasü'l-İktibas* namında olan eser-i güzînde bu hadis-i şerif şu suretle muharrerdir: "Lâ tezâlü tâifetün min ümmetî ale'l-hakkı zâhirîne ilâ en tekume's-sâ'a".
[Buharî, İ'tisâm, 10; Tevhîd, 29; Menâkıb, 28; Humus, 7; Müslim, İman, 247; İmâre, 170, 171, 173, 174, 175; Ebu Davud, Fiten, 1; İbn Mâce, Mukaddime, 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 99, 104].

Samedanî (kaddesallâhu esrârehu) hazretleri bazı âsâr-ı mübarekelerinde ve be-tahsis Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin zuhur ve te'âlîsinden evvel *eş-Şeceretü'n-Nu'maniyye fî Selâtîni'l-Osmaniye* namıyla bir eser-i keramet olmak üzre telif buyurmuş oldukları eser-i mübarekte Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin muahharan aynen zuhur eden bir takım ahvalini ve bu [84] devlet-i mübarekenin ilâ yevmi'l-kıyâm payidar ve bâki olacağını bir eser-i ilham-ı ilâhî suretinde zikr u beyan buyurmuşlardır.[20]

Bazı müdekkikînin beyan ve rivayetine göre, veliyy-i müşarun ileyh hazretleri devlet ve selâtîn-i Osmaniye'nin ahvaline dair olan kitab-ı mezkûru ilham-ı ilâhî ve keşf-i Rabbanî ile Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin zuhurundan 75 sene evvel Şam-ı şerifde rumûzât-ı mahsusa istimaliyle Arabiyyü'l-ibare olarak bi't-telif (ileride 119. sahifeye müracaat) merbûb ve mahdumları bulunan sahibü't-tefsir *Sadreddin Konevî* hazretlerine göndermiş ve müşarun ileyhin emirleriyle taraf-ı Sadreddin'den şerh edilmiştir (101. sahifeye müracaat). Bu risâle-i şerifede âl-i Osman'dan cennet-mekân *Sultan Selim* han-ı evvel hazretlerinin Mısır'ı feth ederek hilafet-i kübrâya ve emanât-ı celile-i mukaddeseye nailiyetle *hadimü'l-Haremeyni'ş-şerifeyn* olacakları ve sair selâtîn-i 'izâm-ı Osmaniye hazarâtının dahi envâ'-ı muvaffakıyât-ı celileye iktiran buyuracaklarına işaret buyurulmuştur.

Evâil-i âl-i Osman'da gelen cennet-mekân Hazreti Fatih-i zîşan ve asâkir-i nusret-meâsir-i Osmaniye haklarında Hazreti Fahr-i Kâinat aleyhi ekmelü's-salavât ve't-tahiyyât efendimiz tarafından "Le-tüftehanne'l-Kostantiniyyetü..."[21] buyurulduğu gibi (98. sahifeye müracaat) sonraları vukua gelecek muvaffakıyât ve fütuhat-ı celile ve ganâim-i kesîre hakkında dahi taraf-ı eşref-i Nebevîden sâdır olan "Le-tüftehanne'l-beldetü'r-

.....

20 Şeyh-i ekber *Muhyiddin Arabî* kuddise sırruhu'l-'âlî hazretlerinin kibar-ı ehlullâhtan sahib-i istihrac ve keramât bir veliyy-i zî-şan olduklarına bunca âsâr-ı celile ve keramât-ı bâhireleri şahid-i âdildir. Müşarun ileyhin eser-i mebhûsunda Devlet-i Osmaniye'ye müteallik bir takım umûr-ı müstakbeleyi haber vermesi keramât-ı celileleri cümlesinden olduğu gibi "İzâ dehale's-sînu fi's-Şîn zahare kabru Muhyiddin" ["Sin (Selim) Şine (Şam'a) girdiğinde Muhyiddin'in kabri zahir olacak"] kavl-i şerîfiyle cennet-mekân *Yavuz Sultan Selim* han hazretleri vesatat-ı şerifesiyle Şam'da kendi kabr-i mübarekinin keşf ü izhar olunacağını ima ve işaret eylemesi dahi keramât-ı azîmesi zümresindendir.

21 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 335; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 422; Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, XIV, 219 (38462).

Rumiyye ve le-tüftehanne'l-kenisetü'z-zehebiyye" hadis-i şerifinin[22] risâle-i şerife-i mezkûre âhirinde muharrer bulunduğu [85] muhakkak ve bu hadis-i şerif dahi akvâl-i sahihaya nazaran Sure-i Fetih'deki âyet-i celile-i âtiye ile ashab-ı kirâm hazarâtına tebşir buyurulan fütühât-ı azîme ve ganâim-i kesîre-i uhrâyı, yani sonraları vukua gelecek ihsanât-ı celile-i ilâhiyeyi müfessirdir: Âyet-i kerime[nin] *Tefsir-i Mevâkib*'e göre mazmûn-ı şerifi: "Allahu te'âlâ size dahi memleketler fethini ve ganimetler ahzını vadetti ki henüz siz ona malik değilsiniz; onu ilm-i ilâhî ihata etmiştir; Allahu te'âlâ her şeye kâdirdir" [Fetih 48/21].

Bunca âyât ve ehâdîs-i şerife ile ehl-i imana mev'ûd-ı ilâhî ve nebevî olan ni'am-ı mütenevvia-i ilâhiye ve muvaffakıyât-ı celile ve kesireye padişah-ı Farukî-haslet ve şehriyar-ı melek-sîret efendimiz hazretlerinin ve saye-i seniyyelerinde tebea-i sâdıka-i şehriyarîleri kullarının nailiyetleri ile zat-ı akdes-i hüsrevânelerinin *ebu'l-muvaffakıyât-ı sahib-kıran-ı âlem* unvan-ı celiline mazhariyetleri ve her hâlükâr u zamanda kemâl-i inşirah u safa ile tecelliyât-ı Sübhaniye ve füyûzât-ı Rabbaniyeye nailiyetleri eltâf-ı Rahmaniyeden ez dil ü can mercuvv u müsterhamdır.

Âsâr ve meberrât-ı celile-i hazreti hilafet-penâh-ı a'zamîden *Hamidiye* cami-i şerif ve nur-ı lâmi'inde muallak bir levha-i mübarekede muharrer olduğu üzre kibar-ı evliyaullâhtan sâlifü'l-arz Şeyh-i Ekber *Muhyiddin Arabî* kaddesallâhu sırrehu hazretleri; "inne asleha'd-düvel ba'de devleti's-sahabe ed-Devletü'l-Osmaniyye fe-lâ inkıraze li devletihi ilâ zuhuri'l-kıyâmi ve's-sâ'a." [Sahabe devletinden sonra en salih devlet Devlet-i Osmaniyedir ki kıyamete kadar onun devletine inkıraz gelmesi sözkonusu değildir] kelâm-ı şerifiyle Devlet-i Osmaniye'nin kıyamete değin bekâsını tebşir buyurmuşlar ve tebşirât-ı mezkûreyi *cifr-i câmi*[23] ile esrar-ı âyât-ı kerimeden ve ale'l-husus [86] *Sure-i Enbiya*'nın ahirin-

.....

22 Hadis-i şerif-i mezkûrdaki belde-i Rumiye'nin papanın makarrı olan *Roma* şehri ve *Kenisetü'z-zehebiye* denilen kilisenin dahi beyne'n-nasarâ Hıristiyanlığın merkezi olan Roma'da kâin *Garb Kilisesi* (Vatikan Kilisesi) olduğu ve bu kilisenin papalardan kalma hazâin ve türlü evânî ve eşya-yı zehebiyenin mecma'ı olmakla beraber kubbesinin dahi dahilen ve haricen altın ile müzeyyen ve müzehheb olması *Kenisetü'z-zehebiye* ismiyle tevsîm buyurulmasına sebep idüği bir takım ulema ve müdekkikîn-i İslâmiyenin takdirât ve tahminâtındandır.

23 Hazreti Peygamberimiz (s.a.v)'den Hazreti Ali'ye (r.a.) ve ondan âl-i Resul'e bi't-talim mevrûs olan *ilm-i ledünn-i ilâhî*dir.

de vaki[24] kelâm-ı ilâhîden istihrac ve istinbat edip selâtîn-i Osmaniye hazarâtı ile onlara tâbi olan ehl-i iman Cenabı Hakk'ın 'ibâd-ı salihîni olduklarından rahmeten li'l-'ibâd Devlet-i Osmaniye'nin ilâ kıyâmi's-sâ'a bekâsını tebliğ eylemişlerdir.

Mağz-ı Kur'an ıtlâkına seza olan *Mesnevi-i Şerif* ve sair âsâr-ı celile ve evsaf-ı ber-güzidesiyle kibar-ı evliyaullâhtan bulunduğu min külli'l-vücûh tahakkuk ve tezahür etmiş ve Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin bidayet-i zuhur ve teessüsünde bu saltanat-ı seniyye-i Osmaniye'ye -120. sahifede beyan olunan malumattan dahi müstebân olacağı üzre- hıdemât-ı mukaddesesi sebk eylemiş bulunan *Mevlâna Muhammed Celâleddin-i Rumî* kaddesallâhu sırrehu'l-'âlî hazretleri müessis-i *Devlet-i Mübareke-i Osmaniye* olan cennet-mekân *Sultan Osman Han-ı Gazi* hazretlerine biat ve ed'iye-i hayriye-i tebrikiyeyi ifa buyurduktan sonra bazı zevat müşarun ileyh hazretlerine bi'l-müracaa bundan mukaddem hulefâ-yı râşidîn ve mülûk-i İslâmiye devletlerinin birbirini müteakiben devirlerini bi'l-ikmâl nihayet bulduklarını ve bu kerre *Devlet-i Selçukiye*'nin dahi karîn-i intiha olarak *Devlet-i Osmaniye*'nin zuhur eylemiş bulunduğunu yad u tezkâr ile Devlet-i Cedide-i Osmaniye hakkında isti'lâmatta bulunmalarıyla vâsıl-ı envâ'-ı tecelliyât ve ilhamat-ı ilâhiye oldukları bî-reyb ü güman bulunan veliyy-i müşarun ileyh hazretleri -selâtîn-i âl-i Osman hazarâtı meskûkâtında tuğra-yı garra-yı hümayun bâlâsına teberrüken yazılmakta olduğu üzre- [87] bu Devlet-i Muazzama-i Osmaniye ve bu saltanat-ı seniyye-i İslâmiye için; "el-muzaffer dâimâ" cevab-ı kerametnisabıyla devlet ve saltanat-ı aliyye-i Osmaniyenin ilâ kıyâmi's-sâ'a daim ve bâki ve payidar buyurulacağını bâ-ilham-ı Rabbanî keşf ile tebliğ ve tebşir buyurmuşlardır.

Yukarıdan beri zikri sebk eden ve ileride münderic bulunan hususâttan müstebân ve mütezâhir olur ki el-yevm zîver-evreng-i hilafet-i kübrâ olan emirü'l-müminîn, imamü'l-müslimîn, hadimü'l-Haremeyni'ş-şerifeyn, halife-i Seyyidü'l-mürselîn, veliyy-i nimet-i bî-minnetimiz padişah-ı akdesimiz es-sultan ibnü's-sultan es-Sultan el-Gazi Büyük *Abdülhamid* han-ı sâni-i meâlî-karîn efendimiz hazretleri envâ'-ı fezâil ve ulviyetlere müstağrak olan sülâle-i âl-i Osman-ı kudsiyet-karînin en lâtif bir verd-i

.....

24 İleride 597. sahifede beyan ve tafsil olunduğu üzre bu âyet-i celilenin mazmun-ı şerîfi ber-vech-i âtîdir: "Tahkik biz azimü'ş-şan *Tevrat*'ta zikr u beyandan sonra *Zebur*'da da yazdık ki tahkik benim 'ibâd-ı salihînim arza varis ve sahip olur; işbu ahbar ve mevâiz u mevâ'îd ibadet edici bir kavim için kâfîdir" [Enbiya 21/105-106].

akdes u mübareki, ebediyen devam ve beka bulacağı sâlifü'l-arz hadis-i şerifte işaret buyurulan ve evliyaullâh-ı 'izâm kelâmlarıyla da bi'l-vuzuh tahakkuk ve tezahür eden bir kavm-i celil ve diyanet-perverin padişah-ı akdesi, enzâr-ı ehl-i iman ve irfan u îkanda ebediyetine iştibah olmayan bir devlet-i kaviyyü'ş-şevket-i İslâmiyenin bir hükümdar-ı es'adı, arzın bütün kıta'âtına dağılmış bulunan iki yüz yirmi milyonu mütecaviz ehl-i imanın[25] halife-i mübeccel u muhteremi, yeryüzünde Cenabı Allah'ın - envâ'-ı füyûzât-ı mukaddeseyi, her nevi envâr-ı necat-bahşâ-yı diyanet-i Muhammediyeyi, ahkâm-ı münciye-i şeriat-i garra-yı Ahmediyeyi, her türlü hukuk-ı sahiha-i medeniye ve her nevi saadet u selâmet-i [88] insaniyeyi neşr u idame ve muhafaza eylemek umûr-ı mukaddesesi için tecelli-sâz olmuş- zıll-i zalîl-i Sübhanîsi ve'l-hasıl *halifetullâh* ve *halife-i Resulüllâh* olmak üzre kıbel-i Samedanîsinden bizlere bahş u in'âm buyurulmuş bir ihsan-ı mahsus-ı Rahmanîsidir.

Sâlifü'l-arz havâss-ı fevkalâde, evsaf-ı ber-güzide veliyy-i nimet-i âlemiyan olan sahibü'z-zaman, kutb-ı cihan, hakan-ı 'amîmü'l-ihsan ve halifetullâh ve halife-i Resul-i Rabb-i Mennan, şevketlü padişahımız, padişah-ı kudsiyet-nişan efendimiz hazretlerinin ulviyet ve kudsiyetlerinin ne mertebelerde âlî olduğunu bi'l-vuzuh göstermekte olmakla her hâlükârda rıza-yı meyamin-irtiza-yı hilafet-meâblarını tahsil ve hakk-ı ehakk-ı hüsrevânelerinde her türlü muktezıyât-ı sıdk u sadakat ve itaat,u mahabbeti ifa vü tekmil ile dâreynde karîn-i necat u selâmet olmak cümle erbab-ı diyanet u 'ukûl için levazım-ı mefrûza ve kat'iyedendir.

Hadis-i şerif-i nebevî: "Tahkik Cenabı Allah bu ümmet-i merhume-i İslâmiye için her yüz senenin re'sinde (yani, her asr-ı hicrî ibtidalarında) bu din-i mübîn hakkında mûcib-i nusret u te'âlî olacak bir hükümdar-ı âlî-şan ba's u irsâl buyurur.[26]

• • • • • •

25 Hekman(?) nam müellifin *Atlas Universel* namıyla 1902 sene-i milâdiyesinde *Viyana*'da Almanca ve Fransızca olarak tab' olunan meşhur cep atlasında kürre-i arzdaki mecmu-ı ahalinin bir milyar altı yüz on milyon kişi olduğu ve bu miktardan 550 milyonunun, yani yüzde 34 miktarının Ortodoks, Katolik, Protestan olmak üzre Hıristiyan bulunduğu ve mütebaki bir milyar altmış milyon kişiden 220 milyonunun Müslüman ve mütebakisinin Brahmanlar ve *Buda* Mezhebi'nde olanlar ve putperest ve bilâ mezheb eşhastan ibaret idüği gösterilmiş ise de son zamanlarda gerek Afrika'nın birçok mahallerinde ve gerek Asya'nın Hindistan ve Çin kıtalarında mezâhib-i saireden zann olunan veya bilinmeyen birçok akvam ve ahalinin dahi İslâm oldukları tezahür eylemekle el-yevm rûy-ı arzda ehl-i İslâm bazı zevat-ı âliyenin beyanatına göre üç yüz milyonu hayli mütecaviz farz ve kabul olunabilir.

26 [Ebu Davud, Melâhim, 1].

Bunca işarât-ı kudsiyeye mâ-sadak olan halife-i Seyyidü'l-mürselîn, sultan-ı diyanet-perver ve adalet-mekîn, padişah-ı e'azz ü akdesimiz es-Sultan el-Gazi *Abdülhamid* Han-ı Sâni-i ilham-karîn efendimiz hazretleri ilâ maşaallahu te'âlâ sâlifü'l-arz hadis-i şerif ve mübareke dahi min kıbeli'r-Rahman mâ-sadak buyurulmuşlardır.

Fi'l-hakika müeyyed min 'indillâh olan halife-i Seyyidü'l-mürselîn ve şehriyar-ı irfan-penâh u fatîn efendimiz hazretleri cülûs-ı meymenet-me'nûs-ı hümayunlarından biraz sonra açılan mesele-i azime-i [89] harbiyenin indifa'ını müteakip, yani on dördüncü asr-ı hicrî ibtidalarında, bir taraftan memâlik-i mahrûse-i şahanelerini imara ve bir taraftan orduyı mehabet-makrûn-ı Osmanîyi envâ'-ı tensikat ve teşkilat ve türlü ıslahat ve techizat ile bir mertebe-i 'âlü'l-âl-i terakkiye is'ada bir germî-i fevkalâde ile sâ'î olmaya müdavemet buyurarak mülk-i mevrûslarını bir gülşen-saray-ı ilm ü irfan, bir hadika-i terakkiyât-ı zaman haline ifrağ buyurmuş oldukları gibi, ordu-yı mehîb-i İslâmı, terakkiyât ve intizam ve inzibatça en mükemmel Avrupa ordularına reşk-âver olacak bir derece-i mükemmeliyete irtikâ ettirmek suretiyle saltanat-ı seniyye-i Muhammediyenin kuvvet ve şan u şevketini yar u ağyârın müstelzim-i taaccüb ve hayreti olacak bir derece-i fevkalâdede kat kat i'lâ ve her hâlükâr ve zamanda din-i celil-i Muhammedînin nusret ve intişar-ı füyûzâtına ve her yerdeki hukuk-ı İslâmiyenin vikâye ve muhafazasına fart-ı dikkat u itina buyurup bu yollarda envâ'-ı muvaffakıyât-ı celile ve ber-güzideleriyle sâlifü'l-arz hadis-i şerife de mâ-sadak olduklarını irâe ve isbat buyurmuşlar, bütün cihanı veleh u hayret içinde bırakan havâss-ı fevkalâde-i mukaddeseleri ve bunca icraat-ı mübareke-i 'âlü'l-âlleri ile mevhûb ve müeyyed min kıbeli'r-Rahman bulunduklarını, bir *nadire-i fıtrat*, bir *dahi-i kudsiyet-sîret* olduklarını bi'l-cümle erbab-ı irfana, bütün cihan-ı insaniyete tasdik ettirmişlerdir.

Beyanat-ı ma'rûza ile de mertebe-i bedahete varmaktadır ki padişah-ı Eflâtun-sîret ve şehriyar-ı ulvî-hilkat efendimiz hazretleri Cenabı Allah'ın bu ümmet-i münciye-i İslâmiyeye bir *nimet-i mukaddese-i sübhaniye*sidir; böyle bir nimet-i uzmâya nailiyetten dolayı Cenabı Allah'a şükr-i feravân, zat-ı kerrubî-sıfat-ı hüsrevânelerine dua-yı bîpâyân her

.....

Bu hadis-i şerif fudalâ-yı âmilinden *İhtiyaruddin b. Gıyasuddin* hazretlerinin eseri olup 1298 senesinde İstanbul'da Arabiyyü'l-ibare olarak tab edilmiş bulunan *Esasu'l-İktibas* namındaki kitab-ı şeriften me'huz ve muktebestir (ileride 126. sahifeye müracaat buyurula).

ehl-i iman-ı nimet-şinasın leyl ü nehar müdavim olacağı umûr-ı mefrûzadandır.

[90] İmam Ali kerremallâhu vechehu ve radıyallâhu anhu; "Zıll-i sultan zıll-i Hüda gibidir"[27] buyurmuştur.

Gör ne söyler ol hüma-yı saye-bahş
Saye-i şah-ı kelâmı paye-bahş
Saye-i sultan-ı âdil ey civan
Fi'l-hakika saye-i Hak'tır heman
Kim onun zıllinde halk asûdedir
Rûz u şeb hizmetleri Mabûd'adır
Sayesinde hoş geçerler merd ü zen
Bî-gam u teşviştir sahib-i düzen
Farzdır emrin eda etmek onun
Yoluna hem can feda etmek onun
Kim ki ol şahın yolunda ey dilber
Olsa ol kimse olur bî-şekk şehid
Şeh ki halkı kendüden irzâ ede
Emr-i şer'-i Ahmed'i icra ede
Saye-i Hak'tır o şeh hem-sayesi
Hak katında yüce onun payesi

İmam *Ali el-Murtaza,* yani mahdum-ı 'amm-i Nebî, zevc-i Fatımatü'z-zehra, vâlid-i Haseneyn-i seha vü vefa, şîr-i Yezdan-ı Hüda, varis-i ulûm-ı nebevî, bab-ı medine-i ilm-i Resul-i mücteba (kerremallâhu vechehu ve radıyallâhu anhu) efendimiz hazretlerinin bâlâda derc-i sahife-i mefharet kılınan kavl-i şerif-i velâyet-penâhîleriyle onu teşrih ve tavzih yolunda silk-i nazma çekilmiş bulunan manzume-i celile bi'l-vuzuh irâe buyurmaktadır ki; "Padişah-ı diyanet-perver ve şehriyar-ı ma'delet-küster efendimiz hazretlerinin saye-i seniyyeleri saye-i Hak gibidir". Binaenaleyh saye-i kudsiyet-mâye-i hazreti padişah-ı enâmda müstezıl olmak ayn-ı saye-i Cenabı Rabb-i Müteâl'de asûde-nişîn-i felah u saadet olmak gibidir. Filhakika saye-i padişahîde müstezıl olanlar halifetullâh olan zat-ı akdes-i diyanet-şiarîlerinden ahz-ı envâr-ı füyûzât-ı diniye ve kudsiye ile [91] tahsil-i rıza-yı Cenabı Hâlık-ı Müteâl'e sâ'î ve rûz u şeb ol Mabud-ı Men-

.....

27 1313 senesinde *İkdam* Matbaası'nda tab' edilmiş olan âsâr-ı eslâftan *Cinanü'l-Cinan* namındaki eser-i mübarekten ahz u iktibas olunmuştur.

nan hazretlerine bir hal-i asûdegî içinde ibadat ve taate müdavemetle vâsıl-ı tecelliyât-ı bî-pâyân-ı ilâhî olurlar.

Görülüyor ki saye-i saadet-sermaye-i hazreti hilafet-penâhîde bulunarak her suretle rıza-yı meyâmin-irtizâ-yı kudsiyet-meâblarına sâ'î olmak en büyük bir nimet, dâreyn için mûcib-i necat u selâmet olup şu halde uğur-ı hümayun-ı şehriyarîlerinde lede'l-icab feda-yı can ederek ihraz-ı mertebe-i şehadet eylemek keyfiyetinin dünyada ne büyük şan ve şerefi ve âlem-i ukbâda ise ne büyük mükâfat-ı celile-i sübhaniyeyi dâ'î olacağı cüzî mülâhaza ile hususât-ı ma'rûzadan istinbat olunabilir.

Bâlâdaki ehâdîs-i şerifenin ekserinde bizzat Nebiyy-i Zîşan (s.a.v.) efendimiz hazretleri halife-i İslâmı *zıllullâh* unvan-ı celili ile tekrim buyurmuşlardır; bundan ve ehâdîs-i şerife-i ma'rûzadan katiyyen sâbit olur ki *halife-i İslâm* gayet bülend bir mevkii, fevkalâde mümtaz ve 'âlî mezayâ ve sıfâtı haizdir. Halife-i İslâm hâmi-i din-i mübîn, neyyir-i sâtı'-ı adalet, merci-i kâffe-i umûr u maslahattır.

Halife-i İslâm son derecelerde haiz-i ulviyet ve kudsiyet ve azamettir. Şu halde halife-i İslâmın bunca vezâif-i celile ve mühimmesine, bunca fezâil ve ulviyet ve kudsiyetine, büyüklüğüne karşı bütün elsine-i ümmetin zat-ı pâkini gece ve gündüz tebcil ve takdis etmesi vacibâttandır.

Halife-i İslâm olan padişah-ı akdesimiz efendimiz hazretleri bu mülk ve ümmete mücerred bahşayiş-i ilâhî olup bunca meâsir-i hümayunlarına, umuma şamil olan bunca in'âm u avâtıf ve inayât u ihsanât-ı şahanelerine karşı zat-ı melâik-simât-ı hümayunlarına ne kadar arz-ı teşekkür ü mahmedet edilse becâ, ne kadar izhar-ı âsâr-ı ubûdiyet olunsa sezâdır. Ulviyet ve kudsiyet ve azamet ve mebrûkiyet-i şahanelerini, bunca icraat ve muvaffakıyât ve âsâr-ı [92] hayriye-i hilafet-meâblarını nice ciltlerle kitaplar doldurulsa tamamen tavsif ve beyan etmek gayri kâbil-i imkândır. Bunca in'âm u ihsanlarının ifa-yı teşekküründen her vechile aciz bulunduğumuzu bi'l-itiraf ma'raz-ı teşekkürde evkât-ı hamsede ed'iye-i hayriye-i cenabı veliyy-i nimet-i hilafet-penâhîlerini ifa eylemek umum tebea-i şahaneleri ve bütün ehl-i İslâm üzerine ayn-ı farz ve farz-ı ayın olduğu zâhir ve bâhirdir.

Heman Cenabı Hak halife-i Faruk-câh ve şehenşah-ı hakâyık-iktinah efendimiz hazretlerine bitmez ve tükenmez ömürler ihsanıyla bilcümle tebea ve zîr-destânına rıza-yı meyamin-irtizâ-yı hilafet-penâhîleri dairesinde hareket nasip ve müyesser eylesin, âmin!

3. Server-i mülûk ve selâtîn olan padişah-ı akdesimiz efendimiz hazretlerinin şeref-bahş oldukları sülâle-i tahire-i âl-i Osman-ı kudsiyet-karînin büyüklüğü

Sülâle-i tahire-i âl-i Osman-ı kudsiyet-karîne mensup bulunan selâtîn-i 'izâm-ı Osmaniyân hazarâtı zinet-bahş-ı tahtgâh-ı istiklâl oldukları günden beri birer ellerinde seyf-i sârim-i celâdet ve diğer ellerinde kitab-ı münif-i adalet u selâmet bulunduğu halde tertib-i cihad ve fütûhâta, tanzim-i umûr ve mesalih-i 'ibâda, husul-i umran ve saadet-i mülk ü bilâda bezl-i makdûr ve himaye-i memâlik ve ekalîm-i İslâmiyeye sa'y-i nâmahsur eylemekte oldukları manzur-ı nazar-ı şükran u mahmedet olmaktadır. Ale'l-husus *Yesrib* ve *Bathâ* (Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere'nin)'nın hâdim ve hârisi, bilcümle emanât-ı mukaddesenin hafiz u nigehbânı olmalarıyla bu yoldaki vezâif ve hıdemât-ı mukaddeseyi fevkalâde ta'zimat ve mesai-i dindarâne ile ifa ile beraber *ahkâm-ı şeriat-i garra-yı Ahmediyeye* şon derecelerde rağbet edip her türlü umûr u hususu ve ef'âl u harekât-ı mukaddeselerini o şer'-i şerif ve metine tevfik ile mütehallık ve muttasıf bulundukları kemâl-i iftihar u meserretle görülmektedir.

[93] El-hasıl bu hanedan-ı celilü'ş-şan selâtîn-i fihamının ve be-tahsis sultan-ı selâtîn-i 'âlî-menkabet ve padişah-ı melek-haslet efendimiz hazretlerinin makam-ı muallâ-yı hilafet-i kübrâya zinet-bahş-ı iclâl olarak umûr-ı muazzama-i hilafeti bir suret-i fevkalâdede ifa ve icra ile bütün ehl-i iman ve kâffe-i müminîn u müminâtın celb ü tenşit-i kulûbuna muvaffak oldukları, o makam-ı akdes u 'âlîde istihkak ve liyakat-i tâmme-i meşrûa ile her kâr u umûr ve her devr u zaman için min-külli'l-vücûh irâe ve isbat-ı ulviyet ve kudsiyet edegelmekte bulundukları bütün cihanın malum ve musaddakı bulunmaktadır.

Rûy-ı arzda bulunan kâffe-i ehl-i imanın, bütün mülûk ve hükümât-ı İslâmiyenin ber-nehc-i şer'-i mübîn-i Ahmedî makam-ı muallâ-yı hilafet-i kübrâya mânen ve maddeten tâbi ve merbut olmaları muktezıyât ve levâzım-ı diniyemizden, bundan evvel derc-i sahife-i mefharet kılınan âyât ve ehâdîs-i şerife icabât-ı mukaddesesindendir; onların makam-ı muallâ-yı ma'rûzda bulunan hanedan-ı celilü'l-unvan-ı Osmanî padişah-ı akdesine tebeiyyetleri, irtibat ve münasebetleri gerek kendileri ve gerek umum ümmet-i Osmaniye için sûrî ve mânevî envâ'-ı saadet ve menfaatleri mûcib ve müntic olacağına iştibah yoktur.

Bütün enzâr-ı hırs u dikkatlerini akvam ve ekâlîm-i İslâmiye üzerine dikmiş bulunan ecanibin memâlik-i İslâmiyeye pay-endâz-ı tecavüz ve tahattî olmasına karşı konmak, hukuk-ı İslâmiyenin onlar tarafından payimâl edilmesine meydan verilmemek üzre bütün ehl-i imanın, kâffe-i mülûk ve hükkâm ve akvam-ı İslâmiyenin *hamil ve hafız-ı livaü'l-hamd-i Muhammedî olan halife-i rûy-ı zemin efendimiz hazretleri*nin zîr-i saye-i himayesine bi'l-iltica makam-ı muallâ-yı hilafet-i kübrâya karşı olan irtibat ve münasebet ve ihlas u sadakatlerini yevmen fe yevmen artırmaları ve şu suretle giriftar-ı pençe-i düşmenân olmaktan kendilerini kurtarıp din u memleketlerini muhafazaya kudret-yâb olmaları, ve'l-hasıl merkez-i hilafet-i muazzama-i Osmaniye'ye, emirü'l-müminîn ve sultanü'l-müslimîn efendimiz hazretlerine karşı ânen fe ânen tezyid edecekleri irtibat ve münasebet-i necat-bahşâdan min külli'l-vücûh istifade eylemek yollarını teharrîye sâ'î bulunmaları icabât-ı [94] şer'iye, muktezıyât ve levâzım-ı akliye ve zaruriyedendir.

Bâhusus hiçbir zaman unutulmamak gerektir ki birçok âyât ve ehâdîs-i celile ve hassaten; "Allah'a, Resulü'ne ve sizden olan ülu'l-emre itaat edin" [Nisa, 4/59] nass-ı şerifi mûcebince (ileride 147. sahifeye müracaat) umum efrad-ı müslimenin emirü'l-müminîn, sultanü'l-müslimîn, halife-i rûy-ı zemin, zıll-i Hüda ber-zemin, padişah-ı tebea-perver ve şehriyar-ı ma'delet-küster padişah-ı akdesimiz es-Sultan el-Gazi *Abdülhamid* Han-ı Sâni efendimiz hazretlerinin her türlü evâmir-i hilafet-penâhîlerine gerden-dâde-i mutava'at olmaları, her kâr u umûrda tahsil-i rıza-yı hümayunlarına sa'y ile dâreynde feyz u saadet yolları aramaları umûr-ı mefrûzadandır.

"Levle's-sultan le-ekele'n-nâsu ba'dahum ba'dan" [Sultan olmasaydı insanlar birbirlerini yerlerdi].

Âlem-i İslâmiyet ve Şark ve Garb namıyla 1316 senesinde Dersaadet'te tab olunmuş olan eserin *Hubb-ı Padişah* serlevhalı onuncu makalesinde hilafet-i mukaddese-i İslâmiye ve sülâle-i tahire-i necat-bâhire-i Osmaniye hakkındaki fıkarât calib-i dikkat olmakla bazı tadilât ve ilâvat ile fıkarât-ı mezbure âtîye derc ü tahrir olunmuştur:

Malum olduğu üzre herhangi cins ve renk ve iklimden olursa olsunlar İslâmlar "Müminler ancak kardeştirler." [Hucurat, 49/10] nass-ı şerifi mûcebince yekdiğerine kardeştirler. Binaenaleyh Türk olsun, Arap olsun, Acem olsun, Zenci olsun, Arnavut olsun, *Sumatra* ve *Java*lı ve Hind ü Çinli olsun, el-hasıl her ne cinsten bulunursa bulunsun bütün İslâmlar

şer'an adeta öz kardeş gibi yekdiğerine müntesip ve merbut olmakla bu uhuvvet-i diniyelerine ne zaman, ne de mekân bir tesir-i inhilâl icra edemez. Beyne'l-İslâm böyle bir uhuvvet-i metîne ve azimeyi âmir olan *din-i mübîn-i Ahmedî* on üç asırdan ziyade bir zamandan beri rûy-ı arzın her tarafını ihata etmiş[28], [95] müddet-i mezküre esnasında birçok hükümât-ı İslâmiye zuhur eylemiş ise de bu hükümetlerden hiçbiri *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye* kadar karîn-i intizamât ve tekemmülât olamamış ve binaenaleyh hilafet-i mukaddese-i İslâmiye âl-i Osman gibi bir sülâle-i tahirede takarrur eylemiştir.

Sahâif-i tevarih tedkik ve mütalâa edilecek olursa neşr-i envâr-ı diyanet, temin-i adalet, iltizam-ı hakkaniyet, terfîh-i raiyyet için meâsir-i celile ve ulviyeye mazhar olmuş *sülâle-i âl-i Osman hazarâtı* gibi bir sülâle-i hükümdarân görülemez.

Zaten bu *sülâle-i mübareke* sayesinde değil midir ki bu devlet-i ebed-şevket-i Osmaniyeye her zaman muvaffakiyet ve nusret müyesser olmuştur.

Yine *bu sülâle-i tahire* sayesinde değil midir ki hilafet-i muazzama-i İslâmiye her türlü sademât-ı zamana karşı kemâl-i şan u şevketle te'âlî eylemiş ve bu suretle o sülâle-i necibe ve mukaddesenin vedî'a-i ilâhiye olan *ümmet-i Muhammediye* izzet ve saadetini hakikaten bir azim ve himmet-i Hüda-pesendâne ile muhafaza eylediklerini bütün cihan tasdik etmiştir; kezâlik o *sülâle-i mukaddese* sayesinde değil midir ki ona esastan bende vü meftun olan Osmanîler seyf-i sârim-i adaletle cihanı feth ü teshir eylemek derecelerine gelmişler, şanlı Osmanlı sancağını kıta'ât-ı selâse-i arzın en mühim, en 'âlî, en kıymetdar mevâki'ine rekze muvaffak olmuşlardır.

Binaenaleyh şan u şevket-i İslâmiyeyi îsâl-i haddü'l-gâyât eylemiş bulunan sülâle-i mekârim-vesime-i Osmaniyeyi, hanedan-ı celil-i Osmanîyi her sahib-i din u namusun can ü gönülden sevmesi, o sülâle-i tâhirenin, o hanedan-ı mukaddes ve mübarekin bir verd-i lâtif-i hayat-âveri, bir nur-pâre-i fetanet u şefkat ve mekremeti olan *sultan-ı selâtîn-i âl-i*

•••••

28 Ehl-i İslâm Avrupa, Asya, Afrika kıtalarıyla bir takım cezayir-i Bahr-i Muhit'te meskün ve münteşir oldukları gibi son zamanlarda Amerika ve Avusturalya kıtalarında da intişar ve tekessüre başlamışlardır. *Mirza Abdurrahim* Efendi'nin telifi olup Doktor *Mehmed Arif* Bey tarafından lisan-ı Osmanî'ye tercüme ve 1311 senesinde Matbaa-i Âmire'de tab' olunan *Amerika'da İslâmiyet* nam eser ile *Avusturalya'da İntişar-ı İslâm* namıyla *İkdam* gazetesinin 10 Kanun-ı sâni 1311 tarihli nüshasına dercedilen makaleye ve bu yoldaki âsâr-ı saireye müracaat buyurula.

Osman, ser-name-i şan u şevket-i Osmaniyân u İslâmiyân, nur-ı 'uyûn-ı mefharet-i kâffe-i ehl-i iman olan [96] *padişah-ı akdes u es'adimiz efendimiz hazretleri*nin teyid-i nusret ve temkin-i saltanatlarına, idame-i sıhhat u afiyet ve selâmetlerine bütün ehl-i iman ve kâffe-i tebea ve zîr-destân kullarının kemâl-i sıdk ve ihlas-ı derûn ile gece gündüz duahân olması farzdır.

Necatü'l-Mükellefin namıyla 1317 senesinde Şirket-i Mürettibiye Matbaası'nda tab' edilmiş olan bir eser-i dinînin *Kudsiyet-i Makam-ı Hilafet-i Kübrâ* serlevhalı makalesinde (49. ve 54. sahife) deniliyor ki: "Hanedan-ı celilü'l-unvan-ı Osmanînin irtifa'-ı kadr u menzilet ve i'tilâ-yı silsile-i asaletlerine 'uyûn-ı iftiharı tenvir eden bunca menakıb-ı sahib-kırânîleri delil-i celîdir: Ez-an-cümle cennet-mekân *Yavuz Sultan Selim* Han tâbe serâhu hazretlerinin *Mercidabık* muzafferiyetinden sonra Halep'de nam-ı hümayunlarına hutbe kıraat olunduğu bir zamanda hatibin "melikü'l-berreyn ve'l-bahreyn mâlikü'l-Haremeyni'ş-şerifeyn" tabirini hazır bi'l-cemaat bulunan hakan-ı müşarun ileyh salâbet-i diniyesiyle mütenasib görmeyerek "hâdimü'l-Haremeyni'ş-şerifeyn" kavl-i âlem-pesendânesiyle tashih buyurmuş olmakla[29] Haremeyn-i Şerifeyn'e hâdim olmak şeref-i azimi de vech-i ma'rûz üzre ibtida bu hanedan-ı celilde zuhur etmiş ve'l-hasıl saltanat-ı uzmâ-yı Osmaniye ile hilafet-i kübrâ-yı İslâmiyeyi cem buyuran selâtîn-i âl-i Osman hazarâtı *din-i mübîn-i Muhammedî ve şer'-i şerif-i Ahmedî*ye vakf-ı vücud ederek saye-i hükümranîlerinde din ü devlet ilâ yevminâ hâzâ kuvvet ve metanetini idâme ve muhafaza ve tezyid eylemiş olduğundan herbiri ve be-tahsis server-i selâtîn olan [97] padişah-ı 'âlî-tebârımız efendimiz hazretleri merdümek-i çeşm-i müminîn, mâ-bihi'l-iftihar-ı müslimîn olmuştur.

Füyuzât-ı İlâhiye ve Envâr-ı Nebeviye namıyla 1310 sene-i hicriyesinde Arabiyyü'l-ibare olarak tahrir ve *Vamık Şükrü* namında bir zat tarafın-

.....

29 Cennet-mekân *Yavuz Sultan Selim* Han hazretlerinin *Mısır seferi* hengâmında Mısır hükümdarı *Kansu Gavri* kumandasında bulunan Kölemen asâkiri ile asâkir-i Osmaniye *Halep* kurbunda *Mercidabık* nam mahalde karşılaşmakla vukua gelen muharebe-i müdhişede Kölemenler münhezim ve *Kansu Gavri* helâk ve mün'adim olmuş ve bu galebe üzerine *Halep* hazreti padişahın yed-i zabtına düştüğünden orada *Cami-i Kebir-i Zekeriya*'da eda olunan ilk salât-ı Cumada sultan-ı müşarun-ileyh hazretlerinin nam-ı celili hutbede ber-vech-i ma'rûz *hâdimü'l-Haremeyni'ş-şerifeyn* unvan-ı mûcibü'l-iftiharı ile yad u tevkîr olunmuş ve bu sırada müşarun ileyh hazretlerinin ref'-i seccade ile eşk-i tazarru dökerek secde-i şükr ü mahmedete kapanması padişah-ı âl-i Osman hazretlerinin ne büyük, ne 'âlî hissiyât-ı diniye ile mütehassis ve meftûr bulunduklarını herkese anlattırmıştır.

dan lisan-ı Osmanîye nakl ü tercüme olunan bir eser-i cemil ve mübarek -sülâle-i âl-i Osman-ı kudsiyet-nişan ve hanedan-ı celilü'ş-şan-ı selâtîn-i Osmaniyân ile o şecere-i mübarekenin bir verd-i ruh-nevâz u hayat-bahşâsı olan sultan-ı mülûk ve selâtîn es-sultan ibnü's-sultan es-Sultan el-Gazi *Abdülhamid* Han-ı Sâni-i ulviyet-nişîn efendimiz hazretleri haklarında- birçok hakâyık-ı mebrûkeyi ihtiva eylediğinden mûcib-i tahdis-i nimet olmak üzre hakâyık-ı ma'rûzanın ber-vech-i âtî derc-i sahife-i mübahat kılınması levâzım-ı sıdk u sadakatten add olunmuştur.

Zuhur-ı cedd-i âl-i Osman-ı kudsiyet-karîne işaret olmak üzre *Ebu Davud* hazretlerinden mervî bir hadis-i şerif-i beşaret-refîk mevcut olup Nebiyy-i zîşan aleyhi ekmelü's-salavât ve't-tahiyyât-ı bîpâyân efendimiz hazretlerinin bu kavl-i mübarek-i risalet-penâhîleri âtîde derc-i sahife-i şükr ü mahmedet kılınmıştır: "Maveraünnehir'den[30] kendisine *el-Hârisu hurrâs alâ mukaddemetihi* ve *Mansur* denir bir adam huruc eder; Kureyş'in Hazreti Nebi sallallâhu aleyhi ve selleme temkini gibi o da [98] âl-i Muhammed sallallâhu aleyhi ve selleme teshil ve temkin-i umûr ederek kuvvet ve kudret getirir; o zatın nusretine hizmet veyahut ona yardım ve i'ânet etmek her mümin üzerine vaciptir."[31]

Lafz-ı *Hâris-i hurrâs* Mansur'un lakabı veya başka bir şey olmak muhtemeldir.[32]

• • • • • •

30 Asya-yı Vüsta'da *Ceyhun* nehri mecrasının şimalindeki yerlere verilen isim olup; *Safra, Fergana, Şaş, Eşrusene* ve sair hıttaları, yani şimdiki coğrafya ıstılahına göre *Buhara* ve *Hokand* havalisi ile sair Türkistan bilâdını havi idi. Maveraünnehir'in şimalen nerelere kadar mümted olduğu malum olmayıp o cihetten hudud gayri muayyen ise de *Seyhun* nehri mecrasına veya eski vakitlerde memâlik-i İslâmiyenin imtidad ettiği mahallere, yani bazı kabâil-i gayri medeniye hududlarına değin Maveraünnehir sayılırdı. İslâm coğrafiyyûnu Maveraünnehir'in mamuriyetini, toprağının kuvve-i inbâtiyesini, mahsulât ve hayvanat-ı ehliyesinin kesretini, ahalisinin kerem ve sahavet ve mihman-nüvazlığını, turuk ve me'âbirinin mükemmeliyetini, müessesât-ı hayriyesinin kesretini ve ehl-i Maveraünnehir'in şecaat ve cesaretiyle ulûm ve maarife olan meyl ü istidadlarını tarif etmekle bitiremiyorlar. Cengiz'in hurucuyla Moğol askerinin memâlik-i İslâmiyeden en evvel Maveraünnehir'e girerek her tarafı tahrip ettikleri mervîdir. Maveraünnehir ta birinci karn-ı hicrîde yani Hazreti Osman (r.a.)'ın zaman-ı hilafetinde feth olunarak memâlik-i İslâmiyeye ilhak olunmuştur. Esasen ahalisi kâmilen Türk iken fethi sırasında ve sonradan pekçok Araplarla İranîler bu memlekete hicret etmişler ve Türk ahalisinin çoğu memleketlerini bırakıp gitmişlerdir.

31 Ebu Davud, IV, 108.

32 İstitrad: Mehazımız olan *Fütuzât-ı İlâhiye ve Envâr-ı Nebeviye* namında olan sâlifü'z-zikr eser-i şerifte lafz-ı *hâris-i hurrâs* için ber-vech-i bâlâ "Mansurun lakabı veya başka bir şey olmak muhtemeldir" denmekte ise de ulûm ve fünûn-ı müte- ↠

Selâtîn-i âl-i Osmandan cennet-mekân Fatih *Sultan Mehmed* Han aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufran hazretleri ile maiyetlerindeki cüyûş-ı muazzama-i Osmaniyenin medhi hakkında muhaddisînden *İmam Ahmed*'in müsned-i *İmam Hasan* kavli üzre rivayet edip (?) radıyallâhu anhu Efendimiz Hazretleri'nden tamim eylediği hadis-i şerif-i nebevî âtîye derc ü tahrir olunmuştur: Resulüllah sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdu: "Kostantiniye elbette ve elbette feth olunacaktır; tahkik ne güzel emirdir ol Kostantiniye-i meftûhanın emiri ve ne güzel ceyştir ol asker ki fetih ve zafer-i Kostantiniye'ye nailiyet ile müşarun bi'l-benân ola."[33]

[99] Hadis-i şerif-i ma'rûzun Fatih Sultan *Mehmed Han*-ı muazzam hazretleriyle eslâf ve ahlâf-ı kirâmının ve cüyûş-ı Osmaniyenin tasrih-i menakıbı, irâe-i meziyyât u fezâili hakkında şeref-tevarüd eylemiş olduğuna tedkikat ve tahkikat-ı mükemmele ile hükmedilmiştir.[34] Kostantiniye'nin feth-i tam ile fatihi merhum ve mağfur Fatih-i 'âlî-tebar hazretleri

• • • • • •

nevviada mütebahhir olan bazı zevat-ı mukaddese bu babda malumat-ı âtiyeyi i'ta buyurmuşlardır:

"*El-Hârisu hurrâs alâ mukaddemetihi* unvan-ı şerifinin meâl-i münifi: (Allahu a'lem ve Resulühu) Maveraünnehir'den zuhur ve huruc eden cedd-i âl-i Osman hazretleri ile ensâl ü encâl-i necibe ve muhteremesi olan âl-i Osman hazarâtının saltanatla *hâris* ve hilafetle *hurrâs* oldukları halde şeriat-i Muhammediye ve sünnet-i seniyye-i Ahmediyeye kemâl-i mütaba'at ederek mukaddeme-i hulefâ olan hulefâ-yı raşidîn hazarâtının meslek-i 'âlîleri üzre *âl-i Muhammed* aleyhi's-selâma kemâl-i hürmetle imdad ve ruhaniyet-i mukaddese-i nebeviyeyi bi'l-isticlâb ilâ ahiri'd-devran hilafet ve saltanat-ı Osmaniyede devam ve bekâlarını mübeşşirdir" [Dipnota aldığımız bu istitrad orjinalde metnin içindedir. İ.K.].

33 [Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 335].

1315 senesinde Dersaadet'te tab' edilmiş olan [Nazif Süruri'nin] *Hilafet-i Muazzama-i Osmaniye* [doğrusu: *Hilafet-i Muazzama-i İslâmiye*. İ.K.] nam risâle-i cemilede hadis-i şerif-i ma'rûzun meâl-i münifi hakkında deniyor ki: "Bu hadis-i şerif *Kostantiniye* namıyla yad olunan İstanbul şehr-i şehîrinin canib-i İslâmdan feth ü teshîri müyesser-kerde-i Cenabı Rabb-i Nasîr olacağı ve bu feth-i mübîne mazhar olan emirü'l-müminîn ve cüyûş-ı mansûre-i müslimînin dîde-i mücahidâneleri kühl-i kabul ve temdih-i nebevî ile tenvir buyurulduğunu mübeşşir ve bu nimet-i azimeye dahi Hazreti Fatih-i ebediyyü'l-iştiharın asâkir-i mansûre-i Osmaniye kullarıyla beraber mazhariyet-i seniyyeleri emr-i bâhirdir" [s. 21].

34 Veliyy-i nimet-i bî-minnetimiz padişah-ı akdesimiz efendimiz hazretlerinin ecdad-ı 'izâmlarından bulunan cennet-mekân *Fatih Sultan Mehmed* Han-ı ebediyyü'l-iştihar hazretlerinin sâlifü'l-arz hadis-i şerif ile medh-i celil-i nebevîye nailiyeti mensup bulundukları sülâle-i mübareke-i âl-i Osman hazarâtının ve bu sülâle-i tâhirenin en lâtif ve mukaddes bir verd-i can-fezası olan padişah-ı 'âlî-tebârımız şevketlü sultanımız hilafet-penâh-ı a'zam efendimiz hazretlerinin ne derecelerde büyük, ne mertebelerde haiz-i ulviyet ve kudsiyet olduklarını bi'l-vuzuh irâe buyurmaktadır.

olduğu için hadis-i şerifteki işaret müşarun ileyh hazretleriyle asâkir-i münciye-i Osmaniyeyedir ve çünkü bazı ehâdîs-i şerifenin tefâsiri ba'de vukû'i'l-mazmun tezahür ve ittizah eder; nitekim denilmiştir; "Kem tereke'l-evvelü li'l-âhir" [Önce giden sonradan gelene nice şeyler bırakmıştır].

Saltanat-ı muazzama-i İslâmiye ve Osmaniye hakkındaki akvâl-i mübareke-i nebeviyeden biri de şudur: Hadis-i şerif-i nebevî: "Kisra (yani, melik-i İran) helâk olursa ondan sonra kisra yoktur ve kayser (yani, melik-i Rum) helâk olursa ondan sonra kayser yoktur; nefsim yedinde olan Cenabı Rabb-i Zü'l-celâl hakkı için onların hazineleri fî-sebîlillâh istimal ve infak olunacaktır."[35]

Ber-mantûk-ı hadis-i şerif-i nebevî *kisra* ve *kayser* helâk olup emval ve hazineleri emirü'l-müminîn *Ömer b. Hattab* ve imamü'l-müslimîn *Fatih Sultan Mehmed Han*-ı ulviyet-nisab hazarâtı taraflarından fî-sebîlillâh infak, harc ü istimal olunmuştur.

[100] Hadis-i şerif-i mezkür bi'l-vuzuh irâe buyurmaktadır ki vech-i ma'rûz üzre feth edilen bilâd-ı muazzamaya feth-i sânî olmayacak, ne İran kisralarından (*Ekâsire Devleti* denilen kadîm İran hükümetinden), ne de Rum kayserlerinden (*Kayasire Devleti* denilen kadîm Rum İmparatorluğu'ndan) bir daha eser görülemeyip memâlik-i meftûha ile'l-ebed ehl-i tevhid u imana makarr ve cevelan-gâh olacak ve memâlik-i mezkûre min kıbeli'r-Rahman selâtîn-i âl-i Osman hazarâtına meftûh bulunmakla avn ü tevfik-i Hak'la onların saye-i adl ü re'fetinde 'ale'd-devam umran u saadete iktiran eyleyecektir.

Hususât-ı ma'rûzadan müsteban olur ki bu hadis-i şerif dahi Devlet-i Aliyye-i Osmaniye ve İslâmiye'nin ile'l-ebed bâki ve payidar olacağına dâll ve hanedan-ı celilü'ş-şan-ı âl-i Osmanın isbat-ı ulviyet ve kudsiyet ve devamına ne güzel bir delil-i 'âlü'l-'âldir (85. sahifeye müracaat buyurula).

Ehl-i beytten ekâbir-i ehl-i keşf ü 'iyan ve erbab-ı ilm ü akl-i selim ile sair ashab-ı îkan u irfan tebşir-i menar-ı devlet-i aliyye[36] ve takviye-i saltanat-ı seniyye-i Osmaniye emrinde daima ve hâlâ sâ'îdirler; bu da selâtîn-i Osmaniye hazarâtının hüsn-i sîretleri, hanedan-ı muazzamlarının istihkak-ı tâmme ile şeref-bahş oldukları makam-ı akdes-i hilafette tenvir-i 'uyûn-i ibtihac eden ulviyetleri ile beraber 'alâ memerri'z-zaman

• • • • • •

35 Buharî, III, 1102, 1135; Müslim, IV, 2237.

36 *Menar* veyahut *menare* feth-i mim ile ezan okumaya mahsus mahal demek ise de fi'l-asl mevzi-i nur mânasınadır. Kule ve fener ve emsâli, üzerinde çerağ îkad olunan mahallere de tesmiye olunur.

hüsn-i akide-i Ehl-i sünnet ve cemaat üzre olan nehcleri hakkındaki menakıb-ı celileleri icabât-ı katiyesinden olup hususât-ı mezküre bütün düvel ve hükümât-ı İslâmiye mülûk ve hükümdarânından mümtaz olmalarını mûcib olmuş ve müşarun ileyhim hazarâtının *İmam-ı Azam Ebu Hanife* radıyallâhu anhu hazretlerinin mezheblerivle mütemezhib olarak neşr-i füyûzât edegelmekte bulundukları ise umûr-ı malumeden bulunmuştur.

Ale'l-husus; selâtîn-i âl-i Osman hazarâtı zamanında ve ale'l-ekser dârü'l-melik-i Rum olan belde-i tayyibe-i Kostantiniye'nin selâtîn-i müşarun ileyhim hazarâtı taht-ı tasarrufuna duhulünden beri [101] geçen 466 sene müddette nice binlerce eşhas din-i mübîn-i İslâm ile şeref-yâb ve mesud olmuş olduğu gibi selâtîn-i müşarun ileyhim hazarâtı bizzat kendi ictihadları vasıtasıyla binlerce cevâmi ve mesacid-i şerife bina ve birçok hayrât u hasenât ve meâsir-i hayriye bünyad ve tesis ve nice emsâr u medâyin-i azime ve mühimmenin feth ü teshîrini temin buyurarak *i'lâ-yı kelimetullâh*a hâdim olmuş ve halife-i Resul-i Müctebâ olan padişah-ı akdesimiz efendimiz hazretleri misillü ilhamât-ı ilâhiye ve tecelliyât-ı sübhaniyeye mazhar olan bazı hulefâ-yı sâlife-i Osmaniye hazarâtının ise umûr-ı zâhirede olduğu gibi velâyet-i bâtınada dahi ibraz-ı ehliyet ve ulviyet ile keramât-ı bâhireleri mertebe-i sübuta iktiran eylemiştir: el-Mülûkü mülhemûn [Melikler ilhama mazhar olmuş kişilerdir].

Selâtîn-i âl-i Osman hazarâtının hüsn-i sîretleriyle şürefa ve ulema ve sulehaya eltâf ve muamelât-ı cemileleri nâ-ma'dûddur. Haremeyn-i Şerifeyn'i mahfuziyet-i cemile tahtında bulundurup her türlü hizmetlerinde bulunmak, bu mahâll-i mübarekede ikamet edenlere mebâliğ ve erzak-ı kâmile sevk ve eltâf-ı 'adîde bezl eylemek düvel-i İslâmiyeden hiçbirine nasip olmayan hüsn-i itinaları, havâss-ı cemileleri cümlesindendir. Hususan sâlifü'l-arz tevfikât-ı fevkalâde-i samedaniyenin bir suret-i 'âlü'l-'âlde mazharı, müşeyyid-i erkân-ı devlet u ümmet olan sultan-ı muazzam-ı asr u zaman, halife-i Resul-i Rabb-i Mennân es-sultan ibnü's-sultan es-Sultan el-Gazi *Abdülhamid* Han-ı Sâni-i şevket-nişan efendimiz hazretleridir ki sâlik-i mesâlik-i eslâf-ı 'izâmı, saltanat-ı muazzama-i İslâmiyenin hakikaten pek büyük bir hükümdar-ı celil ü mümtazıdır.

Allâme-i şehir *Salahaddin-i Safedî* hazretleri tarafından Şeyh-i Ekber *Muhyiddin b. Arabî* rahimehullâh hazretlerinin *Şeceretü'n-Nu'maniye* nam eser-i güzînleri[37] üzerine yazılmış olan şerhde saltanat-ı Osmaniye-

.....

37 Bâlâda 83. sahifeye müracaat buyurula.

nin âhir zamana kadar bâki kalacağını müfîd ve mübeyyin olarak zikrettiği sözler yukarıda beyan ve dermeyan ettiğimiz malumat ve mülâhazatı bi'l-vücûh müeyyiddir.

[102] İşte sülâle-i âl-i Osman ve saltanat-ı Osmaniye-i ulviyet-nişan hakkında a'lem-i ulemadan olan zevat sözlerinden telhis ettiğimiz mevadd hususât-ı ma'rûzadan ibarettir.

Ruh-ı cism-i devlet, ser-name-i kitab-ı necat-ı ümmet, halife-i Cenabı Resul-i 'âlî-menkabet, sultan-ı selâtîn-i cihan, azam u akdes-i hükümdarân-ı zaman, emirü'l-müminîn, imamü'l-müttakîn, halife-i rûy-ı zemin, padişah-ı akdes ve bî-müdânî es-sultan ibnü's-sultan es-Sultan el-Gazi Büyük *Abdülhamid* Han-ı Sâni efendimiz hazretlerinin cedd-i pâki, müessis-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye ve muhyî-i saltanat-ı seniyye-i İslâmiye olan cennet-mekân es-Sultan el-Gazi *Sultan Osman* Han aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufran hazretleri olduğu gibi sultan-ı müşarun ileyh hazretlerinin peder-i mükerremleri cennet-mekân *Ertuğrul Gazi* aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufranü'l-Bâri hazretleri ve onların da peder-i mübarek ve muhteşemleri Maveraünnehir'den Asya-yı Suğra'ya nakl ü hicret etmiş ve Osmanîlerin asl u menşeini teşkil eylemiş *Kayı Han* kabile-i necibesinin reis-i mükerremi *Süleyman Şah* aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufran-ı Cenabı Rabb-ı İlâh hazretleridir; şah-ı müşarun ileyh hazretlerinin cedd-i a'lâsı ise en meşhur tevarih-i mutebereden istinbat olunduğuna ve cennet-mekân *Sultan Osman Gazi* hazretlerinin iş'âr-ı mübarekelerinden birinde işaret buyurulduğuna göre[38] en kadîm Türk padişahlarının en ulusu olan *Oğuz Han*, eşher u eşref-i kudema-yı hanân aleyhi'l-füyûzât ve'r-rahmeti Cenabı Rabb-i Mennân hazretleri bulunmakla veliyy-i nimet-i bî-minnetimiz, veliyy-i nimet-i âlemiyân, şevketlü, mehabetlü, kudretlü, kerametlü padişah-ı akdesimiz es-Sultan el-Gazi *Abdülhamid* Han-ı Sâni efendimiz hazretleri, bir taraftan nice nice dühûr u a'sârdan beri şan-ı celâdet ve ulviyeti cihanın her tarafını ihata eylemiş bir sülâle-i 'âliye ve mübarekeye mensup ve eben 'an ced padişahzâde bir şehen-şah-ı a'zam u ekber[39] [104] bulundukları gibi bir taraftan dahi makam-ı akdes-i hila-

• • • • • •

38 *Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm* namıyla Dersaadet'te basılmış bir risâle-i cemilenin ve sair bazı âsâr-ı tarihiyenin rivayâtına göre cennet-mekân Sultan Osman Han-ı Gazi hazretleri bir manzume-i güzîdelerinde şöyle buyurmuşlardır:

Oğuz Kara Han neslisin
Hakk'ın bir kemter kulusun
İstanbul'u aç gülzar yap.

39 103. sayfada Ahmet Muhtar Paşa'ya ait Ertuğrul Gazi'nin bir portresi bulunmaktadır. [İ.K.].

fet-i kübrâya min kıbeli'r-Rahman zinet-sâz olmaları cihetiyle *halifetullâh* ve *halife-i Resulüllâh* bulunarak haiz-i nisab-ı ulviyet ve kudsiyet olduklarından *padişah-ı e'azz ü akdesimiz efendimiz hazretlerinin server-i mülûk ve selâtîn-i cihan, a'zam ve akdes-i hükümdarân-ı zaman bulundukları ke'ş-şemsi fi vasati'n-nehar rehîn-i mertebe-i bedahettir.*

Beyanat-ı ma'rûzadan müsteban olur ki selâtîn-i âl-i Osman halledallâhu füyûzâtehüm ilâ âhiri'd-devran hazarâtı ve be-tahsis sultan-ı zaman, kutb-ı daire-i irfan, bu ümmet-i münciyeye mevhibe-i min tarafi'r-Rahman olan padişah-ı 'amîmü'l-ihsan efendimiz hazretleri pek kadîm zamanlardan beri ulviyet ve asalet ve necabeti maruf-ı cihan olan bir sülâle-i tâhire ve mukaddeseye mensup ve min kıbeli'r-Rahman rütbe-i celile-i hilafet-i kübrâya nailiyetle de müeyyed ve merğûb, bunca âyât-ı celile ve ehâdîs-i şerifenin mezamîn-i mübarekelerine mâ-sadak olmakla da müstaid ve memduh bulunmalarıyla selâtîn-i sâlife-i Osmaniye hazarâtını kemâl-i rahmetle yad u tevsîm ederek ruhaniyet-i celilelerinden istifazada bulunmak ve server-i selâtîn-i âl-i Osman olan padişah-ı akdesimiz efendimiz hazretlerine dahi kemâl-i itaat ve sıdk u sadakatle ez dil ü can mahabbet ederek her türlü muvaffakıyât ve sıhhat u selâmetlerine rûz u şeb dua-hân olmak bütün Osmaniyân ve İslâmiyân için levâzım ve ferâiz-i katiyedendir.

Hanedan-ı celilü'ş-şan-ı âl-i Osman'ın ecdad-ı 'âlî-nijadlarıyla suret-i zuhuru ve o hanedan-ı mukaddese öteden beri fart-ı sadakatle bende olan Osmanîlerin evâil-i ahval ve keyfiyet-i vürûdu hakkında bazı tevarih-i mutebere-i Osmaniyenin beyanatını ber-vech-i âtî derc-i sahife-i mefharet kılmayı levâzım-ı sadakat-küsterîden add eyledik:

Nuhbetü't-Tevarih ve'l-Ahbar namında olup vakt-i saadet-i nebeviyeden *Sultan Ahmed Han-ı Evvel* hazretleri zaman-ı saltanatına değin olan vekâyi'-i İslâmiye ve Osmaniyeden bâhis olan Matbaa-i Âmire'de matbu tarih-i İslâmın *Mebde-i Şahân-ı Hilafet-şiar Hazreti Osman-ı Velâyet-medar* serlevhalı makalesinde [105] deniliyor ki:

"Âl-i Selçuk *Sultan Mahmud Gaznevî* ahdinde, yani 475 sene-i hicriyesinde Maveraünnehir'den zemin-i İran'a intikal ettiklerinde beraber olan kabâilden silsile-i Osmaniyenin cedd-i a'lâsı bulunan *Kayı Han Kabilesi* halkı dahi reisleriyle beraber mülhakât-ı Horasan'dan *Mahan* nam şehirde mütemekkin olmuşlar ve ba'de mürur-i zaman 617 sene-i hicriyesinde Cengiz-i fitne-engîzin zuhurunda hudud-ı *Ahlat*'a gelmişler ve Tatarlar o

diyara dahi müstevli olunca bilâd-ı Rum'a teveccüh eylemişlerdi; *Cafer Kalesi*[40] önünde nehr-i Fırat'tan 'ubûr ederken reisleri olan *Süleyman Şah b. Kaya Alp* gark olmakla çıkarıp o mahalde defn eylediler. Müşarun ileyhin *Ertuğrul* ve *Dündar* nam oğulları *Sultan Alâeddin Keykubad b. Gıyaseddin Keyhüsrev-i Selçuki*'nin tayini ile hudud-ı *Engüriye* (Ankara)'de *Karacadağ*'a nüzûl ettiler. Müşarun ileyh Ertuğrul Gazi hazretleri Ankara serhaddinde ömrünü müddet-i medîde gazaya sarf edip sinni doksanı mütecaviz iken 680 sene-i hicriyesinde âlem-i bekâya intikal buyurdu. Hâlâ merkad-i münevverleri *Söğütcük* (Söğüt) nam kasabadadır. *Ertuğrul Gazi* hazretlerinin vefatından sonra ferzend-i ercümendi cennet-mekân *Osman Gazi* hazretleri serdar ve meydan-ı gazada dâmen-i dermeyan olup Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'yi teşkil ve tesis buyurdu".

Kezalik *Sahaifü'l-Ahbar* namında olup cennet-mekân *Sultan Mehmed Han-ı Râbi'* hazretlerinin zaman-ı saltanatına kadar olan vekâyi'-i İslâmiye ve Osmaniyeden bâhis ve 1285 senesinde Matbaa-i Âmire'de tab' edilmiş bulunan *Müneccimbaşı Tarihi* âl-i Osman'ın zuhur ve ecdad-ı 'âlînijadları hakkında malumat-ı mühimme i'tâ etmektedir. Bu malumattan müsteban olduğuna göre müessis-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye olan cennet-mekân *Sultan Osman Han-ı Gazi* hazretleri *Kayı Han* [106] evladından olup hatta kabilelerine Türkmen beyninde *Kayıhanlı* tesmiye ederlerdi. *Kayı Han* ise edvâr-ı kadîmede büyük bir *Türk padişahı* olan ve hanedan-ı âl-i Osmanın en büyük ceddi olan *Oğuz Han* hazretlerinin mahdumu olup saltanat-ı Türkiye padişah-ı müşarun ileyhin vasiyeti üzerine *Kayı Han* evladına nakl etmiş ve saltanat-ı mezküre müteselsilen bâni ve müessis-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye olan *Sultan Osman Han-ı Gazi* hazretlerine kadar intikal eylemiştir. Görülüyor ki ecdad-ı âl-i Osman hazarâtı da eben 'an ced malik-i hükümet u saltanat birer padişahzâdedirler.

Sâlifü'l-arz *Sahaifü'l-Ahbar*'ın ecdad-ı âl-i Osman'ın ne vechile Türkistan'dan *Horasan* ve *İran* taraflarına çıktığına ve ba'dehu *Ertuğrul Gazi* hazretlerinin diyar-ı Rum'a ne suretle vâsıl olduğuna ve silsile-i neseb-i şeriflerine dair olan beyanatı ber-vech-i âtîdir:

"*Osman Gazi* hazretlerinin kabilesi olan *Kayı Han Kabilesi Oğuz* dedikleri Türkmen kabâilindendir. Bu kabileyi teşkil eden Kayıhanlıların ibtida sa-

.....

40 Alâ rivayetin *Ca'ber Kalesi*'dir.

ir *Ğuz kabâili* ile beraber Maveraünnehir'e gelip bir müddet onlarla *Semerkant* ve *Buhara* etrafında sakin oldular. *Ğuz kabâilinin* cümlesi üzerine *İsrail b. Selçuk b. Bukak* hakim-i umumi idi. 400 sene-i hicriyesinden sonra bunlar *Sultan Mahmud Sebüktegin*'in izni ile *Ceyhun* nehrini geçip *Horasan* diyarına geldiler. Ba'dehu *Mahmud Sebüktegin* bi'l-ihtiraz *İsrail b. Selçuk*'u haps eylemekle *Ğuz kabâili* etraf u eknâfa perakende olarak dağılıp her kabile aralarında bir kimseyi kendi üzerlerine hakim nasb eylediler ve *İsrail b. Selçuk*'un hapsinden sonra Selâçika tâbiiyet ve itaatinden hurûca başladılar. Bu sırada Osman Gazi hazretlerinin mensup olduğu kabile olan *Kayıhanlı Kabilesi Horasan* diyarında *Mervü'ş-şâhcan* mülhakâtından *Mahan* havalisinde iskân edip müşarun ileyh hazretlerinin ecdadından ve ensab-ı *Oğuz Han*'dan bulunan zat-ı şerif [107] üzerlerine hakim bulunuyordu.

El-hasıl *Ğuz kabâili* bidayette Selâçika padişahlarına inkıyad üzre oldularsa da bir zaman sonra Selâçika'ya zaaf târî olmakla kabâil-i mezküre beyleri istiklâl bulmuş ve akıbet *Sultan Sencer*'e galebe eylemeleriyle Ğuz taifesi külliyet üzre itaatten hurûc eylemiş ve fakat ba'de zaman cemiyetleri perişan olup ancak *Mahan* etrafında cedd-i âl-i Osman olan *Kayıhanlı Kabilesi* baki kalmıştı.

616 sene-i hicriyesinde Cengiz, *Mahan* havalisini istilâ etmekle Kayıhanlılar bi'z-zarure *Ermeniye* bilâdına göçüp bir müddet *Ahlat* kurbunda sakin oldular. Sonra Cengizlilerin mazarratı o havaliye dahi vusul bulmakla diyar-ı Rum'a rihlet ve *Erzincan* havalisinde bir müddet karar u ikamet ettiler. O vakit Kayıhanlı Kabilesi'nin riyaset-i hükümeti *Ertuğrul Gazi* hazretlerinin peder-i mükerremleri *Süleyman Şah b. Kaya Alp* hazretlerinin uhdelerine geçmiş bulunuyordu. Kabile halkı oldukları mahallin darlığından şikâyet ve yine *Mahan*'a gitmeyi rica ve niyaz etmeleriyle *Süleyman Şah*-ı firdevs-penâh müsaade buyurdu. İbtida Haleb'e vardılar; oradan *Ca'ber Kalesi*'ne varıp *Fırat* suyu geçidinden geçerlerken şah-ı müşarun ileyh hazretleri bi-hikmetillâhi te'âlâ gark olmakla cesedini çıkarıp kale-i mezbure kurbunda defn ettiler ki o mahal hâlâ *Türk Mezarı* namıyla meşhur ve ziyaretgâh-ı enâmdır. Süleyman Şah'ın *Sungurtegin, Gündoğdu, Ertuğrul, Dündar Alp* namındaki dört erkek evlâdından iki evvelkisi kabile halkının bir miktarı ile vatan-ı aslîleri tarafına gitti; *Ertuğrul Gazi* hazretleriyle biraderi *Dündar Alp* dahi *Baçin Ovası* ve *Sürmeliçukur* nam mahallerde ihtiyar-ı karar eyledi. Bundan sonra *Ertuğrul Gazi* hazretleri *diyar-ı Rum* tarafına teveccüh buyurup orada birçok gazavât ve muharebât ile kuvve-i İslâmiyenin [108] şevketine hâdim olmuş ve necl-i necibi cen-

net-mekân *Sultan Osman Han-ı Gazi* hazretleri gazavât ve muharebât ile dîn-i mübîne hizmet ve bu devlet-i ebed-müddet-i aliyye-i Osmaniyeyi teşkil ve tesise bezl-i himmet u gayret buyurmuştur".

Müessis-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye firdevs-aşiyan *Sultan Osman Han-ı Gazi* hazretlerinin peder-i mükerremleri cennet-mekân *Ertuğrul* Gazi[41] hazretlerinin neseb-i mübarekleri yani hanedan-ı celilü'ş-şan-ı âl-i Osmanın Oğuz Han hazretlerine ve ondan evveline değin imtidad eden ecdad-ı 'âlî-nijadları hakkında müverrihîn-i kadîme meşahirinden bazılarının beyanatı ve irâe ettikleri silsile-i ecdad-ı âl-i Osman tahdisen 'alâ ni'amillâhi te'âlâ sahife-i âtîde derc ü tahrir kılınmıştır.

[109] Cedvel-i nesl-i hanedan-ı âl-i Osman-ı ulviyet-nişan

1. *İdris-i Bitlisî, Ruhî-i Müverrih* nam müverrihlerle *Tacü't-Tevarih* sahibi meşhur *Hoca Sadeddin Efendi*'ye göre *Ertuğrul Gazi* hazretlerinin neseb-i şerifi âtîde gösterildiği üzre *İyas b. İshak b. İbrahim aleyhi's-selâma* müntehi olur:

1. Ertuğrul
2. Süleyman Şah
3. Kaya Alp
4. Kızılboğa
5. Baytimur
6. Kaplıga (?)
7. Buğra
8. Karanbo (?)
9. Banbakar (?)

••••••

41 Bazı âsâr ve müdekkikînin beyanlarına göre *ertuğrul* kelimesi bir ism-i mürekkeb olup *er* ve *tuğrul* kelimelerinden mürekkebdir. *Er* kelimesi malum olduğu üzre *merd* ve *erkek* mânasını mutazammın olduğu gibi Türkçe bir kelime olan *tuğrul* kelimesi dahi *doğan* kuşunun ismi olmakla *ertuğrul* kelimesi *merd doğan* veya *erkek doğan* mânasını mutazammındır. (*Kamus-ı Türkî*'de tasrih olunduğu üzre *doğan*; kuş ve saire avlamak için alıştırılan tîz pençeli, kuvvetli ve mehîb bir kuş olup; *ak doğan, ala doğan, boz doğan, çakır doğan, sarı doğan* namıyla envâ'ı vardır. Kamus-ı mezkûra göre *tuğra* kelimesinin de aslı Türkçe olarak *tuğrul* olup kanatları açık doğana delâlet eder ki vaktiyle bu kuşun resminden ibaret bulunmuş olduğundan bu isimle kabul olunarak Arabî ve Farisî'ye de geçmiştir.)

10. Bulgay
11. Sunkur
12. Toktimur
13. Yasak
14. Samide (?)
15. Akınlık (?)
16. Kamarı
17. Çektimur
18. Turah (?)
19. Kızılboğa
20. Yamak
21. Başoğa (?)
22. Cürmüz (?)
23. Baysu
24. Tuğra
25. Sevünc
26. Çarboğa
27. Kurulmuş (?)
28. Korhad (?)
29. Balçık
30. Kumas
31. Karaoğlan
32. Süleyman Şah
33. Korhulu (?)
34. Borluğan (?)
35. Baytimur
36.Turmuş
37. Gök Alp
38. Oğuz Han
39. Karhan (?)

40. Kayı Han (Bazı rivayette *Kavi Han* ki *İyas b. İshak b. İbrahim* aleyhi's-selâm bu zat olmak üzre kabul edilmiştir.)

2. *Neşrî, Nişanî* nam müverrihlerin kavline göre *Ertuğrul Gazi* hazretlerinin neseb-i şerifi âtîde gösterildiği üzre *Yafes b. Nuh* aleyhi's-selâma müntehi ve mülâki olur:

1. Ertuğrul
2. Süleyman Şah
3. Kaya Alp
4. Kızılboğa
5. Baytimur
6. Kutlug
7. Toğar
8. Kaysun
9. Sakur
10. Bulgay
11. Baysunkur (?)
12. Toktimur
13. Yasuk (?)
14. Çemendür
15. Bakı Ağa (?)
16. Gök
17. Alp Oğuz
18. Karhan (?)
19. Aykutluk
20. Tuzak
21. Süleyman Şah
22. Kara Han
23. Yabsuk (?)
24. Yalvaç
25. Toğar (?)
26. Sevünc
27. Çarboğa
28. Kurtulmuş
29. Karaca Han
30. Umur (?)
31. Süleyman Şah
32. Karahul
33. Kulgay (?)
34. Baytimur
35. Tosbaylık (?)
36. Toğar (?)
37. Doğmuş
38. Küçük Bey

39. Ortuk (?)
40. Kutak (?)
41. Çektimur
42. Turah (?)
43. Kızılboğa
44. Yamak
45. Başboğa
46. Kurtulmuş
47. Korca (?)
48. Balçık
49. Karamas (?)
50. Karaoğlan
51. Süleyman Şah
52. Kurlu
53. Borluga (?)
54. Baytimur
55. Türemiş (?)
56. Gök Alp
57. Oğuz Han
58. Kara Han
59. *Kayı Han*
60. Bulhay (?)
61. Yafes
62. Nuh aleyhi's-selâm

[110] Efdal-i müverrihîn-i müteahhirîn olan *Âlî Çelebi* ikinci kavli ihtiyar etmiştir; zira cemî'-i nessâbîn (ehl-i ensab) ittifakları üzre bi'l-cümle Etrak *Yafes b. Nuh* aleyhi's-selâm evladından olmak üzre kabul edilmiştir. Evvelki rivayete göre Kayıhanlı Kabilesi *Sam b. Nuh* aleyhi's-selâm evladı olmak iktiza eder; zira İbrahim aleyhi's-selâm Sam evladındandırlar ve İyas evladının Türkistan taraflarına gittikleri malum olmayıp belki onlar sair bazı tavâifi teşkil etmekle meşhurlardır.

Âlî Çelebi'ye göre Türkistan nessâbları (ilm-i ensaba aşina olanları) beyninde meşhur olan *Kayı Han* nam zat *Oğuz Han b. Kıran (?) b. Lihâm Han b. Yafes*'in ekber evladı olup müşarun ileyh hanlığı ona ve onun evladına vasiyet etmişti; binaenaleyh âl-i Osman hazarâtına *hanlık* cedd-i pâkları olan *Kayı Han* ve *Oğuz Han* hazretlerinden vârid olmuştur.

Nuhbetü't-Tevarih ve'l-Ahbar ve *Sahaifü'l-Ahbar* namındaki en meşhur tevarih-i İslâmiye ve Osmaniyenin i'tâ ettikleri malumat-ı sâlifeye nazaran Osmanlıların cedd-i a'lâsı olan *Kayıhanlı Kabilesi* Oğuz Han hazretleri neslinden bir reis-i 'âlî-câhın taht-ı hakimiyetinde olmak üzre Maveraünnehir'den zuhur ve hurûc ve evvelâ arz-ı İran'a ve ba'dehu diyar-ı Rum'a azimet u rihlet edip nesl-i pâk-i mezkürdan müteselsilen gelen zevat-ı kudsiyet-simâtın himmetleriyle İran ve Asya-yı Suğra'da isbat-ı mevcudiyet ve mütemadiyen gazavâta müdavemetle i'lâ-yı kelimetullâha hizmet etmiş ve zevat-ı müşarun ileyhim meyanında *Süleyman Şah* hazretlerinin mahdum-ı mükerremleri olan *Ertuğrul Gazi* hazretleri ile müşarun ileyhin necl-i necibi ve bu devlet-i ebed-müddet-i Osmaniyenin bâni ve müessis-i celili firdevs-aşiyan *Sultan Osman Han Gazi* hazretleri din-i celil-i Ahmedîye büyük hizmetler ederek âl-i Muhammed'e kuvvet ve kudret bahş olunmuş olmakla gerek Kayıhanlı Kabilesi'ni maiyetine alarak [111] Maveraünnehir'den hurûc etmiş olan zat-ı şerifin ve gerek müşarun ileyhin ahlâfını teşkil eylemiş olan ecdad-ı âl-i Osman hazarâtı ile onların dahi ahlâfını teşkil buyuran selâtîn-i âl-i Osman hazarâtının bundan akdem beyan olunan; "yahrucu min verâi'n-nehr..." hadis-i şerifine (97. sahifeye müracaat) mâ-sadak olduklarına iştibah yoktur.

Sâlifü'l-arz *Sahaifü'l-Ahbar* namındaki Müneccimbaşı tarihinde evvelce beyan olunduğu üzre efdal-i müverrihîn-i müteahhirîn olan *Âlî Çelebî*'nin ikinci kavli ihtiyar ettiği ve çünkü cemî'-i ehl-i ensab ittifakları üzre bi'l-cümle Etrak'in *Yafes b. Nuh* aleyhi's-selâm evladından olmak üzre kabul edilmiş idüği beyan olunuyor ise de İstanbul'un ehl-i İslâm tarafından zabt olunacağını mübeşşir ve *Ebu Hureyre* radıyallâhu anhu efendimiz hazretleri tarafından mervî olan âti'z-zikr bir hadis-i şerif belde-i mezkûrenin evlad-ı *İshak* aleyhi's-selâm tarafından zabt edileceğini mübeyyin olmakla ve evvelce de beyan olunduğu üzre bazı ehâdîs-i şerifenin tefâsiri ba'de vukû'i'l-mazmun tezahür ve ittizah eylemekte bulunmakla o hadis-i şerife nazaran belde-i muazzama-i Kostantiniye'nin fatihleri olan Osmanlıların evlad ve ensab-ı *İshak* aleyhi's-selâmdan olmaları lazım gelmekte ve *İshak b. İbrahim* aleyhi's-selâm ise *Sam* evladından olmakla şu halde cedd-i âl-i Osman olan *Kayıhanlı* Kabilesi'nin *Sam b. Nuh* aleyhi's-selâm neslinden bulunması ve binaenaleyh sâlifü'l-arz iki rivayetten rivayet-i evveliyenin mukarin-i hakikat olması iktiza etmektedir.

Hadis-i şerif-i mezkür mazmûn-ı 'âlîsi ile beraber ber-vech-i âtîdir:

[112] "Hazreti Resul-i Ekrem aleyhi's-selâm bi tarikı'l-İslâm istifham buyurup; 'Hiçbir şehir işitir miyiz ki iki canibi deniz ve bir tarafı kara ola?'

dediklerinde; 'Evet, ya Resulallâh' diye cevap verilmekle Hazreti Sultan-ı Enbiya dahi tayin-i melhame-i kübrâ kılıp; 'Kıyamet kopmaz illâ mukaddemce evlad-ı İshak aleyhi's-selâmdan yetmiş bin kişi o şehre gaza ederler; onu muhasara ettiklerinde ne silahla ve ne remy ile nail-i feth ü teshir olamayıp ancak *lâ ilahe illallâhu vallâhu ekber* dediklerinde denize muttasıl olan iki surun biri yıkılır; sâniyen tekbir ettikleri gibi canib-i âharındaki (kara tarafındaki) suru dahi dökülür; sâlisen tekbir ettikleri zaman ise o mücahidlere yol açılıp bu tarikle o medineye ehl-i İslâm duhul eylemekle fetih müyesser olur.'"[42]

İstanbul'un fethinden ber-tafsil bâhis olan ekser eserlerde muharrer olduğu ve *Mevlana İdris-i Münşî*'nin *Heşt-Bihişt* nam eserinde ve bazı kütüb-i müverrihînde tahkik u beyan olunduğu üzre İstanbul'un fethine bilfiil memur olan guzât-ı Osmaniye yetmiş bin kişiydi[43]; feth ü teshîre muvaffakiyet esasen silah ve remy ile vuku bulmayıp asâkir-i İslâmiye her ne canibe teveccüh ettiler ise tekbir-künân ve kelime-i şehadet-gûyân oldukları halde hareket ederek 'avn ü tevfik-i Bâri ile nusret u zafer bulmuşlardır.[44]

[113] Hadis-i şerif-i mezküru iktibas eylemiş olduğumuz *Künhü'l-Ahbar* nam *Âlî Tarihi* cild-i hâmisinde dahi beyan olunduğu üzre *Fatih Sultan Mehmed Han* hazretleri ile maiyet-i 'âlîlerindeki asâkir-i Osmaniye bu hadis-i şerife bi't-tamam mâ-sadak ve işaret-i Resul-i Müctebâ üzre belde-i Kostantiniye'yi zabt u teshîre muvaffak olmuşlardır. Hadis-i şerif-i mebhûsa göre âl-i Osman hazarâtının ber-vech-i ma'rûz evlad-ı İshak aleyhi's-selâmdan olmaları lazım gelmekte ve fi'l-hakika sâlifü'l-arz Âlî Tarihi'nde selâtîn-i âl-i Osman hazarâtının *İyas b. İshak b. İbrahim* aleyhi's-selâm evladından oldukları tafsilen beyan olunmaktadır.

Tarih-i Enbiya namıyla 1282 sene-i hicriyesinde Matbaa-i Âmire'de tab' olunan eser-i şerifin muhteviyatına nazaran Cenabı *İyas* Hazreti *Yakup* aleyhi's-selâmın biraderi ve her ikisi Hazreti *İshak* aleyhi's-selâmın evladı olup Hazreti İshak aleyhi's-selâm dahi Hazreti *İbrahim* aleyhi's-se-

• • • • • •

42 Müslim, IV, 2238; Hakim, *el-Müstedrek*, IV, 523.

43 *Feth-i Celîl-i Kostantiniye* nam eserimizin cild-i evvelinde ber-tafsil beyan olunduğu üzre İstanbul'u muhasara eden ordu-yı hümayun -pek mübalağalı olan rivayât-ı ecnebiyeden kat'a'n-nazar- müverrihîn-i Osmaniyenin beyanatına göre dahi hayli kesretli ise de ordu-yı mezkürdaki külliyetli miktarda dua-gûyân ile satıcı, çapulcu... takımından sarf-ı nazar edildiği halde bilfiil harbe iştirak eden asâkir-i Osmaniyenin yetmiş bini gayri mütecaviz idüği muhakkaktır.

44 *Feth-i Celîl-i Kostantiniye*'nin cild-i evveline müracaat buyurula.

lâmın Hazreti *Sare*'den tevellüd eden ferzend-i mükerremi ve Hazreti İbrahim'in Hazreti *Hacer*'den tevellüd eden mahdum-ı mükerremleri Hazreti *İsmail* aleyhi's-selâmın birader-i muazzezidir. Fahr-i Âlem ve Seyyid-i Benî Adem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin nesl-i tâhir ve mübarekleri ise Hazreti *İsmail* aleyhi's-selâm efendimize müntehi olduğu mervî ve müsellemdir.

Avrupa müverrihîn-i meşhuresinden en büyük bir tarih-i devlet-i Osmaniye yazmakla müte'ârif olan Avusturyalı *Hammer,* mezkür eserinde feth-i İstanbul hakkında olan sâlifü'z-zikr hadis-i şerifin mazmun-ı 'âlîsini derc ü tahrir eyledikten sonra der ki:

"Müverrihîn-i İslâmiyeden *Ali* ve *İdris* nam müverrihler sâlifü'l-arz kelâmların taraf-ı akdes-i Hazreti Peygamberî'den îrad buyurulmuş olduğunu tasdik ve onları fem-i saadet-i nebeviyeden işitmiş olan ashab-ı kiramın isimlerini i'tâ ve tasrih etmekte ve Neşrî ve sair misillü birçok müverrihler hadis-i ma'rûzu kavm-i Osmanî'ye tatbik suretiyle Türklerin aslını *İyaz (?) b. İshak* aleyhi's-selâm'a îsal ve isnad [114] eylemekte iseler de sâlifü'l-beyan *Müverrih Ali* isnad-ı mezkûra itiraz etmekte ve bu itirazını edille ve berahin ile isbata sâî olarak Osmanlıları evlad-ı Yafes'ten olmak üzre göstermektedir".

Âsâr-ı garbiye içinde bir mevki-i mümtaz ihraz eden ve beher sene bir ihtimam-ı tam ile neşredilmekte bulunan meşhur *Gota Salnamesi (Almanach de Gotha) hanedan-ı celilü'l-unvan-ı âl-i Osman* halledallâhu füyûzâtehüm ilâ âhiri'd-devran hakkında malûmat-ı âtiyeyi i'ta eylemektedir:[45]

"Âl-i Osman hazarâtının cedd-i ekberi *Süleyman Şah* hazretleri olup müşarun ileyh kadîmen *Turan* denilen *Türkistan*'dan çıkarak 1225 sene-i milâdiyesine doğru Anadolu'da zuhur eden *bir Türk aşiretin*in reis-i celilidir. Bu kavm-i muhteremin Hüdavendigâr vilâyeti dahilinde *Söğüt* havalisinde yerleşmesi şah-ı müşarun ileyhin ferzend-i mükerremi *Ertuğrul Gazi* hazretleri zamanında vukua gelmiş ve müşarun ileyh hazretleri 1288 sene-i milâdiyesinde irtihal-i dâr-ı bekâ buyurmuştur.

.....

45 Bu salname-i şehîr Almanya'da *Gota (Gotha)* şehrinde beher sene tab' u temsil olunmakta olup burada i'tâ olunan malumat mezkür salnamenin 1904 sene-i milâdiyesinde neşr olunan nüshasından muktebestir (Bu salname bu yolda i'tâ-yı malumat eden salnamelerin en meşhurlarındandır).

Ertuğrul Gazi hazretlerinin mahdum-ı mükerremleri olan müessis-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye *Osman Han Gazi* hazretleri 1259 sene-i milâdiyesinde tevellüd buyurmuş olup son Selçukî hükümdarı tarafından 1288 sene-i milâdiyesinde müşarun ileyh hazretlerine *emirlik* mansıb-ı 'âlîsi tevcih olunmuş ve Devlet-i Selçukiye'nin sukûtundan sonra gazi-yi müşarun ileyh hazretleri 1299 sene-i milâdiyesinde bâtevfik-i Rabbanî hükümdar-ı müstakil olarak Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'yi teşkil ve tesis ve 1326 sene-i milâdiyesinde irtihal-i dâr-ı bekâ buyurmuştur.

[115] Selâtîn-i âl-i Osman hazarâtı *Sultan Osman Han-ı Gazi* hazretlerinin encâl-i muhteremesidir. Selâtîn-i müşarun ileyhim hazarâtı İstanbul'un feth ü teshîrinden sonra (29 Mayıs 1453 milâdî) elsine-i garbiyede *imparator* mânasını mutazammın olan *padişah* unvan-ı muhteşemini[46] ve 1518 sene-i milâdiyesinde dahi *hâdimü'l-Haremeyni'ş-şerifeyn* (yani, Medine-i Münevvere ve Mekke-i Mükerreme'nin hâdim ve hafızı) ve *halife-i Resulüllâh* unvan-ı celilini ihraz buyurmuş ve 1538 sene-i milâdiyesinde[47] dahi selâtîn-i müşarun-ileyhim hazarâtı *sultanü's-selâtîn* ve *hakan*-ı a'zam[48] unvan-ı muazzamını bi'l-ihraz pertev-efşan-ı izz ü mehabet olmuştur".

Selâtîn-i sülâle-i âl-i Osman edamellâhu füyûzâtehüm ilâ âhırı'd-devran hazarâtının -yukarıdan beri derc edilen tafsilattan ve âtîde i'tâ olunan malumat-ı telhisiyeden dahi müsteban olacağı üzre- nice yüzlerce kitaplar imlâsına kifayet edecek kadar vesî' olan nice binlerce meâsir-i mebrûke ve havâss u ahval ü evsaf-ı fevkalâde ve mukaddesesine haiz-i rütbe-i celile-i hilafet bulunmaları suretiyle *halifetullâh* ve *halife-i Resulüllâh* olmaları hâssa-i mübareke ve mukaddesesi dahi inzimam etmekle bu sülâle-i tâhire selâtîn-i sâlife-i mübeccelesinin ve hassaten o sülâle-i muazzamanın serveri ve el-yevm Resul-i Müctebâ'nın halifesi olan emirü'l-müminîn, imamü'l-müslimîn, hâmi-i din-i mübîn, sahib-i zaman-ı

.....

46 Selâtîn-i âl-i Osman hazarâtının Ehl-i salîbe karşı vukua gelen *Nigbolu* melhame-i kübrâsından sonra (sene 798 hicrî-1396 milâdî) *sultan-ı iklim-i Rum* unvan-ı celilini ihraz buyurmuş oldukları tevarih-i Osmaniyede musarrahtır.

47 Cennet-mekân *Sultan Süleyman Han-ı Kanuni* hazretlerinin zaman-ı saltanatlarına (1520-1556 milâdî) musadiftir.

48 *Hakan* kelimesi *padişahlar padişahı* mânasını mutazammın olan *hanü'l-hanân* ism-i mürekkebinden muhaffef bir kelime idüği mervîdir.

diyanet-karîn efendimiz hazretlerinin büyüklükleri, ulviyet ve kudsiyetleri derecesine hadd ü intiha tasavvur olunamaz.[49]

[117] *Sahaifü'l-Ahbar* namındaki *Müneccimbaşı Tarihi* Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'ye revnak-bahş olan *sülâle-i âl-i Osman* hazarâtındaki fezâil ve ulviyetler ve devlet-i muazzamalarının zuhur ve devam ve bekâsına dair olan beşaretler (işarât-ı mâneviye ve alamât-ı mukaddese ve istihraclar) hakkında ber-vech-i âtî i'tâ-yı malumat eylemektedir:

"1. Mülûk-i Osmaniye eyyedehumullâhu te'âlâ bi nasrihi hazarâtı azamet-i übbehet ü mehabet, celâlet-i mülk ü devlet, vüs'at-i iklim ü memleket, rif'at-i kadr ü menzilet, izzet ü şevket-i saltanat, kesret-i hayr u ihsan, kuvvet-i seyf ü sinan, vefret-i mal ü hayl, satvet ü kudret-i silah, sıhhat ü sedad-ı re'y, hüsn-i hal ü tabiat, ulviyet-i şiar u haslet... cihetlerinden hükümdarân-ı dünyanın e'âzımı olup selâtîn-i hafikayn, mülûkü'l-berreyn, havakinü'l-bahreyn, humât ve hâdimü'l-Haremeyni'ş-şerifeyn olmakla şöhret-gîrdirler. Allahu te'âlâ hazretlerinin müşarun ileyhime ihsan buyurduğu mülkü mülûk ve selâtîn-i İslâmiyeden hiçbir kimseye ihsan buyurmamış olduğu kütüb-i tevarihe ıttılâ'ı olanlara malumdur.

Bu sülâle-i aliyye ve tâhire tahsil-i saltanat için sair ekser mülûk-i İslâmiye gibi hareket eylemeyip malik oldukları cümle memâliki düşmandan ve ehl-i bağy ü fesattan kendi tedabir-i cemile ve besaletleri, silah-ı satvetleri sayesinde almışlardır. Zuhurları ashab ve tâbi'în-i kirâmdan olan hulefâ-yı 'izâm hazarâtının zuhuru gibi vech-i ahsen üzre vuku bulmuştur. Celâil-i hıdemât ve himemât-ı aliyyeleri mu'annidîn üzerlerine tertib-i esfar ile i'lâ-yı kelimetullâha masruf olup Hak te'âlâ ve tekaddes hazretleri bu mülk-i azimi onlara tedric ile ihsan ve temhid-i kavânîn ve tebşir-i erkân-ı din-i mübîn hususlarını müşarun ileyhime bir suret-i celilede bahş u ilham buyurmuştur; zira husul-i saltanat-ı azime *Cengiz* ve *Timur* ve emsâli ehl-i cebr ü şiddet için dahi vaki olduğu var ise de bunlarınki ale't-tedric olmayıp müsaade-i baht u tâli' ile def'aten vukua gelmiş ve az vakitte sönüp bertaraf olmuştur.

[118] El-hasıl bu devlet-i aliyye ve saltanat-ı seniyye-i Osmaniyenin fezâili kesir ü bisyar ve mehasin ü mehâmidi vefir ü bî-şümar olmakla ta'dad ü tafsilinde izhar-ı acz ederek bu mertebe ile iktifa olunmuş ve hususât-ı ma'rûza ashab-ı besâir nezdinde gâyetle zâhir ü hüveyda olmakla delil ü burhana hacet olmadığı müstağnî-i izah bulunmuştur.

• • • • • •

49. 116. sayfada Ahmet Muhtar Paşa'ya ait Osman Gazi'nin bir portresi bulunmaktadır. [İ.K.].

2. Bu devlet-i aliyye ve saltanat-ı seniyye-i Osmaniyenin zuhur ve devam ve bekâsına delâlet eden bir takım beşaretler, işarât-ı mâneviye ve alamât-ı mukaddese ve istihraclar mevcut ve bunların âsâr-ı mutebere ve kütüb-i tarihte mazbut ve muharrer olan bazıları âtîde muharrer ve mebsuttur:

Evvelen; ekser-i müverrihîn tarafından zikr u tasdik olunduğu üzre firdevs-aşiyan *Ertuğrul Gazi* aleyhi'r-rahmetü'l-Bâri hazretleri bir gece âlem-i menâmında ocağından bir su kaynayıp bu suyun gittikçe çoğalarak bir azîm derya gibi olduğunu ve bütün rûy-ı arzı mâlâmâl eylediğini müşahede buyurur; ertesi gün bu rüya-yı sâdıkayı ârif-i hakikat bir kimseye hikâye eyledikte bu zat-ı şerif kendisinden bir veled-i mübarek vücuda geleceğini ve bu veled-i mukaddes evlad-ı kirâmının bütün rûy-ı zemine veyahut onun ekserine hükm edeceklerini beyan etmek suretiyle o rüya-yı sâdıkayı tabir eder; hemen birkaç gün mürûrunda *Osman Gazi* aleyhi gufranü'l-Bâri hazretleri âlem-i vücuda teşrif-sâz olur.

Sâniyen; bazı âsâr-ı muteberede rivayet edildiği üzre bir gece *Ertuğrul Gazi* hazretleri ulema-yı âmilinden bir zat-ı mukaddesin hanesinde misafir iken duvarda asılı bir kitap görüp sual buyururlar; sahib-i hane bu kitabın Allahu te'âlâ ve tekaddes hazretlerinin Resul-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhteremi'ne inzal buyurduğu *Kur'an-ı Kerim* olduğunu bi'l-beyan mevâiz-i cemile ile müşarun ileyh hazretlerinin min kıbeli'r-Rahman meftûr ve mütehallık oldukları hissiyât-ı diniyelerini galeyana getirmiş olmakla sahib-i hane uykuya gidip *Ertuğrul Gazi* hazretleri tenha kalınca kalkarak kemâl-i haşyet u mahabbet-i ilâhiyeden sabaha değin Mushaf-ı şerif karşısında el (...)[50] ayak üzre dururlar; [119] o esnada bir miktar uykuya varmalariyla âlem-i menâmda bir hitab-ı şerif ile kâm-yâb ve mübeşşer olmuşlardır; bu hitab-ı şerif rivayet-i vâkıaya göre; "Sen benim kelâmıma tazim ve tekrim ettin, ben de senin evladını yevm-i kıyamete değin daim olacak bir devlet-i celile ile tekrim eyledim" suretinde nesak-sâz olmuştur.

Sâlisen; ekser-i müverrihîn beyninde meşhur olduğu üzre firdevs-aşiyan *Osman Gazi* hazretleri kendi asrının meşayihinden *Şeyh Edebali* hazretlerinin zaviyesine giderdi; hazreti şeyh ile dahi ülfet ve ünsiyetleri vardı. Bir gece gazi-yi müşarun ileyh hazretleri âlem-i menâmda hazreti şeyhin koynundan bir nur çıkıp kendi koynuna (cevfîne) girdiğini ve ba'dehu göbeğinden bir ağaç çıkıp fevkalâde büyümekle sayesi bütün rûy-ı zemini tutup kâffe-i nâsın onun sayesinde cem olduğunu müşahede buyururlar;

.....

50 Bir kelime okunamamıştır. [İ.K.].

bu rüyayı hazreti şeyhe nakil buyurduklarında kendilerini bir devlet-i dâime-i azîme ile tebşir ve tebrik[51] ve kerimeleri *Malhun* Hatun'u müşarun ileyh hazretlerine tezvic buyurmuşlardır ki cennet-mekân *Sultan Orhan Gazi* hazretleriyle birader-i mükerremleri *Alaaddin* Paşa hazretlerinin valide-i muhteremeleridir.

Râbi'an; Şeyh-i Ekber *Muhyiddin-i Arabî* kaddesellâhu sırrehu hazretleri cifr-i câmi ve esrar-ı âyât-ı kerimeden Devlet-i Osmaniye'nin ulüvv-i şanını ve ilâ yevmi'l-kıyâm daim olacağını istihrac etmiş ve *Daire-i Nu'maniye fi'd-Devleti'l-Osmaniye* nam eserine[52] derc eylemiştir. Bu mâna fenn-i mezkûr ashabı beyninde zâhir ü hüveyda olup Şeyh-i Ekber-i müşarun ileyh onu Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin zuhurundan 75 sene evvel istihrac buyurmuştur (bâlâda 84. sahifeye müracaat buyurula).

[120] *Hâmisen;* kibâr-ı evliyaullâhtan *Mevlana Celâleddin-i Rumî* kaddesellâhu sırrehu'l-'âlî hazretlerinin bazı menakıb-ı celilelerinde hikâye olunur ki; firdevs-aşiyan *Ertuğrul Gazi* aleyhi'r-rahmetü'l-Bârî hazretleri veliyy-i müşarun ileyh hazretlerini arasıra varıp ziyaret ederlerdi; bir defa ferzend-i ercümendleri cennet-mekân *Osman Gazi* rahmetullâhi aleyh hazretlerini dahi beraberlerince alıp hazreti şeyhe götürerek dualarını temenni ve rica buyurdular. O esnada nezd-i Selâçik'de hükümdar bulunan kimsenin bir şahs-ı kalendere iltifat ve itikad ettiği mevlâna-yı müşarun ileyh hazretlerinin mesmû'-ı şerifleri olmakla; "Hoş imdi hükümdar-ı Selçuk kendisine peder buldu ise biz dahi kendimize bir ferzend bulduk" deyip *Osman Gazi* hazretlerinin mübarek elinden tutmuşlar, dua-yı hayr edip kendilerini devlet-i dâime ile tebşir ile; "Bunun evlad u ahfadının devletleri dâim ve payidar olur" diye buyurmuşlardır (86-87. sahifeye müracaat buyurula).

Sâdisen; İdris-i Bitlisî nam müverrih *Heşt-Bihişt* nam tarihinde zikreder ki; firdevs-aşiyan *Osman Gazi* aleyhi gufranü'l-Bârî hazretlerinin zamanında *Kumral Abdal* namında ehl-i hal bir zat vardı; bu zat *Yenişehir* ha-

• • • • • •

51 Bu rüya-yı saliha vekâyi'-i Osmaniyeden bâhis olan âsâr ve tevarîh-i ecnebiye ve efrenciyenin ekserinde ve be-tahsis Fransızca yazılmış Osmanlı tarihlerinde ve hassaten *Hammer*'de dahi muharrer ve menkuldür.

52 *Sahaifü'l-Ahbar* namındaki Müneccimbaşı Tarihi'nde eser-i mebhûsun ismi bervech-i muharrer *Daire-i Nu'maniye fi'd-Devleti'l-Osmaniye* suretinde muharrer ise de bâlâda (83. sahifede) i'tâ olunan malumattan müsteban olacağı üzre bazı ulema-yı âmilîn ve müdekkikînin beyanat ve rivayâtına göre eserin ismi *eş-Şeceretü'n-Nu'maniye fi's-Selâtîni'l-Osmaniye* olup *Füyûzât-ı İlâhiye ve Envar-ı Nebeviye* nam eser-i şerifin beyanına göre dahi ism-i eser *Şeceretü'n-Nu'maniye*'dir (101. sahifeye müracaat buyurula).

valisinde sakin olup dervişleri ile ahyânen civardaki mu'anidîn köylerine gaza ederdi. Bir gün evliyaullâhtan bir kimse ve 'alâ rivayetin Hazreti *Hızır* aleyhi's-selâm *Kumral Abdal* ile buluştu ve ona; "Allahu te'âlâ celle şânuhu hazretleri *Osman Gazi*'ye ilâ yevmi'l-kıyâm dâim olacak bir devlet-i azîme ihsan buyurdu, var müjde eyle!" diye beyan-ı hal ve emr eyledi. *Kumral Abdal* Osman Gazi hazretlerini bilmezdi; o şahs-ı mübarek müşarun ileyhin alâmetlerini haber vermiş olmakla *Kumral* o 'alâim ile Osman Gazi hazretlerini bulup tebliğ-i müjde eyledi. *Osman Gazi* hazretleri mesrur olup; "Şimdiki halde öz kendi malım olarak bir kılıç ile bir maşrabaya malikim" diyerek [121] ikisini dahi abdala arz buyurdu; *Kumral Abdal* teberrüken maşrabayı kabul edip şemşiri yine kendilerine verdi. Ba'de zaman *Osman Gazi* hazretleri o abdalın tatyîb-i hatırı için kendisine bir zaviye bina etmiş ve *Yenişehir* kurbunda ona vâfir kurâ ve mezraalar vakf eylemiştir.

Sâbi'an; Türkçe eski bir tarihte muharrer ve manzur olduğu üzre; kadîm zamanlardan beri Rumeli'nde *Siroz* [Serez] kurbunda bir dağ üzerinde bir mabed-i Nasarâ vardı ki ismine *Kenîse-i Margarit* derlerdi; onun içinde birçok rahipler meskûn, felsefe ilimleriyle meşgul idi.[53] Bunlar Devlet-i Aliyye'nin zuhur ve o diyarları istilâ edeceğini istihrac edip tecessüs ve istifsar-ı keyfiyet eylediklerinde cennet-mekân *Sultan Osman Gazi* hazretlerinin zuhurundan haberdar olmalarıyla rikâb-ı hümayunlarına arzuhal takdim ve irsâl edip kilise ahalisi ve vakıf köyleri için *emanname* ricasında bulunmuşlar ve gazi-yi müşarun ileyh hazretleri tarafından meramlarına müsaade buyurulmakla garîk-i sürur olmuşlardı. Ba'de zaman cennet-mekân *Sultan Hüdavendigâr Han-ı Gazi* hazretleri Rumeli'nde i'lâ-yı liva-yı galibiyetle o kurâ ve havalisindeki memâlikin fethine azm u mübaşeret buyurduklarında mezkûr rahiplerin gelip emanname-i ma'rûzu ibraz ederek nail-i müsaadât olmuş oldukları sâlifü'l-arz Türkçe tarihin cümle-i beyanatındandır.

Sâminen; *Ruhî-i Müverrih* kendi tarihinde zikr eder ki; zaman-ı kadîmde Türkmen kabaili beyninde *Korkut Ata* namında ehl-i halden bir aziz vardı; bir gün bu zat saltanatın akıbet Oğuz Han'ın vasiyeti üzre oğlu *Kayı Han* evladına intikal ederek onların da ilâ âhiri'z-zaman bâki ve ber-devam bulunacağını beyan ve ihbar buyurmuş ve fi'l-hakika şu ahbar nefsü'l-emre muvafık zuhur eylemiştir. Zira *Osman Gazi* hazretleri *Kayı Han*

53 Bu kilisenin el-yevm *Aynaroz*'da bulunan me'âbid-i Nasarânın en eskisi idüği zan ve tahmin olunur.

evladından olup hatta kabilelerine Türkmen beyninde *Kayıhanlı* tesmiye olunurdu.

[122] Rivayât-ı ma'ruza gibi daha nice ahbar-ı sadıka ve umûr-ı keşfiye-i saliha menkul ise de ıtnâbdan ictinaben zikr ü beyanlarından sarf-ı nazar olunmuştur".

Sahaifü'l-Ahbar namındaki Müneccimbaşı tarih-i meşhurunun sülâle-i tahire-i âl-i Osman halledellâhu füyûzâtehüm ilâ âhiri'd-devran hazarâtının fezâil ü ulviyetini ve devlet-i muazzamalarının zuhur ve devam ve bekâsına müteallik beşaretleri irâe ve izhar eden beyanat-ı ma'rûzası dahi o sülâle-i tâhire ve mukaddesenin ne derecelerde büyük olduğunu ve o sülâle-i mübarekenin serveri, en büyük, en muhteşem bir padişah-ı ulviyet-nişanı olan sultan-ı selâtîn-i Osmaniyân sevgili ve mukaddes padişahımız efendimiz hazretlerinin müeyyed min kıbeli'r-Rahman olan ne büyük bir makam-ı kudsiyet-ittisamda ihya-yı mülk ü ümmete sâ'î olmakta bulunduklarını bi'l-vuzuh göstermektedir.

Tevarih-i Osmaniye içinde cidden bir mevki-i mühim işgal eden *Tacü't-Tevarîh* namındaki Osmanlı tarihi selâtîn-i âl-i Osman hazarâtının büyüklüğüne atf-ı kelâm ile (1. cilt, 13. sahife) der ki:

"İ'lâ-yı kelimetullâh ve icra ve neşr-i ahkâm-ı şeriat-i garra-yı Resulüllâh ile tahsil-i rızaullâha selâtîn-i âl-i Osman -tevvecehümullâhu bi tâci'r-rıdvan ve mekkene ahlâfehüm fî seriri's-saltanati ilâ âhiri'z-zaman- hazarâtı her vechile sâ'î ve salih ve bu saadet-mendlerin zuhur u istilâsı medâr-ı intizam-ı mesâlih olduğu cihetle Hazreti Malik-i Yevmü'l-mî'âd fehva-yı sıdk-istinad-ı 'vallâhu raûfun bi'l-ibad' [Allah kullarına çok şefkatlidir, Bakara, 2/207] mûcebi üzre himayet-i bilâd, riayet-i 'ibâd, neşr-i adl ü dâd için bu selâtîn-i nîk-nihad ve havakîn-i kesirü'l-cihadı ihzar u i'dâd ve bu fırka-i tevfîk-refîka tarîk-ı enîk-ı i'lâ-yı kelimetullâhta imdad ü is'âd buyurdu".

Sülâle-i tâhire-i âl-i Osman, selâtîn-i Osmaniye-i celilü'ş-şan hazarâtının ulviyet ve kudsiyeti, evsaf ve havass-ı celile-i fevkalâdesi, türlü türlü büyüklükleri hakkında [123] tevarîh-i saire-i Osmaniyede ve be-tahsis en mühim tarihlerimizden biri olan meşhur *Hayrullah Efendi* tarihinde dahi pekçok malumat ve beyanat ve tafsilat mevcut ise de onların da buraya nakli bahsin daha ziyade uzamasını mûcib olacağından kariîn-i ki-

râm hazarâtına kütüb-i mezküreye dahi müracaatı tavsiye ile bu bahse nihayet verilmek münasip görülmüştür.

Lâhika

Hanedan-ı celilü'ş-şan-ı âl-i Osman -halledellâhu hilafetehüm ve şevketehüm ilâ âhiri'd-dühûr ve'd-devran- hazarâtının tasvir-i ulviyet ve kudsiyetine, irâe ve isbat-ı mekârim u fezâil ve mebrûkiyetine hasr u tahsis eylemiş olduğumuz bu bahs-i mübareke nihayet vermek için o hanedan-ı ulviyet-unvanın en büyük bir padişahı, bütün Osmaniyân ve İslâmiyânın sertac-ı mübahat u ibtihacı, cümle mülûk ü hükümdarân-ı cihanın server u mefhar-i 'âlü'l-âli olan padişah-ı serir-ârâ-yı hakanî, halife-i 'âlî-cah-ı bî-müdânî, veliyy-i nimet-i bî-minnet-i âlem-penâhımız, şevketlü, kudretlü Sultan el-Gazi *Abdülhamid* Han-ı Sâni efendimiz hazretlerinin ahîren ihdasına lütf u inayet buyurmuş oldukları iki kıta nişan-ı zîşanı ber-vech-i zîr derc-i sahife-i mübahat kılmayı levazım-ı sadakat-şiarîden addeyledik: Evvelce i'lâ-yı şan ve şevket-i devlet-i muazzamaları için ihdas buyurmuş oldukları *arma-i Osmanî* gibi o iki nişan-ı zîşan da sülâle-i tâhire-i âl-i Osman için birer nişane-i cedid-i ulviyet ve kudsiyet olmak ve padişah-ı akdesimiz efendimiz hazretlerinin ecdad-ı 'âlî-nijadlarıyla zat-ı akdes-i gîtî-sitânîlerinin ümmet-i celile-i Osmaniye ve İslâmiyeye a'sâr-ı 'adîde ve sinîn-i vefîreden beri ilâ maşaallâhu te'âlâ kemâl-i muvaffakiyetle ifa buyuragelmekte oldukları hıdemât-ı mütenevvi'a-i celile ve ber-güzideye birer timsâl-i mübarek ve mukaddes teşkil eylemek ve be-tahsis bu saltanat-ı celile-i İslâmiyeye mahz-ı rahmet-i Sübhaniye olan o hanedan-ı ulviyet-feşânın cedd-i pâki ve müessis-i devlet u saltanat-ı aliyye-i Osmaniye cennet-mekân [124] *Sultan Osman Han-ı Gazi* hazretlerinin peder-i akdes u 'âlî-tebârı fîrdevs-aşiyan *Ertuğrul Gazi* hazretlerinin nam-ı akdes ü mübareklerini yeniden i'lâya hâdim ve ale'd-devam tezkîr-i nam-ı akdeslerine vesile olmak suretiyle hakk-ı kudsiyet-nisablarında calib-i mağfiret u şükraniyet bulunmak üzre ihdas buyurulmuşlar ve tertibat-ı âtiyeyi ihtiva eylemekte bulunmuşlardır:

Hanedan-ı âl-i Osman nişan-ı pertev-efşan-ı hümayunu: Bu nişan-ı zîşan-ı hümayun murassa olup veliyy-i nimet-i bî-minnetimiz şevketlü padişahımız Gazi Sultan *Abdülhamid* Han-ı Sâni efendimiz hazretlerinin meâsir-i celile-i hümayunlarından en büyük ve en kıymetdar bir nişan-ı

şaşaadârdır. Ortasındaki kıta-i zerrîne menkuş *tuğra-yı garra-yı hümayun*un zîrinde beyaz mineden mamül bir defne dalı ve nişanın kılâdeye rabtedileceği mahallinde kezalik beyaz mineden masnû' bir kordon bağı vardır.

Ertuğrul nişan-ı âlî-şan-ı hümayunu: Bu nişan-ı ulviyet-efşân-ı hümayun dahi veliyy-i nimet-i bî-minnetimiz şevketlü mehabetlü padişah-ı akdesimiz Gazi Sultan *Abdülhamid* Han-ı Sâni efendimiz hazretlerinin meâsir-i ber-güzide-i hümayunlarından ve en büyük Osmanlı nişanlarındandır. Altından mamül ve kevkeb şeklinde olup on iki tırtılı ve köşelerinde altın ve mine ile işlenmiş on iki yıldızı havi ve ortasında *Ertuğrul* kelime-i mübeccelesi ve bir cihetinde *Ertuğrul* hazretlerinin Büyük Asya'dan hicreti tarihi ve diğer cihetinde nişan-ı 'âlînin taraf-ı eşref-i hazreti hilafet-penâhîden tesis buyurulduğu tarih muharrerdir.

Cenabı Rabb-i zü'l-cemâl ve'l-ihsan bu nişan-ı zîşanları padişah-ı e'azz ü akdesimiz efendimiz hazretleri için ale'd-devam bâdî-i hayr u mes'adet ve vesile-i [125] füzunî-i şan u şevket u mehabet ve onlara nailiyetle mesud ve bahtiyar olanları hemîşe karîn-i sıdk u sadakat ve onların icad ve ihdas-ı mübarekini ümmet-i celile-i İslâmiye ve devlet-i muazzama-i Osmaniye için de dâ'î-i envâ'-ı meserret u menfaat buyursun, âmin, bi-hürmeti Seyyidi'l-mürselîn.

4. Padişah-ı akdes u efham ve hilafet-penâh-ı es'ad u a'zam efendimiz hazretlerinin evsaf-ı ber-güzideleri hakkındaki telhisat-ı ubûdiyet-kârâne

Gerek hilafet-i muazzama-i İslâmiye ile ona min kıbeli'r-Rahman sahip ve malik olan padişah-ı diyanet-perver ve şehriyar-ı me'âlî-küster efendimiz hazretlerinin ulviyet ve kudsiyeti ve şeref-bahş oldukları *sülâle-i tâhire-i âl-i Osman*-ı mehabet-karînin büyüklüğü hakkında şimdiye kadar i'tâ olunan malumattan ve gerek o.ulviyet ve kudsiyet ile büyüklüğün müstelzim olduğu havâss u hâlâta mütedair olarak âtîde i'tâ olunan malumat ve tafsilatın ve saltanat-ı seniyyeye müteallik her türlü malumat-ı tarihiyenin tedkikat ve mütalaatından ve gerek yeryüzünde *halifetullâh* ve *halife-i Resulüllâh* olan o padişah-ı akdes-i ulviyet-nisâr efendimiz hazretlerinin bütün İslâmiyân ve Osmaniyân için bir mebde-i feyz u saadet olan cülûs-ı meymenet-me'nûs-ı hazreti hilafet-penâhîleri

yevm-i mübarekinden beri bütün enzâr-ı takdir u hayreti kamaştıran binlerce meâsir-i mebrûke-i hümayunları, bütün cihanı mecbur-ı tahsîn u şükran eyleyen ahval u evsaf ve havâss-ı mübareke-i kudsiyet-meâbları tedkikat ve teemmülat-ı neşat-bahşâsından telhisat-ı âtiye istihrac ve istinbat kılınabilir:

Devlet-i ebed-müddet-i Osmaniye masdar-ı adalet ve menba-ı kerem u inayet bir devlet olduğu halde yine bazen müşkil bir mevkide kalmış, pek nazik ve şayan-ı dikkat u ehemmiyet ahval-i müşkileye iktiran eylediği zamanlar da görülmüş ve fakat takdir-i celil-i Sübhanî ile öyle zamanlarda her müşkili bir azm-i 'âlî ile hall ü fasla kâdir, ihya-yı cism-i devleti kâfil [126] bazı selâtîn-i 'izâm hazarâtı bu devlet-i ebed-şevketin imdad u tahlîsine yetişmiştir ki veliyy-i nimet-i bî-minnetimiz padişah-ı me'âlî-hisâl ve hilafet-penâh-ı kudsiyet-iştimal es-Sultan el-Gazi *Abdülhamid* Han-ı Sânî-i bülend-ef'al efendimiz hazretleri o cümle-i güzînden olup; "Allahu te'âlâ her yüz senenin başında bu din-i mübîn-i İslâmı mutlaka tecdid eder"[54] hadis-i şerifi sırrına mâsadak buyurulmuş müceddid-i re's-i selâse mie ve elf[55] bir şehen-şah-ı 'âlî-şan, sahib-i zaman ve kutb-ı cihan bir hakan-ı ulviyet-efşândır.

Şevket-meâb-ı meâlî-nisâb efendimiz hazretleri erîke-pîrâ-yı saltanat oldukları zaman hal ü mevki-i bilâd son derecede müşkil bir merkezdeydi. Şevket-meâb efendimiz hazretleri ise bir azm-i Faruk-pesendâne ile müşkilât-ı mevcudeyi hall ü hasm buyırarak âbâ vü ecdad-ı kirâmlarının tesis buyurmuş oldukları bu devlet-i muazzamayı hakikaten bir müşkil mevkiden tahlis ettikten mâ'ada memleketin imarı, nam-ı bülend-i Osmanînin bir kat daha i'lâ-yı şanı yolunda bir dakika bile fırsat fevt buyurmamışlardır.

Tedris ve tenvir-i etfâl ve şübbân-ı ümmete hâdim bunca medaris ve mekâtib bu ahd-i celil-i me'âlî-delilde hasıl olmuştur; bundan otuz sene evvelki halimizle şimdiki hal-i irfanımız mukayese edilecek olursa bu mekâtib ve medarisin umran-ı memlekete temin etmiş olduğu istifade vehleten anlaşılır.

Teşkilat ve tanzimat-ı askeriye, teslîhat ve talimat-ı harbiyedeki tekemmülümüz dahi[56] bu devr-i celilin mahsul-i güzînidir; buna en büyük

•••••

54 Ebu Davud, Melâhim, 1.

55 Bâlâda 88. sahifeye müracaat buyurula.

56 İleride *terakkiyât-ı askeriye*mizden bâhis olan bahs-i mahsusa (286. sahifeye) müracaat buyurula.

delilimiz ise hadisat-ı maziye ile son Yunan muharebesinde iktisab olunan muvaffakıyât ve muzafferiyât ve ale'l-husus otuzuncu sene-i devriyeleri yevm-i mesudunda Yemen eşkiyasının izalesi ve ona mümasil nice ehl-i fesadın imhası ile meşhûd olan ıslahattır.

[127] Zat-ı kudsiyet-sıfât-ı hazreti padişahînin *efkâr-ı hakîme-i siyasiyeleri* dühât-ı siyasiyyûn-ı asrı bile veleh u hayret içinde bırakmıştır; çünkü en müşkil mühimmat-ı siyasiyede isabet-i re'y-i rezîn-i hazreti hilafetpenâhîleri ale'd-devam zâhir ve sabit olmuştur.

Şu halde böyle bir hükümdar-ı a'zam u zîşanı candan ziyade sevmek ve te'yid-i nusret u şevket ve muvaffakiyetine dua için vakf-ı vücud eylemek her vicdan-ı sadık ve her kalb-i pakin icab ettirdiği vecâibden, din-i mübîn ve askerliğin emir buyurdukları ferâizdendir.

Şayan-ı dikkat u itinadır ki cümle hakkında halim ve selim, erham ve eşfak, kerimü'l-ahlâk, veliyy-i ni'am bulunan zıllullâhi fi'l-âlem, halife-i güzîde-i Resul-i Ekrem es-Sultan el-Gazi *Abdülhamid* Han nasarahu'l-Mevle'n-Nasîrü'l-Mennân bi-hürmeti kitabihi'l-Kur'an efendimiz hazretlerinin; "Eğer Allah'a yardım ederseniz, O size nusret verir" [Muhammed, 47/7] kelâm-ı ilâhîsi ve "Kim Allahu te'âlâ için olursa O da onun için olur"[57] hadis-i şerifi ve "Kim Allah'a yardımda bulunursa, Allah da onun yardımındadır" kaziye-i şerifesi muktezasınca inşaallâhu te'âlâ dâimen Allahu Zü'l-celâl hazretlerinin hıfz u emanında ve kâffe-i evliya-i kirâmın kefalet u sıyanet ve zamânında olarak mansur u muzaffer olmaları ve kezalik; "İnsanlara faide veren şeye gelince o arzda kalır" [Ra'd, 13/17] kelâm-ı ilâhîsi ve "Adalet ve ihsan ömrü ziyadeleştirir" ve "Sadaka belâyı savar ve ömrü ziyadeleştirir" kelâm-ı kibarları mısdakınca etvel-i ömr-i şerif ile muammer bulunmaları ve hikmet-i mâneviye erbabınca muhakkak ve eltâf-ı bî-nihaye-i Cenabı Mevlâ-yı müte'âl'den mercuvv ü müsterhamdir. Kezâlik bundan sonra (208. sahifeye müracaat buyurula) zikr olunan; "Sultana dua sebeb-i gufrandır ve ona hiyanet ü ihanet haybet u hizlâna sebeptir"[58] hadis-i şerifi ve bu yoldaki sair ehâdîs-i şerife mûcebince dua-yı padişahîye muvazabet sebeb-i gufran u mağfiret ve aks-i hâlât mûcib-i hizlân u felâket olup akvâm [128] ve tavâiften herhangi kavim ve taife-i habîse, efrad u eşhas-ı menhûseden herhangi fert ve şahs-ı denî -"Padişahınıza itaat ve mahabbet u sadakat ediniz; asla 'adavet u muhalefet etmeyiniz" diye emir ve tenbih-i ekîd u şedid buyurulup du-

57 Münavî, *Feyzü'l-Kadîr*, I, 259.

58 Kaynağı bulunamadı.

rurken[59]- şayet hakk-ı kudsiyet-meâblarında küfran-ı nimetle harekât-ı sadakat-şikestâne ve hainâneye cesaret edecek olursa bu gibi edanînin bunca işarât-ı mukaddese mûcib-i 'âlîsince derakab makhûr u müdemmer ve zîr ü zeber ve ateş-i kahr-i Kahhar ile harîk u hâkister olması bî-iştibah ve hüveydâ, eltaf-ı Hüda'dan mütemennâ ve müsted'âdır.

Vâkıa a'mâl ve ahkâm ve itikadât-ı şer'iye kitaplarında mezkür ve musarrah bulunduğu vechile hükm-i mezkür has olmayıp belki kâffe-i ümera-i müslimîn aleyhlerinde hetk-i hürmet, 'adem-i itaat, sû-i niyet şer'an memnû ve menhî ve haram-ı kat'î ise de lâkin min 'indillâhi te'âlâ ve min indi Resulihi *halifetullâh* ve *halife-i Resulüllâh* buyurulan bu efendimiz hazretlerine mahsus başkaca bir hassa vardır ki hakk-ı ehakk-ı şehriyarîlerinde hürmetsizlik eyleyip ibraz-ı sadakat etmeyenler mutlaka bilâ imhal dûçar-ı kahr-ı Kahhar, giriftar-ı belâ-yı düşvar, hasılı perişan ve tarûmar olurlar.

Her kâr u umûrda tebea-i sadıka-i şahaneleri -zükûr u inâs, sağir u kebir kâffeten- zat-ı hamîdetü's-sıfât-ı zıllullâhîlerine mahabbet ve her halde hayır-hâhlıklarına ve dua-yı hayriye-i veliyy-i ni'amîlerine muvazabet ve müdavemet emrinde müttehidü'l-kalb ve müttefiku'l-lisan ve'l-cenandırlar. Her türlü umûr u hususatta zat-ı akdes-i mülûkânelerine karşı tarîk-ı hakk u savabdan asla ayrılmayıp müstakimâne ibraz-ı sıdk u sadakat ve itaat herkes için bâdî-i necat u selâmettir.

Hiç şüphesiz veliyy-i nimet-i efham, şevket-meâb-ı a'zam efendimiz hazretleri bütün cihan 'indinde fart-ı makbuliyet ve merğûbiyet ile mahbûbü'l-kulûb ve mutâ'-ı emin olup böyle şefik ve rahim ve melek-haslet bir veliyy-i nimet, halife-i Resul-i Rabbü'l-izzet edvâr-ı ahîrede erîke-i mübareke-i hilafete revnak-bahş olmuş değildir. Edâmellâhu te'âlâ, âmin.[60]

[130] Selâtîn-i sâlife-i 'izâm hazarâtının sıfat-ı memdûha-i diyanet u adalet, evsaf-ı sütûde-i merhamet u sahavet ile ittisafları gayrı münker ise de bu veliyy-i nimet-i bî-minnet, padişah-ı melek-haslet, halife-i Farukî-sîret efendimiz hazretleri hasâil-i 'âlü'l-âl-i mezkürede cümlesine fâiktir; zira zat-ı hamîdetü's-sıfât-ı keremkârîleri o derecede diyanet-perver ve adalet-küster ve o kadar sahib-i lütf u merhamet-evferdirler ki bigayrı hak bir mûr-ı hakirin dahi incindiğine asla razı olmazlar; o kadar sa-

59 Bâb-ı âtîde bu babdaki tafsilat ve teşrihata (142 ve 191. sahifelere) müracaat buyurula.

60 129. sayfada Ahmet Muhtar Paşa'ya ait hatlı bir Osmanlı arması kompozisyonu bulunmaktadır. [İ.K.].

hib-i mürüvvet u sahavettirler ki herkesin müstağrak-ı derya-yı ihsan-ı şahaneleri olmasını, envâ'-ı nan u ni'am-ı firâvân-ı hüsrevaneleriyle dilsîr u şeb'an ve zülâl-i eltâf ve inayât-ı mütenevvia-i mün'imâneleriyle reyyân bulunmasını arzu buyururlar; hiçbir şahsın asla ve kat'â mahrum u nâümmid kalmasını tecviz buyurmazlar; meydanda ve daim mer'î ve meşhud u müsellem olan hususat-ı ma'rûza nice binlerce berahîn ve beyyinât-ı sariha ve kat'iye ile mertebe-i sübutta olmakla vâreste-i külfet-i isbattırlar. Cümlenin veliyy-i nimeti, kulları üzerlerinde Cenabı Allah-ı Zü'l-celâl'in mânevî gölgesi, Hazreti Peygamber aleyhi's-selâmın halifesi bulunan böyle bir padişah-ı celilü'ş-şana muhibb u sadık ve dua-hân olmayan elbette rahmet-i Rahman'dan dûr u mehcûr olur.

Cenabı Hüda-yı Alîm ve Âdil'in; "Her kim zerre miktarı bir hayır işlerse onu görecek" [Zilzal, 99/7] âyet-i kerimesi müfâdınca hayırdan ma'dûd sıdk u sadakat ve inkıyad u itaat üzre bulunan kulunu dünya ve ahirette *-el-cezaü min cinsi'l-amel* [ceza ve mükâfat amelin cinsine göre olur] kaziye-i meşhuresine mebni- elbette mükâfat bi'l-hayr ile mükâfatlandırması, "Her kim de zerre miktarı bir şer işlerse onu görecek" [Zilzal, 99/8] fermûde-i celilesi muktezasınca hıyanet u ihanet ve muhalefet u mefsedet üzre bulunan şahs-ı şerîri dahi iki cihanda mu'âteb u mu'âkab buyurması muhakkak ve mukarrer ve meşhûd-ı mükerrerdir.

Bütün Şark ve bilcümle âlem-i İslâmiyetin felâh u saadeti tacidâr-ı bülend-ünvan ve hilafet-penâh-ı mekârim-nişan padişah-ı akdesimiz efendimiz hazretleriyle kâimdir; binaenaleyh *sülâle-i muazzama-i âl-i Osman*'a umum Şark ve bilcümle ehl-i İslâm ile [131] kâffe-i tebea-i Osmaniye en 'amîk ve samimi tazim u ihtiram besleyerek o şecere-i muazzamanın rükn-i a'zamı, umum İslâmların halifesi, bilcümle Osmanlıların şehen-şah-ı mufahhamı olan veliyy-i nimet-i bî-minnetimiz sevgili padişahımız efendimiz hazretlerinin izdiyâd-ı ömr ü afiyeti duasını gece gündüz vird-i zeban-ı ubûdiyet u ihlas eylemeleri ve bu şükran-ı nimetle Cenabı Hakk'ın ve Resul-i muazzamı'nın rıza-yı müncîlerini istihsal etmeleri iktiza eder.

Ahsenü'l-muhsinîn ve Rabbü'l-âlemin olan Cenabı Mevlâ-yı Mu'în celle şanuhu ve 'amme ihsanuhu kullarına ve bilhassa bütün Osmaniyân ve İslâmiyâna vücud-ı pür-sûd-ı mekârim-nümûd-ı şahanelerini bahş u ihsan buyurmuş oldukları; padişah-ı 'âlî-cah-ı merahim-penâh-ı cihan, saye-i Sübhan, sahib-i zaman, kutb-ı cihan es-Sultan el-Gazi *Abdülhamid* Han-ı Sâni-i füyûzât-efşân -edâmehu'l-Melikü'l-Hallâk fî erîkei hilafetihi ilâ nihayeti'd-dühûr ve'l-ezman- efendimiz hazretelerini Habib-i

Ekrem ve ism-i a'zamı hürmetine daima muzaffer u mansur ve mesrur ve ömr-i şerif-i hümayunlarını müzdâd u mevfûr, mülk-i hüsrevânelerini karîn-i servet u mamur, asâkir-i nusret-meâsir-i şahanelerini her suretle muvaffak ve müeyyed u mansur ve hıdemât-ı fevkalâde-i sadakat-mendâne ve besalet-kârâne ile enzâr ve efvâh-ı cihanda makbul ve memduh u meşkûr, a'dâ ve hussâd-ı bed-hâhlarını perişan ve müdemmer u makhur, cümle üzerinde eltâf u inayât ve ihsan-ı hümayunlarını günden güne müzdâd u firâvân ve nâ-mahsur buyurup saye-i saadet-sermaye-i hazreti hilafet-penâh-ı a'zamîlerinde hemîşe dil ü derûnlarımızı şadan, yüzlerimizi münbasıt u handan, lisanlarımızı ârâste-i hamd ü şükr-i bî-pâyân eylesin, âmin bi-hürmeti Seyyidi'l-mürselîn.

[132] Lâhika-i takdiskârâne: Veliyy-i nimet-i bî-minnetimiz veliyy-i nimet-i âlemiyân şevketlü kudretlü büyük padişahımız es-Sultan el-Gazi Abdülhamid Han-ı Sâni efendimiz hazretlerinin unvan-ı menşur-ı saadet-nüşûr-ı saltanat-ı hümayunları

Hanedan-ı celilü'ş-şan-ı âl-i Osmanânın otuz dördüncü padişah-ı 'âlî-cahı ve belde-i muazzama-i Kostantiniye'nin feth ü teshîrinden beri gelen selâtîn-i mübeccele-i Osmaniyenin otuz beşinci hükümdar-ı 'âlî-şan u şevket-iktinahı *sultanü'l-azam, hakanü'l-muazzam, sebeb-i nizam-ı âlem, bâdî-i saadet-i ümem, padişah-ı ma'delet-şiyem, şehen-şah-ı şevket-'alem, sultanü'l-berreyn, hakanü'l-bahreyn, halife-i rûy-ı zemin, hadimü'l-Haremeyni'ş-şerifeyn, zıll-i zalîl-i Cenabı Rabbü'l-âlemîn, halife-i Resul-i Seyyidi'l-mürselîn, es-sultan ibnü's-sultan ve'l-hakan ibnü'l-hakan, sername-i kitab-ı mukaddes-i âl-i Osman, server-i mülûk ü selâtîn ve hükümdar-ı cihan,* bu ümmet-i münciye-i Osmaniye ve İslâmiyeye ve kâffe-i cihana *ihsan ale'l-ihsan-ı Cenabı Hayy ü Mennân,* es-Sultan el-Gazi Büyük *Abdülhamid* Han-ı Sânî-i *sahib-i zaman, kutb-ı cihan, nur-pâre-i Cenabı Rabb-i Yezdan,* ibnü's-Sultan *Abdülmecid* Han-ı firdevs-aşiyan ibnü's-Sultan el-Gazi *Mahmud* Han-ı Adlî-i celâlet-burhan tavvelellâhu 'umrehu ve ikbalehu ve füyûzâtehu ilâ âhiri'd-dühûr ve'd-devran efendimiz hazretleri kıble-i âlem ve mihrab-ı teveccüh-i âmme-i ümem olan *Mekke-i Mükerreme* ve *Medine-i Münevvere* ve *Belde-i Kudüs-i Şerif ve Mukaddese*'nin min kıbeli'r-Rahman hıdmet-i mûcibü'l-mefhareti, hıfz u hirâset ve hakimiyeti ile memur ve mübahî bu-

yurulmakla beraber hasretü'l-mülûk olan bilâd-ı selâse-i muazzama yani *İstanbul* ve *Edirne* ve *Bursa* şehirleriyle onlara müteallik vilâyât-ı celilenin sahib-i celilü'l-menakıbı ve *Beyrut, Trablusşam, Akka, Şam-ı cennet-meşâmm* ile bütün *Suriye* ve Beriyyetü'ş-Şam kıtalarını ihtiva eden *Beyrut* [133] *ve Suriye vilâyât-ı celileleri* ve *Cebel-i Lübnan* sancağının ve bütün *Arabistan* kıtasının ve be-tahsis *Hicaz* ve *Yemen* vilâyât-ı celilelerıyle *ma'a Sudan, Mısır hidiviyeti* ve *Berka*[61] ile bütün *Trablusgarb kıtası* (vilâyeti)*'nın* ve *Halebü'ş-şehbâ* ve *Rakka*[62] ve *Urfa* ve *Maraş* ile bütün Zülkadriye ülkesini[63] ve umum *Haleb vilâyet-i celilesi* ve *Şehrizor* kıta-i vesî'asının[64] ve bütün *Irak-ı Arab* ve *Kürdistan*'ın ve bâhusus *Bağdad-ı Bihişt-âbâd* ve *Basra* ve *Elhasa* bilâd-ı meşhuresini ihtiva eden *Bağdat ve Basra vilâyât-ı celileleri* ile *Necid* kıta-i mühimmesinin padişah-ı ulviyet-nişan-ı 'âlî-menkabeti ve *Musul, Diyarbekir, Erzurum, Sivas, Adana, Konya, Van, Bitlis, Trabzon, Mamuretü'l-aziz, Ankara, Kastamonu, Aydın* bilâd-ı azime ve vilâyât-ı celileleriyle *İzmir, Kale-i Sultaniye, Çatalca* sancaklarının ve *Rodos, Midilli, Sakız, İstanköy* ve emsâli cezayir-i mühimmeyi ihtiva eyleyen *Cezayir-i Bahr-i Sefid vilâyeti* ile *Sisam eyaleti*nin ve *Akdeniz, Karadeniz* ile bunların ekser-i sevahil ve adalarının velhasıl bütün *Anadolu* ve *Asya-yı Suğra* kıtasıyla *Rumeli-i Şahane*'nin ve bâ-husus *Selanik, Manastır, Yanya, İşkodra, Üsküp* (Kosova) bilâd-ı meşhure ve vilâyetlerinin, bütün *Arnavutluk* bilâdının, *Bosna kıtası, Bulgaristan, Rumeli-i Şarkî* eyalât-ı mümtazelerinin velhasıl tarif ve tavsiften müstağnî nice bikâ' u büldan ve nice nice emsâr u ekalîm-i umran-nişanın sahip ve maliki, ber-mukteza-yı şer' u kanun 'uhûd-ı şehenşah-ı 'âlü'l-âl-i kudsiyet-nisabı ve her hâlükârda bütün rûy-ı zemin akvam-ı müslime[65] [135] ve hükümât-ı İslâmiyesinin ber-nehc-i şer'-i şerif-i Ahmedî hami-i a'zam ve akdes-i 'âlî-tebârı, hükümdarân-ı ecnebiyenin zat-ı akdes-i gîtî-sitânîleri hakkındaki takdirat-ı mübeccele ve fart-ı tazimat u ihtiramlarının nişane-i alenîsi olan en büyük rütbelerde pek çok nişanların sahip ve hamil-i zî-şanıdır.

• • • • • •

61 *Berka* el-yevm *Bingazi Sancağı* namını haiz olan kıtadır.

62 *Rakka* Halep vilâyet-i celilesi dahilinde Fırat'ın sahil-i şarkîsinde kâin bir belde-i kadime-i meşhuredir.

63 *Zülkadriye* ülkesi Maraş ve havalisinde kadîmen hükümet sürmüş küçük bir Türkmen devletine ait arazidir.

64 *Şehrizor* veya *Zor* kıtası *el-Cezire* ile *Berrü'ş-Şam*'da yani Fırat'ın iki cihetinde müstakil mutasarrıflık suretinde idare olunur vâsi bir kıtadır.

65 134. sayfada Ahmet Muhtar Paşa'ya ait Abdülmecid Han'ın bir portresi bulunmaktadır. [İ.K.].

Merdümek-i 'uyûn-ı ümmet, min kıbeli'r-Rahman bütün Osmaniyân ve İslâmiyâna pek büyük bir ihsan u rahmet, her hâlükâr u zamanda haiz-i nisab-ı ulviyet u kudsiyet ve mebrûkiyet olan padişah-ı 'amîmü'l-ihsan ve şehriyar-ı azimü'l-irfan, şevketlü, kudretlü, mehabetlü, kerametlü es-Sultan el-Gazi Abdülhamid Han-ı Sânî-i celilü'l-unvan -ebbedellâhu hilafetehu ilâ âhiri'd-devran ve şeyyedellâhu bi'l-'avni ve'l-feyzi ve'l-ihsan-' efendimiz hazretleri hanedan-ı âl-i Osman hazarâtı arasında elhakk bir mevki-i refî'-i imtiyaz ihraz buyurmuş olan cennet-mekân Gazi Sultan *Abdülmecid* Han aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufran hazretleri'nin[66] necl-i necib ve mükerremi olup bi'l-yümni ve's-sa'âde 1258 sene-i hicriye-i müyemmenesi şehr-i Şaban-ı şerifinin on altıncı Çarşamba günü saat on birde gehvare-zîb-i vücud olarak mebde-i devr-i saadet-i mülk ü ümmet olan 1292 senesi şehr-i Şaban-ı muazzamının on birinci gününe musadif 1292 sene-i rumiyesi Ağustosunun on dokuzuncu Perşembe günü bi'l-irsi ve'l-istihkak serir-ârâ-yı hilafet u saltanat olmuşlardır.[67] Cenabı Malikü'l-mülk zat-ı şevket-simât-ı mülûkânelerini kemâl-i muvaffakiyet ve muzafferiyet ve afiyetle ilâ nihayeti'z-zaman taht-ı 'âlî-baht-ı hilafet-i şahanelerinde berdevam buyursun, âmin bi-hürmet-i Hazreti Seyyidü'l-mürselîn.

[136] Vilâdet-i hümayun-ı meymenet-makrûn-ı hazreti padişahîye dair vâlid-i kesîrü'l-mehamid-i cenabı cihan-bâni Sultan *Abdülmecid* Han-ı Gazi hazretleri canib-i eşrefinden Sadrazam *Mehmed Rauf* Paşa'ya hitaben Babıâli'ye şeref-varid olan hatt-ı hümayun-ı meserret-nümûnun suret-i münifesi tahdisen 'alâ nimeti'l-Mevlâ ber-vech-i âtî derc-i sahife-i sürur u ibtihac kılınmıştır:

• • • • • •

66 Cennet-mekân Gazi Sultan *Abdülmecid* Han efendimiz hazretleri firdevs-aşiyan Sultan Mahmud Han-ı Sâni efendimiz hazretlerinin sulb-i pak-i hümayunlarından 1238 senesi Şabanı'nın on birinci günü bi'l-yümni ve'l-ikbal zinet-bahşâ-yı mehd-i vücud olup 1255 senesi Rebiulevvelinin on dokuzuncu Pazartesi günü peder-i âlîgevherleri makamına şeref-efza-yı şan u iclâl olmuşlar ve 1277 senesi Zilhiccesinin on yedinci günü irtihal buyurmuşlardır (Vilâdet-i şerifeleri 6 Mayıs 1822 ve irtihali âlîleri 25 Haziran 1861 tarih-i efrencilerine musadiftir.).

67 Yevm-i akdes-i vilâdetleri 22 Eylül 1842 tarih-i efrencisine musadif olduğu gibi cülus-ı meymenet-me'nus-ı hümayunları dahi 31 Ağustos 1876 tarih-i efrencisine musadiftir.

Suret-i hatt-ı hümayun

"Benim vezir-i sadakat-semîrim,

Cenabı Hallâk-ı cihan'ın lütf u inayet-i aliyyesine hamd olsun işbu mah-ı hâllin on altıncı dünkü Çarşamba günü saat on bir kararlarında sulb-i pak-i şahanemizden kadem-nihâde-i âlem-i şühud ve meserret-efza-yı gehvare-i vücud olarak ismini *Sultan Abdülhamid* tesmiye eyleyip seni ve cümle bendegân-ı saltanat-ı seniyyemizi tebşir için işbu hatt-ı hümayun-ı meserret-nümûn-ı mülûkânemizi tastir ve Darü's-saadeti'ş-şerifem ağası ile tarafına tesyîr eyledim.

Cenabı Vacibü'l-vücud ömrünü memdûd ve kudûmünü zat-ı şahanemize ve kâffe-i 'ibâdullâha müyemmen ve mesud buyursun, âmin. Bu meserret-i cemileden cümle âlemiyân mübeşşer ve hisse-mend olmak üzre yedi gün beş nevbet top endahtı ve bilcümle vükelâ-yı fiham ve bendegân-ı sıdk-ittisamımız ve sair istekli olanlar dahi eyyam-ı mezküre gecelerinde îkad-ı kanadîl ile icra-yı merasim-i sürur u şâdî olunmasını lazım gelenlere tenbih eyleyesin. Heman Cenabı Rabbü'l-âlemîn sülâle-i tâhiremizi ile'l-ebed bâki ve daim ve her halde 'ibâdullâha kemâl-i refah u asayiş ihsan buyursun, âmin bi-hürmeti Resuli's-sakaleyn".

Bu hatt-ı hümayun, vilâdet-i inşirah-efzâ-yı mülûkânenin ferdası perşembe günü suret-i mutantanada Babıâli'ye şeref-vârid olup mükemmel musika ile istikbal olunarak Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye dairesinde vükelâ-yı fiham ve vüzera-yı 'izâm ve rical ü ümera-yı be-nam muvacehesinde kıraat ve ber-mûceb-i emr ü ferman-ı şehriyarî yedi gün beş nevbet top endahtıyla her tarafça icra-yı meserret olunmuştur.

[137] Cenabı Rabbü'l-âlemîn ömr ü afiyet ve şan u şevket-i hümayunlarını ile'l-ebed müzdâd ve her türlü tevfikât-ı Samedâniye ve tecelliyât-ı Sübhaniyesine nailiyetle zat-ı akdes-i hümayunlarını mâ-dâme'd-dühûr ve'd-devran serîr-i şevket-masîr-i hilafet-penâhîlerinde bâ-kemâl-i sıhhat u selâmet u ikbal daim ve kâm-yâb buyursun, âmin bi-hürmeti nuri Kur'anı'l-mübîn.

[138] İKİNCİ FASIL

Esas-ı inzibat olan *itaat*in tarifat ve envâ'ıyla *itaat-i askeriye* hakkındaki beyanat ve tavzihatı, halife-i rûy-ı zemin efendimiz hazretlerine ve taraf-ı şahanelerinden memur ve mansûb uli'l-emre itaatin beyanıyla zat-ı akdes-i şehriyarîlerine *itaat* askerliğin ruhu'r-ruhu idüğine dair malumatı, emirü'l-müminîn efendimiz hazretlerine itaati âmir ve itaatin bâdî-i selâmet ve aks-i hareketin müstelzim-i felâket olduğunu mübeyyin âyât ve ehâdîs-i şerife ve kelâm-ı ehlullâh ile onların ma'a tasrihat mezamîn-i şerifelerini ve bu babdaki teşrihatı, büyük küçük bilcümle zabitan-ı askerî ile efrad-ı askeriyenin haiz olmaları lazım gelen *itaat-i askeriye*nin havâss u fezail ve icabât-ı şer'iye ve kanuniyesine ve efrad ve zabitan aralarındaki münasebâtın ve onların ahval ve harekât ve hassalarının *şer' u kanuna* muvafık ve *übüvvet ve uhuvvet-i askeriye* ve *ihtiram ve ikram ve terbiye-i askeriye* esaslarına müstenit olması lüzumuna dair malumat-ı umumiye ve hususiyeyi ve nihayetinde *itaat ve inkıyad-ı askerî* ve icabatı hakkında telhisat-ı ubudiyet-kârâneyi havidir.

1. Ale'l-umum itaatin tarifat ve envâ'ıyla *itaat-i askeriye* hakkındaki beyanat ve tavzihat[68]

Kıta-i âtiye hakikat-i itaati en rengîn bir tarif-i sadakat-küsterâne tarzında enzâr-ı ehl-i ibtisara arz eder:

• • • • • •

68 *İtaat-i askeriye* hakkında bu mebhasde i'tâ olunan malumatı ikmal için *malûmat-ı evveliye* ile birinci fasıldaki mebâhis-i müteallikaya (76. ve 128. sahifeler) ve ileride ikinci kısmın bâb-ı evveli (318. sahife) ile kısm-ı mezkûrun bâb-ı sânisini teşkil eden *usul ve kavaid-i esasiye-i inzibat-ı askerî* bahsinin ihtiva eylediği fusûlde *itaat ve inkıyadın usul ve kavaid-i umumiyesi* ve onlara müteallik hususat-ı muhtelife hakkında i'tâ olunan tafsilat ve teşrihata (871. sahife) müracaat buyurula.

Şer' u kanun emr u nehyinden itaattir garaz;
Hazreti Kur'an'ın esrar-ı beyanı böyledir.
Padişahçun geçer candan sadakat gösterir;
Askerin şükrane-i namus u şanı böyledir.

[139] Ale'l-umum bir kavim ve ümmette *itaat* diye, o kavim ve ümmetin heyet-i mecmuasını idare için mevzû olan *ahkâm-ı diniye ve kavânîn ve nizamât-ı müttehaza ve mer'iye*yi ve hükümdar-ı 'âlî-şan hazretleri taraf-ı 'âlîsinden şeref-sâdır olan evâmir-i mütenevviayı hüsn-i kabul ve icra etmeye, onlara tatbik ve tevfik-i hareket eylemeye derler.

Ale'l-umum ümmet-i celile-i Osmaniye ve İslâmiyede *itaat* heyet-i mecmua-i Osmaniye ve İslâmiye için mevhûb ve mevzû olan *ahkâm-ı celile-i şer'iye ve kavânîn ve nizamât-ı mukaddese-i mer'iye*yi ve uli'l-emr olan emirü'l-müminîn, halife-i rûy-i zemin, padişah-ı ehl-i İslâm-ı kudsiyet-karîn efendimiz hazretleri canib-i akdesinden şeref-sâdır olan *evâmir ve iradât-ı saadet-gâyât-ı hilafet-penâh-ı a'zamî*yi kemâl-i musadakat ve ihlas ile hüsn-i telâkki ve kabul etmek ve onlara her suretle tatbik ve tevfik-i hareket eyleyip muktezıyât-ı celile ve ulviye ve kudsiyelerinden ez-ser-i mû 'udûl ü inhiraf eylememek demektir.

Uli'l-emr-i ulviyet-feşan olan padişah-ı âlem-penâh ve başkumandan-ı efham-ı hikem-âgâh efendimiz hazretleri taraf-ı akdesinden doğrudan doğruya veya *silsile-i meratib-i askeriye* usul ve kavâidiyle i'tâ buyurulan ve şer'-i şerif-i Ahmedî veya kavânîn ve nizamât-ı meşrûa-i şahaneleri ile *askerlik* için emr olunan evâmirin bilâ teemmül velâ sual kemâl-i arzu ile derhal icra-yı ahkâm-ı celilesine *itaat ve inkıyad-ı askerî* ve herhangi bir suretle olursa olsun verilen bir emr-i askerîyi bilâ kayd ü şart bir cehd ve arzu-yı şedid-i ulvi, en mukaddes aşk-ı celil-i askerî ve bir suret-i cansiparânede kemâl-i fedakârî ile padişah-ı ulviyet-nisab efendimiz hazretleri nam u şanına olarak icra ve ifa eylemeye *itaat-i mutlaka-i askeriye* tabir ve tevsim olunur.

Bir kavimde, bir ümmette, bir askerde hasâil-i celile-i itaatin tamamî-i mevcudiyeti o kavim ve ümmet ve askeri en büyük muvaffakıyâta, en büyük saadât ve muzafferiyâta sevk eder; itaatsiz akvam ve ümem ne derecelerde büyük ve muhteşem ve servet-dâr [140] olsalar akıbet rehîn-i zeval ü sefalet olurlar. İtaatini zayi eden ordular ne derecelerde muhteşem ve şaşaadar, şan u satvetle velvele-endaz-ı aktâr bulunsalar nihayet pençe-i hezimet u felâkete yakalanıp bî-nam ü nişan kalırlar. Tarihlere müra-

caat olunsun; e'âzım-ı akvam u milel tarihleri okunsun; cihangir devletler görülür ki itaatsizlik yüzünden mahv ü nâ-bûd olmuş, cihanı titreten müthiş ordular meşhûd olur ki kendilerine târî olan itaatsizlik illet-i müdhişesi tesiratından nam u şanları sönüp gitmiştir.

İtaat öyle bir hüma-yı saadettir ki hangi kavmin başına konmuşsa o kavmi ulviyet ve saadetin aksa'l-gâyâtına terfi etmiş, hangi devlet-i askeriyede isbat-ı vücud eylemiş ise o devlet için taraf taraf âsâr-ı galebe ve zafer rû-nümûn olmuş, hangi orduda arz-ı nur-ı çehre-i ibtisâm eylemiş ise o ordu bütün akvam u ümemi garîk-i hayret eden galebât ve muzafferiyât-ı müteselsile-i fevkalâdeye mukarenetle ibka-yı şan-ı ebedî eylemiştir.

Hiç şüphesiz İskenderlerin, Anibalların, Frederiklerin... nice mücahidîn-i meşhure-i İslâmiye ve Osmaniyenin bunca galebât ve muzafferiyât-ı mütetâbi'asının sebeb-i aslîsi, üssü'l-esası *inzibat-ı askerî* olan *itaat-i askeriye* değil midir?

Padişahan-ı âl-i Osman edâmellâhu füyûzâtehüm ilâ âhiri'd-devran hazarâtının saye-i seniyyelerinde şan u satvetleriyle asırlarca Avrupa'yı ve bütün cihanı titreten Osmanlı orduları Yeniçeri uygunsuzluğu husûlyâfte olmasaydı hiç şüphesiz bütün Avrupa'nın ve belki bütün cihanın sahip ve maliki olacaklardı. Eski ordularımıza bir aralık târî olmuş bulunan muvaffakiyetsizlikler hiç şüphe yoktur ki malzeme-i harbiye ve ta'biye ve sevku'l-ceyşce olan nevâkıstan ziyade edvâr-ı sabıkada bir aralık uyanıp mündefi olmuş olan uygunsuzluklar âsâr-ı elîmesidir.

[141] *İtaat*in menâfi'-i fevkalâdesini, *itaatsizliğ*in mazarrât-ı elîme ve müdhişesini irâe ve isbat için tevarîh-i akvam u ümemde nice binlerce emsile-i ibret-engîze tesadüf olunur.

Bir askerde, bir ümmet ve tebeada *itaat ve inkıyad* olmazsa o asker, o ümmet ve tebea beyninde emniyet ve itimat bulunmaz ve oldukları mahalle *saadet ve selâmet* girmez; binaenaleyh şer'-i şerif ve kavânîne ve emr-i üli'l-emre itaat herkese vacibe-i zimmet ve ubûdiyettir.

Şurası malum olmalıdır ki yalnız vikaye-i şeref u şöhret ve celb-i menfaat için kerhen edilen itaatlere *itaat-i tâmme* denemez; bununla sâlifü'z-zikr saadet ve selâmete vusûl müyesser olmaz; asl-ı itaat severek hissiyât-ı ulviyet-nümûn ve metanet-i dil ü derûn ile olan itaattir.

Hükema-yı mütekaddimîn demişlerdir ki; "*İtaat-i sahiha ve kaviye* ile mutî' tebeaya malik olan hükümet, bu yolda mutî' askere malik bulunan kumandan, mutî' evlad edinen ana ve baba, mutî' şakird bulan hoca ve üstad keza ve keza kendilerini bahtiyar bilmelidirler".

Beyanat-ı ma'rûzadan müsteban olur ki ale'l-ıtlâk *itaat*in esasları bir olmakla beraber fer' u tatbik itibariyle envâ'-ı 'adîdesi olmak ve askerler için suret-i mahsusada bir *itaat ve inkıyad-ı askerî* bulunmak lazım gelir:

Her devir ve zamanda ve her kavim ve hükümet nezdinde askerliğin üssü'l-esası *itaat ve inkıyad-ı askerî*dir. Askerlerin muttasıf olması lazım gelen evsaf-ı 'âliyeden hiçbirisi *itaat-i askeriye* derecesinde ehemm u elzem değildir. *İtaat-i askeriye* her hâlükârda *inzibat-ı askerî*nin istinadgâhı ve *inzibat-ı askerî* ise askerlik binasının, teşkilât ve icraat-ı askeriyenin temeli makamındadır: Eğer bir bina-yı askerî sağlam bir istinadgâh üzerine müstenit metin bir temel üzerine atılmış bulunursa, yani *itaat-i askeriye* [142] ve ona müstenit olan *inzibat-ı askerî* kuvvetli olursa, asla kımıldamaksızın her türlü ahvale mukavemet gösterir. Binaenaleyh askerliğin üssü'l-esası *itaat* olmakla silk-i askerîde *itaat-i askeriye* kelimesinin tazammun ettiği me'ânî ve mefâhîmi bi'l-etraf anlamak, mûcebince amel eylemek bütün askerlerin vecibe-i zimmetidir.

Ahz-ı Asker Kanunnâme-i Hümayunu asker olacak efrad-ı ümmete nasıl bir hatt-ı hareket tayin ediyorsa *itaat-i askeriye, intizam ve inzibat-ı askerî* dahi kavânîn ve nizamât-ı mevzûa ve müttehaze ahkâmına tevfikan askerin bir suret-i matlûbe ve müstahsenede sevk ve idare-i maddiye ve mâneviyesi için öyle bir hatt-ı hareket tayin eder; bu hatt-ı hareket suret-i mahsusada irâe ve tayin ve tahdid kılınmış olduğundan bütün askerlerce onun haricine çıkmak asla caiz olamaz.

2. Kumandan-ı a'zam ve padişah-ı akdes u efham efendimiz hazretlerine ve taraf-ı şahanelerinden memur ve mansûb uli'l-emre itaatin beyanıyla zat-ı akdes-i şehriyarîlerine itaat Osmanlı ve İslâm askerliğinin ruhu, mâ-bihi'l-vücudu, bâdî-i necat u selâmeti idüği

*İntizam ve inzibat-ı askerî*nin esası, askerliğin mâ-bihi'l-vücudu olan *itaat-i askeriye* hakkında yazılan şeylerin umumunun hükmü hülâsa edilirse nihayet şu neticetü'n-netayice varıldığı görülür:

Askerlik neferden başlar; bir neferin *onbaşı*ya itaati *inzibat-ı askerî* (disiplin militer)nin rükn-i aslîsidir. Nefere nisbetle onbaşı ne ise onbaşıya nisbetle *çavuş* dahi odur; o halde bir nefer onbaşıya nasıl itaat ederse onbaşı dahi çavuşa öylece itaat mecburiyeti altındadır. Çavuşun *mülâzım*a itaati onbaşının çavuşa itaati gibi olup bu suretle mertebeten ba'de

mertebetin *binbaşı*ya, [143] *kaimmakam*a, *miralay*a, *liva*ya, *ferik*a, *müşir*e kadar her mâ-dûnun mâ-fevkine itaati işte *inzibat-ı askerî* denilen ve askerliğin hakikaten ruhu olan keyfiyet-i celilenin esasını vücuda getirir; böyle her rütbe sahibinin mâ-fevkine itaatindeki hikmet ise bir emr-i bedihî ve aşikârdır.

Asl-ı mutâ'iyet umum ordunun başkumandan-ı zîşanı olan hükümdar-ı 'âlî-tebâr ve şehriyar-ı ulviyet-nisâr, padişah-ı e'azz ü akdesimiz, halife-i rûy-ı zemin efendimiz hazretlerine mahsus olup zat-ı akdes-i hüsrevânelerinden sonra onbaşıya kadar gelen mutâ'iyet, itaat ve inkıyad ise hep o taraf-ı ulviyet-nisabdan tefviz buyurulan rütbeden ve o rütbe zımnında i'tâ buyurulan salâhiyetten neşet eyler; işte uli'l-emre sıra ile gösterilmesi lazım gelen itaat-i müteselsilenin üssü'l-esası keyfiyet-i ma'rûzadır.

Hasbe'l-İslâmiye üç türlü itaatin üzerimize farz olduğunu ve bunların da *Cenabı Allah*'a ve *Resul-i Muhteremi*'ne ve *uli'l-emr*e itaatten ibaret bulunduğu bir fikr-i müminâne ile düşünülünce *itaat-i askeriye*nin, *inzibat-ı askerî* denilen şeyin şu üçüncü itaat içinde tamamıyla mevcut olduğu görülür.

Uli'l-emr kimdir? Şüphe yok ki emr-i bi'l-marûf ve nehy-i 'ani'l-münker sahibi olan şevketlü, kudretlü, padişah-ı akdesimiz, hilafet-meâb efendimiz hazretleridir; ancak zat-ı hümayun-ı mülûkânelerinin fermanını hamil ve meratib-i askeriyeyi gösteren üniformalarını lâbis bulunan erkân ve ümera ve zabitan kulları dahi 'alâ meratibihim padişah-ı akdesimiz efendimiz hazretleri taraf-ı akdeslerinden memur ve mansûb ve haiz-i vekâlet olmalarıyla kezâlik nam-ı akdes-i padişahîye olarak uli'l-emrdirler. Binaenaleyh kanun dairesinde mâ-fevka *itaat* padişah-ı a'zam u es'ad efendimiz hazretlerine itaat demek olup zat-ı şevket-simât-ı hilafet-penâh-ı a'zamîlerine *itaat* dahi Hak te'âlâ ve tekaddes hazretlerine ve Resul-i [144] müctebâsına *itaat* demektir.

Avrupa devletlerince hükümdarların halka hakim ve bütün ordulara başkumandan olmaları yalnız bir emr-i sûrîden, bir emr-i itibarîden ibaret olup 'inde'l-müslimîn ise bu imtiyaz, bu salâhiyet bir emr-i dinî ve şer'î olmak üzre *halifetullâh* ve *halife-i Resulüllâh* olan padişah-ı Faruk-câh efendimiz hazretlerine min kıbeli'r-Rahman tevcih ve tahsis buyurulmuştur. Bu hükm-i kat'î-i şer'îyi müeyyid ve Cenabı Allah'a ve Resulü'ne ve uli'l-emr olan halife-i Resulüllâh ile taraf-ı hilafet-penâhîlerinden memur ve mansûb memurîn ve zubbât-ı askeriyeye itaatin dâreyn-

de mûcib-i selâmet u saadet ve aks-i halin mûcib-i azab u 'ukûbât ve felâket olacağını müş'ir ve muarrif bir takım âyât-ı celile ve ehâdîs-i şerife ve sair edille-i şer'iye mevcut ve bunlar ileride münderic ve mezkürdur.

*İtaat-i askeriye*nin bizce yani âlem-i Osmaniyet ve İslâmiyetce olan suret-i mukaddesesi Avrupa askerliğince olan suret ve derecesinden pek çok 'âlî olduğu ber-vech-i ma'rûz bilinmek, ileride mezkür âyât-ı celile ve ehâdîs-i şerife ve akval-i mübareke vasıtasıyla min külli'l-vücûh anlaşılmak, ona bu nokta-i nazardan dil ü derûn bağlamak levâzım-ı diniye ve mübrememizdendir.

Filhakika *itaat-i askeriye* bizde yalnız şan ve vazife-i askeriye muktezasından olmakla kalmaz; bu bizde adeta farz-ı ayındır: Çünkü bizde *askerlik* Avrupa ve sair memâlik-i mütemeddine-i Garbiye ve sairede olduğu gibi yalnız bir hıdmet-i müftehire-i kavmiyeden ibaret değildir; bir ibadet-i uzmâdır; mükâfat-ı dünyeviye ve uhreviyesi Rabbimiz te'âlâ ve tekaddes hazretleri canibinden Kur'an-ı Kerim'de katiyen vaad buyurulmuş bir *ibadet-i uzmâ*dır ki sair her ibadette olduğu gibi onun makbuliyeti dahi şerâit-i şer'iyesine tevfîk-i hareketle müyesserdir. *İtaat* ise o şerâitin a'zam u ekberidir; birçok ahkâm-ı diniyemizin cilvegâhıdır.

[145] Bizde *askerlik*ten muntazar olan netice-i muvaffakiyetin aynı zamanda dinî dahi olan *itaat-i askeriye* sayesinde bi's-sühûle ve kemâl-i şan u satvetle istihsâl olunabileceği bu yoldaki âti'z-zikr âyât-ı celile ve ehâdîs-i şerife ile mânendleri ahkâm-ı münîfesinden ve sair ahkâm-ı mukaddese-i diniyemizden bi'l-vuzuh istinbat ve istihrac olunabilir.

İtaat ve inkıyad hakkındaki ahkâm-ı diniye ve kanuniyemizin hülâsatü'l-hülâsası nazar-ı hikmet önünde cem' edilir ise bi'l-vuzuh görülür ki *asl-ı mutâ'iyet-i şer'iye, itaat-i mutlaka-i diniye ve askeriye* zat-ı hilafetsimât-ı Cenabı padişahîye mahsus ve münhasır olup o şehriyar-ı ulviyetşiârın doğrudan doğruya veya erkân ve ümera ve zabitan kulları vesatatıyla efrada kadar tebliğ olunan evâmir-i mukaddeselerine itaat-i kâmile ve mutlaka ile itaat ve inkıyad etmek, her türlü nehiylerinden külliyen mücanebet eylemek şer'an ve kanunen bütün askerler ve kâffe-i ehl-i iman ve cümle tebea ve zîr-destân için farz-ı ayındır.

'İnde'l-İslâm asker başka ahali başka olmayıp ibadet-i mefrûza-i cihad umum ehl-i İslâm üzerine farz-ı ayın olduğundan asker ve gayrı asker bütün ehl-i İslâmın halife-i Resulüllâh efendimiz hazretlerine fart-ı itaat ve sadakatle me'lûf olarak evâmir-i seniyye-i hilafet-penâh-ı a'zamîlerinin ez-ser-i mû haricine çıkmamaları muktezıyât ve vecâib-i diniyemizdendir. Her mümin fiilen ve maddeten değil ise mânen ve şer'an as-

ker olmakla *itaat-i mefrûza-i askeriye* her mümin üzerine şamil olup fiilen ve maddeten hıdmet-i askeriyede bulunmakla mübahî olanlar ise evvel be evvel müslüman oldukları için zat-ı akdes-i hilafet-penâh-ı a'zamîye karşı *itaat-i umumiye*den hisse-mend oldukları gibi bir de asker oldukları için kavânîn ve nizamât-ı askeriyenin *başkumandan-ı efhamı* olan zat-ı akdes-i hüsrevânelerine karşı tayin ve takyid buyurduğu *itaat-i askeriye-i kanuniye*den hissedardırlar.

[146] Emirü'l-müminîn efendimiz hazretlerine itaat, Seyyidü'l-mürselîn olan Nebiyy-i zîşan efendimiz hazretlerine inkıyad ve mutava'at, Hak te'âlâ ve tekaddes hazretlerine itaat demektir; Hakk'a itaat ise dünya ve ahiret belâ ve azabından mahfuziyet ve selâmeti mûcibdir.

Hakikat-i hale im'ân-ı nazar olunur ise ya *gazi* veya *şehid* olmak azm u niyet-i mukaddese-i diyanetkârîsini sebt-i sahife-i dil ü can ve emirü'l-müminîn padişah-ı âlem-penâh efendimiz hazretlerine itaat ve uğur-ı hümayunlarında feda-yı ser ü sâmân eden ve esbab-ı mâneviyesi gibi esbab-ı maddiyesi dahi mükemmel ve azade-i noksan bulunan efrad-ı müslimeden müteşekkil bir ordunun satvet u savleti fevkinde bir kuvvet, bu savlete karşı pâ-ber-câ-yı sebat olabilecek diğer bir ordu-yı sahib-i miknet tasavvur olunamaz.

Fazl ü şerefleri âti'z-zikr âyât-ı celile-i kesire ve ehâdîs-i şerife-i vefîre ile ehl-i imana tebliğ buyurulmuş sultan-ı zîşan efendimiz hazretleri vekîl-i Resul-i Rabbü'l-âlemîn, emirü'l-müminîn, halife-i rûy-ı zemin bir uli'l-emr-i kudsiyet-karîn bulundukları cihetle emr-i hilafet-penâhîlerine kemâl-i teslimiyetin herkes için şer'an lâzime-i İslâmiyet ve tâbiiyetten idüği birçok âsâr ve müellefât-ı makbule ve mebrûkede ber-tafsil keşide-i bahs-i mutava'at kılınmış ve hatta âsâr-ı mezkürenin *Necatü'l-Mükellefîn* gibi bazılarında vecibe-i ubûdiyetin icrasına bir suret-i fevkalâdede riayet olunmak lüzumuna binaen makam-ı hilafet-i kübrâ-yı kudsiyet-nisablarına tazimen ve nimet-i tâbiiyet ve memlûkiyeti tahdisen emirü'l-müminîn olan zat-ı akdes-i gîtî-sitânîlerinin her hususta mübarek ve mukaddes ve müstesna tutulması levâzımdan ve muktezıyât-ı tâbiiyet ve diyanetten bulunduğu pişgâh-ı enzâr-ı dikkat-i erbab-ı ihlas u ihtisasa vaz olunmuştur.

[147] 3. Uli'l-emr-i a'zam u akdes olan emirü'l-müminîn, imamü'l-müslimîn, halife-i rûy-ı zemin, padişah-ı âl-i Osman-ı adalet-güzîn efendimiz hazretlerine itaati âmir ve zat-ı akdes-i şehriyarîlerine

itaatin bâdî-i necat u selâmet ve aks-i hal ü hareketin müstelzim-i azab u felâket olduğunu mübeşşir ve mu'lin olan âyât-ı celile ve ehâdîs-i şerife ve kelâm-ı kibar-ı ehlullâhtan bir takımı ile onların mezamîn-i şerifesi ve bu babdaki beyanat ve teşrihat

"Ey müminler Allahu te'âlâ'ya ve O'nun Resulü'ne ve uli'l-emre, yani üzerinize âmir ve sahip olan sultan-ı zaman ile onun tarafından mansûb ümeraya itaat ediniz"[69] [Nisa, 4/59].

Bu âyet-i kerime mûceb-i 'âlîsince uli'l-emr-i a'zam u akdes olan emirü'l-müminîn, halife-i Resul-i Emin efendimiz hazretlerine âmme-i ehl-i tevhid u imanın ve be-tahsis bendegân-ı asdak-ı hümayunları olan asâkir-i nusret-meâsir-i şahaneleri kullarının kemâl-i inkıyad ve mutava'atla memur ve mükellef oldukları vâreste-i izah u beyandır.

Âyet-i celile-i mezküre Vacibü'l-vücud hazretleriyle Habib-i mübecceli Fahr-i kâinat aleyhi ekmelü't-tahiyyât efendimiz hazretlerine ve Nebiyy-i ekrem ve a'zam-ı Cenabı Rabb-i müte'âlin halife-i meşru ve mansûbuna mütaba'at ve itaat göstermek farz-ı şer'î olduğunu mu'lin ve müş'ir ve Peygamber-i zîşana ve O'nun halifesine itaatle zat-ı ecell-i a'lâsına itaat ve füyûzât-ı ilâhiyesine mukarenet mümkün ve müyesser olacağını mübeşşirdir.

[148] İslâmlarca halife-i zaman, sultan-ı a'zam-ı zîşan efendimiz hazretlerinin ne 'âlî derecelerde muvakkar ve muazzam olduğunu ve her müslimîn ve bilhassa her askerin Cenabı Hakk'a ve Resulü'ne ibadet ve mahabbetten sonra halife-i zamana mahabbet ve itaate dinen ve şer'an vazifedar bulunduğunu âyet-i celile-i mezküre bi'l-vuzuh irâe buyurmakta ve hazreti padişah-ı akdes efendimize mahabbet ve itaat etmek umûr-ı mefrûzasının ise herbir emir ve ferman-ı hümayunlarını kemâl-i mutava'atla icra ve ifa etmek ve gece gündüz izdiyâd-ı ömr ü şevket-i hümayunlarına ez-dil ü can dua eylemek ile husûl-yâfte olacağı rehîn-i rütbe-i bedahet bulunmaktadır.

Nevsal-i Askerî'nin[70] *İtaat-i Askeriye* serlevhalı makalesinde âyet-i celile-i mezkürenin mazmun-ı 'âlîsi beyan olunduktan sonra şöyle deniyor: "*İmam Muhammed* aleyhi rahmetu Rabbi's-samed efendimiz hazretleri

• • • • • •

69 *Necatü'l-Mükellefîn* nam eser-i dinîye göre bu âyet-i celilenin mazmun-ı âlîsi bervech-i âtîdir: "Ey müminler Allahu te'âlâ'ya itaat ediniz ve dahi Resulü'ne itaat ediniz ve sizlerden emir sahiplerine (yani padişah-ı cihan ile ümerasına) dahi itaat ediniz".

70 1316 senesinde Dersaâdet'te tab' edilmiştir.

buyuruyorlar ki: "Uli'l-emre her hal ve surette itaat vaciptir; zira itaatin farziyeti nass-ı kâtı' ile sabittir; mütercdditlerin bu yoldaki tereddütleri nass-ı kâtı'a muarız olamaz: Gâh olur ki terk-i kıtal hususunda itaat-i emir, kıtal-i kesirden enfa' olur ve gâh olur ki hakikat-i hal mütercdditlerin bildikleri gibi olmayıp asıl 'inde'l-emir malum olur da onu cümleye bildirmek re'y-i savabına muvafık düşmez. Binaenaleyh emr-i emire itaat ve inkıyad cümle üzerine lazım ve vaciptir".

Şu hakikat-i dakîkayı nazar-ı hikmete alan eimme-i kirâm hazarâtı; "Sultan-ı müslimînin seyf ile men ettiği me'âsî Kur'an'ın nushile men eylediği me'âsîden ziyadedir" kelâm-ı gevher-nizamını üss-i hikmet ittihaz etmişlerdir. İşte 'inde'l-İslâm *itaat-i askeriye* bu kadar nazik ve mühim bir meseledir.

Cenabı Allah ve Resul-i mükerremine ve onların yeryüzünde halifesi olan padişah-ı İslâm hazretlerine itaatin mûcib-i fevz ü necat ve aks-i hal ü hareketin bâis-i felâket [149] u azab olacağına dair Kur'an-ı azimü'ş-şanda enzâr-ı ehl-i iman u ibrete vaz' buyurulmuş olan sair bazı âyât-ı celile ile mezamîn-i mübarekeleri âtîde derc-i sahife-i ibret u intibah kılınmıştır:

"Bir kimse hudud-ı şer'iye-i ilâhiye daire-i münciyesinde Allahu te'âlâya ve Resulü'ne ve bi't-tazammun halifetullâh ve halife-i Resulüllâh'a itaat ederse o kimseyi Cenabı Hak tahtından enhâr-ı mütenevvi'a cereyan eden cennetlerine muhalled oldukları halde fazlen ve keremen idhal buyurur; işte şu saadet-i uzmâ ise Allahu te'âlâ ve Resulü'ne ve halifesine itaat edenler hakkında dünyevî ve uhrevî gazab-ı ilâhî ve nar-ı Cehennemden masûn olmaya bâis ü bâdî olan fevz-i azim ve necat-ı ebediye ve saadet-i sermediye-i dâreyndir" [Nisa, 4/13].

"Ve eğer bir kimse ma'âzallâhu te'âlâ Allahu te'âlâ ve Resulü'ne ve bi't-tazammun halifetullâh ve halife-i Resulüllâh'a isyan ve 'adem-i itaatle hudud-ı şer'iye-i ilâhiye daire-i münciyesini tecavüz ederse o kimseyi Cenabı Hak muhalled olduğu halde dâreynde ateş-i azab-ı ilâhîsine idhal ile beraber o misillü kimse için dünya ve ahirette necat müyesser olmayıp azab-ı mühîn-i daimîye mazhariyetle saadet-i dâreynden mahrum kalır" [Nisa, 4/14].

[150] "Müminler beyninde hükm-i şerifin icrası için nam-ı emirü'l-müminîne olarak Kitabullâh'a ve Resulü'ne, yani huzur-ı şer'-i şerife davet olunduklarında semi'nâ ve eta'nâ (yani işittik ve itaat ettik) diyerek itaat etsinler ki felâh u saadet bulsunlar" [Nur, 24/51].

"Kim ki Allahu te'âlâ ve Resulü'nün emrettiği ferâiz ve sünnetlere ve bi't-tazammun halifetullâh ve halife-i Resullâh'ın evâmirine itaat ede ve işlediği günahlar için Allahu te'âlâ'nın azabından korka ve daima ondan sakına, onlar fevz u necat bulurlar" [Nur, 24/52].

"Ya habibim de ki; "Allahu te'âlâ ve Resulü'ne tav' u safvetle itaat edin. Eğer itaatten yüz çevirirseniz Peygamber'e zarar etmezsiniz; O'na tahmil olunan ancak tebliğ-i risâlet ve size tahmil olunan ise *itaat ve inkıyad*dır; eğer itaat ederseniz hidayet ve saadet bulursunuz; Resul üzerine vacip olan ancak aşikâre tebliğ ve davettir" [Nur, 24/54].

Bâlâda mezamîn-i şerifeleriyle beraber derc-i sahâif-i ihlas kılınan yedi adet [151] âyât-ı celile Cenabı Allah ile Resul-i mükerremine ve halife-i Resulüllâh ve halifetullâh ve yeryüzünde zıll-i zalîl-i Cenabı Rabb-ı İlâh olan padişah-ı uli'l-emr efendimiz hazretlerine itaat ve inkıyadın farziyet-i kat'iye-i şer'iyesini ve hafız ve hâris-i şeriat-i garra-yı Ahmedî olan o padişah-ı muazzam efendimiz hazretleri el-yevm vekil-i Resulüllâh ve halifetullâh bulunmak suretiyle zat-ı akdes-i hümayunlarına olacak itaat ve inkıyadın ber-nehc-i şer'-i şerif-i Ahmedî Cenabı Allah ve Resul-i muhteremine itaati dâ'î ve bu suretle fevz u necat ve saadeti müstelzim bulunacağını ve ne'ûzu billâh halife-i rûy-ı zemin efendimiz hazretlerine karşı masiyetin ise Cenabı Allah ve Resul-i muhteremine isyan demek olacağını bi'l-vuzuh irâe buyurmaktadır.

Halifetullâh ve *halife-i Resulüllâh, zıll-i zalîl-i Cenabı Rabb-ı İlâh, halife-i rûy-ı zemin-i 'âlî-cah, emirü'l-müminîn, sultanü'l-müslimîn, hâdimü'l-Haremeyni'ş-şerifeyn, sultanü'l-berreyn ve hakanü'l-bahreyn,* veliyy-i nimet-i bî-minnetimiz, veliyy-i nimet-i âlemiyân, şevketlü, kudretlü es-Sultan el-Gazi *Abdülhamid* Han-ı Sâni efendimiz hazretlerine karşı ifa-yı farîza-i celile-i itaat ve muktezıyât-ı münîfe-i inkıyad ve mutava'atın dinî ve dünyevî, maddî ve mânevî fezâil-i celilesi ve Hüda-ne-kerde aks-i hal ü hareketin mazarrât-ı azîme ve ukûbât-ı elîmesi hakkında fem-i mübarek-i Hazreti Peygamberî'den şeref-sudûr u sünûh buyurulmuş ve sıhah-ı sitte-i muteberede ve sair âsâr-ı celilede rüvât-ı sadıka-i kirâmının künye ve esâmî-i muhteremeleriyle muharrer ve menkûş bulunmuş olan bir takım ehâdîs-i şerifenin ve ilaveten bazı kibâr-ı ehlullâh kelâmlarının dahi âtîde izahat-ı lâzimeleriyle beraber sırasıyla kayd ü sebtine ibtidar kılınmış ve onların zîrlerinde muharrer meâl-i münîf ve mezâmîn-i şerifeleri kütüb-i mutebere ve bazı efâhim-i ehl-i ilm ü irfan-ı âmilînden ahz u iktibas olunmuştur.

Ferman-ı celil-i ilâhî ve emr-i şerif-i risâlet-penâhî ile hârisü'l-kıbleteyn ve hâdimü'l-Haremeyni'ş-şerifeyn şevketlü padişahımız halife-i Resul-i Emin efendimiz hazretlerine cümlemiz canibinden arzı [152] makrûn olan sadakat ve mutava'atın umum u husus mülâhazasıyla âlem-i İslâmiyet ve Osmaniyete bahşedeceği fevâid-i cezile-i 'âliye gayrı kâbil-i vasf u ta'dad olmasına binaen ma'raz-ı teşekkürde can ü gönülden salavât-ı seniyye-i Hazreti Seyyidü's-sakaleyni tekrar ve da'avât-ı hayriye-i cenabı emirü'l-müminîni tilâvet u tezkâr eylemek bütün ehl-i imanın farîza-i zimmet-i ubûdiyetleridir.

Hadis-i şerif-i nebevî: "Her kim bana itaat ederse benim emirime dahi itaat eder; her kim benim emirimin emrine isyan ederse bana asi olmuş olur."[71]

Bazı âsâr-ı muteberede tasrih ve beyan olunduğu üzre Seyyid-i mualla-'alem-i Hazreti Fahr-i Âlem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz herhangi bir mahalle asker sevk buyuracakları vakitte umuma karşı hadis-i şerif-i mezkûru irad buyururlardı.

Şu zamanda bu hadis-i şerifteki *emir* ancak mesned-nişîn-i hilafet-i Seyyidü'l-mürselîn olan emirü'l-müminîn, imamü'l-müslimîn, şevketlü, kudretlü padişahımız *Abdülhamid* Han-ı Sâni efendimiz hazretlerinden başka hiçbir kimse olamaz; *liva-i Muhammedî* bi-feyzillâhi te'âlâ *zıllullâh-ı fi'l-arz* olan zat-ı şevket-simât-ı hümayunlarının yed-i müeyyed-i cihandârîlerinde bulunmakla zamanımızda emir ve nehyi şer'an cihanmutâ' olan zat-ı akdes ancak zat-ı hümayun-ı mülûkâneleridir.

Hadis-i şerif-i nebevî: "Bir kimse bana itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur; bana isyan ederse [153] Allah'a isyan eylemiş olur; benim emir ve halifeme itaat eden kimse tahkikan bana itaat etmiş ve ona isyan eden kimse bana isyan etmiş olur."[72]

Hadis-i şerif-i mezkür bi'l-vuzuh irâe buyurmaktadır ki Cenabı Peygamber'e ve vekil ve halifesi olan emirü'l-müminîne itaat eden Hazreti Ahkemü'l-hakimîn'e itaat etmiş ve Cenabı Resul-i müctebâ ile halifesi olan padişah-ı İslâm hazretlerine ne'ûzu billâh isyan eyleyen Mevlâ-yı

• • • • • •

71 bk. Buharî, Cihad, 109; Müslim, İmâre, 43.

72 *Necatü'l-Mükellefin* nam eser-i dinîde bu hadis-i şerif Ebu Hureyre radıyallâhu anhu efendimiz hazretlerinden mervî olmak üzre tarz-ı âtîde muharrerdir: "Men etâ'anî fe-kad etâ'allâh ve men 'asânî fe-kad 'asallâh ve men etâ'a emîrî fe-kad etâ'anî ve men 'asâ emîrî fe-kad 'asânî." *Kenzü'l-İrfan*'da dahi ber-vech-i âtî muharrerdir: "Men yutî'u'l-emîre fe-kad etâ'anî ve men ya'sı'l-emîre fe-kad 'asânî". Meâl-i şerifleri birdir. [Bk. Buharî, Cihad, 109; Müslim, İmâre, 43].

zü'l-celâl hazretlerine de isyanda bulunmuş demektir; şu halde halife-i İslâm hazretlerine muhalefet bizzat Peygamber-i zîşan hazretlerine ve Cenabı Allah-ı azîmü'ş-şana muhalefet ve isyan demektir.

Hadis-i şerif-i nebevî: "İmamü'l-müslimîn olan padişahlarınızın itaatine temessük edip onların emirlerine muhalefet eylemeyiniz; zira onlara itaat Mevlâ-yı müte'âl hazretlerine itaat ve onlara isyan ve muhalefet Cenabı Vacibü'l-vücud'a isyan ve muhalefettir; Allahu te'âlâ beni peygamber ba's eylemekle sizi hikmet ve mev'iza-i hasene ile tarîk-ı hakka davet ederim."[73]

Hadis-i şerif-i nebevî: "Her devir ve zamanın *emirü'l-müminîn* olan padişahına itaat et ve herbir imamın arkasında namaz kıl ve ashabımdan hiçbirisine sakın sebb ü şetm etme."[74]

[154] Hadis-i şerif-i nebevî: "Her şahs-ı müslim üzerine emirine sem' u itaat vaciptir; emr-i emir ister mahbûb ister gayrı olsun ma'siyet olmadıkça sem' u itaatle karşılanır; fakat ma'siyet sem' u kabul ile karşılanamaz."[75]

Ma'ahâzâ halifetullâh ve halife-i Resulüllâh olan emirü'l-müminîn ma'siyetle emr etmeyip *el-mülûkü mülhemûn* mısdakınca bâ-ilham-ı Rabbanî daima şeriatle emir buyurmakta olduğundan her halde evâmir-i şer'iye-i hilafet-penâhîlerine itaat ve inkıyad umum tebeası ve bilhassa asâkir-i şahaneleri üzerlerine şer'an ve hikmeten farz ve vaciptir.[76]

Hadis-i şerif-i nebevî: "Ümmetimin cümlesi Cennete dahil olur; ancak bana itaat etmeyenler itaatsizlikleriyle bir zaman için nar-ı cahim ile muazzeb olurlar."[77]

Hadis-i şerif-i nebevî: "Cenabı Allah'a mutî' ol ki âkil denmeye şayan olasın ve Cenabı Rabb-i müte'âle masiyette bulunma ki cahil tesmiye olunmayasın."[78]

• • • • • •

73 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 59 (14838).

74 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XX, 173.

75 Buharî, Cihad, 108; Müslim, İmâre, 34, 38; Ebu Davud, Cihâd, 87; İbn Mâce, Cihâd, 30.

76 *Selâtîn-i âl-i Osman* halledellâhu füyûzâtehüm ilâ âhiri'd-devran hazarâtının bunca icraat-ı 'âliye ve mukaddeseleri mülhemun min kıbeli'r-Rahman bulunduklarının delâil-i celilesindendir.

77 Buharî, VI, 2655; Hakim, *el-Müstedrek*, IV, 275.

78 Münavî, *Feyzü'l-Kadîr*, I, 86; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 31.

[155] Son iki hadis-i şeriften birincisinde Resul-i müctebaya itaatsizlikte bulunanların Cennet-i a'lâya dahil olamayıp dahîl-i nar-ı azab olacakları ve ikincisinde Cenabı Allah'a karşı mutî' olmak ilm u irfan ile ârâste âkillerin ve ma'siyette bulunmak hakk u hakikatten gafil sefil ve cahillerin kârı idüği işaret buyurulmuştur. Her iki hadis-i şerif Cenabı Allah ve Resul-i muhteremine itaat ve inkıyadı âmirdir; Cenabı Allah ve Resulü'ne itaat ve inkıyad ise emirü'l-müminîn, sultanü'l-müslimîn, padişah-ı akdesimiz efendimiz hazretlerine itaati müstelzimdir ve çünkü zat-ı meleksimât-ı hilafet-penâhîleri *halifetullâh* ve *halife-i Resulüllâh*tır.

Hadis-i şerif-i nebevî: "Bir mümin padişah-ı İslâmın taht-ı itaatinde bulunmaktan tevakki ederse ukbâda Hak te'âlânın divan-ı ilâhîsine gelince irtikâb ettiği ma'siyet için isti'fa-yı kusura kâdir olamayıp ceza-yı sezasını çekecek ve hîn-i fevtinde küfür üzre âzim-i râh-ı hüsran olacaktır."[79]

Hadis-i şerif-i nebevî: "Halife-i Resul-i emin ve imamü'l-müslimîn hazretlerinin daire-i itaat ve inkıyadından çıkarak zümre-i İslâmiyeye tefrika düşürenler ve heyet-i ictimaiye-i İslâmiyeden müfarakat ve teba'üd edenler zaman-ı cahiliyette şeref-i iman ile mevsuf ve müşerref [156] olmayanlar gibi fevt olurlar; yani küffar ve münafikîn ile beraber Cehennemde ebedî kalırlar."[80]

Hadis-i şerif-i nebevî: "Kavmin kerimi nezdinize gelince ikram edin."[81]

Kavm-i celil-i İslâmın seyyid ve serveri, ümmet-i nâciye-i Muhammediyenin min tarafillâh lütf u kerem ile muttasıf ve mütehallık buyurulmuş kerim ve safderi halife-i rûy-ı zemin efendimiz hazretleri olmakla bu hadis-i şerif mûceb-i 'âlîsince eyyam-ı resmiye ve muayyenede veya sair herhangi bir suretle herhangi bir mahal teşrif-i kudsiyet-refîk-i hazreti hilafet-penâh-ı a'zamî ile müşerref ve pürnur olursa o mahaldeki kâffe-i ehl-i iman taraflarından hakk-ı 'âlî-i hilafet-penâh-ı a'zamîlerinde bir suret-i fevkalâde ve sadakatkârânede i'zaz u ihtiram, fart-ı mutavaat u mahabbet ve ikram gösterilmesi evâmir-i kat'iye-i diyanet-i celile-i Ahmediyedendir.

Hazreti Ebu Bekir-i Sıddîk radıyallâhu anhu; "Cenabı Hakk'a ve Peygamber-i zîşanına ve uli'l-emr olan emirü'l-müminîne itaat eden nail-i

• • • • • •

79 Müslim, İmâre, 58; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 446.

80 Müslim, İmâre, 53, 54; Neseî, Tahrîm, 28; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 133, 296, 306, 488.

81 İbn Mace, II, 1223; Taberanî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, V, 262, 316

saadet ve bunlara âsi olan dûçar-ı varta-i dalâlet u şekavet olur" buyurmuştur.

[157] Hazreti Ebu Bekir-i Sıddîk radıyallâhu anhu; "Emr-i marûf ve nehy-i münkerde uli'l-emr olan emirü'l-müminîne itaat eden kimse necah u saadet bulur" buyurmuştur.

Ka'bü'l-Ahbar; "Bir kimse halife-i Resulüllâh olan sultan-ı müslimîne da'avât ve temenniyât-ı hayriyede bulunur ve inkıyad u itaat eylerse, mazhar-ı hidayet olup bilâkis hiyanete cüret-yâb olursa gavâyet (azgınlık) ve dalâlette kalır" buyurmuştur.[82]

4. Taraf-ı akdes-i hilafet-penâhîden memur ve mansûb büyük ve küçük bilcümle zabitan-ı askerî ile efrad-ı askeriyenin padişah-ı akdesimiz efendimiz hazretlerinin emr ü ferman-ı hümayunları mûcebince haiz olmaları lazım gelen *itaat-i askeriye*nin havâss u fezâil ve icabât-ı şer'iye ve kanuniyesine ve *temin-i itaat ve inzibat-ı askerî* için efrad ve zabitan aralarındaki münasebâtın ve onların ahval ve harekât ve hassalarının ber-mûceb-i emr ü ferman-ı hümayun-ı padişahî *şer' ve kanun*a muvafık ve *übüvvet ve uhuvvet-i askeriye* ve *ihtiram ve ikram ve terbiye-i askeriye* esaslarına müstenid olması lüzumuna dair malumat-ı umumiye ve hususiye[83]

Serdar-ı ketîbe-i enbiya, Habib-i Resul-i kibriya, aleyhi efdalü't-tahâyâ efendimiz hazretleri tahsil-i rıza-yı İlâh ve i'lâ-yı kelimetullâh kasdıyla hangi canibe sevk-i asker buyururlarsa [158] elbette bir emir (serdar) nasb edip emir-i mansûba olunacak itaatle husule gelecek ecir ve sevabın muharebede kazanılacak ecr u mesübât ile tev'em olduğunu beyan buyururlardı; ve çünkü kumandanın nail-i galebe ve zafer olması taht-ı emrinde bulunan efrad-ı askeriye ve ümera ve zabitanın fart-ı itaatlerine vâbeste ve menût olduğundan Sultanü'l-mücahidîn efendimiz hazretleri

.....

82 *Necatü'l-Mükellefîn* nam eser-i cemilde 49. sahife ve mâba'dına müracaat buyurula.

83 Burada i'tâ olunan malumatın *Malumat-ı Evveliye* serlevhalı bahis ile birinci fasılda ve ikinci kısmın bab-ı evvelinde i'tâ olunan malumat ve kısm-ı mezkûrun bâb-ı sâlisindeki *İtaat ve İnkıyadın Usul ve Kavaid-i İcraiyesinden Bâhis Olan Makalât* ile (871. sahifeye müracaat) itmam olunması lazım gelir.

askerin en ziyade haiz-i nisab-ı itaat ve inkıyad olmaları emr-i mühimmine dikkat ve itina buyururlardı.

Bunca âyât ve ehâdîs-i şerife muktezıyât-ı 'âliyesinden olarak her mâdûnun mâ-fevkine, her askerin uli'l-emr olan emirü'l-müminîn, halife-i rûy-ı zemin efendimiz hazretleriyle taraf-ı akdes-i hümayunlarından kıta'ât-ı muhtelife-i askeriyeye emir ve kumanda etmek üzre memur ve mansûb erkân ve ümera ve zabitan-ı askerîye itaati iktiza eder; bu *itaat-i askeriye* düşmana karşı ihraz-ı galebe ve zafer için hareket-i umumiyede bir intizam ve aheng-i metîn ve cemili, inzibat-ı şedidi mûcib olduğundan calib-i hayr u menfaat, aks-i hal ise şakk-ı asâyı mûcib olmakla mûcib-i kesr ü hezimet, dünya ve ukbâda bâdî-i şerm-sârî ü hacâlettir.

(...)

DÜNYADA MÜSLÜMANLARIN HALİ VE ULEMAYI EMİRLERE, SULTANLARA NASİHAT İÇİN DAVET

MUHARRİRİ:
MISIR ULEMÂ-YI A'LÂMINDAN
ES-SEYYİD ŞEYH REŞİD RIZA

MÜTERCİMİ:
VİZELİ EMİNZÂDE RIZA

"VAMBÉRY MEKTUPLARI AYNEN MÜNDERİCDİR"

HAZIRLAYAN:
CÜNEYT KÖKSAL

BU RİSÂLE VE MÜTERCİMİN ÂSÂR-I SÂİRESİNDEN *PENDNÂME-İ SA'DÎ TERCÜMESİ* BÂYEZİD'DE İCTİHAD KÜTÜBHANESİ'NDE BULUNUR.

DERSAÂDET
MATBAA-İ AHMED KÂMİL
SULTAN BÂYEZİD'DE BAKIRCILAR KARŞISI, NUMERO: 71
SENE: 1326

[İLK BASKI, LEFKOŞA, MİRÂT-I ZAMAN MATBAASI, H. 1324,
MENAR'DA NEŞRİ TARİHİ: 1906]

دنیاده مسلمانلرك حالی

و

علمایی ، امیرلره ، سلطانلره نصیحت ایچون دعوت

محرری : مصر علمای اعلامندن السید شیخ رشید

مترجمی : ویزه‌لی امنزاده رضا

« وامبری مکتوبلری عیناً مندرجدر »

بو رساله ومترجمك آثار سائره سندن پندنامهٔ (سعدی)
ترجمه سی بایزید ده اجتهاد کتبخانه سنده بولنور

درسعادت

مطبعهٔ احمد کامل — سلطان بایزید ده باقرجیلر قارشیسی
نومرو (۷۱)

سنه ۱۳۲۶

[İKİNCİ TAB' İÇİN MÜTERCİMİN TAKDİMİ]

Takrîben bundan dört sene evvel neşve-i hubb-i vatanla meshûren gurbet vâdilerinde vatan, vatan diye nâle-zen ü pûyân olduğum sırada idi ki, Mısır e'âzım-ı ulemasından Şeyh Reşid Rızâ Efendi hazretlerinin *Ahvâlü'l-Müslimîn fi'l-Âlemîn ve Da'vetü'l-Ulemâ ilâ Nasîhati'l-Umerâ ve's-Selâtîn*[1] ünvanlı eserlerini tercüme ve tab' ile[2] bir nüshasını müsteşrık-ı meşhur Profesör Vambéry cenaplarına takdim eylediğim cihetle takdiri mutazammın bir iltifatnâmelerini almış idim.

Bu kerre def'a-i sâniye olarak tercüme-i mezkûrenin neşrine mücâseret ve âlem-i İslâm için istifade tasavvuruna mebnî müşarun ileyhden aldığım mektupların aynen dercine mübâderet kılındı. Evvel ve âhir maksadım millete nâçizane bir hizmet ve dine âcizâne bir nusretdir.

Her halükârda aczimi itiraf ve mutâli'în-i kirâmdan taleb-i afv ü insaf eylerim.

Vizeli Eminzâde Rıza

.....

1 Reşid Rıza'nın bu makalesi 1906 yılında *Menar*'da neşredilmiştir; C. 9, s. 357-65. [İ.K.].

2 Bu tercümenin ilk baskısı Lefkoşe'de Mirât-ı Zaman Matbaası'nda [H.]1324 senesinde yapılmıştır. İlk 16 sayfa Türkçe tercüme, son 11 sayfa ise makalenin Arapçasıdır. Zahriyesinde fiyatının yarım frank olduğu yazılıdır. Biz ilave unsurlar taşıdığı için ikinci baskıyı esas aldık. [İ.K.].

Risâle-i müterceme ile beraber Profesör Vambéry cenaplarına irsâl eylediğim mektup:

el-Ma'rûz

Şarkın, garbın elsine ve ulûmunda müsellem olan yed-i tûlâ-yı üstâzâneleri kendilerini bütün aktâr-ı âleme tanıtmış ve hele Osmanlıların kalbinde lâ-yezâlî bir hiss-i ihtiram uyandırmıştır. Zât-ı güzîde-fıtrat u ulvî-fikretlerini cümlemiz eb-i eşfak ve hâce-i sâhib-sebak diye istikbal ve ibcâl etmeğe hakikat namına borçluyuz. İşte öyle bir hiss-i hâlisâne ilcâsiyledir ki şu risâleciği nâçizane yâdigar ve bir hususun da recâsına ictisar ediyorum. Risâle gerçi taraf-ı âcizîden tercüme olunmuş ufak bir eser fakat, aslı itibarıyla bir kitab-ı muteberdir.

Münderecâtının Avrupaca neşrine inâyet buyurulursa şimdiye kadar Osmanlılığa etmiş oldukları hidemât-ı mebrûrenin bir zamîme-i zî-itibarı ve hakikaten cümlemizce mûcib-i mezîd-i minnetdârî olacaktır, efendim.

Müşarun ileyhin cevabı:

Kıbrıs İngiliz Mektebi muallim-i fazîletmendi Vizeli Eminzâde Rıza Bey'e;

Faziletlü Efendim hazretleri;

Zât-ı âlînizin himmeti ve gayreti ile tercüme olunmuş risâleyi kemâl-i dikkat ile okudum, vâkıa hakkınız vardır.

Milel-i İslâmiye ve bilhassa Osmanlı millet-i necîbesini zulm ü istibdat elinden yani varta-i helakden kurtarmak cümleden evvel ulema işidir. Cemiyet-i İslâm şiraze-i intizâmı dindir. Onu ihya eden dindir ve onun istikbalini temin edecek ancak din olabilir. İşte onun için milletinize iyi hizmet buyurmuşsunuz ve fırsatı düşdükce eserinizi Frenk gazeteleriyle ilân ve iş'âr edeceğim, efendim.

Milletinizin kadîm bendesi

Vambéry

Budapeşte, Kânûn-ı Sânî 25, 1906

Bâlâdaki mektubun neşri için ettiğim istîzâna cevaben muallim-i müşarun ileyhden gelen ikinci mektup:

Faziletlü Efendim hazretleri;

Zât-ı fezâil-simât-ı 'âlîlerine geçenlerde takdim eylediğim arîza-i kemterânemin mazmûnunu pek tahattur etmem, lâkin zann-ı âcizâneme göre sade ibare olup umumiyet için hatarnâk değildir. Ve hem bu sebepten dolayı onun neşrine itiraz etmem; bâkî emr ü ferman efendim hazretlerinindir.

Bende

Vambéry

Budapeşte, Mart 20, 1906

DÜNYADA MÜSLÜMANLARIN HALİ VE ULEMAYI EMİRLERE, SULTANLARA NASİHAT İÇİN DAVET[3]

Hurşîd-i tâbân her gün pertev-bâr olarak şu'âât-ı zer-nisârıyla matiy-ye-i zemine kılâdeler takıyor, 'uyûn-i a'yân kâffe-i şuûn-ı kevniyeyi istik-nâh için kemâl-i dikkatle bakıyor. Enzâr-ı enâma arz u irâe ettiği vechile güneşin kendisinde de hakâyık-ı eşyâyı rü'yet ve idrâke kabiliyet farz olunsa; bugün insanlar, rûy-i zemin üzerinde tekevvün etmekte olan bil-cümle hadisâtı o nisbetde ihata ve îkân eylemek derecesine mütekârib-dirler.

İnsanlar kürre-i zemini avâmil-i tabiiye itibariyle kabza-i tasarrufları-na öyle almışlardır ki adeta, bir kimse için bir cihette müşahede ettiği ah-vâli cihât-ı sâiresine îsâl pek âsan olan belde-i vâhide hükmündedir. Âfâk arasındaki berk-ı perrân ahvâl-i şarkiyeyi garba îsâl ve a'mâl-i garbiyeyi şarka ibzâl eder.

Me'âbir-i vusûl küşâde, vesâit-i nakliye de hizmete âmadedir. Esmâr-ı ilm ü irfanın ağsân-ı ser-bülendi tabiî ekilmekte, eller ise her yerde iktitâf edebilmektedir. İşte şu emkine arasındaki irtibat, ezmine arasındaki ikti-ran, kabâil ve sunûf-ı sâire ile müsavatta bulunmakta ve müsabaka eyle-mekte olan te'azzürü bilcümle ahali ve akvâmdan külliyen ref' eder. Bi-naenaleyh bu kısma mensup bulunan sığâr-ı 'âlî-tebârın celâil-i cibillet-

• • • • • •

3 Risalenin, 1324 Lefkoşa baskısının girişine şu not eklenmiştir: "Mısır e'azım-ı ule-masından es-Seyyid Muhammed Reşid Rıza Efendi Hazretlerinin *el-Menar* ceridesiyle neşr eylediği makale-i hakayık-isâlenin tercümesidir ki ehil olanlara arz için aslı dahi ilaveten tab' ettirilmiştir" (s. 2). [İ.K.].

lerine nazaran, sinîn-i kalîle zarfında kendileri gibi ecille-i ricâl olmak için meyânelerinde peydâ vü perverde oldukları kibâr-ı zî-iktidarı taklit edeceklerine ümitvar ve o kibâr-ı sahib-i ihtibârın da şemâil-i semiyyeleri iktizâsınca, kendileri hakkında hakikaten fezâil addolunacak kâffe-i keyfiyâtta beyne'l-emâsil temayüz eylemeleri için mevkûf-ı intizarız. Çünkü umûr-ı iktisâbiyede taklit ve temayüz âdeta kavânîn-i tabiattaki tevârüs ve tebâyün gibidir ki insan mücerred onlar vasıtasıyla bulduğu şeylerin iyisini muhafazayı itiyad ve bulmadığı şeyleri icad edebilir. Onlar iki şehbâl-i ikbaldir ki insan sanâyi' ve irfanın fezâ-yı bî-pâyânında ancak onlarla pervaz, tâ ki kabiliyetiyle mütenasip olan rütbe-i kemâli ihraz eder. Şu asırda bulunan ahalinin meşhûdun olan ahvâline bir daha nazarını icâle ve kendilerine dair her gün aldığın ahbâra sem'ini ihale eyle de muhakkak bil ki ehl-i İslâmın gayrı olan ahali ve ecnâsın kâffesi henüz telmih eylediğimiz vechile şâh-râh-ı hilkatte hatve-endâz-ı terakki oldular. Güya bu asırdaki ehl-i İslâm tabiat-ı beşeriyenin mâdûnunda bulunan diğer bir tabiat üzre meftûr olmuş gibidir. Halbuki ehl-i İslâma bu hal, sâir sunûf-ı beşeriye üzerine olan fazl ü rüchanları tahakkuk, riyaset ve saltanatca cümlesine tefevvuk eyledikten sonra ârız olmuştur. Bu asırda hakikaten ehl-i İslâmın en müterakkisi Türkiya, Mısır ve Hint müslümanlarıdır. Bununla beraber bunlardan biri kendilerine hem-civar olan milletlerin sunûf-ı ahalisinden bir sınıfa olsun müsavidir diyebilir misin? Vaktiyle Osmanlının eczâ-yı vücud-ı devletinden olup ahîren ayrılmış olan Hıristiyan ahalinin kâffesi o devletin müslüman bulunan Türk, Arap ve Kürdünden daha ziyade müterakkidirler. Evet! Hükümet ve medeniyetce de, ulûm ve fünûnca da, sanâyi' ve imalatca da, terbiye ve hukuk-ı ictimaiyece de müterakkidirler. Bu yolda tatvîlden kurtulmak için umûr-ı dünyanın umumunda daha müterakkidirler demeğe hakkın vardır. Senin için asıl cây-i taaccüb bu devletin henüz taht-ı tagallübünde bulunan Hıristiyanlar, mesâil-i maişetin kâffesinde müslümanlardan daha ileri olmasıdır. Halbuki Hıristiyanlar, gerek nüfus, gerek emvâl ve gerek umûr-ı devlette istihdam itibariyle müslümanlardan daha azdırlar.

İş bu merkezde olunca Türkiya müslümanlarıyla, Devlet-i Osmaniye'ye hatta ale'l-ekser umûr-ı dahiliyesine müdahele etmekte olan Fransa, Almanya, İngiltere ve sâir Avrupa devletlerinin Hıristiyanları meyanında bir mukayese icra edince acaba ne diyebileceksin? Halbuki bunlar iki-üç yüz sene Devlet-i Osmaniye'nin dehşeti karşısında tir tir titremişler idi. Mısır müslümanları tam bir asır Avrupa usulü üzre talim ve terbiye ile tevaggul eyledikten sonra ne iş görebildiler? Hakikaten onlar hüke-

mâdan, ashâb-ı ihtirâ'dan, erbâb-ı keşifden ve fünûn-ı mütenevviadan birine dair eser meydana getirebilecek erbâb-ı kalemden ârî, belki bir Dârülfünûn tesisine bile kifayet etmeyen himmetleri gubâr-ı gaflet altında mütevârî kalmıştır. Hatta bu on milyon halk arasında hakkaniyet üzre icra-yı umûr-ı hükümete ictirâ edecek ve husemânın atacağı sihâm-ı melâmete karşı bî-perva bulunacak derecede re'y ü tedbîrinde müstakil on kişi bile yok gibidir. Bunların memleketlerince olan hakimiyet ellerinden çıktığı gibi her sene arazisini ecnebiler istimlâk ve iştirak ettikleri ve külle yevm emvâlini çektikleri cihetle hakk-ı temellükünün dahi ellerinden çıkması karîbdir. Yevmî cerîdeleri onların ahvâlinden her an kesretle bahs ettiği cihetle bizim için tatvîl-i makâle hâcet yoktur. Şu halde bunları Avrupa Hıristiyanları ve Japonya putperestleri ile mukayese ettiğimizde nasıl hüküm vermemiz lazım gelir? Putperest, Buda, Brahma, Mecusî ve Frenk milletleri meyanında yaşamakta olan şu Hind müslümanları gerek tahsil-i ulûm, gerek hükümetce büyük müsaadeye mazhar oldukları halde yine ilm ü sanat, terbiye ve servetce milel-i mezküreden hakikaten geri kaldılar. Bunların nüfusca kendilerinden çok olan Hindularla müsabakat edecek derece ne himmetleri yükseldi ve ne de az olan Mecusîlerden geri kaldıkları için kendilerine mahcubiyet geldi. Hindistan'da çok dolaşmış sahib-i tecrübe bir müslüman seyyah bana şöyle nakl etmişti:

Ben Mecusîleri Hindistan sunûf-ı ahalisi arasında ilm ü a'mâl, âdâb ü hısâlce en müte'âlî, gerek kendileri, gerek beraber yaşadıkları kimselerin cümlesi hakkında kerem u âtıfet sıfatıyla en ziyade mütehallî gördüm. Bazı şehirlerde onların dârü't-tedrîsleri derece-i ihtiyaclarından fazla olup ehl-i İslâmdan ve putperestlerden bulunan akvâm-ı sâirenin talim ve terbiyesi için de medreseler tesis ettiklerini gördüm. Bunlardan olup sâmi'înle hıncahınç dolu bir salonda îrâd-ı nutuk eden bir hatibi dinlediğimde 'ulüvv-i efkâr ve ifrât-ı iktidarı bana dehşet vermiş idi. Halbuki bu meyanda Mısır'ın Özbekiyye meydanına müşabih bir ictimâgâh-ı umumîde kâffe-i milel ü akvâmdan havâss u avâmmın nazar-ı dikkatini celb eden müslüman bir şeyh ile onun beynini mukayese ettiğimde müslümanla Mecusî meyanında pek büyük fark gördüm. İşittim ki o müslüman, Hazreti Abdülkadir Geylânî'nin nezd-i Yezdânîdeki menzilet-i mâneviyesinden bahs sadedinde şöyle beyan ediyordu: Bir karga, şeyhin yevm-i velâdetinde kesilen kurbanların kemiklerinden birini kapıp ehl-i küfür mezarlığına bırakır. Bunun üzerine mücerred şeyhin kerameti olmak üzre Allah te'âlâ orada medfun olanların kâffesini mazhar-ı mağfiret eder. Kezâlik yine onu, şeyhin terâcim-i ahvâlini hâvi bazı kitaplarda

mezkür kerametten bahs ediyorken dinledim. Hülasası şudur: Şeyhin bir müridi ölür, ailesi müridi diriltsin diye şeyhe müracaat ederler. Şeyh Azrail'e yetişip müridin ruhunu istirdâd etmek üzre derhal havaya uçar, Azrail ise: 'Ben izn-i ilâhî ile aldığım canı tekrar irade-i ilâhiye taalluk etmedikce geri veremem' diye mümâna'at eder. Şeyh gazaba gelip Azrail'in o gün aldığı canları koyduğu kutuyu çekip devirince bütün canlar başaşağı gelerek her can çıktığı tene gider. Binaenaleyh şeyhin keramâtından olarak o gün ölenlerin cümlesi dirilir. Halbuki Azrail'in Cenabı Hakk'a olan şikâyeti ile aldığı cevaba dair edilen hezeyanı ityâna ictisâr edemeyiz.[4] Hindistan ahalisinin kısm-ı ekseri bu gibi âdi sözlere itikad ederler. Kalben inkâr edenler varsa bile yine bu inkârlarını lisanen ilân etmezler. Ancak bunların çoğu maârif-i sahiha ve terbiye-i musliha ile tenevvür hususunda vukû bulan davetleri şiddetle reddederler. Nitekim bu meyanda müteaddit minareleri câmi bir mescidin hatibi esna-yı hutbede: 'Şiî kardaşlarımız' dedi diye sarıklı gürûhunun heyecan ve galeyana geldiği gibi ki eğer bazı akıllı zevâtın tedbiri olmasaydı az daha büyük bir fesat çıkacaktı.

Bunlar şeyhin mevlidi münasebetiyle o kadar müsrifane i'tâ-yı sadakât ve nafakât ederler ki, eğer bunu tamim-i maarif hususunda bezl etseler hakikaten kifayet ederdi. Hindistan'da hayır beklenilen yeni bir mesai-i İslâmiye mevcut fakat bir menfaat terettüb etmek ihtimalinin kuvvetsiz, sûret-i icrasının süratsiz olduğu ve ashâbı ise çalışmanın yolunu öğrenmek zımnında sair milletlerden hiçbirine yaklaşmadığı meşhûddur. Sübhanellah! Müslümanlara ne oldu? Bunları evc-i a'lâ-yı ikbalden hazîz-i hâk-i mezellete atan nedir? Müslümanların başına gelen bu belâ dinlerinden tebâ'üd eylemelerinden neşet ettiğini başka defa izah etmiş idik. Bu fesadın sebebi ise müslümanların dinlerine mağrur olmaları, dinlerine münasebetsiz şeyler ilave etmeleri, dinlerinin esasını unutmaları, dinlerini adeta içi dışına çevrilmiş bir kürk gibi tersine giymeleridir. Büyüklerinin din suretinde gösterdikleri her musibeti kabul ettiler. Her ne kadar o musibet dini bütün bütün baş aşağı getirse ve dini temelinden yıksa bile! Kezâlik cahil olan reisleri din rengi vermedikce her gûne ilm ü marifeti, hayr u menfaati redd ettiler. Her ne kadar dinin devam ve hüsn-i intizamını cidden istilzam edecek hakâyıktan olsa bile! Halbuki o müs-

.....

4 Hazreti Şeyh'in ulüvv-i menziletiyle mütenasip olmayan bu gibi hikâyât-ı âmiyane ahîren bazı cühelâ-yı muhibbîn tarafından tertib u isnad edildiğinden müşarun ileyhin şân-ı 'âlîsine temas edemez.

lümancıklar din namıyla her fenalığı istishab ve din babında şekke düşerek olanca hayırlı şeylerin reddini irtikâb ettiler. Onların kalpleri ahkâmı diniyeden o mertebe hâlî kaldı ki, âdât-ı diniye ve hevesât-ı nefsâniyesinde mu'tekadât üzre hükmedecek binde bir adamları bulunmaz. Gerçi bu meselenin şerh ü izahında tatvîl-i makâl etmek istemem, amma onun dinî ve dünyevî yahut ruhânî ve cismânî olan iki esasına müslümanların ne işler ettiklerine dair misâl göstermekten de vazgeçemem.

Diyanet-i İslâmiyenin esas-ı ruhânîsi tevhid-i Bârî'den ibaret olup İslâmın hakikati ise mücerred oraya teveccühdür. Binaenaleyh ibadâtın kâffesi bu aslı tefekkür ve bu asla nusret ve onu himayet tarîkıyla bed' eder.

Bunun istilzam ettiği bir mâna da, insan her hususta ancak Cenabı Hakk'a, yani Hallâk-ı Hakîm'in âlem-i ezelde bilcümle müsebbebâtı esbâbına rabt hususunda halk ü icad buyurduğu vesâil-i 'âliyye-i âmmeye tevessüldür. İnsan bir şeyi talep babında makamü'r-rahmet ve'l-ihsandan, 'Mebde-i Feyyâz-ı Ezel'den bilcümle insanlar için inayet buyurulan esbâb-ı âmmenin gayrıya tevessül şirk-i billâhdır. İnsan bu sebebi bilmez, yahut kendisi için husulü kâbil olmazsa o vakit insanın vazifesi münhasıran cânib-i celîl-i Samedânî'ye teveccüh etmektir. Şu halde olabilir ki Cenabı Hakk o kimseyi istihsâl-i maksat zımnında tarîk-ı dîgere sevk eder. Yahut elem-i dilini taklîl ve emel-i müşkilini teshîl eyler. Fakat ale'l-ekser müslümanların bir takım esbâb-ı mevhûmeye ve bazı ricâl-i gayba isnad ettikleri tasarrufât-ı tahayyüliyeye kapılıp Allah te'âlânın halk etmiş olduğu esbâb-ı ma'kûleyi keşf ve teşebbüs hususunda sâir milletlere nisbet en geri kaldıklarını ma'a't-teessüf görürsün. Her ne kadar söz sahibi bunlar olup türlü iddialarda bulunurlar ise de bunların gayrı olan fırka-i kalîle-i İslâmiye gerek mesâil-i itikadiyede, gerek ameliyede hakikat-ı tevhide bunlardan daha ziyade takarrub etmişlerdir. Dünyevî müslümanlık ise umumen ehl-i İslâmın hükümetce olan işlerini kendi meyânelerinde meşveretten ibaret kılmıştır ki, böyle olunca padişahların, sultanların hükümet hususunda istibdadı itiyat ettikleri gibi, âhâd-i ümmet icra-yı istibdad edemez. Onun için din-i İslâma göre halkın üzerinde fa'âlün limâ yürîd olan Allah'tan başka kimsenin padişahlık, sultanlık etmeğe hakkı yoktur. Ve bu din dairesinde verilecek bilcümle hükümler ulü'l-emr beyninde meşverete tâbidir, diye sahabe-i kirâm ittifak ettiler. Burada ulü'l-emr: 'İbâdullahın işlerine bihakkın vakıf, selâmet-i fikr ile muttasıf, halk nazarında hakikaten muteber, ahalinin emniyetine mazhar olan ashâb-ı ilm ü iktidar demektir. Peygamber-i zî-şan

dahi ahd-i saadetlerinde umûr-ı dünyanın hall ü faslı zımnında sahabe-i kirâmın re'ylerine müracaat ederdi. Bundan maksad-ı Peygamberî; Kur'an-ı Kerim'in medlûlünce amel etmeğe müslümanları alıştırmak idi. Asr-i saadetten sonra Hulefâ-yı Râşidîn hazarâtı dahi eshâb-ı ilm ü iktidarın ârâ-yı sâibeleriyle icra-yı hükümet ederlerdi. İşte İslâmın şu esas-ı dünyevîsi tıpkı esas-ı dinî olan tevhid gibidir. Tevhidi takviye ve vikâye için ibadât nasıl başlıyorsa ahkâm-ı medeniye ve icraiye de öylece başlayıp nass-ı şer'î ile mübeyyen olmayan mesâili, din-i İslâmın esas-ı sânîsi olan meşvereti teyîd için heyet-i ulü'l-emre havale edilmiştir. Fakat müslümanlar bu esas hakkında birinci esasa ettiklerinden daha fenasını reva gördüler. Çünkü mebnâ-yı tevhidi sarsan putperestlik mücadelâtı âlem-i İslâmiyetin cemî'-i cihâtına taammüm ve sirayet etmedi. Lâkin şahs-ı vâhidin mücerred re'y-i müstakilli ile müstebiddâne hükümet etmesine muvafakat, meclis-i meşveretin lüzumu hakkında Kur'an-ı Kerim'in teşyîd ve sahabe-i kiramın icma ile teyid eyledikleri bir hükmü nakz ile memleketlerinde tegallüb ve istibdad[da] bulunan bilcümle müslümanların kabul ve muvafakatini icab ve istilzam eylemiştir. Ancak zaman, bu tasallut, bu istibdadı red ve inkâr eden efrâddan hiçbir vakit boş kalmaz. Amma bunlar bina-yı istibdadı temelinden tahrip için cemiyetler teşkiline sa'y etmezler. Zira her yerde lisan ile reddetmek onlara o kadar kolay gelmez. Binaenaleyh yalnız kalb ile inkârı kâfi addettiler. Resulullah Efendimiz ise bu hale "en zayıf iman" namı vermiştir.

Diyanet-i İslâmiyenin usulü ve fürûu vardır ki her kim usule riayet edip de fürû kısmında kusur etse mağfiret-i ilâhiyeden ümidi kesilmez. Fakat her kim usulü terk etse dini terk etmiş olacağından o kimse ashâb-ı dinden sayılmaz ve mağfiret-i ilâhiyeye mazhariyet ümidi kalmaz. Usûl-i İslâmiyenin cihet-i rûhaniyece olan en mühimmi beyan ettiğimiz vechile tevhid ve cihet-i cismaniyece meşverettir. Esas-ı evveli terk edip sünen-i Hakk'ı derk etmeyen ve celb-i menfaat ile def'-i mazarrata kendileri hakkında bile muktedir olmayan bir takım aciz kullara kalbini rabt eden kimse acaba nerede necat bulur? Kezâlik kendi gibi ebnâ-yı beşerden olan bir şahsı kendi için reis tayin edip de mukaddes ve gayri mesul tanıyan bir kimsenin dünyada iki yakası nasıl bir yere gelmiş olur ki bu benî beşerden bulunan hükümdara isnad olunan şeyi Allahu zü'l-celâl: "O, yaptığından mesul olmaz, onlar ise mesuldürler" [Enbiyâ, 21/23] kavliyle münhasıran Zât-ı kibriyâsına izâfe ve isbat ediyor.

Daha daha böyle âyete ve sadr-ı İslâmda vuku bulan icmâ-ı ümmete muhalefet eden kimse 'ikâb-ı ahiretten nasıl yakayı kurtarabilir?

Kâffe-i ulema-yı dinin ittihad-ı ârâsıyla müsbetdir ki, bir adam nass-ı Kur'an'ı bizzat terk eder, yahut terkine rıza verir, kezâlik din babında katiyyü's-sübût olan icmâ-i ümmete muhalefet gösterirse kâfir-i billâh olup putlara tapanlar gibi ebedî Cehennemde kalır. Hayli zamandan beri Kur'an unutuldu, icmâ atıldı, hatta müslümanların pekçoğu İslâmiyet nazarında sultanlığın mahiyeti ne olduğunu bilmez oldular. Belki avâmın ekseri sultana istediğini yapmak, istediği gibi hükmetmek üzre şeriat tarafından hakikaten ruhsat verilmiştir, diye itikad ederler. Güya isterse fesh, isterse ibkâ ve bazı ahkâmı icra, bazısını ilga eylemek üzre şeriat onu şeriat üzerine de sultan kılmış, yani musallat etmiştir. Şeriatı getiren sahib-i hakikisinde olmayan hakk-ı tasarruf güya sultanda varmış! Halbuki Resulullah: "Muhammed'in kızı Fatıma bile hırsızlık etse, katiyyen elini keserim"[5] buyuruyorlar. Bu hadis-i şerifi Buharî rivayet etmiştir. Hatta bu sultan bazı avâmın itikadınca şeriat nazarında başka müslümanlarla beraber [müsavi] değildir, bazıları ise öyle imtiyaz verirler ki sultan, bir kimsenin taht-ı tezevvücünde bulunan bir karıyı görüp canı çekse o karı şüphesiz kendi zevcine haram, sultana helâl olurmuş. Bu itikad ise küfr-i sarihdir. Anadolu'nun asıl kaba köylüleri: "Sultan insan suretinde değildir, onun için sakalının kılları yeşildir" itikadında bulunduklarını Damad Mahmud Paşa bana söylemişti. Ancak ilm ü idrak sahibi olanlar kahren yakayı ele verdiklerini ve cebren taht-ı tagallübe girdiklerini, doğrusunu söyledikleri anda boyunlarında zulüm kılıcı oynayacağını, kendileri için ez'af-ı iman olan inkâr-ı kalbîye rızadan başka çare kalmadığını iddia ederler. Müstebidlere meddahlık, dalkavukluk ve avukatlık eden kimseler bu davayı, bu ez'af-ı iman davasını tasdik ederler mi? Onların memurları ile 'avene-i haveneleri için ihtirâ' ettikleri nişanları, rütbeleri, vazifeleri kabul eden hiç o davayı teslim eder mi?

Kezâlik meclis-i meşvereti alenen talep ve ısrar ve müstebidleri kuvve-i umumiye-i ümmetle icbar edebilecek bir cemiyet teşkili için el altından olsun emsâl ve akrânını davet zımnında sarf-ı makderet etmeyen o davayı kabul eder mi? Cenabı Allah'ın bu davet ile emr-i bi'l-marûf ve nehy-i ani'l-münkeri ümmet-i İslâmiye üzerine farz kılması mücerred dini alet ederek üzerlerine musallat olan müstebidlerin şerrinden ümmetin emin olması içindir. Bununla beraber ulema Allah'ın şu: "Sizden müteşekkil, önde gider, hayra davet eder, maruf ile emir ve münkerden nehy eyler bir ümmet olsun. İşte onlardır o felahı bulacaklar" [Âl-i İmran,

.....

5 Buharî, III, 1282, 1366, 1566; Müslim, III, 1315.

3/104] ve Peygamber'in şu: "Sizden her kim münker bir şey görürse onu eliyle, buna gücü yetmezse diliyle düzeltsin. Buna da güç yetiremezse kalbiyle ona buğz etsin. Bu ise imanın en zayıf mertebesidir"[6] kavline temessükle ne yaptılar? Bunlar biz bu işe muktedir değiliz diyecek olsalar acaba kendi memleketlerinden başka yerlerde bulunan selâtîn ve rüesâyı umûr-ı hayriyeye davetten, emirden, nehiyden kendilerini men edecek istibdad vesaire gibi esbâb-ı mâni'a bulunmayan ulema ne diyecekler? Haydi her beldenin uleması kendi umerâsından korkuyor diyelim, fakat Kur'an-ı Kerim'in: "Onların işleri aralarında meşveret iledir" [Şûrâ, 42/38] âyetiyle vaz' etmiş olduğu esas üzerine bina-yı adaleti kurmak için başka memleketlerde bulunan selâtîn ve ruesâyı muahazeden bu ulemayı men eden ne gibi mevâni'dir? Ulema-yı Mısır yahut ulema-yı Hind şu meclis-i meşveret meselesini terk, Acem ve Fas sultanlarına yazdıkları ve ettikleri nesâyihi ceridelerle âleme ilân ettikleri takdirde katl olunmak, asılmak, sürülmek korkusu çekerler mi? Yoksa yazdıklarının faidesi, tesiri olmaz mi zannederler? Hiç bu nasıl olabilir? Ulema pekalâ bilirler ki bazı padişahlar, cumhur-ı müslimîn nezdinde sözlerinin o kadar itibarı olmayan feslilerden birinin bile meşveret meselesine dair söylediği sözlere ehemiyet vermektedir.

Ey müslümanlar! O hükümdar-ı müstebiddi çağırın, kandırın yahut tutun, zincire [v]urun! Eğer ulema-yı Mısır ile ulema-yı Hind Osmanlı padişahına yazıp intizam-ı ahvâlini âmme-i enâmın arzu ettiği bu devletin ıslah-ı idaresini teklif etseler, başka memleketlerde ıslahâtın icra ve istibdadın imhasını talep uğrunda su yerine kanlar akıtan ihtilâllerden daha ziyade tesir hâsıl ederdi. Ulema-yı Mısır, mesâil-i siyasiyeye ve umûr-ı âmmeye vukûf itibariyle ulema-yı Hind'den çok geridirler. Ulema vesairenin istişaresi zımnında cemiyetler teşkilini mutad eden Hind uleması gibi, ehl-i İslâmın işleri için cemiyetle müşavere eylemeği adet etmelidir. Binaenaleyh Osmanlı padişahına verilmesi lâzım gelen nasihata bed' bâbında ulema-yı Hind akdem ve bu vazifeye şitab eylemek onların üzerine elzemdir. Zira Avrupa süferâsı Girit ve Makedonya'da olduğu gibi diğer vilayetlerde düvel-i muazzamanın murakabesi tahtına alınacağını dermeyan ederek Devlet-i Osmaniye'yi tehdit eylemektedir. Ma'âzallâhu te'âlâ! Bu mesele kuvveden fiile çıkarsa hakimiyet-i İslâmiye katiyyen zeval-pezîr olacaktır. Çünkü bunu Türkiye hakkında icra ettikleri takdirde İran ile Fas'ı bırakacakları hatıra bile gelmez. Bu gidişle hakimiyet-i İslâ-

.....

6 Müslim, I, 69; İbn Hibban, I, 542.

miye, bir varmış bir yokmuş gibi ancak hikâyelerde görülecek raddeye takarrub etmektedir.

Ehl-i İslâmın başına gelen belâ dinlerine 'adem-i riayetten neşet ettiği tahakkuk edince mutlaka ruesâ-yı İslâmiyenin sebebiyet verdiği anlaşılır. Eğer bir kısım ruesâ-yı rûhaniyenin müsaadesi diğer kısmın da sükûtu olmasaydı, ruesâ-yı cismâniye bu derece fesadât ve fenalıklarda bulunamazlardı. Çok zamandan beri devam eden bu fesad, bu fenalık müslümanların hürriyet-i şahsiyeye olan kabiliyetlerine nakîsa îras etti. Bu asırda ise milletlerin haysiyet ve izzeti işbu hürriyet-i şahsiyenin husûlüne vâbestedir. Halbuki hükümdarlar kendi ihtiyarlarıyla istibdaddan vazgeçmiyorlar. Fırak-ı İslâmiye ise kabâil-i Mesîhiyenin birbiri ardınca kıyam ettikleri gibi, hükümdarlarını adalet ve meşverete mecbur kılmak üzre ayaklanabilecek derece te'âlî edemediler. Şu suretle ezmine-i mâziyede kendilerini esaretten kurtaranları bize tarih haber verdiği gibi, bugün Rusya'da, cihanı nurlara gark etmekte olan hurşîd-i hürriyeti istikbal için nasıl çalışıldığını da bizzat görüyoruz. Ruesâ-yı İslâmiyeye böyle istibdad üzerinde istikrar ve ısrar iktidarını veren başlıca bir şey varsa, o da reâyâ ve tebeanın bunlara mutlaka itaat lazımdır itikadında bulunmasıdır. Halbuki asıl icmâ-i ümmetle sabit olan hakikat "Yaratan'a masiyet teşkil eden hususlarda yaratılana itaat edilmez"[7] kaziyyesidir ki, Allah'a isyanı istilzam eden meselede insanların hiçbirine itaat caiz değildir demektir.

Hakikat bundan ibaret olunca, Hind'de ve Mısır'da serbest bulunan ulemanın üzerine vâcib olan, can tende ve fırsat elde bulundukca selâtîn ve cemâhîr-i İslâmiyeye doğruyu söylemek ve meclis-i meşveretin teşkiliyle adalet ve ıslahât icrasını talep eylemektir. Eğer kabul ve is'âf etmeyecek olurlarsa ulema onların aleyhine olarak kuvve-i umumiyeden ve ceridelerden muâvenet istemelidir. Bu da cerideler vasıtasıyla âmmeten ahaliye İslâm hükümeti hakkında Allah'ın emri ne olduğunu, kezâlik ahirette Allah indinde ve dünyada ümmet nezdinde şeriat ve şûrâ mesuliyetiyle mukayyed olan halife yahut sultan veyahut emir ile istediğini icraya ve istediği hükmü i'tâya kâdir olup ef'âlinden gayri mesul olan Allah beynindeki farkı anlattıktan sonra olmalıdır.

Ulema-yı Hind Devlet-i Osmaniye'nin önünde düşeceği varta-i hevlnâki bilmiyorlar zannolunur. Çünkü onların cerideleri de Mısır'daki müslüman gazeteleri gibi o hükümetin bilmiş oldukları seyyiâtını müslümanlardan gizlerler.

• • • • • •

7 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 66.

Şöyle ki: Seyyiâtı pek cüz'î gösterip onu da bir takım sahte tecemmülât ile yaldızlarlar ki güya husûl-i âmâl o seyyiâtı kabule mevkûf imiş zannedersin. Kezâlik o cerideler Avrupa'nın da Devlet-i Osmaniye'ye olan düşmanlığını en çirkin emsâl ve en şenî' eşkâl ile tarif edip adeta umûr-ı dâhiliyesini ıslah hususunda bunu bir özür şeklinde gösterirler. Böylelikle akvâm-ı İslâmiyenin teveccühlerini oraya celb ederler de şu suretle mücerred bir iyilik ettik zannederler. Halbuki imâl-i fikr-i medîd ile müdekkikâne mübahasâtdan sonra anladığımız hakikate nazaran bu meslekin mazarratı bütün ceridelerin menfaat ve muhassenâtına gâlibdir. Fakat ahalinin birçoğu bu mazarratı bilmezler ise de bazı Mısır gazetecileri pekalâ bilirler. Her ne hal ise o cihetin izahına bu risâlemizin hacmi müsait değildir. Ancak biz o hususa dair iki meselenin şerh u beyanına hasr-ı efkâr ediyoruz. O iki meselenin birincisi "hâricî" olup o da: ecnebi boyunduruğu altında bulunan memâlik müslümanlarını Devlet-i Osmaniye'nin dest-i ittihadına sarılmak için davettir. Bu hal ise gerek devlet, gerek müslümanlar hakkında fâideden hâlî olduğu gibi Devlet-i Osmaniye'yi düşürmek ve aleyhine hareket etmek üzere düvel-i muazzamanın dehşetli ittifakını icab edecektir.

İşte Devlet-i Aliyye'nin önündeki varta-i hevl-nâkden maksadım budur ki, alâmât-ı evveliyesini müşahede ettin. Encâm-ı bed-fercamından Allah'a sığınırız.

İkinci mesele "dahilî" olup o da: Hükûmetin her yerde ale'l-husus Suriye ile Filistin'de ilmî, ta'lîmî kitapları, ictimâî teâvünü men etmesi ve esbâb-ı mamûriyetin azlığıyla beraber mezâlimin, vergilerin, rüsûmun daima tezyîdi cihetine gitmesidir.

Samimi bir dost şu milletin 'avâkıb-ı ahvâline nazar-ı insafla baksın ki o milletin hükümet-i metbû'ası ulûm-i diniye ve dünyeviyeye dair olan kütüb-i nefîseye mâlikiyeti en büyük cürm ü cinayet sayar. Ve bunun için kâtiller, sârikler hakkında bile revâ görmediği ağır cezalar verir. Hatta halk kendilerine miras kalan kitapları bile yakmağa mecbur olur.

Bazı gazetecilerin dedikleri ve Mısır müslümanlarından bazı sadedillerin itikad ettiklerine göre güya bazı müslüman ceridelerinin Devlet-i Osmaniye idaresini tenkit ile ıslahât teklif eylemeleri bir şâyia-i muzırra imiş. Haydi biz bunu teslim ettik diyelim; acaba bir cahil mücerred idraksizliği sebebiyle ulema-yı İslâmiyenin farzullâhı ifa için ettikleri nasihati şâyia-i muzırra sayacak olursa bunu hangi âkil teslim eder? Hatırına böyle bir şey gelecek ahmak bir cahil halk olunduğunu asla zannetmem.

Böyle bir şey halk olundu ise bile artık o sesi işitilmeyen haşarat kabilindendir.

Ey ulema-yı a'lâm! Size göre her şey din olsa bile Hazreti Resulullah'ın kavliyle o meyanda amel etmemek için ilelebed o dinin icrasına teşebbüs etmeyeceksiniz. Cenabı Peygamber'in o kavli Müslim'in rivayet-kerdesi olan: "Din Allah için, Resulü, Kitab'ı, müslümanların imamları ve umum müslümanlar için hayırhahlıktır/nasihattır"[8] hadis-i şerifidir ki evvelen şu hitabımızı "Nedvetü'l-Ulemâ"[9] heyetine tevcih u îsâr ve sâniyen ulema-yı saireden her kimin mütalaa-güzarı olursa ihvanına da anlatmağa sarf-ı himmet buyurması lüzumunu ihtar eyleriz. Ve ulemadan her kim bu nasihat meselesinin hakikatine ve o yolda nasıl toplanılacağına ve suret-i icrasına dair tafsilat almak üzre bize müracaat etmek isterse istîzah olunan mesâili teşrih ve tavzîhe her an müheyyâyız. Hülasa bu ümmetin körü körüne düşmüş olduğu mühlike-i müdhişeden ulemasının eydî-i ihtimamıyla rehâ-yâb ve hükümdar ile tebeanın dahi yine o ulemanın delâletiyle sâlik-i sebîl-i savab olmasını Cenabı Hakk'dan niyaz eylerim. Allah doğrunun yardımcısı olsun.

...

[Mütercimin notu:] Şu tercümecikden maksadım münhasıran dine âcizâne nusret ve millete nâçizâne hizmet olduğunu arz ile aczimi itiraf ve ashâb-ı mütalaadan yine taleb-i afv ü insaf eylerim.[10]

Vizeli Rıza b. Emin

.....

8 Buharî, İman, 42; Müslim, İman, 23, had. no. 95; Ebu Davud, Rikak, 41; Neseî, Biat, 31; Tirmizî, Birr, 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 351.

9 Hindistan'da müteşekkil bir heyet-i ilmiyedir.

10 Mütercimin bu notu birinci baskının sonunda (s. 16) yer almaktadır. [İ.K.].

24.
RİSÂLE

ZULM Ü ADL

MÜELLİFİ:
MEHMED KADRİ NÂSIH

HAZIRLAYAN:
YASEMİN ERDİNÇ

HER HAKKI MAHFÛZ VE MÜELLİFİNE ÂİDDİR

[PARİS] 1326 [H.]

ظلم و عدل

۱۳۲۶

مؤلفی

محمد قدری ناصح

هر حقی محفوظ و مؤلفنه عائددر

۱۳۲۶

کتابده هر ناصلسه طبع خطالرینك کثرتنه بنًا هر پرسنك جدولنه نظر بیوریله .

TÜRKİYA DEVLETİ'NİN SİYASET-İ İSLÂMİYESİ[1]

Türkiya Devleti evâilinde kimisi mühtedî ve kimisi mülteci ve bazısı yerli ukalânın nesâyihiyle hareket ederek asl-ı İslâm vazifesi üzre her fenalıktan ziyade yerli ve ecnebi mezâlimi aleyhine nakmet ve dehşetini göstermeğe başlamıştı. Sonradan her nasılsa ayn-ı savab olan şu veche-i azmini diğer semtlere tahvil ile âlemden yalnız küfrü kaldırmak vazife-i esasiyesi imiş gibi evvelki siyaset-i âkilânesinin semere-i nâfiası olan bütün kuvâ-yı hâilesini "küffâr-ı hâksâr"la kavgalara hasr ile ifnâya koyuldu. İcabât-ı mekân u zamana göre siyasetinin tatbikini hatırına bile getirmez oldu. Bununla da iktifa etmedi. Bir zaman Sünnî ve Şiî münakaşâtını kızıştırarak Muhammedî İranîleri yalnız Şi'î oldukları için tenkîle şurû' etti. Türkiya'nın en büyük padişahlarından biri kâfir hükmünde addettiği İran şahının esir zevcelerini nikâhsız istifraş etmek şer'an câizdir hükmünü verdirip kemâl-i iştiha ile evvelâ kendisi icra ediyordu. Bir vakit de Âsitâne hükümeti Osmanlı padişahının hilafetine kâil değillerdir diyerek Sünnî Afganlılara ilân-ı husûmetle kendisinin hasm-ı cânı olan meşhur Rusya İmparatoru Koca Petro'ya mu'în ve zahîr çıkarak Afganlıları İran toprağından kovdurmağa çalıştı. (Ol vakit İran fatihi Afganistan emiri Eşref Hân tarafından İran'ın bir nısfı Afganistan'a diğer nısfı Türkiya'ya âid

.....

1 Eserin 21. sayfasındaki bu başlığa kadar olan kısmı hilafet meselesiyle doğrudan alakalı olmadığı için alınmamıştır. [İ.K.].

olmak üzre Ehl-i sünnet mezhebine tevfîkan ve hizmeten beynlerinde bir muâhede-i muhâdenet u uhuvvet akdine dâir vukû bulan teklife cevâben Emir Eşref'i tekfîre cüret ettiği mervîdir). Bu esnada İran'da zuhûr eden dilîr-i şehîr Nâdir Şah İran ülkesini ecnebilerden tahlîs eyledikden ve birçok yerlerini alarak Türkiya'yı defaatle büyük hezîmetlere uğrattıktan sonra Sünnî ve Şiî ihtilâfât-ı mezhebiyesinin kaldırılmasını isteyerek bunun için gâyet makûl ve tarafeyne nâfi' tekâlif serdiyle Türkiya'ya birkaç defa müracaat etmiş ise de tekâlifi bir takım sakîm mütâlaâtla red olunmuştur. Umum ehl-i İslâm tarafından tebcîl olunan Cafer-i Sadık hazretleri İranlılar için mezhep sahibi olduğu hasebiyle bunları kandırmak üzre mezheb-i Caferî beşinci mezheb diye Türkiya cânibinden resmen tanılacak olursa Sünnîler dört mezhep yerine beş mezhep görürler ve el-ân dört mezhebde olduğu gibi her fırka yine kendi mezhebine tâbi olur ve yed-i İslâm tam sağlam beş parmakla mükemmel olabileceğinden her iki devletin din ü dünya umûr u mesâlihine ziyade müfîd ve def'-i a'dâya kavî bulunur gibi mülâhazalar Türkiya nazarında muzır görülmüştür. Öyle bir şey hâsıl olsa Rafizî, Kızılbaş ve emsâli sözlere mahal kalmayacak. Halbuki arasıra bîçare Türkleri kızdırıp İran virânelerine göndererek kendi memleketlerindeki menâfi'-i kavmiye ve hakikiyelerini gayûrlara unutturmak vâcibât-ı umûrdandı. Nâdir Şah gibi Sünnî bir hükümdar şayet ahdi unutup Memâlik-i Mahrûsetü'l-Mesâlik-i Şâhâne'ye te'addî edecek olursa Türkiya müfsidlerini öyle Sünnî bir padişaha karşı vikâye ve müdâfaa ettirmek emel-i yegânesi bütün mukaddes şeylere muraccah olarak Türkiya hükümetini istilâ edegelmiş ve lâkin mütecavizlere adaletle mukâvemet hatırına gelmemiştir. Birinci Hidiv-i Mısır Mehmed Ali Paşa'nın Sünnî bulunması az zamanda içinde Türklerin teveccühünü kazanmasına ve bu sayede az meşakkatle Konya'ya, Ankara'ya kadar gelmesine nasıl hizmet etmiş olduğu malumdur. İşaret olunan vak'alar gösteriyor ki Türkiya hükümetinin bed-hâhlığı evvelâ kendi mâye-i hayatı olan Türklere, sâniyen sâir Sünnî Müslümanlara, sâlisen kendi tebe'asından olan Hıristiyanlara, râbi'an Şiîlere, hâmisen Avrupa Hristiyanlarına ve sâdisen sâir insanlara müteveccihtir. Ondan ayıran cihâtın te'addüdü nisbetinde şerrinden tevakkî ve halas müyesser oluyor demektir. Padişah imanın altı şartını bellemeye çalışacağına kendi cinsinden başlayarak şu altı zümre-i 'ibâdullahı bizzat ve bi'l-vasıta ızrâr edip ettirmekten geri durduğu yoktur. Ve şerri en ziyade kendi cinsine dokunmaktadır. Bazı tarihler derler ki Volga taraflarında bir Tatar hükümet-i İslâmiyesini Rusların mahv etmekte olduklarını Kırım Hanı İstan-

bul hükümetine ihbar edip yalnız kendi himmetiyle mezkür memleket-i İslâmiyeyi kurtarmakla beraber Türkiya memâlikine ilhak etmek için herne kadar ricalarda bulunmuş ise de yeniden bir Cengiz Devleti'ni tesis etmek sevdası bîçareye atf olunarak öyle fikirlerden ferâgati zımnında şedîd ve ekîd evâmir ısdâr olunmuştur. Türkiya nazarında Sünnî olmaktan başkadan [başka] bir suçu olmayan Merakeş hükümet-i İslâmiyesi birkaç asırdan beri Türkiya ile tarafeyne nâfi' ittifaklar akdini defaatle rica etmiş ve arasıra mühim hediyeler, i'âneler göndermiş ise de elçileri her defada tahkir edilmiş hatta bazı kerre müstehziyâne istintak altına alınmışlardır.

Uhuvvet-i İslâmiye esası üzre ticarî ve harbî muâhedeler akdini taleb etmiş olan bir takım Hindistan umerâsı da hep öyle eclâf muamelâtına hedef olmuşlardır. Bu fenalıklardan daha büyüğü olmak üzre Birinci Sultan Selim'in zâten bir takım süfehâ-yı Abbasiye'nin bed-nâm etmiş oldukları hilâfet fikr-i sakîmine kapılarak Türkiya'da eslâfın meâsir-i adaletini berbad ve ahlâfına din namına yeni istibdad vesilelerini tehyie etmek neticesinden gayrı bir faidesi olmayan bir ikinci hilâfet-i Yezidiye'yi Türkiya'ya idhale kıyam etmiş olmasıdır. Umum memâlik-i İslâmiye itibariyle Sultan Selim'in hilâfet fikri akîm kalmış ise de menâfi'-i İslâmiye ve Osmaniye nokta-i nazarından yalnız teşebbütün [teşebbüsün] mazarrâtı kolay ta'dâd edilemez. Hilâfet iddiasına ne lüzum vardı? Evvelki padişahların iktidâya elyak âsâr-ı ber-güzîdeleri meydanda değil miydi? Onlar hilâfetle mi o kadar büyük işler gördüler? Beyhûde ünvanını istediler mi? O zaman Mısır'da bulunan ve Çerkes sadakasıyla geçinen ikinci hilafet-i Abbasiye'nin kisve-i meskenetine mi imreniyorlardı? Yine hükümetleri ile muamelâtı müsellem ve meşrû idi. Bir takım hilâfet meftûnları umum ehl-i İslâma merci-i yegâne olmak üzre âlemde hilâfet-i umumiye merkezi bulunmak şer'an veya dînen lâzım olduğunu iddia ederler. Bu iddia da vâhî veya bir garaza mebnîdir. Ehl-i İslâm âdil bir hükümet-i İslâmiye tesisine şer'an borçlu ve evâmir-i âdilânesine itaate memurdur. Vazife-i siyasiyesi budur. İbadât ise yalnız ehlinin uhdesine müterettip ve diğer bir şahsın izn u müsaadesine gayr-ı mütevakkıftır. Din-i İslâm papalığa müstenid değildir. Salât-ı Cuma için izin lâzımsa saltanata müteallik umûr cümlesindendir. Eğer sahte bir hilâfet dâhilindeki ahaliyi aldatmak için ise muzır olmaktan başka o bir nevi papalıktır. Din-i İslâmda mahalli yoktur. O şurûtu hâiz zevât devri geçmiş ve ahvâl-i âlem tağayyür etmiş. Öyle tevehhüm olunduğu üzre bütün hilâfet şurûtuna yalnız kuvvet bedel olamaz. Çünkü fena bir istibdada müsteniddir. O şurûtun yerine kâ-

im olabilecek bir şey var ise o da hüsn-i imana mukârin ancak adaletttir. İşte bu emr-i kavîm her yerde ve her vakit kâfî ve mesâlih-i umumiye temininî zâmindir.

Hilâfet politikasının bir fâide-i siyasiyesi kalmış olaydı birinci hilâfet-i Abbasiye'nin o kadar kolay izmihlâli vukû bulur muydu? O ikinci hilâfet-i Abbasiye bir takım mütegallib Türkmen ve Çerkes Kölemenlerine mel'abe olur muydu? O mel'abenin haline gıbta etmeyen âlî-cenab padişahlardan mevrûs kuvâ-yı azîmeyi onun için mi sarf u istimal etmek lâzımdı? O ciddi ve hakiki kuvvetler evvelden ne gibi tedâbîr sâyesinde tekevvün ve tecemmü' etmiştir? Ziyade mülk ü miknet istihsali lâzım ise zamanın mahkûm ettiği bir politikaya mı tenezzül vacib idi? Zavallı Üçüncü Mütevekkil'in gebe tahayyül olunan kadın ve cariyelerinin katli gibi cinayetler Türkiya'da bir beliyye-i dâimenin ihdâs ve temini için mi irtikâb ve tecvîz olundu? Dâhilî ihtilâllerden saltanat-ı seniyyeyi vikâye etmek hülyasıyla babasına kıymak ve iki büyük kardeşiyle ikisinin on bir oğlunu fâci' sûretlerle öldürtmek ve Kızılbaş diye otuz kırk bin Türk kestirmek gibi müthiş cinayetleri maslahat-ı âmme sözüyle örtmeğe çalışıp Birinci Sultan Selim'i mazûr göstermeğe yeltenen hurde-furûşların birinci ve belki yegâne delilleri hilâfet modasına uzanmış olmasıdır. Onun için el-ân aşkına bâdeler te'âtî eden şaşkınlar bulunmaktadır. Bu makûle âşıkların imam-ı evvelleri merhûm muharrir [Namık] Kemal Bey vatan hissiyâtını tahrik ve telkinle enfâs-ı hayatını itmam etmiş olduğu halde hubb-i vatan sâikasıyla Birinci Selim'e mukavemet sadedinde bulunmuş olan erkek ve kadın Mısır Müslümanlarıyla istihzâdan kendini zabt edemiyor! Çünkü hilâfetin en medhûş bâde-nûşlarına pîşva olmakla mübâhî idi. Mısır'da nefs u namus müdâfaa eden Müslüman kadınlarını memelerinden kapılara veya direklere mıhlattırmak, saçlarını pencere demirlerine bağlattırıp aşağıya sarkıttırmak, Katolik İspanyolların Endülüs Müslümanlarını ateşte yaktıkları hengâm-ı dil-şikâfda Mısır'ın en hamiyetli Müslümanlarını dünyadan kaldırmak için her türlü işkencelere müracaatla o Hıristiyanlara bir nazîr-i 'adîmü'l-vücud olmağa çalışmak ve Araplar artık bir hilâfet kurmaktan açz-i küllîye düşerler ümmidiyle İspanyolların hınzırâne cinayetlerine âdeta ferah-nâk bir mefneş olmak ve kasden bir süküt-i mütecâhilâne ihtiyârıyla muâvenetlerinde bulunmak gibi hâlât-ı kerîhe dahi hep muzır bir hilâfet ismini takınmak için tecviz olunmuş ve bir gürûh şaklabanlar tarafından müdafaa olunagelmiştir. Bu müellim vekâyi' Türk tarihleriyle isbat olunabilir. Ol vakit ve sonra yazılmış Arab kütüb-i tarihiyyesine itimad olunursa Keykâvusları unuttura-

cak ve isti'âze ettirecek şeylere inanmak lâzım gelir. Kürre-i arz üzerinde bulunan umum Müslümanlara halife olmak hevesi ne demektir? Beynlerinde nifak u şikâk tohumlarını 'amden saçmak değil midir? Niçin İranîler, Arablar, Merâkeşliler ve sâir uzak olan Müslümanlar Türk hilafetini tasdik edip ona mutî' olsunlar? Ve hissiyât-ı kavmiye, menâfi'-i mahalliye ve münasebât-ı düveliye gibi umûr-ı muazzama, mazarrâtı âşikâr öyle bir şey uğrunda herbir memleket-i İslâmiyede ne vechile feda olunabilir? Sonraki asırlarda hilafet-i sahîha bulunsa bile sahibi her tarafta îfası muhal öyle bir vazifeyi ne yüzle deruhte etmek davasında bulunur ve hükümetine umum Müslümanların resmî inkıyâdını taleb eder? Umum ehl-i İslâmın daima mu'tekid ve mütemessik olduğu Kur'an-ı Kerim hepsine imam olmağa lâyık değil midir? Ahkâm-ı şerîfesine tatbîkan nâfi' muâhedeler yapılıp her memleket hükümdarı başkaları gibi istediği ünvanlar takınarak tebe'asının umûruyla iştigal etse ve lede'l-îcab yekdiğerine mu'în u zahîr olsalardı yalnız düşmanlarını müstefîd eden ihtilafât-ı siyasiyeye bedel olarak ehl-i İslâma müfîd ve hükümâtına nâfi' ve mesâlihini zâmin dinî ve siyâsî tedbirler bulmak muhal mi idi?

Türkiya Devleti Suriye alındıktan sonra fikr-i hilâfetten ferâgatle yalnız uhuvvet-i İslâmiye esasına istinaden sâir İslâm umerâsıyla ahvâle münasip muâhedeler akdine tenezzül etmeliydi. Böyle makul bir siyaset dâhilen ve hâricen umum ehl-i İslâma bî-şumâr fevâid ve menâfi' temin ederdi. O vakit Türkiya'nın idaresinde bulunan yalnız Rumeli ve Anadolu memâlikinde ziraat, ticaret sanâyi' gibi menâfi'-i hakikiyeye mütevecciih olan âkil ve âdil bir hükümet için adedi yüz milyona bâliğ olsa tebe'asını mesud etmek güç bir iş değildi. Eğer hükümet-i şâhâne o vakitten beri böyle bir meslek-i siyaset ittihaz edip sağlam mukaddemâtını vaz' u temhîd ede idi birçok ahvâl ve emsâle nazaran denebilir ki bugün mezkür iki kıtada Türk unsuru mütenevvir ve müterakkî bir halde şimdikinin adedce beş on misli râddesinde bulunurdu. Dehşetinden âlem titrerdi. Sâir Asya akvâmına da vasıta-i temeddün ü necat olabilirdi ve umum ehl-i İslâmın menâfi'-i hakikiyesini sıyânet ve müdafaa etmeğe muktedir bulunurdu.

Sultan Selim ve halefleri ukalâya [ra]ğmen Türklüğü bir mâhiyet-i mukaddese itikad ederek sâir milel-i İslâmiye hükümdarlarına zorlu ve hod-gâm efendiler olmağa çalışacakları yerde muâsır memâlik-i İslâmiye hükümdarlarına mültefit, hayır-hâh, emîn ve cehalet etvârından muhteriz kardaşlar olmağa çalışmalı ve herbirine kardaşca muameleyi iltizam ve kardaş kalmak fikrini derpîş ve mümkin muâvenetle isbat etmeli idi-

ler. Birçok kardaş müteaddid ve muhtelif mahallerde yaşayarak herbiri diğerlerinin tahakküm ve müdahalelerinden emin olursa ancak o vakit hepsinin dahilî işleri muntazam ve müstakim bir halde devam edebilir. Ve ancak bu vechile beynlerinde ittifak ve muâvenetler mümkin ve bedhâh ecnebilere mukavemetler müyesser olur. Herhangi biri bu müşterek ve makûl siyasete muhalefetle diğerlerinin işlerine müdahele ederse bi't-tab' adâvetlerine hedef olur ve îka' ettiği mazarrât nisbetinde ta'yîb ve tecrîm olunur. Bir insan kardaşlarının menfaatlerini hevâ-yı nefsâniyesine kurban ve onları perişan u bed-nâm etmeğe hâhiş-ger bir mahluk olursa diğer âdemlere ne fenalıklar yapmak istemez! Uhuvvet-i İslâmiye esasına müstenid siyaset-i âkilâne ve diniye umum ehl-i İslâma mahz-ı rahmet ve yegâne medâr-ı selâmet ve makderet idi. "İnneme'l-müminûne ihvetün" ["Müminler ancak kardaştır", Hucurat, 49/10] nass-ı celîli ne kadar musîb, makûl, nâfi' ve her zamana mutabık bir siyaseti mutazammın ve müfiddir; kolay takdîr ve takrîr olunamaz. Hiçbir nass-ı Kur'ânîye müstenide olmayan hilafet-i umumiye dava-yı hod-bînâne vü muzırrası ise ehl-i İslâmın başına getirmiş ve el-ân getirmekte olduğu mesâib ve âlâm isbata muhtaç değildir. Bir post kavgası uğurunda bütün menâfi'-i İslâmiye feda edilmiş ve bugün o post da elden gitmek üzre bulunmuştur. Bosfor kenarında (Boğaz'a nâzır Yıldız'da) hod-perest bir herif şehevâtı arasında Türk âletini kaldırdıkça üç yüz milyon Müslümanın secdelere kapanmaları matlûb-ı yegâne olmuş! Lâkin bu mecnûnâne siyaset en ziyade Türkleri ızrâr edegelmiştir.

Hükümetinin hilâfet davasından Türk ne kazandı? Hasar u dimar.

TÜRKİYA DEVLETİ'NİN SİYASET-İ OSMANİYESİ

Yukarıda bir nebzesi mezkûr vekâyi'-i fâcia ile istidlâl olunabilir ki Türkiya Devleti sonradan iltizam etmiş olduğu harekât-ı bâğiyânesinden milletin enzârını tahvîl ile cay-gîr-i zamîri olan mezâlim ve mefâsidini setr etmek üzre evvelâ saf-derûn Müslümanlara hoş görünmek istedi. Bunun için fevkalâde din tarafdarı göründü. Hilâfet kisvesine büründü ve sûretâ yegâne İslâm hâmisi kesildi. Bu iddia-yı mürâiyânesine sâir İslâm hükümetleri iştirak ederler korkusuyla onlardan kendi tebe'a-i müslimesini tenfîr için çok çalıştı. Şiîlik mülâbesesiyle İranîlerle Türkler arasına büyük adâvetler ihdâsında müşkilât çekmedi. Vâkıa İranîlerin de sahâbe-i kirâmdan en büyüklerini sebb etmek gibi cüretleri ricâl takdîrine muktedir her âkil tarafından takbîhe şâyândır. Tarafeynden saçılan şikak u ihtilaf tohumları Türkiya ve İran Müslümanları arasında iyice neşv ü nemâ bulduktan sonra iki hükümet herbirisi için bir sermâye-i fesad u istibdad olan mezhep münâza'âtını ibkâ ve takviye etmekle beraber beynlerinde münasebât-ı siyasiye küşâd ettiler. Mütekâbilen sefirler tayin olunmağa başladı. Çünkü biri sahte Şiî, diğeri düzme Sünnî oldukları halde yekdiğerinden o kadar ihtiraz etmez oldular. Sâir hükümât-ı İslâmiyeye gelince gülünç ve hokkabaz yeni iki dostun adâvetlerine marûz kaldılar. Türkiya hiçbiri tarafından tasdik olunmadığına bakmaksızın Sünnîlik nâmına hilâfet-i umumiye davasını ileriye sürdüğünden ve İranîler artık öyle laflara kulak vermeyeceklerini bildiğinden kürre-i arz üzerinde umum Sünnîlerin şu bâtıl davasını kabul ile onun tahakkümüne kurban olmalarını aradı ve talebinde muvaffak olmadığını görünce hükümetlerine hasm-ı can kesildi ve o şart-ı vahîm kabul olunmadıkça bunlarla münasebât-ı siyasiyeye girişmedikten başka hükümdarlarına her devlet tarafından verilen ünvanları bile Türkiya'da inkâr

veya tenzîle çareler buldu. Meselâ nezdinde elçileri bulunan umum düvel-i Nasrâniye Merakeş hükümdarını şevketlü sultan lakabıyla yâd ederken Türkiya onu âdi bir emir menzilesinde tutuyor ve nezdine bir sefir göndermekten imtina ediyor. Eğer Merakeş Devleti Türkiya hilafet-i kâzibesini tasdik ile ona tâbi olmak hatasını irtikâb edeydi Cezâyir'den evvel Hristiyanlara lokma olurdu. Öyle bir hata bugün usûl-i meşverete müstenid bulunan İran'ı da daha büyük ve çabuk musibetlere uğratırdı. Türkiya hilafet-i mevhûmesinin beşiği sayılan Mısır ve en sadık bendesi olan Tunus ne oldular? Endülüs Müslümanlarının en sûzişli istimdâdlarını kûşe-i ihmâle atan ve belki meserretle telakkî eden Türkiya Devleti'nin izni olmaksızın meşhur Rûmiyyü'l-asl Midillili Kapudan-ı derya Barbaros Hayreddin Paşa (rahmetullâhi aleyh) ateşte yanan Endülüs Müslümanlarından elli altmış bin kişiyi İspanya sevâhilinde tedâbîr-i ciddiye ile ölümden kurtarıp birkaç defada gemileriyle Fas taraflarına geçirdikten bir sene sonra Türkiya padişahının nâmına hutbe duasını okumaları için teklif ve tehdidde bulunmak üzre mahsus bir elçi göndermekten hayâ ve teeddüb olunmamıştır!

Türkiya hilâfet ünvanını padişahına hasr ettiği gibi sultan lakabını da diğer Sünnî bir hükümdara kıskanıyor. Bu da cahil ve mağrur bir padişahın hilâfet-i kübrâ-yı İslâmiye gibi mânasız terâkibiyle hevesini okşayarak üç yüz milyon Müslümanın halifesi olduğunu ve diğer taraftan Cengizlere rahmet okutturacak bir debdebe-i sefîhâne ile şehevât-ı behîmiyesine lâzım gelen emvâl vesâire yetiştiren umum Osmanlılara karşı yalnız kendisinin âlemde saltanat-ı seniyye lakabını taşımağa müstahak bulunduğunu yalandan göstermesiyle bîçareleri istibdad boyunduruğu altında tutarak daha kolay soymak fikrine müsteniddir. Lâkin tebe'ası müteaddid anâsırdan mürekkeb ve muhtelif edyân u mezâhibe mensup bulunduğundan beynlerinde kavmiyet, mezhep ve lisan ihtilafâtının ibkâsıyla teşdîdi hafî makâsıdına yaradığını görmesiyle evvelen "el-Küfrü milletün vahidetün" ["Küfür tek bir millettir"][2] sözünden tutturarak Müslüman olmayan bütün yerli ve ecnebi milletlerin yeryüzünden Müslümanlığı kaldırmağa umumen müttehid ve her an sâ'î olduklarını ve şu yegâne ümniyelerine ancak kendisinin hâil olduğunu Türkiya Müslümanlarına inandırmak için hiçbir mekîde ve desîse bırakmadı. Maksad-ı aksâsı her şeyden evvel mezâlim ref'i olan cihad fikr-i 'âlîsini istediği gibi tefsir ve işâ'a ile tebe'a-i müslimesinin adâvetini umum Hıristiyanlar aleyhine

• • • • • •

2 Münavî, *Feyzü'l-Kadîr*, VI, 95.

hasr etmeğe ve bu vechile zalemeden uzaklaştırmağa muvaffak oldu. İş bir râddeye vardı ki Türkiya'da cihad meselesi dermeyan olundu mu her Türk gavurlarla sebepli sebebsiz döğüşmek olduğunu anlar, kanlar galeyana gelir ve zalemeye yeni teveccühler hâsıl olur. Her vakit din-i İslâmı bir mel'abe-i sıbyan mesâbesinde tutan hükümet-i şâhânenin seyyiâtı bu raddeden daha uzaklara geçti: Tervîc ve himaye edegeldiği cehl-i vahîm ve fesad-ı 'amîm sayesinde kendi tebe'ası zebûn ve miskin olunca zaafından bi'l-istifade üzerine ecnebiler çökmeğe başladılar, o da ıslahât-ı lâzime icrasıyla mülk ü milletin selâmetini temine çalışacağı yerde tebe'asından ziyade saymağa mecbur olduğu ecnebilere bezl-i eltâfa başladı. Memâlik-i mevrûsesinden vilayet vilayet yerler bahşediyordu. Millete muzır imtiyazlar ihsan etti. Hatta ecnebilerden korktuğundan yerli Hıristiyanlara bir hayli tedrisât-ı müfide hürriyetini verdi. Rahatlarına da baktı. Lâkin bunların da i'tilaf kabul etmez bed-endîş a'dâ makûlesi olduklarını gizlice Müslümanlara yutturmaktan geri kalmadı. Hükümet-i şâhâne tarafından Müslüman tebe'ası hakkında ayrıca mekâid-i kesîre ittihaz olunmuştur. Bu saf-derûnlar Türkiya hükümetinin malum mesâvisini görmekte ve mezâlimini çekmekte iseler de takındığı İslâm himayesi maskesine aldanarak herbiri kendisine sadık ve muhib olmak fikrini besliyor hatta aleyhine kıyam etse yalnız zalim zan ettiği bir takım memurlardan kurtulmaktan gayrı bir şey istemiyor. Ma'a-hâzâ hükümet tezvîrâtı sayesinde herbiri diğerlerine düşmandır. Beynlerinde her vakit bir takım tezyîfât te'âti olunmaktadır. Hükümet birini diğerlerine kırdırmak istedi mi bu hususta kemâl-i suhûletle emeline nâil olur. Hükümet sayesinde Araplar Türkleri Nasrânî add ederler. Türkler de Araplara çingenelik münasip görürler. Kürt, Arnavut, Laz, Gürcü, Çerkes gibi gayûr akvâmdan herbirine mahsus hakaret-âmiz lakaplar, istihzâ şîveli taklitler uydurulmuştur. Hele İstanbul küberâsını eğlendirmek için bîçarelerin evsâf-ı kavmiyeleri hande-bahş yâveler meyânında her tarzda temsîl olunmaktadır.

Bütün millet-i Osmaniye aleyhinde olarak ittihaz ve tatbik olunagelen bu hâinâne politikanın en vahîm netice-i kat'iye ve bedîhiyesi Türkiya'da mevcut Türk unsurunun akvâm-ı sâireden ziyade bedbaht, perişan, mübtelâ-yı cehl u fesad olmasıdır. Hükümetin herbir mel'anetine kör bir alet olmak üzre kullanılan bu cesur, mütehammil, kaviyyü'l-bünye, ulemâya muhib ve hilkaten müste'id Türkler bugün yekdiğerine bile bed-hâh, en âşikâr rezâletlere nigeh-bân ve en dehşetli zulümlere yar-

dımcı oldular ve evsâf-ı meşhûreleri ile bu ef'âl-i kerîhe meyânında bir münasebet bulmaktan müdekkikleri âciz bıraktılar. Türk mu'în ve müdâfi'i olduğu rezâil ve mezâlimden müteneffir değildir zan olunmamalı. Onun muzmerrâtına muttali olmak için hükümetten korkmadığı yerde ve emin zevat yanında neler söylediğini işitmeli ve ibret almalı. Hükümete mensup rezil bir kimse karşısında bin Türk olsa din ve imanlarından başlayarak hepsini şetm u tahkir ettiği halde kanun hâricinde olarak istediği fenalıklara sevk edebilir ve nefsinin her türlü arzusunu yapar ve yaptırır. Arzusuna bir mukavemet görmez belki riâyet ve hizmetler görür. Hükümete mensup olmayan bir âdem herkim olursa olsun Türkü tahkir veya bir hakkına tecavüz ederse derhal şiddetli mukabele ve müdafaaya rast gelir. Bu gibi ahvâlden tamamen müstebân oluyor ki hükümet-i şâhâne kendisine mahsus ve malum ve tebe'asıyla milel-i sâireye mechûl bir çok mekâid-i iblisâne ile mefâsid ve mezâlimine kör alet olmak üzre Türkü şaşkın edip yıldırmış, diğer akvâm-ı Osmaniye'ye de düşman etmiş, cahil bırakmış, cehaleti sermâye-i cesaret ve diyanet itikad ettirmiş ve bugün en mâhir muharrirlerin tasvir ve tarif edemeyecekleri rezâil, mezâlim ve denâyâ (âleme rağmen) Türkiya'da hüküm-ferma bulunmuştur. Sözün hulâsası Türkiya Devleti'nin mürâiyâne dindarlık politikası Müslüman tebe'asını mânen ve maddeten ızrâra ve bir taraftan tahkîre ve bilâhere istîlâ-yı ecânibe tehyieye devam edegelmiştir. Mânevî âfât-ı müdhişesi maddî hasarâtından ziyadedir. Evvelki padişahlar hakkında şîme-i İslâm üzre "tecâvezallâhu an seyyiâtihim" [Allah günahlarını affetsin] diyelim fakat iblis sîretli İkinci Abdülhamid pis kalbine yegâne lâyık gördüğü münâfikâne hilâfet kisvesine büründükten sonra ecnebiler ehl-i İslâm aleyhinde asırlarca muharebe halinde bulunsalar idi hiçbir vechile yapamayacakları fenalıkları o mahluk-ı şerîr, hilafet-i kâzibesiyle yaptı ve bununla beraber ancak kendisi ehl-i İslâmın yegâne hâmisi olduğunu umumuna âdeta teslim ettirdi. Halbuki yaptığının netâyic-i vahîmesi mülk-i İslâmın kürre-i arz üzerinden zevâline müeddî olacağından ne kadar endîşe olunsa becâdır (Lâ havle velâ kuvvete). Taaccüb olunur ki ecnebiler ve hususen Hıristiyanlık nâmına hareket edenler ne için kilisalarında çân çaldırarak Abdülhamid'in daha çok muammer olması için uzun uzadı[ya] dualar, ricalar etmiyorlar. Küfür hak ve hakikati setr veya iyiliği inkâr etmek ise küfürle tevsîmlerine ve nankörlükle ittihamlarına mahal vardır.

Mücmel ve Müteferri' Bazı Mütalaât

Tab'ına başlanan bu risâlede münderic mebâhis meyânında saltanat, hilâfet, küfr, din, zulüm, adl gibi şeylere müteallik bazı mütalaât ve izahât îradı menvîdir. Dermeyan edilen ibarât u akvâl ümmetin zevât-ı 'ızâmı sayılan eşhas tarafından takbîh ve sahibi tevbîh olunabilir. Belki hasbe'l-maslaha tekfiri cihetine gidilir lâkin müellifü'l-hurûf bazı husûsâtta âcizse de o makûle töhmetlerden teessür aczini göstermeyecek ve elinden geldiği kadar sekâmeti âşikâr olan şeyleri izaha sa'y edecektir. Ulûhiyete, nübüvvete ve emr-i hakka itaat farzdır. Çehar Yâr-i Güzin (radıyallâhu anhum) hilâfetleri sahih ve Ehl-i sünnet ve cemaatce itirazâttan masûndur. Hazreti Muaviye siyasî ve halîm bir zat bulunmuş ve lâkin emr-i hilâfette intihab kaidesini bozmuş olduğundan en büyük bir hata irtikâb etmiştir. Mervan Hazreti İmam Ali tarafından bile istihdam olunmuş ve dirâyetle iştihar etmiştir. Oğlu Abdülmelik ve onun oğulları Birinci Velid, Süleyman, Hişam, biraderzâdesi Ömer b. Abdülaziz ve ahfâdından Üçüncü Yezid takdîr-i enâma lâyık rical-i ümmetten bulunmuşlardır. Haklarında re'y-i munsıfâne budur. Hülefâ-yı Abbasiye'den Ebu Cafer el-Mansur, Harun er-Reşid, oğlu el-Me'mun, el-Vâsık, el-Mühtedi ve el-Mu'tazıd gibi zevât o hulefâ-yı Emeviyeye muâdil add olunsalar lâyıktır zan olunur. Ömer b. Abdülaziz ve adîli el-Mühtedi müstesna iseler iki âileye mensub o hulefâ-yı a'lâm bile bir takım muamelât ve harekâttan dolayı az çok muâheze olunabildikleri bazı tevârihte mestûrdur. Hulefâ-yı Abbasiye devrinde umerâ-yı Etrâk tarafından irtikâb edilmiş olan seyyiâtın a'zamı el-Mühtedi'yi katl etmiş olmalarıdır dense becâdır. Dört mezheb-i Sünnî müctehidleri bulunan İmam-ı A'zam Ebu Hanife, Malik, Şâfi'î ve Hanbelî hazarâtına Ehl-i sünnetin ihtiramâtı malumdur (rahimehumullâh). Ebu Hanife'nin diğerlerinden ahkem, efdal, ve a'kal olduğuna kanaat getirenleri tasdik etmemek naksa delildir zannındayım.

Mezkür icmâle hâcet var mıdır? Yoksa bile denebilir ki tafsîli uzun bir çok esbâb-ı siyasiye ve mahalliyeden dolayı emr-i hilâfet defaatle ehli olmayan zevata düşmüş veya düşürülmüş olduğu cihetle muhtelif devirlerinde mütevâli sekâmetlerinin ehl-i İslâma müteallik olarak istilzam edegeldiği hatayâ ve seyyiâttan ve a'vân u a'yânının akvâl u ef'âlinden mümkin mertebe bahs u tefahhusla o sâbık ve lâhık mazarrâtı ümmete anlatmağa lâzım gelen hürriyet-i kelam u aklâm bugün Türkiya'da şedîden memnû ise Nemrud ve Şeddâd'ı unutturan şahsın hükmü her yerde câri değil ve her vakit olacağına emâre ve karîne yoktur. Sâye-i şerrinden ma-

sûn ve hürriyete müstenid bir belde-i azîmede [Paris'te] cem' olunan bu kitapta mümkin olduğu kadar hilâfet-i fâside ve tabir-i âharla saltanat-ı müstebidde ve Türkiya'da Selim-i Evvel'den beri ve her iki beliyye-i müctemi'a fenalıklarının izah u temsiline sa'y u itina muktezâ-yı hamiyyet ve millete nâfi' bir hizmet add olundu. Hilâfet-i fâside veya saltanat-ı müstebidde a'vânı câir umerâ, müdâhin ulemâ, mürâî meşâyih, meddâh üdebâ ve kezzab şuarâdır. İşte ehl-i İslâmın düşmanları. Bazılarının kavlen ve diğerlerinin fiilen ehl-i İslâma îka' etmiş oldukları fenalıklar bî-hesaptır. Cengiz orduları, Kayser balyozları, Çar kazakları, Habsburg bendeleri, Ceneviz, Venedik ve İspanya donanmaları ehl-i İslâma fenalık etmişlerse o fâcirlerin mesâvîsine müteferri' bulunmuştur. Muhtelif devir ve müteaddid veya müttehid memleketlerde ehl-i İslâm beyninde vukû bulmuş olan mukâtelâtta maktûl müslimlerin adedi ehl-i İslâm eliyle haklı haksız katl edilmiş olan gayrı müslimlerin adedinden ekserdir. Bütün bu hasarât-ı İslâmiye hep o garazkârların teşvikâtıyla îka' olunmuştur. Cihad-ı İslâm bu mudur? Asırlardan beri ehl-i İslâm en büyük düşmanlarını kanıyla besliyor ve diğer düşmanlardan müdafaa ediyor. Türkiya Devleti'nin evâilinde o dâhilî hun-hârlığa bir fasıla verilmişti. Hâricî hun-hârlık kifâyet ediyordu. Sonra o pis sülükler yeniden cism-i millete yapıştılar. Şimdi ise fe-ne'ûzü billâh. Milletin daha ölmediğine fe-sübhânellâh! Müdâhin ulemâ, mürâî meşâyih, yalancı üdebâ ve fâcir şuarâ eskiden gelme şeylerse bugün etıbbâ, adliye ruesâ ve memurîni, zâbıta âdemleri ve daha çok hun-hâr heyetleri de ilâve olundu. Bir takım ulemâ, meşâyih, şuarâ ve üdebâ ümmetin zarar-ı mahzına olarak zalim hulefâ ve selâtîne sözleriyle mu'în olduklarından işleriyle mu'în olan vükelâ, umerâ, zabitân ve memurînden farkları kavl ile fiil beynindeki fark mesâbesindedir. Bunlardan her gürûhun millete ne yolda ve nasıl fenalık îras etmekte olduğunu tafsîl etmek mümkin olsa ikaz ve tenvîr itibariyle en büyük hizmet edilir. Herhalde hilâfet-i fâside ve saltanat-ı müstebidde kâffe-i mesâvî ve me'âsînin menba ve mercii bilinmelidir.

Türkiya'ya lâzım olmayan hilâfeti getirmek tesaddîsinde bulunmuş olan Selim-i Evvel hakkında revâ veya sezâ görülen beyanâtın dahi redd ü inkâra uğrayacağı birçok edille ile malum ise de bast u terkîmine ibtidar olundu. Selim-i Evvel'in meddâh ve perestişkârları her ne derlerse desinler mecelle-i eyyâmdan müstebândır ki İkinci Bayezid-i Veli veya Deli denilen padişah Birinci Selim tesmiye olunan padişah oğlundan hayırlı ve devlet u millete nâfi' bir zat bulunmuştur. En şehîr cihangîr Büyük İskender pederi Makedonya hükümdarı ve Yunanistan fatihi İkinci Filip'e ne

derece medyûn-ı şükran u imtinânı bulunmuş ise Türkiya İskenderi ve Mısır fatihi Birinci Selim de pederi İkinci Bayezid'in hiç olmazsa o mertebe medyûn-ı fazl-ı şükrânı idi itikadı becâdır. Vaktinde en kuvvetli düvel-i İslâmiyeden ma'dûd bulunmuş olan İran ve Mısır'a birer hamlede galebe ile bunlara tâbi' Gürcistan, Kürdistan ve Suriye gibi memleketleri zabt ve Türkiya'ya ilhak edivermek muvaffakiyeti Selim-i Evvel'in öyle bir iki cellâdâne nutkuyla hâsıl oldu sözünü hangi âkil kabul edebilir? O muallem, mücehhez, muntazam ve mehîb kuvâ-yı Osmaniye evvelki selâtîn-i 'izâm zaman-ı hükümetlerinde inşa ve teyîd ve "Deli" halefleri Bayezid-i Sâni devrinde tevsî ve temhîd edilmiş olan müessesât-ı ilmiye, adliye, ıslahât-ı mülkiye ve sâirenin semerât-ı nâfi'ası olarak tecelli etmiştir. Selim-i Evvel sekiz sene ve Bayezid-i Sâni yirmi sekiz sene padişahlık ettiler. Öyle zu'm olunduğu üzre Bayezid-i Veli ahmak ve âciz bir padişah bulunmuş ise o azîm kuvvet ve şevketler kerâmetle mi muhafaza ve tevsî olunabildiler? Bu babda bir keramet varsa o halîm padişahın ahd-i hükümetinde millet ve devletin nâil oldukları adl, refah ve hürriyetle ıslahât-ı mülkiye ve askeriye gibi nâfi' tedâbîre atfı makûldür. İran'la münasebât-ı ticariyede bulunduklarından müttehem tutularak Selim-i Evvel'in kestirmiş olduğu birçok Osmanlı ve Türk tacirlerini kendisi yetiştirmedi ya! Ahmed ve Yunus paşalar gibi en hamiyetli ve dirayetli vüzerâyı öldüren padişah İbn Kemal gibi müdâhin bir efendinin çamurlu cübbesini türbesine koydurmuş ise takdise mi lâyıktır? Milletin Bayezid'i tekrar istemesi bir ihtimal-i kavî bulunmamış ise Dimetoka yolunda gaddârâne bir sûretle boğdurulmasına veya tesmîm ettirilmesine ne mecburiyet vardı? Oğlunun cinayâtını setr u tevîl etmek üzre bir takım akvâl-i muzahrafe ile her kabahati Bayezid-i Sâni'ye yükleten yalancı muharrirler, herze-gû şairler ve müdâhin âlimler himaye ve taltif olunmadılar mı? Bayezid-i Sâni'nin aczi, Bektaşi ve Şiî gürûhlarının Memâlik-i şâhâne'de intişarı, devletin tehlikelere takarrubu, Türklerin bir iki nutukla intibâhı gibi rivayât ne vakit zuhûr etti? Yunus Paşa doğru bir söz söyledi katl olundu. İbn Kemal ebced hesabıyla efendisini "ibâdiye's-sâlihûn" [bk. Enbiya, 21/105] cümlesine idhale çalıştı, tevkîr-i azîme lâyık görüldü. Bayezid devrinde soymağa muvaffak olamadıkları memâlik-i İslâmiyeden hesapsız ganâim ve emvâl gasb u nehb edilerek sonra şehevâta sarf olunmak üzre her büyük gâsıbın pâyesine göre beynlerinde taksim etmiş olan müttefik menfaatperestler cühelâyı aldatmak üzre her türlü herze icad ederek reislerini göklere çıkartmış ve babasını yerin dibine geçirmiş ve işlerine gelmeyen âdemleri öldürtmüşlerdir denirse münasip olur. İran'dan getirmiş oldukları rivayet edi-

len birkaç yüz sanatkâr küberâ kâşânelerini tezyîn ve tefrîş gibi işlere yaramışlardır. Ahaliyi iğfal etmek üzre Türkiya'dan veya diğer memâlik-i İslâmiyeden mağsûb emvâlden bir mikdarıyla inşa olunan birkaç mescidin tezyinâtı da o vechile ucuz gelmiştir.

Millete yâdigâr olarak bırakmış oldukları hilâfet-i umumiye davasına gelince mazarrâtının tafsili pek uzundur. En büyüğü iki yüzlüdür. Bir cihetten padişahın kavâid-i istibdâdını gayet tarsîn ve devamını temin etti. Diğer cihetten Türklere büyük bir gurur verdi ve ahvâl-i âlemi görmekten mâni ve hâil olacak kadar kesîf bir perde ile gözlerini örttü. Evvelki mazarratlarından sarf-ı nazar olunsa bile mesâib-i hâzırası milletin düşmanlarını rikkate getirse ta'accüb olunmaz. Meselâ mücerred hilâfeti muhafaza hülyasıyla tutulan Yemen vilayetinde mezâlimden feryad-hân Arapları öldürmek üzre oraya sevk olunan Türkler bir on iki sene zarfında iki yüz binden ziyade telefât verdiler ve o nisbette kendi köy ve ailelerinin perişan olduğunu gördüler. (Hilâfet sayesinde mezâlime giriftar diğer mahallerdeki hasarât-ı insaniye ve iktisadiye bu mikyas ile tahmin olunabilir). Kırk sene zarfında Yemen'de mahv edilmiş olan Türkler yine hilâfet sayesinde müteşekkil bulunan Bulgaristan tebe'ası mikdar ve mi'yarında bir millet teşkil ve müstakbellerini temin edebilirlerdi. Yalnız on iki sene içinde telef olmuş olan Türkler bir insan hükümetine sahip olsaydılar Bulgaristan ordusuna muâdil ve mukabil bir kuvve-i askeriye cem' ve techîzine kifâyet ederlerdi. Yemen giderse Haremeyn de gidecek ve Haremeyn giderse hilâfet davasına mahal kalmayacak deniliyor da kısm-ı a'zamı Türklere ait o hasarât-ı maddiye ve mâneviye mesâlih-i ümmete mutâbık add olunuyor! Adalet ve marifet olursa öyle ziyanlara mahal kalmayacak, meydan verilmeyecek, Arap ve Türk barışacak ve her ikisi hoşnut ve mesut olacak kimse demiyor ve o mütekâbil hasarlara bir nihayet verdirmeye çalışmıyor. Çünkü bir hilâfet-i müfsidenin vücudu umum ehl-i İslâm hakkında rahmet-i ilâhiye tahayyül olunuyor! Türkün o mesâib-i müdhişeye sükûtuyla mezâlime muâvenetine başka bir sebep tahayyül olunamıyor. Adalet olsa yalnız Irak Türklerden ziyade ahali besleyebilir. Suriye hakkında da bu hüküm verilse hulefâ-yı Emeviye ve Abbasiye tarihleriyle isbatı kâbildir. Bugün mezkûr iki iklimde üç dört milyon ahali var ise çoğu hilâfet sayesinde aç kalarak bir vesile-i ta'ayyüş aramak üzre diyar-ı ecnebiyeye iltica ediyor ve zulme tahammül edenleri Türkler gibi sefalet ve zaruretle imrâr-ı eyyâm eyliyor. Yine hilâfet sayesinde o münbit memleketler bir takım Avrupa Hıristiyanları için müsta'merât haline geçiyor. Almanlar Türk âşiyânesi denilen Anadolu'yu da

istilâ etmek ve bütün menâfi'ini ellerine geçirmek üzre bulunuyorlar. Bunun da sebeb-i yegânesi imparatorlarının Türkü öldüren Türk hilâfetini teyid etmesidir.

Koca imparator dünyada en heybetli bulunan kuvâ-yı askeriyesiyle milletine îfa edemediği hidemâtı yalnız "halifeyim" demekle mütelezziz bir mahluku okşayarak îfa edebiliyor ve saf-derûn Türklere gülüyor ve bu ca'lî hande ile sâir memâlik-i İslâmiyedeki şaşkınlara da Alman emti'asını istediği fiyatla aldırmağa muvaffak oluyor.

Türkiya'da hilâfet davasının gayrı herbir şeye tercih ve ittihad-i İslâm fikrinin tervic olunduğunu işiterek Türkistan'dan, Hindistan'dan, Afrika'dan ve sâir memâlik-i ba'îdeden İstanbul'a koşuşan ve namus-kârâne bir vesile-i ta'ayyüş aramak istemeyen bir alay kâse-lîsler hilâfet sayesinde pek güzel tena'um çarelerini buldular ve gittikçe gelenler de buluyorlar. Ta oraya kadar gitmek zahmetine katlanmayarak oldukları yerlerde medâyih-i şâhâne vazifesine sarılan ve hilâfet kelimesiyle dem-güzâr bulunan birkaç tabur diğer haylazlar dahi eltâf-ı hilafet-penâhîye mazhardırlar. Gözbağcılık, efsunculuk, fal bakıcılık gibi sıfatlarla geçinen birkaç şeyhden yalnız birinin uğrunda otuz seneden beri itlâf olunan emvâl-i devlet iki sene zarfında Yemen vilâyetinde muharebeden veya açlıktan telef olmuş olan Türk ve Arapları helâkten muhafaza ve terafeyni barıştırarak hepsinin hayatını temin etmeye kâfi [ve] vâfi idi, hatta bundan bir iki derece ziyade bir şey iddia olunsa katiyyen isbatı mümkindir. Türkler padişahlarının hilafet-i bâtılasını teyîd dâ'iyesiyle dahilden ve haricden makamına perestiş eden biraderleri muhterem tutmak isterlerse işte alsınlar ve iyice kucaklayıp kanlarıyla kızarmış yanaklarından veya yerlere kapanarak şişmiş ayaklarından öpsünler. Çünkü o biraderler yine hilâfet sayesinde bütün Osmanlıların kanını emiyorlarsa da Türk kanını daha tatlı buluyor ve salavât okuyarak içiyorlar ve içtikçe Selim-i Evvel'in ruhuna bir fatiha okuyacakları yerde ona halef olarak o kanı bugün içiren Abdülhamid-i Sâni'nin dünyalar durdukça muammer olması için uzun dualar tilâvet ediyorlar. Böyle şeyleri anlamak istemeyen Türkler ve sâir Osmanlılarsa yırtık gömleklerini dikecek iğne, iplik tedarikinden âciz ve alan olsa satmağa hazırdırlar. Zira kanlarıyla kâim öyle sefâhetlere kâfi para yetiştirmeye medyûndurlar. Fakat unutmasınlar ki diyar-ı sâirede mesel-i sâir hükmünde denilen Türkiya mihman-nevazlığı veya acezeperverliği hep öyle dâhilen eşekliğe ve hâricen münafıklığa istinad etmiş ve bu ana kadar devam edebilmiştir. İnsan elinde olsa bire yüz verecek derecede kuvve-i inbâtiyesi meşhur olan Garb-ı Trablus ahalisiyle zale-

mesini muhafazaya memur asâkir-i şâhâne şedâid-i zaruretten telef oluyorlarsa, Irak arazisi daha münbit iken ahalisi açlıktan kırılıyorsa ve daha bu gibi mesâib-i kesîre her yerde vukû buluyorsa hepsi bir hilâfet-i mevhûme hatırı için tecviz ve bunu câiz görmeyenler tekfîr olunuyor. Hâsılı hilafete müteferri' yalnız mesâib-i dâhiliyenin tafsili bir kamus telifine mütevakkıftur.

Hilâfet davasının tevlîde müsta'id olduğu diğer mesâib-i müdhişe de görünmektedir. En kuvvetli düvel-i Nasraniyeden İngiltere'ye, Fransa'ya ve Rusya'ya tâbi olan Müslümanlarla Hollanda'ya tâbi ve Avusturya'ya mahkûm bulunan diğer Müslümanlar ahvâl-i alemden bî-haber olduklarından ve haberdarları var ise onlar da menâfi'-i şahsiye gözettiklerinden hilâfet dolayısıyla Türkiya'ya müteveccih bulunuyorlar. Bunları o halde bulundurmak gerek onlara ve gerek Türkiya'ya şâmil bir tehlike-i azîme pâyidar etmektir. Türkiya o şaşkınları bir sözle müdafaa etmek nümâyişinde bulunsa toplarla tehdit ve te'dîb olunur. Volga ve Ganc nehirleri kenarlarında bulunan kimselerin ülkesinde adalet ve hürriyeti öldüren bir zatı halife tanıyıp isediği vakit keyfine hizmet edebilmelerine imkân bırakmak İngiltere ve Rusya devletlerince intihar hükmünde tutulur. Fransa ve Hollanda ise kıskançlıkta onlardan geri kalmazlar. Avusturya Bosna ve Hersek Müslümanlarını hilafete alet bırakmamak için menâfi'-i İslâmiyelerini ihlâl etmektedir. O gibi saf-derûnlar Türkiya hilâfetine meyelân gösterdikçe düvel-i metbû'aları fena bir neticeye ihtimal bırakmamak üzre onları hukûk-ı vataniyeden iskat ve menâfi'-i umumiyeden teb'îd edecek tedâbîr-i mahirâne ittihaz ile hareketten âciz, sefalete giriftâr, cehalete müstağrak, levâzım-ı hayattan mahrum, kıyama nâ-tüvan olarak acz u meskenet içinde bulundurmağa olanca maharetleriyle sa'y u gayret etmeleri menâfi'-i siyasiyleri muktezâsıdır.

Ma'a-hâzâ o devletler Türkiya'nın hilâfet davasından ve ittihad-ı İslâm fikrinden endişe etmiyorlar çünkü yakînen biliyorlar ki her ikisi boş ve bir şahsın keyfiyle kâim ve bir gürûh menfaat-perverlere hâdim şeylerdir. Lâkin o şahıs kendi tebe'asından gizlendiği mahalde titrediği halde bir takım müzevvirlerin tesvîlâtıyla onun ra'şe-i hâifânesi düvel-i Nasraniyenin âlem-i İslâmîye bir sû-i kasdda bulunduklarına haml olunarak böyle yalanlara kanabilecek milyonlarca şaşkınların birçok fedakârlıkları istilzam edecek çocukca ihtilâllere kıyam edebilmeleri gibi ihtimalâttan nâşi endişeler devletleri istilâ ve bir hayli ihtiyatları ittihâza icbar etmektedir. Bosfor kenarında fukara kanını içerek birkaç handân oyuncunun iştigal etmekte oldukları hod-perestâne bâzîçelere karşı her vakit büyük

ihtiyatlar ittihâzına mecburiyet devletleri elbette usandıracaktır. Öyle kendi tebe'asını öldürmekle iştihar ve iştigal eden bir devletin fazla-i mesâvîsi olarak diğer devletlere de müşkilât-ı dâhiliye ve siyasiye ihdas edebilmesini sağlam bir sûretle men etmek üzre ya dünyadan vücudunu kaldırmağa veya deprenemeyecek bir hal-i züll ü meskenette onu tutmağa sa'y edecekleri bedîhîdir. Türkiya şimdiye kadar âlem-i İslâmîye karşı iltizam edegeldiği meslek-i hilâfetini hiç olmazsa kendisine nâfi' bir mesleğe tahvil etmediği takdirde düvel-i muazzamanın mütemâdî mekâidine hedef olarak kendi seyyiâtı içinde ölecek veya öldürülecektir ve hem kuyusunu kendi eliyle kazmış bir devlet-i câhile ve bâğiye add edilmiş olacaktır. Yüz bu kadar seneden beri hilâfetle iğfal olunan Cezayir Müslümanları meselâ düşmanlarını ağlatacak bir hal-i sefâlette kaldılar. Öyle şeye güvenmeyerek âkil akvâm-ı sâire gibi terakkiyât-ı asriyeden istifade yoluna sülûk edeydiler bugün Fransa Parlemanı'nda otuz kırk mebusları bulunurdu ve Türkiya'ya nâfi' hizmetler takdim edebilirlerdi. Şimdi el-ân müteveccih oldukları hilâfet sâyesinde Türkiya'nın hayatına ve kendi menâfi'-i kavmiyelerine muzır ve muhalif bir politika tutmağa Fransa'yı mecbur ediyorlar ve bu gidişle mesâibden kurtulmalarına ihtimal kalmıyor. Hind Müslümanları maarif ve terakkiyât-ı asriyeden müstefid olmamışlarsa iki sebebi vardır. Evvelâ İngilizlere karşı iltizam etmiş oldukları bir taassub-ı zemîm ve sonra Türkiya hilâfetine bir teveccüh-i âmiyânedir. Ahmaklar Abdülhamid'i müdafaa maksadıyla İngiltere kralına telgrafnâmeler göndereceklerine ıslahât tavsiye etmek üzre telgrafnâmeleri Abdülhamid'e yollasalar belki millete bir fâidesi olurdu. Bunlar o kadar hayal-perest mahluklardır ki yalnız halife ismini taşıyan diğer bir mahluku takdis ve müdafaa etmezlerse din-i İslâm münhedim olur itikad ederler. Yalnız ismini işittikleri Türkiya'da irtikâb olunan mezâlimin binde birini en namuslu bildikleri bir âdem söylese derhal inkâr ve belki İslâm düşmanı diye kâilini tekfîr ediverirler. "Sahib-i Hilâfet Efendimiz bir memlekette olursa orada öyle fenalığın vukûu gayrı mümkindir" derler. Hayâlât herifleri bitirmiştir. Bu da eski ve yeni hilâfet semerâtındandır. Âsârı bilcümle memâlik-i İslâmiyede meşhûddur. Türkiya hilâfetine itimadları olmayan Rusya Tatarları terakki ediyor ve sâir Müslümanlara numûne ve ümid veriyorlar ve Rusya Parlemanı'na mebus gönderiyorlar. Bu siyasî, iktisadî ve ilmî menâfi'in sebeb-i hakikisi o hilafete itimat etmeyip sâir milletler gibi esbâb-ı terakkîye yapışmalarıdır. Onlar hayâlâta kapılmamışlardır. Hükümet-i şâhâne ciddi, dûr-endîş, millete hayır-hâh, ehl-i İslâma muhibb, namuslu ve Allah'a mu'tekid bir hükümet olsa mil-

letin hiçbir fâidesini görmediği ve bilâkis maddî ve mânevî her türlü mazarrâtını her vakit görmekte olduğu hilâfet-i fâside ve müfsideyi millete nâfi' bir hale tahvil edemeyince büsbütün terk edip yalnız saltanat ünvanıyla iktifa ve umum âlem-i İslâmla düvel-i ecnebiyeye keyfiyeti resmen tebliğ ve Türkiya gazeteleriyle ilân ederek hayat-ı siyasiyesiyle tebe'asının refah u terakkîsine müteallik ve ittihâzı makûl vesâil u esbâba cidden teşebbüsle peyderpey ıslahât-ı lâzıme icra ve istikmâline ikdam ve ihtimam eyler. Böyle âkilâne ve muslıhâne bir meslek-i hükümet düvel-i ecnebiyenin emniyetini Türkiya'ya kazandırır, mahabbetini celb eder, şübühâtını kaldırır ve bundan daha mühim olmak üzre o tedbîr-i 'âlî Türkiya hâricindeki Müslümanlara necat verecek muamelâta kıyam lüzumunu bildireceğinden ve nâfi' ve makûl hareket tarîkini göstereceğinden boş ümidlere mahal bırakmayarak muzır ve tıflâne tavırlara nihayet verdirip bulundukları yerlerde akvâm-ı sâire ile beraber a'mâl-i sâlihaya teşebbüs ile terakkiyât-i insaniyeye şurû' etmelerine bâis ve iki cihanda selâmetlerine hâdim olur ve Türkiya büyük bir mesuliyet-i mâneviyeden kurtulur. Memâlik-i ecnebiye Müslümanları ismen hilâfeti olmadığı takdirde bile her vakit bâki olan İslâm râbıtasıyla yine Türkiya'ya merbût ve müteveccih kalarak onun ihdâs ettiği ıslahât ve tesisât-ı ilmiyeye az çok iktidâ ve mümkin olduğu kadar Türkiya'dan bu vechile istifade edebilirler. Onların Türk devlet ve milletine bir iyilikleri mutasavverse ancak o tedbirle istihsâl ve temini mümkindir. Beyhûde yalanlara itimat ettikleri müddetçe tedennî eder, aldanır ve her milletten geri kalırlar.

MÜSLÜMANLIK VE HIRİSTİYANLIK YEKDİĞERİNE DOST OLABİLİR? SUALE HACET VAR MI?

Altı yüz seneden beri Türklüğün re'sen hizmetinde bulunduğu Müslümanlık ve asırlardan beri muhâribi olan Hıristiyanlık 1854-1855 tarih-i mîladîsinde menâfi'-i siyasiyede birleşerek Müslümanlığı gâlip ve Hıristiyanlığı mağlup ettiler: Kırım Muharebesi'nde İngiltere, Fransa ve Sardunya (İtalya) düvel-i Nasrâniyesinin muâvenetleri ile Türkiya devleti-i İslâmiyesi gâlip ve Rusya devlet-i Hıristiyâniyesi mağlup oldu. Türkiya âlem-i İslâmın medâr-ı istinâdı iken üç devlet-i Nasrâniyenin muzâheretleriyle müeyyed olarak âlem-i Nasrâniyetin en kavî rüknü olan Rusya'yı mağlup etti. Bu muzafferiyet-i Osmaniye bütün memâlik-i İslâmiyede beşâret-i azîme ile telâkki olunmalıydı. (Ehl-i kitab olan Rum devlet-i Nasrâniyesinin Arabistan'a karîb Suriye taraflarında eski İran Mecûsilerine mağlubiyeti haberi Peygamber'le ashâbını mahzûn ve müşrikleri memnun etmiş ve Rum devletinin birkaç sene mürûrunda düşmanına gâlip olabileceğini bildiren "Elif Lâm Mim. Rumlar mağlup oldu" [Rum 30/1-2] sûresi nâzil olmuş ve Ebu Bekir işâret-i nebeviye üzre müşriklerin rüesâsından Übey b. Halef nam kimse ile münâhabe (bahs) ederek Rumlar dokuz seneye kadar yeniden gâlip olmazlarsa yüz deve vereceğini vaki etmiş ve bu galebe-i muntazara tahakkuk etmediği takdirde emin yüz deve vereceğini merkûma taahhüt ettirmiş ve yedinci senede Rumların düşmanlarına gâlip geldikleri haberi vâsıl olunca Ebu Bekir merkûmun veresesinden yüz deve alarak emr-i nebevî mûcebince fukarâya tasaddukk etmiş ve bu vak'a hakkındaki haberin sıhhati nübüvvet-i Muhammediyenin sıhhatine ve Kur'an'ın Allah'ın kitabı olduğuna delillerden bir delil-

i celî add olunmuştur. Rumların muzafferiyeti ehl-i İslâmı çok sevindirmiş ve müşrikleri ye's ü eseflere düşürmüştür).

Kırım Muharebesi'nde Türkiya'nın muzafferiyeti muharebât-ı fâtihânesinde ihraz etmiş olduğu zaferlerin en parlağı add olunmağa sezâ idi, çünkü Müslümanlık menâfi'-i mahsûsasıyla hayat-ı siyasiyesini sıyânet etmek üzre Hıristiyanlığın en parlak ve gayet kuvvetli bir kısmını kendine rabt ederek en büyük düşmanını rahne-dâr ve zayıf etmeğe muvaffak oldu. Feth-i mübin ve nasr-ı aziz sözlerini söylemeğe hak kazandı. Bu zafer-i azîm nusret-i ilâhiye ise birkaç devlet-i Nasrâniyenin himmetlerini inkâra mecal kalmadı.

Bu yeni musâdeme-i beşeriyeden insanca alınabilecek ibretler çok ve dersler mütenevvi'dir. Hıristiyanlar "Müslüman oldukları için Türklere veya sâir Müslümanlara düşmandırlar" demek o hakikat-i tarihiyeyi inkâr etmektir. Böyle bir şey mümeyyiz çocuklara bile gayrı münâsiptir; cehl-i azîmdir ve ricâl-i akla gayrı lâyıktır; hatâ-yı mahzdır. Tarih öyle herzeleri ibtal etti, o beyyine-i tarihiyyeden sonra 'ukûl-i za'îfe erbâbı veya ağrâz-ı fâside ashâbı o iki dine mensup ibâdullâhın mücerred akâiden dolayı yekdiğerine düşman olduklarını veya olabileceklerini ne kadar iddia etseler fâidesizdir. Nûr-ı basîretle ahvâl ve eşya-yı âleme nazar eden evliyâ-yı akl öyle yanlışlıkları tasdik etmez ve hakikat-i bâhireye muhalif sözler söylemez. Biraz zeyrek ve ahvâl-i âlemden habîr olmak şartıyla cahil bir Türk o hakikat-i sâbiteyi inkâr ederse garazkârlığına ve âdemliğini istihfâf ettiğine hükm olunmak mümkin iken ahvâl-i âleme vâkıf ukalâdan geçinmek iseyen bir takım kimselerin 'ukûlü tahkire mücâseretleri ne ile tefsir olunabilir? Avrupalılar bizim için değil kendi entrikaları için Rusya ile muharebe ettiler ve Türkiya'ya iyilik etmediler veya o muharebe münasebetiyle Türkiya umûruna müdahele etmeye başladılar da devlete çok fenalık ettiler gibi mütalaalar beyan eden eşhâsa ne demek lâzımdır? Şaşkınlık mı, garazkârlık mı herifleri kör etmiştir? Basiretleri olsa biraz utanmaları lâzım gelir. Avrupalıların Türklere âşık olmalarını mı veya keyiflerine hizmet etmek üzre Allah rızası için birçok büyük fedakârlıklar ihtiyâr etmelerini mi istiyorlar? Âşık ve ma'şûk hikâyeleri ve rızâ-yı Bâri mev'izaları kitab-ı siyasetin hangi bâbında veya faslında mezkürdur? Avrupalıların o muharebeden maksadları herne olursa olsun âlem-i Nasrâniyetin en büyük hâmisi olan Rusya İmparatorluğu'na büyük darbeler vurarak pençesinden âlem-i İslâmiyetin en büyük medârı ve Türklüğün yegâne istinâdgâhı bulunan Türkiya Devleti'ni tahlîs ve

takviye ettiler: Hasm-ı cânından hayatını kurtardılar ve bunun için mâlen ve bedenen, maddeten ve mânen büyük fedakârlıklar ihtiyâr eyledikten başka fiilen ve kavlen lüzûm-ı kat'îsini gösterdikleri âsâr-ı adâlet [illegible]ya ve ıslahât-ı cedîdeyi icra ve itmâm etmek üzre Türkiya'ya malumât-ı nâfi'a ile imdad, istediği kadar emvâl ikraz ve kurtardıkları Türk Devleti'ni kendi mütemeddin devletleriyle müsâvi tutarak düvel-i muazzama sırasına idhal edip âlem-i Osmanîyle âlem-i İslâmîye dilediğinden a[illegible] hidemât-ı nâfi'a takdim ve menâfi'-i azîme tevsî' ve temin edebilecek [illegible] mertebe-i iktidar u şevkete îsâl eylediler.

Herne maksada mebnî olursa olsun bu hidemât-ı azimeden bir mikdarı bir peygamber hükümetine takdim edilmiş olsa büyük bir nimet-i ilâhiye diye telâkki ve Allah'ına kemâl-i tevâzu'la şükr ü imtinan vazifesini îfa eder ve mu'cizâtının delâil-i vâzıhasından sayardı. İnsaf ve irfan Müslümanlara karşı bağırıp hakâiki anlatmak lüzumunu gösteriyor ve iktiza ediyor: Hıristiyanlığın asırlardan beri muhâribi olduğu Müslümanlıkla hasbe'l-menâfi' asr-ı ahîrde i'tilâf ederek takviyesine himmet ve kendi mühim bir kısmını giriftâr-ı hezimet ettiği görüldü. Birçok hikâyeler hükümsüz kaldı. Bir hayli endîşeler muzmahil oldu. Hükümdarân menâfi'ine hizmeten milletce kan dökmek zamanı geçtiği tahakkuk etti. Müslümanlar zamanın edyân-ı muhtelifeye mensup memâlik ve düvel beynlerinde ihdâs ettiği menâfi' ve münasebât-ı siyasiyeye kemâl-i dikkatle bakarak eski düşmanların yeni dost olabildiklerini idrâk etmeli. Avrupa'da hissiyât-ı diniyenin menâfi'-i maddiyeye feda olunduğunu öğrenmeli ve mânasız taassub ve ihtirazlara nihayet verip menâfi'-i İslâmiye ve Osmaniye herhangi milletlerin menâfi'-i siyasiyeleriyle iştirak ve imtizac edebilirse "gavur" demeyerek o milletlerle müsâlemet ve muavenet üzre muahedât ve mukavelât akdine himmet eylemeli ve selâmet ve saadetlerinin istihsâl ve teminine çalışmalıdırlar. Birkaç devlet-i Nasrâniye Türkiya Devleti'ne o kadar iyilikler ettilerse onun ca'lî zerâfetine meftûn veya tebe'asının gözlerine âşık veya din-i Ahmedî'ye muhibb olduklarından ileri geldiğini bir âkil iddia etmez. Rusya kendi menfaati için Türkiya Devleti'ni öldürmek istedi ve ötekiler kendi menfaatleri için hayatını muhafaza ettiler. Her iki taraftan harekete sebep ve illet menfaatti. Birinin menfaati Türkiya'nın mevti ve diğerininki hayatı idi. Hangisi müraccahtır? Kendi menfaatine hizmet için Türkiya'yı kaldırmağa azm etmiş olan Rusya siyaseten levm u tezyîf olunamaz. Tezyîflere lâyık hükümet-i şâhânedir. Zira kendi hayatına sû-i kasd ediyor ve Rusya'nın Türkiya'ya yapamadığını yapıyor. Bir koyun sürüsünü parçalayıp yemek üzre ağılına hü-

cum eyleyen kurtları def' ve ağılla koyunları vikâye etmek hususunda sahiplerine yardım eden âdemler kendi paralarıyla biraz yün ve sütten bir istifade emelinde bulunurlarsa onları hun-hâr birer düşman addetmek ve sû-i niyetlerine kâil olmak âkil işi değildir. Türkiya Devleti nâil olduğu iyiliklerin hepsini sonradan berbat etmiş ve koyun sürüsüyle merâsını Alman ve Rus kurtlarına müheyyâ bir hale koymuş ise tekdîr ve tezyîflere kim müstehaktır? Eski yardımcıları kendi menâfi'-i mahsûsalarını kurtlardan kurtarmak için başka tedâbîr ittihâzına muztar kaldılar ve sürü sahibini eşek yerine koydularsa, hatta alçaklığına hükm ettilerse hükümlerinin musîb olduğunu Türkiya Devleti isbat etmedi mi? Abdülhamid'in evâil-i hükümetinde Ruslar Türkleri İstanbul'a soktular ve devletlerini makbereye koydular. Bu hakikat-ı müellimeyi kim inkâr edebilir? Lâkin yine İngiltere evvelki denâetlere bakmayarak artık akıllanırlar ümidiyle koştu ve Türkleri ölümden kurtardı ve hayat-ı siyasiyelerini vikâye etti. Türkiya Devleti mevtini istilzam edeceğini yakînen bildiği ve Rus tokmağı altında olarak imzaladığı Ayastefanos Muahedesi'ni bozdurup yerine Türkiya'ya necat ve hayat veren Berlin Muahedenâme'sini gâlip Ruslara kabul ettiren düvel-i Nasrâniyeye pîşdarlık vazifesini yine İngiltere devlet-i Nasrâniyesi kemâl-i hazâkat u himmetle îfa etti. O günlerde Türkiya Devleti'ni sâha-i vücûddan kaldırmak için yalnız Rusya kifâyet ediyordu. Bütün düvel-i Nasrâniye öyle bir şeye karar verip azm etseydiler hangi kuvve-i İslâmiye karar ve azimlerine hâil ve mâni olabilirdi? O kuvvetli Hıristiyanlık âlemi rezil hükümetlere kurban olan Osmanlılık hey'âtını bir hamlede târûmâr etmeye muktedir olduğu halde yine menâfi'-i siyasiyeye riâyeten onu varta-i helâkten kurtarıp iade-i hayat u miknetine ihtimam edebildiği Berlin Muahedesi'yle daha bir defa tahakkuk ve tecellî etti. Bir peygamber zamanında olsaydı bu kabilden ibret-âmiz vak'alar ümmetine hikmet dersleri olmak üzre kitab-ı mukaddesinde zikr olunmağa şâyân iken Türkiya Devleti bir rüşd u irfan eseri göstermedi. Hiçbir vak'adan ibret almadı. Hayatını kurtaran Berlin Muahedesi'nden sonra evvelki rezâletlerini unutturacak denâetlere, habâsetlere, sefâhetlere ve her çeşit mel'anetlere koyuldu. Başında bir insan bulunmadığını ve ehl-i İslâmın Nasrânîlerden derecâtla muzır düşmanı olduğunu bütün harekâtıyla âleme gösterdi. Dostlarına düşman ve düşmanlarına dost oldu. Türkiya memâlikinde hüsn-i idare ve ıslahât isteyen ve en büyük dostu olan İngiltere'yi ızrâr etmek dâ'iyesiyle hayâline her ne geldi ise yaptı. Kırım Muharebesi akabinde düvel-i Nasrâniyenin delâlet ve muâvenetleriyle her nasılsa tatbik edilmiş olan bir mikdar ıslahât feyz ü bereketi olarak Türkiya'da vücuda getirilen kuvâ-yı berriyye ve bahriyye ıslahât-ı lâ-

zımeye devam olunmamak üzre kasden açılan Rusya Muharebesi bahanesiyle ifnâ, millet tezlîl ve ahyârı izâle olunduktan ve ecnebilerden istikraz ve şehevâta sarf edilmiş olan düyûn-ı Osmaniye fâizini ödemek için vâridât-ı devletten mühim bir kısmı denâetlere terk edildikten sonra hilâfet davasına sarılmak, Avrupalıları ehl-i İslâma düşman göstermek, efkâr-ı umumiyeyi tağlît etmek, tebe'a-i Osmaniyeyi yekdiğerine vuruşturmak, ıslahâtın 'adem-i icrasını düvel-i ecnebiyenin mümâna'atlarına atf eylemek, din-i İslâmın ıslahât-ı matlûbeye müsait olmadığını iddia etmek gibi rezilâne yalanlar hep hükümet-i şâhânenin mesâvî-i hâinânesini örtmek için iltizam olundu. Lâkin bu münâfikâne sözler Müslümanları idlâl etmiş ise Avrupalılara zerre kadar tesir etmedi. Onlar öyle yalanlara çoktan alışmışlardır. Tarihen mazbût, âleme malum ve bunca hâdisâta müstenit bulunan bu hakâik-i vâzıhaya rağmen Türkiya Devleti'ni fezâyihinden tebrie ve bu kadar iyiliklerini gördüğü düvel-i Nasrâniyeyi tezyîf etmek gibi haksızlıları hangi âkil ve munsıf Müslüman tecviz eder? Türkiya'nın rezil ve zâlim memurlarını o düvel-i Nasrâniye mi tayin ve himaye ediyor? Paşa oğlanlarına vezâret rütbelerini düvel-i İseviye mi veriyor ve kim casusları müşir yapıyor? Suriye Hıristiyanlarından Necib Melhame ile biraderlerine halifenin vezâret rütbesini tevcih ve onları ehl-i İslâmın başına teslît etmesini düvel-i Hıristiyâniye mi istedi? Bir vakit dünyanın en âbâdân memleketlerinden ma'dûd olan Irak, Suriye, Adana ve daha birçok vilayât-ı şâhâneyi kim harabezârlara döndürdi? Yalnız Yemen'de on iki sene zarfında iki yüz bin Türkü ve o kadar Arabı yekdiğerine katl ettiren bir düvel-i Nasrâniye midir? Adalete müteallik ahkâm-ı İslâmiyeden hangisini bir devlet-i Nasrâniye men ettirmeye çalıştı? İngiltere Mısır'a girmiş ise Fransa'nın Tunus'a girmesini men etmek üzre girdi ve Türkiya ne gibi tedâbîr ittihâz eyledi? Kısm-ı a'zamı ehl-i İslâm olmak üzre on beş milyon nüfus-ı insaniyeyi besleyen Mısır ve Sudan'ı İngiltere Devlet-i Nasrâniyesi iki bin askerle muhafaza ediyorsa Türkiya Devlet-i İslâmiyesi ahalisi bir milyon Arabdan ibaret olan Yemen vilâyetini otuz kırk bin kişi ile ne için muhafaza edemiyor? Din-i İslâmın emr ettiği adalet devlet-i Nasrâniyede mi yoksa devlet-i İslâmiyede midir? Hangi devlet menâfi'-i İslâmiyeye ziyade hizmet ediyor? İngiltere hiç mecbur değil iken Mısır'a bahşettiği hürriyet sâyesinde bugün Mısırlılar menâfi'-i İslâmiyeye hizmet fikrine düştülerse Türkiya'nın zaman-ı idaresinde veya hidiviyet devrinde ne gibi hürriyete mâlik idiler? Ve din-i İslâma ettikleri hizmet nedir? Bir takım ağraz-ı şahsiye sevkiyle İngiltere'ye iftira ve hükümet-i şâhâneyi müdafaa eden kimseler mezkür hakikatlerden hangisini inkâr ve hilâfını isbat edebilirler? Müslümanları aldatmak fikriyle ter-

tip olunan yalanları artık terk edip Müslümanları tenvîr ve cadde-i selâmete irşâd edecek malumât-ı nâfi'a serd etmeye cehd u gayret ibrazı menâfi'-i İslâmiye ve Osmaniye muktezâsıdır. O kabilden herzeler hiyanet âsân değilse cehalet-i fâhişe delâilidir. Müslümanlık ve Türklükten dem vuran herze-furûşlar Müslümanlara acımıyorlarsa mensup oldukları Türk cinsinin katl ü ihlâkine o kadar muâvenet etmeleri cinslerine bile düşman bulunduklarını gösteriyor. Türkler o hâin ve câhil heriflerin türrehât ve müftereyâtına itimat ederlerse aldanmış ve iki cihanda hüsran ve nedâmetlerini istemiş olurlar. İngiltere'nin Türkiya'ya ve âlem-i İslâmîye hayır-hâh ve muhibb olduğu bir asırlık şevâhid-i tarihiye ile sâbittir. Bundan mâ'adâ Kırım Muharebesi ve Berlin Muahedesi âlem-i Nasrânînin âlem-i İslâmîye dost ve mu'în olabildiğini kemâl-i vuzûhla gösterir iki beyyine-i tarihiyedir. İkinci beyyineyi kabul etmeyen âdemler hükümet-i şâhânenin seyyiâtını anlamaktan âciz veya ağrâza esir bîçârelerdir. Berlin Muahedesi Türkiya'dan birçok vilâyet ayırmış ise seyyiât-ı sâbıka ve hatâyâ-yı lâhıkadan mesul kimdir? Ve kalan vilâyât-ı şâhâneyi el-ân kim tahrip ve istilâ-yı ecânibe tehyie ediyor? Bir vakit Rusya Islavları Türkiya aleyhine tahrik etmiş ise ne gibi tedâbîr-i mâni'aya tesadüf eylemiştir? Avusturya, Bosna ve Hersek vilâyetlerini işgal etmiş ise el-hâletü hâzihi Arnavutluk'u cehl u fesad içinde bırakan ve Makedonya ıslahâtını yirmi beş sene tehir eyledikten sonra Avrupa murahhaslarına ihale eden zât hangi milletin hükümdarıdır? İngiltere bir muahede-i mahsûsa ile Kıbrıs adasını işgal etmiş ise o muahedenin Türkiya'ya nâfi' bendlerini fesh ettiren taraf hangisidir? Nakl ü akl, erbâbını iki âlemde salâh u felâha mûsıl ve müeddî iki tarîk-i hidâyettir. Hevâ-yı nefs akla galebe ederse sonu helâktir. Abdülhamid ve mahremlerinin kendi milletlerini Ruslara ezdirmek üzre ittihâz etmiş oldukları tedâbîr-i mel'ûnâne düvel-i Nasrâniyeye malum olduğu halde Türklere bezl-i muâvenet u mürüvvet etmeleri şâyeste-i takdir u teşekkür değil midir? O mel'anetleri ve bu muâvenetleri nazar-ı itibara alıp herbirinin ne taraftan geldiğini bir kerre düşünen bir munsıf hangi tarafı terzîle ve hangi tarafı tebcîle lâyık görür? O vakit Mâbeyn hükümetinin umûr-ı askeriye ve harbiyeye müdâhalât-ı hâinânesini gören kumandanlarda kâfî dirâyet olaydı daha büyük düşmanı tepelemek üzre Ruslardan evvel İstanbul'a hücum ederlerdi. Böyle bir hareket-i askeriye o gibi denâetlere bir daha mahal bırakmamak üzre devlet u milletin selâmet u saâdetini temin ve Rusların âmâline karşı daha kavî sedler ihdâs ve ukalâ-yı âlemin takdirini celb ederdi. Gazâ-yı ekber Mâbeyn-i şâhâneyi harben feth etmekti.

HATİB EFENDİLER VE HİLÂFET DUACILARI İSTAVROZLU HALİFEYE Mİ İKTİDÂ EDERLER?

"Salîb-i Ahmer Cemiyetleri" nâmıyla yâd olunan ve milel-i muhtelifeye mensup bulunan hey'âtlara müteallik olarak yeniden bir takım muamelât ve nizamât taht-ı karara almak üzre müteaddit hükümât murahhaslarından mürekkep bir kongrenin geçenlerde Londra'da in'ikâda başlayarak birkaç gün icrâ-yı müzakerâttan sonra işine hitâm verdiği malumdur. Türkiya hükümeti "Salîb-i Ahmer" terkîbine ilişerek yerine Hilâl-i Ahmer tabirini kullanmağa mecbur olduğunu anlatmak istemiş ise de "salîb" kelimesi eski vakitlerden beri istimal olunagelmiş ve tebdîline lüzum görülmemiş bir şey olduğundan ve zâten Salîb-i Ahmer bayraklarının hâvi olduğu çizgiler istavroz şeklinde olmayıp mütemâyilen çizilmiş birkaç hattan ibaret bulunduğundan bahisle Türkiya'nın bu meselede dava-yı infirâdını tasdîka lüzum görülmediği beyan edilerek reddine müttefikan karar verilmiş ve sebebi Osmanlı murahhasına tefhîm edilmiştir. "Hilâl-i Ahmer" tabiri aslı herne ise Müslüman Osmanlılarca müstahsen olduğuna şüphe yoktur. Bu hususta bir re'y-i Osmanî mevcut ve bir vahdet-i milliyeye müteveccih ise tasvibe lâyıktır. Bir fikr-i millîye müstenit olsa hükümet-i şâhânenin itirazına itiraz bile revâ değildir. Lâkin Türkiya hükümeti haklı haksız muharebâtı eyyâmında memâlik-i Nasrâniyeden gelen Salîb-i Ahmer Cemiyetleri'ni güzel kabul ediyor ve bayraklarını hoş görüyor. Türkler de hiçbir şey demeyerek o salîbli cemiyetler tarafından edilen muâvenetleri teşekkür ve beşâşetle kabul ve takdir ediyorlar. Bu ana kadar o çelîpa-dâr şeylere karşı bir husûmet veya nefret eserini gösterdikleri bilinmiyor. Buna dâ taarruz ve itiraza hâcet yoktur lâkin tevîli en meşhur müdâhinleri bile şaşırtacak garip bir şey vardır: Halifetü'l-müslimîn, emîrü'l-mü'minîn, kurretü'l-ayn-ı Osmaniyân ve merdümek-i

çeşm-i kahramanân olduğunu iddia eden Abdülhamid-i Sâni istavroz şeklini hâvi ve müş'ir bulunan Hıristiyan nişanlarını pek güzel bir sûretle kabul ve küberâ-yı Nasrâniye ile resmen görüştükçe istavrozlu nişanlarını kemâl-i ibtihâc ile sadr-ı hilâfet-penâhîsine ta'lîk ediyor. Fransa'nın salîb-i kebîr denilen nişanını ve İngiltere'den mâ'adâ bilcümle düvel-i Nasrâniyenin salîbli nişanlarını hâiz ve arasıra ta'likleriyle müftehirdir. Sadr-ı hilâfet-penâhîye istavrozlu nişanlar ta'lîki siyaseten bir mecburiyete müsteniddir denilirse kizb-i sarîhdir. Abdülhamid Hıristiyanlara mütemeddin ve taassubdan müteberrî görünmek hülyasıyla mücerred kendi maslahat-ı şahsiyesine binâen istavrozlu nişanlar almak için birçok hud'alarda bulunmaz ve hüsn-i rızasıyla kabul etmezse herbir dakîka-i siyasiyeye âşina olan düvel-i Nasrâniye halifeyi mazur görür ve menâfi'-i siyasiyeleri herne ise ona bakarlar. Birkaç yüz bin istavrozlu Hristiyan katl ettirdiği düvel-i Hıristiyâniyece musaddak olan Abdülhamid'in göğsüne haçlar astırmazlarsa o devletlerin menâfi'-i mahsusalarına muhalif bir hatt-ı hareket tutacaklarına kâil olmak ahvâl-i âlemden bî-haber olmak demektir. Avrupa'da istavroz âşıkları kalmamış ve menâfi'-i hakikiye fikri yerleşmiştir. Memâlik-i İslâmiyede ise istavroza muhalefet-i şedîde fikri bâkidir. Bu noktada mazerete mahal ve bahaneye mesağ yoktur: Müslümanlar Hazreti İsa'nın asılmış olduğunu tasdik ve itiraf etmezler, çünkü nass-ı Kur'an'a mübâyindir, hem Hıristiyanlar, üzerinde "Muhammedün Resullullâh" yazılı bir nişan kabul ve ta'lîk etmezlerse halifenin haçlı nişanlar takınması dinen mahzur ve mahzûr[lü] olduktan başka siyaseten levm-i zâtiyesine bir delil-i celîdir. Abdülhamid hiçbir cihetten mecbur olmaksızın yalnız Hıristiyanları kendisinden hoşnut etmek arzusuyla veya onlara mütemeddin görünmek hülyâsıyla haçları göğsüne koyarak Hazreti İsa'nın asılmış olduğunu kendi el ve göğsüyle tasdik ve Kur'an'ı tekzîb ediyor. Bununla beraber Salîb-i Ahmer tabirini değiştirmek üzre müracaatlarda bulunarak münafikâne bir dindarlık davasını hakiki bir hizmet-i diniye gibi gâfil Müslümanlara yutturmak istiyor. Hod-perestâne harekâtıyla zâyi ettiği memâlik-i Osmaniye ve İslâmiyeden Hilâl-i Ahmer'in teb'îd ve tahkiriyle Salîb-i Ahmer'in mülk-i İslâma takrîb ve istîlasına bunca hizmetlerde bulunan ve zerre kadar utanmayan bir âdem hangisine ziyade hizmet ve ihtiram ediyor? Artık cami imam ve hatipleri mihrap içinde ve minber üzerinde nusret-i ilâhiye dualarını okurken göz yumdukları vakit karşılarında istavrozlu halifeyi tahayyül edip göğsündeki Nasrâniyet alametlerinin neye delâlet ettiğini tasavvur ve tefekkür etmelerine bir mâni kalmadı. Hilâfet-i İslâmiyeye aşk ve ma-

habbet dalgaları coşdukca elleri tahrîk ederek gâfil cemaatlere derinden âminler çektirmek zahmeti ehl-i İslâmın en büyük düşmanına pek büyük bir hizmet olduğunu imam ve hatip efendiler ne zaman idrâk edebileceklerdir? Öyle bir manzara en latîf İslâm manzaralarından ma'dûd bulunuyorsa artık ne demek lâzım gelir.

Bu ibadet manzarasından başka Halife Abdülhamid'le yardımcılarının dünya işlerinde iltizam edegeldikleri harekât u sekenâtı gösterebilecek bir manzara-i ra'nâ tasvir ve temsîli mümkin olsa da aksâm ve etrâfına hilâfet tarafdarları baktıkça hissedâr-ı sürûr u şâdümânî olsalar ne çok teşekkür ve iftihar ederler! Malumları olduğu üzre Abdülhamid Rusya Muharebe-i ahîresiyle kendi devlet u milletini tezlîl ve tenkîs eyledikten sonra tedâbîr-i hâinânesinde devam ederek devleti keyfine âlet ve milleti şehvetine esir yapmağa ve her ikisini soymağa muvaffak oldu ve dünyada en zengin ve en debdebeli bir hükümdar oluverdi. Şimdi devlet, millet, din, ulûhiyet, nübüvvet, Kur'an, şeriat kelimelerinin delâlet ettiği mânalardan bir şey Türkiya'da kalmış ise mutlaka Abdülhamid'in hevâ-yı nefsine hâdim ve tâbidir. İmdi bu ahvâl-i iblisâneden hiçbirini inkâr edemeyen hilâfet taraftarları mümkin mertebe kuvâ-yı fikriyelerine vüs'at ve küşâyiş vermeye çalışarak milletin perişanlığını, devletin amâl-i rezîlânesini, halifenin emsâlsiz servet ü sâmânıyla nihâyetsiz israfâtını, ahali hakkındaki bî-nazîr cinayâtını ve milletin düşmanlarına her türlü müsaadât ve eltâfını iyice tasavvur ve tefekkür eyledikten sonra Mâbeyn-i şâhâne ahvâl ve ef'alini tasavvur ve tasvir ederek diledikleri manzarayı temsîl edebilmeleri için halifenin etvâr-ı husûsiyesini de kuvâ-yı akliye ve fikriyelerine almalıdırlar ki millet kanıyla beslenen ve her gûna nimetlere müstağrak olan birkaç alay bendegânıyla muhât ve milletin diğer düşmanları bulunan bir takım ecnebilerin müstehziyâne laflarını dinleyerek gâyet ferahnâk ve beşûş olan halife maskarası o yerli ve ecnebi dalkavuklardan sevdiklerini etrafına toplamış, göğsüne haçlar takınmış, fukarâ kanıyla mülemma', en nefis et'ime-i mütenevvi'a ile en pahalı müskirâtı hâmil bir mâide-i müzeyyene başında kurulmuş, milletin en mukaddes hukukuyla beraber şeriat-ı mutahharasını ayak altına almış olduğu halde Hıristiyanlara tebessüm ederek ne çeşit içkiden ziyade zevke-yâb olduklarını sormakta nasıl zerâfet ve letâfet gösteriyor, onlara ne derece nâzik ve hüsn-i terbiyeye mâlik görünüyor, hatta mezelerden hangi nev'ini daha hoş bulduklarını ne kadar mütevâzı'âne sorup öğreniyor! Hıristiyan müsafirlerini eğlendirmeye ne çok itina ediyor! Herbir Türk bin canı olsa padişah halifesi uğurunda feda etmeye âmâde olduğunu ecnebilere be-

yan eden tercümanların bazı hatalarını tashih ettirmek üzre mahsus belli bir kaç Fransızca kelime ile ne kadar mâhirâne malumât-furûşlukta bulunuyor! Din-i İslâm herhalde halife için ölmeği müminlere katiyyen emr ediyorsa da terakkiyât-ı cedîdeye müsait olmadığını iddia edip müteessif görünerek ve ahlar çekerek yalanı hakikat diye telâkki ettirmeye ne mertebe özeniyor! Müslümanları medeniyet-i hâzıraya ısındırıp idhal etmeye çok çalışmakta ise de cahilâne taassublarına galebe edemediğinden zaruri olarak idare-i malumesini ibkâ etmeye mecbur ve mazur olduğunu ne gibi mürâiyâne sözlerle anlatmağa çalışıyor!

Türklerin cehaleti mâni olmasa memâlikinin her tarafında tiyatro gibi şeyler küşâd ettirip nâdân tebe'asının tenvîrine çalışacağını ne kadar iddia ediyor! Mâbeyn tiyatrolarında şapkalı âdem ve kadınlar bulundukça huzurlarında medeniyete muhibb ve ulûma meftûn olduğunu maymunca etvârıyla ibraz etmeye nasıl yelteniyor! Ve bu misillü daha çok a'mâl-i iblisânesine ne gibi şekiller vererek herbir mel'anette ne vechile muvaffak oluyor! Bugün hilâfet sâyesinde milletin eli bağlı, gözü kör, ayağı topal ve kanunu şerre âlet bulunuyor! Bir cilf-i leîm dinî, şer'î, ilâhî, nebevî, millî, siyasî ve mülkî şeylere tamamen hâkim olarak hepsini şehevât-ı nefsâniyesinde her nevi vesâit ve tedâbîrle istihdam ve istimâl edebiliyor! Hilâfet taraftarlarının arzu eyledikleri siyaset-i Osmaniye manzaralarından bir nümûne bu minvâl üzre olunca şerh edilen ahvâl u etvârı hilâfet bendeleri tasavvur ve ta'akkul etmeli, ve tasviri kâbil ise büyük ve rengîn bir levha yapmalı veya yaptırmalı, Türklere nâfi' ve dâim bir yâdigâr olmak üzre toplandıkları mahallerde birer matbû nüshasını astırmalıdırlar! "İn kâne'l-halifetü hayyen fe'l-ümmetü meyyitun ve bi'l-aks" [Halife diri ise ümmet ölü yahut aksi] ibaresi o levha-i ra'nâya yazılsa münasip olur. Bir milletin hükümdarında bulunması lâzım gelen ulûmdan hiçbirini öğrenmemiş, bir köy çobanlığına liyâkat kesb etmemiş, en fena terbiye görmüş ve fena yaratılmış bir hükümdar peygambere edilecek itaati kendine ettirmek üzre halife-i İslâmım demeye, milletini kör, topal ve şaşkın etmeye, şeriat-ı İslâmiyeyi ayak altına alıp her türlü mel'anetleri irtikâb eylemeye muktedir olduktan başka daha binlerce sene yaşaması için ehl-i İslâm mabetlerinde uzun dualar okutmağa muvaffak oluyor ve kör ettiği milletinin hukukunu sevdiği ecnebilere gülerek veriyor, haçlarını göğsüne ta'lîk ediyor, İslâm mülkünü İslâm eliyle tahrip ederek dilhâhınca Hıristiyanlara parça parça bağışlıyor ve buna itiraz eden bir Müslüman işitirse heman vücudunu izâle ediyor, Din-i İslâm nâmına kendi intikamını alıyor. Ve bu gibi ef'âlinin hepsini millete tasdik ettiriyor

ve insaniyet ve medeniyete muhibb ve müsta'id bir Türk varsa yalnız kendisinin olduğunu ecnebilere anlatıyor! Din-i İslâm müstebid bir hükümdarın keyfine hizmetten başka bir şeye yaramadığını ve Türk milleti mücerred istibdad u ifsâda âlet olmak için yaratıldığını ve âdilâne bir idare-i medeniyeye hiçbir vechile rıza göstermeyeceğini iddia eden yerli ve ecnebi münafıkları eltâfına müstağrak ediyor.

İşte yapılması tavsiye olunan rengîn levhada bu gibi ef'âl-i hilâfet-penâhîyi tasvir ve temsil mümkin olamayacağından belâgat-ı Osmaniye mezâyâsına vâkıf ve mâlik edîb efendilere güzel ibareler yazdırıp o levha-i dil-nişînin dört cânibinde nakş ettirmek ihtiyâtı ihmal edilmemeli, fakat halifenin hiçbir türlü afv edemeyeceği sözler ihmal olunmak üzre nazar-ı itinaya alınmalıdır: Meselâ Türk milleti Yemen ahalisini ve sâir mazlumları adaletle hoşnut etmeye çalışacağı yerde halifenin hatın için o mazlumları öldürerek ölmekten ihtiraz ettiğini, medeniyete müsta'id ve adalete muhibb olduğunu îma edebilecek herbir laf halife nezdinde afv olunamaz bir küstahlıktır. Kezâlik din-i İslâm halifenin hevâsına itaat-ı âmiyâne emr etmiyor ve yolunda ölmeyi en büyük farîza göstermiyor demek ve adalet ve medeniyete müteallik evâmir ve ahkâmını ahaliye bildirmek ve ecnebilere anlatmağa çalışmak gibi kavl u hareketler en dehşetli gadab-ı hilâfet-penâhîyi davet ve en şiddetli ukûbetleri istilzam edebilir. Halifenin sade keyfi için öldürmekte olduğu millet ölürken "Lâ ilâhe illallâh" diyeceğine "padişahım çok yaşa" bağırmalı, hal-i ihtizârında iken daha bin canım olsa padişah halifem uğrunda nisâr etmeye hâzırım demeli, yalnız zulmen öldürdüğü için padişah halifeyi takdîs ve onun şehvet-i behîmiyesi yolunda dünya ve âhireti berbat etmeli, sonra her zulm u rezâlet mesuliyetini mazlum millet kendisi yüklenerek padişah halifenin hiçbir kabahati olmayıp dünyada en âdil ve en müşfik bir hükümdar olduğunu âlem-i insaniyete karşı iddia ederek Allah'ı ve Peygamber'i iki şâhit tutmalı, ve bu akîde üzre teslîm-i ruh için dualar okumalı, evliyâ ve şühedâdan istimdâd etmeli, *meded Ya Ali* bağırmalı ve herkesi rikkate getirmek mümkin ise padişah halifeden öyle şey beklemek pek büyük bir edebsizlik olduğunu yakînen bilerek ölmeli ve ahirette herne münasip ise beklemeli! Halife ve padişah denilen Abdülhamid Hân'ın milletinden istediği o gibi şeylerdir. Otuz senelik hilâfet ve hükümet-i Hamidiye o netâyic-i vahîmeyi tevlîd etti. 'İlel u esbâbı ukalâca makûl, ulemâya malum ve cühelâya mechûl ve hilâfet mürevvicleri nezdinde tamamen malum, kasden mektûm ve ağrâzına göre müevveldir. Akidesi herne ise tebe'asının malumu olduğu üzre hükümeten en zâlim ve hilkaten gâyet şerîr ve ilmen pek değersiz bir mahluk bulunan o hükümdarın şehevât-ı behîmi-

ye içinde yaşayabilmesi için iki âlemde berbat ve bed-nâm olmak ve bunun için o mahlûka ulûhiyet ve nübüvvete lâyık evsâf isnâdıyla küfür hatarında kalmak ve bundan başka o mahlûkun daha binlerce sene muammer olması için bitmez tükenmez dualar okuyarak Allah'a yalvarmak gibi Allah'a iman ile ictimâ'ı gayrı kâbil fezâhatler, efdal-i edyâna intisap davasında bulunan bir millete nasip olunca hocalar din, askerler namus, vezirler devlet, hâkimler şeriat, kanun-şinaslar kunun ve edîblerle tabibler millet kelimelerini ağızlarına almaktan hayâ ve teeddüb etmeli, yüreklerinde imandan bir zerre yoksa âlemden utanmalı ve o kadar rezil ve hâin değillerse isbat etmelidirler.

Bu ibarenin tazammun ettiği fezâhat ve meskenetler tahlil olunursa neler çıkar? Vasıfları zikr olunan kimseler bu fezâhatlerin hepsine vâkıf oldukları halde idâmesine bütün cehd u gayretleriyle mu'în ve zahîr oluyorlar. Padişah emsâlsiz bir zâlim, tab'an şerîr ve malumatça pek değersiz iken ne için kendisine milletçe itaat olunur? Şehevât-ı hayvâniyesinde imrâr-ı hayat edebilmesi için! Bu rezalet millete kifâyet etmiyor mu? Etmiyor! Daha ne lâzım? Padişahın şehevât ve fuhşiyâtında yaşayabilmesi için milletin iki âlemde berbat ve bed-nâm olması lâzımdır! Bu alçaklık da yetmiyor mu? Yetmiyor! Daha ne yapmalı? O şenâatleri irtikâb ettiği için o padişahı takdîs yani ulûhiyete mahsûs evsâfı ona isnad edip kâfir olmak hatarında kalmalı! Artık denâetler bitmedi mi? Dahası var! Millet toplanıp onu iki âlemde bed-nâm ve berbat eden, küfür tehlikesine yanaştıran padişahın daha binlerce sene muammer olması için dualar okumalıdır. Âlemde misli görülmemiş bu körlüklerin esbâb-ı hakikiyesine gelince hocalar, asker âmirleri, devlet vüzerâsı, mehâkim-i şer'iye ve adliye hükkâm ve rüesâsı, üdebâ, etıbbâ, rical-i devlet gibi zevat söylesinler. O kadar körlük dünyanın neresinde görülmüş! Bugünkü ehl-i İslâm en büyük düşmanının şehveti için mi yaratılmış ve iki âlemde berbat ve bed-nâm olmağa namzet olmuştur? Bundan sonra ne kalıyor? Avrupa Hıristiyanlarını söğmek, kâfirler hakâyık-ı İslâmiyeyi inkâr eylediklerinden hilafeti beğenmiyor, hükmüne râzı olmuyor, Müslümanlara düşmanlık ediyor ve Müslümanlığı kaldırmak istiyorlar diyerek Müslümanları kızdırıp şehevât-ı şâhâneye bende kılmak! Hıristiyanlar papalarını itibardan iskât, milletlerini türrehâtından tahlîs ve hükümetlerini ıslah ettilerse Müslümanlar Abdülhamid gibi halifeler buldukça öyle harekâta kıyam edip Hıristiyanlara hamiyyeten benzemek küfür olur havfıyla ahser ve ahzâ olmalarını ahsen ve ahrâ bulurlar mı? Gavur demek ne kadar kolaydır! Lâkin o dünyevî ve uhrevî tehlikeler, fezâhatler, mazarratlar sâye-i hilâfette mevcut ve mütehakkıktır.

Hilafetle Saltanatın Cem'i Nâfi' Olamaz mı?

Hilâfetle saltanatın bir zât uhdesinde cem'i ile umûr-ı cumhûrun öylece idaresi çok fenalıklar intâc eylediği müsellemdir. Hulefâ-yı Râşidîn yalnız halifelik sıfatıyla icrâ-yı hükümet buyurdular. Zamanlarında sultan ism u resmi yoktu. Hulefâ-yı Emeviye ve Abbasiye de halifelikle iktifâ ettiler. Abbasiye devrinde bazı memâlik umerâsına sultan lakabı verilmiştir. Mısır'da halife ünvanını taşımış olan Fâtımîler ve Abbasîler de sultan lakabına heves etmediler. Her iki ünvanı zatlarına tevcih ile hilâfet ve saltanat kuvvetlerini uhdelerinde cem' etmeye kıyam Birinci Sultan Selim'den beri Türkiya padişahlarına mahsus bir bid'attir. Bir de şerâi'-i mensûha enbiyâsından Davud aleyhi's-selâmın iki bin beş yüz şu kadar sene evvel hilâfetle saltanatı uhdesinde cem' etmiş olduğu nakl olunmaktadır. Acaba hasbe'l-maslaha bir bid'at-i kerîhe bid'at-i haseneye tahavvül edebildiği malum olduğundan Birinci Sultan Selim'in Türkiya'da ihdâs etmiş olduğu bid'ati bir bid'at-i haseneye tahvil ile millet ve devlete nâfi' veya hiç olmazsa mazarratını dâfi' bir şekle konulması mümkin değil midir?

Süal pek mühim, cevabı da hükümette hüsn-i niyet veya millette dirayet olursa zan olunduğundan daha ziyade kolaydır: Hâkimiyyet-i milliye sâyesinde maksat temin olunur gider. Mütemeddin ve kendilerine hâkim milletlerde bile hükümdarlar rûhaniyet ve cismaniyet kuvvetlerinin riyasetlerini deruhte ediyorlar. Türkiya'da dahi müşâvere-i milliye usûlü kabul ve tatbik olunduğu takdirde şu her iki vasfı bir zata vermekten fâide olmazsa kimseye de bir ziyan terettüb etmez. Din-i İslâmca buna mâni bir şey görülmüyor. Böyle şey olmaz diyenler padişahlarının İngiltere hükümdarına siyaseten benzeyeceğine papa cenablarına mukallid olmasını tercih ediyorlar demektir. Fakat papa kuvâ-yı cismaniyeye mâlik olmadığından istese bile kimseye zulm u ta'addî edemez, bununla beraber usûl-i meşrûtaya merbût devletlerde gördüğü misâllere imtisâlen kendi tebe'a-i rûhaniyesine hayli mühim hizmetlerde bulunuyor. Türkiya'da neye hizmet var? Dine mi? Devlete mi? Millete mi? Yoksa aile-i saltanata mı? O yâve-furûşlar bu süallerden birine olsun ukalâya kanaatbahş bir cevap versinler. Devlet ve milletin selâmetini ancak temin edebilecek bu gibi çarelerden uzun uzadıya bahisden maksad-ı hakiki hilâfet politikası bin seneden beri gittikçe âsâr-ı tahrîbiyesini memâlik-i İslâmiyede idâme ve teşdîd etmekte olduğundan birçok fenalıklarına artık

bir nihayet verilerek bundan sonra ancak devlet ve milletin istifadesine yarar bir hale ircâ'ını hayır-hâhâne tavsiye etmekten ibarettir.

Hâkimiyyet-i milliye sâyesinde bu maksad-ı celîl temin olunca dahildeki Müslümanlarca bir takım menâfi'-i rûhaniye istihsal ve muhafazasına hâdim olabileceği gibi hâricdeki Müslümanlara da Türkiya'da husûle getirilen vesâil-i terakkî ve esbâb-ı temeddüne dâir efkâr-ı nâfi'a ilkâsı ve emsâl-i hasene irâesi gibi hayli mühim fevâidi dokunabilecektir.

HİLÂFET[İN] TARİFİ VE HAKKINDA BAZI MÜTALAÂT

Hulefâ-yı Râşidîn gibi hilâfete müteallik şurût ve evsâfı hâiz zevât bulunmadıkça ve mukteziyât-ı asra mutâbık ise asıl hilâfet-i sahiha vazifesini deruhte ve îfa etmedikçe millet hilâfet-i fâside taraftarlarını istihkar ve kendi dinî ve dünyevî umûrunu lâyıkı vechile tesviye ve temin eylemeye ibtidar etmelidir. Ehl-i İslâmın bütün mesâlih ve menâfi'inde ve kuvâyı umumiyesiyle kâffe-i hukukunda hulefâya tasarruf-ı tam hakkını verebilen bu vazife-i hatîrenin bir takım câhil, fâsık, zâlim ve şehvet-perest heriflere tevdî'i ehl-i İslâm için gâyet tehlikeli bir hatâ-yı fâhiş olduğundan behemahal kavânîn vaz'ı ve hükümet tekâlîfinin kabul ve reddi ve icraatının tasdiki ve mesul olması gibi umûr itibariyle hilâfet kuvvet ve nüfûzu hakikaten millete ve sûreten padişaha ait ve menût olmak bu asırda farz-ı ayndır denilirse hakâyık-ı umûru temyîze ve ahvâl-i âlemi muhakemeye muktedir ve munsıf erbâb-ı ilm u irfan can-ı gönülden kâilini tahiyye, tehniye ve tasdik ederler. Cehalet veya hiyânetle muttasıf bir alay herze-furûşlar herne derlerse desinler her zaman ve mekânda bir millet kendi umûr u husûsâtını fena bir hükümdardan daha iyi görür ve kendi selâmetine daha ziyade hizmet eder. Padişah veya hilâfet-i fâside hâmili olan zat millet tarafından müntehab zevâtın re'y u kararı üzre icrâ-yı hükümete mecbur tutulmadıkça hilâfet veya hükümetten matlûb ve muntazar olan menâfi' ve mekârim istihsal ve temin edilemez. Umûr-ı millette vükelâ-yı millet yerine bir takım erbâb-ı müşâvere intihabı hükümdarın keyfine bırakılırsa malum fenalıkların devamından ve belki izdiyâdından gayrı bir netice veremez.

Ümmete halife nasbı vâcib mi, değil mi? zâten ihtilaflı bir meseledir. Vücûbuna kâil olan ulemâdan bazıları Çehar Yâr-i Güzîn hilafetlerini na-

zar-ı itibara alıp millete bir nehc-i kadîm göstermek isteyerek imamet veya hilâfet tarifinde "İmamet eşhastan bir şahsın din ve dünya umûrunda bir riyâset-i âmmesidir" demişlerdir. Bu ulemâ-yı muhakkıkînin re'y-i sâibleri bu asrın icabâtına tatbik ve millete nâfi' bir sûrette tefsir olunabilir. Bu zevât-ı kirâm milletin hukuk ve menâfi'inde halifeye bir riyaset hakkını veriyor ve mâlikiyet hakkını vermiyorlar. (Riyaset, mâlikiyet demek değil. Beynlerindeki fark-ı dakîk her nasılsa idrâk olunmamış). Öyle mutlak mâlikiyete ve müstebiddâne bir tasarrufa delâlet eder gibi görünen tabirât, mücerret ve sûrî bir takım ıstılahâttan ibarettir. Bugün "İngiliz Kralı" Arapca söylenecek olursa mâlikü'l-İngiliz veya sultanu'l-İngiliz gibi bir terkible ifade olunur. Hatta Anglikan Kilisası mezhebince halifetü'l-İngiliz denebilir. Fakat düstûr-ı memleket mûcebince vazife-i hükümdarîsi İngiltere muazzamât-ı umûruna riyaset-i âmmedir ki dört yüz milyona karîb ve edyân u mezâhib-i muhtelifeye mensup umum tebe'asına bu sıfatla hâkimdir. Mezkür hilâfet tarifince amel edilirse meselâ Türkiya'da ehl-i İslâma mahsus umûr-ı diniye maslahata muvâfık bir nezâreti padişaha ait olmak üzre erbâb-ı kifâyet ve istikametten mürekkep bir heyet-i ulemâya tefvîz olununca padişahlık veya halifelik vazifesi arz edilecek dinî ve dünyevî umûr-ı milleti kanunen tasdik, icraât-ı hükümete dikkat ve muâvenet ve arasıra vükelâ-yı devlete riyaset gibi işlerden ibaret olur. Bir taraftan ahvâle münasip bir millet meclisi de teşkil olununca umûr-ı devlet ve millet intizama girer ve lâzım gelen ıslahat birer birer yapılır. Ve selâmet-i devlet ve saadet-i millet temin olunur. Bu vechile hâin veya mecnun âşıklarına rağmen hilâfet-i beyhûde ve fâside dahi millete nâfi' bir kalıba ifrâğ ve binâenaleyh o da ıslah edilmiş olur.

Ehl-i İslâmın cismânî ve rûhanî umûru bu müstahsen usûle rabt olununca Müslümanlar umûr-ı dünyeviyede gayrı müslim akvâmı zâten kendilerine müsâvi tutmakta olduklarından umum Osmanlılar siyaseten millet-i vâhide halinde yaşayarak dünya işlerinde iştirak ve teâvün üzre ilâ-mâ-şâallâh terakkiyât-ı maddiye ve ilmiyeye devam ederler. Gayrı müslim olan akvâm-ı Osmaniye minvâl-i sâbık üzre kendi din işlerine bakarlar. Umûr-ı rûhaniyelerinde bir şey şayet hükümete taalluk ederse kavânîn-i devlet mûcebince hall u tesviye olunur. İsterlerse onlar da padişah hazretlerine fahrî birer sıfat-ı rûhaniye tevcih edebilirler. Türkiya'da mesmû' bir kelime-i câmia-i Osmaniye ve tabir-i âharle mehîb bir vahdet-i siyasiye-i milliye tahassul ve tekemmülü lâzım ise heman esbâbına teşebbüs buyurulmalı ki cihanda yârân şâdumân ve bed-hâhân lerzenâk olsunlar. Memâlik-i Osmaniye'de umûr-ı devlet u millet bu kavâid-i metîne üzerine cereyana başlayınca padişah her ne ünvan beğenirse ta-

kınabilir; halifetü'l-müslimîn, sultanu'l-bahreyn ve'l-berreyn, emirü'l-müminîn, reîsü'r-ruhaniyyîn, kurretü'l-ayn-ı Osmaniyân gibi elkâbı münferiden veya müctemi'an ittihaz etmesinde bir beis yok. Çünkü umûr-ı millette artık sû-i tasarrufa bahane vermekten sâkıt elkâb-ı fâhire ile beyne'l-enâm bekâm ve mümtaz olduğu halde asıl vazife-i nazîfesi düstûr-ı cedîd mûcebince muazzamât-ı umûrda bir riyaset-i âmmeden ibaret kalacağından ne kadar dilerse hod-serâne emr u nehye kıyam ile me'lûf mezâlim ve mefâsidi îkâ'a muktedir olamaz ve mecal bulamaz. Canı isterse reis-i millet ünvan-ı 'âlîsine de tenezzül buyurabilir. Şan u şerefine bir halel vermez. Hatta efkaru'l-'ibâd vasfıyla mevsûm olup milletce yâd edilmesine irade-i hüsrevâneleri sâdır olsa yine vakar-ı mülûkâne halel-pezîr olmaz. Eski padişahları anmağa ve andırmağa bir vesile olabilen şehinşah-ı âlem, a'zamü'l-mülûk ve's-selâtîn, mâlikü rikâbi'l-ümem gibi antikaları da severse saklayabilir. Fakat [Kanun-i Esasi'deki] "zât-ı hazreti padişâhî mukaddes ve gayrı mesûldür" madde-i kerîhe ve bid'at-ı şenî'asını yeni kanun-i esasi kabul etse bile İslâm zevk-i selîmi her vakit red eder. Kur'an-ı Kerim mantûkunca zât ve sıfâtında herbir nakîsadan mukaddes, ef'âlinden gayrı mesûl ancak Allah'tır. Ulûhiyete mahsus evsâf-ı mukaddeseyi bir mahluka isnad küstahlığı gâyet esaslı bir istibdad fikrini teyid ve ilkâ edegeldiği için herne mezhebde iseler erbâb-ı hürriyetce de pek müstehcendir. Artık ulûhiyete itikadı olmayan bendegân-ı padişahî bâri insaniyet ve medeniyetten olsun utanmalıdırlar.

Daha Bir Hilafet Tarifi

Diğer bir zümre-i ulemâ da mezkür hilâfet tarifinde bir halel görerek "imamet kâffe-i ümmet üzerine ittibâ'ı vâcib (farz) olduğu vechile dini ikâme eylemekte Resulüllah'a halife olmak yani yerini tutmak, postuna oturmaktır" re'yinde bulunmuşlar. Lâkin bu tarif üzre amel edebilecek zatın evsaf ve ahlâkça Sıddîk ve Faruk'lara muâdil bulunması, tebe'asının da sahâbe-i kirama mümâsil olmaları lâzım ve a'mâl u harekâtında muvaffakiyeti dahi siyaset-i âlemin mukteziyât-ı ahvâline göre mütegayyir olmamasına mütevakkıftır. Hilâfeti şu vechile tarif etmiş olan ulemâ dahi Hulefâ-yı Râşidîn hilafetlerini nazar-ı itibara almışlar ve ehl-i tezvîr elinde en sağlam âlet-i kahr u zulm olabileceğini her nasılsa idrâk etmemiş veya düşünmemiş olmalılar. Resulüllah'a fuzûliyâne ve sahtekârâne halifelik davasında bulunan zevat, din gibi en kavî bir rabıta ile halkı kendile-

rine körce bir itaatle merbût tutmak istedikleri için öyle tarifleri nass-ı Kur'an'a tercih ve en mükemmel silah-ı istibdâd ittihâz eylemişlerdir. (Akâid kitablarında mezkür hilâfet evsâf ve şerâiti; ictihad derecesinde âlim, umûrda âdil, bütün mesâlih-i ümmeti tesviye ve temine muktedir olmak ve Kureyşî ve erkek bulunmak gibi umûrdan ibarettir. Halifenin nasbı ve icab ederse hal'i de ümmete aittir. Bu şurût mürûr-ı zamanla büsbütün ihmal olunmuş veya âyât-ı mensûha hükmünde tutulmuş; lâkin mensûh âyetlerle amel olunmuyorsa da kıraati sevab diye Kur'an'da ibka buyurulmuş. Abdülhamid ise buna da bakmayarak hilâfet şurût ve evsâfını Türkiya kitablarından tayy ettirmiştir). O tarif mûcebince icrâ-yı hükümet eden zevâtın ef'âl ve harekâtı millet tarafından kuyûd-ı metîne ve makûle ile takyîd ve tahdîd olunmadığı halde hilâfet hakkında nazariyât kabilinden bir takım tarifât ve münakaşât ve sâire neye yaradı? Yalnız zaleme-i mülûk ve hulefânın zulm u istibdadlarını takviye ve teyid etti. Bu ulemânın birinci tarifte gördükleri halel ise nübüvvete de sâdık olmasıdır. Halbuki bu müşkil bir iki kayd ilavesiyle pek kolay hal olunabilirdi. Meselâ "ümmet tarafından müntehab bulunan şahsın umûr-ı millette riyâset-i âmmesidir" denemez miydi? Bir tarifin mücerred elfâzına müteallik bir halel afv olunmaz da sû-i istimali millet-i İslâmın inkıraz ve zevâlini teshîl ve tesrî' edebilecek diğer tarifler ediveriliyor! Her şeyin maksadına ve mütezammın olduğu maslahata bakmak evlâ değil mi? Her tarif efrâdı câmi' ve ağyârı mâni olmak gibi laflar zâten bazı hükemânın kuru münaza'âtından ileri gelmiştir. Birinci hilâfet tarifini vaz' u ihtiyâr eden ulemâ sonra öyle mantıksızlığın kâffe-i mesâlih-i İslâmiyeye tercîh olunabileceğini idrâk edememişlerdir zan olunur. Birkaç asırdan beri memâlik-i İslâmiyede gâyet cüz'î bir mesele-i fıkhiye için o kadar kelimeler sarf olunur da ümmetin hayat u memâtına müteallik en mühim bir mesele-i siyasiyede bir kayd-ı müfîd büyük bir günah imiş gibi o derece ihtisarlara riayet ve beyhude itirazlara himmet olunagelmiş! İhtimal ki bir takım mütehakkimlerin gazaplarından ihtirâzen o yolda mümâşât ihtiyâr edilmiş veya çok söylemek rahata veya maslahata muvafık görülmemiştir.

Türkiya'da Hilafet-i Resmiye Var mı?

Emanât-ı Mübareke

Birinci Sultan Selim nâhak yere birçok kanlar dökmek, tekrar İran üzerine yürümek davasıyla asâkirini şarka sevk ederken Adana hizaların-

da cenûba tevcih ettirip aldatmak, bir hayli memâlik küberâ ve şürefâsına yüz binlerce altun ihsanât dağıtmak gibi tedâbîre rağmen hilâfet-i umumiye davasını âlem-i İslâmîye kabul ettirememiş, memâlik-i sâire Müslümanları tarafından musaddak bir hilafetle Türkiya'ya avdet edememiş ve yalnız zâtına lâyık görülen "Hâdimü'l-Haremeyni'ş-Şerifeyn" ünvanıyla iktifaya muztar olmuş ve lâkin Türklerden hacâletini örtmek üzre ganâim-i kesîre meyanında Mısır'dan gasb ettiği bir takım şeylere emanât-ı mübareke nâmını verip dava-yı hilâfetini sâir Müslümanların tasdik eylediklerini iddia etmeye lüzum görmüş ise bu kadar zahmetlere bir mükâfat olmak üzre hiç olmasa Türkiya'da bir hilâfet-i resmiye ihdasına muvaffak olmuş mu veya cesaret edebilmiş midir? Bu süalin de cevabı selbî ve gayrı îcabîdir: Birinci Selim ve halefleri hulefâ-yı Emeviye ve Abbasiye'nin hilâfet şe'âiri olmak üzre istimal etmiş oldukları resmî şe'âir ve alamâtını umûr-ı hükümette ittihaz ve istimal etmeye cüret edemediler. Türkiya'da ve ona tâbi olan memâlikte hutbe dualarında evvelki hal üzre Âl-i Osman padişahları "elâ ve hüve's-sultan ibni's-sultan" terkibiyle yâd olunmuşlar ve "elâ ve hüve'l-halifetü ibnu'l-halife" diye yâd olunmaktan mahrum kalmışlardır. Kezâlik düvel-i ecnebiye ile akd edegeldikleri 'ukûd ve mukavelât-ı resmiyeyi sultan ünvanıyla imzalamakta bulunmuşlardır. Türkiya mehâkim-i şer'iye ve nizamiyesinin ısdar etmekte oldukları i'lâmât dahi sultan namına ısdar ve o gibi evrak-ı resmiyede halife lakabının istimalinden ihtiraz olunmaktadır. Hatta evkâf huccet ve beratlarının ve makamât-ı mübarekeye gönderilen pûşîde, âvize gibi şeylerin ve mütenevvi fermanların hep sultan namıyla zikr u tevsîm edilmekte bulunduğu malumdur. Türkiya'da darb olunan sikkeler dahi bir halife ism u resminden hâlî ve yalnız birer sultan tuğrasıyla ismini hâmildirler. Devlet nişanları dahi "el-müstenidü bi-tevfîkâti's-Samedâniyye melikü'd-devleti'l-Osmaniye" gibi sultan ismini müş'ir ve üstü yanlış bir terkibden gayrı bir şey irâe etmiyorlar. Asâkir-i şâhâne dahi "halifem çok yaşa" diye bağırmıyorlar. Enderun-ı Hümâyûn'da Türkiya padişahlarının isimlerini hâvi bulunan levhada dahi bir halife lakabı veya ismi görülmüyor. Burada zikr olunan alamât ve şe'âir Türkiya'da sultana muzâf ve halife namından tehî bulunduğundan bu hal orada hilâfet-i resmiyenin bile mefkûd olduğuna delil-i celîdir.

Hakikat böyle olunca dinî hilâfet-i umumiye davası ne yüzle ikâme ve umum âlem-i İslâmîye işittirilmesine o kadar cehd olunur? Padişahlarının keyfince Türkleri aldatıp ziyade perişan ve sâir Osmanlıları elleriyle daha bedbaht etmek üzre husûsen İkinci Abdülhamid o dava-yı kâzibeyi

bütün mesâlih-i devlet u millete tercîh etti. Mısır ve Hind gibi bazı memâlikte birkaç menfaat-perest gazeteciye ittibâen bir takım kimseler Abdülhamid'e halife diyorlarsa boş bir ünvanla çok iftihar ve bazı şeyler ihsan ettiğini bildiklerindendir. Türkiya dâhil ve hâricinde birkaç alay meşâyih da eltâf-ı şâhâneye nâiliyyet ümidiyle o davayı tasdik etmektedirler. Almanya İmparatoru dahi o davayı tasdik ettiği için memâlik-i mahrûseyi Almanya müsta'merâtına karîb bir hale koymağa muvaffak oldu.

Enderun-ı Hümâyûn'da mahfûz ve emanât-ı mübareke namıyla mevsûm olan eşyaya gelince sıhhati gayrı sâbittir. Melik Zahir Baybars kendi entrikası için iki kişinin şehadetine binâen ikinci hilafet-i Abbasiye'yi Mısır'da kurdu ise onun ve emsâlinin birçok makâsıd-ı siyasiye ve şahsiye için bir takım eşyaya emanât-ı mübareke namını verip halkı iğfal etmeleri müsteb'ad bir hile değildir. O emanâtın sahih ve hakiki olduğu isbat olunduğu takdîrde bile Allah'ın Müslümanlara en büyük emâneti olduğu hepsi tarafından tasdik edilen Kur'an-ı Kerim'i dinlemeyip ahkâmını tatil ve hilâfını irtikâb eden zaleme-i mülûkün o emanâta mürâiyâne ihtiram ve tazim eylemelerine ukalâ-yı Müslimîn iltifat etmez. Bîçare cühelâ aldanır. Kur'an mûcibince padişahlarından icrâ-yı adaleti isteyeceklerine emanâta münafikâne ihtiramını işittikçe şahsına mahabbet ve evâmirine itaatle iki cihanda kendi hüsranlarına hizmet ederler. Düvel-i ecnebiye Abdülhamid patlasa hilafet-i resmiyeyi bile tasdik etmezler. Hulefâ-yı Emeviye ve Abbasiye ve Fatımiye'nin düvel-i ecnebiye ile akd etmiş oldukları 'uhûd ve sâireyi hilâfet namına imzalamış ve kabul ettirmişlerdir. "Hırka-i Saâdet" ziyareti senede altmış yetmiş bin lira itlâfına bâis olmaktadır. Bu meblağ kaç bin yetimin talim ve hüsn-i terbiyelerine kifâyet eder? Emanâtın mahfûz bulunduğu Enderun'da bu yüzden birkaç yüz tenbel beslemek üzre ihtiyâr olunan masrufât-ı sâire ise bu meblağın birkaç mislidir?

Resulüllah'a Vekâlet-i Mutlaka???

Ahd-i saadetten on dört karn (asır) sonra Türkiya'nın otuz dördüncü hükümdarı Abdülhamid Hân Muhammed aleyhi's-selâma vekil olmak davasına da kalkıştı. "Vekil-i Resul-i Rabbi'l-âlemîn, vekil-i mutlak-i Seyyidi'l-mürselîn" gibi uzun terkibler tertip ettirmeye başladı. "Hilâfet-i kübrâ-yı İslâmiye" tabiri muattal Kanun-i Esasi'de mestûr olduğundan

hasbe'l-îcab daha sağlam görülen ve bir yerde zikri olmayan "vekâlet-i mutlaka-i mukaddese" ihdas ve gâliben tercih olundu. Bu yeni ta'azzum davası ne münasebetle meydana atıldı? Ebu'l-Hüda ve emsâli alaycılar Abdülhamid'le eğlenmeyi çok sevdikleri için hod-furûş-i serseme taze bir hap yutturdular. Bazı makalâtta görüldüğüne göre daha evvel bir takım te'vilciler bazı mülûk istibdadını ziyade takviye için öyle bir şey uydurmuşlardır. "el-Vekilü ke'l-asîl" [Vekil asil gibidir] fehvâsınca Peygamber'e vekâlet hilafetten daha kuvvetli add olunmuş olmalıdır. Meşhur Monla Hüsrev *Dürerü'l-Hükkâm*['ın] kitabu'l-vekâle [bahsin]de nakl ediyor ki: Gerek vekâlette ve gerek izinde gayrın tasarrufuna rıza mânası vardır. Vekâlet lugaten hıfzdır. Vekil ondandır. Şer'an tevkîl ise kişi işinde tasarrufu gayrısına tefvîz ve onu kendi makamına ikâme eylemesidir. Bir âdem diğerine 'herbir şeyde vekilimsin' dese yalnız hıfz etmekte vekil olur. Ve eğer 'emri câiz bir şeyde vekilimsin' deyu ilave ederse talak ve itâka varıncaya kadar cemî-i tasarrufâtta vekili olur. İmdi Peygamber aleyhi's-selâm bunca zamandan beri dâr-ı ahirette bulunduklarından el-ân dünyada bulunan bir âdemi kendi bir takım işlerine nasıl vekil nasb u tayin ederler? Böyle bir vekâletin cevazına dünyada kim kâil olabilir? Sıddîk-i Ekber namazda Peygamber aleyhi's-selâm'a halef olmuşlarsa millet intihabıyla re's-i hükümete geçmişlerdir. Muhammed aleyhi's-selâm hiçbir kimseyi kendi yerine reis-i hükümet nasb etmedi. Hal-i hayatında öyle vekâletler, tevkîller de vukû bulmadı. Münasip bir reis-i hükümet bi'l-intihab nasbı vazifesi, mesuliyeti ve her vakit hükümetin mesâlih-i enâma tatbiki ümmete terk u ihale buyuruldu. Hulefâ-yı Râşidîn devrinde kendi yerine diğerini vasiyet ve tayin etmek mânasında bir vekâlet varsa o da yalnız Ebu Bekir-i Sıddîk'in Ömer-i Faruk'u bizzat intihab ve kendine halef tayin etmiş olmasıdır. Hazreti Osman şehit edildi. Kendine halef, vekil tayin etmedi. Hazreti Ali de şehit olunca makamlarına birinci mahdumları İmam Hasan kâim oldu. Altı ay mürûrunda Hazreti Muaviye hilafete geçti. Ondan sonra ziyade yolsuzluklar başladı.

Şimdi düşünmeli ki sonradan nâ-ehil eline geçmiş olan hilâfet az bir musibet değil imiş gibi bir de müstebidler için vekâlet-i mutlaka icad eden müdâhinlerin efkârınca Birinci Yezid ve İkinci Abdülhamid gibi herifleri Peygamber postuna iclâs edip "el-vekilü ke'l-asîl" fehvâsınca Resulüllah'a vekâlet-i mutlaka ile teyid ve bazı kavillerin tafsili üzre ehl-i İslâmın emvâlini, a'râzını, ervâhını ve bilcümle mesâlihini öyle mahlukların hevâ-yı nefsanîlerine teslim etmek gibi sakîm, mühlik, mecnûnâne bir siyaset, telâfisi gayr-ı kâbil ve belki ümmeti kâtil fenalıkları intâc etmez de

ne yapar? Çin imparatorunun sahte bir ulûhiyet davası bile tebe'asını o derece ızrar etmemiştir. Öyle muzır hilâfetlerin ehl-i İslâma îka' edegeldiği mesâib şuhûd-ı tarihiye ile sâbittir, âsârı her gün görülmektedir. Umum Müslümanlar din ve dünya işlerinde Resulüllah'a itaat edercesine vekil-i mutlakı olan Abdülhamid'e itaat etmeye şer'an memur ve dînen mecburdurlar demek şerrü'l-beşer Hayrü'l-beşerin mutlak vekili ve bugün yegâne bedelidir demekten ne farkı vardır? Hüsn-i terbiye sahibi bir âdem Muhammed aleyhi's-selâmın nübüvvetlerine mu'tekid olmasa bile mezâyâ-yı sâmiyesini istihkar ve şeriat-ı celîlesini o derece istihfâf etmekten utanır ve teeddüb eder. Misk bulunmayan bir yere pislik koyup eknâfı kokutmak, âleme de koklatmak lâyık mıdır? Mürâi bendelerde bir şemme-i iman yoksa şâmmeleri o kadar bozuk mudur? Kendi burunlarına tıkasalar pek münasip olur.

İmamet, hilâfet, vekâlet sözlerine müteallik olarak burada bir miktar tafsil vermekten maksat budur ki millet, her kılınçtan keskin olan din silahını fena kullanan ellerden almalı ve bir daha nâ-ehil eline vermemeli. Vech-i ma'rûz üzre umûr-ı âmmede riyaset şerefiyle padişahını behremend ederek hazine-i kudretten umum ahaliye tevdi ve ihsan buyurulan kuvâ-yı akliye ve bedeniyesini hayat-ı maddiye ve mâneviyesine yarayan şeyleri iktisabda hüsn-i istimâl ile mazarrâttan tevakkîye ve menâfi'-i umumiyesinde terakkiye ikdam ve ihtimam eylemelidir. Eğer hükümet-i İslâm hakikaten millete ve sûreten padişaha menût olarak bu metîn ve makul kaide üzre devam edeydi ehl-i İslâmın evâilinde ihraz etmiş olduğu me'âlî ve mehâsinde terakkisine bir halel getirilmez ve gittikçe miknet u mehâbeti artardı.

Namazda İmamet ve Millete İmamet

Dinî ve siyasî imamet veya hilâfet şerâit ve evsafını câmi' ve hâiz olmayan müstebid padişahların a'mâl u harekâtına itiraz edebilenlere hem cevap olmak ve hem o şerâit ve evsafı aramağa çare bırakmamak üzre gayet kolay, pek geniş ve ziyade emin bir tarîk-i istibdad bulmağa himmet olunarak her Müslümana farz olan namazda imamet meselesine müracaatla maksadın idrâk ve teminine muvaffakiyet hâsıl olmuş ve bu hile-i acîbe sâyesinde zalemeye evvelkinden ziyade nâfi' ve her vakit itirazdan sâlim hidemât-ı azîme takdimiyle beraber elkâb-ı fâhire ibkâsına sağlam

bir çare keşf u tasvip olunmuştur. Bu karar-ı ahîre itiraz edecek bir âdem Türkiya'da kalmamış veya işitilmemiştir.

Türkiya ulemâsı meyanında el-ân tasdik olunduğu üzre bir fâsıkın namazda imam olmasının cevazına kıyâsen diğer fâsıkın ümmete imam (halife, pâdişah) olması dahi câiz görülmektedir. Bu tecvîz ehl-i İslâma yutturulan zehirli hapların en muzırrı veya en muzırlarından biri demeye sezâdır. Fıkıh kitaplarında bir fâsıkın namazda imameti mekrûh ve lâkin "kıldırırsa" câizdir; namaz iâde olunmaz denilmiştir. Lâkin bir fâsıkın bir mahalde adedi mahdut bir cemaate namazda imam olması o sûretle câiz ise diğer bir fâsıkın lehinde olarak umum milletin dünyevî ve uhrevî umûruna şu cevazın tamimi de caiz midir? Hangi akıl bunu kabul eder? Ve usûl-i İslâmiyeden hangisine muvâfıktır? Bu mesele-i cevaz ne gibi kalıplara konularak en nihayet padişah fâsık ise de bir fâsıkın ümmete imameti (halifeliği, padişahlığı) şer'an câizdir hükm-i garîbinin nasıl verildiğine ziyade itina lâzım ve dikkat pek mühimdir. Derler ki Türkiya Devleti'ni herne sûretle mümkin ise ızrâr etmek dâ'iyesiyle iştihar etmiş olan Ali Kuşcu Efendi'nin devr-i ikbâlinden beri Türkiya'da cevâmi imamet ve hitabeti gibi vezâif-i diniyenin evlâd u ahfâda intikali kâide-i muzırrası ittihaz olunduktan sonra bu vezâif ekseriyet üzre ehli olmayan zevâta geçmeye başlamış ve îfasına lâzım olan evsâf-ı matlûbe gözetilmediğinden mürûr-ı zamanla cevâmi-i şerife eimme ve hutebâsı ile bazı günler ahaliye vaaz u nasihat etmeye muvazzaf olan ulemâ hükümet nezdinde aceze makûlesi, ahali nazarında muhtacîn gürûhu ve küberâ dâ'iyânı sıfatlarını almışlardır. Tecvîz-i malum üzre dahi bir cihetten fâsıkın namazda imam olması mekrûh ve lâkin câizdir denildikten sonra mekrûh ve kerâhet kelimeleri de unutularak "bir fâsıkın ve husûsen fıskı mestûr olanın namazda imameti câizdir" cümlesi bir hükm-i ilâhî gibi tutulmuş, bunun üzerine din-i mübînin direği olan namazda bir fâsıkın imameti câiz olunca şu fâni ve mezmûm dünya umûrunda dahi hasbe'l-maslaha ne için câiz olmasın süali vârid olarak bir fâsıkın dünyevî ve uhrevî kâffe-i umûr-ı millette imam (halife) olması kaziyyesi bazı kerre her nasılsa hüsn-i kabulle, bazı defa da muktezâ-yı maslahat veya def'-i zarar sözüyle tasdik olunmuştur.

Şimdi fâsık veya müttaki bir padişah bulunduğu yerde olsun kendi cemaatine namaz kıldırmağa hiç lüzûm görmeyerek emr-i hilâfetin esası denilen şu vazifeyi bir hayli mebâliğ sarfıyla hevâsına lâyık bulduğu kimselere tevcih ve uzak yerlerde câmi imam ve hatibi gibi edasını deruhte edecek âdemlerin nasbını kadılara ihale ile iktifa edebilir ve şahsının cühelâ karşısında tebcîli için hutbe dualarına istediği evsaf-ı celile ile medâyih-i seniyye ilave ettirip bîçare ehl-i İslâm cemaatlerini aldatmağa

muvaffak oluyor. Fenalıklar burada bitmiyor. Daha dehşetlileri var ki fâsık ve zâlim gibi kelimelere verilen mânalara terettüb ediyorlar: Din usûlünden birini veya bir kaçını veyahut hepsini alenen tahkir veya muharremâtı istihlâl yani haram şeyleri helâl add etmek gibi bir söz veya bir hareket Müslüman bir kimseden sâdır olmadıkça herne yaparsa yapsın asrın en zâhid ulemâsı onun küfrüne hükm edemezler. Herif fâsıktır fakat küfrüne hükm olunmaz. Bir fâsık kâfir olmak lâzım gelmez derler. Mezkür kayıtlardan zâhiren ihtiraz kurnazlığında bulunan zâlim hakkında da bu re'y-i garip verilmektedir. Müdâhin âlimlere gelince miskînâne veya mürâiyâne bir tavırla mademki bir fâsık veya bir zâlim kâfir olmak şer'an lâzım gelmiyor, dediğiniz gibi Abdülhamid fâsık veya zâlim veyahut her iki sıfatı hâiz bir âdem olsa bile zâhirde küfrüne hükm etmeye medâr olabilecek bir kavli işitilmediğinden veya bir fiili görülmediğinden tekfîrine gidilemez ve küfrüne hükm olunmağa cesaret edilemez. Binâenaleyh hasbe'l-maslaha Abdülhamid Hân'ın padişah ve imamü'l-müslimîn olması gayr-ı câizdir diye ne vechile hükm edelim demekte tereddüt bile etmezler. Belki de Abdülhamid Hân fâsık ve zâlim olsa bile yine ehl-i kıbleden bir Müslümandır ve böyle bir Müslümanı tekfîr küfürdür diyerek ve icab ederse diğer teviller de ilave ederek Abdülhamid'i tekfîr edenlerin küfrüne hükm edivermekte su'ûbet çekmezler.

Bu hoca efendilere sormalı ki ne vakit Abdülhamid'in küfrüne hükm edip de hilâfetinin câiz olmadığına dair bir fetvâ-yı şer'iye veya i'lam-ı şer'î verebilirsiniz? Eğer zulmünden bahs olunursa ahd-ı İslâmînin yevm-i bidâyetinden bu ana kadar misli görülmediğine berâhin-i kat'iye ikâme olunabilir. Eğer kavlen haram şeyleri helal saymak gibi bir şeyin sudûrunu ondan beklerseniz o sizden ziyade usta bir herif olduğundan muharremâtı alenen tecvîz veya istihlâl gibi bir silahı bir zaman hasımları olabilecek kimselere hiç teslim eder mi? Bunu kendisinden intizar ediyorsanız ömrü oldukca siz gibi falcılarla pekalâ eğlenebilir ve sakallarınıza gülerek kendi her zulm u şenâatini mevhûm bir Müslümanlık bahanesiyle evvelâ size ve sâniyen ümmete yutturmağa muvaffak olur. Bilinerek veya bilinmeyerek şeriat namına uydurulan tevillere istinâden Abdülhamid her gün yaptığı veya yaptırmakta olduğu mezâlimi veya muharremâtı yalnız helâl add etmesi şöyle dursun herbir emri ilham-ı Rabbânî ve herbir iradesi ayn-ı kerâmettir dedirtmekten korkmuyor. Eğer bütün Türkiya ahalisini soydurttuktan sonra hepsinin ırzlarını pâyimâl ve onlarla beraber çocuklarını umumen katl ettirse bile bu seyyiâtı alenen helâl add ettiği ulemâca sâbit olmadıkça o tevillere nazaran yine küfrüne hükm edilmeyip sade bir zâlim veya fâsık sayılacağından ve kuvvet onun elinde bulunduğu için pa-

dişah ve imamü'l-müslimîn olmasına muvafakat hasbe'l-maslaha lâzım olduğundan ilâ-mâ-şâallâh yaşayarak mezâlim ve mefâsidini idâme ve tamim ile Türkiya'da ehl-i İslâmı büsbütün ihlâk ve tedmîr etmesine ve ettirmesine bir mâni'-i şer'î bulunmamak lâzım gelir (ne'ûzu billâh). Zâlimden zâlime ve fâsıktan fâsıka ne kadar uzak farklar bulunabilir hiç nazar-ı itibara alınmıyor: Meselâ bir âdem muztar olmadan bir veya birkaç defa şarap içse ve tevbe etmeden evvel fâsık olarak birkaç kişiye cemaatle namaz kıldırsa namaz kerâhetle beraber câizdir. Bu hüküm kimseye muzır değil belki birçok kimselere müfîddir. Çünkü namaz Müslümanlara farz ve cemaat ayrıca bir fazilettir. Lâkin Abdülhamid gibi bir âdem kasden mürtekibi olduğu ef'âl-i muzırrrasıyla umum âlem-i İslâmîyi tehlikelere koyabildiği halde hoca efendilere göre öteki gibi ancak bir fâsık parçası sayılabilir ve küfrüne hükm olunamaz çünkü yaptığı fenalıkları alenen istihlâl etmiyor! Bir Müslüman diğer bir insanı bir defa nâ-hak yere tokatlarsa zâlim olur. Abdülhamid kasden bir milleti öldürse o da yalnız zalim sayılır! Hatta kendisiyle Müslüman isimli bendegânı "yaptığımız şeylerin haram olduğuna veya helâl olmadığına itika[dı]mız var" demekte devam ederek veyahut ulemâca şâyân-ı itimat olan sûrî bir Müslümanlığa istinadla iktifâ edip öyle hiçbir şey söylemeyerek bütün dünyanın domuzlarını yeseler ve umum Müslüman kızlarını bozsalar ve diğer çocuklarını şehevât-ı şenî'aya hedef kılıp iki cihanda bedbaht eyleseler ve memâlik-i Osmaniyeyi bilerek Ruslara teslim ve buna mümâsil türlü cinayetleri irtikâb etseler rezillerin yaptıklarını alenen helâl add eylediklerine dair bir şey olmayınca küfürlerine ulemâ-yı asr bir hüküm veremez ve şerlerinden ümmeti kurtaramazlar. Zira nazarlarında öyle câniler yalnız zâlim ve fâsıktırlar. Tekfîrlerine cevaz yoktur. Çünkü ehl-i kıbleden ma'dûddurlar. Şu kadar var ki ümmet artık illâllâh diyerek ehl-i İslâma hakiki küffardan derecâtla muzır ve bedter olan merkûm feseka ve fecereyi ortadan kaldırsa sûfî âlimler çok memnun olurlar. "Zulmeden kavmin kökü kesildi. Hamd âlemlerin rabbi Allah'a mahsustur" [Enâm, 6/45] okurlar. O vakit geberen erâzilin tekfîrini deruhte edenlere bir şey demezler.

O Gibi Kaziyyelere Müteallik Bazı Diğer Cihetler ve Müretteb Fer'ler Bi'l-Münasebe Zikr Olunsa Yeri Vardır

Ancak Allâmu'l-ğuyûb olan Allah'a keyfiyet ve hakikati malum olabilen yürek, gönül, kalb akidesi, imanı, tasdiki ve itminânı, mabûd-ı haki-

kîye irtibatı, nübüvvete iz'ânı gibi gizli hâlât bir âdemde hakikaten bulunursa dünyada hüsn-i ahlâkiyle salâh-ı a'mâline ve ahirette azabdan necatıyla Cenete duhûlüne din-i İslâmca bir esas-ı kavîm add olunmakta ise de mücerred bir ikrâr-ı lisan bu hafî akide-i îkâna delil tutulup bütün a'mâl-i sâlihanın o aleni ikrara nasıl kurban ve feda edilerek bu sûretle her türlü a'mâl-i muzırranın o mechul itikada riâyeten ne gûne irtikâbına meydan verildiğini ve bazı hadisâtta itikadın bile zâhir-i hale hürmeten ne vechile yok hükmünde tutulduğunu, hatta bazı defalar yalnız bir isim bunların hepsinin yerine kâim olarak bütün muzır şeyleri himaye ve ikâmeye nasıl bahane olabildiğini bir dereceye kadar anlatmak ümidiyle vech-i âti üzre bazı misâller dermeyan edildi: (Yekdiğerine zıt add olunan ve ahvâl-i kalbden madûd olan küfr ü imana ikrar-ı lisan veya zâhir-i hal veyahut bir isim delil ittihaz olunmaktan nâşi nice nice musibetler husûle gelmiştir). Fısk u zulmleri malum ve Müslüman isimli merkûm heriflerden biri ulemâya göre küfrüne hükm ettirebilecek söz ve şeyleri alenen tefevvüh ve irtikâb etmedikçe yine ulemâdan mürekkeb bir cemaata o herif cünüp halinde namaz kıldırsa namaz câiz olur. Zira ağzıyla Müslümanım dediğine veya babasından kalma bir Müslümanlık tasladığına ve zâhir-i haline nazaran namazın cevazına hükm etmek ulemâya lâzım gelir. Çünkü o cünüb-i müstehzî yalnız fâsık veya zâlim veyahut mürtekib-i kebîre gibi bir şey add olunabilip zulm u fıskından dolayı tekfîri cihetine gidilemeyeceğinden o halde kıldırdığı namazın câiz olduğuna ulemâ-yı asr hükm etmeye muztardırlar. O gibi fâsıklara namazda iktidâ ettikleri çok görülmektedir. Câiz ki öyle cünüp bir imamın Müslümanlığına senâhân ve emsâlinin çoğalması için dua-hân dahi olurlar (ve hâkezâ daha çok acı istihzâları mahir fâsıklar, gafil mütedeyyinlere yutturabilir). Diğer cihetten hakiki ve samimi bir Müslüman bir takım tedâbîr-i hasene bulup bütün kürre-i arzın insanlarını din-i İslâma idhal ve dünya ve ahirete müteallik esbâb-ı saadete îsal etse ve artık dünyadan bıkarak dâr-ı sevaba gitmek arzusuna düştüğü bir hengâmda meselâ sahih itikad olunan Tevrat'ı veya İncil'i veyahut bunlarda menkûl Beni İsrâil hikâyelerinden birini veya bir kısmını alenen inkâr ediverse derhal küfrüne ve bütün a'mâlinin butlânına hükm olunur. Zira küfrünü ızhar etti ve lâzım ise bir hayli dünya işkencelerinden mâ'ada ebediyyen Cehennem azablarına müstehak oldu denir. (Bir Müslüman küfrü müsbit bir şey söyler veya fiilen irtikâb ederse evvelden eda etmiş olduğu ibadât ve hasenât bâtıl ve zevcesi varsa boş olur. Yeniden Müslüman olmak ve zinadan sakınmak isterse imanıyla nikâhını ve Allah'a borcundan kurtulmak için evvelki ibadâtını tecdîde mecburdur derler).

Bir âdem Kur'an-ı Kerim'le tamamen âmil olarak milletine en nâfi' işler yapmağa çalışmakta iken "mensûh bir âyetten hiçbir fâide yoktur" dese veyahut hiç de ulûhiyetine kâil olmadığı güneşe alenen bir secde ediverse zâhir-i hale bakılarak derhal küfrüne hükm olunur ve yüreğindeki itikad herne ise "beynehu ve beynellâh" [kendisiyle Allah arasında] denir. Müslümanım diyen bir edepsiz gece gündüz şürb-i hamr, kumar, zina, livata gibi menhiyyâtla iştigal etse sûrî müslümanlığı sâyesinde her vakit tekfîr toplarından emin kalabilir: Yaptığı fenalıkların haram olduğuna kuru bir lafla kâil olması veya helâl dememesi kifâyet eder ve lafzî dava-yı itikadında ulemâca tekzîbine medar olabilecek bir fiili görülmeyince veya bir sözü işitilmeyince her vakit Müslüman sayılarak iltizam ettiği menhiyyâtta ömrü oldukça ahlâk-ı ümmeti ifsad edebilir ve tekfîr hükümlerinden korkmaz. Bu takdirde meselâ millete en muzır kırk elli senelik muharremât-ı mütenevvia ile mezâlim-i 'adîde mürtekibi kâfir olmaz ve yalnız birini kavlen bir kerre tecvîz eden kâfir olur. Latife tarîkiyle olsun bir defa bir haramı bilâ-zarûre helâl saymak veya cevazına kâil olmak küfr add olunur. Diğer cihetten kırk elli senelik ibadât-ı lâyıka ile millete hidemât-ı nâfi'a bir küfr sözüyle yıkılabilir ve sahibi ebediyen Cehennem azabına müstahak olur demek bugün ulemâca muteber kâide-i tekfîriye muktezâsıdır.

(O dehşetli şenâyi'-i ef'âl ve mezâlimiyle kırk elli sene ehl-i İslâmı ızrâr ve ihlâk eden bir padişah veya bir Müslüman isimli diğer bir şahıs ulemâ-yı asr tarafından tekfîr edilmedikten başka vefat ettiği vakit zâtına lâyık merâsim-i İslâmiye ile techîz u tekfîn olunarak cenaze namazı kılınır ve imamın halinden istifhamı üzerine meyyitin hüsn-i haline cemaatce şehadet edası sevab add olunur, ruhuna rahmet duaları okunur ve artık mevtâ-yı Müslimînden sayılarak hayırla zikri lâzım ve hakkında fena bir şey söylemek gayrı câizdir ve cenazesini taşımakta herbir hatve birkaç sevabdır denir. "Mevtalarınızı hayırla zikrediniz"[3] hadisi ehl-i İslâma hakikaten muzaf insanlar hakkında söylendiği gibi ehl-i İslâmı öldürmekle ifnâ-yı hayat etmiş ölülere dahi tamimle rivayet ve tilâveti mültezim ve öyle ölüleri hayırla yad etmek âdâb-ı İslâmiyeden ma'dûd ise ehl-i İslâmdan mağsûb bir hayli emvâl ve emlâkin zaleme tarafından bir takım ulemâ ve meşâyihe tevzî ve ebniye-i vakfiyenin teksîr edildiğine taaccüb olunmamalıdır. Küberâ-yı zaleme ve ağniyâ-yı fecerenin lâşeleri taşınırken önlerinde bir gürûh şüyûh ve dedegânın bülend-sadâ

.....

3 Taberanî, *el-Mu'cemü'l-Kebir*, XII, 438; Mübarekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, X, 270.

ile tekbirât u tehlilâtı uzak yerlere işittirmekte oldukları ve sulehâ-yı fukaranın cenazelerini diğer fukarânın ve bazı kerre üç dört hamalın taşıdıkları malumdur).

Müslüman isimli bir herif "yaptığım şeyler haramdır veya helâl değildir" deyü lisanıyla îcab ederse söyleyerek yirmi otuz sene âdem soymak, eşya çalmak, para dolandırmak gibi mazarratlara devam etse bunun için küfrüne hükm edilemez ve lâkin bir defa zünnâr kuşansa heman tekfir edilebilir. Çünkü "küffara mahsus bir şiâr takındı" denir. Evâmir-i kat'iyesiyle gûnâgûn seyyiât ve kebâiri irtikâb ettiren ve mesâvî-i zâtiyesi âsâr-ı 'adîde ile sâbit olan Abdülhamid gibi bir hükümdar bütün âlem-i İslâmiyetin siyaseten menât-ı selameti sayılabilen vâsi', azîm ve mehîb bir devlet-i İslâmiyenin nısfına karîb arazi-i münbitesiyle mevâki'-i mühimmesini a'dâya verdikten sonra bâkisini de sekenesiyle beraber kasden tahrip ve istilâ-yı ecânibe takrîb etse ulemâ-yı zaman bir hîle-i şer'iye bulup herifin küfrüne bir fetva-yı şer'iye vermeye ictisar etmedikleri halde o hükümdar Kur'an-ı Kerim'den meselâ Ebu Leheb'in karısına müteallik olan bir satırlık ibareyi alenen kaldırsa veya kaldırılmasını sarâhaten emr etse bütün ulemânın ittifaklarıyla tekfîr olunur. Böyle de denebilir ki o hükümdar herkesin malumu olduğu üzre birçok âyât-ı Kur'aniye ile ehâdîs-i nebeviyenin me'ânî-i münîfesi olan hak ve adalet sözlerini ve bir hayli şeriat hükümlerini muzır diye kitaplardan ve evrâk-ı resmiyeden 'amden kaldırtmakta ve mahsus memurlara çizdirtmekte olduğu halde tekfîrine kıyam etmeyen ulemâ-yı zaman mücerred ibret kabilinden olan mezkür ibareyi Kur'an'dan tayy ettirdiğini görseler alenen kâfir oldu diyerek müttefikan tekfîrine himmet ederler. Öyle bir hükümdar istişare-i ukalâya rağmen ve kasden açtığı bir muharebede tedâbîr-i seyyie ve hâinânesiyle birkaç yüz bin asker ile birkaç milyon sâir ehl-i İslâmın kırılmasına bâ'is olduktan sonra mülk-i İslâmdan beş on vilâyetlik münbit arazi-i vâsi'a ile kırk elli milyon liralık tazminâtı gâlip Hıristiyanlara verse ve binlerce İslâm mabedinin kilîsa ve meyhanelere tahviline sebeb-i müstakil olsa ve milyonlarca ehl-i İslâmı Hıristiyan veya perişan olmak tehlikesine maruz etse bu fenalıklarından dolayı tekfîr edilmediği halde şer'an farz veya vâcib olmayan ve yalnız bir sünnet hükmünü hâiz olan ezanın bir iki gün okunmasını bilâ-sebeb men ediverse şe'âir-i İslâmiyeyi ibtal ve izale töhmetine binâen tekfîrine ibtidar olunur. Hatta o rezil hükümdarın bâ'is olduğu hasârât-ı İslâmiyeyi unutturacak hidemât-ı hasene ve nâfi'aya hayırlı bir hükümdar nâil ve muvaffak olduktan sonra İslâmca farz veya vâcib bir şey olmayıp mücerred bir sünnet olan ezanı sebepsiz

bir iki gün men etse bu sebepden dolayı tekfîr hükmünde o rezil hükümdardan tefrîk edilmez:

"İzalesi farz bir melûndur ve aleyhine kıyam fariza-i İslâmdır" deniyor. Onda dokuzu eclâf-ı zaleme gürûhundan olan zamâne kadıları ef'âl-i rezilâneleriyle her gün şeriat-i İslâmiyeyi tekzîb ve tahkîr etmekte oldukları mercileri bulunan Bâb-ı Fetva'ya malum iken en rezillerinden biri önünde zulm-dîdelerinden fakir ve cahil bir Müslüman kendi mazlumiyetine ağlamak ve açlıktan ağlayan bazı yetimlere acımak gibi müellim hâlâttan müteessir olup levhası mahkeme duvarına asılmış olan meselâ "Zulmen yetimlerin mallarını yiyenler batınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar, zaten de yakıcı ateşe yaslanacaklardır" [Nisa, 4/10] âyetini göstererek "Bu kadar mezâlim-i fiiliye ile tekzîb olunan bu âyeti artık ben inkar ederim" dese o rezil hâkim o fakirin itikadı ne olduğunu sormayarak mücerred o lafına nazaran derhal küfrüne bir hükm ü i'lâm verebilir. Hatta karısının boş olduğuna dahi bir hükm ü i'lâm vermiş bulunursa bu iki i'lâm Bâb-ı Fetva'ca tasdik olunur ve şer'-i şerife muvâfıktır denir. Çünkü cahil fakir kavlen âyeti inkâr etmiştir ve herne ise itikadı nazar-ı itibara alınmaz. Halbuki her gün ahkâm-ı zâlimâneleriyle o gibi âyetleri tekzîb eden kadılar ellerinden geldiği kadar yetim malını yemek, rüşvet almak, bâtılı hak ve hakkı bâtıl yapmak ve ahkâm-ı ilâhiyeye muğayir hükümler ısdar etmek gibi şenâyi'-i ef'âl ile iştigal ederlerken bunun için tekfirden korkmak değil terfî ve taltiflere nâil olmak onlara mev'ûd ve mukarrerdir. Çünkü onlar küfriyâtı fiilen irtikâb etmekte iseler de o fakir gibi ağızlarını açmağa mecbur değillerdir.

Kezâlik Müslüman bir kimse senelerce en muzır içkiler kullanarak envâ'-ı fuhşiyâta koyulsa ve bu tarîkle binlerce masumun iki cihanda bedbahtlıklarına sebep olsa irtikâb ettiği muharremât helâldir veya haram değildir demedikçe veya ismini bir Hıristiyan ismine tebdîl etmedikçe derûnunda bekası mefrûz olan itikadına itimad olunarak tekfîrine varılmaz. Arasıra günahlardan istiğfar yolunda bir takım laflar dermeyan ederse "Lâ kebîrete ma'a'l-istiğfar" [tevbe, kebîreyi büyük günah olmaktan çıkarır] kabilinden taltiflere lâyık görülür. (Bir Hıristiyan bazı esbâbdan ötürü ehl-i İslâma büyük iyilikler etmek istese ve dünyanın en büyük âlimi ve insaniyete en hayır-hâh bir zât olsa yine o fâsık müslümandan bedter ve kâfir ve ehl-i İslâma ziyade muzır ve bedhah ve ictinabı vâcib bir kimse add olunması muktezâ-yı kâide-i malumedir). Tekfir gülleleri öyle kişinin muharremâtı kavlen tecvîzine atılır ve ef'âl-i rezîlânesinden teb'îd olunur, çünkü kalbinde bir itikadın sebatı tahayyül olunmaktadır.

Görülüyor ki küfr bir cihetten gayet kolay isnad olunuyor ve diğer cihetten vukûuna hükm âdeta muhâle muallak kalıyor. Ancak Allah'a malum olan yürek itikadının hâtırı için o kadar külfetler ihtiyar edilerek en mühlik me'âsî-i fiiliyeye meydanlar açılmış ve bir hayli a'mâl-i sâlihaya çok mevâni' ihdas edilmiş olduğu halde bazı defalar perde-i 'uyûb u zünûb olabilen bir zâhir-i hal uğrunda itikad da feda edilmiş ve sonra mücerred isim ve lakaplar zâhir-i hale bedel olmağa başlamış ve herbir şeye kâfi add olunmuştur. Eğer Ehl-i sünnet ulemâsınca a'mâl-i sâliha imandan rükn sayılmıyorsa niçin yürekte vücûduna delil-i zâhirî ittihaz olunmasın? İkrar-ı lisan tercüme-i zamîr ise a'mâl-i sâliha daha kuvvetli ve daha sağlam delil değil midir? Ahvâl-i dünyeviyede ikrar-ı lisan asl olursa a'mâl niçin olmasın? Kişi a'mâline göre iyi veya fena add olunsa ağız ikrarından ziyade itimada lâyık olmaz mı? "A'mâl zevâid-i imandır" denilmiş ise "A'mâl, ya delâil-i küfr veya delâil-i imandır" demek ehl-i İslâma daha nâfi' ve birçok mazarratlara mâni olmaz mıydı?[4]

• • • • • •

4 Bu risâlenin tamamı 226 sayfadır. Diğer kısımları doğrudan hilafetle alakalı olmadığı, tarihî malumat verdiği veya tekrarlar ihtiva ettiği için sadece 21-92 sayfalar arasındaki kısımların alınmasıyla iktifa edilmiştir [İ.K.].

EK

1906 YILINDA SABAHADDİN BEY, MAC COLL, VAMBERY VE KIDVAİ ARASINDA GEÇEN OSMANLI HİLAFETİ TARTIŞMASI

SUNUŞ VE TERCÜME:
M. ŞÜKRÜ HANİOĞLU

Sunuş

1906 yılında kısa aralıklarla meydana gelen Denshawai olayı[1] ve Osmanlı-İngiliz Akabe sınır krizi İngiltere'de II. Abdülhamid'in, Panislâmizm siyasetini, Kuzey Afrika'da milyonlarca Müslümanı yöneten Avrupa devletlerine karşı kullandığı kanaatini uyandırmıştı. Bu konuda İngiliz hükümetinin duyduğu tepkiyi dile getiren Sir Edward Grey, Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada "Mısır'da [Müslüman] aşırılığının yüksel-

1 Bu isimdeki bir köy civarında güvercin avlamakta olan İngiliz askerlerine yapılan saldırı ve bir İngiliz subayının öldürülüp bir çoğunun yaralanması olayı ile bunun İngiltere siyaseti üzerindeki etkileri için bkz. A & P (Cd. 3086/1906), *Egypt*, 3 (1906): *Correspondence Respecting the Attack on British Officers at Denshawai;* (Cd. 3091/1906), *Egypt*, 4 (1906): *Further Paper Respecting the Attacks on British Officers at Denshawai.*

mekte" olduğunu belirttikten sonra bunun "bir ucundan diğerine tüm Afrika'ya" da yayıldığını iddia etmişti.[2] Sir Edward'ın konuşması sonrasında konu üzerine söz alan İngiliz siyaset adamları da II. Abdülhamid ve Alman hükümetini, Kuzey Afrika'daki Müslümanları bu topraklardaki İngiliz ve Fransız idaresine karşı galeyana getirmekle suçlamışlardı.[3] Bu durumu yakından izleyen ve o zamana kadarki siyasî kariyeri süresince İngiliz desteği ile II. Abdülhamid rejimini devirmeye çalışan Prens Sabahaddin, bu ortamdan istifade etmeye karar verdi.[4]

Sabahaddin Bey ilk olarak görüşlerini Fransız basınında savunmasına yardımcı olan *Siècle* yazı işleri müdürü, Jean-Marie-Antoine de Lanessan'a müracaat ile onun, II. Abdulhamid idaresinin yerini, Osmanlı liberalleri (de Lanessan bu tabiri Sabahattin Bey ve arkadaşları için kullanıyordu) tarafından kurulacak "liberal ve dürüst bir rejim"in alması halinde İngiltere ve Fransa'nın Panislâmist tehditten kurtulacaklarını savunan bir yazısını *Tribune* gazetesine göndermesini sağladı. Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki yazılarda temel olarak Sabahaddin Bey'in görüşlerini dile getiren de Lanessan'a göre, Alman İmparatorluğu Müslüman aşırılığı tahrik ediyordu ve "her nerede Müslüman varsa orada gelecekte artma eğilimi gösteren aşırılık tezahürleri mevcuttu".[5] Bunlardan kurtulma çaresi ise

2 *Hansard's Parliamentary Debates*, 4th Series, 160 (1906), col. 288.

3 Bu konu Caesar E. Farah, "Great Britain, Germany and the Ottoman Caliphate", *Der Islam*, 66, no. 2 (1989), s. 264-88'de ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. "Le Panislamisme Turc en Afrique et en Arabie et la presse Arabe", *Bulletin du Comité de L'Asie Française*, 7, no. 71 (Şubat 1907), s. 59-61; C. E. B., "Notes sur le panislamisme IV", *Questions Diplomatiques et Coloniales*, 28, no 308 (16 Aralık 1909), s. 730-32. Olaya Almanya'nın bakış açısını daha iyi anlayabilmek için şu makalelere bakılabilir: "Panislamische Bewegung", *Tägliche Rundschau*, 29 Haziran 1906; Hans Plehn, "Panislamismus", *Deutsche Monatsschrift für das gesamte Leben der Gegenwart*, 11 (Ekim 1906-Mart 1907), s. 824-32 ve Max Roloff, "Die Muhammedanische propaganda der Neuzeit", *Nord und Sud*, 145, no. 164 (Mayıs 1913), s. 187 ff..

4 Bu konuda geniş bilgi için bkz. M. Şükrü Hanioğlu, *Preparation for a Revolution: The Young Turks, 1902-1908*, (Oxford-New York), s. 125-27.

5 bkz. "Mussulman Fanaticisim by M. de Lanessan Ex-French Minister of Marine", *The Tribune*, 12 Haziran 1906. Bu makalenin bir Fransızca versiyonu da de Lanessan'ın gazetesinde yayınlanmıştır. (bkz. J. L. de Lanesan, "A propos du discours de Sir Edward Grey", *Le Siècle*, 14 Haziran 1906. Bu makaleye atfedilen önem için bkz. G[arreu] D[ombasie], "Questions étrangères: affaires de la Turquie", *Le Siècle*, 17 Haziran 1906. *The Tribune*'ün II. Abdülhamid rejimi aleyhine yayınlardaki rolüne bir misâl olarak bkz. C. E. B., "Notes sur le panislamisme", *Questions Diplomatiques et Coloniales*, 28, no. 307 (1 Aralık 1909), s. 647. Fransız basınında benzer temaları işleyen yazıların bir özeti için bkz. "Pan-Islamic agitation: French apprehensions", ➡

İngiltere ve Fransa'nın, II. Abdülhamid'in "tabiî mirasçısı" olacak Liberal Osmanlılara yardım etmesiydi.[6] Sabahaddin Bey, İngiliz Dışişleri Bakanlığı (Foreign Office)'nın bu yazıya yakın ilgi göstermesi sonrasında[7] doğrudan harekete geçmeyi kararlaştırdı. Sabahaddin Bey, Sir Edward'a gönderilmek üzere bir açık mektup kaleme aldı ve her ne kadar Foreign Office ileri gelenleri yazıyı "dikkate değer"[8] bulduklarsa da bunu genel Jön Türk siyasetleri çerçevesinde cevaplamamayı uygun gördüler.[9] Ancak Sabahaddin Bey açık mektubunu *Times*'da neşretmeye muvaffak oldu.[10]

Mektubunda Osmanlı Devleti'nin hilafet kurumunun merkezi olarak oynadığı role işaret eden Sabahaddin Bey, İngiltere'de güçlenmeye başla-

.....

The Times, 20 Haziran 1906. Panislâmizm ve Kaiser'e yönelik eleştiriler için bkz. *Questions Diplomatiques et Coloniales*, 28, no. 307, s. 646-47; C. A. Court Repington, "Teuton and Turk", *The National Review*, 49, no. 294, Ağustos 1907, s. 871-872; J. Imbart de la Tour, "L'Allemagne en Asie Mineure", *Annales des Sciences Politiques*, 21 (1906), s. 431-53; Enrico Insabato, "La penetrazione della Germania in Turchia", *Rivista d'Italia*, 11/2, no. 9 (Eylül 1908), s. 348.

6 Sabahaddin Bey'in daha evvelki bir yazısı ile bu metindeki benzerlikler ilgi çekicidir. Bir karşılaştırma için bkz. Sabahaddine, "Les Turcs et le progrès", *La Revue*, 59, no. 24 (15 Aralık 1905), s. 441-43. Buna ilaveten de Lanessan'ın kullandığı bilgilerin Sabahaddin Bey tarafından sağlandığı şüphe götürmez bir makalesi de bu konuda aydınlatıcı olabilir. Bkz. J. L. de Lanessan, "L'Opposition Ottomane", *Le Siècle*, 7 Şubat 1908.

7 bkz. Bu yazının bir sureti üzerine Sir Edward Grey tarafından düşülen not: "Musulman fanaticism-Egypt, Morroco and Turkey", PRO/F.O. 371/153, file 23706. de Lanessan'ın gazetesi ayrıca İngiltere'yi Osmanlı ve Alman İmparatorlukları tarafından desteklediği iddia olunan "Panislâmist kışkırtmalar"a karşı sert tepki göstermeye çağırıyordu. Bkz. G[arreu] D[ombasie], "Questions étrangères: la leçon de Tabah", *Le Siècle*, 18 Haziran 1906. Özeti için bkz. "The Pan-Islamic agitation", *The Times*, 19 Haziran 1906.

8 Lord Thomas Sanderson, İstanbul'daki elçi O'Conor'a gönderdiği özel bir mektupta Sabahaddin Bey'in mektubu hakkında bu yorumu yapmaktaydı. Bkz. Sanderson'dan O'Conor'a, 13 Ağustos 1906 (private), O'Conor Papers, Churchill College, Cambridge, 6/1/59.

9 "Biz Jön Türklerden gelen yazıları kabul etmiyoruz", RPM [R P. Maxwell], 9 Ağustos 1900, PRO/F.O. 371/153, file 27300.

10 "The Sultan and the Pan-Islamic movement", *The Times*, 13 Ağustos 1906. Mektubun Fransızca tercümesi ise ertesi gün de Lanessan'ın gazetesinde neşrolunmuştur. Bkz. "Une lettre du Prince Sabah Ed Dine sur le Panislamisme et la Porte", *Le Siècle*, 14 Ağustos 1906. Türkçe tercümeler Sabahaddin Bey'in Teşebbüs-i Şahsî ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'nin yayın organında ve bir Balkan Jön Türk dergisinde yayınlanmıştır. Bkz. "İttihad-ı İslâm", *Terakki*, no. 4 [Eylül 1906], s. 1-3 ve "İttihad-ı İslâm", *Tuna*, no. 343 [2 Teşrin-i sânî 1906], 1-2 ve no. 344 [3 Teşrin-i sânî 1906], s. 1-2.

yan Arap hilafet tezinin destekçilerinden ayrıldığını ortaya koyuyordu. Aslında sözkonusu teze destek vermek Sabahaddin Bey'i İngiliz kamuoyunun belirli bir kesiminde daha popüler hale getirebilirdi. Ancak, durumu iyi tahlil eden Sabahaddin Bey, böylesine kısa vadeli bir destek yerine İngiliz ve Fransız kamuoylarının karşısına daha cazip bir teklifle çıkmayı uygun gördü. Kendi görüşünü destekleyen "Osmanlı liberalleri"nin kuracakları yeni düzende II. Abdülhamid'in "zararlı" Panislâmizminin yerini, İngiltere ve Fransa'yı anlayışla karşılayan kültürel bir "Panislamizm" alacak ve bu iki devletin Müslüman tebealarının İstanbul ile ilişkisinden endişe etmelerine gerek kalmayacaktı.

Her ne kadar Sabahaddin Bey'in yazısı bir siyasî manevradan başka bir şey değil idiyse de kısa sürede Osmanlı hilafeti üzerine ilginç bir tartışmanın başlamasına sebep oldu. İlginçtir ki, Sabahaddin Bey, kendi mektubuna yönelik eleştirilere cevap vermediği gibi yazısı sonrasında gerçekleşen hilafet konulu söz düellosuna da katılmadı. Bu da kendisinin aslında konunun esasına ne denli ilgisiz olduğunun önemli bir göstergesidir. Mektubuna yönelik olarak gerçekleşen olumlu İngiliz kamuoyu tepkisi[11] ve uluslararası ilgi[12] Sabahaddin Bey için hilafet üzerine girişilecek tartışmalardan çok daha önemli idi.

Mektuba yayınından kısa bir süre sonra Rahip Malcolm Mac Coll tarafından eleştiri yöneltildi. Mac Coll genel olarak İslâmiyet hakkında olumsuz bir kanaate sahipti ve geçmişte bu dinin "insanlık karşıtı" olduğunu iddia etmişti.[13] Ona göre "Kur'an'ın kendisi zaten olabileceği ölçüde kötüydü" ama her Müslüman hükümeti gibi teokratik olan Osmanlı hükümeti düşünülebilecek en kötü misâl idi.[14] Mac Coll'a göre gayrımüslimleri idare etmiş Emeviler benzeri Müslüman hükümetleri ise bu

• • • • • •

11 Sabahaddin Beyin mektubunun açık övgüsü için bkz. "Abdulhamid, Sultan and Khalif and the Pan-Islamic movement", *Blackwood's Edinburgh Magazine*, 180, no. 1091 (Eylül 1906), s. 309-10. İsim zikredilmeden yapılan övgü için ise bkz. Valentine, Chirol, "Pan-Islamism", *The National Review*, 48, no. 280 (Aralık 1906), s. 649. Bu yazı *The Eclectic Magazine*, 148, (Şubat 1907), s. 145-156'da yeniden yayınlanmış ve "The Pan-Islamic revival", *The Times*, 16 Kasım 1906'da geniş biçimde hülâsa edilmiştir.

12 İlginç bir örnek olarak bkz. "Ueber das jetzige System in der Türkei und die Pläne der Jungtürken", *Deutsche Zeitung*, 16 Ağustos 1906.

13 Malcolm Mac Coll, *The Eastern Question: Its Facts & Fallacies*, (London, 1877), s. 233.

14 *ibid.*, s. 236-37 ve ff. Mac. Coll diğer bir eserinde de bu "teokratiklik" özelliğinin altını çizmektedir. Bkz. Malcolm Mac Coll, *L'Armenie devant l'Europe: Le Gouvernement Turc est une Théocratie*, (Paris, 1897), passim.

alanda verilebilecek kötünün iyisi örneklerdi.[15] İlginç olarak Mac Coll, Müslümanlar tarafından yönetilen toplumlarda ıslahat yapılmasının mümkün olmadığını ileri sürmesine karşın[16] hilafetin Kureyş kabilesi mensuplarına ait bir hak olduğunu savunarak eski tarihlerden beri Arap hilafeti nazariyesinin öncülerinden birisi olmuştu.[17] Ancak, Mac Coll'un hassasiyeti "kötünün iyisi Müslümanları (Arapları)" ve İslâm hukukunu savunma endişesinden ziyade Osmanlı hilafetinin İngiliz siyaseti için doğurabileceği muhtemel tehlikelerden kaynaklanıyordu. Nitekim Vambéry'ye yazdığı mektupta "hepimiz Peygamber ile beraber deriz ki; 'bırakınız halife Kureyş'den birisi olsun'" diyen Mac Coll diğer bir eserinde şunları dile getiriyordu: "Muhammed'in karakterindeki en hakim hususiyet ne idi? Hiç çekinmeden söyleyebilirim ki bu zorbaca ve her şeyi kuşatan hodgâmlıktı. İhtiraslarını tatmin için önündeki her engel şiddet ve hainane uygulamalarla ortadan kaldırılmak zorundaydı ve kendince amaçlanan emellere ulaşmak için bütün araçlar kanuna uygun (meşru) kabul ediliyordu".[18]

Mac Coll tenkitlerini Osmanlı sultanlarının Kureyş kabilesinden olmamaları temeline dayandırarak, II. Abdülhamid'in hilafet kanalıyla ülkesi dışındaki Müslümanlar üzerinde etkili olmasının önlenmesi gerektiğini iddia ediyordu. 18 Ağustos 1906 tarihli *Times*'da yayınlanan bu mektup henüz neşredilme aşamasındayken, sözkonusu gazete Navab Muhsinü'l-Mülk'ün Hind Müslümanlarının II. Abdülhamid'i, halife olarak tanımalarının sebeplerini izah eden bir açıklamasına haber biçiminde yer verdi.[19] Bunun ardından Arminius Vámbéry'nin, Osmanlı sultanlarının hilafet hakkını destekleyen bir mektubu 28 Ağustos tarihli *Times*'da yayınlandı. Vámbéry, Foreign Office'in Osmanlı ve Müslümanlara ilişkin siyasalarının yapımında etkili olan bir uzmandı ve II. Abdülhamid ile olan yakın münasebeti kendisini diğer danışmanlar arasında öne çıkarıyordu.[20] Vámbéry, Mac Coll'un katı hukuksal yaklaşımını bizzat kendisinin

.....

15 Mac Coll, *Eastern Question*, s. 239.

16 bkz. Malcolm Mac Coll, "Are Reforms Possible under Mussulman Rule?", *Contemporary Review*, 40, no. 2 (Ağustos 1881), s. 257-81.

17 bkz. Mac Coll, *Eastern Question*, s. 239.

18 *ibid*, s. 245.

19 bkz. "Indian Mahomedans and the Pan-Islamic Movement", *The Times*, 16 Ağustos 1906.

20 Vámbéry'nin bu ilişkileri için bkz. Mim Kemal Öke, *İngiliz Casusu Prof. Arminius Vambery'nin Gizli Raporlarında II. Abdülhamid ve Dönemi*, (İstanbul 1983), passim.

şahit olduğu misâller de vererek çürütüyor ve II. Abdülhamid'in fiilen Sünnî İslâm âleminin önemli bir bölümünde halife olarak tanındığını belirtiyordu. Mac Coll bu mektuba 7 Eylül 1906 tarihli *Times*'da neşrolunan sert bir cevap vererek Vámbéry'ninkine benzer yazıların Hıristiyan ülkeler idaresindeki Müslümanlar arasında "fitne" yaratacağını savundu. Bu ikinci itiraza Vámbéry aynı tonda bir yazıyla mukabele etti. *Times* 15 Eylül 1906 tarihinde yayınladığı bu açıklamaya ek olarak Müşir Hüseyin Kıdvai'nin İstanbul'dan gönderdiği bir mektubu da yayınladı.

Müşir Kıdvai, Londra'daki İslâm Cemiyeti (Central Islamic Society)'nin idarecisi olarak İslâmiyeti tanıtıcı eserler neşrettiği gibi[21] II. Abdülhamid'in Panislâmist siyasetine de destek veriyordu.[22] II. Abdülhamid tarafından çeşitli nişanlarla taltif edilen ve malî destek gören Kıdvai[23], çeşitli yollarla İngiliz kamuoyunda Osmanlı yönetimini müdafaa ediyordu. Mektubunun en ilginç noktası "hilafet" müessesesi ve geleceğinin yalnızca Müslümanları alâkadar eden bir konu olduğunun altını çizmesi ve Osmanlı hilafetini Vámbéry gibi hukukî metinlere dayanarak değil de fiiliyat ile meşrulaştırmasıdır.

Aşağıda tercümeleri verilen bu beş mektup sözkonusu tartışmanın ayrıntıları hakkında şüphesiz daha aydınlatıcı olacaktır.

• • • • • •

21 Meselâ bkz. Mushir Hosain Kıdvai, *Muhammad, the Sign of God*, (Lahore, ty. [1902?] ve *The Miracle of Muhammad Preceded by an Outline of Muhammad's Life*, (London 1906).

22 Bkz. Mushir Hosain Kidwai, *Pan-Islamism*, (Londra, 1908), passim.

23 Kıdvai'nin Osmanlı Devleti'ni destekleyen tutumu II. Abdülhamid'in hal'i sonrasında da sürmüştür. Fazla bilgi için bkz. Azmi Özcan, *Indian Muslims, the Ottomans & Britain, 1877-1924*, (Leiden, 1997), s. 130, 135-37; ve Kıdvai'nin *İslâm'a Çekilen Kılıç yahud Alemdârân-ı İslâmı Müdafaa*, (London, 1919) adlı eseri.

I

HİLAFET

TIMES GAZETESİ YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ'NE

MALCOLM MAC COLL

Efendim,

Prens Sabahaddin'in ilginç mektubunda tashihi gereken bir hata vardır. Kendisi "Osmanlı İmparatorluğu dört asırdır hilafetin makarnıdır... I. Selim meseleyi tamamen halletmek için hilafeti İstanbul'a nakletti" demektedir.

Gerçek şudur ki, hilafet dört asırdır ortada sahibini beklemektedir. Halifenin Hz. Muhammed'in kabilesi, Kureyş kabilesinden olması İslâmın değiştirilemez akâidinden birisi olduğu için ne I. Selim ne de halefleri̇nden herhangi birisi halife olabilirdi. Kahire'deki el-Ezher medresesinde [okutulan] temel ders kitabı, bu konuda, ders kitapları ve tanınan otoritelerin tam bir ittifak halinde olduklarını söylemektedir.

Halifenin Kureyş kabilesinden olması bir şarttır. Bunu, Haricîler ve bazı Mutezilîler (bunların her ikisi de umumen tasvip gören nazariyata muhalif mezheplerdir) istisna edilirse, herkes kabul etmektedir. Hepimiz, Peygamber ile beraber deriz ki "Bırakınız halife Kureyş'den birisi olsun".

Hindistan'daki Müslümanların inancını dile getiren Delhi İslâm Hukuku kitabı diyor ki: "Halifenin Kureyş kabilesinden olması gerekli bir şarttır".

Bir dönem Kahire Müftülüğü de yapmış ve en bilgili otorite sahibi İslâm Hukuku ulemasından İbn Haldun diyor ki: "Kadîm ulema, halifenin Kureyş kabilesinden olması gerekliliği üzerine hemfikirdirler" (*Prolegomena*, I, s. 287).

Osmanlı İmparatorluğu'nda ruhanî gücü temsil eden resmi şeyhülislâmın varlığı, Türk [Osmanlı] sultanının ne şimdi ne de hiçbir zaman halife olmadığının kesin bir delilidir. Sultanın hiçbir siyasî kararı şeyhülislâmın tasdiki temin edilene kadar bir değer taşımaz. Sultanın, halife olması, halife ruhanî ve dünyevî güçleri şahsında birleştirdiğinden, mânasızlık ve dalâlettir. I. Selim'in Mısır'ı fethi sonrasında hilafet ortadan kalktığında iki güç birbirinden ayrıldı; sultan dünyevî gücü ele geçirirken, Türkiye'de [Osmanlı Devleti'nde] şeyhülislâm tarafından temsil edilen ulema ruhanî gücü elinde tuttu. Fakat, her halükârda sultan, Arap ve daha da önemlisi Hz. Muhammed'in kabilesinden olmaması nedeniyle halife olamazdı. Ve nitekim Osmanlı sultanları Arabistan, Fas, Afganistan, Büyük Moğol İmparatorluğu idaresindeki Hindistan ya da İran'da hiçbir zaman halife olarak tanınmadılar.

Lord Cromer'e, bir Mısırlı Müslüman tarafından yazılan mektubun da gösterdiği gibi, Türk [Osmanlı] sultanının halife olup olmadığı ciddi bir meseledir. Eğer sultan halife olsaydı, yalnız Mısır'da değil, tüm diğer ülkelerdeki Müslümanlar, onun emirlerine uymak ve yöneticilerine karşı savaşmak yükümlülüğünde bulunurlardı. Dolayısıyla, Abdülhamid'in hilafete yönelik haksız iddialarını reddetmek, Müslüman nüfusa sahip her ülke için büyük ehemmiyeti haizdir.

Hürmetler sunarım.

Malcolm Mac Coll

The Residence, Ripon, 13 Ağustos.

Kaynak: *The Times*, 18 Ağustos 1906.

II

HİLAFET

TIMES GAZETESİ YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ'NE

ARMINIUS VAMBERY

Efendim,

Rahip Malcolm Mac Coll, Prens Sabahaddin'in mektubunda sultanın hilafete hakkı konusunda bir hata tesbit ederken, meseleye bugünkü Müslümanların büyük çoğunluğunun nokta-i nazarından bakıldığında, pek de çürütülemez bir tez ileri sürmemektedir. Her şeyden evvel, 16 Ağustos [1906] tarihli nüshanızda sizin de farkına vardığınız anlaşılan Aligarhlı Navab Muhsinü'l-Mülk'ün beyanatına dikkat çekmeme müsaade etmenizi istirham ederim. Bu beyanatta Türkiye [Osmanlı] sultanı, idaresi altında olan ve olmayan Müslümanlar arasında tefrik yapılmaksızın, halife olarak adlandırılmıştır. Bu mülâhaza, hukuken dünyevî konularda halifeye tâbi olmak zorunda bulunmayan ve mukaddes beldelerin ve Kâbe'nin hâdimi ve Müslüman sultanların en azametlisine hürmet gösteren, Türkiye [Osmanlı İmparatorluğu] dışındaki Müslümanların durumunu gerçekçi bir biçimde aksettirmektedir. Zikredilen bu özelliklerden sonuncusu, Hindistan ve Orta Asya'daki Müslümanların Türk [Osmanlı] sultanına Mısırlı Toman Bey'i mağlup ederek ondan halife -Hz. Muhammed'in halefi- unvanını alan I. Selim döneminden beri gösterdikleri hürmetin nedenidir. Hilafete zikredilen şehirlere ve onların yanısıra emanât-ı mukaddeseye yani Hz. Peygamber'in kılıcı, hırkası ve Uhud savaşında kaybettiğini söylediği iki dişi gibi mukaddes emanetlere, sahip olunarak hak kazanılır. Günümüzde, zikredilen mukaddes emanetlerin hakikiliğini ispat etmek güçtür, ancak bunlar Müslümanlar tarafından öyle kabul olunmaktadır ve âlim mektup yazarı "gerçekte Osmanlı sul-

tanlarının, Arabistan, Fas ya da Afganistan veyahut Büyük Moğol İmparatorluğu idaresindeki Hindistan'da asla halife olarak tanınmadıklarını" söylerken hata yapmaktadır. Şiî İran, pek tabiî, Sünnî sultanla herhangi bir ilişki içinde olamaz. Ancak Hindistan ve Orta Asya'daki durum oldukça farklıdır. Hindistan'a ilişkin olarak bir şey demektense sözü birkaç sene evvel Londra'daki Luzac yayınevi aracılığıyla neşrettiğim *Travels of Turkish Admiral Sidi Ali Reis during 1553-1556* (Türk Amirali Seydi Ali Reis'in 1553-1556 Arasındaki Seyahatleri) adlı kitabıma bırakmak isterim. Bu eserde sık sık Hümayun Şah'ın, Sultan Süleyman'a dinî lideri ve halife olarak hitap ettiği nakledilmektedir. Orta Asya'ya gelince, ben, divanî hatla kaleme alınmış ve İstanbul'daki halife tarafından Orta Asya'daki hükümdarâna Cuma namazında hutbe okuma ruhsatı veren bir irade-i seniyenin (*Ruhsat-ı Namaz*) Hive'deki merkez camiinin kapısına ta'lik edilmiş olduğunu bizzat kendi gözlerimle gördüm. Bu irade, bunun ötesinde zikredilen hükümdarâna hanlık unvanını bahşediyordu.

Lütfen âdil olalım ve ruhanî unvanlar ile siyasî hak ve güçleri birbirine karıştırmayalım. Türkiye'nin [Osmanlı] sultanları, bulunduğumuz dönemde ve uzun bir süredir İslâm dünyasının geniş bir bölümünün ruhanî liderleridir, ancak bu unvan ile doğrudan kendi kontrolleri altında bulunmayan ülkeler üzerinde siyasî nüfuz yaratmaya hiçbir zaman gayret göstermemişlerdir. Bab-ı Âli pekçok kereler Orta Asya, Afganistan, Hindistan ve Arabistan'ın hür kısımlarındaki Müslümanlarla ilişki tesis etmek istemiş, ancak bu teşebbüsleri her seferinde akamete uğramıştır. Âtideki teşebbüslerin daha başarılı olacaklarından fazlasıyla şüphe duyarım. Orta Asya, Afganistan ve Hindistan Müslümanları tarafından son Rus [1877-78] ve Yunan [1897] savaşları sırasında ve Hicaz Demiryolu için gönderilen gönüllü iânât, sultan-halifeye duyulan sempatinin oldukça ufak nişâneleridir ve Türkiye [Osmanlı Devleti] için, böylesine tartışılabilir bir desteğe bel bağlamaktansa, ülke idaresini düzene koymak, terakki ve medeniyeti teshil etmek ve her şeyin ötesinde, cesur ve namuslu Türk tebeasını meşum istibdat ve zulüm ile yabancılaştırmamak gibi adımları atmak çok daha faydalı olur.

Sadık bendeniz,

A[rminius] Vámbery

Vonderbruck, Avusturya, 21 Ağustos.

Kaynak: *The Times*, 28 Ağustos 1906.

III

HİLAFET

TIMES GAZETESİ YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ'NE

MALCOLM MAC COLL

Efendim,

Profesör Vambéry'nin mektubu benim işaret ettiğim nıkâta [cevap vermekten] kaçınmaktadır.

Kendisi diyor ki:

"Lütfen âdil olalım ve ruhanî unvanlar ile siyasî hak ve güçleri birbirine karıştırmayalım. Türkiye'nin [Osmanlı] sultanları, içinde bulunduğumuz dönemde ve uzun bir süredir İslâm dünyasının geniş bir bölümünün ruhanî liderleridir, ancak bu unvan ile doğrudan kendi kontrolleri altında bulunmayan ülkeler üzerinde siyasî nüfuz yaratmaya hiçbir zaman gayret göstermemişlerdir". Bu tek cümlede üç hata vardır.

1. Ruhanî ve dünyevî kuvvetlerin halifenin şahsında birleşmesi İslâm akâidinin gereklerinden birisidir.

2. Halife *tüm* İslâm dünyasının ruhanî lideri olmak zorundadır. Onun İslâm dünyasının geniş bir bölümünün ruhanî lideri olduğunu söylemek, Papa'nın Katolik dünyasının geniş bir bölümünün ruhanî lideri olduğunu söylemeğe müşabihtir. Halife, İslâmın ruhanî kuvvetini her yerde, dünyevî kuvvetini de nazariyatta aynı şekilde -yani nerede gücü yetersе- istimal eden, Papası'dır.

3. Türkiye'nin [Osmanlı] sultanı gerçekte hiçbir yerde ruhanî kuvvetini istimal etmemektedir. Tekrar ederim, sultanın hiçbir siyasî kararının, ruhanî kuvveti temsil eden şeyhülislâmın fetvası olmaksızın, geçerliliği

yoktur. Bu Türk [Osmanlı] İmparatorluğu'nun temel kanunudur ve bu ruhanî tasdik olmaksızın alenen bir hatt-ı hümayun, ferman ya da irade ısdar etmeye cüret eden herhangi bir sultan hal' cezasına muhatap olur. Paris ve Berlin Antlaşmaları'nın yetersizlikleri de işte bundan dolayıdır; bunlar hiçbir zaman şeyhülislâm tarafından resmen tasdik edilmemişlerdir ve bu nedenle inançlarına sadık Müslümanlar gözünde ancak müsvedde kağıdı değerini haizdirler. Acaba Profesör Vambéry bu gerçekler ile kendi nazariyesini nasıl telif etmektedir?

Profesör bir seyyahın hikâyelerindeki tesadüfî bir ibare ya da Hive'de bir caminin kapısına ta'lik edilmiş bir irade-i seniyenin el-Ezher ve diğer İslâm medârisindeki İslamî kitaplardan daha ehemmiyetli olduğunu ileri sürerken ciddi midir? Bunun yanısıra, bu fermanın gerçek olduğunu kim garanti edecektir? Ve acaba Profesör bunun şeyhülislâm tarafından tasdik edilmediğini bilmekte midir? Bu mühim şahsiyet [şeyhülislâm] kendi çıkarlarına uyduğu sürece İslâmın menâfi'ini zedelemeden sultanın menfaatine uygun davranmaktan büyük memnuniyet duyar.

Ben, Türkiye [Osmanlı] sultanlarının hiçbir zaman Müslüman idaresindeki Hindistan'da veya Fas'da, Afganistan'da veyahut Arabistan'da, -İran hakkında bir şey söylemeyeyim, çünkü burada halifenin yalnızca, bütün diğer Müslümanların inandığı gibi, sadece Kureyş kabilesinden bir Arap değil fakat doğrudan Peygamber'in neslinden gelme bir kişi olması, imanın şartlarından biridir- asla halife olarak tanınmadıklarını söylerken tam anlamıyla gerçeği dile getiriyordum.

Profesör Vambéry, hilafete Mekke ve Medine [şehirlerine] sahip olunmakla hak kazanıldığını söylüyor. Ancak, hilafet irsî değil intihaba dayalı bir makam olduğundan, burada teselsül sözkonusu değildir. Profesör'ün nazariyesinin bir diğer hayatî sakatlığı. Acaba kendisi İslâmın mukaddes şehirlerinin herhangi bir sahibinin bundan dolayı halife olacağını mı düşünüyor? Eğer düşünmüyorsa bu tez neyi amaçlamaktadır? Osmanlı sultanının kanunî unvanlarının tümü şöyledir: kendisi, Cenabı Hâlık-ı lâyezâl ve Hazreti Kâdir-i bî-zeval celle şanuhu ve 'azze nusret ve inayetiyle, sultanü's-selâtîn burhanü'l-havâkîn, ferman-fermâ-yı memâlik-i Rum ve Arab ve Acem, Sultan-ı muzaffer-i kâmgâr, Hakan-ı müeyyed-i zafer-şi'âr, Hakan-ı mâbeynü'l-hafîkayn, Sultanü'l-berreyn ve bahreyn, hâdimü'l-Haremeyni'ş-Şerifeyn, İstanbul'un ve nice vilayetlerin ve memleketlerin padişahı ve sultanıdır. Pek muhteşem. Ancak, burada hilafet unvanı mefkûdiyetiyle göze batmaktadır. Büyük Moğol İmparatorluğu'nda

Osmanlı sultanını halife tanımağa cüret eden kimse, aynen onu bugün İran, Afganistan ya da Fas'da öyle bir sıfatla tanıyacak bir şahıs gibi, derhal öldürülürdü.

Mesele Lord Cromer'e yazılan imzasız mektubun da gösterdiği gibi yalnızca akademik değildir. Eğer sultan, halife ise kendisine karşı gelebilecek her Hıristiyan devlete cihad ilân etmek salahiyetini haizdir. Netice itibariyle, Profesör Vambéry'ninkine benzer mektupların hatırı sayılır Müslüman nüfusun yaşadığı her ülkede ciddi fitne yaratması muhtemeldir.

Hürmetlerimle.

Malcolm Mac Coll

The Residence, Ripon, 28 Ağustos

Kaynak: *The Times*, 7 Eylül 1906.

IV

HİLAFET

TIMES GAZETESİ YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ'NE

ARMINIUS VAMBERY

Efendim,

Rahip Malcolm Mac Coll, hilafet üzerine yaptığım yorumlar hakkında, bir cümlede üç hata bulurken, oldukça şiddetli tenkidâtta bulunmuştur. Her ne kadar sözlerimin doğruluğuna kendisini inandıracağımdan ciddi kuşku duysam da nazik müsaadelerinizle kendimi bana atfedilen cehaletten temizlemeye gayret edeceğim.

1. Eğer âlim mektup yazarı ruhanî ve dünyevî kuvvetlerin halifenin şahsında toplanmasının İslâm akâidinin gerekli bir parçası olduğunu iddia ediyorsa, Navab Muhsinü'l-Mülk'ün ifadesini tekrarlamama izin verilmesini istirham edeceğim. Aligarh Koleji'nin sekreteri olan bu saygıdeğer şahıs İslâmî ilimler sahasında her ikimizden -yani ben ve Rahip Malcolm Mac Coll'dan- de kesinlikle daha bilgilidir ve açıklamasını *Ahkâmü's-Sultaniye*'ye dayandırarak şunu söylemektedir:

> "Türk [Osmanlı] sultanını halife olarak tanıyan Müslümanlar iki sınıfa ayrılırlar: Sultan tarafından idare olunanlar ve sultan tarafından idare olunmayanlar. Eğer biz Hindistan Müslümanları sultanı halife olarak tanıyorsak, bunu sadece makamı halen, Haremeyn ve Kâbe'nin hizmetkârı olmak hasebiyle, ehemmiyet arzeden en yüce Müslüman hükümdara hürmet göstermek için yapıyoruz".

Âlim Navab gayet yerinde olarak hilafetin Bağdat, Mısır ve İspanya'da

hükümran olan ancak birbiri üzerinde üstünlük kuramayan, Abbasî, Fatımî ve Emevîler arasında üçe ayrıldığı zamana atıfta bulunmaktadır. Bunun neticesi olarak Rahip Beyefendi'nin [Mac Coll] ruhanî ve dünyevî kuvvetlerin ayrılmaz bütünlüğü üzerine ileri sürdüğü tez abes hale gelmektedir.

Benim halifenin Müslüman dünyasının geniş bir bölümünün ruhanî lideri olduğu yolundaki sözümün, "tüm İslâm dünyasının" şekline sokulup, Şiîler de Müslüman olduklarından ve Türk [Osmanlı] sultanına saygı duymadıklarından dolayı halifenin İslâmın Papası olarak tanımlanamayacağını ileri sürmek yanlıştır. Aynı nedenle, Papa da tüm Hıristiyan dünyasının ruhanî lideri olarak tanımlanamaz.

Mektup yazarının, Türk [Osmanlı] sultanının hiçbir yerde ruhanî kuvvet istimal edememesi hakkındaki ifadesi ve benim Hive ve Semerkant'daki camilerin kapılarına ta'lik olunan fermanlara atıfta bulunan delillerimin bir seyyahın hikâyeleri olarak kabul edilmesi gerektiğini iddia eden sözlerine gelince, müsaadenizle zikredilen fermanlar dışında Türk [Osmanlı] sultanının Orta Asya hükümdarânı ve bazı saray ileri gelenlerine unvan verme haklarının öteden beri ve günümüzde mevcut olduğunu belirtmek isterim. Meselâ biliyoruz ki eski Kokand Han'ı *Afetabedgi* (su havzasının sahibi), Buhara Emir'i *Mir-i Ahur* unvanlarını almışlardı ve bu konuda pekçok misâl vardır. Bunun ötesinde, âlim muarızım acaba neden benim *Travels of Turkish Admiral Sidi Ali Reis* (London: Luzac and Co., 1899) adlı iddiasız kitabıma (50-53. sahifeler) bakmak zahmetine katlanmadı? Kendisi, bu sahifeleri okuyarak Hümayun gibi bir Hint hükümdarının, Türk [Osmanlı] sultanına gösterdiği hürmet hakkında fikir sahibi olabilirdi. Eğer Rahip Malcolm Mac Coll, Türk [Osmanlı] sultanının, şeyhülislâmın tasdiki olmadan herhangi bir irade ya da ferman ısdar edemeyeceğini söylüyorsa, şeyhülislâm ancak tamamen dinî konular hakkında karar verebilip, kendisinin haricî ya da siyasî meselelerle hiçbir alâkası olmadığından, esef verici bir hata yapmaktadır. Benim Türk [Osmanlı] siyasî ve dinî meselelerine ilişkin tecrübem, saray ve Türk [Osmanlı] yüksek bürokrasisi ile uzun yıllardır süren yakın temaslarıma ve Müslüman Doğu'da yerli bir insan gibi [tebdil-i kıyafetle] yaptığım ve bu nedenle her şeyi gerçek halinde gördüğüm uzun seyahatlerime dayanmaktadır. Muarızımın, kaç sene ve hangi koşullar altında Asya'da yaşadığını bilmediğim için İslâm üzerine görüşlerimizdeki büyük farklılığını doğrusu izah edemiyorum.

Siz yaklaşık yarım asırdır mütevazı görüşlerime yer vererek bana nezaket gösterdiniz. Sizin değerli sahifelerinizi daha fazla işgal etmek istemiyorum ve yalnızca muarızımın hatırı sayılır Müslüman nüfusun yaşadığı her ülkede mektuplarımın fitne yaratacağı görüşü üzerine bir yorum yapmakla iktifa edeceğim. Bu görüş, genel okuyucu kitlesi tarafından paylaşılmayacağı gibi, İslâm Enstitüsü dergisinin Yazı İşleri Müdürü A. F. Abdu'l-Ali'ye yazdığım mektuba, Hint basınında yapılan, sizin de 16 Ağustos tarihli nüshanızda belirttiğiniz tenkitlerden de anlaşılacağı veçhile, Hindistan'daki İngilizlerden daha az kabul görür. Benim kalemim dinî taassubun hizmetinde değildir. Benim savaşım *pro ecclasia* [kilise/dinî kurumlar namına] değil Müslümanların hal-i hâzırda karşılaştıkları meselelere çözüm bulmalarına matuftur. Onlara modern medeniyet yolunda yardımcı olmak ve bu konuya dostluk ve açıklıkla yaklaşmak kanaatimce nefret ve düşmanlığa kesinkes tercih edilmelidir.

Sadık bendeniz,

A. Vambéry

Budapeşte, 10 Eylül.

Kaynak: *The Times*, 15 Eylül 1906.

V

[MEKTUP]

TIMES GAZETESİ YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ'NE

MÜŞİR HÜSEYİN KIDVAİ

Efendim,

İngiliz gazetelerinin sütunlarında şiddetli lisanla dile getirilen Türk [Osmanlı] sultanının hilafetinin sahih olup olmadığı tartışmalarını yakından takip ediyorum. Kanaatimce bu meselede Müslümanların görüşü daha fazla ağırlık taşımalıdır. Diğer dinlerin sâliklerinin otorite tavrı takınarak Hintli Seyyid Mehdi Ali benzeri Müslümanların görüşlerine muhalif tezler ortaya atmaları (eski sayılarınızdan birisindeki gibi) tuhaf kaçmaktadır.

Eğer İngiliz halkı hilafetten sınıf-ı ruhanî veyahut Papalık anlıyorsa bu bir hatadır. Her Müslüman [cemaata] namaz kıldırabilir, nikâh akdi icra edebilir ve dua ettirebilir. İslâmiyette insanlar arasında farklılık yoktur. Peygamberimiz bizzat "Ben de sizler gibi bir insanım" buyurmuşlardır. Halife, halef demektir ve Hz. Muhammed'den sonra tesis olunmuştur. Tarihi hülâsaten şöyledir: Hz. Muhammed vefat ettiğinde halk, pek tabiî Müslümanlar, Ebu Bekir'i İslâmın menfaatini, ülkelerini ve mukaddes mekânlarını muhafaza için, O'nun halefi (halife) olarak seçtiler. Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali, yüce Peygamber'in dostları ve sahabî olduklarından ve İslâmî kurallar ve akâid hakkında her şeyi bildiklerinden Müslümanların hem dünyevî ve hem de ruhanî liderleri oldular. Ancak daha sonraları İslâmî kurallar kanunlaştırıldığında ve Müslüman liderler sultan ve hükümdar niteliği aldıklarında ruhanî liderlik gitgide zayıfladı. Bu-

na karşılık dünyevî liderlik gitgide kuvvetlendi. Bunu müteakiben, hilafet makamını mukaddes beldelerden diğer şehirlere nakleden, dinî ve ilâhiyata ait konulardaki noksanlarını kapatmak için şeyhülislâmlar ya da kadı-yı âzamlar tayin eden halifeler ortaya çıktı. Ancak, bunlar İslâm dini ve İslâm ülkelerinin muhafızları olarak halife unvanını kullanmayı sürdürdüler. Gene İslâm ülkeleri çoğaldığında ve toprakları genişlediğinde ve birden ziyade Müslüman sultan ortaya çıktığında, içlerinden mukaddes beldelerin muhafızlığını elinde tutanı halife olarak tanındı ve İspanya ve Hindistan gibi yerlerdeki diğer hükümdarlar, ondan, bir tahta çıkma sözkonusu olduğunda, onu kendi ülkelerinde temsil etmek için ve kendi isimlerinin hutbelerde zikri konusunda müsaade talep ettiler. Yavaş yavaş, her seferinde müsaade alınması bir kenara bırakıldı ve bir kez alınan müsaade nesiller boyunca geçerli kabul olundu. Böylece, her Müslüman hükümdar yeniden tasdik edilmemesine rağmen kendisini merkezdeki halifenin temsilcisi olarak kabul ettirdi. Bunlar, İslâm dinini ve Müslümanları himaye ettiklerinden, kendi ülkelerinde halife olma iddiasında bulundular. Ancak, gayrımüslim hükümdarların idaresindeki Müslümanlar, dinlerinin ve mukaddes beldelerin müdafaası için, Hz. Muhammed gibi mukaddes beldeleri muhafaza eden, merkezî halifelere yönelmek mecburiyetinde kaldılar. Biz ona bir yığın tahkir ve tezyif yönelten, Hıristiyan dininin sevgi ve merhamet kuramını dindaşlarının taassubunu körüklemek için yalan haberler yayarak ihlâl eden Hıristiyanların aksine, zât-ı şahâneyi halife olarak tanıdığımızda kendi akâidimizin hiçbir maddesini ihlâl etmiyoruz.

Eğer sultan, halife ise neden bir şeyhülislâmın varolduğu konusuna gelince, bu hususta söylenecek fazla bir şey yoktur. Şeyhülislâmlık makamı, kadı-yı âzamlıktır. Şeyhülislâm, halife tarafından tayin olunduğu gibi gene, onun tarafından azlolunabilir ve kendisi Cuma namazlarında halifenin imamlığına uyar. Kendisine, imparatorluğun, tıpkı siyasî işlerin sadrâzama emanet edilmesi gibi, dinî işleri bırakılmıştır. Heyet-i Vükelâ toplantılarında şeyhülislâm, ancak sadrâzam mevcut değilse, riyaset eder. Kısaca, Makam-ı Meşihat, Türk [Osmanlı] sultanı olan zât-ı şahânenin hilafetine en küçük bir tesir icra etmez. Hilafet meselesi Müslümanlardan başka kimseyi alâkadar etmez ve sultanı halife olarak kabul edip etmemek onlara kalmış bir iştir. "Kâfir" idaresi altındaki Müslümanların, sultanı halife olarak kabul ettikleri tartışılmaz bir gerçek olduğunda kendisi halifedir ve dünyadaki tüm Hıristiyan papazları ve kilise kurallarının

hepsi aksini söyleseler de hiçbir kıymet-i harbiyeleri yoktur. Ebu Bekir, Müslümanlar kendisini Hz. Muhammed'in halifesi olarak tanıdıklarından halife olmuştu. Aynı şekilde, zât-ı şahâne, II. Abdülhamid de Müslümanların ekseriyeti kendisini öyle tanıdığından nâşi halifedir.

Hürmetlerimle.

Hindli Şeyh Müşir Hüseyin Kıdmai [Kıdvai]

İstanbul, 9 Eylül.

Kaynak: *The Times*, 15 Eylül 1906.